

Levini Lemnii
medici Ziricaei
Opera.

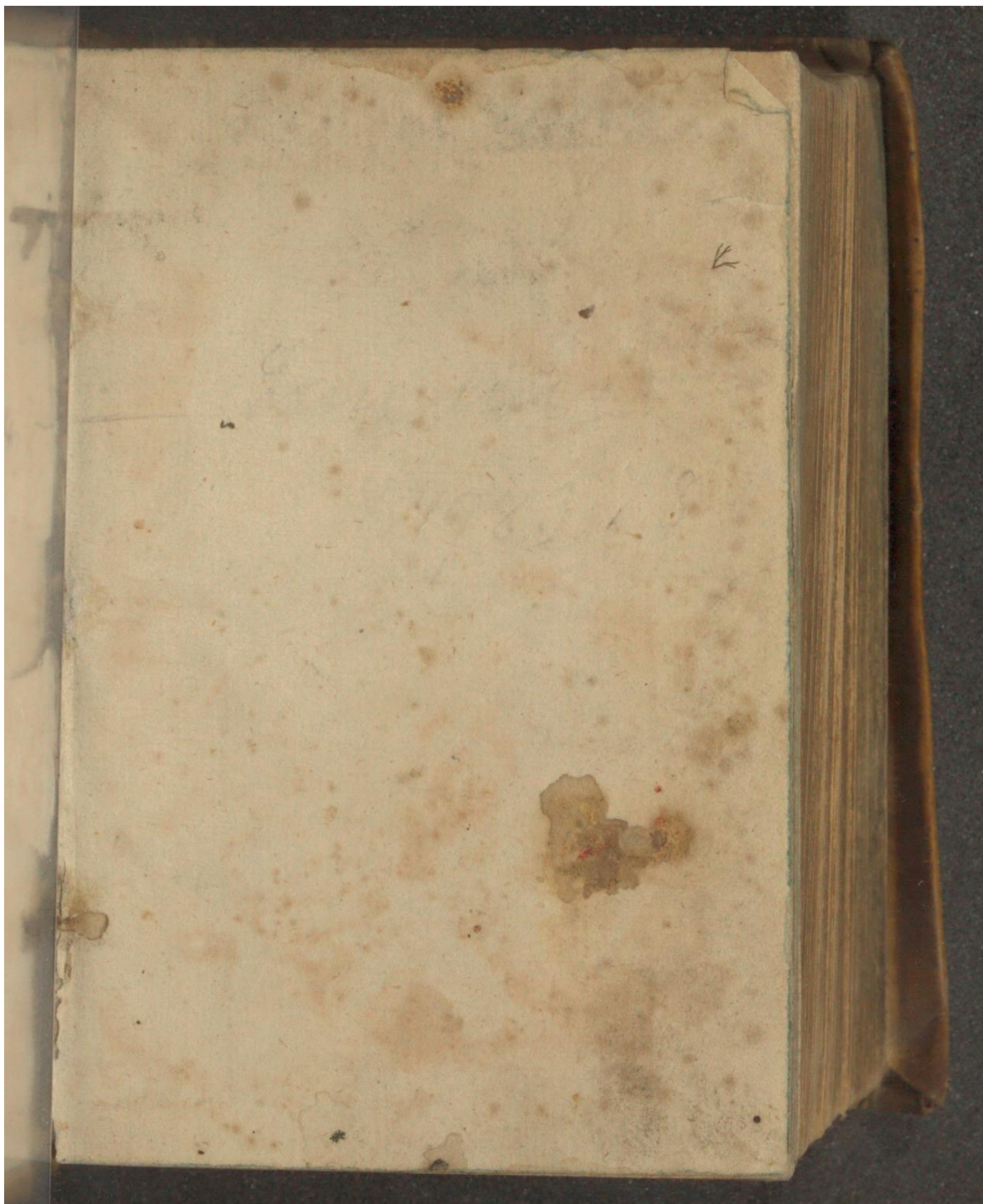

DR. ERNST DARMSTAEDTER
No. 893
COLLECTION

DE MIRACVLIS OCCVLTIS NATVRÆ
LIBRI IIII.

Item

E VITA CVM ANIMI ET CORPORIS INCOLVMITATE RE-
cte instituenda, liber vnus.

i quidem iam postremum emendati, & aliquot capitibus aucti, hic vero nunquam antehac editus.

AVCTORE

LEVINO LEMNIO *Medico Zirizæo.*

Ex bibliotheca
J. Dan. Wild
M Dris

FRANCOFVRTI
Typis IOANNIS S[illegible], Impensis Iacobi
Fischeri. M. D[illegible]. XL.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

ILLVSTRISSIMO POTENTISSIMOQVE

Suecorum, Gothorum, Vandalorumq. Regi, ac Liuoniæ Domino, ERICO eius nominis decimoquarto, Leuinus Lemnius Medicus,

Joan. Christ. S. D. P. Simmers Leyseri m. 9

1641 47.

SCITVM est illud Platonis, Rex illustrissime. Felices fore Respublicas, siue studia sapientiæ consectentur Reges, vel Sapientes imperet. Quod cum in te sine controuersia perfici intelligam, qui non solum studiis sapientiæ sedulo insistas, sed quasuis artes amplectaris aut colas, non possum tuæ Maiestati, tuoq; amplissimo Regno non impense gratulari. Dici enim viis queat, quam sit hoc nomine suis subditis futurus amabilis ac gratiosus, denique ad ea sectanda, quæ in humanis rebus sunt præcipua, quæq; ad summam felicitatem spectant, incitamento. Vt enim filii maiorum vestigiis insistunt, in quos oculos continenter habent defixos, illorumq; imitantur vel vitia vel virtutes: ita in Imperio Aulæ Proceres ac promiscua passim multitudo ea consectari conatur, ea vita & moribus exprimere, quæ regi aut Principi placere videat, & quibus ille maxime afficiatur. Cum autem multis magnisque rebus spectata sit tua, ERICE illustrissime, Maiestas & amplitudo, corporis animiq; præstantia, acumen ingenii, eruditio singularis, summa vitæ integritas, in pace incredibilis imperii moderatio, belli vero tempore, quod nunquam nisi iuste à te suscipitur, mira rerum gerendarum peritia, pari consilio ac prudentia fulta: quibus artibus non minus fortiter quam animose, magnoq; successu ac dexteritate finitimos, qui aliena

ditioni inhiant, propulsas ac conficis: quis tantas tamq; admirandas naturæ dotes, quibus à Deo Opt. Max. affatim excultus es, accumulate exornatus, non admiretur ac suspiciat, solidisq; encomiis prosequatur? quod ipsum vnice perficere meditor. quandoquidem Maiestatis Regiæ fauorem experiar, quæ ex nostra hac statione atque excubiis, magnis præmiis in Aulam suam nos euocat. Quocirca cum latissima Regna, longeq; exporrectos Sueciæ ac ditionis Gothicæ tractus (à quibus totius Europæ exortam nobilitatem serio dictitare solet Imperator Carolus huius nominis quintus sibiq; id laudi ducere) incredibili sapientia ac comitate te moderari audiam, atque abs te conquiri vndique non solum artifices manuarios, sed quod præcipue laudem meretur, conuocari magnis tuis sumtibus atq; impensis viros doctos ac literatos, qui Regno tuo decus & ornamẽtum afferunt, passus sum D. Guilielmum Lemnium, quem vt archiatron seu Medicum primarium in corporis tui tutelam ac sanitatis conseruandæ præsidium asciuisti, tanto locorum interuallo, à patriis sedibus, à paterno complexu, congressuq; familiari ac domestica consuetudine diuelli, præsertim iis annis quibus parentes filiis, tanquam scipione fulti inniti soleant, atq; inclinata vergenteq; ætate, aliqua ab iis oblectamenta concipere, nonnulla eminentis senii solatia consequi. Et quo ergo clementissimum Regem magis cõstet Lemnii studium, promtaq; voluntatis ac propensi animi testificatio, libros hos de Naturæ dignitate & præstantia, abditisq; rerum causis Maiestati Regiæ dedicare visum est, quo se oblectare iis possit, vbi à seriis rebus respirare liceat, atq; à publicis functionibus conquiescere. Multa autem inesse lucubrationibus hisce nostris, citra omnem ambitionem aut adulandi suspicionem, ausim polliceri, quæ amœnitate lectionis, ac cum rerum, tum sẽtẽtiarum varietate atq; illecebra quemq; possint reficere ac demorari. Siquando itaq;, inuictissime Rex, occupationibus quibus implicatus es, defungi te contigerit, atque aliquid tibi laxamenti imperare visum sit, his auocamentis animum grauioribus rebus defessum recreare poteris ac reficere. Hoc autem argumentum, quo nullum excogitari potest plausibilius,

ea mente

ea mente ac consilio illustrandum suscepi, vt omnibus innotescat quam immensa sit rerum Natura, quæ vsibus commodisq; nostris inseruit, quo vis eius se proferat, quam longe lateque sit diffusa. Quæ cum sit Diuinitatis instrumentum, tota moles ac rerum vniuersitas illi incumbit atq; innititur, eiusque munere cuncta subsistunt, ac continuata successione se propagant ac tuentur. Quæ consideratio hoc efficit in animis hominum, eumq; vsum consequitur, vt mens humana in Opificem erecta, res momentaneas ac caducas despicere condiscat, atque ad sempiternas aspiret atque enitatur Siquidem Naturæ contemplatio, quæ multiplici rerum varietate instructa est atq; exornata, totiusq; mundi decor & species, in Conditoris admirationem atq; amorem mortales allicit: ita vt tam spectabili ac visendo mundi opificio obstupefactus humanus animus in huius architectum atq; artificem tota mente rapiatur, haustoque tacito quodam Diuinitatis afflatu, illũ colat ac veneretur in illo confidenter conquiescat. Cuius rei cum toto paßim opere specimen sum exhibiturus, superuacaneum existimo plura congerere, quibus Naturæ splendor illustrari poßit, eiusq; dignitas amplificari, præsertim cum R. M. sedulo Naturæ ac rerum contemplationi insistat atque continenter se oblectet, ita vt nulli aptius magisq; apposite hæc naturæ miracula consecrari poßint, quam Erico Regi, qui huiusmodi oblectamentis vnice afficitur. Eo autem magis gratum acceptumq; amplitudini Regiæ hoc munus literarium fore confido, quod tempestiue ac captata opportunitate oblatum sit, nempe iis nuptiarum auspiciis, quæ serenißimus Rex propediem initurus est; quod vt felix faustumq; sit, optimi quique bonis acclamationibus bonisq; ominibus exoptant ac precantur. Deus Opt Max qui cuncta fulcit ac sustinet, Regni tui solium Rex illustrißime stabiliat, tibiq; in omnibus felicem progressum, magnaque incrementa conferat. Zirizææ, pridie Calend. Ianuarij, anno redemti orbis M. D. LXIIII.

AD CANDIDVM LECTOREM PRÆFATIO L. LEMNII MEDICI.

DVo sunt artium, quæ hominum vtilitati atq. vsui deseruiunt instrumenta, quibus omnia firmari solent ac stabiliri, Ratio & Experientia. His enim ipsa Medicina, & præter Mathematicas artes, plerçque aliæ fulciuntur. Siquidem quæ exacti excussiq. iudicii hominibus sunt factura fidem, ad hanc amussim exigi, ad hunc lapidem Lydium debent explorari. Quid autem magni præstiterit Medicus, si herbas ac medicamenta efficaces obtinere effectus ratione studeat euincere, nisi id experimento comprobet? E diuerso, qua fiducia niti posset experimento, quod plerumque absque iudicio adhibitum, fallax esse ac periculosum declarat inconsulta Empiricorum temeritas, nisi illi ratio suffragetur? Et quanquam Sophisticum censeri posset, contra experientiæ testificationem ad documentum,

ratio-

rationem exigere : nnnquam tamen quiſquam ſani iudicii, & qui in delectu rerum aliquid penſi habet, experimento aſſenſum fecerit, aut id temere experiri ſuſtineat, niſi ratione id per omnia comprobatum ſit, ac ſuffultum. Non tamen diffiteri poſſim, aut tergiuerſari, quin multa ſint in natura rerũ abdita atque abſtruſa, effectuque tam latenti & cœco, vt temerarium ſit talium rationem inire, aut facti cauſam explicare. Hæc ipſa Dioſcoridi ἀναπολόγητα dicuntur, hoc eſt, ratione deſtituta, & cauſarum cognitione vidua, quæ ſenſui & intelligentiæ manifeſtam demonſtrationem non exhibent, eoque occultæ proprietates Medicis dicuntur. Siquidem aliquid interuenire cenſent huiuſmodi rebus, vel ex decurſu aſtrorum, ac ſiderum corradiantium meatu, vel ex diuina voluntate, aut elementorum concretione ac mixtura, vel vel denique totius ſubſtantiæ vi, formaque ſpecifica, quæ cum ratione mentiſque iudicio aſſequi nequeamus, in occultas eſſentias, abditaſque proprietates ea reiicimus, ac tali ſuffugio eluctamur, ex eoque Labyrintho nos extricamus. Ego vero, quo ad huiuſmodi rerum demonſtrationes, cauſaſque eruendas doctorum animos extimulem, adnitar pro virili probabili atque artifici coniectura rationem elicere, aut quamproxime collimando ſcopum attingere. Multa ſunt, fateor,

Lib. 6. ca 34.

Occultæ proprietates.

incompertæ originis in naturæ rebus, ac densis obſcuritatibus inuoluta, quorum tamen probabilis ratio excogitari, atq. effectus cauſa, ſi non euidenrer & perſpicue, certe veriſimiliter reddi poteſt. Verbi cauſſa: Baſiliſcus hominem viſu perimit. Quis exercitatus in operibus naturæ id euenire neſciat ex emanantibus noxiis expirationibus, quas ſenſim ac latenter in hominis perniciem exhalat? Nec enim ſolus Regulus, ſed omne propemodum ferarum genus homini infeſtum eſt, atque afflatu ſibiloque geſtit inferre exitium. Sic lupi conſpectus, modo propius homini aſſiſtat, oris hiatu atque halitu virulento raucedinem inducit, ac tantum non vocem adimit. Sic muliebris ſexus menſibus profluentibus, eboris ſpeculique nitorem offuſcat, ferri aciem retundit, ſegetes ſtrangulat, hortorum germina conficit halitus contagio, ac non modo obuios quoſque, ſed ipſam ſe maculis næuiſque deformat. Pari ratione oculis lippitudine, atque ὀφθαλμία vitiatis, alterius oculos affici contingit. Quod venuſta ſimilitudine expreſſit Ouidius, & iuuenalis:

Cum ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi:
Multaq; corporibus tranſitione nocent.
Satyr. 2 *Sic pecudes, armenta, boues, grex totus in agris*
Vnius ſcabie cadit, & porrigine fœda,
Vuaq; conſpecta liuorem ducit ab vua.

Homi-

Homines autem hominibus contagionem potissimum afflant, vbi ex aduerso cōsistunt: neque enim si in obliquum vergat expiratio, vel si in dextrum aut læuum effluxum ferri contingit, tantum damni adfert, tantaque labe inficit. Vt enim transuersa atque obliqua visio, quemadmodum pætis ac lusciosis assolet, nonnihil obtunditur atque hebescit: ita quæ ex oculis, aliaq. corporis parte emanant, si oblique ferantur, retundi atque hebetari contingit, minusq. mali inferre adstantibus. Quod ipsum studiosius obseruare soleo, vbi ægrotis contagio affectis assisto, adeo vt semper auersus cum iis verba faciam, nunquam inter fumarium & decumbentem consistens. Hic effluxus atque emanatio, tamesi oculis se non exhibeat, minusque sensui visorio sit exposita, naribus tamen, auribus, cerebro, vocali arteriæ pulmonumque fibris se ingerit. Sic nonnullos obseruaui tam tetra mephite, atque animæ graueolentia, vt nisi longius absistas, obuios quosque halitus contagio feriant, inficiantque. Quam late autem se porrigat halitus animantium, quousque se proferat contagium, hibernis mensibus flante per gelicidia Aquilone, cuique perspicere licet. Siquidem ob aëris densitatem ac crassitiem fumantem animam ex intimis præcordiis reciprocatione quadam, vt Oceani æstuaria erumpere videmus, ac longe lateque se

diffundere: quæ licet æstiuis diebus non sit conspicua, oculisque minus exposita; eam tamen vel odore percipis, vel in intimis præcordiis tacitum virus concipis. Atque vt hæc ipsa corpori perniciem moliuntur, ac lethale virus inferunt; ita suaues odores, ac stirpium fragrantia spiritus erigunt, ipsumque vitæ fontem cor fouent ac recreant. Quod vel obesæ naris quisque animaduertere potest, cum vires syncopi collapsas, animique deliquio sopitas restaurari, erigique videt odoramentis. Verum omissis his minutis, postmodum fauore supremi Numinis magis recondita proferam. Quod si videbor cuiquam non penitus naturæ arcana eruisse, vsusque sublanguidis parumque firmis rationibus, ac tenui orationis filo, nulloque verborum apparatu, nullis copiis naturam instruxisse: huic ego persuasum cupio, doctis præbitam potius ac demonstratam à me scribendi materiam, quam præreptam. Ista siquidem sum aggressus, ac tractanda suscepi, non tam spe, fiduciaque perficiendi, quam experiendi studio ac voluntate, simul vt pleniore obsequio meum patronum demererer, meosque ciues hoc officio deuincirem. Excitat autem ad huiusmodi tentanda post Platonem Persius, cupitque patriæ, ciuibusque hoc tanquam debitum munus exsolui. Sic enim ad rerum contemplationem, ad studium virtutis, ad-

sectanda hominum commoda nos extimulat:

Discite, & ô miseri causas cognoscite rerum,
Quid sumus, aut quidquã victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus & (vnde
Quis mod⁹ argẽti, quid fas optare, quid asper
Vtile nũmus habet, patriæ carisq; porpinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus esse
Iussit, & humana qua parte locatus es in re.

Itaque experiar, quid efficere, aut quo progredi possim, mihique culpam deprecari liceat, si non omnia sum assequutus, eoque iustius, quod instituti operis argumentum tam sit vastum, adeoque se in immensum porrigat, vt infiniti sit operis, nec mediocris ingenii, omnia ad amussim exequi, istamque Spartam pro sua dignitate atque amplitudine exornare. Quod si Horatius in triuiali, minimeque operoso argumento,

Dat veniã maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cauit natura:

quanto magis in tanta rerum difficultate ad pleraq; conniuere mussareque conuenit, nec omnia ad viuum, vt dicitur, resecare? Dici enim vix queat, quanta Medicis deuoranda tædia, qui subeundi labores, quæ præferendæ domi forisque molestiæ querimoniæ, ac voces plorabundæ, quum rerum suarum satagunt, ac ciuibus suam operam sedulo impendunt:

pendunt: quorum cum omne ſtudium atque induſtria in actione conſiſtat, nihil laxamenti, nulla reſpirandi ſpatia admittit non minus negotioſa quã quæſtuoſa praxis, adeo vt quæ ſucciſiuis horis, hoc eſt, vbi legitimis officiis ſunt perſuncti, meditantur, vix ea literis mãdare vacet, nedum expolire. Quod cum mihi aſſidue vſuueniat, atque huiuſmodi occupationes domi foriſque continenter me inuoluant, ægre ac difficulter omnia prò animi ſententia perfici poſſunt: verum cum naturæ contemplatio vnice me afficiat, nec excogitari poſſit argumentum plauſibilius viſum eſt eius miracula tractare locupletius, omniaque naturæ opera ſpectatiora efficere. Quocirca poſt conſecratos noui huius anni auſpicio Inuictiſ. Sueciæ Regi ERICO libros hos quatuor: de naturæ miraculis, eiuſdem argumenti duos breui adiicere meditor, quo Sereniſſimus Rex confecto ſopitoque bello, quod illi contra coniuratos aliquot hoſtes, ſumma virtute atque excelſi inuictique animi magnitudine & robore, terra marique ſuſceptum eſt, cumulatius Naturæ ac rerum cõtemplatione reficiatur. Hoc à Guilielmo Simonide Typographo Antuerpiano ſtipulatus, vt in gratiam Maieſtatis Regiæ, auidique lectoris, ſpecioſos ac ſpectabiles typos exhibeat: quod cum ſe effecturum ſit pollicitus, ac ſumma fide præſtitit Chriſtophori Plantini induſtria,

ERICI Sueciæ Regis magnanimitas.

Auctor aucturũ ſe pollicetur.

induſtria, reliquos mature perficere cogito, modo ne quid incommodi inciderit, ac Pater cœleſtis firmam ſtabilemque valetudinem conceſſerit: ſic enim futurum ſpero, vt proxima apud Francfordianos nundinarum frequentatione noui quiddam prodeat, quo ſtudioſus Lector denuo ſe poſſit oblectare. Nouitas enim & oblectatio legendi diſcendique incitamentum eſt & illecebra, præſertim vbi res dilucide appoſitiſque verbis explicatur, ac ſeria iocoſis, vtilia dulcibus atque amœnis mixta ſunt: quod ipſum pro virili præſtare ſtudui, ea vſus moderatione, vt nuſquam à decoro deflectam, nuſquam honeſti limites egrediar.

Auctor culpam amolitur.

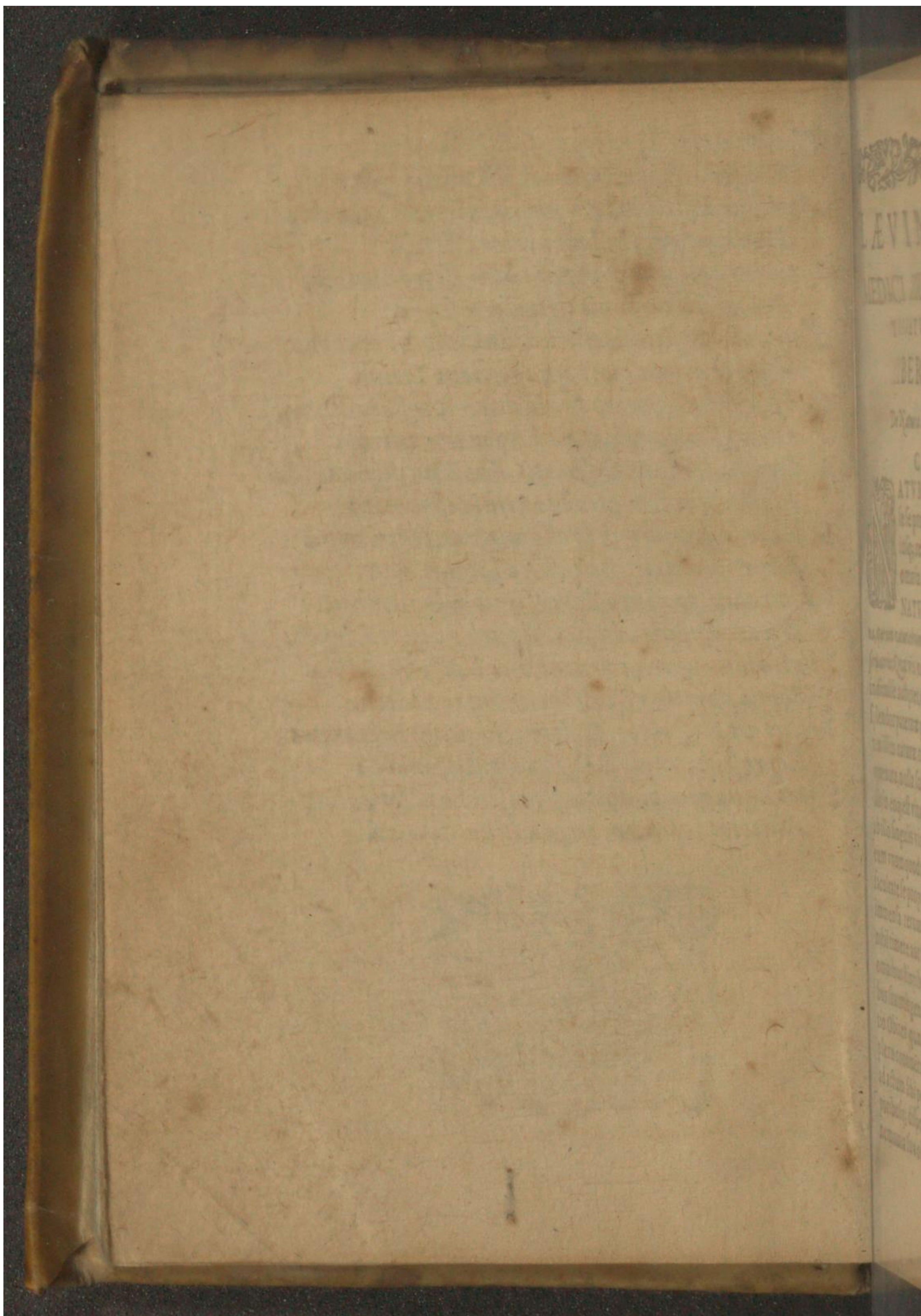

PASCHASII OENII HEICRVCINI IN operis commendationem carmen.

SI te delectat multo pulcerrima nymphe
Natura æterni fida ministra Dei,
Aut plusquam varius rerum calor, optime lector
Ornatus, series, forma, vel ordo iuuat:
Si censes operæ pretium cognoscere, quicquid
Tellus, Oceani tractus, & astra ferunt:
Et cupis ingenue multa & præclara doceri,
Id quod Naturæ lex, Pietasq; monet:
Huc ades, hos memori libros fac mente recondas
Propositi exiguo tempore victor eris.
Scilicet eloquio cumulatus, & arte medendi
Lemnius ostendet, quidlibet vnde petas
Abdita Naturæ pandit miracula, vires,
Causas, quæ multos texerat vmbra dies.
Tum solidis adeo rationibus omnia fulcit,
Vt carpi, Momo iudice, posse neges.
Ingenii mire felicis acumine quid non
Differit argute perspicueque docet?
Candidus & tersus leni fluit agmine sermo,
Multus vbique nitor, multus vbiq; lepos.
Nec medicis solis (ne forte quis inscius erret)
Hic operam & studium dedicat ille suum:
Plurima

Plurima ciuili præcepta salubria vitæ
Fingendisq; probe moribus apta leges.
Auribus instillans animoque τὸ γνῶθι σεαυτὸν,
Hoc aget, vt studeas notior esse tibi
Ignauas hominum vetat obturescere mentes,
Præteritisve bonis deteriora sequi.
Quin obiter studiis melioribus imbuit omnes,
Qua se cognoscant, qua ratione Deum.
Sed frustra celebrem male natis versibus illum,
Cuius fama volet docta per ora virum.
Instar multorum Gesnerus Apolline dignus
Mystes, sat locuples hic mihi testis erit:
Qui citra inuidiam presso vir candidus æqua
Expensum trutina pollice laudat opus.
Vt taceam geminos Etrusca voce loquentes,
Quam cupide Ausonidū turba diserta legāt.
Lucis enim vsura caruere, nec hactenus extra
Septa domus reliqui corripuere pedem.
Restat vt Hispanos, Celtas, linguaq; Britannos
Representantes, Belgica verba sonent:
Quos æque gratos doctis si senserit auctor,
Adiiciet totidem, cœpta iuuante Deo.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE OCCVLTIS NATVRÆ MIRACVLIS,

LIBER PRIMVS.

De Natura diuinitatis instrumento.

CAPVT I.

ATVRA in qua elucent, atq; expresse se proferunt Diuinitatis vestigia, cuiusq; rei principium est, quo consistunt omnia.

NATVRA est *mens, λόγος, seu ratio diuina, operum naturalium effectrix, rerumq; existentium conseruatrix.* Quæ vis nulli, præterquam Deo, & qui illi indiuulse adhęret, Christo asscribi potest. Ipse enim splendor paternæ gloriæ, expressaq; imago substantiæ illius naturæ, totiusque vniuersi est opifex, suoque nutu, nulla subiacente materia, omnia condidit; in eoq; est vita, vigorq; rerum conditarum, atq; ab illo singulis viuifica virtus infusa est, hoc est, per eum vnumquodq; genuina sua vi subsistit, insitaq. facultate se propagat ac tuetur. Nihil in tãta, tamq; immensa rerum vniuersitate iners aut otiosum, nihil timere aut fortuito, nihil frustra effectum est, omnibus stirpibus sua vis indita, singulis animantibus suum ingenium, suaq; attibuta naturæ inclinatio. Obiter quæcunq; mundi ambitu, cæliq; complexu continẽtur, vi quadam insiticia instructa sunt ad actum sibi peculiarem, ac suis quæq; locis temporibusq; disposita, admirabili quadam vicissitudine munia sua obeũt, cursumq; perficiunt. Hinc quũ

Natura quid.

Hebr. 1.

Ioan. 1.

Deus omnium rerum causam in se ipso complectitur.

Colos. ca. 1.

Natura nec iners, nec otiosa

Deus tãti muneris effector ac moderator collustraſſet quæ ſex dierum ſpacio perfeciſſet, viſa ſunt illi inſigniter bona, hoc eſt, ita elaborata: vt artis ratio efflagitabat, vt expoſcebat ordo rerũ ac ſeries, vt decor vniuerſi exquirebat, adeo vt omnia ad vſum cõducerent, atq. ad finẽ cui erant deſtinata, ſpectarẽt. Qua de re ſapienter diſſeruiſſe mihi videtur Ariſtoteles huiuſmodi propemodũ verbis: *Nihil in naturæ rerum tam minutum, tamq; vile aut abiectum, quod nõ aliquid admirationis hominibus adferat.* Et q̃ Heraclitũ Tarentinum dixiſſe ferunt, quũ in caſa quadam furnaria diuertiſſet: *Introite, ſunt hic etiam Dij:* hoc quoq. in naturæ operibus ſentiẽdum. In minutiſsimis enim naturæ rerũ numẽ elucet, omniaq. honeſti pulchriq. rationem obtinent. Siquidem operibus naturę hoc præcipue adiunctum eſt, vt nihil temere, viceq. fortuita ſit effectum, ſed omnia finis ſui gratia. Et quẽadmodum, quum de ędibus magnifice cõſtructis fit ſermo, nõ de calce, de lateribus, de linguis, aliaq. materia agitur; ſed forma ac ſpecie, ſtructuraq. ædium, & in quẽ vſum ſint erectæ: ita qui naturæ opera excutit, non de materia, ſed forma, totaq. ſubſtãtia, de vſu deniq. atq. vtilitate diſſerit. Sic corp⁹ animę gratia conditũ eſt, membra vero officiorũ quo cõmode actiones ſuas obeant, ſuaſq. functiones exequantur. Homo autẽ Dei cauſa in hoc mundi theatrũ productus eſt, quo illo ſe oblectet, illius munificentiam agnoſcat, in illo cõquieſcat, illiq. fidat, atq. innitatur. In tanta itaq. tamq. immenſa rerum exiſtentium multitudine ac varietate non ſuſpicienda modo naturæ vis & efficientia, ſed eius maieſtas atq. amplitudo, a quo ſingula producta & profecta ſunt, cuiuſq; benignitate naturæ opera ſubſiſtũt, atq. ab interitu vindicãtur. Quę cogitatio exuſcitat animos noſtros humi alioqui defixos, atq. in Dei notitiã ac cognitionẽ deducit. Deus enim tametſi ſit inconſpicuus ex rebus

Geneſ. 1.

De partib. ani. lib. 1. cap. 5.

Simile ab ædiũ ſtructura.

Homo in quẽ vſum & finem creatus.

Naturæ vis ad Deum referẽda.

rebus tamen creatis, vt Paulus testatur, atq. ex mũdo tam mirifice condito, tam sapienter administrato & perspici potest & intelligi Et quemadmodum, Cicerone teste, ex memoria rerum, ex inuentionis subtilitate, ac celeritate motus, omniq. pulchritudine virtutis vim mentis agnoscimus, quamuis oculis ipsa non pateat. Sic Deum mentemq. illã æternã ex operibus eius dilucide perspicimus, eiusq. vim atq; afflatum efficaciter percipimus. Illius enim virtus per omnia diffusa, singulis calorem, spiritum vitãq; largitur. Qua de re erudite concionatus est Athenis D. Paulus ex Arati sententia, quam eleganter expressit Lucanus lib. 9.

Rom. 1.

Tusc. 1.

Deus quare homini innotescat

Actor. 17

Hæremus cuncti superis temploq; tacente
Nil agimus nisi sponte Dei, non vocibus vllis
Numen eget.
Estq; Dei sedes nisi terra & pontus & aer,
Et cælum & virtus: Superos quid quærimus vltra?
Iuppiter est quodcumque vides, quocumque moueris.

Quis igitur erga illum non afficiatur, cuius vires manifeste percipit, cuius donis cumulate fruitur: Si Imperatores & principes optimo iure vẽeramur ac suspicim⁹, illosq; plurimi facimus, ac magnos honores iis deferimus, quod regna atq. imperia incruenta, citraq. sanguinis iacturã parta, summa ęquitate administrant, quod magistratus habẽt inculpatos, qui in obeundis negotiis, muniisq. publicis magnã curam, multamq. operã subeunt quo omnes in officio contineant, omniaq. passim sint pacata, nec Resp. vlla discordia, aut seditione ciuili diuisa: quãto magis Deum suspicere ac venerari par est, qui nulla cura, nulloq. negotio, aut solicitudine tã vastũ latũq; mundi imperiũ nutu suo regit ac moderatur? Quo spectat illud Apuleii hominis a nostra quidem religione alieni, sed qui ex Hebręorum fontibus id hauserit: Quod in triremi gubernator ac nauclerus, in

Simile ab Imperatorũ officio.

De mũdo

Simile a multis officiis desumptũ.

curru rector, choragus in Comœdiis exhibẽdis, prę-cẽtor in choris, agonotheta seu remunerator in ob-eundis certaminibus, cõsul inter ciues, dux in exer-citu, comes in suscipiendis ꝓpulsandisq; periculis: hoc est in mũdo Deus: nisi ꝙ ærumnosum, curisq; iñumeris implicitũ videtur officii alicuius principẽ fieri: at Deo nec molesta est, nec onerosa imperii sui cura Cęterũ nolim mihi aduersari Medicos, aut gra-uate ferre Philosophos, quod in asserẽda naturę di-gnitate, ipsam ad fontem, suiq; originẽ referã: hac enim ratione omnia ręducuntur ad essentiã primi-geniam, totiusq; naturę archetypũ. Et quanquam late pateat Naturæ vocabulũ, suoq; arbitratu secũ-darias quisq; definitiones cõminisci possit, ad vnum tamen omnes reuocantur. Sic Medicis;

In Deum omnia naturæ opera referẽda.

Natura est insita atq; innata rebus qualitas.
Natura est quatuor elementorũ mixtura & tẽperies.
Natura est vis & propensio animi cuiusq;.
Natura Philosophis est motionis & quietis principiũ.
Natura est quæ cuiq; formam dat Specifica differẽtia

Propria Naturæ definitio.

Natura est vis & caussa effectrix, rerumq; conserua-trix toti mundo eiusq; partibus inserta. Natura (vt propius rem ipsam designem) est diuinorum operũ ordo & series, quæ illius potentiæ, illiusq; verbis ac iussis obsequitur, ab eoq; vires mutuatur. Harũ om-nium descriptionũ, & quotquot à viris disertis ex-cogitari possunt, præcipua causa & origo ab ætern-illa mẽte tanquã vberrimo fonte promanat. Quo omniũ scire interest ac permagni refert obseruare animoq; penitus infigere, quo cuiq; magis innote-scat summus rerũ opifex, illiusq; accẽdatur in mẽti-nostris maiestas & amplitudo. Rerum enim cõspe-ctus, & naturę cõtẽplatio brutos etiã homines atq; à Dei cognitione prorsus alienos, modo ne desit a-liqua sanioris mẽtis scintilla, in maximã admiratio-nem Diuinitatis perducit. Siquidem natura rerũ

Naturæ contẽplatio ad Deum erigit animos.

qu

quæ immensa est, ac longe lateq. diffusa, quum nusquam nõ oculis ac menti se ingerat, mirifice hominem afficit, atq. in summi parẽtis amorem ac venerationem dirigit. Nam si cui excutere libeat, atq. attente considerare, quis sit rerũ cõditarum quæ aliæ ex aliis emergunt, decor & ornatus, quantaq. arte, quo artificio, quam concinne atq. affabre omnia elaborata sint & constructa, cunctaq. in hominũ vsus necessarios, in oblectamentũ ac cõmoditatem condita obseruet, quis illis affici nõ possit, aut ęternam illã mentẽ non venerari ac suspicere, quæ solius hominis causa ista extare, ac continuato perenniq. ordine ac serie subsistere voluit, nõ sine admirabili ꝓpagationis successu? Effecit hæc naturę pręstãtia, vt præter alios Antonius ille (qui ob Christianorũ proscriptiones, ac persequendi rabiẽ, quæ nullis non sæculis incrudescit atq. efferata redintegratur, in solitudinẽ secessit, ac loca vasta, auia, impedita, tyrañisque inaccessa incoluit) vnice se oblectaret naturæ ac rerũ cõtẽplatione adeo, vt quũ quidã ab eo sciscitaretur (nam omnibus se affabilẽ præbuit, nec cuiquam respõsa denegabat, vt tetrici quidã) cur paucos ac prope nullos apud illum libros cõspiceret: respondisse dicatur hæc mũdi spectacula sic animi sui desiderium explere, ita mentẽ reficere, ea præbere documenta, viuendiq. præcepta, atq. institutiones tradere, vt multorum librorum vicem suppleãt, nec magnopere eorũ adminiculo indigeat. Satiat enim aliquãdo librorum quamlibet amœna lectio adeo vt mens assiduitate legendi lassescat ac defatigetur: quum naturæ consideratio ea oblectamenta, has voluptates, tãta blandimẽta atq. illecebra proferat, vt nulla vnquã oboriatur satietas aut fastidiũ. Adornant equidem scriptores culti Rhetorũ coloribus ac pigmentis lucubrationes suas ac commentaria, appositisq. verbis rem illustrãt: At natura sum-

Omnia hominis causa cõdita.

Antonij Eremitæ de natura sententia.

Prouerb. ca, vltim.

mi opificis instrumentum,ac ministra, quę ad quid uis elaborandum fingendumq.efficax est & apposi-ta, nõ asciticia varietate,sed genuina ac natiua ocu-los mentemq.insatiabiliter pascit ac recreat. Quis vero naturæ solertiã,artificiũ,industriã,scite elabo-ratas stirpium,flosculorũ,animalium,reptilium,pi-scium,alitũ species,omniumq.conditiones,vires,ef-fectus possit vel exprimere vel explicare? Quis arti-fex aut architectus quãuis eximius,eas formas atq; effigies imitando consequi possit,quæ passim se pro-ferunt atq oculis humanis singulis momẽtis sese ex-hibent? imitatur quidem ars naturã,atq hominum industria graphice quędam ad viuum exprimit atq. ementitur. Sic Conradus Gesnerus vir vt reconditę eruditionis,ita indefessi laboris strenuã operam na-uauit in illustrãda animalis omnis spirabilisq natu-ræ historia,cui præ cæteris palmã defero. Sic pleriq; alii in herbarum descriptionibus,effingendisq earũ figuris,non postremam laudem sunt promeriti. Ve-rum vt nihil non populare & plausibile, ac laudem meretur artificiosa naturę æmulatio: sic omnia mu ta exhibet,inanima,insipida,inodora,nullaq vi atq. effectu prædita. Neque enim elinguis est,iners,igna ua,somniculosa,stupida,inanimata natura rerum, sed viuida, alacris,erecta,suiq ostẽtatrix,& quæ sen sibus suauiter blandiatur,sic vt contemplantẽ mul-ta cõmoneat,multa edoceat,suisq. inuitamẽtis in-citet atq illiciat,adeo vt spectator minime otiosus non in ea solum conquiescat,sed ad illum mentem erigat,cuius virtute hæc omnia vigẽt & subsistunt. Ita in iis quæ oculis nostris exposita sunt , non solũ naturæ artificium excellens quidem,& inimitabile spectari debet,sed Dei maiestas, amplitudo , decus, splendor,magnificentia,deniq munifici patris erga humanũ genus amor,& propensio. Elementa,cęlũ, ortus & occasus siderum,diurnę nocturnæq. vicissi-tudines,

Conradi Gesneri laus.

Natura rerum ad Deum nos erigit.

tudines, quadripartita anni varietas, quæ duo æquinoctia vere & autumno; ac totidem solstitia æstate & hieme complectitur, quorum decursu herbæ exolescunt & deficiunt, suoq. tempore emergunt ac reuiuiscũt, quũ multa indicẽt ac cõmonstrẽt, tũ a morte ad vitã reuersionem ac reditũ, quo suo tempore corpora per resurrectionem restituenda sunt in integrum, documenta præbent. Hanc naturæ vim mirificam Dauid operum Dei admirator vnicus subinde effert in immensum, eamq. vt par est, opifici asserit, cuius opera quæ in terra cõspiciuntur, quæq. in cœlo se ꝓferunt, miris laudibus exornat, solidisq. encomiis prosequitur, adeo vt attente, fixaq. contemplatione obstupefactus exclamare cõpulsus sit: Quã magnifica sunt opera tua Domine omnia sapienter perfecisti, impleta est terra possessione rerũ tuarũ. Visa est etiam Ethnicis, quibus perexigua contigit rerum diuinarum cognitio, hæc naturæ cõsideratio fructuosa, mentiq. vtilis ac iucunda. Sic Cicero in Academicis: Nunquam ego Physicorum quæstiones exterminãdas censeo. Est enim animorum ac mẽtium naturale quasi pabulum, consideratio contemplatioq. naturæ. erectiores enim efficimur, ac res fluxas caducasq. despicimus, mente & cogitatione in cœlestia defixi. Indagatio ipsa rerum sum̃am parit delectationem, ac mens amœnissima cõpletur, afficiturq. voluptate. Quicquid autem ipsa natura genuit, non modo animal, sed etiã quod ortũ e terra stirpibus nititur, in suo quodq. genere, perfectũ est. Quorũ alia humilia sunt, nec altius se a terra tollũt, quædam in maximam altitudinem assurgunt, alia perpetua fronde virẽt, alia hieme spoliata nitore ac pompa frondium, verno tempore tepefacta frondescunt ac repullulant denuoque in stirpem emergunt. Nec est vlla res, quæ non ita vigeat insita vi, quin protuberante turgenteque semine aut flores,

Rerũ vicißitudo quid indicet.

Psal. 103.

Libr. 4.

Tuscul. 5.

Herbarũ diuersitas.

aut fruges, aut baccas proferat, eaq. Solis calore ad perfectam maturitatem perducat, effectuq. salubri imbuat In animantibus quoq;, quibus quum ratio desit, sensus attributus est, ipsius naturæ vis atq. inclinatio perspici potest, alias enim natandi peritas aquarũ incolas esse voluit, alias volucres libero cælo frui, alias reptiles, quasdam gradientes, nõnullas soliuagas, plerasq. gregatim volantes, vt sturni factitant, miliariæ, frigilli, passeres, columbæ: immanes alias ac feras, quasdam cicures & mansuetas, vt omnia gallinacei generis, & quæ domestica atq. altilia dicuntut. Homo vero, cuius imperio omnia subdita sunt & subiecta, multo quiddam pręstantius est cõsequutus, nempe præter loquendi munus, rationẽ & mentẽ, animumq. cælestis naturæ ac diuinitatis participem Humanus siquidem animus decerptus ex mente diuina, cum nullo alio quam cũ Deo comparari potest, nec ad vllius naturam referri. Quocirca homini enitẽdum, vt quam proxime ad suum opificem assurgat, illiq. assimilẽ se præstare affectet. Quum enim Deus cęteras animantes abiecit ad pastum ac pabulum: solem hominem humo excitatũ, celsum ac sublimen constituit, quo ad cælum ac domicilii sui conspectum mẽtem oculosque erigeret. qua de re sequenti capite fusius.

Animantes naturæ instinctu ducuntur.

Psalm. 8.

Hebr. 1.

Hominis dignitas & præstantia. CAP. II.

QVum autem Deus Opt Max. summopere suspiciendus sit in rebus creatis quę passim obuię existunt, atque oculis mentique se ingerunt, tum potissime in homine mirifice eius elucet sapientia. Quicquid enim in mundo se profert quamlibet cõcinne atq. affabre factũ, nulla ratione cõparari comporique hominis præstantiæ potest, adeo vt hinc præcipue sumi voluerit sui æstimationem Deus, suęque diuinitatis specimen exhibere mortalibus, hoc est, ex sua cuiusq. mente. suiq. noticia perduci nos voluit

Homo præcipuũ Dei opificium.

voluit in cognitionem, tantiq. opificis reuerentiā: nihil enim expreſsius repręſentat Deum, quā mens hominis, qua ad imaginem ac ſimilitudinē eius eſt conditus. Eſt ſiquidem homo expreſſiſſimum Dei ſimulachrū. Quamobrem ob externum internūq; oraculum, atq. ampliſſimas dotes μικροκοσμὸς dici meruit, ꝙ in hunc cumulatiſſime omnia profuderit munificus ille rerum parens atq, opifex Deus: Huius enim cauſſa omnia producta in lucē, illiusq; vſui cuncta patent, ac ſunt expoſita. Quod ipſum agnoſcit Pſaltes regius, gratiq. animi argumenta proferens: Feciſti illum, inquit, paululo angelis inferiorem, imo propemodum vt Deū quendam gloria et honore decoraſti, illūq. pręfeciſti operibus a te creatis. Hanc autem pręrogatiuam etiam a mundi exordio obtinuit, adeo vt omnia, dū vigent ac cōſiſtunt, homini ſint obſequioſa ac famulētur. Sic enim Geneſeos primo omnium rerum principatum ac præfecturam Deus homini aſſeruit: Fructificate, multiplicamini, replete terram, eam ſubigite, & in piſces aquatiles, volucreſq. aereas, & omnes quæ in terris mouentur beſtias, imperium exercete. De mente autem quæ illi diuina eſt, & qua proxime ad Deum accedit, deq. internis animi dotibus, ratione & intellectu, quibus belluis præſtat, quum abunde ſcriptores alii, nec ſit huius inſtituti, in pręſentia superſedeo. De corpore vero, quæq. illi cognata ſunt, ab eoq. dependent, pauca diſſeram. Illius enim excellens & ſpectabilis forma moribus animę congruens atq. accommoda, ſtatus corporis celſus atq. erectus in cælum os ſublime ac reſupinatum, omnium partium ac totius ſymmetria, ſeu exacta cōmēſuratio, etiā ab Ethnicis atq. a noſtra religione alienis ſunt depdicata, adeo vt mirari ſubeat noſtrorū hominū incuriā qui aut nihil prorſus ſcrutantur, aut frigide atq. oſcitanter ſeipſos, naturæque opera excutiunt.

Mens hominis Dei ſimulachrum.

Pſalm. 8.

Homo mūdi præfectus.

Decor corporis humani.

quum Dauid rex magnificus, pressius fixiusq. naturam hominis contemplatus exuscitari cœperit atq. exardescere in tāti opificis amorē atq. admirationē. Sic n. tū aliis, tū huiusmodi elogiis illū prosequitur: Celebrabo te Domine quod mirifice sim formatus, opera tua admiranda sunt, eaq. scrutatur & agnoscit anima mea, nō fuit tibi occultum vllum os meum, quum formarer in abdito, & quū miro artificio fingerer in materni vteri latebris. Informem atq inelaboratum fœtū viderunt oculi tui, & omnia membra mea velut in libro penes te descripta erant, quę deinceps non nisi multis dieb. formata sunt. Admirationi mihi est scientia tua, qua in me formando vsus es, excedit illa prorsus captū meū. Quum enim inquit, me totum excutio, quū corporis structurā, animæ præstantiā, vim mētis sedulo expendo, eaq; ratione ac iudicio assequi nequeā, & maiestatē tuā veneror, & amplector munificentiam. Iam vero sinamus paululum interquiescere formā illā spectatissimam, tum reliquas partes corporis visenda specie: internorum viscerū situm, naturaliū facultatū potentias, neruorū a cerebro ortū, ductum arteriarum a corde, venarum ab hepate propaginē consideremus, tum animæ facultates & potentias, quib. ipsa suas functiones profert ac perficit: his accedit spiritus ille ætherius caloris naturalis sedes ac vehiculum, qui trifariam discriminatur, ac totidem locis discretus est, sic vt animalis cerebro, vitalis cordi, hepati naturalis sit asscriptus. hic cum natiuo calore, humoreq nutricio, vtriusq fomite corpus alit ac vegetat, atq. in exercendi actionibus vires suppeditat, quamobrem nō indiligenter tria hæc fouenda, instaurandaq sunt somno, vino, alimentis, exercitatione: quæ tamen moderate adhiberi postulant, ne si vel immodica sint, vel intempestiua, hominem a sede mentis cōtingat dimoueri, multisq ac variis affectibus duci.

David naturæ admirator vnicus.

Psal. 138.

Dauidis exclamatio in Dei admirationem.

Tres in homine spiritus.

Quæ res spiritus fulciant.

Igneus

Igneus est equidem vigor & cœlestis origo *Æneid.6*
Omni homini, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenisq; habitant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent gaudentq;, nec auras
Respiciunt, clausi tenebris & carcere cæco.

Quibus Poeta quatuor animi perturbationes complectitur, quæ ex intemperantia ortæ mentem hominis turbulentã efficiunt atq. inquietam, mirisq; modis exagitãt. *Affectuũ tyrannis.* Postremo ad illa dirigamus oculos, quæ istis omnibus speciem præbent, formæq. præstantiam inducunt, hoc est, formandi figurandiq; fœtus artificium excutiamus, quod tale, tantũq est, vt quiuis etiã a re medica alienus, in eo excutiendo vires ingenii acriter debeat intendere. huiusmodi enim res scire & perscrutari cuiusuis interest, quũ in se ipse versetur, atq. in sui contemplatione quiescat. *Consensus animi & corporis.* Siquidem quum homo ex corpore & anima cõstet & conflatus sit, ipsumq. corpus animæ sit instrumẽtum per quod actiones suas perficit, cui nõ summa esse debet vtriusq. partis cura & obseruatio? quis nõ vtriusq. incolumitati optime consultũ cupiat? præsertim quũ alterum sine altero consistere nequeat, suasq. functiones & munia inoffense obire: Namq; *Horat. in Arte poe,*
alterius sic altera poscit opẽ res, & coniurat amice.
Est quidem corpus pro tempore caducum & mortale: sed quum sit animi vas & receptaculum, illiusq; ministerio vtatur: Deus id quoq destinauit æternitati, ac per resurrectionis mysterium eiusdem muneris voluit esse particeps, nempe immortalitatis.

Naturalissimum procreare sibi simile, eoq; reuerenter vti debent homines tanquam diuino munere, Deiq; instituto.

CAP. III.

POstquam Deus cęlum ac sublunarem hunc mũdũ condidisset, omniaq. tã mirabili sapientia atq. artificio construxisset, vt nihil ad necessarios vsus, ad commoditatem atq. ornatum deesset, visus est

illi desiderari aliquis cui ista essent vsui, quiq. se his oblectaret ac frueretur. Itaq. completo perfectoq; omni naturæ ornatu, hominem in mundũ tanquã in suam possessionem produxit, illiq. ne vitam inamœnam degeret, in adiumentum ac societatẽ mulierem adiunxit, inseuitq. vtriq. vim amoris, ac procreandæ sobolis auiditatem, humore spirituq. turgido, atq. organis idoneis ad eum vsum pręparatis: & ne alter alterius contactũ exhorresceret, addidit illecebras, ac mutui complexus appetitionem, vt quum se inirent, suauiter illos affici, mirisq. modis deliniri contingeret. Siquidem nisi omnis generis animantibus hoc esset natura insitum, vt posteritati cõsulerẽt, ac propagationi insisterent, cõcideret ac collaberetur genus humanum, nec diu possent subsistere res mortalium:

Coniugij institutio a Deo.

Omne adeo genus in terris hominumq; ferarumq;,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq; volucres,
In furias ignemq; ruunt: amor omnibus idem. *Geor.3.*
Quid iuuenis magnum cui versat in ossibus ignem
Sæuus amor? nempe abreptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta, quem super ingens
Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
Æquora, nec miseri possunt reuocare parentes.

Stimuli Veneris varij.

Quum itaq. tã validus sit is affectus, tamq. indomitus, vt ęgre possit coerceri (nec enim omnes suis cupititatibus æque norunt moderari) indulsit homini Deus genialẽ legitimũq. thorum, vt saltẽ intra illius limites cõsisterent, nec vago se concubitu cõtaminarent, qui dono cõtinentiæ sunt destituti. Postquã igitur peracto concubitu, mulierẽ cõceptu impleri contingit, magna subsequitur naturę solertia in fouendo ac coagulãdo fingendoq. vtriusq sexus semine quo stato tempore exactoq. nouẽ mensiũ decursu emergat dominator ille ac totius vniuersitatis decor homo. hanc spem dubiã ac rudimẽtum na-

Deus cur coniugiũ instituit.

naturæ hominē effigiare cōdiſcentis, appoſitiſſima ſimilitudine expreſſit Iob: Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeū me coagulaſti, pelle & carne circumdediſti me, oſſibus & neruis me cōpegiſti, tuoq; beneficio vita mea ſubſiſtit: ac tua virtus fulcit ſpiritum meū? Huic affinis eſt ſapiētis Hebręi ſententia, qua vitę ſuæ primordia in hūc modū deſcribit: Sum quidē & ego mortalis homo ſimilis reliquis, terrigenę protoplaſti ſoboles atq; in vtero matris figurat9 ſum caro, decē menſiū ſpacio coaleſcēs in ſanguine, ex ſemine hominis ac delectamēto, ſubſequenteq; ſomno. Idē quoq; & ego genitus hauſi cōmunē aerē ac ſimili modo ꝑdii in lucē, omniūq; hominū more ploratū edidi atq; à lachrymis vitā ſum auſpicatus. Ex quib. intelligimus cū in omnib. tū in excitandis ꝑpagandiſq; liberis oīa naturæ ordine ac moderate inſtituenda, vt ex Hippocratis & Galeni ſententia, motus ſeu exercitatio cibū pręcedat, cibū ſequatur venus, ſomnus venerē, qua expleta facultates naturales in elaborādo fœtu partes ſuas obeūt, ac laſſitudo ex cōcubitu cōtracta obdormiēti ſtatim remittitur, adiuuāte ſimul ſomno cōcoctionē. ſomn9. n. ad cōcoctionis celeritatē eſt adiumento. Cæterū ꝙ ad generationis noſtræ principia attinet, magna ſolet agitari quęſtio, Cōferat ne ſemē ad fœtus generationē mulier? An cōferat ad formæ ſimilitudinē, ſexuſq; diſcrimē virile robur? De effigie, formęq; ſimilitudine primū mihi inſtituetur diſputatio, poſtmodū de muliebri ſemine, & quantū ad fœtus ꝓcreationē cōferat adiumēti. Ideo ſum facturus accuratius quod apud noſtrates nō deſint lenę quędā, quę perſuadere conantur fęminis, quā minimū cōferre ad generationē fœtus matres, ſed tantū geſtationis tępdia obire, nouemq; menſiū faſtidia tolerare quaſi conducticiū vterū offerrent viris cui tanquam naui onerarię ſuas mercęs inferāt, ſuamq; ſentinā depo-

Cap. 10.

Sapien. 8.

Hominis primordia quæ.

Moderate omnia inſtituenda.

Fœminis multū tribuendū in procreatione liberorum.

nant. Qua persuasione efficitur, vt matrib. erga sua pignora amor tepescat, omnisq. humanitatis affectus, qui huic sexui peculiaris inesse solet, penit⁹ exuatur. Quas ego quauis infamia dignas potius deputo, quam patiar in vllo honestarum numero cẽseri. Quod si exẽpla in has edenda sunt, catamidiari, hoc est, publicitus spectaculo esse merentur, ac cõtumelia probrisq. affici His. n. imputandũ ꝙ nonnullę in suos inhumanæ sunt ac crudeles, suosq; fœtus vel exponant, vel desertos patiãtur. Quæ seuiores sunt ac magis feroces quã tigrides, leopardi, vrsi, panthe ræ, aliæq brutæ pecudes, quæ multũ operæ impendunt alendis fouendisq. fœtibus: quod etiã in alite domestica gallinæ cõmonstrauit Seruator, adeo vt animantia quæq. pro catulis suis dimicent, ac se periculo exponant, vitæq. discrimina illorũ causa animose adeant. Vidimus autem hisce vernis mensib. trecentarũ ouiũ gregẽ, quũ balantes fœtus scapha è littore auectos. matrumq. vberibus auulsos, nõ deterritæ maris sæuitia, incredibili affectu prosequerentur, accedente Oceani æstu, ad vnam omnes fluctibus oppressas. Quo exemplo cõmonitos velim, & documenta sumere improbos atq. inhumanos progenitores, qui aut nihil prorsus, languide & osciter erga liberos, erga chara sua pignora afficiuntur: quum inertia mutaq. pecora mactationi ac lanienæ destinata non vulgarem affectum, ac propensi animi testificationes erga suos proferant.

Catamidiari quid.

Matt. 19.

Ex animãtibus naturæ vis perspicitur.

Exhortatio ad humanitatẽ ex animãtium affectu.

De similitudine natorum cum progenitoribus. Et qua ratione, quæ foris incidunt, infanti communicentur, multarũq rerum foras ex matris imaginatione concipiat.

CAP. IIII.

Constans est apud medicos, multisq. rationib. cõfirmata opinio, si mulier semẽ conferat affluentius, matri infantẽ assimulari: sin viro profluat exuberãtius, patri: ꝙ si ex æquo, pariq. mensura, ac col-

Seminis officia in similitudinis ratione.

latis

latis viribus cōtribuant. vtriq aſsimilē eſſe, vel parte vna patrē, altera matrē referre: deniq. ſi in dextrū vteri ſinū deriuetur, atq. é dextro teſte ꝓmanet, caloris ratione marē ꝓferri: ſi vero e ſiniſtro atq. in læuā partē inclinet, ob loci frigiditatē atq. humilitatē fęmellā procreari. Nōnunquā, Lactantio teſte, quū forte in lęuā partem vteri viri ſemen inciderit, mas quidē gignitur: ſed quia in parte quæ fęminis procreādis deſtinata eſt cōceptus perficitur, aliquid in ſe ſemiuirile habet, ſupra quā viri decus patiatur vel formā venuſtam, vel nimium candorē, vel corporis lęuorē ac mollitiem, vel vocē gracilem atq. exilem vel mentū glabrum nullaq barba decoratū, animū deniq. minus virilē: rurſus ſi in partē dextram fęminei ſexus ſemen defluxerit, fęminam quidē procreari cōtingit. ſed quoniā in aliena parte cōcepta ſit habet in ſe aliqd virilitatis, vltra quā ſex⁹ ratio permittat, vt valida membra, nimiā proceritatem, colorē fuſcum, faciem hiſpidā, vultum indecentē, vocē robuſtā, animumq virilem atq audacē: Quo fit, vt iſtiuſmodi cōſtitutionis mulieres excuſſo iugo imperium in viros exerceāt, tantūq. ſibi in adminiſtrandis rebus aſſumāt auctoritatis, vt viris ne hiſcere quidē aut mutire liceat Hæc autē & pleraq. alia quæ de ſimilitudinis ratione adferri poſſunt, licet ſint vero cōſentanea magnaq. ex parte ſic res euenire ſoleat: pręcipua tamē effectus huius cauſa in tacita mulieris imaginatione conſiſtere mihi videtur. Siquid n. illa animo cōcipit, aut in obuia quæq inconniuēter defigat oculos mentiq imprimat, ea plerumq. infans in extima parte repræſentat. Sic inter amplex⁹ & ſuauia, ſi mulier oculos ac cogitationē in viri vultū dirigat, aut quē aliū pręſentē imaginetur, hui⁹ effigies in fœtu ſolet elucere, Ea ſiquidem eſt imaginariæ facultatis vis & potentia. vbi mulier fixius quid intuetur, vt ſimile quiddam conſpectis emoli-

Libro de Opific.

Lactantij ſententia de ſimilitudinis ratione.

Virago vn de nomen ſortita.

Mulier quæ magis imperioſa.

Imaginatio mulieris quid moliatur.

atur, adeo vt infanti varias rerũ formas induci contingat, ac næuos, lentigines, lituras, verrucasq; imprimi, quæ nõ facile elui possunt, aut emaculari. Sic nostrates matronæ ex leporis obtutu infantes edũt labello supremo bifido ac bifurcatim dissecto. Simili ratione nonnulli simis existunt repandisq; naribus, ore distorto, labris indecore prominentibus, totoq; corporis habitu deformi, quod mulier cõceptus ac gestationis tempore, oculis totaq; mẽte ac cogitatione in monstrosas quasdã species fuerit defixa. Tale quiddã in reliquis animantibus elaborare solent naturæ artifices obiectis sub ipso conceptus momento variarum rerum coloribus. Quo stratagemate astuq; vsus Iacobus, cui postmodũ Israel nomẽ inditum, passim stratis obiectisq; virgultis, quibus cortices ademerat, maximam gregis partẽ quũ se inirẽt, maculoso tegmine, varioq; ac versicolore vellere prestitit. Sic picturatas alites, sic cães equosque scutulatos ac guttatos perficimus. Quod naturę artificiũ, omnesq; similitudinis rationes ac causas exactissime expressit his propemodũ verbis Plinius: Similitudo in animo menteq; est reputatio, in qua multa credũtur fortuita pollere, visus, auditus, memoria, comprehensę haustæq; sub ipso cõceptu imagines, tũ subito oborta cuiusq; rei cogitatio effingere similitudinem, formasq; miscere creditur, hinc alios auorũ, alios patrum, plerosq; autem cognatorum effigiem ostentare. Ideoq; plures in homine, quam in reliquis animantibus differentię ac discrimina, quoniam cogitationum velocitas, animiq; celeritas, atque ingenii varietas multiformes notas imprimit, quũ cæteris animantibus animi fere sint immobiles stabilesq; atq; in suo cuiq; genere similes. Quo fit vt mulieris imaginatio alienam formã, atq; alcititiã effigiẽ infanti inducat, nullaq; in parte gignẽti similẽ. Sic mulier quędam quũ extra

Leporina fissaq; labra vnde.

Arte mutatur species & color animãtium.

Genes. 30.

Lib. 7 c. 12 Plinij sententia de similitudinis ratione.

tra

tra legitimum thorũ se alteri prostituisset, metuens ne inopinato subitoq. mariti interuentu opprimeretur, exactis nouem mensibus infantem enixa est non adulteri, cuius furtiuo vsa erat concubitu, sed absentis mariti prorsus similem. Qua de re extat per quam lepidum Epigramma disertissimi viri Thomę Mori; quod quum huic argumento mire congruat, non grauabor adscribere.

Thomæ Mori lepidum epigramma.

Quos ante coniunx quatuor
Natos Sabine protulit
Multum ecce dissimiles tui,
Tuos nec ipse deputas.
Sed quem tibi puellulum
Enixa iam nuperrime est,
Solum tibi simillimum
Pro quatuor complecteris.
Adulterinos quatuor
Vocas, repellis, abdicas.
Atqui graues tradunt Sophi,
Quodcunq; matres interim
Imaginantur fortiter,
Dum liberis datur opera,
Eius latenter & notas
Certas & indelebiles
Modoq; inexplicabili
In semen ipsum congeri,
Quibus receptus intime,
Simulq; concrescentibus
A mente matris insitam
Natus refert imaginem.
Quum tot abesses milibus,
Dum gignit vxor quatuor,
Quod esset admodum tui
Secura, dissimiles parit.
Sed vnus omnium hic puer
Tui refert imaginem,
Quod mater hunc dũ concipit,
Sollicita de te plurimum,
Te tota cogitauerat,
Dum pertimescit anxia,
Ne tu Sabine incommodus,
Velutq; lupus in fabulam
Superuenires interim.

Quo fit vt inefficax sit argumẽtum, ac prorsus inualida, parumq. firma asseueratio, quæ in designando parẽte ex similitudinis ratione sumitur. Neq; enim naturæ lex, aut publicus orbis cõsensus, ob similem formam atq; effigiem cuiquam prolem addici patitur. Cæterum quod ad ingenia, ad mores, ad studia, animiq; propensiones attinet, quotidiana exempla demonstrant, liberos, vt quibus omnis vis animi ac vitalis spiritus ex facultate seminis est infusus, pari propemodum esse cõditione cum progenitoribus,

Similitudo nemini prolem asserit.

eandemq; cum iis naturam ſortiri. Verum hac in re plurimi refert intenſius aut remiſſius re Venerea af ficí, illiq; incũbere. Sunt.n. pleriq; minus ſalaces, mi nusq; feruidi, & qui nõ magnopere hanc monomachiã, hoc eſt, ſingulare certamen expetant, imo hoc luctamen detrectent potius: hi quo vxoribus gratifi centur, easq; pacatiores, magisq; commodas experiantur, penſum concubitus, ſeu debitum, vt Paulus vocat, perſoluunt quidem, ſed languide & oſcitãter. Quo fit, vt fœtus à parentum natura ac moribus, in ſi taque generoſitate deſciſcat, atq; hinc ſapientes aliquando ſtupidos atq; inertes, parumq; ſanę mentis liberos procreant, quod huiuſmodi voluptatibus nõ magnopere afficiantur. Quum vero progenitores in Venerẽ incaleſcãt ardentius, ac cumulate affatimq; conferũt, plerumq; euenit, vt liberi eoſdẽ mores ac ſtudia, motusq; animi ac geſticulationes exprimãt, parentũq; indolẽ repræſentent. Vt enim alites eandem cum parente naturã ſortiuntur, eundẽ in pennis colorẽ referunt: ita liberi progenitorum mores exacte exprimunt, eademq; cum iis ſunt naturæ eſſentia. Sic quæ parenti ſigna genitiua impreſſa ſunt, eadem filiis ineſſe conſueuerunt. Siquidem ex Horatij ſententia, Carminum lib. 4. ode 4.

.Cor. 7.

Sapientes aur aliquando ſtultos procreant.

Simile ab alitibus.

Fortes creantur fortib. & bonis. Virtus: nec imbellem feroces
Eſt in iuuẽcis, eſt in equis patrũ Progenerãt aquila columbã.

Et quoniam inſtitutio naturę dotes perficit, atq; errores corrigit, vitiaq; eximit, commodum adiecit:

Doctrina ſed vim promouet inſitam,
Rectiq; mores pectora roborant.

Chremes quoq; Terentianus ex maternis moribus filium æſtimat. Sic enim cum Soſtrata Heautontimorumenos Actu 4. Scena 3. rixatur:

Is quod non eſt conſimilis moribus,
Conuinces facile ex te natum, tui ſimilis eſt probe.
Nam illi nihil vitij eſt relictum, quin id itidem ſit tibi.
Tum præterea talem, niſi tu, nulla pareret filium.

Et quidem ita naturâ comparatum est, idq. magna ex parte vsu venire videmus, vt filii sint paternorũ morum æmuli, parentumq vestigiis insistant, sic vt p'eriq. sectentur aleas, scorta, popinas; non nulli tamen parẽtum industria atq. educationis beneficio ad summam virtutem emergunt, ac ad optimam frugem se conferũt. Quamobrem sedulo cuiq. elaborandum, vt ita affectibus moderetur, vitæq. cursum, ac victus rationẽ instituat, ne vel sibi quicquã incommodi inferat, vel aliquo vitio suos contaminet. Siquidẽ ex patris semine, materniq. sanguinis profluuio atq. affluxu multa ad posteros solent deriuari. Eadem enim vis & natura, quę parentum semini inest, in natos diffunditur ac transuasatur. Sic ex Catulli sententia,

Naturæ sequitur semina quisq; sua.

Mali corui, malũ ouum.

Quum autem semen ex præcipuis partibus defluat, omniumque membrorum in se naturam viresque complectatur, fit vt quæ vitia vlli parti inhæserint, ea hæreditario iure proles sortiantur. Sic qui elephãtiasi, quę vulgo lepra dicitur, epilepsia, podagra, chiragra, morbisque aliis contagiosis sunt inquinati, iisdem vitiis suos imbuunt. Et quoniam maternus sanguis præcipuum sit fœtus alimentum, & fœcundaria procreationis origo, plerumq; euenit, vt plus labis ex matre contrahant, siue corporis habitum, siue animi mores spectes. Sic improbæ apud nos, temulentæ ac stolidæ liberos producunt sibi prorsus assimiles, vitiisque maternis affines. Materna autem macula plus officit liberis, quam paterna, quod ad expugnatam pudicitiam, aut commaculatum genialem legitimumque thorum attinet, vel ob bibendi consuetudinem ac temulentiam aliamque improbitatẽ spectat. Nam si vir aut adultus iuuenis nulli addictus, nec cõiugio alligatus, ex puella quadã prolẽ suscitet, id laudẽ propemodũ meretur,

Parẽtum morbi ac vitia in proles redundant.

Ex muliere maior mali pars in natos deuoluntur.

non vituperium: quum vulgo dictitare soleāt, tuto huiusmodi homini posse elocari filias, nempe non infœcundo aut effœto, nec deploratæ sterilitatis, vt qui iam specimen ediderit progenerandæ sobolis, quum femina aut puella nubilis, maturaq; viro, si id factitet, aut tale quiddam admittat, vbi vri aut prurire occœperit, illam existimationis iacturā, hoc pudicitiæ detrimētum patiatur, vt vix cerdo infimæq; sortis homuncio se illi addicere sustineat: aut si tale quiddam aggrediatur, confestim prostituti corporis vitium exprobrat. Ita vbi semel pudicitia vlli virgunculæ excussa est, atq; expugnatū virginale claustrum, abditaq; embolia reserata sunt, nunquam ea labes ac macula elui potest, nunquam hic hiatus resarciri. Siquidem, vt is ait;

Embolia ingressus secretior; ab immittendo.

——Nulla reparabilis arte
Læsa pudicitia est: deperit illa semel.

Quo spectat illud Plauti in Amphitruone: Non ego illam dotē duco esse, quæ dos dicitur, sed pudicitiā, & pudorem, & sedatum Cupidinem, Deûm metū, parentum amorem, & cognatûm concordiā. Quapropter præter alios sapiens ille Hebræus studiose commonefacit progenitores, vt vigilanter prospiciant filiarum suarùm pudicitiæ atque honestati, ne illas consuetudine improborum contaminari contingat, aut vllam maculam concipere. Est enim is sexus natura fragilis, atque ad ruinam propensior. Quum itaque plurima sint quæ moribus vitæque integritati officiunt, nec minus rara quæ effigiem formamque corporis dehonestant, danda cumprimis opera, ne quid incidat quod animū deprauatis moribus, corpus monstrosa aliqua specie posset deformare. Et quoniam corporis species formæque elegantia omnibus grata acceptaq; est, accurate obseruāda sunt, quæ ex naturalium causarū progressu, formæ gratiam vel conciliant, vel adimunt. Ea quū in

Eccles. 7.

in muliebri imaginatione,atq; iis quæ foris obueniunt,potissime consistũt,enitendum, ne quid illi sexui versetur ob oculos, ne qua obrepat absurda cogitatio,quæ in elaborando fingendoque fœtu aliquid adferat detrimenti. Siquid enim alicunde mali in gruat, siquis incidat terror aut ex re obuia trepidatio,confestim omnis affectus & consternatio in fœtum decũbit,spiritibus naturalibus atq; humoribus eò cõuersis, totaq; muliebri facultate in tale quiddam effigiando occupata. Vehemẽs siquidem fixaq; cogitatio dum rerũ species vehementes mouet,atq; identidem versat, formam figuramq; quam assidua imaginatione reuoluit,fœtui imprimit, atq; illi rei cogitatæ figuram inducit. Spiritus enim interni atque humorum affluentia rei excogitatæ pingit formatque imaginem. Nec vero temere aut ex nulla causa est,quod non nulli enormi sint corpore, aspectu toruo atq; inamœno,protuberantibus inflatisq; buccis, ore distorto, rictuque indecenti. quum hæc eo eueniant, quod grauidæ huiusmodi spectra ac simulacra cogitatione menteq; conceperint,aut oculis intẽtius in illa fuerint defixæ:Sic nihil mihi æque improbari solet apud lasciuiores mulierculas,quam quod catellis simiisq; sese impẽsius oblectẽt, quodque illos sinu gestant, fouent, demulcent, basiant, blandeq; contrectant. Horũ enim consuetudine & aspectu natura fẽminarum imperfecta, nescio quid alienæ formæ animo menteq; cõcipiat,ac fœtui inamabilem minusq; speciosum vultum affingat. Sic apud Belgas catelli quidam Melitęi in delitiis habentur Heroinis,Camusij vulgo à narib.dicti,pusillo corpore, colore niueo, narib. medio simis ac depressis, pinna eorum resupinata,cauda non in aluum reflexa, vt in ignauis canibus quas hybridas vocant, sed erecta atq; in sublime falcata,oculis mire patulis,ac protuberãtibus, vtrinq; lippitudine vitiatis, fractis

Mulier gestans vterum affectibus exposita.

Vnde corporis deformitas.

Catelli Melitæi.

eneruatisq. cruribus ac circa pedum suffragines re-
pandis, postica vero corporis parte glabra, & quam
nulli pili conuestiunt, sic vt podicē indecenter con-
spiciendum præbeant, eiusq. rei causa spectantibu
subinde obuertant. Hoc animalculū, quoniā mēbri
moribusq. ridiculum est, multaq. obtinet quæ gi-
gnentis natura in se quoq. posset transformare, ab-
legandum censeo, ne quas imprægnari contingit, a-
liquid deformitatis asciscant. Hanc autē monstruo-
sam formam membraque tam deformiter distorta
non sunt natura nacti, sed hominum opera, qui ca-
ueolis includunt, subductoq. alimento cogunt gra-
cilescere, quemadmodum virgunculis, vt est apud
Terentium, cibū subtrahunt, quo reddunt iunceas,
ne si qua paulo sit habitior, athleta videatur. Sic cir-
cumforanei circulatores iuuenculis membra intor-
quent, quo in obeundis saltationibus sint agiliores.
Nuper nebulo quidam oppidatim spectandum ob-
tulit infantem inusitatæ magnitudinis, capite, reli-
quis membris non correspondentibus vlla propor-
tione. Quod vitiū vbi ex morbo cōtrahitur, nō arte
ascitū, vt hoc erat, hydrocephalon medici vocāt, ob
caput scilicet aqueo humore turgidum. Huius quū
picturā modo spectasset grauida quędam, tam inso-
lito spectaculo attonita, exacto gestationis tēpore,
nō sine vitæ discrimine infantē edidit fungoso, stu-
pendæq. magnitudinis capite; cui hoc etiam accessit
mali, quod inter nutricis amplexus magis magisq.
extumesceret, atq. ad molem insignem protubera-
ret. Quod mihi questa est mulier oblato puero, cu-
ius quū caput hinc inde prementibus digitis leniter
contrectarē, puluini more subsidebat modo cutis,
modo assurgebat. Huiusmodi aūt spectacula nō prę-
gnantib modo sunt euitāda, sed omnib. etiā quibus
horū cōspectus & imaginatio nocturnā quietē pos-
sit vel intercipere, vel turbare, quod fere vsuueni-
re

Mulieres immodice eantib. affi ciuntur.

Rei gestæ enarratio.

Hydrocephalon quale capitis vitium, vulgo Bolhooft.

re ſolet pueris, ægrotis, ſeniculis, melãcholicis, quibus tamẽ monſtrificus rerũ aſpectus minus incommodat, quam mulierculis, quę oblatis huiuſmodi ſimulachris ſimile quiddam in vtero effingũt ac moliuntur. Quum enim omnes vires ac naturales facultates totæ ſint in formando fingendoq; fœtu, fit vt muliere aliquo malo perculſa, omnes humores ac ſpiritus ad ima ferantur, atq; in vteri receſſum confluant. Quibus quum accedit inhærens penitusque menti infixa conſpectæ rei imaginatio, vis ipſa quæ formationi inſiſtit, eam formam ac ſpeciem, quam animo concipit, effigiat, ipſiq; fœtui inducit. Neque enim temere eſt quod dicitur, Imaginatio facit caſum. Simili ratione ſi ſorex, ærulus, muſtela, aut tale quiddã inopinato corpori inſiliit, aut fraga, corna, ceraſa, baccæ, vuæq; acinus vlli parti inciderit, confeſtim notam imprimi contingit, illiq; membro huiuſce rei imprimi veſtigia: niſi forte mulier in ipſo momento quo hæc corpori ingruunt, ſubito abſterſo membro, poſticæ, aut remotiori parti corporis manum admoueat. Quo facto confeſtim auertitur malum, aut contactæ parti nota infigitur, tota imaginatione ac facultate naturali eo conuerſa.

Vnde pueris notæ imprimantur, & deformes ſpecies.

Prouerbiũ vulgare ex imaginatione deſumptũ.

Quando mulier ex facie in femora aut nates, notas transferat.

De abſurdo prægnantium appetitu, atq; inſatiabili rerũ deſiderio, quibus ſi contingat fruſtrari, periclitantur.

CAP. V.

SVperioris narrationis ſeries exigere videtur, vt de prægnantiũ malacia, rerũq; inſatiabili appetẽtia pauca diſſerã. Quandoquidem in ſimili fere ratione hæc ipſa conſiſtunt. Circa tertium à conceptu menſem vitiũ grauidas infeſtat, Græcis Kitta, Latinis pica dictum, in quo ob vitioſos frigidoſq. humores, atque acidã pituitã, qua vẽtriculus imbutus eſt, carbones, putamina, cretã, teſtacea, aliaq. eſui inidonea, auide cõcupiſcũt. Qđ malũ potiſſime inualeſcit, quũ

Pica morbus, vulgo Freinde lüſt.

infanti crines erumpere incipiunt, ac fœmellam gestant. Siquidē ob caloris penuriā, humores pituitosi minus concoquuntur. Quo fit, vt flatus crebriq; ructus ac fluctuationes fœminas molestēt. Huic affinis mulierum malacia seu mollities, cui viri etiam ac febricitantes plerumq; sunt obnoxij. Prægnantes aūt quæ hoc vitio tentantur, tam inexplebili tenentur rei alicuius desiderio, vt si denegetur, aut potiri nequeant, quum se, tum fœtum in præsentaneū vitæ discrimen adducant. Id malū Belgicæ nationis matronas magna ex parte corripit: quod sint humentis frigidæq; naturæ, ac prauo nutrimento alantur. Nō defuerūt nostra memoria, quæ conspecto viro quodam thoroso, ac corpore succulēto, morsu huius appeterent armos. Quod ipsum cuidam grauidæ, quo illius desiderium expleret, & ne quid incommodi accideret, haud grauate admisit: itaq; illa dentibus partem auulsit, crudamq; paululum modo mandibulis confectam deuorauit. Illa vero necdū satiata, iterato id tentauit. at vir illam repulit, nec denuo in corpore suo pati lanienam sustinuit. Quæ cōfestim mærore tædioq; affecta, parturire occipit: ac quum geminos gestaret, alterum viuum, alterū quod eodem pulpamento frustrari contigerat, mortuum edidit. Huius non alia mihi ratio excogitari posse videtur, quam quod contracto mærore mulieris animo spiritus vitales imminui, atque humores fœtui alendo destinatos alió auerti, nec ad vterum deferri contingat sic vt infans alimento quo illum mater expleri voluit, destitutus vel elanguescat vel emoriatur Quum enim meatus & conceptacula per quę deriuari, dirigiq; commeatus in vterum solent, occludantur, frustrari alimento infantem est necesse, ac vita priuari. Quod si prægnans validæ sit naturæ, suisq; affectib obsistere norit ac mederi, non omnino extingui, sed valetudinariū infantem esse cōtingit

Humidæ mulieres exotica appetunt.

Rei gestæ narratio.

Mulier prægnans incommodum sentit ex denegatis edulijs.

git

git. Ex his abũde perſpici poteſt, quid efficiat mulieris imaginatio, quid rei obiectæ ac mente conceptæ deſiderium in formãdo fingendoq; fœtus corpore. Quamobrem nõ præter rationem artis mihi facere videntur, qui minus rigidi, non nullis licet aliena appetant, nonnunquam admittunt, modo ne magnũ detrimentum corpori ſint allatura; tali enim victus ratione aliquando diuturnos chronicosq; morbos diſcutimus. Sic vbi ægroti longis morbis conflictantur, non admodum difficilem aut refractariũ prębere me ſoleo in iis admittẽdis, quę ſumma auiditate ac quodammodo blandimentis, tum velut precario expoſcũt, cũ impenſe ea cupiunt, magnaq; alacritate atq; auide aſſumunt, vt excitato calore naturali, inſitisq; facultatib irritatis atq; excitis, cõcoqui infixos corpori humores cõtingat ac meatibus recluſis diſſipari. Itaq; ex Hippocratis auctoritate nonnunquã ęgrotis gratificari ſtudeo, ad eaq; muſſare ac cõniuere, quæ non magnã noxã corpori inferũt. Siquidem (vt is ait) paulo deterior cibus & potus modo ſuauior, melioribus quidẽ, ſed minus ſuauibus præferendus. Quæcumq; enim ſapidiora ſunt, palatoq; gratiora, & facilius concoquuntur, & plus alimenti adferũt, quod auide, ſummaq; voluptate ea ventriculus amplectatur. Sic noui qui ex haleculis, quas arengas noſtri vocant, crudis etiam, recẽſq; mari exemptis, quartanas erraticasq; febres diſcuſſerũt. Sic in deploratis morbis, quiq; ad ſummum prauitatis adaucti ſunt, auidam illam appetentiã non magnopere formido: neq; enim in illis admittendis, quorũ flagrant deſiderio, me aut contentioſum, aut obſtinatum præbeo: ſed adhibito delectu, præſcriptaque vtendi ratione ac modo, eatenus hæc illis admitto, quatenus non offectura valetudini confidam, morbumq; expugnatũ iri coniiciã; huiuſmodi enim acrimonia, edendiq; cupiditate acuitur atq; extimula-

Ægrotis quando in eduliis gratificandum.

Lib 2. Aphoriſ. 38.

Auiditas omnia ſuauia efficit.

Morbos expugnari ciborũ nonnullorum desiderio.

tur naturæ vis & potentia paulo ante sopita collectisq. viribus morbum impetit alacrius. Sic morbũ morbo, vt clauum clauo retundimus, maloq. nodo malum adhibemus cuneum: quod ipsum nemini absurdum videri debet, cum in quibusdam morbis febrem sponte excitemus, qui alias futuri erant deplorati. Sic noui qui ex subito hostium incursu, incussoq inopinato timore quartanã depulerunt. Sic apud nos morbus popularis, qui aliquot milia absorpserat, exorta repentina Oceani inundatione, confestim consilescere, prorsusq sæuire destitit. Ingruẽte enim externo aliquo tumultu, humorum collectiones dissipari, ac morbos oborta critica euacuatione mitescere, ac sedari contingit. Atq. hinc est, quod hydrophobus, hoc est, qui ex canis rabidi morsu & aquã appetunt & reformidant, inopinato subitoq. impulsu aquis immergimus, ac metum metu discutimus: nõ nullos frigidis morbis oppressos irritamus, atq. vt incandescant, efficimus: quo excitato calore natiuo crudi frigidiq. humores concoquantur, ac natura ad expugnandum morbum incitetur.

Morbum aliquando morbo expugnari.

Semen conferre mulierem, totius operis esse consortem.

CAP. VI.

Fœminis non deesse semen ratione conuincitur.

QVanquam virile semen cũ primis efficax, agentis motusq ac generationis principium existat, semen tamen conferre mulierem, atque efficaciter procreationi fœtus adminiculari solidis rationibus commonstrari, validisq. argumentis conuinci posse video. Primum frustra illis indita forent vasa seminaria, testesque annexi genitales, si excremento seminali destituta mulier, quam minimũ cõferret, prorsusq. esset asymbola. Cum autem nihil temere natura sit molita, necesse est ad seminis vsum, ac propagandi facultatem fabricata esse, suisq. sedibus ac locis collocata, cum testes, tum seminis cõceptacula,

cula, quorũ vis ac natura eſt ſpermati vim fœcundã ac prolificã ſuppeditare. Nec ad id conuincendum quicquã adferri poteſt validius, quã quod obſeruemus magnos ſuboriri morbos, ſæuaq. excitari mulierculis ſymptomata, niſi ſemen concubitu irritatũ profluat. Multas ſiquidẽ videre eſt tũ viduas diſſuetas Veneri, tum virgines nubiles, maturasq. viro, vbi ſerius ad connubiũ expetuntur, erumpentibus etiãnum ſtato tempore menſibus, animi deliquio, atq. vteri ſtrangulatione acerbiſſime infeſtari. Equidẽ omnib. hoc perſuaſum eſſe cõuenit, plus detrimẽti naturę inferri ex vitiati ſeminis, quã menſtrui fluoris ſuppreſſione. Nam ſemẽ corruptũ viruscõtrahit, ac veneni qualitatem aſciſcit. hinc giluus ille, ac muſtelinus virguncularũ color vbi vri, ac prurire incipiunt: hinc crebra ſuſpiria, cordisq tremor & palpitatio, expultrice ſcilicet facultate ad excretionẽ turgẽtis humoris incitata. Quod ſi tales ſeu viduas pruriginoſas, ſeu prouectioris ætatis virgines connubio deſtinari cõtingat, ac ſemẽ ſubdito virili peſſulo elici, in vſumq procreandæ ſobolis depromi, protinus illas efflorеſcere videas, ac faciem roſeo nitidoq. colore perfundi, blãdas deniq. atq amabiles, minusq. tetricas ac moroſas, præſertim vbi viros nactæ ſunt qui valenter munus ſuũ obeunt, atq officio connubiali ſtrenue perfungũtur. Et quanquã in his nõ cõſiſtat legitimi thori ſocietas, nulla tamen re magis deuinciri perſpicimus hunc ſexũ, quã ſi vir hac in re ſæpius vxori obſequatur. Sic enim omnia pacatiora ſunt in ædibus, nullæq ingruũt intemperię, nulli tumultus, nullæ tempeſtates. Alioqui ſi rarior ſit concubitus, aut vir in pręſtãda opera penſoq. abſoluẽdo langueſcat, oẽm rerũ domeſticarũ ordinẽ inuerti videas, omniaq. ſurſum ac deorſum miſceri: adeo ſũt auidæ huiuſce voluptatis nonnullæ, vt laſſari citius, quã ſatiari queãt. Quæ mihi potiſſima cauſa viſa eſt,

Seminis cohibiti noxa.

Virgines tẽpeſtiue elocandæ.

Puellæ maritatæ reuiuiſcũt.

Mulier cõcubitus auida.

quod mulier in congressu, mutuoq; amplexu semē cōferat, & viro plus voluptatis cōcipiat. Cum enim natura comparatum sit, vt genitalis seminis excretionem propter turgidi spiritus eruptionē, neruorumq; tentiginem, ingens comitetur voluptas, ipsaque mulier geminum munus obeat, atq; vtroq; modo patiatur (elicit enim virile semen, suumque cum eo cōmiscet) verisimile est illam plus gestire, ac voluptatis cōcipere, perfundiq; affluentius. Quo fit, vt proles matri sit plerumq; quam patri conformior, quod vires maternæ exuberantius illi sint impressę; argumento, quod mulieres infantes diligāt impensius, summoq; studio erga illos afficiātur. Siquidem præter seminis excretionem, etiam sincerissimi sanguinis scatebra atque irrigatione toto gestationis tempore, fœtus alitur atq; augescit. Itaq; Galenum in ea esse sentētia comperio, vt fœtum plus paulo à matre suscipere, quam à patre censeat: ipsamq; speciem, sexusque discrimen ad menstrui sanguinis affluentiam refert: similitudinis vero rationem ad seminis vim ac facultatem. Vt enim stirpes plus consequuntur ex vbertate soli, quā à coloni labore atq; industria: sic infans omnia vberius à matre accipit. Primum enim vtriusque semina vteri calore foueri contingit ac conglobari, deinde sanguine materno adolescere, taciteque ac sensim incrementa suscipere. Hinc maxima amoris vis infantibus erga matres propter sympathiam, hoc est, consensum, ac naturæ cognationem, quodque cumulatius maternæ vires illis sint inditæ. Similiter matres totæ sunt philostorgæ, hoc est, indulgentiori affectu erga teneram ætatem, quam patres, qui plerumq; seueriores sunt, magisque rigidi. Quod designari puto ab Euangelista, cum matres inducit Rachaelis nomine deplorantes infantium suorum calamitatem, tantumq; in animo concepisse vulnus ob filiorum orbitatem, ob

Fœmina virum, vt materia formam, appetit.

Cur fere proles matri aßimiles.

Lib 2. de sem.

Simile à satis & coloni industria.

Cur proles matri addictior.

Matth. 2.
Hiere. 32.

ob desiderata, exstinctaque, tam chara pignora, vt nulla blandimenta, nullaq; lenocinia, aut verborũ solatia admiserint. Nihil enim ex Esaiæ sentẽtia naturæ legibus repugnãtius, quam quod mulier infantis sui obliuionem concipiat, exutoq; materno affectu ac pietate, erga vteri sui filium sit inhumana, vel leuiter afficiatur. Cæterum videmus & patribus suã non deesse propensionem, affectumq; naturalem illorum quoque mentibus insidere, verum serius se is in natos exerit. Siquidem adultis illi magis afficiuntur, ac tum demum illorum rebus prospiciunt, commodisque consulunt, dum spem aliquam de iis concipere incipiunt, matres vero infantię potius miserescunt, & quia ab alieno, externoque subsidio ea ætas dependet, eó studiosius, pauloque maiori cura illam fulciunt, eiusque tutelam suscipiunt, minus rigidæ, magisque exorabiles, quam patres. Huius rei causa toties ad remunerationem, ac mutui officii vicem sacri codices inuitant, quam ciconiarum exemplo progenitoribus debent liberi, multisq; locis gratitudinem atque hostimentum exigunt. Parem affectum videre est in gallina, quæ pullos, quos fouit, impensius amat: & quanquã gallus ouis eam vim qua animantur, indidit, nulla tamẽ cura tangitur, nullo erga pullos affectu ducitur. Quod autem vterque conferat, ex gallinarum ouis experimenta capimus: nam & gallinæ citra galli operam oua pariunt: at illa si fouere contingat gallinæ subdita, putrescere citius, quã animari: cum oua à gallina edita quam gallus subegit, post vndeuigesimum ab incubitu diem alites proferant, adeo vt pipiant etiã, antequam testam aut putamen rumpi contingat. Hæc igitur tædiosa matrum gestatio, qua anni dodrantẽ purissimo sanguine fœtum alunt ac nutriunt, amor deniq; erga recens editum infantem, tum similitudo matri plerumq; conformis ac concolor, euiden-

Cap. 49.

Cur mulier quam vir, erga natos propensior.

Matth. 15.

Ciconiæ parẽtibus afficiũtur.

Gallinæ incubatio.

Gallina oua edit absq; Galli opera.

Mulieres non segnes in elaborando fœtu. ter euincunt semen cõferre mulieres minusq. otiosas esse in elaborando formandoq. fœtu, quam viros, qui ingesto semine, expletoque concubitu, subducunt sese ac nullam mulieri præstant operã, nullum adferunt in perficiendo fœtu adiumentũ: cum interim in tanto mensium decursu multa effingere atq elaborare debeat vteri muliebris facultas, penitusque necesse est,

Æneid.6 *Multa diu concreta modis inolescere miris.*

Unde species sexusq. animalis, hoc est, utri acceptam ferre conueniat, virone an mulieri, masculi vel fœmellæ procreationem. CAP. VII.

QVanquã totius vniuersitatis opifici omnia merito ferantur accepta, multa tamen fiunt ex naturæ decursu, suoque ordine incedunt, atque insito motu ferũtur. Horum omniũ cum Deus sit auctor, ipse pleraq. immutare solet, atq. rerum ordinem & seriem inuertere, contraq. naturæ legem alia forma ac specie non nulla producere. *Deus præcipua fœcunditatis causa.* Verbi causa. Mulier masculæ prolis auida, in Deum sua vota dirigit, fatigatque precibus atque efflagitat, vt virilem sexum concipiat, cuius supplicationib Deus annuit, illiusq. voluntati acquiescit, atq. obsequitur. Exemplo res erit testatior: *Genes.17.* Sara prorsus effœta, & cui iam pridem menses substiterant, ex Abrahamo grandæuo prouectæq ætatis, Isacum concepit, in quem Deus totã posteritatis spem sitam esse voluit, omnesq nationes auspicatũ hinc habere salutis assertæq. libertatis initium. *1.Reg.1.* Anna itidem mœrore, tędioque sterilitatis confecta, cum precatur assidue ac fœcunditatẽ exposcit ardentius, Samuelem à Deo extorsit. *4.Reg.4.* Elisæi quoque officiosa sedulitatis hospita ad prophetæ preces filium consecuta est, quem etiam mortuum ad vitam postliminio reuocari contigit Quin & Zacharias senilis deuexæq. ætatis, sic omnia moderãte diuina

diuina dispensatione, ex Elisabetha annosa ac deplo Luc.2.
atæ sterilitatis, Ioannem Chr sti præconem sustu-
lit. Multiq. alii singularem sexum à Deo eblandiun-
tur, quo non desit qui in maiorum hæreditatem suc
cedat, in quem opes atque heriles facultates deuol-
uātur. Hæc diuini esse muneris nemo potest ambi-
gere, eaq. peculiarem effectū ex Dei voluntate obti-
nere. Cæterū de iis nobis instituetur sermo, quæ ex
naturaliū causarū progressu emergunt, quæq. natu-
ra vi sua insiticiâ moliri soleat. Ipsa siquidē præparat
corpus animæ morib. aptū, suumq. temperamentū
cuiq. accommodat. Cum autē duo sint principia, ex
quib. corpus humanū coalescit ac generatur, quæq.
infanti progenitorū similitudinē, quæ sexum indu-
cunt, semen quod vtriq. commune; menstruus hu- *Seminis*
mor fœminę solum peculiaris: similitudo cōsistit in *vis.*
virilis vel fœminei seminis facultate & virib᷒, sic vt
vel vni, vel alteri assimiletur pro affluentia copiaq.
collati seminis. Sexus vero discrimen non ad semē, *Menstrui*
sed ad sanguinē mēstruū refertur, quod mulieri tan *liquoris fa-*
tum familiare & cognatum est. nam si semini ea vis *cultas.*
inesset, cū virile valentius sit ac calidius, semper pa-
trem sexus referret. Species itaq. seu genus animan-
tis tribuitur temperamēto actiuarum qualitatum,
quæ consistunt in caliditate & frigiditate, atque ad
substantiam siue naturā materiæ subiectæ refertur,
hoc est, ad menstrui sanguinis confluuiū. Semen au
tem & vim generādi figurandiq. fœtus suppeditat,
& materiam suggerit menstruo itidem & simul ma
teria inest & facultas. Vt enim semen ad materiale
principiū maxime confert: sic menstruum ad poten
tiale conducit. Est aūt semen, vt Galenus ait, sanguis *Lib. 2. de*
accurate percoctus à vasis ipsum cōtinentibus: vnde *semine.*
sanguis non solū materia est generādi fœtus, sed &
semen est potentia. Quod vero tum sanguis men-
struus habeat vtraq. principia, hoc est, materiā & fa-

Menstruũ materiã suppeditat alendi fœtus.

cultatem aliquid efficiendi, omnibus incõfesso est: sed semen quidem effectiuum fortissimum est, materiale vero exiguę molis. Menstruum autem materiale quidem plurimum, potentiale siue effectiuum maxime debile. Iam vero si materiale gignẽdi principium, iuxta quod species animalis absoluitur, in solo menstruo esset situm, fœtus vtiq; exacte eiusdẽ cum matre speciei existeret: quemadmodum si effectiua vis in semine solum esset, semper patri foret assimilis. Quando vero vtrumq; ambo principia habet, ac prædominatur in menstruo quidem materię copia, in semine autem facultatis & roboris: merito, vt Galenus testatur, speciem à matre potius suscipit fœtus, quam à patre: etiamsi ipsius semen ad materiale principium conferat, sed debilius. Similitudo vero, etsi imaginatio in ea re maximum momentum obtineat, non tam ad matrem, quam patrem refertur, licet maior vis sit in virili semine; muliebris enim genitura, cum facultatem ex menstruo per nouem menses prodeuntem assumpserit, tanto exuperat, quanto circa primum congressum superabatur. Proprium enim mulieris semini est, suam ipsius substantiam magis, quã virilem augere ac roborare. Sic fœmina nõ solum materiam suppeditat elaborandi fœtus, sed vim, robur, ac facultatem conceptus perficiendi, licet muliebre semen virili familiare alimentũ existat humilitatis scilicet ac tenuitatis ratione, eoq; ad effingendum concinnandumq; accõmodatius. Vt enim ex cera molli ac fluxa, vdaq; ac tenaci argilla artificis manus quiduis potest effingere: sic semen virile commistum confusumq; muliebri semini & menstruo, formationi efficaciter insistit, atq; hominis opificium omnibus suis partibus absoluit. Vel si ex natura rerum sumi velis harũ rerũ comparationem: quod in plantis terra, hoc in conceptu vterus. Vt enim plantarum semen terra indiget,

Simile à cera ac vda argilla.

get,

et,vt ex ipſa nutriatur atque augeſcat;ita hominis emē matrem, quę prolis deſiderio afficitur,exigit: uius humore,ſanguiniſq. ex venis irrigatione fœtus alimentum capeſſit.Ex his coniicito,quanta ſolertia natura vtatur in concipiendo formandoq.hominne,qui inſita vi ſenſim adoleſcit,tacitiſq. auctib. ad perfectum robur prouehitur. In quo & illud inueſtigatione dignum iudico, qua vi maſculum vel fęmellam muliebris natura effingat atq.emoliatur quæ facultas mulieri potius,quam viro aſſcribenda videtur abundantioris materiæ ratione,quæ conſiſtit in mulieris ſemine & ſanguine, qua toto geſtationis tempore fœtus alitur atq irrigatur,in eamq. molem augeſcit.vt enim virile ſemen cum primis efficax mouendi principium eſt,deniq. inſtrumentum & velut artifex,quo opificium humanum perficitur:muliebre tamen ſemen,conferente etiam ſuas copias ſanguine,vberiorem materiam ſuppeditat quam vir,eiuſq. adminiculo fœtus abſoluitur, ſuaq.ſpecie diſtinguitur ita,vt vel marem vel fęmellam effingat atque emoliatur. *Terra atque vteri cōparatio.*

De prodigioſis monſtroſiſq; partubus,obiter quid deſignet Prouerbium Quarta luna nati,*alia ratione,quam in libello nuper a me edito,tractatum.*

CAP. VIII.

NAtura humana, eiuſque partes generando homini deſtinatæ,ſi optime cōſtitutæ ſint, nec in his quicquā deſideretur,ſpecioſa quæq.profert,ſuique generis animal producit omnibus numeris abſolutum.Quod ſi quid vitii ſubſit, aut perplexa cōfuſaq.ſint ſemina,aut aliter quam res exigit, cōuoluta ac conglomerata generandi principia, multiformes ac prodigioſos partus, monſtroſoſq. fœtus efformari contingit.Non deſunt qui ex aſtrorū cōtuitu,influxuq.ſiderum,atq in ſcelerum vindictam multa portēta prouenire cōtendant. Quod vt vero *Vnde mōſtroſa corpora.*

consentaneum, sic ex vitiosa vteri constitutione, ex sordido corruptoq. semine atq. enormi concubitu, magna ex parte hæc euenire contenderim. Vt enim in opere fusili si materia impura sit, minusq. defecata, si vasculum aut receptaculum obliquum, anfractuosum, hiulcum, angulosum distortum, rimosum voluminibus implicatum, dissolutum, maleq. cohærens, ridiculas imagines, absurdaq. simulachra, atq; aspectu horrenda produci videmus: ita si loci male cõstituti sint, si vterus in alterum latus inclinet, ineptaq. sit, ac mala temperata materia, nunquam natura decentem exactamq, formam expresserit. Sic mulieres Belgicæ, potissimum quæ oras maritimas accolunt, cum tumultuosæ sint atq. inquietę in peragendo concubitu, alienas insuetasq. formas subinde embryoni inducunt. nec solum molem, hoc est, rudem, informem atq. inelaboratam massam, quæ ferri aciem respuit, proferũt, sed quiddam deformi specie, quod palpitet, ac vitale existat, formamq. inchoati operis obtineat, qualẽ artifices rudiori penicillo adumbrare solent. Nautæ siquidem, quib. fere sunt addictæ, vbi ex longa diutinaq. peregrinatione ouantes in portum sunt delati, plenisque velis ostia subeunt; confestim vxores suas ineunt, nulla habita mẽstrui decursus ratiõe, nec obseruato interlunio, Lunæq. coitu, quo tempore ob mensium defluxum congressus noxius esse solet ac perniciosus. nequit enim semẽ coalescere, nec debite cum muliebri sanguine vniri. Quo fit, vt genitura vel effluat, vel si omnino cohærere contingat, non possit natura cõfusam maleq. cohærentem materiam elaborare. Nec solum virorum incontinentia culpanda est, verũ & mulierum, quibus cum iam pridem non sit rei Venereæ facta copia, vltro se nonnunquam viris subiciunt, atq, auide semen rapiunt, vt famelici cibum, ac Cerberus offam. Eoque fit, vt vteri facultas aut

Simile ab arte fusoria.

Mola matricis.

Intemperantia Veneris infantis noxia.

prorſus a ſpe generãdi excidat, proliſq. ſucceſſu fruſtretur, aut ſiquid efficere tentet, operique manum admoliatur, monſtroſam quandam formam ab hominis ſpecie prorſus alienã embryoni inducat. Non nũquam poſt trimeſtre ſpatium fœda illa colluuies effluit, ac fruſtulatim cõfertimq; erumpit indigeſta congeries, quaſi nauem ſentina exhauriri cõtingat. Huic affinis eſt effluxus quidam multis torminibus preſſuriſq. mulierib. infeſtus: noſtrates, quod quarta ſilentiq. luna, cuius vi menſes defluunt, cõceptus inchoari cœperit, Lunarem partũ, aut populari voce *Manekindt* indigetant. Perficitur autem ſpurius hic conceptus nonnunquam citra virilem operam ex imaginaria venere in iis quæ admodum pruriũt, impenſeq. ſunt ſalaces ac laſciuæ, ſic vt ex crebro virorum contuitu contactuq. muliebre ſemen cum ſanguine menſtruo conglobari contingat ac coaleſcere, ipſamq. facultatem vteri, atque inſitum calorem rudimẽtum aliquod animantis meditari. verũ cum deſit cauſa formalis, nempe viri ſemẽ opificis rationem obtinens, materia, quam mulier ſuppeditat, alienam abſurdamq. formam aſciſcit. Nonnunquam tale quiddam mutua viri opera conficitur, cũ vir quarta Luna, ſilentiq; ſidere, ac quarto a lunæ coitu die, quo menſes defluunt, mulierem ſubigit, non obſeruato naturæ curſu, vt qui fluctui obnititur, æſtuq. aduerſo nauigationẽ inſtituit. Id noſtrates contra lunam micturire prouerbiali figura, Latini Quarta luna natos vocant. Quod inauſpicata vitę principia habeant, præterque naturæ ordinem ac modum generationis primordia ſint conſequuti. Quo fit vt infelicem plerumq. in aggrediendis reb. ſucceſſum obtineant qui tali ratione concipiuntur. Siquidem cum erumpentibus menſibus mulieri vir commiſcetur, ſiſti fluxum contingit obducto viri peſſulo, labentemque ſanguinem reſilire, ac re-

Conceptus non naturalis eijcitur.

Virile ſemẽ opifex fœtus.

Vulgare prouerbiũ
Teghen demane ghepiſt.

Simile a doliis vinariis. gurgitari. Cuius experimentum capere licet ex doliis, cadisq. vinariis, atq in sanguinis e naribus fluxione, in quib. ꝓfluentē liquorē immisso embolo, licioq. cōtorto cohibemus ac restringimus. Hoc autē nec cōsultū nec necesse est promanantē sanguinem sistere, cum vtile semen tali vligini commixtum nō possit purum putumq. hominem efformare. Materia siquidem est improba atq. inhabilis, minusq. apta, vt concinnam formam decentemq figuram assequatur. Quo mihi iusta ratione, idq. ex Dei præscripto inhibuisse visus est Moses, ne quis congrediatur feminæ huiusmodi inquinamentis conspurcatæ. Dici enim vix queat, quid labis ac contagii his inferatur. quid detrimenti, quæ valetudinis incommoda concipiant, qui ad eum modum constituta femina, *Menstruo inquinata intacta esto.* cupiditatibus suis impotentius indulgent, illamque auidius amplexantur. Sensim enim serpit contagio, totumq. corporis habitum inuadit, atque elephantiasi, lueque Venerea tacite inficit. Quod equidem peragit celerius, vbi mulier cōtagioso aliquo morbo, quod fere prostitutis nūc vulgare est, sit imbuta. Sic enim presentaneo veneno obuia quæq. polluit, *Bubones inguinis* Clapooren. contactuq omnia fœdat. Quamobrem nō est quod quisquam magnopere miretur, vnde tot monstrosi partus, tam deformes hominum species, tot passim ficosi, mutuli, distorti, vari, repandisque cruribus, tot *Unde in corpore & animo monstrosa species.* circa podicem, atq. in inguine condilomata, bubones, tumidæq mariscæ: quod ad animum vero attinet, tot passim stuipdi, obliuiosi, bardi, blitei, deliri, stolidi, rationes inopes, amentes: cū non aliunde, quam ex enormi decubitu, atque intempestiua Venere hęc proueniāt, vel potius ex vicioso corrupto *Quarta luna nati vulgo* Teghen demane gepist. que progenitorum semine in posteros deriuentur. Hinc secum quisq. expendat, quam sint crudeles in sua pignora, qui illa tantis malis inuoluūt, quales p̄ cæteris existunt qui Quarta luna, hoc est, profluente

mensium

mensium illuuie,concubitum non exhorrescunt,liberisq. propagandis operam impendunt Hoc enim efficiunt vt quos excitant liberos,omnibus dotibus naturæq.muneribus,quibus bene nati abunde fruuntur,destitutos esse contingat. Ad nullas siquidē functiones obeundas,ad nulla munia , nullasq; res præclaras sunt appositi. Quod si attentare quippiā pergant,nullum habent in rebus aggrediendis successum,nullumq.optatum aut prosperum euentū. Sunt enim inabsolutę naturę,vt qui naturales facultates,quæq.ad actionē hominibus sunt adiumento imminuta, mutilaq habent atque imperfecta, idq; non suo,sed parentū errore,qui præter decorū,contraq naturæ ordinem,negotiū procreandę sobolis sunt aggressi Quo effectum est,vt multa illis subducta ereptaq sint,aut saltem parce & maligne distributa, quę aliis effuse atq affluenter obtigerunt. In animo vero nō minus grauem iacturam patiuntur. Sunt enim a communi humanitatis sensu prorsus alieni,stupidi,obtusi,inertes,nec præstātia doctrinę nec acumine ingenii,nec inuētionis subtilitate,nec consilio aut prudentia,cæteris vlla parte cōferendi. Superioribus añis me vsa est medico mulier quędā insularis,quæ cum ex nautici generis homine cōcepisset in tantam,tamq inusitatam molem illi cœpit intumescere vterus,vt non videretur suffectura gestando oneri. decursu exactoq nouem mensiū spatio,quod anni dodrantem cōficit,accita obstetrice, primum magno conatu ac molimine massam quādam informem enixa est,quā superfœtatā post legitimum conceptum coniicio,cui vtrimq ansę duę annexæ erant in brachiorū longitudinem ac modū exporrectæ;palpitabat autem,illiq. vitale quiddam inesse visum est , vt spongiæ & vrticæ marinæ,quas nostri *Elschouvve* vocant,quorum innumeræ æstate in Oceano fluitant,exemptæque mari diffluunt,ac

Rei gestæ narratio.

Vrticæ marinæ.

diutius manib.contrectatæ liquescunt inducto pruritu ac mordaci vredine, vnde nomē id obtinuerūt. Postmodum monstrū delapsum est ex vtero, adunco rustro, longo teretiq. collo, oculis vibrantib. cauda acuminata, eximia pedum agilitate. Id post primum lucis intuitū cōclaue stridoribus implet, atq; vltro citroq. discurrens, latebras persequitur. tandē mulieres puluinis impetunt, ac suffocādo perimūt. Hoc monstri genus quoniam hirudinis more, sugillando sugendoq. fœtui infestum est, ac sanguinem adimit, Sanguisugam nominant, vulgo *Suygers*. Postremo mulier hæc plus satis delassata, nō sine summo vitæ discrimine prolem masculam edidit a mōstro ita excarnificatam, vt a sacra lotione quam minimum vitæ superesset: mulier vero ægre refocillata, quas molestias ac torturas perpessa sit, optima fide mihi enarrauit: illiq; præscripsi saluberrimā vitæ rationem, tum quæ restaurandis firmandisq. viribus sunt accommoda: erat enim prorsus elumbis, atq enaruata. Hæc & pleraq. alia documento cuiq; esse debent, vt in congressu mutuo omnia decēter debitoq ordine peragātur, ne quid incommodi aut detrimenti naturæ contingat inferri. Qua in parte acriter increpandi videntur iactabundi quidam qui nihil non sibi permittunt in præstanda Venere, nec vllas leges sibi perscribi patiuntur moderandę voluptatis Siquidem nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione nullo noctis aut diei discrimine, neglectaq. eius rei opportunitate, cum lubet, suis cupiditatibus indulgent, ac libidini identidē obsequuntur; tantumq. inesse sibi virilis roboris iactitant, vt nulla concūbendi assuetudine satientur, nulla continuatione lassescāt, qui λάςαυροι ignorare mihi videtur, in quē vsum genitales partes homini sint attributæ, vt quas non in fœtificandi vsum, ac ꝓpagandi successionē, sed ad obscœna opera accōmodant,

Sanguisuga in corpore muliebri.

Salaces notantur.

ant, atque ad ſterilem infœcundamq. voluptatem conuertunt: ſed hi tandem profuſæ effrenisq. libidinis pœnas perſoluent, membris articuliſq. podagra ac chiragra contortis.

Qua ratione maſculum, qua fœminam procreare poßit, qui eius rei ſit auidus: obiter ex qua cauſa Hermaphroditi, hoc eſt, vtriuſq. ſexus homines generentur.

CAP. IX.

SI quis procreandi ſexus virilis ſit auidus, aut denique femellę deſiderio teneatur, hoc illi in primis perſuaſum eſſe conuenit, iſtarum rerũ ſucceſſum, atq auſpicata principia a Deo Opt. Max. impetranda, penes quem effectus huius cauſa præcipue cõſiſtit. fit enim nonnunquam, conſtantibus etiam beneq conſtitutis facultatibus naturalibus, vt vel ſteriliſcant homines, vel orbari prolibus contingat: quod Deus per Oſeam his comminatur, qui præter eius inſtitutũ illegitimo concubitu ſe contaminãt, aut aliunde quã a Deo, fœcunditatis ſubſidia petũt. Quia, inquit, Beelphegor, hoc eſt, Priapi ſtatuam ac ſimulachrum adierunt, atq. addicti fuerunt turpitudini, auolabit gloria eorum ab vtero, a conceptu, a partu: Dabo eis vuluam ſterilem, & vbera arentia: radix eorum marceſcet, nec fructum vllũ proferet. Quod ſi genuerint, interimam amantiſſima vteri eorum. Quæ documẽto cuiq. eſſe debent, irato Deo omnia inauſpicato tentari, atq. improſperum ſucceſſum cõſequi. Tale quiddam minatur etiam apud Ezechielem Deus ſuperſtitioſis mulierculis, quod Adonidem, hoc eſt, Veneris amaſium deflerent, qui ab apro dilaceratus circa inguina, erecta ſtatua quotannis coli cœptus eſſet. Cæterum ſi is hominib. nõ ſit infenſus, omniaq. ſinat decurrere naturę ordine, ſuiſq. legib. ferri, nihil vetat extrema pręſidia acceſſere, ac naturę imbecillitati adminiculari, ſiquando ex occulta quadam ac latenti cauſa fruſtrari quem-

Deus prima conceptus cauſa.

Cap. 5. Sterilitas a Deo.

Cap. 8. Idololatria & ſuperſtitio infœcunditatis cauſa.

Quæ generandi facultatem perficiãt. quam liberis, atq. inanem ſubire laborẽ contingat. Duo itaq. ſunt, quibus potiſſime cõcubitus perficitur, quæq ad liberorum propagationem ſunt adiumento: primum humor genitalis, qui partim a cerebro totoq corpore, partim ab hepate ſanguinis officina diffũditur. Deinde ſpiritus per arterias a corde promanans, cuius vi pudendum erigitur ac rigeſcit, cuiuſq impulſu materia ſeminis foras erumpit atque eiaculatur. His accedit appetitus ac cõcubandi deſiderium, quod vel imaginatione excitatur, vel ex conſpectu cõtuituq. ac contractu venuſtarum mulierũ accenditur. Quibus pręſidiis quiſquis eſt deſtiturus, eaq vel languida habet, vel inualida; cumprimis ineunda ratio eſt, qua naturæ lapſus atq error corrigi

Simile appoſitũ ab agricultura. poſſit, vireſq naturales, tanquam luxata quædã aut collapſa reſtaurari. Vt enim ſteriles agros cultura atque induſtria hominũ fœcundos effici videmus, ſtirpeſq. atq. arbores infructuoſas adhibita cura vberrimos fructus producere; ita in excolendo hoc fundo ars medica ſtrenue ſuam præſtat operam, ſumoque ſtudio naturę vitiis medetur, ac velut agrũ ſterilem adhibito lætamine reſtibili fœcunditate inſtaurat: Sic calorem languidum, raros exileſq. ſpiritus, ſiccitatem frigiditati coniunctam, partium genitalium, neruorumq. imbecillitatem ad temperamentum reducit: obiter omnia amoliri tentat quæ homini progenerãdę ſobolis ſpem adimunt. Cęterũ cum alimenta qualitates etiã elementares immutare ſint apta atq. infęlicem corporis habitũ ad commodiorem transferre; neceſſe eſt, vt eiuſmodi conditionis homines cibis vtantur, quib. natura fœcũda

Quæ ſemẽ virile accumulẽt, ac Venerẽ excitent. effici poſſit, ac propagationi ſobolis idonea. Inter ea autem quæ Venerẽ excitant, ac fæminis generationi ſunt accommoda, cibi numerantur laudabilis ſucci, quiq. probe nutriunt, ac corpus vegetum reddũt, ac ſucculentum: cuius facultatis ſunt calida & humida,

mida. Conficitur enim, Galeno teste, seminis substātia ex sincera excoctaq. sanguinis superfluitate, simul & flatuosa. Plerisque autem vis inest augendi cumulandiq. seminis, nonnullis efficacia incitandæ mouendæq tentiginis atque humoris propellendi. Edulia quæ materiam suppeditant, oua sunt gallinacea, phasiani, turdi, merulę, ficedulę, gallinagines, pipiones, passerculi, perdices, capi, pullastri, amygdala, nuclei pini, vuæ passæ & Corinthiacæ, vina omnia generosa, dulcia ac meraca, potissimum quæ ex vua Apiana (quam muscatulam vocant) exprimuntur. Partes vero genitales erigunt, ac prurigine afficiunt Satyrion, Iringium, Nasturtium, Erysimum, Pastinaca, Cinara, Cepæ, Napi, Rapæ, Asparagi, Zinziber cōditum, Galanga, Acorus, Bulbi, Cochleæ marinæ; *Materia accumulandi seminis.*

Et quæ frugifero seritur vicina Priapo.
Excitet vt Veneri tardos Eruca maritos *Colum lib. 10.*

Quæ (vt alia pleraq.) lumbos incitant, atq. homines impendio salaces efficiunt. Vt enim sclopetas ac bombardas primum puluere tormentario inferciri videmus ac globis oppleri, deinde adiecto efficaci puluisculo, fumanti stupa vel ignito funali incendi, globumq violento strepitu exturbari: sic in hoc opere duo concurrere est necesse, ne irritus sit conatus, conglobati scilicet seminis copiam, & vim quādam spiritus flatuosi, qua explodi semen possit, atq; in vteri recessum recondi. Quod si huiusmodi machinæ cassæ sint atque euanidæ, aut deniq. nitrosus hic puluis insincerus atq. adulterinus, nullam in prosternendis mœnibus, diruendisque vallis vim obtinent, nec horribilem vllum sonum proferunt, sed exilem quendam stridorem inanemque strepitum edunt, vt lusitantium puerorum inflatæ vesicæ. Hinc nostrates Salinariæ ignauos quosdam qui incassum, nulloque operæ fructu mulieres fatigant, *Accommoda similitudo a bombardis.* *Puluis nitrosus busp o-er.*

Muliebre prouerbiũ in eunuchos. detonare quidẽ dictitant, ſed nullam ſubſequi pluuiã, nec internas partes, atq. vteri receſſum roſido liquore madeſcere, atq. irrigari. Habent ſiquidem illi inflatas venas, ventoq. turgidas, ſed ſemine deſtitutas. Quamobrem cũ vxoribus gratificari volũt, *Quare vxorib. gratificandũ.* illaſq. peculiari officio demereri, qui matrimonio ſunt addicti, non tenui apparatu ſe inſtruant, nec in hanc palæſtram inermes deſcẽdant, alioqui tetricas illas experientur ac moroſas, nec vlla in parte dicto audientes. Cum autem commeatu affatim fuerint inſtructi, captanda opportunitas, qua poſſint non ſine fructu ſe operi accingere. Quod tum demum eſt tẽpeſtiuum, cum menſtrua illuuies ſit expurgata. Ea ſiquidem ſentina prohibet coaleſcere ac fermentari ſemina, efficitq. vt vterus ſit conceptui inidoneus. Defluxis itaq. menſibus, vteroq. exacte defecato, nullo enormi concubitu, nulliſq. validis cõcuſſionibus, procreandis liberis inſiſtant, completoque opere, mulier clementer ac placide in dextrum *Maſculus quando cõcipi cõtingat.* latus deuoluatur, capiteq. decliui, ac ſubſidente corpore in ſomnũ reſoluatur. Hac enim ratione in dextrum vteri ſinum deriuari ſemina, ac maſculum elaborari continget. Cæterum anni tempus, regio, cuiuſq. ætas, alimenta clarorifica, maximum in hac re momentum obtinet. Æſtas ſiquidem modo ne nimis feruida ſit ad maſculi conceptũ accommodatior, quod ſemen ac ſanguis menſtruus ex ambientis aeris qualitate plus caloris concipiat. Regio quoque calida, ætas adulta, plenæq. pubertatis, tum hiſpida hirſutaq. corpora ad producẽdos mares magis *Mercurialis quo effectu in excitanda prole.* apta. Interim multa ſunt quæ vi ſpecifica ac latenti abditoq. effectu his perficiendis accomoda. Sic Mercurialis, quam in matrẽ ac fœminam diſcriminant, efficaciſſima prædicatur in ſui generis ſexũ proferẽdo, adeo vt maſculi decoctũ aut ſuccus dieb. quatuor a primo purgationis die bibitus, ꝓcreandi mari

im vtero conferat: fæminæ vero ſuccus totidē di-
ebus. pariq. modo aſſumptus, fæmellæ proferendæ
vires ſuppeditet, præſertim ſi iam ſiſtentibus menſi-
bus vir mulieri congrediatur, amplexuq. mutuo cō
calefcant: hac, vt opinor, ratione, quod ille dextrū
vteri ſinum ac cauitatem expurget, caloreq. foueat:
iſta ſiniſtrum. Quo fit, vt ſublato humore frigido,
mulier conceptui efficiatur idonea. Vt enim in palu
ſtri atq. vliginoſo loco plantarum ſemina ſuffocan-
tur, nec facilem in ſtirpē emergunt. ita ex frigidi hu
moris redundātia ſemina ſtrāgulantur, adeo, vt vis
ac facultas muliebris vteri nequeat vllam ſpeciem
ſexūq. emoliri. Nō diſſimili ſunt effectu ſeſeli Maſſi
lienſe, ſaluia, nux myriſtica (quam muſcatā vocant)
ciñamomum, xylocaſia, zeduarium, agallochū ſiue
lignum aloes, parthenium, calaminrhæ ſpecies, or-
minium, dictamnū, helleniū, iridis radix, laſerpitii
ſuccus, eiuſq. generis innumera, quæ & flatus diſcu-
tiunt, & locos ſitu denſaq. fuligine obductos abſter-
gūt, atq, illos vt exculta noualia ſemēti præparāt; ſic
alia aliis viribus efficiunt, vt vulua minus lubrica ſit
ac mucoſa, vtq. ſemē tenacius inhæreſcat. Cuius ge-
neris ſunt ſuccini ſeu electri ſpecies, quæ ambari no
mine omnib innoteſcunt, ramenta eboris, ſtyrax ca
lamita, cornu ceruinum, rhois, vulgo ſumach, blattę
Byzantinæ, ſemē myrti, galbulę, nuceſque cupreſſi,
thus, eiuſq. cortex. maſtiche, britannica, caryophyl-
lata, pentaphyllon, roſæ rubræ. Quorum nonnulla
foris admota, quædam intra corpus aſſumpta, vtero
robur conciliant. cōſumptoq. ſuperuacaneo humo-
re, rimoſam hiātemq. vuluam conſtringunt, ac re-
tinendi ſeminis vim conferunt. Et quoniam Ciſal-
pinæ mulieres vt plurimum hiſterica affectione.
ſeu vuluæ ſtrangulatu atque vteri vitiis infeſtari
ſolent; neceſſe eſt, vt præ cæteris his vti conſue-
ſcant. Quod ſi plus iuſto areſcāt loci, ac ſint retorri-

Simile a fundinatora.

Quæ humiditatē vteri expurgent.

Succinū.
Ammer

Aridus vterus qua exigat.

di, medicamenta ac cibi adhibendi, quæ moderat humectent. Cæterum qui initi coniugii aliquam laudem consequi volunt, nec speratæ prolis deside rio frustrari, hanc sibi legem præscribi patiantur, v concubitum per interualla, statisq. vicibus peragan ne sit frequentior, quam res exigat, nec quam expe diat, rarior. Vtrumq. enim fęcunditati æque noxi nm. Siquidem semen profundere immoderatiu vires exhaurit, ac spiritus depopulatur. Diutius ver quam par est cohibere, atq. a congressu desuescere semen inefficax, atq. euanidum, minusq. virile effi cit. Opportunitas quoque eius rei spectanda, obser uandumq. tempus, quando potissime congredi ex pedit quando commodum erit, quem animo con ceperis, quem meditatus sis sexum procreare. Aui cenna non proletarius nec infimæ sortis auctor, te pus modumque procreandi sexus describit: Vbi, in quit, menses defluxerint sitq. abstersus vterus, quod quinto fere die vsu venit, aut septimo, si vir mulier cōgrediatur, a primo quum est purgata die ad quin tum, marem produci: a quinto vero ad octauum fę mellā: rursus ab octauo ad duodecimū denuo ma sculum: post illum vero dierum numerum Herma phroditum. Horum effectuum licet nullam causam adferat, probabilem tamen comminisci posse vide or. primis enim diebus elota vulua, humoreq. sordi do accurate expurgato, plus caloris concipit vte rus, quo virile semen potentius coalescit muliebri, atque in dextrum vteri sinum dirigitur, hepatis de xtriq. renis vi attractoria, e quibus etiam sanguis ca lidus in alimentum futuri fœtus iis diebus deriua tur: neque enim sinistræ partes vtpote alsiosæ ac fri gidæ sanguinisque inopes, statim a purgatis mensi bus aliquid conferre possunt: sed serius, ac parcius sanguis depromitur a sinistræ partis venis, quas e mulgentes vocant, quæ splenem, renemq sinistrum per-

Auicēna consilium in conceptione molienda.

Auicēna sententia explicata.

Vena emulgētes quæ.

perreptant, sic vt post quintum demum diem, vsq; ad octauum ex illis aliquid sanguinis confluat, quo fœtus alendus est, ita cum istæ partes vires suas obtant, censentq. dextrę ex situ loci atq alimenti frigidi ratione fęmella effingitur. post octauum diem dextrę partes rursum conferendi sanguinis munus sibi assumunt, atq. ex illis denuo scaturire sanguis incipit masculo saginando. Post hoc dierum curriculum, quoniã ex omni parte impromiscue sanguis menstruus erumpit, ac vulua ex frigidi humoris affluxu plus satis vda efficitur semenq. neutri parti associatur, sed in media vteri capacitate fluctuat, Hermaphroditum confusa inter se semina moliuntur, qui conceptus modo ex dextro, modo sinistro sinu vires formãq accipit, atq. vtriusq opera vtitur. Hinc Androgyni nobis emergunt, seu Hermaphroditi. Quę vox a Mercurio ac Venere appellationē sortita est Nonnunquã vitiosus hic infamisq conceptus ex indecoro concubitu conflatur, cũ pręter vsum ac cõmoditatē exercendæ Veneris vir supinus, mulier prona decumbit, magno plerũq. valetudinis dispēdio, vt qui ex inuerso illo decubitu herniosi efficiantur, præsertim cum distento oppletoq. cibis corpore inusitata hac in concessaue Venere vtuntur.

Quid Hermaphroditos gignat

Enormis cõcubitus detestandus.

AN EXCREMENTO MENSTRVO FOEtus alatur, & an adolescentulæ concipere possint priusquã menses profluxerint.

CAPVT X.

Concubitum admittere nonnullas duodecimo ætatis añno, multis nõ sine maximo naturę incõmodo ac valetudinis dispendio, vndeuigesimo non profluere menses, quotidiana experimenta cõprobant. Itaq. sciscitantur pleriq. an cum matura sit aptaq. viro mulier, mensibus nondum profluentibus conceptui sit idonea: Multi in ea hærent sententia, vt id fieri posse negent, nec concipere nisi a mensiũ

Fluxus mensium ostendit conceptionis argumẽta

profluuio: qui mihi veritati consentanea dicere videntur. Cum enim adminicula desint quæ conceptum adiuuant, atque humore quo fœtus alendus est, vterus sit destiturus: qui fieri posset, vt conceptus perficiatur? Matronæ autem nostrates, præsertim quæ obstetricandi munus obeunt, ab arboribus sumpta similitudine sic ratiocinātur: Quemadmodum nulli stirpi fructus denegatur quæ flosculum producit, nullaque arbor sterilis quæ florescit, omnis vero arbor infœcunda, quæ floribus spoliata est: Sic adolescentulæ quibus non eflorescunt menses, non implentur, nec vterus concepto semine in fructum extumescit, aut protuberat. Prouectioribus autem tantisper inesse propagandæ sobolis facultatem, viresque fœtificandi insitas, dum menses profluunt. Quum.n huius excrementi confluuium homini gerendo materiam suppediret, maris semine, coaguli fermentiq more, hoc in sese conglomerante, fit vt nec ante humoris illius effluxum, nec cū fluere desiit, mulier possit concipere: nimirū nutrimento, quo fœtus alitur atq. augescit, destituta. Cæterum hic alia suboritur quæstio: sit ne mēstruū vtile excrementū, alendoq. fœtui accomodum; an fœda tantū illuies, quæ stato tempore, certisq. periodis, ceu sentina exhauriatur. Scio equidē ita videri Plinio, ac plerisq. aliis, qui menstruo vim monstrificam attribuūt, idq. exaggerant in immensum ac miris modis hoc virus exagitant. Sic Iuuenalis arrepto hinc insectandi argumento, viros in mulieris odium concitat, illudq. tota Satyra agit ex professo, vt cōcepta illarum despicientia, nunquā se alligari coniugio patiantur. Noui equidē, quam sordida res sit mensium proluuies, & quas noxas inferat supra legitimū tēpus cohibita huiusmodi sentina, magnaque ratione ex Dei præscripto inhibuisse Mosen, ne vir mulieri congrediatur tali vligine cōquinatæ. Sic

Simile a florētibus arbustis.

Mensibus desinentibus desinit fæcūditas.

Menstrui profluuiū in quem vsum.

Sat. 6.

Leuit, 18. & 20.

&

& gonorthœos, hoc eſt ſanguinis profluuio obnoxios pullutoſque ex hominum conſortio ablegat, luſtrarique præcipit. Similiter Eſaias quo extremas ſummeque abominandas ſordes indicaret: Omnes inquit, iuſtitię noſtræ tanquam pannus menſtrui illuuie, inguiniſq; tabe ac ſanie contaminatus. Quæ tametſi vera eſſe conſtet, idque legislator ex ſupremi numinis conſulto, rectiſſime præſcripſerit, ne quem fœdo cõgreſſu inquinari, aut quicquam labis & contagii contrahere contingat: non conuincunt tamen ſuperuacaneam eſſe huius humoris ſcaturiginem, nec quicquam ad fœtus nutritionem adferre momenti: cum Hippocrates profeſſionis medicę conditor, eiuſque aſſectator Galenus, multis locis teſtificentur ſanguine menſtruo fœtum ali, eiuſq; ex venis defluxu infantem incrementa ſuſcipere. Sic Galenus: Sanguis, inquit, ſemenque genitale, generationis noſtrę primordia exiſtũt, quæ ex ipſis principiis tanquam radice oriuntur. Sanguis ceu materies quædam apta concinnaque, & artifici ad quiduis ſequax: Semen opificis rationem obtinens. Rurſus in commentariis Aphoriſmorum, Sanguis menſtruus alterum generationis noſtræ principium natura humidum eſt. Huc ſpectat Aphoriſmus Hippocratis: Mulieri vterum geſtanti ſi purgationes eant, impoſſibile eſt fœtum eſſe ſanum. Subducitur enim illi ſanguis, qui alimenti ratione a toto corpore in vterum dirigitur. Si igitur profluentes menſes vires infanti eripiunt, illumque alimento fruſtrantur, neceſſe eſt, vt quando cohibentur ac ſubſiſtunt, proſint, totoque geſtationis tempore nutrimenta ſuppeditent. Quod ſi nihil cõferant, nec ex his quicquam aſſumatur in fœtus nutricationem, quid cedo cauſæ eſt, quod grauidis ac lactantibus inoffenſe citraq. vllum incõmodum menſes ſubſiſtũt? Cuius nõ alia adferri ratio poteſt.

Deut. 23.

Menſtruatis abſtinendum.

De tuẽda valetudine.

Lib. 1. Apho. 14.

Lacte mądeſcunt vbera, vbi mẽſis ſubſiſtunt.

quam quod in lactis vbertatem absumatur, vel alē-
do fœtui sit vsui. Quo autem hæc quæstio plenius
explicari possit. Dilemma hoc subiiciam. Si men-
strua nihil conferunt ad fœtus alimentū, cōcipere
mulieres possant, etiam si illa non profluāt, cū na-
tura ex venis sanguinē possit elicere in fœtus alimo-
niā. Si vero cōferunt, atq. alendo fouendoq infanti
sunt adiumento, concipere non possunt, nisi proflu-
ant. Aristoteles autem diserte hunc nodum dissol-
uit. Conceptus, inquit, mulierum a profluuio men-
struorum sua natura contingit, & quæ his carēt, ste-
riles magna ex parte existunt. Verum fieri potest, vt
aliquæ etiam sine eorum profluuio cōcipiant, vide-
licet quibus tantū humoris in vtero colligitur, quā-
tum restare solet iis quæ purgantur. Siquidem nō-
nullis in vtero humor inhęret, sed non tantus, vt e-
rumpat ac foras pfluat q tamē sufficere possit ad nu-
triendum fœtum. Pleræq etiam dum menses pro-
fluunt, imprægnātur, postea cōcipere nequeūt, qui-
bus vulua statim a purgatione cōprimitur, nec am-
plius dehiscunt loci. Id ipsum Galenus dilucide his
verbis explanat: Vasa vuluæ quæ in partem interio-
rem penetrant, ex quibus menses profluunt, cū mu
lier conceptura est, ora aperiunt. Cōceptionis vero
tempus est inceptis iam mensibus, vel præcipue ces-
santibus. Quanquā enim reliquo etiam purgationis
tempore aperta hæc ora sint, non tamen concipere
vllo modo mulier potest, cum semen nequeat in v-
tero contineri, sed ab influentis sanguinis copia elu
atur. At desinentibus, vel incipientibus menstruis,
& ora aperta sint, & menstruum non confertim,
sed paucum ac sensim effluit, quasi humore quodā
rosido insudante, quo vterus madescit; vnde effici-
tur, vt ad asperitatem vuluæ semē adhæreat, satisq;
alimenti & sanguinis confluentis stillicidio con-
sequatur. Ante enim quam menses se proferunt,

Dilemma auctoris de menstruo profluuio.

Hist. animal.

De vul. st.

ōceptus ob id fieri nequit, quia alimēto caret, nec
emē adhærescit: nam eo tēpore occlusis vasis vulua
euis relinquitur, semen propter leuorem ac vitreā
olitiē defluit, nec vniri potest ac coalescere: aspera
iquidem ac scabra magis, quā extersa ad coalescen-
lum ac ferruminandum sunt idonea. Hinc scor-
a quæ crebrius se viris subiiciunt, atque identidem
ubagitari patiuntur, non concipiunt. Quo spectat
lla Hippocratis sententia: Quæ humidos habent v-
eros, non concipiunt: extinguitur enim in his geni
ura, vt plantarum semina in palustri atq. vliginoso
oco. Similiter quæ siccos aridosq. habēt vteros, pro-
ignendis quoq. prolib. sunt inhabiles. necesse est. n.
ocos sanguine modico madescere, ac menstrui stil-
icidio subinde irrigari. Quam firmis autē rationib.
itantur, quamq. validis argumētis opinionē suam
ulciant, qui menstruis ad fœtus nutritionem vllam
im inesse negant, non discutio. Constiterit sane il-
is opinionis suæ ratio: ego nunquam in animū in-
luxero, inutilem esse hunc humorem, nec quicquā
rodesse ad fœtus generationē. Cum enim omni-
us ex æquo quæ inculpata valetudine vtuntur, sta-
o tempore menses decurrunt, quid aliud statui po
est, quam in vsum aliquē depromi hunc humorē,
nec veneni naturam obtinere, nisi vltra legitimum
empus in corpore resideat, aut ex morbo, aliove vi-
io cohibeatur. Sic in plethoricis, hoc est, qui pleni-
udini humorumq. redundantiæ obnoxii sunt, sin
erus etiā sanguis, nisi perspiretur, putrescit, ac syn
chon inducit, febresq. alias cōtagio affines, in qui-
us exanthemata multaque papularum, ac variola-
um genera in extima corporis parte erumpūt. Sic
idemus ædes diu occlusas, flatibus ventisq. minus
xpositas graueolentiam, situmq; cōtrahere Cum
gitur menstruum sit excretio redundantis sangui-
is, qui ob sexus imbecillitatem nec calore conco-

Cur scorta non concipiant.

Lib 5 Aphoris. 62.

Continuæ febres.

Simile ab ædibus occlusis.

qui, nec exercitio diſcuti queat ac diſſipari: neceſſ
eſt illud ex Lunari concitatione atque impulſu, ſu
tempore erumpere, eiusq defluxu corpus expurga
ri, vel ſi ſiſti cõtingat, ac cohiberi, corruptelã indu
re, virusq; naturam aſciſcere. Quod ipſum nõ fit v
nutrientibus vel prægnantibus: magno argument
humorem illum opportuno tempore vſui eſſe ale
doq; fœtui non inutilem, non eum qui vtero diu
tius inhærens computreſcit, ſed qui à conceptu e
venis diſtillat in vterum, totoq; geſtationis tempo
re alimenta ſubminiſtrat. Quo fit, vt ſi loci dehiſcã
ac menſes profundi contingat, infans aut non ſi
vitalis, aut valetudinarius exiſtat.

Quæ menſtrua venenata.

Animam non à parentibus proſeminari, ſed infundi diui-nitus, omniq; interitus ac corruptelæ eſſe expertem: tum quoto geſtationis die inducatur.

CAP. XI.

NVlla re magis accenditur atque inflammatur i
amorem, ac veneratione opificis humanus ani
mus, nulla re propius ſibi innoteſcit, quã cum ſe in
time explorat, mentisq; præſtantiã fixius contẽpla
tur: hac .n. ratione efficitur, vt homo in Deũ ment
erigat, atq; in illius notitiam perducatur, calcatisq
ſordib. ac vitiorũ cœno meminiſſe incipiat ſe diuin
tatis eſſe conſortẽ. Nec ſane exigui momenti res eſ
aut oſcitanter, leniq. ac ſuſpẽſa, vt aiunt, manu trãſi-
genda, quod homo ab opifice ſpiraculũ vitę accepe
rit, atq; ad imaginẽ, Deiq; ſimilitudinẽ ſit cõforma
tus. Cuius muneris dignitatẽ ac prærogatiuã nem
in figura formaq; corporis ſitã exiſtimet, ſed in par
te hominis interna, hoc eſt, in anima rationali cõſt
tutam: quæ cũ ſit ſpiritus ætherius, ac ſubſtãtia inco
porea ex diuinæ mẽtis archetypo deprõpta, hoc ho
mini præſtat, vt Deo ſit ſimilis, diuinæque eſſentia
particeps. Corpus autẽ quoniã ex concretione ma
teriæ maſſaq. terrea conflauit opifex, mortale & ca-
ducum

Qua rõne mens in Deum erigatur.

Homo Dei imago.

lucum pro tempore se sustinuit: Animã vero cũ ex e suoq; inspiratu nobis indidit, interitus, omnisq; corruptelę immunem esse voluit, atq. expertem. Siquidem cum imago Deiq. essentia sit æterna atque anima ex illa dimanauerit, necesse est perenniter illam subsistere, eandemq. cum sua origine naturam sortiri, h e. esse immortalem, atq. æternitati destinatam. Et quanquam nonnihil labefactata sit animæ vis, minusq expresse referat architecti imaginem, non tamen prorsus extincta est, cum vulnus manu hostili illi inflictum seruatoris munificentia sit obductum, eiusq. virture restaurata omnia, quæ primi hominis vitio collapsa erant, ac fœde deformata. Quod si quis huius diuini muneris vires experiri, eiusq excellentiam spectandam sibi exhiberi velit, in se ipse descendat, suamq. mentem in consilium adhibeat, ac sedulo excutiat; profecto inueniet eximias amplissimasq dotes, atq. egregia ornamẽta, quibus cuiusq; mens affatim est instructa; Rationem, intelligentiam, iudicium, delectumq; rerum, ingenij agilitatem, memoriã, tum plæraq alia quæ euidenter euincunt præstantiorem esse animam, quã vt corporea censeri debeat, aut corruptioni obnoxia. Hæc vna est quæ corpus viuificat, regit ac moderatur, illudq; variis actionibus instruit, multisq. muniis exercet. Quo fit vt ex multiplici effectu, diuersisq; operationibus varias appellationes sortiatur. Siquidem, vt Augustinus ait, cum corpus animat, vitaque imbuit, Anima dicitur: dum vult, Animus: dum scientia ornata est, ac iudicandi peritiam exercet, Mens: dum recolit ac reminiscitur, Memoria: dum ratiocinatur, ac singula discernit, Ratio: dum contemplationi insistit, Spiritus: dum sentiendi vim obtinet, Sensus: Quæ omnia animæ officia sunt, quibus potentiam suam declarat, suasque actiones exequitur. Hæc in celsissima parte

Deus collapsæ naturæ instaurator.

Animæ dotes & ornamenta.

Mentis vis & præstãtia.

De spiritu & anima cap. 4.

Mentis sedes.

corporis collocata, cœloq; proxima vim suam in reliquas partes efficaciter diffundit. Nō est illa demersa in sanguine, non à progenitorib. aut facultate seminali deriuata; sed ab omni materiæ concretione omniq. labe corporea aliena, recens à Deo creata opificio suo iam confirmato infunditur, non mutuaticia, aut aliunde ascita, vt statuūt Pythagorei Druidæ, qui absurdam quandā μετεμψύχωσιν, hoc est transanimationē induxerūt, qua persuadere conati sunt, animas à morte alterius in aliena corpora demigrare, non hominū modo, sed pecudū etiā ac belluarum: Quod sic expressit Ouid. Metamorph. 15.

Mens atq; anima incorporea.

Inepta animarum transmutatio.

Morte carent animæ, semperq; priore relicta
Sede, nouis habitant domibus, viuuntq; receptæ.
Omnia mutantur, nihil interit, errat & illinc,
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus, éque feris humana in corpora transit,
Inq; feras noster, nec tempore deperit vllo.

Hinc superstitionis huius affectatores esum carnium sibi interdixerūt, nefas arbitrati ex vllo animātis genere quicquā degustare, ne, vt festiuiter ac salse Tertullian⁹, bubulā de aliquo proauo quisquā obsonet. Quæ persuasio Christianæ professionis hominibus prorsus reiicienda, cū Orthodoxi certo statuant suā cuiq; animā attribui, eamq; tum demū infundi, cū fœtus omnib. suis mēbris articulisq; fuerit delineatus, quod fere quinto ac quadragesimo à conceptu die fieri assolet, præsertim marib. vbi nono mēse lucis huius auspicia sunt accepturi. Fœminis siquidē, quarū natura magis flaccida, ad quinquagesimū diē formationis tempus porrigitur. Et quanquam non omnino certo fixoq; dierū numero hæc terminari possint: Hippocrates tamen exactissime ad calculū reuocauit, quo tēpore infantis effigies formaq; absoluitur, quo motū accipit, quo natiuitatē consequitur. In libro siquidem de natura fœtus: si marem, inquit,

Tertulliani salsum dictum.

Animam rationalē quando homo cōcipit.

uit, trigesimo die perfici cõtingat, motum accipit sexagesimo, mẽseq. septimo in lucem prodit. Quod quinto & trigesimo die formam acceperit, motu potitur septuagesimo, menseq; octauo nascendi primordia accipit. Si vero die quadragesimoquinto legitimam formã adeptus fuerit, nonagesimo die mouetur, ac nono mense natiuitatem consequitur. Ex quo dierum mensiumq; decursu ac serie, liquido apparet formationis diem duplicatum, motus diẽ constituere, motionis vero triplicatum nascẽdi tempus commonstrare. Verbi causa, vbi trigesimusquintus formã perficit, is duplicatus, diem motus septuagesimum cõstituit, qui rursus triplicatus bis centum senosq; dies seu septem menses cõficit, si cuiq; mensi triginta dierum numerũ assignes. Pari modo de reliquis ratiocinandum. Cæterũ cum fœmina tardius perficiatur, sitq; eius gestatio productior, paulo diuersius subducitur ratio. Illa siquidem trigesimotertio die formata, motum accipit septuagesimo, menseque septimo nascitur. Cum vero quadragesimo à conceptu die illam formari contingit, octogesimo motu potitur, atq; octauo mense in lucem producitur. Quod si quinto supra quadragesimũ die conformetur, motum accipit nonagesimo, menseq; nono eruptionem molitur: porro cui quinquagesimo die forma absoluitur, centesimo moueri incipit ac decimo mense eluctatur, lucisq; beneficio perfruitur. Hæc prolixius à me enarrata sunt, quo quisq; intelligat animã rationalẽ tum demũ infundi cum fœtus absolutã formã sit adeptus, suisq; lineamentis exacte distinctus. Neq; n anima primo mẽse formationi fœtus insistit, sed facultas vteri, ac vitalis vis seminis magna solertia operi elaborando incumbunt, ac sensim ad distincta membra, exactamq; formam prouehunt. Primis siquidem sex diebus in oui speciem semina conglobantur, lactisq; cremorem re-

Quoto dierũ numero fœtus absoluitur.

Fœmella tardiꝰ masculo perficitur.

Rudimẽta humanæ formationis.

ferunt, ac fibræ quædã tenuissimo cõtextu telis ara-
nearũ nõ absimiles producũtur; deinde subsequen-
tibus nouẽ diebus sanguinẽ & spiritũ subministrã-
acetabula ac venæ vmbilicares, ex quo primũ effigi-
antur membra organica, quæq; nutritioni sunt ac-
commoda, vtpote hepar, cor, splen, pulmones, cere-
brũ, quę à primo cõceptus momẽto ad decimũ octa-
uũ perficiũtur: postmodũ ad quartũ & quadragesi-
mũ diẽ cæteræ partes cõformantur, fœtusq; vitalis
esse, ac sentire incipit, licet ob imbecillitatẽ aut non
moueatur, aut tãta debilitate, vt gestãs id sentiscere
nequeat. Hoc itaq. tẽpore anima rationalis vterum
subire creditur, ac naturales facultates seu potẽtias
Quæst. 32. sua vi imbuere, totumq. opificium perficere. Quod
Exod. 20. ipsum Augustinus Moysis testimonio comprobat: si
quis, inquit, percusserit mulierẽ vterum gerentem,
& abortierit, si fœtus formatus fuerit, det animam
pro anima: Si vero informatus fuerit, multetur pe-
cunia. Quo cõuincit animã non inesse fœtui, nec ho
minis nomẽ promereri, nisi omnib. lineamentis sit
consummatus, exactamq. formã consequutus. Cum
itaq. iam formato corpore inseratur, non est quod
quisquã existimet in conceptu illam cũ semine deri
uari. Siquidẽ si semini rationalis anima, quæ perẽni-
ter subsistit, inesset, aut cũ illo proflueret, multæ, vt
ille ait, quotidiano effluxu seminis animæ euanesce
rent. Quamobrẽ non ex Adamo, aut progenitorib.
Ioan. 5. illam propagatã credi par est; sed singulis momentis
creari infundiq; diuinitus. Quod hoc dicto stabiliri
posse video: Pater meus adhucusq. tẽporis operatur,
& ego operor. Quo subindicat Deũ Opt. Max, & illi
ęqualem eiusdemq. essentiæ filium creandis conser
uandisq; hominum animis occupatũ, illisq. produ-
cendis intentum, quib. quodq. animal subsistit, vi-
Psal. 35. tamq propagat ac tuetur. Quo spectat illud Psalmo-
graphi: Homines & iumenta saluat Dominus, hoc
est

ſt, animalia quæ ſuſtentat Deus, ſuaq. vbertate pacit ac ſaturat. Qui cũ vnice erga genus humanũ affitiatur, peculiari munere ac dotib. hoc opificium inſtruxit. Alia .n. ratio hominũ, quam belluarum, longeq; illorũ conditio præſtantior. Siquidem hominib. rationem, mentemq indidit, & quod reliquis animantib. negatũ, in cõditoris agnitionẽ perduxit, ſuaq. diuinitate afflauit Quam munificentiam cum agnoſceret Iob ipſe, inquit, docet nos ſupra iumẽta terræ, & ſupra volucres aereas erudit nos; quo indicat homines præſtare cæteris animãtibus, ac Deum ſuas dotes ac munera illis cumulatius impreſſiſſe. Hoc quoque ſingulari donatiuo, ſummiq. principis munere honorario, sũt deſtituti, inelaborati, imperfectiq; partus, effluxus deniq. præmaturi, abortusq. præproperi, ac præter humanã ſpeciẽ enormiter mõſtroſi. Quorum nõnulla licet palpitent, illisq. vitale quiddã ineſſe videatur: nõ tamẽ ab anima rationali id cõſequuti, ſed à facultate formatrice, ac ſpiritu gignitiuo, quæ ſemini ac ſanguini menſtruo inſunt. Hæc .n. primis quadraginta dieb. conceptũ alunt ac vegetãt, formãq hominis emoliuntur. Habẽt quoq. reliquæ animãtes ſpiritũ vitalẽ, reliquasq. animæ potẽtias, vegetantẽ & ſentientẽ, quas ex ſeminis facultate ſanguiniſq. effluxu conſequũtur, atq. illis in vtero augeſcũt, illorũq. beneficio vita potiũtur Quo ſpectat illud Leuitici: Anima omnis carnis in ſanguine eius eſt Vita ſiquidem atq. animantis cuiuſq. ſpiritus in ſanguine ſubſiſtit, eoq alitur ac fouetur, vt elychnij flamma affuſo oleo. Quam animæ vim, vt optime nouit Galenus, ita ingenuẽ ignorare ſe fatetur, Animæ rationalis ſubſtãtia quænã ſit, vndeq. profecta. Qui ſi meliori philoſophia fuiſſet imbutus, nihil addubitaſſet pronũciare, Animam diuinæ mẽtis eſſe ſcintillã, ac ſpiraculum, quæ hominẽ à belluis diſcernit, atq. immortalitati aſſerit. Propriã aũt

Dauidis locus explicatur.

Iob 35.

Embryo primis meſibus hominis nomen nõ promeretur.

Leuit. 17.

Anima quid.

Anima singulis diuersa. singulis animam insitam, ac suo cuiq; corpori peculiarem, cum multa demonstrent, tum maxime tanta in hominum moribus, ingeniis, iudiciis, opinionibus, affectibusq; dissimilitudo & disparitas iudicare mihi videntur. Siquidem quot homines, tot sententiæ; & quod Horatius ait:

Lib. 2. Sermonum. Satyr. 1. *Millia quot capitum veniunt, totidem studiorum.*
Mille hominum species, & rerum discolor vsus:
Pers. sat. 5. *Velle suum cuiq; est, nec voto viuitur vno.*

Quæ non aliunde mihi prouenire vidētur, quā ex diuersæ cōditionis animis, ac multiplici cordis varietate & discrimine. Finxit enim Deus sigillatim, vt ait *Psal. 32.* Dauid, corda mentesq; hominū, ac suam cuiq; indolem attribuit, suæq; naturæ ac conditionis animam consignauit. Hinc Salomō sibi plaudit & gratulatur, *Sap. 8.* quod animū felicem sortitus sit, corpusq; incōtaminatū, animę morib. congruens, & accommodū. Qua aūt in parte collocetur anima, quamve sedem occupet, multi veterū in quæstionem vocant. Philosophi cordis meditulliū illi assignant. Quod designare videtur Sapiēs, cū inquit: Omni cura custodi cor tuū, *Prouer. 4.* quoniam ex ipso vita procedit. At Medici qui exa- *Anima domiciliū* ctius naturę opera sunt perscrutati, in cerebro illam constituunt, ex quo oēs sensus ac facultates animæ, omnesq; actiones procedunt. Huius tamen vis per *Vena apoplectica.* singulas corporis partes diffusa, omnia membra calore fouet ac viuificat, suisq; virib. instruit. Cor vero tanquā vitæ fontem peculiari vi imbuit per arterias καρωτίδας seu soporarias iugulum perreptantes, quibus præcisis sterilescunt homines, vel oppletis apoplexia feriūtur: necesse est enim vias esse quasdā, atq; arteriarum venarumq; decursus, per quos hu- *Simile à calenti foco.* mores spiritusq; cum animales, tum vitales, vltro citroq; possint cōmeare, ac calorem natiuū ab anima cōcipere. Vt enim triclinium quamlibet spatiosum luculento igni incalescit, ac cœnaculum hypocausti

halitu

halitu ac tepore quaquauersum impletur: ita corp' animæ vires vndiq; diffusas efficaciter percipit, suasque operationes illius munere exercet. Anima siquidem licet vni loco affixa prædicatur, vim tamen suã longe, lateq; diffundit, atq; in qualibet parte corporis se ꝑfert, suaq; officia cuiq; mẽbro distribuit. Sic oculi, aures, nares, lingua, pedum manuũq; articuli animę sunt instrumenta, quorum ministerio vtitur. Quod si instrumenta, & quæ illi inseruiunt organa vel vitiata sunt, vel inepta, vel impedita, minus exacte animæ munia perficiuntur. Quod in fatuis, seniculis, infantibus, quiq. emotæ mentis existunt, euenire perspicimus, in quorũ nonnullis vel serius se facultates animæ proferunt, vel prorsus extinguũtur. Vt enim ignis cineribus obductus nõ emicat, ac sol densa atraque nube obiecta minus lucis exhibet: ita anima humidæ aut vitiosæ materiæ immersa caliginem quandã cõcipit, quæ mẽti offusa rationis lumẽ offuscat. Et quanquã in ætate puerili minus illa eluceat, quã in adulta, nõ est tamẽ quod quisquã existimet illi suã inesse infantiã, ac sensim incrementa sumere, accessuq; ætatis augescere, tũ morbo senioq. imminui. Cum sua vi, suisq; dotibus ab ipso vitę primordio maneat instructa, nec enim sua ipsius substantia aliquid detrimenti accipit, sed instrumenti atq; organi ineptitudo efficit, quo min' functiones suas obeat, suaque munia exequatur. Qua de re sequenti capite fusius tractare institui, quo corporis animæque facultates plenius innotescant, & quam inter se consentiant, mutuisque morbis afficiantur, cuique pateat.

Membra animi instrumẽta.

Simile à sopito igne.

In pueris anima imperfecta instrumenti ratione.

Anima, tametsi sit incorporea, nec ex cõcretione materiæ, aut elemẽtis constet; affectibus tamen exposita est, suasq; sentit perturbationes, & pathemata quæ in corpus redundant.

CAP. XII.

CVm anima suas functiones & munia per corpus

obeat atq. exequatur, idq. domicilium circumferat, vt affixam testam cochlea: fieri magna ex parte solet, vt affecto corpore anima quoque afficiatur, non quidē affectu primario, vt plerisq. visum est, sed per cōsensum ac lege cōsortij. Tanta est enim in iis sympathia, eaq. affinitas & cognatio, vt vitia quædā virtutesq. animi in corpus, & corporis in animum dimanent, ac transfundantur. Siquidē cum anima corporeis organis vtatur, quæ multifariā noxiis humoribus vel affici contingit, vel vitiari: fit vt corruptis vitiatisque instrumentis, vel etiam impeditis, nequeat illa pro dignitate vim suam explicare.

Simile à testudine & cochlea

— Sic corpus onustum
Extremis vitiis, animum quoq; prægrauat vnà,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Horat. Sermon lib. 1.

Sap. 9.

Quod cum Sapienti quoq Hebręo ante Horatium esset perspectū: Corpus, inquit, corruptioni obnoxium aggrauat animam, ac terrenum domicilium mentem deprimit, obruitq. sensum multa meditantem. Et quanquam animæ substantia nihil vitij, nihilq. labis aut contagij ex concretione corporis contrahere creditur: vt tamen solis radiis officit, tenebrasq offundit densa nubes: vtq. oculis obiecto varij coloris vitro aliter quam re vera existunt, omnia apparent, nimirum cærulea, flaua, viridātia, cyanea, rubentia: ita lumen rationis offuscat, mentemque obnubilat corporis intemperies, efficitq. vt animæ actiones deterius perficiantur. Sic ebrij ac deliri gemina cōspectare se credunt, cum vnica res sit obuia. Sic melancholici absurda imaginātur, sibiq. somnia fingūt. Cholerici irritantur ac temere excandescūt, cerebro scilicet humoris noxij fuligine oppresso. Quas aūt iacturas, quæve incommoda menti inferant humores corporis præter leuiusculos aliquot formidandi morbi declarant Lethargus, apoplexia, paralysis, spasmus, mania, phrenitis, epilepsia, qui tam

Simile à splendore solis.

Simile à varij coloris conspicillis.

Humores menti infesti.

tam valide omnes cum corporis tum animæ vires conuellunt, vt homo totus ſibi excidat, omnisq. vis mẽtis prorſus obruatur. Animus itidem ſi qua labe detinetur, atque vel odij, vel iræ, zelotypiæ, æmulationis, inuidiæ, obtrectationis veneno ſit imbutus, corpus quoque in mutuum diſcrimen pertrahit, pariq; malo inuoluit. Ne commemorem interim reliquas animæ cupiditates: quarum impotentiſſimæ cogitationes, ſomnos aliaque per quietem viſa perturbant. Nihil enim, teſte Fabio, tam occupatum, tam multiforme, tam inquietum, tot deniq. ac tam variis affectibus conciſum ac laceratum, quã mala mens, adeo vt nec valetudini, nec honeſtis vllis artibus vacare aut liceat aut libeat. Quippe quibus non ſomnus res delaſſatis placidiſſima, non quæ ægroto, mœrentique animo medicus, oratio, non cibus deniq. aut potus qui corpus alit ac vegetat, ſuauis eſt. Quæ enim iis eſſe poſſit animi tranquillitas, quæ mentis ſecuritas & conſtantia? *Lib. 1. c. 1.* *Mala mẽs inquieta.*

—— Quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit, *Iuuen. Sat. 13.*
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna etenim vehemens, ac multo ſæuior illis,
Quas vel Catidius grauis inuenit, aut Rhadamanthus,
Nocte dieq, ſuum geſtare in pectore teſtem.

Quo ſpectat illud Eſaiæ: Impij cor tanquã mare æſtuat, cuius fluctus redundant in lutum, & conculcationem: nulla ſiquidem pax, nec vnquam pacata mens impiis, dicit Dominus. Cum mala mens ſæpe læta exiſtat, ſecura nunquã. Hæ autẽ affectiones animorum tam ſunt violentæ ac feroces, tantæque in inferendis malis ſæuitiæ, vt quæ menti latenter inhærent, etiam foris ſe proferant, ſuisque ſe indiciis prodant. Et quemadmodum animi puritas, mentiſq. integritas in oculis, in vultu, colore, lineamentis relucet, totoque ſe habitu oſtentat: ita animus *Cap. 57.* *Vultus animi index.*

funestus vitiisq; obsitus se palã exerit ac foras erumpit. Quod Esaias indicat, cum inquit: Agnitio vultus eorum respõdet eis, hoc est species externusq; corporis habitus improbos illos esse arguit ac sceleratos, nec nisi fraudes, imposturas, insidias, seditiones, omniaq; hostilia meditari. Cui consonat illa Salomonis sententia: Stultorũ oculi passim oberrant: In facie prudentis lucet sapientia, vultus siquidem hominis est certissimus mentis index, quęq; in abdito intimoq animi recessu delitescunt, in apertum profert. Sic Catilinę, vt Sallustius ait, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie, vultuque vecordia inerat: animus impurus, diis hominibusq; infestus, nec quietibus sedari, nec vigiliis potuit: ita conscientia mentem anxietate & formidine exagitabat. Nec enim vllũ quamlibet leue aut exile animi vitiũ est, quin in externo habitu certa argumenta exhibeat. Siquidẽ odiũ, ira, metus, excandescentia, tristitia, amor, inuidia, proditio, furandiq. ac prædandi studium in vultu relucent, ac foris primaq fronte se proferũt. Sic Diogenes aliquando cõspicatus exangui giluoq. colore iuuenem: aut amare illũ, aut inuidere pronunciauit. Inuidi enim cum aliena virtute discruciantur, contabescunt, ac medullarum, ossiumq. putredinem concipiunt. Aliũ quendam cum ex amore pallescere videret: in proprio quidem corpore mortuum illum dictitabat, viuere autem in alieno. Quæ commonstrãt vitia vtriusque partis vltro citroque commeare, atq. alteram alterius incommodo affici, mutuisq; malis infestari. Cyprianus autem corpus extra culpam vindicat, nec sustinet illi quicquã impingi. Quotquot enim in homine pullulant vitia, animæ imputat, quæ sola sentit, viuit & mouetur. Corpore vero sic animam vti asserit, vt fabrum malleo vel incude, in quo format omnium turpitudinũ idola; fingitq; quælibet cupi-

Cap. 3. Esaiæ locus explicatus.

Eccles. 8. Prou. 17.

Diogenis sententia de iuuene pallido.

Prou 14.

Amantes pallescũt.

In prologo de virtute Christ.

Corpus animi instrumentum.

cupiditatum simulacra, neque enim, vt is statuit. caro est peccati dictatrix, aut malitię inuētrix, nec ipsa cogitatus format, agendaq; disponit: sed spiritus est officina, qui per eam quęcunq; affectauerit, peragit. Quod vero caro aduersus spiritum, & aduersus carnem spiritus contendere dicitur, improprie dictum arbitratur. Quia solius animæ lis ista est, quæ secum ipsa rixatur, & cum proprio arbitrio litigat. Siquidē desiderij sui veneno mens ebria, corpus cōtumeliis applicat, ac iunctis amplexibus ambo in mortiferas suauitates delapsi obdormiunt. Quæ tametsi acute illi viro disseruntur, Paulo tamen assentiri par est, qui corporis molem officere censet animæ actionibus, illiusq. conatibus esse impedimento. Caro siquidem, vt is ait, concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: hæc autem inter se mutuo aduersantur, vt non quæcunq; vult homo, eadem faciat. Oneri est enim terrestre domicilium animæ, illamq; remoratur, quo minus concepta mentis perficiat. Et quemadmodum equus calcitrosus sessori minus obsequitur, illumque excussisse laborat: ita corpus animæ ad præclara instiganti obluctatur ac moram iniicit, semperq. ob insitam naturę prauitatem mancipium hoc refractariū existit ductori suo, minusque obsequiosum. Quod Christus Apostolis dormitantib. ac somniculosis inculcat, cum inquit; Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Caro siquidem ad spiritus monita ac vellicationes obsurdescit, minusq; expedite iussa eius exequitur. Vt enim qui aliquo iter instituit, alacriter quo illi destinatū est properat, sed plus satis suffarcinat⁹, atque oneribus clitellisq; depressus, cunctantius progreditur, ac cōtra animi votum serius iter absoluit, metamque assequitur: sic anima sarcina corporis degrauata, summa molestia ad metam contēdit, atque ægre iter inceptum peragit, Quamobrem non

Corpus animi vi ad actiones impellitur.

Gala.

Simile ab equo calcitroso.

Matt. 26.

Simile ab onusto baiulo.

est quod quisquam existimet corpus omnino ociosum, sed naturales corporis facultates & potentias, quiq. illi inhærent humores, vel vsui esse, vel detrimento animæ actionibus, mutuamq; præstare operam. Frustra enim, ac præter meritum corpus cum anima vel gaudij, vel cruciatus æterni foret particeps, nisi in multis se præberet socium ac ministrũ. Sit sane corpus animæ vas ac domiciliũ, sit receptaculum, sit officina, sitq; organum aut instrumentũ, vel deniq. hospitium, ex eo tamen aliquid labis con trahit: vt vinum generosum ex lagena obducta situ, olidoq. ac mucido dolio saporem vitiosum. Quod si quicquid est hominis, omnesq. eius functiones animæ attribuendæ: necesse est in illam affectus cadere, ac passionib. obnoxiam, nullaq. in parte, aut saltẽ mitius culpandum corpus. Augustinus certe non esse omnino animã ab affectibus immunem, huiusmodi argumentis conuincere tentat. Omne quod mœrore, metu, tristitia, indignatione, vindictæ cupiditate afficitur, passibile est: Anima, cum voluntatis, votiq; compos non sit, suoq. desiderio frustratur, dolore afficitur: Ergo passiua esse conuincitur: qui mihi argute ratiocinari videtur. Si enim anima alligata corpori, doloris omnisq. affectionis foret expers, nullos apud inferos sentiret cruciatus, nulla tormẽta. Quod aliter se habere commonstrat Euangelicæ cõcionis series de diuite epulone, qui cum flammis cruciaretur, æstuantẽ linguã refrigerari cupit, sibiq. aliquod doloris lenimen adhiberi. Quæ figuratè ac parabolicôs intelligenda, ne quis substantias incorporeas membrorũ vti ministerio existimet. Scriptura siquidẽ ad captũ humanæ mẽtis se accommodat, ascitisq. appositis verbis, ac petita ex natura rerũ similitudine, Dei erga probos fauorem ac munificentiam declarat: aduersus improbos vero vltionem ac scelerũ vindictã. Simili loquendi tropo sacri codices

Simile à vapido dolio.

Anima affectibus obnoxia.

Luc. 16.

Tropi Scripturæ de Dei membris.

Deo

Deo indignationem, iram, zelum, gemitus, suspiria, faciem denique, vultum, oculos, manus, brachia attribuunt, quod nõ alia ratione assequi possit humana imbecillitas immensam supremi numinis vim, ac potentiam, nisi populari more ea nobis inculcaret. Cum itaque constet Scripturæ testimonio animas solutas corporibus, ac damnationi destinatas, tormentis affici: qui fieri possit vt corpori alligatæ, atque humanis nexibus impeditæ non eadem perpetiantur? Equidem mihi persuadeo animas, vtpote cœlitus delapsas, non extingui, nec sentire interitũ: sed tamen diuexari, ac carnificinã perpeti, mentisq; stimulos ac conscientię morsus persentiscere. Quod ipsum post Esaiã indicat Christus, cum inquit: Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Vt enim caries, vtq; teredines ac vermiculi lignum quamlibet durum erodunt, vt deniq; ignis in obuia quæq; vim suam exerit: sic animam consciæ mentis stimuli confodiunt, internæque furiæ illam vrunt, pungunt, ac dilaniant. Cum animus auaritia feruet, vindictæ cupiditate accenditur, ira inflammatur, inuidia tabescit, amore vritur, mœrore contrahitur: nemo est, opinor, qui non quiduis paratus sit & facere & pati, quam talem in intimis præcordiis subire carnificinam, tantamq; in abditissimo animi recessu perferre lanienã. Multo enim sæuior, longeq; atrocior est animæ, quam corporis cruciatus ac tortura. Quod interrogationis schemate, quo animo acriores infigeret aculeos, sic expressit Persius:

Deo qua ratione membra attribuuntur.

Cap. 66.

Marc. 9.

Simile à carioso ligno.

Animi cruciatus, quam corporis sæuior.

An ne magis Siculi gemuerunt æra iuuenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus ensis,
Purpureos subter ceruices terruit: imus,
Imus præcipites, quam si sibi dicat, & intus
Palleat, infelix quod proxima nesciat vxor.

Alia itaq; ratione affligitur, aliter sensu, tactuque afficitur anima, quam corpus dum vapulat, dum

flagris ſcuticisq; ſubigitur, dum vulnus accipit, dum membra luxantur, dum illi faces ac tormẽta admouentur. Siquidẽ anima rationalis vtpote ſpiritus incorporeus latẽtes experitur vexationes ac torturas, anxietatem, formidinem, zelotypiam, inuidẽtiam, odium, indignationem, mentiſq inquietudinem, ac conſcientiæ remorſum. Quos affectus, vel, vt verius dicã, perturbationes ſi diutius animo inhærere contingat, illaſq. nec ratione diſcuti, nec diuino preſidio ſuperari non ſolum mentem, ſed corpus quoque ſęuiſſime diſcruciant. Itaque alterum alterius legibus tenetur, ſibiq. mutuo ſunt obſtricti Hoc tamen prerogatiuæ, idq; honoris ac dignitatis anima obtinet, vt multa per ſe, corpus vero nihil abſq; eius vi & agitatione efficere poſſit. Dupliciter itaque anima ſuas facultates perficit: quaſdã per organa, nõnulla abſq; his, nulloq; corporis adminiculo. Sic quæ intellectu ac ratione, mentisq; iudicio peraguntur, ſolius animæ munera ſunt. Operationes aũt manuales abſq; corporis miniſterio exequi nequit. Siquidem architecturam, cęmentariam, pictoriã, plaſticen, pigmentariam, arteſq; alias in vſum hominum excogitatas, animo quidem menteq homo concipit, ſed manib. ea perficit, atq. inſtrumenta corpori attributa iis accommodat. Cęterũ cum anima contemplationi rerum inſiſtit, cum præterita memoria repetit, cum futura meditatur, iisq; præſentia connectit, dum ratiocinatur, dum occulta inueſtigat, atq; abdita queque perquirit ac rimatur, cum in ectaſi conſtituta, ſubductaq. in ſublime, vt Paulus, arcanorum fit particeps, genuina inſitaq; à Deo vi vtitur, nulloq; corporis eget adiumento, niſi ea in actum proferre velit. Tunc enim corpus animæ aſſiſtit, vt indiuiduus comes & collega, cuius opera ac ſubſidio ſuas functiones exequitur. Quod ſi diuturnior ſit vel acrior, vel intentior in rem quampiam agitatio, fit vt corpus

Anima multa agit abſque corporis adminiculo.

Anima quãdo corporis miniſterio indiget.

2. Cor. 12.

pus

pus vtpote animæ viribus destitutum elanguescat atque emoriatur. Quod obseruare licet in iis qui in tempestiuis lucubrationibus sunt dediti, aut libris continenter affixi, quibus corpus sensim gracilescit atque extenuatur, spiritusq. vitales imminuuntur. Quicunq. ergo animum nullum sentire affectum, nullisq rebus permoueri censent, sed illæsa mente, nullasq. concipiente plagas anima, obiecti tantum, organiq vitiati ratione affici, non admodum veritati consentanea mihi dicere videntur. Quid enim sibi vult angor ille Seruatoris, atq. æstuatio? qui concepta supplicii quod subeundũ erat atrocitate, impensiq. beneficii ingratitudine atque obliuione, humana quadã imbecillitate in hanc vocem moribundus erupit: Tristis est anima mea vsq ad mortem; eamq. veluti patri blandiens deprecatur. Et quãquã nondum illi insultaret, aut manus inferret insolentia militaris, tota tamen mente & cogitatione in imminens periculum defixus, tanto horrore ac trepidatione concussus est, vt affectus sanguineum sudorem expresserit. toto corpore cõfertim, atq. effuse promanentem, sic vt vtriq. parti acerbitas illa doloris sit communicata, atque ex animo in corpus redundare cœperit. Nec est quod quis opinetur in huiusmodi tædio ac pauore animam vitalem ac vegetantem, tum spiritus naturales tantum affici, imo pars hominis potior discrimini obiicitur, in eamq; tota vis mali decumbit quæ tamen originis suæ memor, vires colligit, ac cęlesti fulta pręsidio, intrepide infractoq. animo aduersus pericula subsistens, diuinitus solamen accipit. Huiusmodi affectibus etiam Diuæ virginis mens multipliciter agitata est. Illius siquidem cum Spiritus tum anima, alias lętitia alias dolore perfusa est, illud denuntiato per angelũ conceptu, partuq. mirifico, pastorum concursu, ac Magorum adoratione: istud, vt a Simeone fatatũ erat,

Mentis intentio corpus attenuat.

Christi pauor hominis argumentum.

Matt. 26.

Christus in corpore & animo cruciatus sensit.

Maria doloribus concussa.

erecto in crucem filio, experta est. Possem equidem magnã connectere seriem eorũ, qui in maximis calamitatibus constituti, acerbissimum animi vulnus conceperint: exempla suppeditant tot vatũ examina, inter quos Helias, Helileus, Dauid, Hieremias, Moses, Esaias, Ionas, Zacharias, & præter martyrum aliquot myriades, indefessus ille fidei nostræ assertor & ꝓpugnator Paulus suo agnothetæ seu remuneratori strenuã operã præstiterunt, qui præter corporis incõmoda, summasq, angustias ac detrimentum animam circumferebant acerrimis doloribus exulceratam. Quisq autem secum ipse expendat, quãta obsederit illorum animos angustia, quis mẽti inhæserit mœror, quæ trepidatio: cum pulsi patria, destituti affinium ac cognatorum solatio, ludibriis, cõtumeliis, flagris expositi, afflicti, pressi, cõculcati, proscripti, per loca auia, atq. hominibus inaccessa, hostium sæuitiam euitare sunt coacti, suęq. saluti atq. incolũitati cõsulere. Quod si anima, quę homines a belluis secernit, omnis affectionis sit expers, nullisque vel solatiis capitur, vel doloribus afficitur: quid sibi volunt plorabundæ hæ voces? Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Defecit in salutari tuo anima mea. Renuit cõsolari anima mea. Rursus dum refocillatur, ac Dei fauorẽ percipit: Introito anima mea in requiem tuã: etenim Dominus benefecit tibi Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. Quib. etiã si innumerata congeras, non designari tantũ puto naturales animę facultates & potẽtias breui interituras: sed illam, quæ rationis, quæq. diuinitatis est particeps, a cuius vi oẽs actiones corporis procedũt omnesq fũctiones perficiũtur. Cuiparti insita est ab opifice συντήρησις, hoc est, cõseruãdæ exequẽdæq. legis naturæ amor & notitia, virtutum, vitiorumq;

Vates calamitatibus expositi.

Anima licet incorporea, doloribus agitatur

Rom. 2.

Synteresis quid.

rumq. discrimen. Quæ vis, teste Paulo, hoc efficit etiam in animis eorum qui a Deo sunt alieni, vt naturæ ductu a malis resiliant, ac virtutem amplectātur. Siquidem illi animi pars in qua elucet imago Dei, ac se profert naturæ integritas, detestatur damnatque nequiter facta, ac se cupit præstare inculpatam ac improbis moribus, omniq. scelere immunē. quāquam hæc naturę vis nonnihil labefactata est & cōcussa sic vt quæ mens concepit, voluntas non sincere, non prompte, non alacriter exequatur. Huic affinis conscientia, quæ mentē hominis latenter a Deo instigatam arguit atq. accusat, incussoq. terrore ac scelerum recordatione ante actam vitam detestatur, conceptoq. emendatioris vitæ proposito, malorum pœnitentia ducitur. Ita vltrix illa conscientia homini aurem vellicat, ac maleficia iampridem patrata oculis obiicit, quibus facile conuinci posse video animam affectibus esse expositam, ac perturbationibus subinde inquietari. Siquidem dulcia percipit & amara, ipsaq. dilatat sese, ac gestit rebus prosperis, contrahitur aduersis. Nec tantum homines, sed mentes quoq. angelicæ suos quodammodo affectus obtinent, indolescunt enim malis hominum, seseq. cruciant, cum hi a probitate ac virtute desciscunt, lætantur vero, atq. exhilarescunt cum improbi se ad frugem conferunt. Econtra mali Genii hominibus infesti sunt, illosq. mendaciis onerant, contumeliis impetunt, insectātur, odioq. parricidali prosequuntur: Quæ cum in aerias incorporeasq. substātias cadunt, qui fieri possit, vt non eadem hominū animæ percipiant?

Naturæ instinctus

Conscientia quid in mente efficiat.

Esaia 33.

Mali genii hominib. infesti.

Animas hominum non omni ex parte esse æquales, nec pari conditione ac dignitate, sed aliam alia præstantiorem.

CAP. XIII.

QVanquā paulo ante nonnulla a me sunt cōmemorata, quæ huic argumēto congruunt, quæq.

hoc paradoxon stabilire possint; operæ pretium tamen facturus videor, si singulari capite hoc thema illustrare pergã. Pleriq in ea hærent sententia, vt animas hominum eiusdem esse conditionis, eadẽq; dignitate ac pręstantia existiment, nec inter sapientis stolidiq. aut improbi animã quicqam interesse, vllumq statuendum discrimen: sed organi tantum ratione impediri actiones, ac facultates animę vitiose perfici. Ego vero nullo contentionis, aut contradicendi studio aliter se rem habere mihi persuadeo. Quanquam enim non ignorem ob morbi sęuitiam ob capiti inflictũ vulnus, ob casum deniq. & concussionem affecto cerebro mentem obstupescere, omniumq. rerum induci obliuionem: non consequitur tamẽ omnibus animam esse parem, aut omnes quod ad iudicandi vim, ad ratiocinandi iudicandiq. peritiam attinet, æqualem esse sortitos. Neq. enim cuiusq. ani ma quãlibet accurate fuerit exculta, quãtumuis strenuam operam adhiberi contingat, artiũ disciplinarum, omnisq. doctrinæ atq. eruditionis æque est capax, pariq docilitate ac solertia: Cum pleriq. inepti sint, minusq. appositi ad perdiscendas artes, atq inuita Minerua, repugnanteq. natura pleraque aggrediantur. Vt autẽ facies & funalia alia aliis magis splendescunt, lucisq plus exhibent; vtq. ignita quæq. alia aliis sunt magis vrentia; sic animæ cuiusq. splendor dissimili ratione elucescit, variaq. se proferunt mentium discrimina. Et quemadmodũ mentes Angelicæ ordine, dignitate, officiis, ministeriis inter se differunt, q Seraphin, Cherubin, Throni, Potestates, Virtutes, Archangeli, totaq. Geniorũ hierarchia demonstrat: ita in animis hominum discrimen statui posse video. In eo autem omnes cõueniunt, quod corpus mortale & caducum sunt cõsequuti: quod formam humanam nacti, licet nonnulli ferino sint aspectu belluisque affines: quod omnibus

Inter animas discrimen.

Simile ab ignitis facibus.

Inter angelos discrimen.

mnibus inditus procreationis ardor: quod iisdē naturæ legibus tenētur: quod similis illos rationis vis incitat: quod animæ essentia, formaq. substantiæ a Deo sit creata: quod immortalitati destinantur, omnesq. vno spiritu imbuuntur. Sed quoniam non ęque valenter se in omnes exerit vis diuinitatis nec omnes eius muneris sunt æque capaces, tantiq. beneficii pleriq se præbent indignos, fit vt alia vi atq. effectu suas actiones ꝓferant animæ, nec sint in pręsenti rerum statu, cōditione, dignitate, ordine pares nec in altera etiam vita futuri æquales, pariq. gloria illustrandi. Sic enim propheta Daniel eius rei nobis fidem facit: Quotquot in puluere dormiunt, euigilabunt, alii in vitam sempiternam, alii in opprobriū in dedecus, in pœnam, alii in condemnationē. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad iustititiā erudierint multos, quasi stellæ in perpetuas ęternitates. Quod discrimē inter substātias incorporeas Paulum etiam obseruasse cōperio, desumpta ex sideribus similitudine. Vt enim sidera alia aliis sunt illustriora, variaq. se exhibent corporum discrimina; sic magna in animis hominum differentia, vtq in resurrectione altera alterius anima futura est magis gloriosa. Constituit autem Deus (vt Gregor. Nyssenus testatur) secundum animalium species, diuersas animarum differentias ac cuique corpori conuenientem assignauit. Sic brutis animantibus nō rationalem intelligentiam, sed naturalem industriam inseuit, qua insidias, damna, pericula, omniaq. vitæ incommoda declinent. Itaq. tota species animantium vna inclinatione mouetur. Lepus enim omnis pauidus & meticulosus. Canis quisq sagax atq insectandis feris industrius, Vulpes omnes subdolæ sunt, astutæ, insidiosæ. Lupus quiuis ferus, ac prædæ auidus; Simia quælibet humanas gesticulationes exprimit. Quod ipsum in

Animarum dispa ritas.

Cap. 12.

2. de anima.

Bruta nō ratiōe, sed ductu naturæ ferūtur.

homine non cõsequitur. Siquidem infinitę sunt humanarũ actionũ rationes ac modi, nec omni homini vna operatio, vnaq. intentio, vt animantib. quorũ actiones a sola natura cientur, quæ in omnibus pari ratione decurrit. At rationalis actus, qui proprie humanæ mentis est, singulis diuersus, ac pro animæ cõditione alius alii. Vnde emergit tanta in hominum animis opinionũ varietas. Vt itaq. ex Pauli sẽtẽtia, Vnicuiq datur manifestatio spiritus ad id quod expetit, ac variæ hominibus sunt delegatæ functiones ac munia, quæ Deus pro suo arbitrio cuiq distribuit diuidens suũ spiritum cuiq. vt vult: ita sua cuiq. propria ac peculiaris anima, quæ ab vno opifice ꝑfecta est, sed non pari dignitate prædita, non eadẽ intelligentia ac rerũ cognitione imbuta, sic tamen vt virtutũ vitiorumq sit capax, atq insita vi optima quęq. amplecti posset, ac vitare noxia, licet inualide ea perficiat, vbi diuino præsidio sit destituta. Quapropter non absurda mihi videtur illa Aristotelis cõparatio qua mentẽ hominis assimilem facit tabulæ rasę nullisq. expolitę picturis, sed quæ accõmoda est, aptaq. vt quiduis in ea adumbrari possit, ac delineari aut vitiorũ scilicet mõstra, aut virtutũ simulacra. Quo spectat illud D. Pauli, Vt in opulenta magnificaq. domo non solum vasa aurea & argentea sunt, verum & lignea & testacea, quorum illa honesto vsui destinãtur, ista sordido, parumq. honesto: Sic Deus in hoc mundi theatrũ varias corporum ac animorũ differẽtias produxit, variisq. personis illas induit, ac diuersis instruxit ornamentis nõ tamẽ sine spe excellentioris muneris assequendi. Neq enim cuiquam ademptus est cõatus, aut industria, qua eniti posset ad præstantissima, & cõsectari optima: imo ad illa huic adminiculatur remunerator, ac cunctantem impellit. Sic qui sua culpa sordescit ac vitiorum cœno obductus est, expolire se potest, abstersisq sordibus effici

1. Cor. 12.

Ephes. 4.

Mens tabula rasa.

2. Tim. 2. Simile ab amplis ædibus.

Nemo culpã in Deũ trãsferat.

fici vas honorificum, atq. vsibus præclaris accõmodum. Aſſignauit ſiquidem Deus Opt, Max cuiq peculiarem corporis habitum, ſuæq naturæ congruentem animam, quæ tamen multis modis immutari ſint apta. Deſciſcit enim nonnunquam homo, ac degenerat ab integritate, ſuiq. præſtantia, ſeu corpus ſeu animã ſpectes: atq. originis ſuæ oblitus, ſordibus, lutoq. vitiorum inuoluitur: nonnunquã vero latẽter a Deo inſtigatus ex malis, quibus erat deuinctus, eluctatur, atq. ad virtutem, ad ꝓbitatem ad honeſtaqueq nititur. Cuius rei documẽta ſumere licet in filio prodigo ac decoctore, & Saule. Omnib. itaque ſua mens, ſuaq anima obtigit, ſed quæ diuino munere, eiuſq afflatu multiplices dotes, variaq. charisinata concipit: licet non æque valenter omnium mentes ſpiritus diuinus impleat. Accipiunt quidẽ omnes de vberrimo eius fonte, ſed alius alio affluẽtius. Quod talentorum diſtributio nobis inculcat, qua in obeunda negociatione ſalutis noſtræ diligẽtiam & induſtriam noſtram, licet inualidam, acuit atq. extimulat: & Dei dotes amplificãdas augẽdaſq. præcipit, Vni enim quinque, alteri duo, tertio vnũ partitus eſt, cuiq. pro ingenii ſui captu, vtque operis huius Chorago expedire, atq é re vſuq. eſſe viſũ eſt expenſi acceptiq. rationem ſuo tempore exacturo. Sic Paulus Timotheum cõmonefacit, omnibuſq. eius nomine aurem vellicat, vt functionem ſuã curę habeant, vt donum ſpiritus, tanquam ignem ſopitũ iamq. euaneſcentem exuſcitent, vt excuſſo veterno delegatum munus ſedulo exequi ſtudeant. Hoc enim a ſuis exigit Deus, vt quiſq. ſuam Spartã exornet, vt minam concreditam adaugeat, & cum fœnore refundat, Et quoniam non patitur otioſos eſſe nos, nec intermittere induſtriam, ſed continenter excubias agere, atq. indefeſſo labore inſiſtere nundinationi; Negotiamini (inquit) donec veniã. Quod

Luc. 13.

Quid talenti & minæ diſtributio deſignet.

Matt. 25.

2. Cap. 1.

Simile a ſopito igni

Luc. 29.

Negotiatio Euangelica. cum organum electionis Paulus sedulo inculcaret aliis, id ipse omnibus modis pręstare studuit, sic vt in legatione sibi commissa cæteris magis feruidus fuerit, atq; in Apostolici muneris functione obeunda alacrior, viuidiorq. Vt itaq. in gemmis, animantib

Simile a natura rerum. herbis, sideribus discrimen est, ac flos alius alio odoratior, ac gemma alia rutilantior: ita in animis hominum euenit, quæ peculiari quadã vi ac facultate instructæ, varias operationes, diuersosq. effectus proferunt Quemadmodũ enim (vt Paulus ait) suo cui-

Similis ab astris & semine. Cor. 15. que semini vis insita, atq. alio caro pecudum, alia hominum, aliaq species ac decor corporibus cælestib. alia terrenis: alius Solis fulgor, alius Lunæ, alius alterius sideris splendor: ita corpus hominum aliud alio præstantius, habituq magis generoso: Ipsaq. anima cum in hac statione, vitæq. huius decursu, tum in resurrectione pro sua sorte ac meritis (quæ quisq ad Deum referre debet, nulla philautia suiq fiducia) dignitate & conditione potior, gloriaque superior.

Psalm. 1. Magna siquidem cum in præsenti seculo, tum in futuro inter probos improbosq. disparitas ac dissimilitudo, multumq. diuersa cõditio. Impii enim in me-

Similis a rebus odoratis. 1. Cor. 2. dio iustorum non subsistent: sed vt quisquilię, aliaq. venti ludibria, dissipabuntur. Itaq. Paulus ex natura rerum multa oculis nostris obiicit, quorum intuitu atque obseruatione, arcana diuinitatis nobis innotescunt Sic in negotio Christi ab odore ac fragrãtia rerum corporalium similitudinẽ desumit. Vt enim effluxus atq expiratio stirpium effectu se prodit, ipsumq. cor vel reficit. vel offendit: sic anima, ex qua emanat salubris halitus, aut in salubris, Christum vel suauiter afficit, vel penitus offendit.

Æneid 6 *Igneus est equidem vigor, & cœlestis origo*
Omni animæ.

Simile ab vrentibus rebus. Sed vt ignis alius alio calidior, ac ꝓ nutrimẽto, subiectoq.

iectoq. fomite vrentior: ex oleo ſiquidem, ſulphure bitumine, naphtha (quam Petroleum vocant) inflãmeſcit ardentius; ita anima pro ſua facultate ac viribus, proq. acceptis dotibus vim ſuam in corpus exerit eſtque in proferendis actionibus vel agilior vel remiſſior; ſic tamen vt corporis habitus ac conſtitutio, quam κρᾶσιν Græci vocant, eiuſq; organa animæ ſubſeruiãt. Par eſt ratio in malis geniis, quorum alius alio nocentior, hominiq. magis infeſtus. Sic in Euangelio Beelzebub princeps Dæmoniorũ denominatur, tanquam in malis inferendis præpotens, ac magnarum virium. Sic Euangelicæ narrationis ſeries malos Genios nocendi ſtudio ac malignitate diſcernit. Is enim qui minus virium obtinebat ad perturbandam conuellendamq hominis mentẽ adſciſcit ſibi ſeptem deteriores ſe, ac collatis viribus ita illã occupant, vt ſublata ſit omnis emendationis vitæ ſpes, omniſq. ademptus ad ſaniorem mentem reditus. Quod ſi fas ſit corporea conferre incorporeis: Vt ſtannum, plumbum, argentum, aurum, æs, cuprum, orichalcum, omniſq. generis metalla ſuas ſordes concipiunt, ſuamq. ſcoriam atq. æruginem contrahunt; vtq. agri inculti, ſqualore ac ſitu obducuntur, iiſq. zizania, ac infelix lolium innaſcuntur: ita animæ ſubſtantia ſua vitia contrahit, ipſaq. exculta ſplendore virtutum niteſcit: neglecta vero vitiorũ fuligine denſeſcit atque obſcuratur. Nec eſt quod quiſquam opifici ſuo obloquatur, aut cum illo expoſtulet, vt ignauus ille, qui acceptum talentum defoderat, cum ad omnes odor Seruatoris dimanet, impreſſaque ſint cuiq. diuinitatis veſtigia, ſic vt gentibus etiam a Deo alienis indita ſit inſcriptaq. naturæ lex, cuius inſtinctu mens illorũ Dei notitiã concipit, ipſaque conſcientia atteſtatur, ac ratio dictat quæ ſectari, quæ vitare conueniat, quantumq. inhoneſti honeſtique ſit diſcrimen. Quiſque itaque effi-

Geniorũ malorum diſcrimen
Matt. 12.

Simile a metallis.

Eſaiæ 1.
Simile ab incultis agris.

Deo ſe quiſq; ſubmittat.
Rom. 2.

Naturæ lex cuique impreßa. Simile a cultura agrorum.

cere curet, ne in vanum incassumq. hoc munus accepisse videatur, nec Deo, cuius arbitrio omnia decurrunt, obmurmuret, quod minus præstantem animam sit consecutus: sed quam obtinuit, foueat, illiq. vt agro sterili ac ieiuno culturam adhibeat, sparsoq verbi Dei lætamine sementi præparet. Ipse infirmis conatibus, promptęq. voluntati non est defuturus. Nihil autem animæ salubrius, magisq. frugiferum quam continenter sacrarum literarũ meditationi insistere. Hęc siquidem vitiis medetur, hęc morbos expugnat, hæc animi mærorem diluit, mentiq offusam caliginem discutit. Nullum est remedium sanandis restaurandisq exulceratis mentibus efficacius, magisq. præsentaneum, nullus morsus tam virulentus, nullum vulnus tam lethale, quod hoc medicamine non sanescat, atq obducatur.

Hortatio ad amplectendã doctrinã cælestem.

Hor. lib. I. Epist.

Feruet auaritia, miseraque cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Poßis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator?
Nemo adeo ferus est, qui non mitescere poßit;
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Hæc commoda præstat Philosophia, non humana quidem, vt Horatius existimabat, sed cælestis & diuina, quæ naturam luxatam ac collapsam integritati pristinæ restituit. quæ fiduciam erga Deum in nobis excitat, illiq nos conciliat, quæ animi tranquillitatem adfert, mentemq. firmam ac stabilem: qua nihil homini in hoc turbulẽto vitæ salo optabilius. Quo spectat illud Pauli, quo nullus in hac palæstra exercitatior: Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad doctrinam ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ hominem iustũ efficit, vt integer sit homo diuinus ad omnia officia pietatis accommodus.

Verbi Dei fructus & vtilitas.

2. Tim, 3.

De

De animæ immortalitate, atq; indubitata certaque corporis humani resurrectione: tum qua ratione ac modo id perfici contingat. Deniq; quanta ex tanto munere mentis erectio in Deum, quantaq; morituro fiducia consequendæ salutis.

CAP. XIIII.

Nihil homini calamitoso, morbisq. ac malis innumeris exposito, in huius æui decursu plus adfert commodi, depulsoq mortis metu plus præbet solatii ac fiduciæ, quam vt subinde cõtempletur alterius vitæ beatitudinem ac fęlicitatẽ; eiusq. rei potiundæ spem certã atq. indubitatam concipiat. Quæ consistit in animæ immortalitate, ac corporis resurrectione, totius fidei nostræ basi solida atq. incõcussa. Inanis siquidem foret labor omnis noster, atque irritus conatus: omnisq. vitæ nostræ ratio, cultus, institutum, religio euanida, atq. imposturæ affinis: si tanto, tamq. salutari bono frustrari nos, atq ab alterius vitæ expectatione decidere contingat. Quo mirari subit quorundam stupiditatẽ, qui non aliter spirare homines, quam bruta existimant, quiq. animas penitus extingui, nec a morte quidquã hominis superesse cõtendunt. Qui cum in naturę operib. prorsus cęcutiant atq hallucinentur. Deique potentiam vel non agnoscant, vel ex rebus conditis non obseruent, fit vt mens illorum assequi aut rationẽ inire nequeat, qui effici possit, vt anima sit æterna, ac nunquam interitura, ipsumq corpus rediuiuũ sit futurum, sueq. integritati aliquando restituendum. Cum autem Deus hominẽ immortalem esse ac perpetuo illum subsistere voluit, ad imaginem & similitudinem sui illũ condidit. Quod si homo Dei imaginẽ refert, eiusq. similitudinẽ exprimit: necesse est candẽ cũ origine sua naturã cõsequi, atq ęternitatis fore cõsortẽ. Huius muneris dignitatẽ ac præstantiã non sunt sortitę reliquæ animãtes: cum nulla in

Meditatio alterius vitæ quid efficiat.

In quo cõsistat hominis securitas.

Alia hominis, alia animãtiũ conditio.

Genes. 1.

Homo Dei imaginẽ refert.

Animantes mente destitutæ. his se proferant diuinitatis vestigia, nulla mens vigeat, desit ratio, memoria, intellectus, iudicium, artes disciplinæ, rerumque peritia desideretur, quæ hominibus Dei munere affatim sunt attributa. Quapropter piaculum est id statuere mortale esse ac caducum, quod a Dei substantia prodiit, quodque a diuina mente homini est inspiratum. Vt igitur Deus æternus, omnisq interitus expers: ita anima quoq; humana tanquam diuinæ essentiæ particeps, æterna, atque ab omni corruptione immunis. Cæterum

Anima hominis diuinitatis particeps. cum Deus hominis gratia omnia condidit, solus homo Dei causa, atq illi conformis est creatus, eoque effectum est, vt Deus a mundi exordiis mirifice erga illum affici cœperit, illoq se oblectare, atq eius familiaritate & consuetudine perfrui exoptauerit, adeo vt huius causa humanitati vniri sustinuerit, atque immortalis mortali agglutinari: quo diuina naturę humanę coalescat atq vniatur, humana diuinę.

Deus homine vnice afficitur. Cuius rei fidem suo hoc testimonio astruit Dei patris sapientia Christus, qui hāc nobis salutem peperit: Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequā quicquam faceret; ab initio atq ab æterno

Prouer. 8. extiti; quando præparabat cælos, aderā: quādo certa

Dei amor & propensio erga hominem. lege & gyro vallabat abyssos, quando ęthera firmabat sursum, & terram deorsum, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum & deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Quæ φιλανθρωπία, hoc est, vt Paulus ait, amor ac ꝓpēsio erga homines, hoc efficit, vt omnia nobis per

Tim. 3. Christum sint communicata, vt par sit cum illo nostra conditio, similis sors, æqualis hæreditas: eoque fit vt quidquid in Christo expressum est, in homine quoq. sit exprimendū. Ipse ęternus est, ac perēniter

Hebr. 3. subsistit: id illi⁹ beneficio cōsequitur homo, Ipse primus resurrexit deuicta morte, auctor, princeps, ac

pri-

primitię tanti triumphi: illius virtuti cæteri omnes sunt resuscitãdi. Quambrem nemo sibi tam sit iniquus, aut in tanti muneris auctorem ingratus, vt nominis huius honorem sibi vel invideat, vel ab se repellat Quis enim tam stupidus, qui se ab interitu vindicare non cupiat, ac perrenniter subsistere exoptet potius, quam perpetua morte sopiri, sublataque omni emergendi spe, insempiternam mortem deuolui? Scio equidem nonnullis plausibilem videri hanc de animæ immortalitate persuasionem; ac corpus in eandem sortem recipi, pariq futurum cõditione, ast aliquando reuicturum prorsus abnuũt. Verum hi naturam hominis, totiusq. conficiendi ædificii rationem non penitus excutiunt, nec in illum defigunt oculos, qui homini lucis huius auctor extitit, & cuius virtute vitæ auspicia est consequutus. Si quidem cum anima & corpus indiuulse inter se connexa hominem constituant, necesse est, vt totus homo, hoc est, & anima immortalitate potiatur & corpus per resurrectionis mysterium eiusdem muneris sit futurum particeps. Neq; enim admittet ratio formationis hominis, vt alterum sine altero suo fine, cui destinatum est, potiatur; vtque dimidiatus homo, aut altera modo pars beatitudinem cõsequatur: necesse est igitur, conditique operis ratio exposcit, vt corpus aliquando reuiuiscat, ac postliminio coniunctum animæ pari sit futurum cum illa conditione, eiusdemq. muneris consors. Cum enim Deus formando homini esset intentus: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quibus verbis non alteram modo partem designauit, sed totum hominem, qui ex corpore & anima conflatus est. Hæc enim duo vnita & conglutinata hominem conficiunt: quę cum sint discreta ac diuulsa, hominem dissolui contingit ac nominis huius honore destitui. Quapropter mihi ratio exigere videtur, vt vtraq. pars eundẽ finẽ consequa-

Nemo nõ immortalitatẽ vel affectat vel meditatur.

Multi animæ immortalitatem statuunt, pauci resurrectionem.

Validum argumentum resurrectionis.

tur, ſcilicet vel beatitudinem, ſi vita innocenter ſit transacta; vel damnationē, ſi nequiter. nec profectò foret rationi conſentaneum, vt ab illa fęlicitatis ſpe corpus excideret, cū huius æui moleſtias æque perferat. Siqdē animę causa noñunquā flagris ſcuticiſq. ſubigitur, plagas accipit ac cruciatus dolores cōcipit periclitatur, vitęq. diſcrimen ſubit: ſic vt illas animę potentias ſentientem ac vegetātem, quæ brutis etiam cōmunis, pertundi cōtingat ac dilaniari. In ſententiis enim, dictis, perſuaſionibus, opinionibus, indiciis nōnunquā ſuo incommodo animę acquieſcit atq. obſequitur, ſeque in omnibus ſocium præbet & miniſtrum. Itaq. non immerito iniuria affici corpus videretur, niſi eodem beneficio vtatur. Et quidem corpus animæ inſtrumentum, quo actiones ſuas perficit, ac functiones ſuas exequitur: ſed alia ratione, corpore animato ac ſenſili vtitur anima, quā opifex, aut architectus ſerra, malleo, ſecuri: cum ſingula membra aptiſſime officiis ſuis ſint diſtincta, multiſque vſibus poſſint accommodari. Hoc autem diſcrimen inter corpus & animam ſtatui poſſe video, quod inter Solem & Lunam. Iſta enim licet lumen a Sole mutuetur, non tamen omnino propria vi deſtituta eſt, fertur enim peculiari motu, ſuumq. circulum abſoluit: lumen autem a Sole concipit, vt ſpeculum, vtq. lebetes ac pelues perpolitæ ex oppoſita face ſplendorem, nullum vero lumen exhibet, niſi a Sole illuſtrata, ſed tamē otioſa cenſeri nequit; cum menſtruum curſum perficiat, ſuaq. cæli ſpacia nullo Solis adminiculo metiatur: Sic anima corpori quidem vires ſuppeditat, at illi non deſunt inſitæ facultates & potentiæ naturales, quatuor humorum qualitates, quibus efficitur omnium functionum capax, atque ad quiduis exequendum appoſitum. Et quemadmodum Sol ſua patitur deliquia, Lunæque interuentu occultatur, Similiter & Luna terræ obie-

Corpus animi cauſa periclitari.

Corpus quomodo animi inſtrumentum.

Elegās cōparatio a ſole et luna deſumpta.

Simile a perpolito ſpeculo.

obiectu *eclipsin*, defectumque percipit. ille cum per lineam eclipticam decurrit in eodem gradu: ista in oppositis: Ita corpus & anima sua percipiũt detrimenta ac deliquia, & pars altera alteri nonnunquam vel prodest vel officit. Cũ itaq. tantus sit in his cõsensus, tã fida societas, illaq. tantisper, dũ in hac vitæ statione excubias agunt, mutuas operas tradũt; par est vt corpus per resurrectionem innouatum eiusdem muneris sit particeps, atq. in eundem municipatum admittatur. Qua autem ratione id perfici cõtingat, siquis, vt Thomas ac Nicodemus ob ingenii tarditatem assequi nequit, ne Deo vel suam potentiam detrahat. vel illi diffidat; sed oculos mentemq. in tanti opificis opera dirigat, abunde multa est perspecturus. quæ illi non deesse vires declarabunt, non solũ instaurandi hominis, verum & quiduis eorum quæ animo destinauit, perficiendi. Collustremus cœlũ hoc sideribus vndiq. exornatum, illiq. subiacentem terræ globum, ex qua pullulant tot speciosi, fragrantesq. flosculi, tot stirpes salubres, cum esui, tum medendis corporis accommodæ. tot in maris gurgite piscium genera, tot in aere ac terra alites, tot pecora partim ad vescendum partim ad cultus agrorum ipsumq. hominem tanti operis ac muneris dominatorem ac præfectum. Quæ initio Dei verbo ex nihilo, nullaq. subiecta materia creata, stabiliter perseuerant ac subsistunt, suasq. vicissitudines. ortus progressus, incrementa obtinent. Cum itaq. tam sit immensa conditoris vis & potentia: quis illi vires deesse dictitabit erigendi, restaurãdiq. collapsa, qui admiranda quæq. ex nihilo construxit? Quod si corpus hominis nullo negotio ex nihilo creauit opifex: quanto illi facilius erit mortuũ restituere, atq. in vitã reuocare? non quidem ex nihilo, sed ex materia cognata ac familiari, quę vel in cineres reuoluta est vel alio quouis modo in auras euanuit. Vt autẽ ar-

Echipsis solis et lunæ animæ & corpori cõparata.

Consensus corporũ & animæ.

Natura rerum resurrectionẽ astruit.

Conditoris maiestas & amplitudo.

Simile ab opere fusili,

tifex opus fusile confractum atq. imminutum e eadem materia restaurat, formamq. inducit præstantiorem: ita Deus corpus in terram resolutum suo tpore reuocabit in vitam, eadem quidem, qua fuit specie, sed omni labe, omniq. terrena concretione sublata Hoc itaque honoris deferamus immenso Cpifici Deo, eamq potentiam illi asseramus, vt quiduis eorum quæ libet, efficere illum posse confiteamur, nec quisquam ex sua imbecillitate aut ignorantia illud æstimet aut metiatur: cum minutissima a nobis comprehendi nequeant, prorsusq. ingenii nostri captum excedant. Quod si hæc mundi spectacula totiusq. naturæ ordo ac series nō sit satis efficax ad excitādas hominū mētes, nec vllæ rationes satis firmę ac solidę ad declarādā Dei vim ac potentiā; saltē in se quisq. descēdat, ac mētis suæ dignitatē ac prętantiam sedulo excutiat: profecto intelliget atq experietur, quanta sit humani animi mentisq. excellētia, quanta deniq. illius vis & potentia, qui homini hoc munus indulsit. Mihi vero humana mens nō omnino gemmis videtur absimilis, quæ præter id ꝙ aspectu gratæ sint, atq oculis blandiantur, tum internas vires, effectusq efficaces obtinent, ac latentes, quas attritu & confricatione proferunt: vt Succinū, Gagates, Magnes agitata ac cōcalefacta festucas, floccos, quisquilias, ferrum violenter ad se rapiunt: Sic animæ vis exuscitata ac concussa vim suam exerit, vtq. ignis sopitus ac cineribus obductus emicat, sensimq. scintillare incipit. Et quanquam diuina virtus passim se profert, atque in tanto naturæ artificio omnium se oculis exhibet, adeo vt humanus animus expleri ac satiari nequeat: in nulla tamen re D E I vis atq. amplitudo magis elucet, aut expressius se declarat, quam in animo menteq. hominis, quæ ab archetypo diuinitatis est deprompta. Quapropter non est ꝙ quisquam eam opinionē cōcipiat,

Deus omnipotēs in eo quod vult.

4. Esdr. 4.

Mentis cū gemmis cō paratio.

Simile a gemmarū efficacia.

cipiat,

cipiat, vt id existimet aliquando interiturum, quod ab essentia diuinitatis dimanauit, tantisq; dotib. est excultum. Quo mihi non absurde ratiocinari videtur Plato: Quidquid non constat ex elementis, est immortale, atq; interitus expers: Anima non constat ex elementis, nec ex materiæ concretione conflatur, sed diuinitus originem est sortita: Igitur non est obnoxia corruptioni. Nec sane tanta inesset hominũ animis vis, & acumen ingenii, præstantia doctrinæ, inuentionis subtilitas, cognitio rerum, Dei vel amor vel notitia: nisi anima à terreno concretu aliena, diuinitatis esset particeps, atq. æternitati destinata. Quæ persuasio priscorum etiam animos occupauit: Quibus insitum erat, teste Cicerone, esse à morte sensum, neq; excessu vitæ sic deleri hominẽ, vt funditus interiret. Idq; tum multis aliis, tum cærimoniis sepulchrorum intelligi licet. Quas nec tanta cura coluissent, nec tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum animis, Mortem non delere omnia, sed quandam esse migrationẽ, commutationemq; vitæ melioris. Nec sane quisquam potest esse tam rudis, tam ferinis moribus, qui in cœlum attollens oculos, tametsi nesciat cuius Dei prouidentia regitur hoc omne quod spectamus, aliquod tamen esse numen intelligat ex ipsa rerũ magnitudine, motu, dispositione, ordine, vtilitate, constantia, quod fulcit ac moderatur omnia Cum itaq. Deus opt. max qui nihil temere aut fortuito est molitus, tantarum rerum vni homini principatum attribuit, absurdum videri posset, vt is ad nihilum sit redigendus, totusq; spectet ad interitũ. Longe profecto melius consuluit generi humano naturæ parens, quam vt id gigneret atq; educaret, quod cum perpessurus esset extremos labores, tũ incideret in mortis sempiternum malum, portum potius commonstrauit, ac fidam tutamq; stationẽ, in qua post

Mens humana diuinitatis exemplar.

In Phædro

Tusc. 1.

Ethnici immortalitatẽ admittunt.

Cic. de Diuin.

Homini rerũ principatus attributus.

Coloss. 3. Hebr. 2. exactos huius æui labores liceat conquiescere. Hinc Paulus omnia studia, curasq. nostras sursum spectare vult, erectaq. mente in supernam ciuitatem, cœlestia meditari. Quod si huius tantũ seculi finib. vita nostra terminatur, nec vltra producitur, nihil homine calamitosius, nihil abiectius, prorsusq. iniqua opulentorum atq. inopum conditio. Cum illi deliciis adfluant, rerumque omnium copia perfruantur: isti malis omnibus expositi nullam habituri sint post hanc vitam spem, nullum solatiũ. Quamobrẽ optime ratiocinatur Paulus: Si in hac tantum vita spem fixam in Christum habemus; nihil Christianæ professionis hominib. miserius, multoq. potior illorum conditio qui à Christo alieni suauiter viuunt, seseq; molliter curant, quam Christianorum, qui vana spe ludificati malis se diuexari patiuntur, omniumque ludibrium esse sustinent, ac reiectamentum. Quod si quidquid est hominis, perit, totaq. spes morte finitur: quid sibi vult anxius ille mentis cruciatus, atq; animi carnificina? quid scelerum vltrix conscientia? quid ingruente tempestate aliqua pauor & trepidatio? rursus quid securitas, animiq. trãquillitas, & constantia? Nonne illa pœnam sunt metuentis post hãc vitam: ista pręmia spectantis, ac malorum lenimen, vitæq. ex Dei præscripto exactæ non sine certa spe, remunerationem? Quæ res effecit, vt Paulus exhortatus Timotheum suæ disciplinæ affectatorem ad peragendam muneris Apostolici functionem, ad quam erat adsciscendus, desumpto ab athletis ac pugilibus exemplo, confidenter pronunciarit: Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod superest, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet Dominus iustus iudex, non solũ aũt mihi, sed quotquot illi fidunt, illiusq. promissionibus nituntur. Quamobrem non est quod quisquã ab hac spe decidat, mentemque sinat à tantæ felicitatis

1. Cor. 15.

Solidæ Pauli rationes in asserenda immortalitate.

Animi carnificina mentẽ vellicat.

2. Tim. 4

tatis

tatis expectatione dimoueri. Huius .n. rei veritatẽ sua cuiq. mens dictat, intellectus percipit, ratio confirmat, natura rerum loquitur: adde quod omnibus insita sit immortalitatis honesta ambitio, & quod quisq. memoriam sui quam maxime longã efficere cupiat, eamque apud posteros durare perenniter, ac nulla vetustate aboleri. Quæ vna ratio validissima Augustino ac Ciceroni creditur, qua cõuinci possit, animã esse immortalem, nec vnquam interiruram. Hęc siquidem persuasio magnos addit stimulos, magnaq. incitamenta ad virtutẽ, ac propositis præmiis ad præclarissima quæq. mentem extimulat. Et quanquam hæc & plæraq. alia non exigant rationũ suffragia, nec diuina (vt Paulus ait) consistant in persuasoriis humanę sapientiæ verbis: non tamen improbandus illorum conatus atq. industria, qui sobrias rationes adferunt; quo illorum animis error eximi posset, qui contemptis scripturæ testimoniis ægre ferunt animæ immortalitatem, ac resurrectionis fidem hominib. inculcari. In cęteris vero nõ consultũ arbitror diuina curiosi⁹ perscrutari: ac sacri codices frenũ iniiciunt humanæ temeritati, quæ eruere tentat accessu adituque difficilia, atq; vnde non facile resilire, ac referre pedem licet. Cuius rei documentum Iob, Esdras, ac præcipue Paulus exhibuit, qui eo erat progressus, vt exclamare sit coactus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & cognitionis Dei: quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & impuestigabiles viæ eius! Quis .n cognouit mentem Domini? aut quis illi fuit a consiliis? Quoniam ex illo, & per illum, & in illo omnia. Cæterum ne quis se diuelli patiatur ab hoc solido fundamẽto, in quo tota spes hominis decumbit, totiusq. salutis cardo vertitur, Paul⁹ acriter vrget ac inculcat resurrectionem, quæ & animę immortalitatem complectitur, eiusq rei fidem, certitudinem, rationem, modumq. exprimit, ex natura

De cognit. vera vita. Tusc. lib. I

I. Cor. 2.

Quaten⁹ eruenda deitatis arcana.

Rom. II.

I. Cor. 15.

rerum deſumpta ſimilitudine. Natura enim omniũ rerum artifex inimitabilis, & cuius vim nemo exacte exprimere, aut ementiri poteſt, multa parit atq; effingit, quæ Dei potentiam in omnibus efficacem demonſtrant, atq. in elaborandis fingendiſq. rerum ſimulachris, virtutem declarãt. Quod ſi admiramur artificem ob inſignem aliquam, concinneque depictam tabulam, aut rem quandam affabre elaboratã, vt Gaditanus fecit perfecta Liuij hiſtoria: quãto magis illum ſuſpicere ac venerari par eſt, qui tam ſtupẽda rerum miracula oculis mentique hominum obiicit, quorum nec numerus iniri poteſt, nec ratio? Nã vt ex minutiſſimis naturæ rebus corporis humani innouatio comprobetur: Quis non obſeruauit ex cicada iam vetula atque exoleſcente proiecto exuuio proſilire recens atq agile, argutumq. inſecti genus? ex ſegni ac moribunda eruca papilionem picturatũ ac volitantem? ex formicis alatam muſcam? Quid bombyx vermiculus, qui ſerica texit, nomine ſigna renaſcentis vitę commonſtrat, dum mortua reuiuiſcit? Phœnix Lactantij carmine celebrata an ne rediuiua reſurrectionis ſpecimen nobis exhibet? Quid ipſa veris amœnitas, grataq. recurrentis anni viciſſitudo? nonne reſurrectionẽ repræſentant, menteſq; noſtras in ſpem immortalitatis erigũt? Quem vero terræ vis ac natura non oblectet? quæ cum gremio mollito ac ſubacto ſemen ſparſum acceperit, primum inoccatum cohibet, deinde tepefactum vapore & complexu ſuo elicit herbeſcentem viriditatẽ, quę fibris nixa ſtirpium ſenſim adoleſcit, culmoque erecto geniculato, vaginis iam quaſi pubeſcẽs includitur è quib cum emerſerit frugẽ fundit ſpicę ordine inſtructam, & contra auium minorum morſum munitur vallo ariſtarũ. Omitto vim ipſam omniũ, quæ ex terra pullulant. Siquidem ex fici tantulo grano, ex acino vinaceo aut cęterarum ſtirpium minutiſſimis

Quomodo homines reſuſcitandi.

Simile à pictura.

Simile ex natura rerum.

Phœnix reſurrectionis typus.

Cic. de Senect.

Stirpes renaſcentes reſurrectionem monſtrant.

issimis seminib. tantos truncos, ramosq;, ac frondium pompã procreari perspicimus. malleoli, plantæ, armenta, radices, propagines, insitiones, nonne ea efficiunt, vt non absurda videri possit corporis humani innouatio? Hanc tam admirandã naturæ vim post Ciceronẽ Chrysostomus exaggerat in immensum, ac terram omnium parentem summis præconiis effert. Omniũ enim rerum vita ex terræ vligine existit: herbæ, arbores, flosculi, multiformes & varij summaq. arte elaborati, nõ sine eximia odoris suauitate ex soli vbertate ortus atq; incrementa suscipiunt. Aer crassus in aquã densescit, quæ cœlitus delapsa terram irrigat, eadem rursus Solis calore extenuata rarescit, atq; in aerem commutatur: multaq. eius generis varias mutationes sustinent, quæ non minus admirationis adferunt, quã resurrectio Verbi causa, vitis ex terræ humiditate non solum pampinos & capreolos gustu peracerbos, sed salubrem etiam succũ, vuasq. sapidas producit. Palma scabra arbor & corticosa dactylos profert dulces, vinosos, succulentos. Iam vero semen vnde homo concipitur, quomodo in aures, in manus, in brachia, in cor, pulmonẽ, neruos, arterias, carnẽ, ossa, cartilagines, membranas figuretur, quis possit ratione cõsequi? tam multa sunt in corpore humano qualitatum, humorum, potentiarũ, virtutũ, functionum discrimina, ex vnico semine constituta An ne tibi inexplicabile videtur, quomodo humidũ & molle in os durũ ac frigidum solidescit? quomodo in sanguinem rubicundum ac florulentum cibi alterentur? in venas, arterias, neruos, musculos, ligamenta tendines, alimenta commutẽtur ac solidescant? Cum itaq. tam multa quotidie natura moliatur, quorum mens humana rationem assequi nequeat: quis negabit id præstare posse totius vniuersitatis opificem in resuscitandis erigendisq; corporibus, quod natura Dei

1. Thess. 4. Homil. 7.

Terra post Deum rerũ parens.

Naturæ artificiũ.

Ex hominis structura exemplum.

Natura Dei ministra.

ministra quotidie facit in fouendo eliciendoq. putrefacto semine. Vident id madefactum repullulascere, atq. in speciosam stirpem, densamq. frondem emergere, & non credũt hominem humo conditũ reuicturum, suoq. nitori aliquando restituendum. Itaq. Cyprianus, cui Symbolum asscriptum est, Pauli exemplo ex natura seminum resurrectionis fidẽ illustrat: Si quis, inquit, diuersa semina in vnũ commisceat, atque hæc indiscreta seminet, vel passim in terram spargat; nonne cuiusque seminis satio competenti tempore secundum naturę suę speciem germen producit, & culmum suæ formæ, suiq. corporis reparat? Ita quoq. carnis substantia quamuis varie ac diuerse sparsa sit, cum Deo visum erit, reducetur in vitam, illa specie quã mors abstulerat: atq. ita fit, vt vnicuiq; animæ non confusum, non asciticiũ, aut extraneũ corpus; sed suum quod habuerat, sit restituendum, vt consequenter possit, pro præsentis vitę certamine cum anima sua caro pudica coronari, vel impudica puniri. Quapropter non videtur mihi Paulus magis apposita propinquaque imagine resurrectionis typum potuisse figurare, quã sparsi seminis subactiq. scrobis similitudine. Quod est .n. in natura semen humo cõdere, hoc est in resurrectione cadauer sepelire: quod illic enasci atq. in viuã stirpem emergere: id homini reuiuiscere. Cõmittitur terræ corpus putredini obnoxiũ: at idẽ reuiuiscet sublata omni naturæ imbecillitate: defoditur in terrã variis affectibus, calamitatibus, morbisq. expositum: resurget alacre, viuidũ, erectum, purumq. ac putum, atq. ab omni labe defecatum. Exemplo res erit lucidior: Ægroto qui graui morbo conflictatur, color deflorescit, efficiturq. luridus, mustelinus, squallidus, giluus, cadauerosus: totũq. corpus adeo gracilescit atq. extenuatur, vt exhausto vitali succo agnosci nequeat. At is adhibitis medicamentis, ac salubri victus

Exẽpla resurrectionis ex Cypriano.

Simile à sparso semine.

Exemplũ ab exhausto corpore

ratione reuiuiſcit,fitq. pinguis ac nitid⁹, cuteq. tam ſuauiter curata, vt Mangonio excultus atq. expolitus videri poſſit. Sic in reſurrectione idem corpus emerget,ſed illuſtrius,& in quo nulla apparebũt cõcretæ labis,aut corruptelæ veteris veſtigia Hoc exẽplar in Chriſto primum inchoatum eſt, qui nulla re efficacius diuinitatem ſuam declarauit, quam reſurrectionis triumpho. Id ipſum in omnib. eius virtute eſt exprimendum Qui, vt Paulus ait, transformabit corpus noſtrum humile,ac cõforme reddet corpori ſuo glorioſo, ſecundum efficaciam, qua poteſt etiam ſibi ſubiicere omnia. Quamobrem non vult nos diſcruciari metu mortis Apoſtol⁹, nec impotentius luctu ac lamentis cõfici Quandoquidem qui in Chriſto obdormiſcunt, Dei verbo ſunt reſuſcitandi, ſempiterno æuo cum illo fruituri: quod ita futurũ prædixit Seruator: Veniet hora qua omnes qui in monumentis ſunt,audient vocẽ eius,ac prodibunt; qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt,in reſurrectionem condemnationis. Quibus verbis ſolatiũ adfert deiectis afflictisq; mentibus,ne malis ſuccumbant: impiis vero ac deploratis hominibus terrorem incutit, ac trepidationem, vt qui nullũ prorſus ſibi ſcelerũ finem ſtatuerent, niſi poſt hanc vitã perſoluerentur pietatis atq. impietatis pręmia Vnde Iob in extrema calamitate conſtitutus, & cui ad ſummam miſeriam nihil eſſet reliqui,hac certa ſpe ſe ipſe ſolatur: Scio quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum ſeruatorem meum, quem conſpecturus ſum ego ipſe, & non alius: repoſita eſt hæc ſpes in ſinu meo; hoc eſt,nemo excutiet mihi hanc fiduciam & certitudinem. Cũ itaq. tota ſpes ac fiducia conſequendæ ſalutis,omneq in extremis ſolatiũ in reſurrectionis fide cõſiſtat, hanc præcipue opponamus inſultib. ac ter-

Philip. 2.

1.Theſſ.4.

Ioan.5.

Diffidẽtia & fiducia quid efficiant.

Cap.14.91.

Reſurrectio labantes fulcit.

riculamentis, quib mentes nostras subruere tentāt, ac labefactare Dęmones, in eoq. spem fixam habeamus, qui tantæ libertatis nobis auctor atq; assertor extitit. In maximam autem spem ac salutis fiduciā erexit hominum mentes diu expectata Seruatoris natiuitas, multū contulit eius inter homines cōseruatio, morū integritas, doctrina, mors denīq ipsius, quam nostra causa subiit, atq. ab interitu nos vindicauit: verū hoc effecit Resurrectionis veritas, vt parto de morte triūpho ac victoria, nemo de promissa salute possit ambigere, sed firmam spē concipere audeat, in se quoque omnia perficienda, quæ in capite sunt expressa, exhibitaq;. Itaq. tota fides nostra illi⁹ resurrectione nititur, per quam Christus mortē expugnauit, eiusq. aculeum, hoc est, peccatum, quod à Deo nos auersos reddidit atq alienos, cōfecit. Proinde cum tantam felicitatem per mortē Seruatoris ac resurrectionem simus consequuti, non sinamus nos à recta sententia dimoueri, sed demus operam, vt tantorum bonorū fructum percipiamus, atq. in illum continenter defigamus oculos, qui singulari suo fauore ac misericordia, per Christū excitatum à morte, regenuit nos in spem viuā, vitæq. nunquam interituræ restituit, atq. hæreditatem immortalem consignauit, condonans nobis omnia delicta, obliterato expunctoque quod aduersus nos erat, chirographo Huius beneficii memoria animo nostro assidue obuersari debet, potissime quando postremus conflictus nobis adeundus est, in quo, detestatis omnibus anteactæ vitæ flagitiis, opponamus Satanæ, morti, peccato inferno immensam Dei patris misericordiam per fiduciam in Christū, per quem nobis certo obuia parataq. est salus omniumq. peccatorū remissio ac reconciliatio in sanguine illius. Per hūc accessum aditumque habemus ad patrem. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Sic enim dilexit

Natiuitas Christi qd effecit.

Resurrectio quid homini contulit.

1. Pet. 1.

Coloss. 2

Resurrectio semper in animum reuocanda.

Ioan 3.

Deus mundum, vt filium ſuum vnigenitum impen derit nobis redimendis, vt omnis qui credit in eum, quiq. illi fidit, ac promiſſioni illius innititur, nō pereat, ſed vitā æternā aſſequatur. Quæ fiducia exuſcitat, erigitq mentes noſtras, vt proferant veros fructus per opera charitatis, qua ſummo amore proſequimur Deum, & propter hunc proximū. Quod aūt dictat fides, exequitur charitas. Fides enim non otioſa gignit charitatem, charitas viciſſim alit fidem. Sic in fatuarū lampadibus extinguitur lumen fidei, oleo charitatis deficiente. Hæc itaq; fides, fiduciaq; promiſſæ miſericordiæ, quæ cordi noſtro infuſa eſt per Spiritū ſanctū, excitanda fouendaq. in nobis, vt per Chriſti mediatoris meritum clamemus, Abba, pater. Spiritus enim adoptionis atq; arrhabo hæreditatis noſtrę in redemptionē acquiſitę poſſeſſionis erigit nos ac conſolatur, mentiq trepidationem, ac conſciētiæ terrorem eximit, efficitq. vt fauorem, vt pręſentiam, vt miſericordiā Dei agnoſcamus, & conſequamur redemptionem ac reconciliationē beneficio Ieſu Chriſti, quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine illius. Itaq. iuſtificati fide, pacem conſequimur, ac pacatā conſcientiā, mentemq; tranquillam ac ſecuram, ſic vt diſcuſſa omni diffidentia ac deſperatione, conceptaq certa reſurrectionis atq immortalitatis ſpe, nec quidquā hæſitantes de parta ſalute, alacriter hinc emigremus in noſtrā ſedem, ac ſupernā patriā, perēni gaudio cum libertatis noſtræ aſſertore fruituri. Quæ ne mentib. noſtris aliquando excidant, tantique beneficii ac pignoris exoleſcat recordatio, aut obrepat obliuio, cœnam Dominicā ac ſacram Synaxin inſtituit: qua ſubinde recolimus ac refricamus omnium actorum memoriam, vt crebra meditatione noui fœderis erigatur atq. inardeſcat mens noſtra in illius reuerentiam, ſumptoq. corpore & ſanguine ipſius, illo vnia-

Fiducia in Chriſtum mentes erigit.

Matt. 25.

Fides charitate ſtipata.

Gal. 4.

In Deum per Chriſtum dirigēdi oculi.

Synaxis.

mur, ac certam ſpem atq. fiduciam cōcipiamus charitatis ac miſericordiæ immenſæ, qua non dubitauit vitam ſuā nobis redimēdis impendere. Quod ipſum monumentū cum aſſidue, tum maxime, ſub finem vitæ, morteq. iam imminente adhibere, menteq. ac animo concipere cōuenit, vt tranquillitas in animis noſtris, ſummaq; in illum fiducia mentibus noſtris inhæreſcat, ac continenter illi gratias agamus pro inæſtimabili effuſi ſanguinis munere, quo omnem peccati labem nobis exemit, excuſſoq. mortis terrore, ac ſublata ſæuiſſimi hoſtis tyrānide in libertatem captiuos aſſeruit. Hoc itaque myſtico pane ac ſacroſancto ſymbolo certi reddimur Chriſto nos eſſe inſitos, illiq; vnitos atq. arctiſſimo dilectionis vinculo connexos. Quo efficitur vt certiſſima ſpe tanquā ſcipione fulti ea nos aſſecuturos confidamus quæ cōcepit ac perſuaſit afflatu ſpiritus fides, ex qua tanquā radice, charitatis rami pullulant, qui vberrimos operum fructus proferunt. Illi enim viuacem eſſe fidem teſtantur, nec vlla ſui parte mutilam aut claudicantem. Bonis ſiquidem Deoq. acceptis operibus fides ſolida nunquā deſtituta eſt, ſed ornata, vt ſpecioſa arbor fronde ac fructibus. Cum itaq. virtutes iſtæ heroicæ, ac diuinitus inſpiratæ, quæ ita inter ſe cohærent ac cōſentiunt, vt ſe diuelli non patiantur, ad ſalutem ſint neceſſariæ, in iis ſedulo exercenda mens eſt, quo poſt exactas huius æui moleſtias, poſt approbatam atq. exertā fidei noſtræ profeſſionem, quam Deus à nobis exigit, in eaque nos exercet, eas opes, illam hæreditatem, illa præmia conſequamur, quę Deus iis conſignauit, qui in vitæ huius certamine delegato munere probe ſunt defuncti: in quo ſi erratum eſt, nihil ſaluti magis proximū, quam erecta in Deum mente, immēſæ illius miſericordiæ ſe totum committere. Freti itaq. illius clementia, ac ſpe miſericordiæ, quā nulli reſipiſcēti denegat, fulti, acceda-

Euchariſtia.

Hebr. 8.

Iacob. 2.

Habēdus delectus operum.

Iuſtificatio impij ex Dei fiducia.

Ezec. 18.

Hebr. 4.

accedamus cum fiducia ad thronum gratię ipsius, vt consequamur misericordiam in tempore opportuno Atque illud Prophetæ continenter, atque ex intimo cordis affectu exorabilis placabilisque Iudicis auribus insonemus: Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit? Verum apud te propitiatio est, & copiosa apud te redemptio.

Psal. 148.
Psal. 119.
Diffidētia excutiēda animis.

An prodigiosis monstrosisq. partubus atq. abortiuis anima rationalis indita, sintq. resurrectionis futuri participes, obiter qua ex causa excitentur monstra.

CAP. XV.

QVicunq. formam humanā obtinent, sumptoq. à primo parente nascēdi ordine, ratione ac modo ab vtroq sexu sunt proseminati; licet monstrosa sint specie, deformiq. habitu, animæ rationalis munere potiuntur, decursoq. æui huius curriculo futuri sint resurrectionis participes. Qui vero nihil hominis præ se ferunt, atq. ex alterius animantis commistione sunt conflati, suasq. actiones aliter, quam homines exercent, nec immortales sunt futuri, nec innouati corporis honore illustrandi. Sic Fauni, Satyri, Lemures, Centauri, Striges, Tritones, Sirenes, Harpyiæ, & si qua alia fabulosa vetustas commenta est, nec animam rationalem obtinent, nec resurrectionis beneficio potientur. Sunt quidem inter tot hominum myriades plerique enormi corpore, aspectu tetro atq. horrido, rostro suillo, rictu indecenti: sed hi omnes tametsi à naturali hominis forma deflexerint, in hominum tamen numerum referūtur. Loquuntur enim, ratiocinantur, iudicant, reminiscūtur, aliaq. animę munia obeunt, ac suas actiones humano more peragunt, licet ab hominis dignitate ac præstātia, insitaq naturę vi nonnihil degenerent.

Deformitas non priuat quenquam hominis nomine.

Vnde mō strosa species.

Contrahitur autem multifariam mōſtroſus corporis habitus. Siquidē pauor, metus, conſternatio, influxus ſiderū, excrementi ſeminalis vel defectus, vel redundātia, imaginationes geſtantiū, variaq. ſimulacra, quæ animo menteq. concipiuntur, corpus deformāt, atq alienas ſpecies, figuraſq abſurdas ſexui imprimunt Nonnunquā totius naturæ ordo inuertitur, cū vel ſemina vitiata ſunt, vel inſtrumenta inepta, ſic vt naturales facultates propagandę fingendæq. ſobolis ſuum opificiū exacte elaborare nequeant. Vt enim artifex quamlibet induſtrius opus feliciter inchoatū perficere nequit, vbi vel materia improba eſt, vel inſtrumenta retuſa: Sic natura deſtituta facultatum ſuarū viribus, vel materiam nacta inidoneam, omnia vitioſe agit, ſuoq; fine fruſtratur. Nō deſunt qui data opera nōnullas corporis partes aliter, quam natura inſtituit, informant. Sic in Aſia, Hippocrate teſte, Μακροκέφαλοι erant, quorū capita in oblongam formam figurabant nutrices: id enim viſum eſt illis inſigne, ac generoſæ indolis argumentum, vt Perſis naſus aquilinus. Quo tandem effectū eſt, vt etiamſi ceſſaret atq; intermitteretur premendi capitis cōſuetudo, natura tamē, dum formationi fœtus inſiſteret, cū inueterata inolitaq. cōſuetudine conſpiraret, & quæ quiſq artificioſe adhibitaq induſtria moliretur, ipſa natura ſponte exprimeret. Alimenta quoq;, ipſaq ambientis aeris qualitas nonnullarū partiū deformitatē pariunt. Sic qui frigida humidaq; loca occupāt, ſunt captiones, ventricoſi, obeſo corpore, labris tumidis, buccis protuberantibus. Pleræq; regiones pygmæos producunt, Arimaſpos, nanos pumiliones, coactæq breuitatis homūculos Aliæ gutturoſos, ſtrumiſq deformatos, ſimis naribus, varis repandiſq cruribus Verū licet in his multa deſiderentur, membraq; vel diſtorta ſint vel enormiter cōſtituta: qa tamen ex hominib. ſunt

Simile ab artificis industria.

De aere & locis.

Regiones corporū & animi conditiones immutāt.

progna-

prognati, ac vis aliqua rationis in his viget, iisdemq. naturæ legibus ducuntur, animã rationalẽ iis inesse Orthodoxi statuunt, ac resurrectionis fore cõsortes. Cuius vis hoc effectura est, vt deformia quæq;, aspectuq. horrida, dignã homine venustatẽ consequantur, membraq. hiulca, distorta, luxata, incurua, mutila in suam integritatẽ sint restauranda. Et quanquã in nonnullis rationis vigor minº elucet propter organi ineptitudinẽ, vt in pueris, seniculis, ebriis, delirantibus, quibus vel impedita est animæ vis, vel oppressa: singulis tamen anima rationalis infusa est: quæq. imminuta sunt, resurrectionis munere cõtinget impleri. Imperfecti vero partus atq abortiui, omnesq. effluxus, quibus aut nulla est, aut perexigua membrorũ delineatio, quod animæ rationalis munere sunt destituti, hominis nomen non promerẽtur: eoq. nec resuscitandi. Medici autem inter abortum effluxumq; discrimen statuunt. Effluxus siquidem fit, cũ semina primũ aliquot dies cõglobata ob vteri læuorem ac lubricitatem præmature effluunt ac delabuntur, sic vt informe quiddã profluat, ac rudimentũ futuri fœtus, operisq. inchoati adũbratio, quod ipsum deperit atque excutitur: vt semina, fœtusque arbutei in frugiperda arbore. Abortus vero membra exacte plerumq. conformata demonstrat, qui vbi duos & quadraginta dies impleuerit, animæ rationalis, vitæq munere potitur. Quo fit, vt si erumpat, obortaq. subita aliqua consternatione excutiatur, in vitã aliquando sit reuocãdus. Licet enim multa in illo desiderentur, iustaq magnitudo denegetur, omnia tamẽ in resurrectione sunt implẽda, quæ tempore erant accessura. Et quemadmodum pueri multa habẽt potestate, quæ progressu temporis, accessuq; ætatis se proferunt: vt sunt dentes, vngues, capilli, iustaq moles ac statura corporis, quæ facultate seminis sensim augescunt ac perficiuntur: sic in

Resurrectio corpora indecora restituet.

Abortus & effluxº discrimẽ.

Simile à puerorum incremẽto.

resurrectione omnia corporis detrimenta, omnesq. partes in absolutæ perficientur. Quisquis igitur ex humano semine, non ex fœda aliqua putrique vligine, aut vitiosi humoris concursu & confluuio prognatus est, tametsi monstroso sit corpore, ac deformi specie, à morte postliminio in vitam reuocādus est, sublato omni vitio, membrisq omnibus vigore resurrectionis in suam integritatem decenter redactis. Siquidem immensus ille rerum opifex:

Prudentius.

Qui reparat corpus, non reddet debile quidquam.
Nam si debilitas redit, instauratio non est.
Quod casus rapuit, quod morbus, quod dolor hausit,
Quod truncauit edax senium populante veterno,
Omne reuertenti reparata in membra redibit.

Deo nihil impossibile.

Id enim illi admodū procliue erit, minimeq operosum, qui ex nihilo omnia cōstituit. Plus est enim, Augustino teste, homines creare quam collapsos erigere, ac denuo in vitam reuocare. Plus est efficere, vt existat quod nunquā fuit, quā reparare quod aliquando extitit Nec Deo perit terrena materies, cui facile est reuocare in pristinam naturā quod in halitus, in auram, atq. aera euanuit, quodq. vel absumpsit macies, vel fames exhausit, vel morbi depopulati sunt, vel exustione in cineres sit reuolutum, vel in elementa, ac corporis alieni substantiam transierit. Reddetur eñ caro illi homini à quo decisa est, tanquam mutuum atq. æs alienum. Hanc tam efficacē vim experientur qui hominis nomē promerentur: eaq. monstra quæ ex hominibus proseminata sunt, atque eandem cum hominibus naturam obtinent, huius diuini muneris futuri sunt consortes.

Simile ab ære alieno

Humores atq. alimenta corporis habitum mentisq. statum manifesto immutare: atq. hinc affectuum origo, ac conscientiæ stimuli emergunt: obiter quid melancholia efficiat, & qua quisq. ratione illi mederi queat.

CAP. XVI.

Nemo

NEmo est mortalium qui affectibus nō ducatur, suaq. percipiat παθήματα, seu perturbationes, at alius alio est cōcitatior, atq. ad concipiendos animi motus propensior. Siquidem qui inculpato sunt corporis habitu ac temperanter victus vitæq; rationem instituunt, perturbationib. minus solent inquietari. Sic Socrates ea animi tranquillitate ac constantia fuisse memoratur, vt domi forisq. semper eodem vultu, eadem mētis alacritate extiterit, licet morosam vxorē perpeti sit coactus: quod ipsū non alia ratione obtinuit, quā frugalitate, summaque temperantia Hinc Cicero omniū perturbationum fontem, intemperantiam constituit, quæ est à tota mente atque à recta ratione defectio, adeo vt nullo modo appetitiones animi regi, aut in officio contineri queant. Quemadmodum igitur temperantia sedat omnes enormes appetitiones, atq. efficit, vt hæ rectæ rationi pareant, conseruatq. moderata iudicia mentis: Sic huic inimica intemperantia oēm animi statū inflammat, cōturbat, incitat. Quo fit, vt omnes corporis morbi, mentisq. errores ex ea pullulent. Vt enim, dū sanguis & pituita redundant, aut vbi vtraque bilis adaucta est, ægrotationes, morbique in corpore nascuntur: sic prauarū opinionum conturbatio, earumq. inter se repugnantia animum sanitate spoliat, ac corpus in mutuā perniciem pertrahit. Ira siquidē, excandescentia, obtrectatio, metus, pauor, mœstitia, æmulatio, si quando venis medullisq. insederint, atq. intimos mentis recessus occuparint, corpori quoq. infesta sunt, illique teterrimos morbos inferunt. Corporis itidē morbi animū per consensum, ac lege cōsortij afficiūt. Et quanquā obiecta, multæq. externæ causæ motus turbulentos in homine cōcitent, præcipua tamē causa atq origo in corde, necnon in humoribus spiritibusq. cōsistit, qui si moderati sint, nec aliena qualitate imbuti,

Nemo nō affectibus vrgetur.

Socrates cur affectibus minus obnoxius.

Tuscul. 4.

Temperantia.

Affectuū in animo tyrannis.

minus ferueſcit animus, pauloq. mens eſt ſedatior. *Affectuũ origo.* Ita ſi ſanguis ſincerus ſit ac defecatus, ſi æquabile temperamentum, corpuſq. valetudine inoffenſa, ſegnius irritari hominem contingit, minusq; vel ira, vel metu, vel vindictæ cupiditate diuexari: aut ſi aliquo affectu cõcutiat, vt nemo penitus ἀπαθὴς, atq. ab affectibus alienus, cõfeſtim adhibita in conſilium ratione, mentisque iudicio, omnis animi feruor miteſcit, æſtusq. ſedatur. Cuius rei documentũ *Dauidis & Periclis moderatio* ſumere licet ex Dauide ac Pericle, quibus cũ improbus quidam inſultaret, ac cõuicia ingereret, nõ odio illum aut vindicta, ſed humanitatis officio ſunt proſecuti. Concipit quidem cor ex his quæ foris obiiciuntur, varios animi motus, ſed plerumq. nullis obiectis ſimulacris in violẽtos affectus erumpit, ac ſubeunte animũ latenti tacitaq. cogitatione vel illatæ contumeliæ, vel accepti incommodi indignatione, mens ipſa ferueſcit, atq intra ſe tumultuatur. Magni itaq. refert in affectuũ differentiis, quale cuiuſq. temperamentũ exiſtat, quibus humorib. corpus ſit oppletum, quæ ſpirituum qui ex humoribus generantur, qualitas. *Statura pusilla cur iracundi.* Siquidem qui calido ſunt ſiccoque corporis habitu, celerius incandeſcũt, præſertim qui improcero puſilloque corpore exiſtunt, quibus oblata etiam futili quavis, nulliusque momenti occaſione, citiſſime bilis accẽditur, quæ propter loci anguſtiam, minimumq. organorũ interuallũ, mentẽ confeſtim corripit, atque vt humiles caſas, ac tuguriola, inflammat accenditq. Eadem ratione huiuſmodi conſtitutionis homines præ cæteris ingenio, mẽtisq. iudicio pollẽt, quod ſpiritus coacti, minusq. diffuſi aut diſſipati acrius vires ſuas exerant. *Simile à fomitibus ignitis.* Vt autẽ nutrimenta ac fomites alia aliis promptius flammã concipiunt atque inardeſcunt, tum quædam ſerius, quædam citius ſopiuntur: Ita in ſpiritibus atque humoribus fieri aſſolet, quorum nonnulli diuturnos,

nos,tenacesq. affectus pariunt: nonnulli euanidos subitoq. perituros. Quo fit,vt cholerici sint feruidi, animoq.concitato. Atq.vt stipulæ ac stramenta citissime ignescunt:sic isti ob calidi humoris tenuitatem,ac subitã inflammationem impotentius incandescunt,sed iis confestim deferuescit ira,atq. efficiuntur placabiles. Melãcholici vero tardius irritãtur verum accensis serius senescit ira,prorsusq sunt implacabiles,atq. iniuriarum tenaces. Phlegmatici aũt vtpote frigidæ humentisq. naturæ, nullũ propemodum sentiunt animi motũ,nec magnopere vllis rebus permouentur. Quo fit, vt ignaui existãt atq·inertes,nec ad vllas res præclaras appositi; sic vt apte illis prouerbium possit accõmodari,Mentem nõ habere,qui nõ habet iram. Sanguinei calidę humidęq. naturę nulla re graui ac seria,nullis curis distinẽtur sed toti in iocos,cantilenas,fabulas, vrbanitates ac dicteria effusi nihil aliud quã voluptates ac delicias consectantur. Quæ hominum conditiones ac discrimina pro humorum qualitate ac mixtura,pro ambiẽtis aeris ac loci natura subinde mutãtur,mẽtesq. hominum multifariam afficiũt.eoq.persuasum habeo affectionum causam humoribus etiam assignãdam. Siquidem affecto corde excitari spiritus contingit,atq. humores ebullire,mentemq. hominis illorum agitatione,tanquam funali faceq.subdita acrius inflammari. Vt enim principe ductoreq. exercitus irritato,milites præsidiarii,eiusq. stipatores cõfestim se in pedes erigunt,hostem inuasuri: Sic perturbatione aliqua,affectuq animi ingruente vna cũ corde commoueri humores,ac spiritus exilire contingit,atq.in ira,pudore, verecundia, immoderata lętitia foras erumpere: In metu vero,pauore,męstitia,non sine graui valetudinis dispendio sese recondere,atq intro reuocari: adeo vt sanguis modo deserat destituatq cor, modo sui affluentia illud strãgu-

Biliosi hominus natura.

Melãcholici natura.

Pituitosi conditio.

Prouerbiũ in ignauos

Sanguinei hominis natura.

Simile à militia duce.

let opprimatq. Sic multi imodica lętitia de repente extincti sunt: nonnulli ex inopinata cõsternatione. subitoq. pauore interierunt. Quod his potissimum euenit, qui affectibus suis moderari nequeunt, nec iis ratiõe obsistere aut mederi: vt sunt fere infirmioris sexus homines, mulierculæ, infantes, seniculi, ἀναχωρῆται, quiq. a primis annis ab hominũ consortio semoti, vitã solitariã sunt amplexi, quos calor languidus, spiritus animalis tenuis atq. exilis pusillanimos efficit, trepidos, meticulosos animiq; deiectioris, quam vt se fortes præbere possint in obluctandis propulsandisq. aduersis. Cæterum ætas cuiusq cæli temperies, influxus siderum, educatio, vitæq. institutum, ac mos gentilitius maximum momentum in affectuũ morumq. differentiis obtinẽt. Si n. singulas regiones collustres, si omniũ gentium naturã, studia ac propensiones excutias; cõperies diuersa viuendi instituta, varia ingeniorũ, affectionũ, morumq discrimina Magni itaq. refert, qua quis sit ætate, qua educatione, quo sidere cæloq. natus, quali temperamento ac corporis constitutione existat quorum denique conuictu &consuetudine vtatur, quæ humorum tum copia, tum qualitas. Hæc enim magna ex parte animi mores constituunt. Sic quib. sanguis crassus est, feroces plerumq. sunt, improbis moribus, inhospitales, inhumani, & qui nullos sentiunt vel admittunt cõscientię stimulos, nullo tanguntur metu, nulla ducuntur religionis reuerentia nullo pietatis, nulloq. mouentur humanitatis affectu: cuius generis sunt nautæ, aulœdi, aurigæ, baiuli, vectores, & quotquot malitiæ sunt assueti, qui ob sanguinis crassitiẽ, densosq. ac turbulentos spiritus, conscientiam incrassatam habent, mentemq. densissimis vitiis obscuratam. Quod si qua suboriatur sanioris mentis scintilla, aut siquas habẽt virtutes qui huic vitæ instituto se dediderunt, illas vel obruunt,

Qui pusillanimes ac meticulosi

Multa corporis habitum immutare.

Ex h. morib. emergũt mores

Quod genus hominum inhumanum.

vel grauibus vitiis commaculant. Cum enim omnē ætatem in pessima quæq. consumpserint, improbitas vitę iam ex consuetudine in naturam illis abiit. Sic Hannibali, auctore Liuio, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Diuum metus, nullum iusiurandum, nulla religio. Siquidem ex Lucani sententia, *Lib. 1. belli Punici.*

Nulla fides pietasq. viris qui castra sequuntur,
Venalesq. manus: ibi fas, vbi maxima merces. *Lib. 4.*

Quæ ingeniorum, morumq. atq. affectuum varietas cōmonstrare mihi videtur, motus atq. animi cuiusq. propēsiones in multas esse caussas referendas. Quāquam enim obiecta, ipsumq. cor, ac membra nutritioni, gignendisq. spiritibus destinata, organa sunt, atq. affectuum conceptacula; humores tamen corpori infixi, calor immodicus, influxus siderum, alimentorum facultates, ambiētis aeris qualitas, vini immodicus vsus faces accēdunt, atq. in perturbanda mente, concitandisque omnis generis affectibus præbent seminaria. Hinc elice, quid noxæ rationi mētiq. inferatur, vbi organa, vbi spiritus, vbi humores aliquid vitii, aut labis cōtraxerint. Eo enim fit vt homo a sui dignitate ac præstantia desciscat, atq. in belluam degeneret. Quod vates Regius deplorat: Homo cum in honore esset cōstitutus non id curæ habuit; reputatus est cum iumentis insipientibus, hisq. factus est assimilis. Extinguitur enim ratio, mentisq. lumen obruitur vitiosis affectibus impeditum. Vt enim lychni ac faculæ minus lucis exhibēt, poculo insertę lucernario impolito parumq. nitido: ita mens hominis tenebris corporis offusa minus splendescit, pauloq. segnius vires suas exerit. Est quidem humanæ naturæ insitum, vt sanguinei exhilarescant; melancholici męrore cōtrahantur; desides at ac veternosi phlegmatici; iracūdi, cholerici. Sed

Quæ affectus exasperant. *Psalm. 48* *Simile a facibus.*

Affectus quando mitiores. omnes hi affectus moderati ſunt,minuſq.vitioſi vbi humores intra mediocritatē conſiſtunt,nullaq.aliena qualitate ſunt vitiati. Quod ſi qualitas,copiaq.iis augeatur,aut e tēperie deflexerint,miris modis hominem affici contingit;atq.a recta tatione deflecti. Et quanquā qualitates elementares,humores denique ac ſpiritus nemini ad actionem neceſſitatē imponunt,vt nec ſiderum aſpectus;eam tamen vim in permouendis affectibus obtinent,vt homines obluctante etiam inuitaq.ratione,tanquam tempeſtate quadā ad perturbationū ſcopulos illidantur. *Sidera & humores vim, non neceſsitatē inferunt.* Qualis eſt enim aeris mariſq.intēperies, qualis vini immoderate ſumpti violentia: talis eſt humoris cholerici ac melancholici vis plus ſatis adaucta. Quis autē ſi ſeſe intime excutiat,ſuamq. naturam accurate exploret,turbulentos animi motus,atq.enormes impetus nō ſubinde percipit, adeo, vt ſit modo vel irritatior,moroſior,inuidentior, laſciuior, vel in aliū atq.alium affectum pro humorum intemperie inclinatior. *Omnes af fectibus obnoxii.* Quod ſi eam ſuſtinet mutationem humanus animus,vbi paulū modo degenerarint a genuina natura humores,vt momento temporis mēs variis affectibus rapiatur:quid futurū ſperamus, vbi ad extremū prauitatis ac malitiæ ſunt progreſſi,atq.in principes partes impetum fecerūt ? Cuius nobis experimenta proferunt, funeſtaq. ſpectacula exhibēt maniaci,furioſi,lymphati,phrenetici,melancholici quiq.alienatione mentis, vel deſipientia, delirioq tentantur,quibus cum morbi corporis in mentem redundent,formidādis horrendiſq. malis homine excruciant. *Corpus & animā mutuis morbis affici.* Quamobrem qui ſibi ſuæq. valetudin optime conſultū cupiunt, temperanter vitæ ratio nem inſtituant:ne ex humorum fuligine menten alienis abſurdiſq. imaginationibus diuexari conti gat atq.a ſedibus ſuis dimoueri. Hæc autem his po tiſſimum inculcanda,qui munia publica obeunt, a *Vt ſtudio ſi quique melancholiā excium maxi.*

liter

literis intēpestiuius sunt addicti: quod hi magna ex parte melancholia soleāt infestari. Qui humor tametsi mentem acuat, vt vinum moderate haustum, ipse tamen plus satis auctus, vitioq. aliquo imbutus maximo incommodo mentem afficit, adeo vt Cicero sustinuerit tardioris esse ingenii potius, quam ingeniosus ac melancholicus. Huiusmodi autem corporis habitum nõnulli natūra nacti sunt, plurimi ex variis diuersisq. causis contraxerunt, ab eo prius alieni. Non desunt qui ex iugi studio atq. intempestiua lucubratione huc deuenerunt: alii ex metu, solicitudine, mærore, tristitia huc sunt delapsi: pleriq. ex hæmorrhoidum, mensiumq. suppresso profluuio, aut subsistente consueta aliqua vacuatione huc sunt delati: quibus cùm atra densaq fuligine cerebrum impleatur, mētem absurdis imaginationibus diuexari contingit, eamq. mutationem sustinere, ac violētiā perpeti, vt aliquando spectatæ probitatis, summęq. existimationis viri ad funestum vitæ exitum adigātur, adeo vt mirari subeat tātam inesse vim ac ferociam humori melancholico, vt oppressa ratione mentem cuiquam possit eripere. Porro vt atra densaque nubes soli offusa radios eius intercipit, ac lumen offuscat: sic humor melancholicus mentē obnubilat, atque ad noxia quæque impellit. Ingerunt quidem se prauis humoribus mali Genii, atq. atræbili præcipue se immiscent, quod is humor, vbi naturæ limites excedit, ad pessima quæque perpetranda sit accommodus. Concipiunt enim huiusmodi constitutionis homines graues acresque motus, ac diuturnos affectus propter humoris tenacitatem, qui ægre liquescit ac dissoluitur. Quo fit, vt prauæ cogitationes & cōceptus diu animo inhæreāt, quę nonnunquam in effectū erumpunt adeo, vt notos ignotosq. indiscriminatim adoriantur, & cum aliis, tum sibi ipsis sint infesti. Sic etiam cholericis faces

Tusc. 3.

Melāchōlia vnde contrahitur.

Simile à nube caliginosa.

Mali Genij melancholiæ incumbunt.

Melācholici vnde absurda imaginantur.

ministrant, sed hi irritati non se, sed alios impetũt. Quod autem horum causa in humoribus consistit, nec omnino in malis Geniis, licet frigidam illi suffundant; vel hinc colligi potest. quod maniaci, melancholici, quiq. alienatæ mentis existunt hæmorrhoidum mensiumq. quæ substiterant, affluuio soleant liberari, atq. ad saniorem mentem reduci auersa scilicet humorum fuligine, quæ imaginatiões ac spiritus animalis vitiabat. Cui his Aphoris. Hippocrates fidem astruit: Insanientibus, si varices aut hæmorrhoides superueniunt, morbo liberantur, deriuãte natura humores a parte principe ad abiectas atque ignobiles. Rursus Maniacis ac renum passionibus obnoxiis, hæmorrhoides innatæ salubre. Cũ enim is humor siue in hypochondriis & splene cõsistat, siue in toto corpore, parteq. aliqua aceruetur, tetro atque insuaui halitu cerebrum impleat, metum, tristitiam, mœrorem, luctuosa suspiria, cordis astrictionem, aurium sibilum adfert, atque oppressa ratione, luceq mẽtis extincta, quasi rebus propemodum deploratis, modo in exoptatæ mortis spẽ, modo in eius metum atq. horrorem coniicit. Quamobrem ex Galeni sentẽtia ineũte Vere atq Autumno is humor placide ac sensim expurgãdus est vomitu, ructu, deiectione, flatibus, venæ sectione, mensium denique atque hęmorrhoidum irritata excretione. Quisquis autem huic malo obnoxius est, acriter illi, summaque cura obsistat, atque obluctetur, nec vllo modo foueat imaginationes tacito obrepentes animo. blandas quidem initio atque amabiles, sed quæ adeo inualescant, vt ægre excuti queant aut sopiri.

Lib. 6. Aphor, 21

21. Apho.

Tetri vapores cerebro infesti

Melancholia vt expugnetur.

——— *Alitur enim vitium, viuitq; tegendo,*
Dum medicas adhibere manus nec tollere curas.

Virg 3 Georg.

Quod si incõmoda, aduersitates, infortunia, parũq. prosperi rerum successus hoc malũ inuexerint, huic

infractum

infractum inuictumq. animi robur opponas, ac verbo Dei, eiusq. fiducia te fulcias, quibus terribiles visu formas, variaq. imaginationum monstra minimo negotio conficies. His enim præsidiis substiterunt spectatissimi quique Heroes, qui tametsi rebus propemodum desperatis calamitatum finem morte accelerari cuperent, non tamen dolorum impatiẽtia sunt oppressi. Sic Helias malorum tædio mortẽ exoptabat: Sic Dauid inimicorum insidiis toties impetitus, saluti subinde diffidebat: Iob desperabundus mori potius sustinuit, ac quocunq. fato abrumpere vitam, quam tam atrocia perpeti. Christus denique diffidentis hominis more nostraq causa in se translata, desertum se a patre queritur. Sed omnes hi meliorum spe ac fiducia, omnem animi trepidationẽ ac diffidentiam, erecta in Deum mente, discusserũt. Hoc autem ex Ciceronis sententia omnibus persuasum esse conuenit Animum retinendum in excubatione ac custodia corporis, nec iniussu, contraq. imperium eius, a quo nobis ille datus est, emigrandum, stationemq deserendam, ne munus humanũ assignatũ a Deo defugisse videamur. Quo mihi præclare concionari visus est Iosephus, Vt quidquid mali nobis obtigerit, alacri atq infracto animo perferamus. Nec cõmittendum quis ducat, vt indecore ac præter hominis dignitatem, contraq. naturę ordinẽ vitæ finẽ imponat. Quod si quis ex morbo aut mentis alienatione ad funestum vitæ exitum deuenerit nemo istiusmodi conditionis hominibus insultet, aut in illos sit seuerior; verum illorum miseriæ indolescat potius, vicemq. deploret, cum non sint sui cõpotes, atq a ratione mentisq. iudicio exciderint: quo fit vt ratio illis inuertatur, atq. in delectu rerũ prorsus hallucinentur ac cæcutiant. Cum enim imaginationis virtute corrupta, absurda quædã animo obseruentur, cõfuse de rebus statuũt, vitiose ratio-

Mens verbo Dei fulcienda.

3. Reg. 19.

Cap. 7.

Non inferendam vim vitæ.

In Som. Scip.

Bell. Iudæ. lib. 3.

Melãcholici cõmiseratione digni.

Ab obiectis vitris simile.

cinantur ac iudicant. Simile enim quiddam menti euenit quod oculis, vbi varii diuersiq. coloris conspicilia obiiciuntur, quibus omnia vel cærulea, vel rubra, flaua, viridantia, vel deniq. eius coloris, quo vitrum suffusum est, apparent, sic vt aliter se pferant species obiectaq. rerum, quam reuera existũt. Hinc ebrii atq irati gemina conspectare se credunt, cum vnum tantum sit obuium. Sic ex febre delirantibus varia spectra animo obuersari videntur, ac corrupta imaginatione, vitiatisq. organis multa spectacula se menti offerũt, ob prauorum humorum ac spirituũ agitationem, qui vltro citroq. commeant, sinusq. cerebri oberrant. Spiritus itaq atq. humores maximũ momentũ obtinent in perturbanda mẽte ciendisq. affectibus, atque inferendis conscientiæ stimulis. Qui si sinceri existant, nec vlla contagione inquinati, placidis moribus hominem esse contingit, minimeq. querulũ aut morosum: Sin turbulenti ac labe aliqua imbuti, varii cientur animi motus, affectusq. tumultuosi exoriuntur ac turbulenti. Proinde cum corpus atque anima iuxta afficiantur, danda in primis opera, vt animi inquietudo, mentisq. æstuatio verborum lenociniis ac blandimẽtis sopiatur. Siquidem ex prouerbiali sentẽtia, Animo ægroto medicus oratio: tractandusq. istiusmodi hominũ animus, vt exigit natura rei, vt corporis habitus, vt humorũ qualitas exposcit. Quemadmodum enim feræ, atq; immanes belluæ cura atq. officio hominum mansuescunt ac cicurantur; ita placide tractari postulat istorum animus, vt qui seuerioribus ac minacibus verbis exasperetur. Nonnunquam tamen, vt in corporum morbis sectiones, cauteria, atq. vstiones adhibemus: sic aliquando acrius instandum, ac salubri increpatione coercendi improbi illorũ conatus, ad quos per interualla restagnante humore noxio, solent incitari. Corpori vero nõ minor cura adhibẽda est.

Febricitãtes & ebrij cur delirẽt

Spiritus corporei mentem concitant.

Simile ab efferatis belluis.

eſt. Sed meminerit, qui curationem inſtituit, ne humorem illum validis medicamentis irritare pergat, ſed ſenſim ac placide, ſummaq. dexteritate id perficiat. Neq. enim cõfertim ſentinã exhaurire conſultum eſt. Siquidẽ agitatus is humor mephitim quandam exhalat, ac nidoris graueolentiã, qua cerebrũ incredibiliter offenditur, ac mens abſurda phantaſmata concipit. In primis autẽ excitandi Spiritus olfactoriolis ac faſciculis manualibus, alendumq. corpus optimi cibi ſuccis, atq in molliter ſubacta culcitra, placido ſomno fouendum eſt. Porro omniũ citiſſime alit vinum, minimũq negotii naturæ faceſſit. Cæterum in eo exhibendo, quanquã vnicum ſit diſcutiẽdis mœroris pręſidium, delectus habẽdus eſt curandumq. vt tempeſtiue, atq. vt cuiuſq. ætas, naturæ cõditio, conſuetudo vitæ, regio exigit, præſcribatur. Neque enim ſemper vinum triſtitiam melancholicis eximit, aut mærorẽ diſcutit, ſed nonnunquam adauget, malumque exaſperat, ac incrudeſcere facit, præſertim vbi vitioſis humoribus corpus eſt oppletum. Quocirca ante inaniri debet. atq appoſitis remediis expurgari, antequã vlla victus ratio inſtituatur. Impura enim corpora quanto magis nutrias, tanto magis lædes, Cum autem vini natura varia ſit, ac differentia multiplex, nec quoduis æque generoſum, obſeruandũ vt optimũ bibere conſueſcant, & quod nulla re vitioſa ſit conditũ, quale plerũq. œnopolæ ac caupones magno valetudinis dettimento offerunt calce. gypſo, bitumine, orminio, vulgo ſcarlea, eruca, ſilueſtri myrto adulteratũ. Sic vini aliquot genera animi impetus non modo non conſopiũt, ſed recrudeſcere faciunt, atq. denuo exulcerari. Hinc plebeii noſtrates ex vini Pictauienſis potu, quod mordaces fumos cerebro inferat, moroſi efficiuntur, calcitroſi, iracundi, implacabiles, ſic vt rixentur aſſidue, ſuaſq. vxores crebro pulſent, ac pugnis ſubigant. Quod ipſum illis facere religio

De electu vini.

Aphor.

Vina vitioſa mentem perturbant.

est, vbi Rhenanum, aut aliud generosæ naturæ vinum hauserint. Tunc enim blandiores sunt, atque osculo potius, quam fustibus impetunt. Quamobrē melancholici, lassi, siticulosi, quiq; arido sunt corporis habitu, ex Horatii præscripto,

Lib. 1. epi. 15.

——Generosum & lene requirant,
Quod curas abigat, quod cum spe diuite manet
In venas, animumq; meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ iuuenem commendet amicæ.

Lib. 21. cap. 25.

Quo spectat illud Plinii, omnis animi asperitas dulciori succo mitigatur, lenit transitum spiritus, ac molliores efficit meatus. Experimenta in se quisq; capere potest. Nullus enim non ira, luctu, mærore, mæstitia aliquando conficitur. Sic in lassitudine, siti, inedia, intempestiua vigilia pronior quisq; ad irā. Sic fames & mora, ex Plauti sententia, bilem in nares conciunt. Sed ea oblato cibo confestim mitescit ac sedatur. Quo fit vt saturi ieiunis minus efferuescant. Quod corpus cibo potuq; irrigatum, minus siccescat, ac calore natiuo tepefacto corpus ad concipiendam iracundiam minus est propensum. Incūbūt enim naturales facultates cōcoctioni, ac flaua bilis, quæ impransis ebullire solet, infusis humorib. diluitur. Sic lebetes, sartagines, ac frixoria magis ignescunt, nidoremq; grauiorem naribus offundunt, vbi liquor, aut innatans pinguedo immodico calore absumitur ac torrescit. Omnia siquidē quæ vel humore vel pinguedine destituta sunt, ollis adhęrescunt, atq; nidorosos halitus effundūt, sic vt populari ioco dici soleat Ex eadē olla elixa atq; assa depromi. Quo circa cōsulte mihi facere videntur macilenti, quiq; sicco temperamento existunt, quod minus diu ieiuni persistant, ac colori natiuo fomenta ministrent. Siccessit enim corpus intēpestiua diutinaq; inedia, quæ humidum nutricium quod radicale vocant, depopulatur. qua de re nobis alias habitus est sermo.

In Cur.

Inedia bilem accendit.

Prouerbium populare ex male cocto cibo.

Inedia macilentis noxia.

Herba

Herbas mutationibus obnoxias, tum viribus, formaq; destitui, nisi nouos subinde cultus adhibeas.

CAP. XVII.

QVeruntur medicorum pleriq. herbarum descriptiones esse fallaces, earumq. virtutes inefficaces atq. euanidas, multaq. passim obuia apud veteres, quæ parum apte, si nostris conferantur, suo nomini ac descriptioni respondent, eoq diuersas esse herbas contendunt, licet nostro æuo idem nomen obtineant. Sic hyssopum nostratem, fabas, pentaphyllō, phu, tipham Cerealem, farraginem, secale, olyram, alia existimant: quia veterum descriptionibus non per omnia congruunt. Equidem vt nemini patrocinari volo, aut illorum errorem tueri, qui in herbarum censu & cognitione prorsus sunt hallucinati: sic nonnullos existimo non satis ad rationis amussim omnia exigere. Tametsi enim in tanta herbarum varietate, & mutatione singula in certā classem referri nequeant, nec illis certam assignare nomenclaturam, procliue est veterum descriptioni congruentem, non putandum tamen prorsus esse alias, quam veteres descripserunt, aut ab effectibus quos illi attribuerunt, penitus alienas. Huic enim varietati, si qua subest, causam præbuit ipsa natura, quæ subinde mutat faciem, ac lasciuit in progignendis stirpibus, propagandisq. plantariis, sic vt noñunquam a parente aliud produxisse videatur. Accedit his artificum solertia, ne dicam calliditas, quæ mixtis medicatisq. seminibus edocuit speciosius nitidiusq, quædam adolescere, atq. aspectu amœniore magisq adblandiente. Hinc illa variegata, ac versicu lor flosculorum politura, quæ cum in multis, tū maxime in Vetonica seu viola altili, quā garyophylleā nostri vocāt perspicitur, quæ tā varia ac versicolore specie ꝓuenit cultorū industria ac māgōio, vt nulla parte veterū descripiōi respōdeat, eoq. illis incogni-

Herbas mutationi obnoxias, ac degeneres.

Caryophyllea Belgis flos spectatissimus.

tam plerique censent. Sic Calathiana autumni munus, æranthemos, cyanos fumenticeæ messi peculiaris, non tam cæruleo, cælestiq. colore proueniunt, quã candido, rubro, purpureo vermiculato. Sic Caltha illa luteola Virgilio depicta singulis mensiũ Calendis duplicato florum ambitu ac denso foliorum stipatu oculos oblectat, concinniter in orbem circinata. Διὸς ἄνθος, & lychnis coronaria rutilanti cocco, ac tenero modo murice tincta rubescit, modo niueo colore aspectũ recreat, multiplice foliorum congerie orbiculata: In quem modum Leucoia, bellius flos, hesperis, omnesq. violę matronales efflorescunt. Ista superioribus sęculis elaborasse hortorum cultores indicat Virgilius:

Oculus Christi.

Geor. li. 1.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset,
Vt quamuis igni exiguo properata maderent.

Et quanquam cessat cultoris industria, ac cõferendi artificium, herbæ ipsæ spõte aliam induunt faciẽ, si colorem, si formam, si proceritatem, si vires spectes. Id partim fit occulta vi siderum, partim ætate & tẽporum decursu, vt ea quæ stabilia apparebant & perenniter duratura, vertãtur in aliã speciem, quasi (vt Erasmus ait) naturę curiositas cauerit, ne qua sit certa herbarũ notitia, quæ posteris indubitata fide trãsmitti possit, sed exigat subinde inquisitionem eorũ quæ vel mutari vel renasci quotidie videmus: sic natura hominũ acuit industriam, ac veternũ excutit.

De ratione concionan.

Virg. lib. 1. Georg.

——*Siquidem pater ipse colendi*
Haud facilem esse viam voluit, primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere graui passus sua membra veterno,
Quo varias vsus meditando extunderet artes.
Paulatim & sulcis frumenti exquireret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.

Accedit his cæli ſtatus, ſoliq. natura, ac regionum varietas, quæ etiam hominibus crines & colorē, toti uſq. corporis habitum immutant. Stirpes enim pro loci natura & qualitate, pro aeris ambientis conditione nunc procerius adoleſcunt, nunc humilius: quędam multis ſtolonibus: pleræq. nullo agnato frutice ac propagine humo proſiliūt: alia pro terræ habitu, diluto lacteoq. virore, alia ſaturata vergentiq. ad atrum viriditate. Vt n. pueri, quibus nutrices alimenta ſubducunt, aut ea parcius adminiſtrant, gracileſcunt, atq. extenuantur, coloreq. exangui efficiuntur, ac minus florido: Sic herbæ ſolo macro, ieiuno ac ſiticuloſo enatæ, ſqualoſæ fiunt, aſpectuque triſti atq. inamœno. Hinc videre eſt herbas in parietinis, præruptiſq. ſaxis enatas vix dodrantem altas, eaſdē ſolo fœcundo ac reſtibili cōmiſſas ſeſquicubitū excedere, ac longe lateq. ramos propagare. Sic bugloſſus & ſymphytū, vulgo Conſolida maior, cādidis floſculis ſæpius conſpiciuntur. Sic garyophyllea vel cultus ſtudio, vel vbertate ſoli, candidum, rubicundum variegatū florem oſtentat vnius culmi, ſtaminiſq; productu. Sic violarum color purpureus aliquando in cyaneum ac cæruleum elāgueſcit. Simili ratione nōnullarū ſtirpiū folia minus crenata ſerrataq. exiſtunt: atq. acanacea, hoc eſt, quæ ſpinis horrent pro editioris decliuioriſq. loci natura miteſcūt, ſpiniſq; minus infeſta ſunt. Huc refer quod experiētia quotidiana cōmonſtrat, herbas fœtuſq. arbuteos nō ſolum ſpeciē demutare, ſi locū auramq. nacta ſint accōmodam, ſed etiam melioreſcere, fructuſq. proferre ſalubres, cū paulo ante lethales edidiſſent. Quod de Perſica planta in Ægyptum translata præter Plinium Galenus commemorat. Cuius rei experimentum hiſce verſibus expreſſit Columella:

Armeniuſque & ceriolis, pruniſque Damaſci,
Stipantur catathi, & pomis quæ barbara Perſis
Miſerat, vt fama eſt, patriis armata venenis.

Loci ſitus mutationē herbis inducit

Simile ab impuberū ſagina.

2. de alimen. & 3. de ſympt. cauſis.

At nunc expositi paruo discrimine lethi
Ambrosios præbent succos oblita nocendi.
Quin etiam eiusdem gentis de nomine ducta
Exiguo properant mitescere Persica malo.

Gal. de ali mẽt. facul.

Vt nõnulla absq; nucleis proueniant.

Hoc enim pomi genus, nisi ex aduerso solis radiis sit expositum, non maturescit, succiq. frigidi ac humidi ratione cito computrescit, noxamq; ventriculo infert, nisi primis mensis inferatur. Multa itaq. molitur natura rerum, industria hominum exculta ac condocefacta. Siquidem vuæ acini absque vinaceis proueniũt fisso malleolo, exemptaq. medulla, sic tamen vt inter colligandum gemma non lędatur. Citissima enim latera accurate commissa coalescunt: Mespila quoq. Persica, palmulæ, cerasa, pruna, lapidosaq. corna absq. officulis industria curaq. hominũ proueniunt, si tenellam scilicet arborem ad binos pedes resciſſam, vsq. ad radicem findas, abrasaq atq. excauata scalpro vtriusq, partis medulla, confestim seiunctas partes vinculo constringas, superioremq. partem ac diuisuras laterum fimo, vel argilla, cera-ue obducas, ac charta madida munias, elapso anno obducta cicatrice omnia coaluisse perspicies: hanc arborem surculis, qui fructum non tulerũt, inseres & sine officulis poma proferet. Quod ipsum ex Theophrasti consilio, in vite sum emolitus, nec spẽ frustratus est euentus. Inoculatio quoq, insitio, emplastratio naturæ solertiam, cultorumq industriã commonstrant Illa siquidem efficiunt, vt stirpes, exuta natiua indole, aliam faciem formamq. adsciscant, atq alię in alias prompte demutẽtur. Vt enim videmus homines pro ingeniorum varietate, atq. educationis cura, non solum diuersa sortiri ingenia, alios mores ac studia, animæque propensiones obtinere, sed corpus aliud alio vel exilius, vel procerius, colore, vel florido, vel exsangui, cuteq: vel glabra, vel hispida hirsutaq forma: tamen humana nõ penitus destitui,

Insitionis tres species Simile ab hominum natura & educatione.

ſtitui, licet nonnulli feritatẽ quandã præ ſe ferant: Sic in herbis vſu venire ſolet, quæ ob ſimiles cauſas non vnam ſeruant faciem ac vigorem, licet non ita immutentur, vt tota ſpecies formaq iis intereat. Sẽper enim aliqua parte nomini ſuo reſpondent, effectuſq. obtinent terræ, in quam radices agunt, peculiares atq. incolarũ naturis aptas accõmodaſq. Multa ſiquidem aduehuntur ex inſulis Fortunatis, quas Canarias vocant, quæ cælo noſtro aſſueta non eaſdem per omnia vires reſeruant, nec eadẽ ſpecie ac figura, eaq. magnitudine proſiliunt; ſed tamen non penitus genuinã auitamq. naturã exuunt, licet nõnihil a veteri inſitaq. vi ac generoſitate deſciſcant. Quod in ſpondylio, quæ plebeiis Angelica dicitur in laſerpitio vel ſilphio Ciſalpino, quæ triuiali voce Oſteritiũ ac Magiſtrantia dicitur, animaduerti poteſt. *Angelica illiq; affines herbæ.* Quæ licet ob ſoli malignitatẽ, tractũq. cæli frigidũ a Theophraſti ac Dioſcoridis deſcriptione variãt, eaſdẽ tamẽ eſſe herbas, pareſq. obtinere effectus cõpertũ eſt; licet ob aeris intẽperiẽ vires illis nõnihil languescant ac defatiſcant. Cum. n. cuiq. regioni certæ herbarũ ſpecies ſint peculiares ac propriæ, ſuiſq. natalibus ſingulæ ſtirpes delectentur: fieri nequit, vt alio trãslatæ in ſuo vigore perſiſtant Alię ſiquidẽ opacis vmbroſiſq. vallibus gaudent, noñulli apricis ſoliq. peruiis: ſunt quæ paluſtri atq. vliginoſo, ſoloq. irriguo delectentur, quædã glarioſo aridoq. ac ſabuloſo: quas ſi alio transferas, ac diuerſam cæli partẽ ſpectare cogas, magnam viriũ ac ſpecierum partẽ ademeris Sic iris in Illyrico, Helleborus in Anticyra, Abſinthium in Ponto, & apud Santones præſtantius proueniunt. *Herbæ ſuis quæq; locis delectãtur.* Sic Portulaca marina, Empetron, Braſſica maritima, quam Soldanellam vocant, Oceani crepidines, ac maris margines perſequitur, ſalſoque tractu delectatur. *Quæ herbæ maritimo tractu delectantur.* Sic alia aliis locis laudatiora exiſtunt, ac propriis natalibus felicius prouę-

niunt: Cuius rei fidem nobis facit ex natura rerum his versibus Virgilius:

Lib.2. Georg.

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur steriles, saxosis montibus orni.
Littora myrtetis lætissima, denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Diuisæ arboribus patriæ, sola India nigrum.
Fert ebenum, solis est thurea virga Sabæis.

Ex quibus verbis perspicere datur rei herbariæ studiosis, non æque feliciter omnibus locis eadem prouenire. Quod ipsum hemistichium Virgilii indicat,

——— *Nec omnis fert omnia tellus.*

Quorum pleraq. si tentes in aliud solum transferre vel elanguescent, vel emorientur, aut ægre refocillata crescent quidem, sed vt nomen suum tueri, suamq generositatem seruare nequeãt. Quamobrem q aliquid terrę sit cõmissur⁹, illis ex Virgilij p̄scripto

Lib.1. Georg.

Ventos & varium cæli perdiscere morem
Cura sit, & patrios cultus habitusque locorum,
Et quid quæque ferat regio, quid ferre recuset;
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ;
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina: nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittat ebur, molles sua thura Sabæi,
Et Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea.

Duynen *Belgis mõtes arenosi*

Quo fit, vt Alpes Belgicæ, quæ Oceani obices longo incuruoq. tractu ab Armoricis versus Aquilonem se porrigunt, omnigenas stirpes proferant, quæ in locis arenosis illis (siquidem ex arenæ, non niuis candore montes illi albescunt) sponte emergunt, nulla cura, nullaq. hominũ industria Efficit hoc partim soli natura, partim effect⁹ siderũ, quę in illã terrę plagã inclinant, suãq. vim exerunt. Atq. hinc fit vt quęq. regio miniarias, suiq. generis fodinas cõtineat, ex quibus

Unde mineralia.

bus pro soli cuiusq. natura, influxuq. planetarum eruuntur, æris, argenti, auriq; glebæ, & segmenta, tophus, marmor, creta, ocra, synopis, miniũ. Similẽ naturam habent lacus paludesq. Zelandicæ, quas *Moer* indigenę nominãt, ex quib. eruuntur glebę bituminosæ, quæ accẽsę, vt naphtha ardent, non sine odore tetro ac viroso. Hinc agri paludesq. Morinenses nomen consequutæ sunt, & quondã extremi hominũ Morini, vrbs deniq; eiusq. cõfinia Terrauana appellatur, quod exhausta sit exemptis nigris glebis, sic vt magnas fossas exhibeat inanes, nullisq. sementibus accõmodas. Apud Brabantos quoq. eruitur ista congeries, sed quod regio minus salsuginosa sit atque à mari remotior, mitius olet. Illi *Thurf* has glebas indigetãt, maritimi vero Darri. Quarũ tanta vis est, vbi frequẽtius his ædes incalescunt, vt ferrũ, cuprũ, stannum, argentũ, atq ænea quæq. deurat, omniaq in ædibus, præter aurũ deteriora efficiat. Illud siquidem nõ obfuscatur, nec fuligine obducitur, sed splendescit potius, ac turgidũ efficitur, maxime obryzũ, sincerũ, nullaq admixtione adulterarũ. Id efficit auri raritas ac mollities, qua fit vt cõcepto imbibitoq. vapore fuliginoso turgescat, tũ fulgore afficiatur. Tã etsi enĩ graue sit aurũ & ponderosum, molle tamen est, tractabile & porosum, argumento quod cyathus aqua oppletus, citra effusionẽ aureos aliquot admittat. Siquidẽ præter emanãtes spiritus nonnullam aquæ partẽ absorbet, imbibitq;, qua imbutũ aurũ turgescit. Fumus aũt ignisque glebis subinde excitatus, huic metallo colorẽ gratissimũ cõciliat. Cum enim is fumus obuia quæq. fuligine afficiat, colorem luteũ atq. auriginosum inducat, vt flaua bilis ictericis: fit vt aurũ flauescat, quod is color illi sit cognatus ac familiaris. Nõ n. potest alius color auro induci, quã vel flauus, vel luteus, vel deniq;, qualis nostra Caltha est, crocatus. Non desunt apud Belgas professores

Terrauana.

Turf, *&* Darry *ignis fomẽta apud Zelandos, velut glebæ bituminosæ.*

Aurũ fumo splendescit.

Aurũ liquorem combibit.

Similè à flaua bili.

aliquot eruditi, qui ſubterraneorũ hanc cõgeriem, quæ ex terrę viſceribus, tanquã fœtus ex vtero, eruitur, ex arborũ trũcis congeſtã ac concretã exiſtimẽt, proſtratis cõuulſisq. ſiluis inundãte Oceano, ac paulatim alluuione ſuperinductã terram; hoc inualido inducti argumento, quod ſudes & ſarmenta, tum vluæ cannæq; paluſtres atq; arundines iis glebis ineſſe conſpiciantur. Verum nõ ſatis exacte obſeruaſſe illos cõperio fodinas ac terræ cuiuſq; viſcera: cũ etiã in ære, auro, argento, cæterisq. metallis ramoſam venoſamq propaginem & productũ ſpectemus, quem in imis terræ viſcerib. conſequuntur vegetabili quadam vi, influxuque ſiderum. Neq; enim iners aut otioſa eſt natura, ſed multa magnaque molitur, atque effingit, exornatque non ſolum terræ ſuperficiem, ſed occultos etiam abditosq; ſinus atque intimos receſſus. Hinc Iaſpis, porphyrites & marmora ſponte ſegmentata ſunt, & vermiculato emblemate teſſellatim variegata. Sic nux myriſtica ſeu muſcata intercurſantibus interueniis ſtriata eſt quod ipſum in citriis menſis, noſtroque robore, tum alterius generis lignis aſſulatim diſſectis perſpicimus, quæ multiplice venarum diſcurſu, multisq; lituris ac męandris vndulata ſplendeſcunt. Quemadmodũ veſtes quæ ex hircinis caprinisq. pellibus confici ſolent, tum prætextæ togæ ac ſcutulatæ. Cuiuſmodi plurima eruuntur ex imis terræ penetralibus tam concinne & affabre elaborata, quaſi à cælatore ſculptoreq; inducta foret effigies. Sic Corallium in maris Liguſtici profundo frõdeſcit ac fructificat, quod retibus extractum confeſtim lapideſcit, coloremq; aſciſcit vel nigrum vel rubrum, aut, ſi minus excocta eſt humiditas, candidum. Sic in ea parte Galliæ Belgicæ, quã Eburones, Menapij, ac Sicambri, occupant, λιθάνθρακες, h.e. carbones lapidei effodiuntur, bituminis indurati natura, quib. indigenæ non ſolũ ferrum

[Margin notes: Moer quid Belgis. — *Naturæ artificiũ.* — Camelot, Damaſt. — *Corallus frutex.* — Steencolen.]

ferrum molliunt, ſed luculentos etiã ignes in ædib. extruunt, qui ſemel atq; iterũ extincti poſtliminio igneſcunt admoti foco. Et cum cætera omnia oleo inflammeſcant, iſti affuſa aqua inardeſcũt, oleo reſtinguuntur. Non deſunt & cæteris regionibus ſuæ fodinæ atq. interranea, quarũ nonnullæ ſulphur, calcem, gypſum, ocrã, alumen, auri argentiq. glebas & ramenta effundunt, ex quibus per occultos terræ meatus thermæ ſcaturiunt, atq. aquas ſuis qualitatibus imbuunt, illasq; morbis expugnandis reddunt accommodas. Sic maritimæ fodinę bituminis naturam obtinent: Siquidem glebę ex illis erutæ mephitim exhalant, ac graueolentiam, adeo vt aſſidentes ſyncopi atq; animi deliquio ſubinde periclitentur: nec minori incommodo afficiunt carbones cũ foſſiles, tum factitij; niſi illos dum igneſcunt, ſale cõſpergas. Tali ſiquidem remedio diſcutitur virus infeſtũ cerebro, omneque

Carbones foßiles oleo extinguũtur, aqua ardeſcunt.

Sal inſperſum carbonib. ignitis odorẽ ſopit

Excoquitur vitium, atq; exudat inutilis humor.

Lib. I. Georg.

Nõ deſunt q̃ hanc genitiuã terrę vim aſtris aſſignãt, q̃ haud dubie in hæc inferiora vires ſuas efficaciter exſerunt; hoc inducti argumento, quod multa videant apud nos ſpõte deficere, tũ alia quædã non ante viſa apparere, ac præſtantiora ſubſtitui: quib. vt non repugno, ſic ego præſertim quod ad herbas attinet, multa propter incuriam atq. ignauiã cultorũ vel deficere vel degenerare crediderim. Sic triticum, vt Theophraſtus teſtatur, in loliũ tranſit, ocimũ in ſerpillũ, ſiſymbriũ in menthã odore, figura vero in calamentũ, multaq. florum genera, niſi adhibita cura, ſubinde transferantur non ſolũ à ſua ſpecie, verum etiã ab inſita vi ac generoſitate deſciſcunt. Quod cũ in multis, tum in viola altili ſpectatiſſimo flore obſeruare ſoleo, quæ niſi quotannis ſitum loci mutare condiſcat, in humilem ac degenerẽ floſculũ, minuſque odoratum deficit Quibus aſtipulatur Virgilius:

Aſtrorũ in terrena efficacia.

De cauſis plant.

Cultura omnia melioreſcunt.

Vidi lecta, diu, & multo spectata labore,
Lib. 1. Georg. *Degenerare tamen, ni vis humana quotannis*
Maxima quæq; manu legeret. sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri.

E diuerso si siluestribus incultisq; curã adhibeas, primo quoq; tẽpore mitescunt exuta genuina insitaq; feritate. Quod luculenter expressit Virgilius:

Lib. 2. Georg. *Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,*
Infœcunda quidem, sed læta & fortia surgunt.
Quippe solo natura subest, tamen hæc quoq; signis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis:
Exuerint siluestrem animum, cultuq; frequenti
In quascunq; voces artes, haud tarda sequentur.

Simile à sordidis animalib. eorumque progressu. Multas itaq; stirpes, easq; nouas atq; inauditas natura parit ac profert, multas effectus siderũ, innumeras cultorũ solertia. Et quemadmodũ sorices, glires, anguillæ, murænę, cochleæ, limaces, lũbrici non semper ex semine, sed plerumq; ex lentore terræ atque ex sordib. ac putrilagine germinant: Sic in locis arenosis, quales apud Zelandos sunt mõtes Ammonij, quos *Dunen* populares vocãt, multi frutices spõte emicant ex alimẽti cõfluuio, & quod is locus Soli expositus est, herbisq; progignendis accõmodus, qui semel ex terræ vligine absq; parente enatæ postmodũ seminio se propagãt, ac numerosa prole se tuentur. Quamobrẽ non est quod quisquã miretur herbas mutationib. obnoxias, ac subinde virib. formaq; destitui, cũ id, nisi affinitate ac similitudine cõfundi illas cõtingat, loci situs, aeris ambientis qualitas, cultoris artificiũ efficiat. Sic piper, cardamomũ, seseli, radix Põtica cœlo nostro assueta nõnihil immutantur, nec tam calida atq; vrenti facultate existunt: sed tamẽ nemo aliud de his statuet, quam reuera sunt. Quod .n. iis vires flaccescunt, iustaq; magnitudo ac maturitas denegatur, id calor Solis languidus, cœlique intẽperies & inclemẽtia efficit. Herbas itaq; geminam

Theod. de caus. plãt. lib. 1. c. 1.

Herba & vires & species im mutant.

ninam ſubire mutationem cõſtat, nonnunquã em̃ inſitas illas vires, natiuasq. qualitates immutari contingit, perſiſtente forma atq. effigie: nonnunquam formæ ſpecies intercidit, ipſis qualitatib. ac virium facultatib. ſubſiſtentibus. Efficit id partim influxus ſiderũ, partim ſoli natura, cœliq. ambientis qualitas. Cũ em̃ varia ſit terræ conditio, ac differentia multiplex, contingit cũ aeris, tum alimenti ratione manifeſto immutari herbas, atq. alterius qualitatis fieri participes. Sic corylus, ceraſus, cornus ſi ripis vicinæ conſiſtant, quas vitioſæ aquæ lambunt, vel ſalſæ alluunt irrigantque, fructui manifeſto ſalſilago ineſſe deprehenditur. Sic homines pro alimẽtorum facultate, pro ambientis aeris conditione alium corporis habitum & temperamentum, alios mores & ſtudia conſequuntur. Sic Cimber in Hiſpanum, Germanus in Gallum vel Italum trãſit diutino commercio, vitæq. vſu & conſuetudine, ſic vt ſæpe videas arborem lætam ac nitentem, in locũ ſalſum vitioſumq. tranſlatam, deterioris terræ ſucco deperiſſe.

Salſa etenim tellus, & quæ perhibetur amara, *Virg. 2. Georg.*
Frugibus infelix: ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat;
Multaque degenerant ſuccos oblita priores.

Quod ſi adiicias fatalem quandam mutationem, & vices rerum varias; obſeruabis plantas, quamlibet illas foueas, vel ætate feſſas deficere, vel effœtas elanguescere, ac tantũ non emori, niſi inſerendo, inoculandoq nouos cultus ſubſtituas, vel auulſis ſurculis aut malleolis reſuſcites. Quæ ſtirpiũ varietas, mutationisq. viciſſitudo hoc effecit apud plerosq. vt hanc Medicinę partẽ infrugiferã eſſe contendant, ac propemodum operã luſiſſe Dioſcoridẽ, cõpluresq. alios, qui in depingendis herbis ſtudiũ collocarunt. Equidem ſic ſtatuo, neminẽ ſatis pro ſua dignitate, ac nominis ſui amplitudine hanc Spartã exornare q non

Vetuſtas omnia deteriora efficit.

viuas ſpirantesq. herbas, in quarũ notitiam nos deducunt oculatæ per manus inſpectiones, & graphicæ auctorum delineationes, exacte nouerit. Sunt enim ex noſtræ farinæ hominibus, qui vix dum inſpectis herbis, mira de his incunctanter pronunciāt, vt Pamphilus ille cuius meminit Galenus, qui ne per ſomnium quidem herbas nouerat, quas tētabat deſcribere, & vires deprædicare. Quod genus hominum Heraclides Tarentinus præconibus aſſimilabat, qui conducti mercede omnia publicitus decantant. & præconio adornant etiam ignota quæque & incōſpecta, vt nonnunquam vappam, aut vile mancipium. Simile quiddā refert Cicero de Phormione quodā philoſopho, qui corā Hannibale copioſe aliquot horas diſſeruit de Imperatoris officio, & de omni re militari. Quem cum oēs vehementer eſſent admirati, quærebant ex Hannibale, quid ipſe de illo philoſopho ſentiret: hic Pœnus non optime Græce, ſed tamen libere reſpondiſſe dicitur, Multos ſe deliros vidiſſe ſenes: ſed qui magis, quam Phormio deliraret, vidiſſe neminē. Nec me hercle iniuria. Quid em aut arrogātius, aut loquacius fieri potuit, quam Hannibali, qui tot annos de imperio cũ populo Romano gentiũ victore certaſſet, Græculũ hominem, qui nunquā caſtra, nunquā hoſtem vidiſſet, nunquā deniq; vel minimā partem publici muneris attigiſſet, præcepta rei militaris præſcribere? Quis nō illos in horum numerum referat, qui ſymphyti, qui glycyrrhizæ, marrhubij, ſatureiæ, pulegij vires ſe noſſe iactitant, idq. ex libris tantũ; & commonſtrare non poſſint, etiamſi ſtirpi aſtiterint, quid ſit quod ea poteſtate polleat, & cuius vires tantopere prædicant? Cum enim morbos medicamentis, herbiſq. efficacibus expugnemus, quis erit tam ſtupidus qui harum ignorationem in medico ferat? quis non periculoſam ægroto hanc medici ignorantiam ac neglectũ

De ſimp. medica. lib. 5.

Elegans cōparatio à præconibus ſumpta.

De Orato.

Hannibalis ſcōma in Phormionem.

culpabit? nemo mea quidem ſententia omnes artis numeros impleſſe videtur, qui harū cognitione eſt deſtitutus. Vt eñ nautę non ſolum neceſſarius vſus & ars remi, quo ſcaphā ſubigit, ſed illius etiā armamenti cognitio, cum fieri poſſet, vt contū pro remo arripiat: ita medico in primis neceſſaria exacta herbarum cognitio & peritia. Illæ enim explorata morbi natura, ad rem ſcite auſpicateq. inchoandam inſtrumenti vice exiſtunt. Quis autem ſe non deridendū propinauerit, qui aliquid aggreſſurus, inſtrumentum quo res perficiēda eſt ignorat? Mirari profecto ſubit illorum partim ignauiā, partim incuriam, quibus hæc medicinæ pars habita eſt neglectui; adeo vt Seplaſiariis inſigniter indoctis hāc prouinciam delegauerint. Cum ſatis cōſtet non veteres modo medicos, ſed potentiſſimos quoſq. reges atq. heroas in hac medicinę parte ſe exercuiſſe, quibus nihil magis fuit in votis, nihil viſum eſt magnificentius, magiſque regium, quam

Simile à re nautica.

Reges olim rei herbariæ ſtudioſi.

Virg. 11. Æneid.

Scire poteſtates herbarum, vſumq; medendi,

Quam parū ſeriis oblectamētis ſe recreare. Et profecto vetuſtiſſimorū regum famam, ac nominis amplitudinem, iampridem deleuiſſet obliuio, nullaq; prſus regiæ maieſtatis memoria ſupereſſet, niſi renaſcentes quotannis ſalubres herbæ illorū nomini inſcriptæ atq. inſignitæ periturā alioqui memoriam refricarent, illoſq; ab iniuria obliuionis aſſererent. Quorum veſtigiis inſiſtere decet philiatros, h.e. rei medicæ ſtudioſos, & nō ſolū anxia cura herbarū formas explorare, verū etiā vires excutere & experiri, eaſq. morbis expugnādis, ac conſeruādæ hominū naturæ accōmodare. Quod ipſum ſedulo præſtiterunt medicorum præſtātiſſimi, Hippocrates & Galenus, qui vſu & exercitatione rei medicę peritiā cōſecuti, certam exactamq. methodum exercēdæ artis tradiderunt, ratione atque experimento comprobatam.

Hęc siquidem per diffusam enarrationem & solidas traditiones exculta sola non artifices effingere possunt, tantisq. præsidiis instruere, vt minimi sit negotij sæuissimos quosq. morbos conficere. Sic n. & nos studiorum nostrorũ vberrimã frugem percipimus, & reliqui fructum non pœnitendum consequũtur. Qui vero alia ratione studiorum cursum instituunt, omniaq. ad oblectamentũ potius, quã ad vsum atq; vtilitatem hominũ referunt, male de studiis merentur, nec suis, ciuiũq. cõmodis bene consulũt Omnes autem artes, Cicerone teste, aliter tractantur ab his qui eas ad vsum transferunt, atq. hominum vtilitati deseruire cogunt: aliter ab his qui ipsarum artium studio ac theoria, hoc est, speculandi amore delectati, nihil aliud in vita sunt acturi, quã vt oblectamentum ac voluptatem ex illis concipiant. Vt enim virtutis, ita artis cuiusq laus omnis in actione consistit. Cum itaque tantam exigat diligentiam res medica, laboremq; indefessum requirat, & irrequietum, nunquam intermittenda industria, sed acriter explorãda natura morborum, atq ineunda ratio, qua illorum sæuitiem expugnemus. Atq; vt in bello noua stratagemata, astusq militares comminisci videmus, tum inauditas machinas ac sclopetas, tormentaque bellica excogitari: ita nouis subinde emergẽtibus morbis noua sunt remedia comminiscenda. Quod in lue Venerea, in ephemera contagiosa, seu sudore Britannico, in ictero nigro, cuius symptomata sunt Stomacacce & Scelotyrbe, nuper factitatum videmus. Questi sunt olim nõnulli vbertate nimia prioris ęui exhaustum solum, negare solita benignitate alimẽta mortalibus. Quod ipsum ita diluit Columella, vt hominum vitio atq. ignauiæ id assignet, quod culturæ minus insistant, minusq. strenuos colonos se præstẽt. Id ipsum & de nostrorum hominũ ingeniis interpretor, quibus naturę parens nihil denegauit,

Gal. 2. aliment.

Ad vsum omnia referenda.

Simile à rebus bellicis.

Schoerbuyc *à vitioso stomacho gingiuas & pedes inficit.*

Rei rust. lib. 1.

negauit, nec omnia veteribus indulsit, verum & reli quæ posteritati suas dotes est elargitus, quam steri-lem esse & effœtam passus non est. Itaq; non deest posteris ingeniũ, modo ne desit mens, ac propensa promptaq. ad artes consectandas voluntas, modo similis ardor & inquirēdi cupiditas illos rapiat. Siquidem, vt habet prouerbialis sentētia, Exercitatio potest omnia. Videre est autem plerosq; in ipso exercendę artis tyrocinio industrios, sedulos, ac discendi auidos: verum vbi eo sunt progressi, vt plebi innotescere cœperint, sensim illorũ flaccescit industria, ac remisse parumq. attente suas perficiunt operas, duri, præfracti, intractabiles, inhumani, ac min⁹, quã ante, officiosi; quiq. philautia quadam, ac inani persuasione reliquos fastidiunt, ac grauate collegam, laborisque socium adsci sci sibi patiuntur. Non desunt inter hos qui præmature ac præcipitanter ad factitandam medicinã irrumpunt, iis adminiculis destituti, quibus medicũ instructũ esse par est, quęq. iampridē didicisse non discere oportuit, sic vt prius medici titulũ aut elogium obtinuerint, quã sunt promeriti. Nam tum legere incipiunt præcepta medica homines præposteri, cũ acciri cōtigerit, medelamq; ægrotis adferre conueniat. Vt enim in conficiendis hostibus, sic in expugnandis morbis gerere quã fieri tempore posterius: re vero atq. vsu prius est, vt Marius apud Sallustiũ differit. Huiusmodi conditionis Atheniēses fuisse Demosthenes cōmemorat, quos ait nõ vt reliquos mortales vbi cõsuluissent, agere, verum vbi res actas accepissent, tum demum consulere. Sic nostrum pleriq. tum demum consultant ac disquirunt quid facto opus sit, cũ instãt vrgentq; morbi, qui nullas moras, aut inducias, nullaque deliberandi spatia admittunt. Quod itaque Cicero exigit in rebus bellicis, id medico accurate præstandũ, vt scilicet omnia sua consilia præmeditata habeat,

Vbi intenderis ingenium, ibi valet.

In Iugurt.

Olynth. 2.

Lib. 1. offic.

vt mature rem ipſam perficiat, nec vnquã à ration
diſcedat, percipere quoq; debet cogitatione futura
& ante conſtituere, quid poſſit accidere in vtramq
partẽ, nec committendũ aliquid, vt aliquãdo dicen
dum ſit, Non putaram. Nonnunquã aũt medicus i
ancipiti dubioq. morbo & qui celerrime ad ſtatum
properat, vt gladiator in arena, conſilium captat, a
medendi occaſionẽ è re nata arripit. Quod mihi ali
quando vſuueniſſe memini. Siquidẽ cum morbum
eiuſq. ſymptomata prope haberẽ explorata, ac ver
borũ ſerie, & componendorũ medicamentorũ ord
ne exacte eſſem inſtructus: tamen rebus, vt paul
ante reliqui, mutatis, coactus ſum totam ſcenã in
uertere, atq. aliam viam ingredi, aliaq methodo in
ſiſtere. Sic docte ac prudenter Terentius:

In re medica turpe dicere, Nõ putaram.

Adelph. act. 5. Scena 4.

Nunquã quiſquã tam bene ſubducta ratione ad vitã fuit
Quin res, ætas, vſus ſemper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat: vt illa quæ te ſcire credas, neſcias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Nihil à Comico dici potuit verius cum in omni vi
tæ actione, tum maxime in profligandis hoſtibu
morbiſq. expugnãdis. Quamlibet enim multum a
diu quis rationes conficiendi negocii, aut cuiuſq. re
perficiendæ ſecum ipſe ſit meditatus, omniaq; ad
muſſim, curaq exactiſſima excuſſerit, quo modo re
aggredienda ſit, quid primũ exequi, quid poſtrem
conueniat: in ipſo momẽto punctoq. temporis, qu
ſe operi accingit, & rem perficere ſtatuit, priores
rationes & præmeditata conſilia reſpuit, aliaq. pr
tempore excogitat. Itaq; vſu & exercitatione, mu
tarumq. rerum experientia parari conſtat pruden
tiam, & bene gerendarũ rerum dexteritatẽ, ex eo
felicem ſucceſſum, atque euentum exoptatum
nempe eorum qui ex morbo decumbunt, facilem
& expeditam ſanitatem, quam confeſtim nullaqu
mora conſequuntur, vbi fido expertoq; medico

In re medica oĩa ſerio agenda.

commit

committunt, atq. illi sunt obsequētes. Nam errones circūforaneos, atq. impostores publicos exterminādos censeo, qui nō verentur in hominū vitas ac corpora grassari, atq;, vt habet prouerbiū, in vasis iactura artem figulinā experiri, h. e. vt Plinii verbis vtar, hominū periculis discere, & per experimēta fallacia ac coniecturas mortem hominibus inferre, quorū culpa ac temeritate efficitur, vt medendi ars (quam inter dona spiritus Paulus refert, & qua post sacra dogmata nihil mortalibus excogitatum est salubre magis, ac necessariū) vna cum professoribus despecta sit, & negligatur, ne iis addam anicularum impudentiam, quæ nō verentur huius artis peritiam sibi vendicare: quas nō tantum à medendi magisterio, aut, vt minus ambitiose dicam, ministerio semouit publicus orbis cōsensus ac maiorum auctoritas, sed ab omni etiam iuris administratione, à functionib. ecclesiasticis, à concionandi munere exclusit etiam Paulus. Siquidem, vt apposite Persius: 1. Cor. 12. 1. Tim. 2. Satyr. 5.

Publica lex hominum, naturaq. continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus.
Stat contra ratio, ac secretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id quod quis vitiaret agendo,
Diluit helleborum certo compescere puncto
Nescius examen, vetat hoc natura medendi.

Cui sententiæ consentanea est illa Horatii, Lib. 1. Epistolar.

Nauem agere ignarus nauis, timet; helleborum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorum est,
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Quod compendiosis verbis indicat Prouerbium, Quam quisq; norit artem, in hac se exerceat. Quocirca felices fore artes Plinius pronunciauit, si de iis solū iudicent, easq. tractēt artifices, atq harū periti. Cum aūt in extruendis ædibus architectum deligamus solertem atque industrium: in dirigenda naue nauclerum expertissimum; in bello gerendo duces *Simile ab architectura, aliisq. officiis.*

exercitatos ac ſtrenuos: in expolienda lingua præceptorem eloquentem: in mente inſtituenda formandisq; moribus moderatorem optimum: cur in morbis expugnandis,in facienda tuendaq. ſanitate, triobolares circumforaneos, ac deliras anus admittimus? quibus corpus noſtrum trucidandū exponimus, animique domicilium diruendum offerimus. adeo nemo non artis medicæ peritiam ſibi arrogat, eiuſque profeſſionem exequitur. Sic Ferrariæ, Pontano teſte, aliquando inter proceres aulicos certamen fuit ac contentio, quorumnam artificum, & eorum qui opificio aliquo ſe exercent, maior eſſet vel numerus, vel copia, cum autem alij aliud proferrent, vt ſunt in Repub. ac cōfuſa multitudine piſtores, lanij coci, textores, carpentarij, aurigæ, fullones, trapezitæ ac menſarij, vſurarij, ſartores, nautę, lenones, quibus quæſtus inter omnes vberrimus: Tum vnus, Nulla, inquit, artificum maior copia, quam eorum qui ſe medicos profitentur, aut eius artis nomine ſeſe venditant, cuius ſe primo quoque tempore ſpecimen exhibiturum pollicetur: itaque poſtridie quendam in publicum producit ad hanc fabulam peragendam mire dextrū, qui faſcia obuolutis ceruicibus, vultuq; ad morbum compoſito, dentium dolorem ſimulat, ac ſubinde ingemiſcens ab obuiis ſtipem eblanditur, atque aliquid remedij mitigādo dolori implorat: ibi nemo non ex numeroſiſſima multitudine fomenta præſcribit, ac quid dolorem confeſtim diſcutiat, confidenter profitetur: itaque omnium ſuffragiis euicit is qui contēderat nullam præ medicorum turba in ciuitate numeroſiorem. Nec ſane illum fefellit opinio. Idiota ſiquidem atq. imperita plebs paſſim huius artis cognitionem ac notitiam ſibi vendicat, eamq; palam profitetur atque impudenter exercet, nullo experimento, nullaque ratione inſtructa.

Rei geſtæ enarratio.

Quam varia sit ac multiplex soli terræq; natura & conditio.

CAP. XVIII.

IAm vero vt aliquid superiori argumẽto affine ad-
iiciam, medicis cum primis obseruandam censeo
erræ cuiusq naturam, solique habitum. Hic siqui-
lem efficit vt variæ herbarum species emergant, di-
ersasque virtutes ac facultates hæ sortiantur. Hinc
Hippocrates Crateuæ montanas herbas, altisq. tu- *In Epist.*
nulis enatas colligendas præcipit, cũ firmiores exi-
tant ac robustiores, magisq. efficaces, quam aqua- *Quib. locis*
icæ, propter terræ densitatem, aerisque tenuita- *herbæ præ*
em: flores vero earum legendos, qui secundum *stantiores.*
onticulos, fluuios riuosq; nascuntur, quos imbecil-
es, nec multi roboris, succique dulcioris esse ducit.
Cum itaque ex soli natura exacte considerata, her-
barum vis ac temperamentum cognoscatur, ipsæq;
herbę aliæ aliis locis delectentur, & terram maxime
ibi familiarem deposcant, illarum discrimina, quas
liqua ex parte prosequitur Virgilius, obiter & vel- *2. Georg.*
ıti in tabula depicta referam, quo stirpes suis queq;
ocis possint accommodari, minusque ob alimenti
uccique malignitatem viribus destitui. Eo enim fit
t votis nostris non respondeant, effectuq. expecta-
o nos frustrentur, atq; euanida spe illudant.

Solum aliud,

racile, Macilentum	*Cinericeũ ad colorẽ referatur.*
Macrum, Pingue	*Amarum, Dulce*
leosum	*Acidum, Lentum*
Bituminosum	*Glutinosum, Sabulosum*
ypsosum, vel	*Arenosum, Glareosum*
ypsatum, Argillaceum	*Lapidosum, vel*
axosum, Ruderatum	*Lapideum, Testaceum*
retaceum, cretatum	*Calculosum, Rarum*
ineratum, cum	*Densum, Robustum*

Tophaceum, vel à poro porosum Braecklandt
Friabile, Tenue *Putre, Solutum*
Ieiunum, Sterile *Aridum, Stercoratum*
Pratense, Frumentaceum *Subactum, Strigosum*
Restibile, Repastinatum *Squalidum, Fertile*
Defossum, Nouale, & *Fœcundum, Salsum*
Veruactum, vulgo *Salsuginosum*
Frumenticium.

Locorum alia

Aspera, Prærupta	*Humida*
Inuia, Auia	*Palustria*
Inculta, Culta	*Uliginosa*
Arida, Sicca	*Irrigua*
Arentia, Ieiuna	*Humecta*
Siticulosa, Siluestria	*Conclusa*
Nemorosa, Siluosa	*Patentia*
Plana, Campestria	*Aprica*
Hortensia	*Opaca*
Fruticosa	*Densa*
Maritima	*Umbrosa*
Mediterranea	*Ventis exposita*
Edita	*A vento silentia*
Accliuia	*Auræ exposita*
Decliuia	*Soli peruia*
Algentia	*Subterranea, Retorrida*
Alsiosa	*Exsucca, Succulenta*
Æstuosa	*Calida, Frigida*
Tepida	*Rorulenta, Salubria*
Egelida	*Insalubria, Paludosa*
Gelida	*Stagnantia, Squalida*
Montuosa	*Rigosa, Orientalia*
Nebulosa	*Austrina, Feruida*
Caliginosa	*Roscida*
Cliuosa	*Occidentalia*
Aquosa	*Aquilonia.*

Lunæ radiis augeſcit, at non matureſcit botrus.

CAP. XIX.

LVna ſatis incrementũ dat, maturitatẽ Sol. Illa ſiquidem humiditatẽ mouet, & turgeſcere quæq; facit, ſed ob imbecillitatem concoquere nequit. Sic videmus ſtirpes interdiu allicere alimentum calore Solis incitatũ, noctu diffundere, ac per attractũ humorem ſuccumq imbibitũ adoleſcere, auctuſq. atq; incremẽta ſuſcipere. Vt enim vigilia & exercitatio, motusq; moderatus cibum digerit, atq. in habitum corporis diffundit, noctu vero & per ſomnũ concoctio perficitur: quod in ebriis vinoq; diſtentis percipimus, quibus ſomno crapula ac temulentia diſcutitur: ita Sole diem illuſtrante omnia maturitatem conſequuntur: noctu vero Luna ſuas vices obeunte adoleſcũt, ſuccoq; protuberãt. Quo fit vt videamus roſas, lilia, omniſq. generis floſculos interdiu nõ dehiſcere, ac patulos fieri, verũ noctu atq. antelucano:

Lunæ effectus in producendis ſtirpibus.

Simile à facultatibus naturalibus.

Solis ad occaſum, cum frigidus aera Veſper
Temperat, ac ſaltus reficit iam roſcida Luna.

Virg. lib. 2 Georg.

Stercoratio quare Heſiodo improbata.

CAP. XX.

HEſiodus non indiligens rei ruſticæ ſcriptor à pleriſq. inuaditur, quod ſterquiliniũ in agricultura neglexerit: cum is facti non ignarus ſalubritati potius quã fertilitati conſuluit. Ille ſiquidem alio lętamine ſterilitatem expugnandã cenſuit, quam ſtercorandi vſu & conſuetudine. Satis enim ex lupinorum, cicerũ, piſorũ, fabarumq. culmis vomere tempeſtiue ſubuerſis, aliove pabulo proſtrato, agrũ vberem fœcundumq. effici exiſtimauit. Quæcũq. enim ex ſtercoratis fimoq. cultis agris proueniunt, vitioſos minuſq. ſalubres ſuccos præbent. Sic triticum & Cerealia quæque à Curculionibus promptius infeſtantur, ac fruges, omniſq. generis legumina in eiuſ-

Stercoratio inſalubris.

Vnde fruges corruptioni obnoxiæ.

modi agris enata nec perēnare poſſunt nec diutius aſſeruari, quin vel ſitum contrahant, vel à teredine & vermiculis infeſtentur. Zythus quoque, eaq. potio quæ Belgis Cereuiſia dicitur, ex huiuſmodi frugibus decocta, citiſſime vitiatur, atq. acorem contrahit. Quamobrem recte, mea quidem ſententia, Heſiodus illos agros aptos accommodosq. ſementi exiſtimauit, quos venti temperati ſerenant, ſuaues Solis radij fouent, vbi nullæ æquæ ſtagnant, nec culta ſtercoratione pingueſcunt, aut ſaltem mundo natiuoq. humore ac calore maturitatem conſequuntur. Sic enim illa quæ naſcuntur, diu perſeuerant incorrupta, atq. alimentum præbent ſalubrius. Fieri autē nequit vt in his regionib. viuaces exiſtant homines, aut valetudine inculpata, vbi aer ipſe, vel alimenta vitioſa ſunt ac putredini obnoxia. Quorum alterū euenit, vbi ſtagna, paludesq. graueolentiam exhalant, alterum vbi non genuino honore, ſed aſciticio pingueſcit humus, ac ſtercorando excolitur.

Aer & alimenta valetudini vel pſunt, vel officiunt.

Qua ratione Curculio, aliæq beſtiolæ infeſtæ frugibus abigi necarique poſſint. CAP. XXI.

NIhil eſt in vita hac caduca & mortali, quod ſuas non experiatur aduerſitates atq. incommoda, multisq vexationibus atq. inſultibus non ſit expoſitum. Vt enim homines innumeris malis ſunt obnoxij, multaque illos circumuallant quæ valetudini vitæq. inſidiantur: ita & frugibus ſui non deſunt hoſtes, qui illas infeſtāt ac demoliūtur. robigo, culices, formicæ, limaces, cochleæ, locuſtæ, blattæ, erucæ, teredines, vermiculi, & qui funditus granaria depopulatur Curculio. Hoc enim genus vermiculi proboſcide quadā acuminata, roſtroq. aculeato, altera ſui parte triticū percerebrat, oēmq. ſimilaginem depaſcitur, furfuracea tenuiq. ac caſſa relicta membrana. Huius teredinis multa examina ineūte vere progerminant.

Nihil ex omni parte beatū.

Calāders *Curculiones.*

ninant, vbi frumenta Luna plena recens demessa, aq. madida ac rorulenta, antequã occalluerint, recõduntur, vel vbi granarii fenestræ Austrinis flatib. non Aquiloniis sunt opposita. Siccitas. n. efficit vt omnia putredini minus obnoxia existãt. Persuasum est autẽ nonnullis, quorum mea quidem sententia nec vana fides, nec inanis auguratio, Deũ Opt. Max. nonnunquã hanc calamitatem immittere in vindictam eorum qui plus satis lucro inhiãtes, vel fruges abscõdunt, vel supra legitimũ tempus asseruant magno inopum detrimẽto, qui hoc cõmeatu destituti, vitam tueri nequeunt. Hoc enim alimentũ in edendi, pascendiq. corporis vsum affluenter elargita est prouida Dei benignitas ac munificẽtia, adeo vt si cętera edulia desint, atq. obsonia quæq. desiderentur, satiari homines pane possint, eoq. ediã famemq; solari. Quamobrem grauiter culpandi sunt negotiatores frumentarii, qui magno tenuiũ damno, annonæ, frugumq. pretia intendunt, nec in summa egestate granaria laxãt, quo illis quæstus sit vberior. Eo siquidẽ fit vt in remp. sint iniurii, atq. in plebẽ cuius maledicta in se cõcitant, fraudulenti. Qui enim (vt Solomon testatur) frumenta abscondit, illũ execratur populus; qui vero diuẽdit, huius capiti fausta ex optat, beneq. precatur. Patitur tamẽ plerumq. Deus huiusmodi malis affligi nos, cum erga illum sumus ingrati, cuius liberalitate ac munificentia cumulate fruimur. Siquidem per Ezechielem immissurum se minatur religionis ac pietatis desertoribus calamitates quatuor, famem, pestem, bellũ, & nocentes bestias: vt his diuexati ad saniorem mentẽ, agnitamq; veritatẽ perducantur. Quod si naturales causę, non irati numinis vindicta malũ hoc inuexerit; ineunda ratio qua animalcula noxia vel abigi possint, vel interimi. Nihil autem ad perimendos curculiones efficacius, quam salsugo in qua allium decoctũ sit, si ea

Unde frumenta corrũpantur.

Negotiatores frumentarij odiosi.

Corenbyters.

Prou. 11.

Cap. 37.

Quatuor calamitates à Deo hominiũ mittũtur.

Curculiones quib. abigãtur.

irrigentur pauimenta ac parietes, confeſtim enim alio repunt, ac granaria deſerunt, odoriſq. tetri halitu exanimantur. Idipſum præſtant etiam Sagapenum, amurca, caſtorium, ſauina, ſulphur, cornu ceruinum, hedera, galbanum, ac graueolentia quæq, quorum ſuffitum, nec ſerpentes, nec colubri, vec veſpertiliones ferunt. Quod indicat omnis eruditionis parens Virgilius:

Lib. 3. Georg.

Diſce & odoratam ſtabulis incendere cedrum,
Galbaneoſq. agitare graui nidore chelydros.

Lupulus vulgo Hoppe.

Eadem ratione lupi ſaluctarii nidoroſos floſculos refugiũt, qui etiam hominũ cerebro infeſti ſunt, capitiq. grauedinẽ ac temulentiã inducunt. Similiter & ſambuci flores, quorũ odor etiã erucas arcet, blattaſq. ac tineas perimit quemadmodum abſinthium, ruta, mentaſtrum, abrotanum, ſatureia, iuglãdis folia, filix, pſeudonardus, quæ nobis lauendula dicitur, nigella, coriandrũ viride, pſyllium, anagyris, pulices cimiceſq. interimunt, vel culcitris ſuppoſita, aut toris, in aceti Scyllitici decoctione cõſperſa. Obſeruatũ eſt autem noſtra & auorum memoria naporũ ſemẽ, quod negotiatoribus Belgicis quęſtum prębet vberrimum, miram obtinere vim in proſternendis conficiendiſq. Curculionibus, nõ ratione deleteria, ſed ſuauitatis illecebra. Cũ enim id dulce atq. oleoſum illud deſerto tritico, auidiſſime appetunt, eoque diſtenti pereunt. Quod ipſum iis etiam vſuuenire ſolet, vbi fiſcellis vuarum paſſarum inſederint. Sic experimento comprobatum habeo, puerorum lumbricos vuarum paſſarũ eſu expugnari, ſi ieiunis, nullo admixto alio edulio illas exhibeas. Vt enim amarulenta quæq. ita dulcia effluenter hauſta vermibus inimica. Diſtendi enim illos cõtingit ac diſrumpi ſuauioris edulii copia. Sic etiam hominum ventriculus turgeſcit ac tormina concipit, dulcibus affatim ingeſtis,

Nancel. Napus.

Dulcia aliquando vermes enimunt.

Lumbri-

...umbricorum vermiumq; qui humanis corporibus innascuntur sagacitas, & quid portendat per os naresq; erepere.

CAP. XXII.

VISVM est nonnullis prodigii quiddam simile lumbricos præsertim longos & teretes, sursum ...niti, ac per os naresq. erepere: cum id insito quodã ...aturæ motu facere soleant, siquãdo humo diutius ...iunus perstiterit. Tunc enim stomacho morsus in...erunt, ciboq. explere cupiunt: quibus cum nihil ob...ciatur quo ali vitamq. tueri possint, in sublime fe...ntur, cibumq. ad gulæ vsq. meatũ venantur. Sen...unt enim sagacitate quadam naturæ per illas par...es in ventriculũ delabi alimenta, & cum nares per...iæ sint atq ad gulæ tramitem spectent, eo quoq. se ...onferunt, factaque titillatione, vel sternutamento ...iciuntur, vel primoribus digitis prehensi eximun...ur. hæc in sanis multoties a me sunt obseruata, qui...us cum facti causam explicassem, hac in re illos se...uros præstiti. In ægrotantibus vero hoc ipsum ali...uando euenisse conspexi, sed non absq. imminẽtis ...ali præsagio. Tanta est enim in huiusmodi corpo...bus contagio, eaq. putredo, atq. humorum inflam...atio, vt exitialem vim morbi perferre nequeant: ...aque erumpunt quidam foras, sed morbi sæuitia, ...on critice, nec naturæ vi incitati. Cum autem desi...ente morbi violentia, inferne cum reliquis excre...ẽtis illos prolui contingat, salutare id esse Hippo...ates statuit, sponte vero, nulloq. naturalis faculta...s impulsu egredi, quod in moribũdis perspicimus ...ecumbenti noxium. Subodorantur enim naturæ ...uadã sagacitate corpus defecturũ, seseq. destitutũ ...i alimento, eoq. stationem suã deserunt. Sic obser...atũ est, sorices ac glires ædes ruinosas deserere, tri...estri etiam spatio antequã sunt collapsuræ. Persen...scunt. n. naturæ instinctu, sensim dissolui cõtigna...onem & ædium compagem, illasq. breui ruituras,

Vermes narib. prolapsi.

Lib. 2. aphoris. ...

Glires ædes ruinosas deserunt.

Pediculi quoq. ac pulices, vbi corpus hominũ tab[...]scere sentiũt, omniaq. membra sensim sanguine [...]stitui, vel ipsum deserunt, vel illas partes occupa[...] quibus sanguis calorq. natiuus diutius inhæret. [...]pertum est enim a Libitinariis ac Vespillonibus in[...] se lacuna recondere circa stomachi orificiũ, in q[...] desinit cartilago ensiformis, vel in ea quæ mẽto [...] est, ac vocali arteriæ incumbit. Siquidem illæ par[...] vtpote cordi vicinæ ad extremum vsq. halitum [...]lescunt: quod cum a nonnullis qui ęgrotis assiste[...] mihi esset relatum, incunctanter pronunciaui c[...]tissimum id esse imminentis mortis argumentu[...] iamiamq. emigrantis animæ indubitatum indic[...] Cæterum cum lumbricorum paulo ante mentio[...] fecimus, hoc adiecisse visum est operæpretiũ, mu[...] esse, quæ lumbricos ventrisq. interanea exigãt, p[...]mãtq.: sed nihil efficacius exiccatis in tegula ign[...] vermibus, exhibitoq. illo puluisculo verminanti[...] cõfestim reliquos inhęrẽtes corpori deiici cõtin[...] eadem ratione, qua Plinius, cõpluresq. alii rerũ a[...]tarum indagatores asserunt, homini a scorpioni[...] icto, remedio esse ipsorũ cinerem potum, in ole[...] noue demersum. Sic rabidi canis morsum curar[...]stantur nostrates pilis eiusdem animantis exust[...]lisq. ex vino propinatis. Propellit enim malum, [...]rusq. facit innoxiũ, ac corpori cui morsus illatus [...] minus infestum quod virus eliciat conficiatq. [...] aliquando geminata cõmixtaq. cõtrariæ facult[...] venena, remedię sunt, non exitio. Quod festiuo[...]grammate indicat Ausonius de vxore quæ vir[...] aconito extinctum voluit:

Experientia de pediculorũ sagacitate.

Lib. 10. cap. 25.

Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito,
Nec satis ad mortem credidit esse datum.
Miscuit argenti lethalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc siquis, faciunt discreta venenum.
Aut idotum sumet qui sociata libet.

LÆ[...]

LÆVINI LEMNII

MEDICI ZIRIZÆI OCCVLtarum rerum ac naturalium quæstionum, LIBER SECVNDVS.

Humores, non malos genios, morbos inducere: spiritus tamen aerios se iis vt tempestatibus immiscere, ac faces subdere.

CAPVT I.

NON desunt apud nos pleriq. qui cum sint in naturæ operibus sobrie exercitati, ac morborum causas, originem, progressus, quæq. comitantur symptomata seu accidentia ignorent, atque illorum rationem assequi nequeant, in malos infestosque Genios, qui nostris incommodis continenter inuigilant, hæc ipsa referant. Sic eos, qui ex tertiana febri decumbũt, tertio quoq. die subeunte venas, malo Genio diuexari: in quartana itidem, Synochis, hoc est, continuis febribus, quotidiana, ephemera seu diaria, omnibusq. febribus æstuosis atque vrentibus tale quiddã euenire imaginãtur. Quod ipsum quam sit absurdum, ac ratione dissentaneũ, quiuis in naturę arcanis vel tenuiter versatus facile iudicauerit. Cum enim ex quatuor elementorũ cõcretione ac mixtura corpus humanum constet ac cõflatũ sit, totidemq. humores cõplectatur, qui ex facultate seminis quatuor qualitatum, calidi & humidi, frigidi & sicci sunt participes, quid aliud statui possit, quã ex horum intemperie, excessuq ac defectu morbos excitari suamq. originem sortiri? Argumento quod illos mitescere videmus ac sopiri, vomitu, sudorib. sectione venę, cucurbitulis parti læsę affixis, hęmor-

Humorũ prauitas & copia morborũ origo.

rhoidũ mensiumq. profluuio, tũ iniectis clysteribus subditisq. podici balanis seuglandib. Constituit aũt Deus pro inæstimabili sua sapientia in natura rerũ motus ordinatos nec quicq̃ temere aut fortuito sed omnia decẽti ordine ac cõtinuata serie ferri voluiq. voluit. Sic sidera, elemẽta, Oceanus, anni tempora, cælorũ orbes suos habẽt motus ac vices, certaq. lege decurrunt. Pari tenẽtur lege ac cõditione humores qui corpori humano inhęrent, ac suos effectus propriosq. motus ac certas periodos obtinẽt. Sic vt per quadripartitas anni varietates suas quisq. humor vices obeat, ac facultates viresq. in corp⁹ exerceat. Sic sanguis eã conditionẽ ac vim sortitus est, vt vere vigeat, suęq. naturæ morbos ac febres pariat, nẽpe cõtinẽtes quæ nullas præbent inducias, nec ad infebricitationẽ desinũt. Sic cholera ęstate alternis diebus reciprocante recurrẽteq. æstu bilioso, tertianã inducit. Pituita hibernis mensib. vbi cõputruit, quotidianam intermittentẽ. Melãcholia ineunte autumno quartanã: Sic diaria vno die, aut paulo post finitur, ꝙ ipsa nõ in humorũ putredine, sed in halituoso eoque accẽso spiritu cõsistat. Hæc aũt omnia eadẽ ratione, pariq. ordine & modo perficiũtur, quo ortus & occasus siderũ, Oceani æstus & reciprocatio herbarũ fruticũq. germinãtiũ amœna grataq. vicissitudo. Cęterũ id admiratione nõ caret, quod quatuor humores certa horarum spatia, certasq. diei partes sibi vendicant, ac diẽ noctemq. æquinctialẽ seu artificialẽ, per horas duodecim temporales sibi partiũtur. Quod a vero nõ esse alienũ experimento cõperi, cũ horũ obseruatione, febriũ accessiones indubitãter prænunciare soleã. Viget. n sanguis, Sorano Ephesio teste qui Euangelistarũ more spatia decursusq. diei ac noctis per horas æquales metitur, ab hora noctis nona ad horã diei tertiam, quibus horis cõcoquitur sanguis, atq. ab hepate elaboratur. Quo fit, vt mens ante-

Naturæ ordo ac series.

Humores sua tẽpora sortiũtur.

Quatuor humorum decursus in corpore.

Matt. 20

Mẽs homi nis dilucu lo erectior ex sangui nis halitu.

antelucano exortoq. Sole sit alacrior, omnesq. cum ægroti tum sani erectiores, ob suauem effluxũ, gratumq sanguinis halitũ Bilis vero flaua suas vices obit ab hora diei tertia ad horam diei nonam, pro tempore naturalis vis ac facultas secernit a sanguiẽ choleram, eamq: ad fellis folliculũ dirigit. Eoq. fit vt sub id tempus homo ad irã sit pronior, ac leuissime excandescat. Bilis aũt atra, seu succus melãcholicus ab hora diei nona vsq. ad horã noctis tertiam sua munia exequitur, clauoq. assidet. Quo temporis curriculo hepar defecatur, eluiturq. a sordido excremento, idq. natura spleni destinat. Quo fit, vt illo horarũ decursu mens hominis obnubiletur, atq. exatra densaq. fuligine animus mœrore contrahatur.

Pituita ab hora noctis tertia ad horam noctis nonam huic succedit: tunc enim peracta cœna concoctio in ventriculo perfici incipit, cibusq. liquescere atq. elixari. Quo fit, vt phlegma stomacho innatãs, atq. ad cerebrum delatũ, hominem somnolentum efficiat ac dormitantem. Quod si horũ omnium exacte rationem subduxeris, obseruabis iisdẽ fere horis, quibus humores suis vicibus funguntur, accessiones, insultusq. febrium inuadere, expletoq. singularum horarum, quæ humoribus subseruiunt, spatio, modo sinceri sint atq impermixti, consistere ac terminari: Sic continentes febres & quotquot ex sanguine ortum habent mane ingruunt, tertianæ sub meridiem, hoc est, hora sexta, quæ nobis est duodecima tam diei quam noctis. Quartanæ sub horã nonam, quæ nobis tertia est pomeridiana. Quotidiana ex phlegmate circa primas noctis excubias. Quod si humores redundent atq. inter se, vt assolet, implicati connexiq. sunt, non seruãt legitimum tempus suosq insultus, cum acriores tum productiores faciunt, magisq. diuturnos. Vt enim venti conglomerati sæuiores tempestates excitant, cum scilicet.

Humores quiq. certis horis vigent.

Simile a ventorum concursu.

Æneid. 1

Vna Eurusq. Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos volunt ad littora fluctus:

Ita vehementior fit morbus ex humorum cōcursu & confluuio, corpusq. humanum sæuissime excruciant congeminati morbi.

Ouidius. Met. lib. 1

——————nam corpore in vno
Frigida depugnant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris. sine pondere habentia pondus.

Horum effectuum causam, superuacaneum, imo friuolū est, in malos Genios referre. Cū hæc omnia in humorū putredine atq. inflāmatione, vel qualitate ac copia consistant. Ista siquidē efficiunt, vt sint vel breues, vel contractiores morborum circuitus. Cū aūt sanguis plurimum corpori inest, vnicum, eumq. continuū accessum facit: quod in venarū conceptaculis, per quæ, tanquā riuos atq. aquæductus, vndiq. sanguis diffusus est, putredo atq. inflammatio consistat. Quo fit, vt naturam, tanquā solertem fidumq. consulem in seditione ciuili, belloq. intestino, cōtinēter operi insistere, nullaq. intermissione obluctari morbo oporteat. Pituita vero flauaq. bilis atq. atra quod minus copiosæ sint, extraq. venarū angustias constitutæ, non perpetuo, sed intermisse affligunt, minusq. sunt lethales ex huiusmodi humoribus exorti morbi, quod illis nō pateat aditus accessusq. ad cor, partesq. principes, eoq. non facile illis cladem noxamq. inferre possunt. Sunt tamē harum febriū nonnullæ diuturnę, partim quod materia redundās sit, partim quod lento tenaciq. visco assimilis, adeo vt ægri concoqui possit, atq. eliquari. Quo fit vt melancholicos rarius exhilarescere contingat, nisi affatim & meracius bibant. Est enim is humor impense frigidus ac siccus. Huiusmodi autem constitutionis homines dictitare soleo ferro similes, quod multo vrentique igni opus habet vt ignescat, quo subigi malleis, fingiq. possit. Isti siquidem plurimo meracissimoq.

Sanguis cur febres continuas excitet.

Simile a consulis solertia.

Melāchollici non facile inebriantur.

Simile a candenti ferro melancholicis aptum.

cissimoque vino indigent, idq. inoffense perferunt: quo vbi incalescere cœperint, mimos, ridiculosque moriones se præbent. Camelũ saltitare dicas. Nam cum sint natura seueri ac tetrici; vino perfusi, festiui affectant videri atq. elegantes. Et quemadmodum non facile vino cedunt, illoq. obruuntur: ita ægre illis temulentia discutitur. Cum enim bibant affatim ac cibũ ingerant affluẽtius: fit vt densi fumi, crassiq. vapores tenacius fixiusq. cerebro inhæreant, adeo vt postridie illis imaginationes melancholicæ ingrauescant: Siquidẽ ex hesterno mero nondũ sopito ac despumato, totũ renidet corpus ac subolescit. Simile. n. quiddam iis euenit, quod ędibus accensis, quas tametsi incendiũ nõ funditus absumpsit nec omnia cõflagrata sunt; retorridus tamẽ ex ambustis odor, naribus se ingerit ac cerebro officit: Sic istis ex pridiana crapula fuliginosi olidiq. halitus, ac ructus nidorosi, infensi sunt, mentiq. ac celebro acres mordacesq. fumos inferunt. quos cum excutere nequeant, atq. identidẽ recrudescere phantasmata percipiant; denuo accũbere gestiunt; quo vini vapores, atq. ex illis ortas absurdas imaginatiões, vt clauũ clauo, retũdant. Cum itaq. sic se habeãt morborũ causæ atque origines, eaq. sit humorũ natura & conditio, vt nulla ratio potior excogitari vel iniri possit accessionis insultusq. febrium, quam vel humorũ copia, vel qualitas, non est quod quisquã existimet aut opinetur peruersos Genios hanc concitare tẽpestatẽ, hãc inducere intemperiẽ. Scio equidem, nec id grauate sum admissurus, Dæmones, hoc est, spiritus aereos scientia ac cognitione rerum imbutos, quiq omnia subodorari solent, nõ solũ humoribus se immiscere, sed mentes quoq. humanas ad pessima quæque instigare atq. impellere: bonos quoq. Genios, seu Angelos salutares ad optima quæq. adiumẽto esse, ad eaq. se præbere socios ac ministros. Sic Raphael

Melãcholicorũ natura, vbi vino incaluerint.

Simile nõ inelegans ab accẽsis ędibus.

Cruditas melãcholicis noxia.

Mali Genij corpus & mentẽ oppugnãt.

Mali Genij ventos exasperãt

Æneid. 1

Vna Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos volunt ad littora fluctus:

Ita vehementior fit morbus ex humorum cōcursu & confluuio, corpusq. humanum sæuissime excruciant congeminati morbi.

Ouidius. Met. lib. 1

———— nam corpore in vno
Frigida depugnant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Horum effectuum causam, superuacaneum, imo friuolū est, in malos Genios referre. Cū hæc omnia in humorū putredine atq. inflāmatione, vel qualitate ac copia consistant. Ista siquidē efficiunt, vt sint vel breues, vel contractiores morborum circuitus. Cū aūt sanguis plurimum corpori inest, vnicum, eumq. continuū accessum facit: quod in venarū conceptaculis, per quæ, tanquā riuos atq. aquæductus, vndiq. sanguis diffusus est, putredo atq. inflammatio consistat. Quo fit, vt naturam, tanquā solertem fidumq. consulem in seditione ciuili, belloq. intestino, cōtinēter operi insistere, nullaq. intermissione obluctari morbo oporteat. Pituita vero flauaq. bilis atq. atra quod minus copiosæ sint, extraq. venarū angustias constitutæ, non perpetuo, sed intermisse affligunt, minusq. sunt lethales ex huiusmodi humoribus exorti morbi, quod illis nō pateat aditus accessusq. ad cor, partesq. principes, eoq. non facile illis cladem noxamq. inferre possunt. Sunt tamē harum febriū nonnullæ diuturnę, partim quod materia redundās sit, partim quod lento tenaciq. visco assimilis, adeo vt ægri concoqui possit, atq. eliquari. Quo fit vt melancholicos rarius exhilarescere contingat, nisi affatim & meracius bibant. Est enim is humor impense frigidus ac siccus. Huiusmodi autem constitutionis homines dictitare soleo ferro similes, quod multo vrentique igni opus habet vt ignescat, quo subigi malleis, fingiq. possit. Isti siquidem plurimo meracissimoq.

Sanguis cur febres continuas excitet.

Simile a consulis solertia.

Melācholici non facile inebriantur.

Simile a candenti ferro melancholicis aptum.

cissimoque vino indigent,idq. inoffense perferunt: quo vbi incalescere cœperint,mimos, ridiculosque moriones se præbent.Camelũ saltitare dicas. Nam cum sint natura seueri ac tetrici; vino perfusi,festiui affectant videri atq.elegantes. Et quemadmodum non facile vino cedunt,illoq. obruuntur:ita ægre illis temulentia discutitur.Cum enim bibant affatim ac cibũ ingerant afluẽtius: fit vt densi fumi, crassiq. vapores tenacius fixiusq. cerebro inhæreant, adeo vt postridie illis imaginationes melancholicæ ingrauescant: Siquidẽ ex hesterno mero nondũ sopito ac despumato,totũ renidet corpus ac subolescit. Simile.n. quiddam iis euenit,quod ędibus accensis,quas tametsi incendiũ nõ funditus absumpsit nec omnia cõflagrata sunt; retorridus tamẽ ex ambustis odor, naribus se ingerit ac cerebro officit: Sic istis ex pridiana crapula fuliginosi olidiq. halitus, ac ructus nidorosi,infensi sunt,mentiq. ac celebro acres mordacesq.fumos inferunt. quos cum excutere nequeant,atq. identidẽ recrudescere phantasmata percipiant;denuo accũbere gestiunt;quovini vapores,atq. ex illis ortas absurdas imaginatiões,vt clauũ clauo, retũdant.Cum itaq.sic se habeãt morborũ causæ atque origines,eaq.sit humorũ natura & conditio,vt nulla ratio potior excogitari vel iniri possit accessionis insultusq. febrium,quam vel humorũ copia, vel qualitas,non est quod quisquã existimet aut opinetur peruersos Genios hanc concitare tẽpestatẽ, hãc inducere intemperiẽ.Scio equidem, nec id grauate sum admissurus,Dæmones , hoc est,spiritus aereos scientia ac cognitione rerum imbutos,quiq omnia subodorari solent,nõ solũ humoribus se immiscere,sed mentes quoq.humanas ad pessima quæque instigare atq. impellere : bonos quoq. Genios,seu Angelos salutares ad optima quæq.adiumẽto esse, ad eaq.se præbere socios ac ministros. Sic Raphael

Melãcholicorũ natura,vbi vino incaluerint.

Simile nõ inelegans ab accẽsis ædibus.

Cruditas melãcholicis noxia.

Mali Genij corpus & mentẽ oppugnãt.

Mali Genij ventos exasperãt

Humores corporis quos mores pariãt.

tem? Quod si cui insitos corpori humores excutere collubeat, atq in se ipse explorare, qua vi ac facultate polleant; experietur illos non modo corporis habitum, sed animi etiam mores constituere, sic tamē vt morum institutio, tum pietatis ac religionis cultus & obseruatio primas potioresq. partes obtineat. Sanguis siquidem vel si qualitates spectes, calor & humor florido quidem corpore homines producit, at quod ad animum attinet, lasciuos, moribus Comicis, simplices minimeq. fucatos, ac tantum non stolidos. Bilis flaua arido quidem corpore ac subfusco profert, sed callidos, subdolos, ingeniosos, feruidi ardentisq. ac concitati animi, prudentes, industrios, solertes, inconstantes, instabiles, fraudulentos:

Pers. Sat. 5

——Qui fronte politi
Astutam vapido seruant sub pectore vulpem.

Melancholicus succus stabiles & constantes efficit, quiq. non facile a concepta persuasione resiliant, suamq. opinionem deserant: adeo vt si alicui sectę addictos esse contingat, mordicus illam tueantur, nec facile ab illa resiliant: qui affectus in cholericis mitior est; siquidem isti ob humores fluctuantes atq. instabiles, spiritusq tenues, leui momento alio trãsferuntur, & licet feruidi existant & clamosi, placabiles tamen sunt minusq. pertinaces aut obstinati. Pituita ad formandos fingendosque mores inutilis est. Quo fit, vt hebetioris sint ingenii, nec ad vllas functiones ac munia appositi.

Melancholicos, maniacos, phreneticos, quiq; ex alia causa furore perciti sunt, nonnunquam linguam alienam personare quam non didicerint, nec tamen esse Dæmoniacos.

CAPVT II.

Humorũ mira vis in concitãda mente.

MIra vis concitat humores, ardorque vehemens mentem exagitat, cum ægroti in æstuosis febribus linguã quã nõ sunt edocti, modo diserte, modo obscure & cõfuse loquũtur, qđ in ἐνεργουμένοις

hoc eſt, a Dæmone obſeſſis fieri nō magnopere miror: cum illi omnia calleant, rerumq. omniū ſcientiam obtineant. Sunt autem humores tam violenti atq. atroces, vbi vel inflammati ſint vel corrupti, vt eorum fuligo in cerebrū delata, quod in meraciſſimo quoq. vino affluenter hauſto obſeruamus, peregrinā linguam extorqueat. Quod ſi a malis Geniis perficeretur, nō conſileſcĕrent morbi purgantibus medicamentis, nec iis quæ ſomnū cōciliant, diſcuterentur. His enim & pleriſq aliis, quibus abūde inſtructa eſt res medica, ritè adhibitis, reſtitui illos videmus, atq. ad conſuetū loquendi vſum, mentemq. ſaniorem reduci. Cum itaq. feruentiſſima ſit humorū ebullitio, vehemens quoq. ſit ſpirituum agitatio, mentiſq. humanę cōcitatiſſimus motus, & cōcuſſio quę voces quaſdā inauditas, linguāq. prius incognitam extundit, nō ſecus quam ex cōtritu ac colliſione ſilicis, emicātes ignitaſq. ſcintillas elici videmus. Eſt aūt hoc mēti humanæ inſitū, vt appoſita aptaq. ſit ad percipiendā rerum cognitionem, ipſaq. imbuta eſt artibus ante illarū vſum. Sic vt non ſit abſimile vero illud Platonis, Noſtrum ſcire nihil aliud eſſe quam reminiſci. Mens ſiquidem hominis omniū rerum ſcientiam ac notionē in ſe ipſa cōplectitur, ſed mole corporis, denſiſq. humoribus oppreſſa nō facile eluceſcit, eoq. vt ignis cineribus obductus, exuſcitari foueriq. poſtulat, quo ſe proferāt ingenii nobis igniculi, naturęq. lumen reſplendeat. Si quando igitur diuina hæc potiorq. hominis pars anima concutitur morbiſq. exagitatur; ea profert quæ in intimo receſſu latitabant, inſitaſq. vires palam exerit. Vt enim ſtirpes quędam nullū ex ſe odorem diffundūt, nec aliquid ſuaueolentiæ expirant, niſi ſubinde cōmoueas manuſq. demulceas. Sic quoq. non proferunt ſe ingenitę facultates ac vires, niſi, vt aurum in cote lapideque Lydio, explorentur. Pari ratione

Vt vini, ita humorum vis mentem concitat.

Simile a ſilicis attritu.

Mens artib. imbuta ante doctrinam

In Phæd.

Simile a ſopito igne

Simile nō inconcinnū ab herbarū fragrantia.

Simile a lapidū ac ſtirpium effectu.

Gagates ſuccinum quod Amber vulgo dicitur; non continuo paleas ac feſtucas, aliaq. venti ludibria ad ſe rapiunt, ſed agitata atq. attritu concalefacta. Sic cum pugiones acuis crebro, celerique motu ſcintillas emicantes exprimis Et herbis quoq. & gemmis naturæ vis percipi cognoſciq. poteſt. Pæonia ſiquidem, viſcum, fruticulus, verbena, corallium, hæmatites, vniones, ſmaragdi, aliaq. amuleta, hoc eſt, quæ noxia quæq. amoliuntur ac depellunt, corpori applicata, colloq. appenſa, præſentanea vi vel morbos diſcutiunt, vel ſanguinem ſiſtunt, aliaq. pro inſita facultate præſtant: ſed hæc omnia efficacius ac præſentius intus exhibita, atq. in corpus aſſumta. Experimentum a generoſo vino capere licet, quod naribus admotum, odore quidem cor reficit, mentēq; excitat, verum vbi in corpus reconditum delatumq. eſt (ſi quidem in dolio nihil efficit, ſed in venas dimanans) tum demum vires ſuas explicat, atq. homines quālibet ſtupidos, diſertos facit, ac mire loquaces. Acuit enim mentem vini calor, quæq. in cerebri latebris deliteſcunt, prodit, atq. in apertum profert. Pari ratione ac modo humores homines afficiunt, vbi tota vis atque impetus morbi cerebri ſinus impleuit, mentemq. ac ſpiritus cum vitales, tum animales concitare cœperint. Videmus enim nōnullos in æſtuoſis febribus, quæ fere æſtate vigent, copioſos promptoſq. fuiſſe in diſſerendo, vſoſq orati one culta atq. elaborata, eoq. idiomate, quod morbo defuncti nullo modo exprimere potuerūt; quos ego pronunciaui non malo infeſtoq. Genio diuexari, nec Dæmonii inſtinctu impulſuq. illos iſta peragere, ſed vi morbi, humorumq. ferocia, qua tanquā face ſubdita mens hominis exardeſcit atq. inflammatur. Illos ſiquidem, admotis capiti fomentis, exhibitaq. ſomnifica potione, a morbo mentiſq. errore vindicaui: quo diſcuſſo, omnium eorum quæ ab

Vnde vis in cōcitandis ſpiritibus.

Simile a vini efficacia ſumptum.

his

is dicta factaq. erant, profunda cepit obliuio. quorum nonnulla cum in memoriam illis reuocarem, suppudescere cœperunt, miratiq. sunt in tantum sibi excidisse mentem. Simili etiam ratione moribundi, quod in his excitetur ardens animi vigor illosq. antequam emigrent, rapiat diuinus quidā afflatus, vaticinari solent, quæq. euentura sunt, certo prędicere, idq. diserte atq. oratiône tam meditata, vt adstantes admiratione afficiantur. Quod autem anima vtpote cælestis originis ac diuinitatis particeps, præscia sit futuri ac vaticinandi perita imminente potissimum morte. suo loco dicetur. *Cur animam migratura vaticinetur.*

De epilepsia, quam cum veteres tum recentes plebeÿ in certos Diuos referunt, violentia ac sæuitia; qua deniq. ratione expugnari poßit. Obiter comitiali morbo, lethargo, apoplexia oppressos non confestim sepulchro inferendos.

CAP. III.

QVos effectus obtineant in corporibus humanis humores, quidve efficiant, alias demonstratū est. Verum cum hi pro locorū ratione ac discrimine variis diuersisq. modis illa afficiant, de his quoq. dicēdum putaui quæ cerebro inhærent. Illi siquidē qui in celsissima parte corporis consistunt morbi, non solum dolores infligunt, sed sensum motumq. eripiunt, ac menti iacturam inferunt, quod in Apoplexia & lethargo, quæq. in teneriorem ætatem & sexum muliebrē impotentius sęuit, epilepsia spectare licet. Veteres reclamante, Hippocrate, in peculiares Diuos morbum comitialem referebāt. Cum enim proxime adstantes tam subito miseros conuelli proterniq viderent, existimabant vel Diuos aliquos illis infestos, vel malos Genios hanc calamitatē cladēmq inferre: quocirca vota illis nuncupabant tabulasq. votiuas erexerūt. Hinc nostra ætas Epilepsiā in multas species discriminat, atque aliam Diuo Ioanni Christi præconi, aliam Cornelio Hubertoque assignat, quorum simplicitati vt neminem de-

Morbus comitialis in quem referēdus.

Diuis nō aßignādi morborū cruciatus

cet insultare: ita sensim illam persuasionem illo animis eximendam censeo quo in naturales caus ista referenda intelligant. Pro habitu siquidē & co stitutione corporis, pro organorum ac meatuū am plitudine vel angustia, proq humoris viscosi redu dantia, varias diuersasq differentias percipiunt, a mutationes subeunt: hinc alii vlulant, canumq. m re latrant, alii sibilant ac dentibus strident, nonnul clamores edunt horrendos, atq. intentius vocifer tur: non desunt qui prorsus obmutescant, cerebr præsertim oppleto densis humoribus, oppressoq d aphragmate, atq occlusis respirandi fistulis. Quo fi vt spiritus inoffense commeare nequeat, atq. vltr citroq reciprocare; qui omnium acerbissime mi torqueri videntur. Horum aūt symptomata grauiu inualescunt, ac sæuiora efficiuntur, cum vel luna in pleri vel inchoari incipit, aut vbi ea cor vel cerebr obsidet. Tunc enim humores maxime redundan prę sertim vbi post Aquilonē Austri spirare cœperin venti vt turbulenti atq insalubres; ita frigidi & hu midi. Siquidē humida corpora, ciboq. & cælo vtēte humido, huic malo sunt magis opportuni, morbo comitiali expositi: argumento quod impuberes a fęminæ potissimū eo infestātur, quibus nisi circa a num quintum & vigesimum, augescente calore n tiuo, qui siccius temperamentum inducit, desinat vltraq. eam ętatē producatur; ad mortem comita solet, hoc est, non nisi mors finem morbo imponit eoq. vita terminatur. Cum igitur tam euidens si causa morbi comitialis, persuadendum censeo im peritæ plebi, non alio referendum, quam in natu rales humanorum motus, quo minus exhorrescan homines, vbi spectare cogantur os rabidum ac dis tortum, genas inflatas, buccas humore spuma que turgidas: sed illos adire ne metuāt, atq. aliquo lenimen doloris medelamque adferre curent. Ho

Comitialis morbi differentia.

Luna morbos humidos exasperat.

Aphoris. 7. cōmēt. 5

Epilepticorum habitus formidabilis.

siqui

quidem efficiunt ſpectatores meticuloſi ac trepi-
antes, vt multi ſe crudeliter dilacerent, caputq. po
ibus ac ſolo illidant, vtq. multi deplorati iudicen-
ur, eoſque efferri contingat, ac ſepulchro deſtinari,
ntequam anima in auras prorſus euanuit. Cōper-
am enim habeo noſtra & auorū memoria, nonnul
os effracto capulo reuixiſſe. Quamobrē lege cautū
ſſe conuenit, ne Libitinarii ac Veſpillones præpro-
ere quos mortuos exiſtimant, extinctæque animæ
peciem præbere vident, loculo includāt, eos preſer-
im qui apoplexia, aut morbo comitiali, vteriq. ſtrā-
ulatione ſuffocātur: cum in illis nonnunquam de-
iteſcat anima, quæ rurſus corpus ſpiritu vitaq; im-
uit. In contagioſis aūt febribus, vel cū peſte feriun
ur homines, non neceſſe eſt, nec conſultū arbitror
am anxie iſta obſeruare, cū ſtatim à morte ſerpat
ontagio, atq. aſtantibus labem inferat. Minus autē
ericuli imminet iis qui viuis peſte correptis adſtāt,
nfectiſq. obſequiū præſtant, quam vbi morientibus
ſſiſtunt: tunc enim ſe diffundit contagio, atque ad
bbuia quæq; dimanat. Simile enim quiddam corpo
ibus recens extinctis euenit, quod cereis, lychniſq.
c funalibus, quæ accēſa nullam graueolentiam na-
ibus offundunt: at extincta, flammaq. ſopita tetro
ndiq. fumantiq. odore cœnaculum complent. Ita
lus periculi imminet, vbi animam exhalantibus
ræſto ſunt, quam vbi aliquid adhuc vitæ ſupereſt,
ut vbi horas aliquot extincti frigent ac rigeſcunt.
uod ſi paulo diutius, ſupraque legitimum tempus
uiuſmodi corpora reſerues inſepulta, olida effici-
ntur cadauera, ſenſimq. mephitim exhalant, ac ſa-
ie taboque diffluunt, quod in apoplexia, frigidiſq.
erebri morbis raro contingere ſolet, niſi vel ſtatus
œli ſit calidus, vel corpora obeſa exiſtāt. Quæ ſi nō
mpediant, nec tale quiddā obſiſtat, non niſi elapſo
riduo huiuſmodi corpora inhumanda. Siquidem

Apoplectici ſeri⁹ humandi.

Peſte extincti ocyus humādi.

Simile appoſitū ab extinctis funalibus.

Humorū motus & reuolutio in mortuis.

expleto duarum & ſeptuaginta horarum curricul[o]
humores ſiſti contingit, moueriq. deſinũt, quod lu-
na eo temporis ſpatio, vnũ Zodiaci ſignum pereg[e]-
rit, cuius vi humorum decurſus in corporibus perfi-
Ioan. 11. citur. Quæ ratio effeciſſe dicitur, vt Chriſtus captata
occaſione Lazarũ quatriduanũ, in vitã poſtliminio
reuocarit, ne quis calumniari poſſit illum nõ fuiſſe
Chriſtus mortuũ, ſed animi deliquio correptum ex emẽtita
cur ſerius morte reuixiſſe. Ipſe quoq. cum negotiũ ſalutis hu-
Lazarum manæ ſua morte ac reſurrectione peregit, eandem
ſuſcitauit. occaſionẽ arripuit. Siquidẽ pręter id quod lateri vu[l]-
nus lethale eſſet inflictũ, totũ triduũ peregit in mo-
numento, quo omnẽ anſam præcideret iis, qui ſini-
ſtre parumq. reuerenter, nec ſatis pro dignitate de
illi⁹ morte & reſurrectione ſentire poſsẽt, omniaq.
illius dicta factaq. rapere in calumniã. In quo erro[re]
ac veſania Iudæi etiamnũ perſiſtunt. Cæterum cu[m]
morbi qui mentẽ homini eripiũt, tam ſint formid[olo]-
di, vt nemo nõ aſtantiũ horrore concutiatur ac co[n]-
tremiſcat: facturus ſum operæpretiũ, ſi remedia, ea-
que præſentanea, nec ex triuio petita adiecero, qu[ibus]
quiſq. etiã à re medica alienus, ſe ſuoſq. munire po[ſ]-
ſit, atq. ab iis immunẽ præſtare. Et quoniã oẽs cere-
bri morbi pręſertim qui ex frigido humore cõſiſtũt
inter ſe ſunt affines, ſingulis indiſcriminatim poſsi[nt]
accõmodari, nẽpe memoriæ detrimento, vertigini,
Incubus. palpitationi, tremori, epilepſię, lethargo, apoplexi[æ]
De mac- nocturniſq. ludibriis, atq. incuborũ ſuppreſſionib[us]
re[.]. qui morbus ἐφιάλτης Græce dicitur. Inter in-
numera quæ his malis obſiſtunt ac medentur, qu[a]-
tuor potiſſime efficaciſſima comperi, non tam exp[e]-
rimento, quam ratione comprobata: Semẽ Pæoni[æ]
Remedia orbiculare ac nigricãs, nam anguloſum & coccine[o]
incubi. ruboreq. perfuſum, ad hæc inefficax eſt.

Scyllæ radix turbinata ac bulbacea.

Cranij humani ramenta.

Fru[t]

fruticulus aut virgultum, quod Viſcum vocãt. Quorum effectus, & qua ratione illos perficiant, ſingulatim demonſtrare pergam.

Pæonia Galeno nõ minus decantata, quã Braſſica Catoni, non ſolũ à qualitate elementari, ſed totius ſubſtantię vi ac proprietate ſpecifica hunc morbum expugnat. Pueros aũt in quib. vis morbi minus valida, etiã à collo geſtata hoc morbo collapſos erigit: Diſcutit em̃ conſumitq. humorẽ pituitoſum, qui huius morbi eſt ſeminariũ. Intus vero exhibitæ huius baccæ, etiã in adultis efficacius id præſtãt. Siquidem flatuoſum, imbutumq. veneno humorẽ abſorbet, ac corpus ac temperamentũ calidius ſicciusq. perducit. Hoc aũt ſemen præſtantiſſimum nõnulli aſſerunt, quod à Pæoniæ, quã maſculi nomine deſignant, prima fœtura emergit. Diu em̃ ſtolones, hoc eſt, inutiles frutices culmoſq. effœtos, ac ſemine deſtitutos profert. Vbi vero perfecte adoleuit, ſiliquis dehiſcẽtib. hinc baccas atro colore politas, hinc acinos coccineo flagrantiq rubore nitidos, oſtendant, nigricãs ſemẽ in vſum reſeruandũ, non tamen ea vanitate ac ſuperſtitione, vt ſequẽtis anni ſemẽ credatur inefficax, cũ à decimo partu etiam qui emerſit fœtus, prę ſentaneam vim habeat, modo ne carioſus ſit, & euanidus. Scylla facultate & virib Pæonia ſuperior, mirificam vim habet, non ſolũ in epilepſia, ſed omnibus morbis qui ex lenta pituita, viſcoſiſq. humorib. contrahuntur, in quacunq. corporis parte conſiſtãt. Eſt em̃ vi abſterſoria, qua tenacia quęq diſſoluit. In quẽ vſum ex eo confecta oxymelitis à me exhiberi ſolet cochleari menſura, quæ quoniam inſigni eſt amarore, cum Serapio de ſtœchade illam diluo, nucisq. myriſticæ ſeu muſcatæ pauxillum admiſceo, aceto quoque Scyllitico ſubinde os collui præcipio, ſic vt pauxillum deglutiant.

Pæonia qua vi polleat.

Scylla qua vi polleat in epilepſia.

Porro Cranii humani ſcobes, aut ramenta pręſen

tanea quoq. experior in exiccandis humoribus, qui huiusmodi morbos inferunt, si pars aliqua ex masculi calua lima accurate contrita, mari: mulieris vero, muliebri sexui exhibeatur, idq; ex vino, vel oxymelite Scyllitica, nõ sane occulta omnino proprietate, sed quod valenter exiccet: qua ratione coagulũ, sanguisq; leporinus dysenterias, aliaq. profluuia compescit. Sic vsu atq. experiẽtia compertũ habeo: Ossa humana dysentericis ex vino rubro exhibita, fluxũ sanguinolentũ cohibere, astrictoria rõe, ac vi exiccãte, quod efficaciter etiam præstat πισσάσφαλτον factitium, hoc est, mumia Arabica, præsertim si momentum succini marini, quod vulgo Spermaceti dicitur, admisceas. Supradictis effectu proxima, ne dicam superior, Viscũ, eo opinor nomine insignitum, quod acinis seu baccis glutinosus humor subest, qui digiti attritu lentescit. neq. eñ ea voce designatur viscilago venenata, mucusq. glutinosus, quæ Ixia dicitur, qua linguã inflãmari omniaq. interranea conglutinari cõtingit, sed plãta fruticosa, qua nihil apud sacerdotes Galliæ, quos Druidas Cæsar vocat, sacratius, nunquam in terra, sed perenni virore in Ilice & Quercu nascẽs, nõ ex semine, sed ex palũbi, turdiq. excremẽto. Frutex is sæpius mihi cõspectus est cubitali altitudine, colore intus porraceo, ac viridanti, foris subfusco, folio buxi vergẽte ad croceũ. Quod omnis eruditionis parẽs, & quo nemo in cognitione rerũ versatior, elegãti carmine cõmonstrat Virgili⁹:

Cranium caluaque humana.

Ossa humana Comitiali morbo idonea.

Viscum plãta quo effectu cõtra epilepsiam.

Commẽt. lib. 6.

Æneid. 6

Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabant bractea vento:
Quale solet siluis brumali tempore Viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos.
—— Latet arbore opaca
Aureus, & foliis & lento vimine ramus:
Auricomos generans acinos, atq. arbore fœtus.

Quo

Quo indicat poeta, nulla re magis cedere mortiferos insultus, morbosq; cerebri lethales expugnari, quã aurei huius fruticis vsu & medela. Humores siquidẽ tenaces discutit, extenuat, exiccat, morboq; comitiali mirifica vi videtur, puluisculo huius vino meracissimo assumpto. Restat iam vt Alcis vires excutiam⁹, quod animal Caprarũ esse generis, sed maiori corporis mole, Caius Cæsar in Comment. testatur. In Bibliis Tragelaphus, seu Hircoceruus dicitur, assimilis Rupricapreis, quib. Iudæis vesci fas erat. Huius vngula præsentanea vi pollet aduersus morbum Comitialem, quod multis experimentis comprobatum habeo, licet ratio mihi visa sit obscurior. Sunt apud Belgas, quod regio plus satis humida frigidaq; sit, atq; Auster continenter spiret ventorum insalubERRimus, complures huic morbo obnoxij adeo, vt in compitis ac triuiis miseranda spectacula hominũ oculis exhibeantur, sic vt passim ad hoc remediũ tanquã ἀλεξίκακον, h. e. quod malũ depellat, confugiãt. Mihi sane semel atq. iterũ contigit, vt muliercula quædam in ædium nostrarũ vestibulo, tanquã fulmine icta, cõcideret: quod vbi essem cõspicatus, accedo propius, atq. annuli gestamen, cui Alcis particula inserta erat, digito qui infimo proximus est, infero: illa e uestigio erexit se in pedes, potuque refocillata iter inceptum alacriter peragit. Altera quędã cũ domo abessem, pro foribus edito clamore insolito, de repente in terram concidit, soloq caput illisit: Ibi vnus ex familiaribus Alcis partem palmæ imposuit, manuq. in pugnum complicata, quod annulo inclusa non esset, morbũ cõfestim depulit. Hęc fieri crediderim specifica vi, abditaque proprietate substãtiæ, vel quod eximia exiccandi, discutiẽdiq potestate polleat. Porro nisi esset res solida, statui posset effluxũ quendam emanare, qualem flores, olentesq. herbæ effundunt. Quod tamen fieri posse per-

Alce, Eelandt.

Belli Gal. 6.

Deut. 14.

Auster epilepsiam excitat.

Rei gestæ narratio.

Qua rõne foris admota morbos mitigant.

ſuaſum habeo, licet emanentes ſpiritus tenues ſint, atq. aridi minimeq. vaporoſi, adeo vt ſenſui minus exiſtant expoſiti, ab eoq. non niſi latẽti vi percipiantur. Sic lapides, gemmæ, aurũ, ferrũ, atq. ænea quæq. occultã quandam vim expirant, ſed agitatione concalefacta, aut eorũ nõnulla ignita, manifeſtius odorandi ſenſum excitant, ſeſeq. corpori potentius inſinuant. Quod ipſum percipimus, cum celeri rapidoq. motu rotæ ferueſcunt, vel cũ equi ferrata vngula ſic ſtrata feriunt vt igneſcant. Cõtinuo em̃ fuliginoſus ac retorridus odor in aera ſe auraſq. diffundit. Quod ſi effectus huius cauſa non ſit ſatis euidens, nullaq; probabilis ratio excogitari poſſit: ſaltẽ ea vi iſta perfici ſtatuamus, qua monocerotis cornu aqua vinoq. immerſum venenata quæq diſcutit, atq; araneas cõtactu cõficit. De lapillis qui hirundinũ vẽtri eximũtur, tum qua vi epilepſiæ medẽtur, alio loco dicetur.

Simile à rotis feruidis & ſilicibus ſcintillantib.

Unicornis venenis obſiſtit.

Qui fiat, vt morbi longi ſint ac diuturni, nec facile medicamẽtis cedant: Vnde febres recidiuæ, vndeq; induciæ, atq; intermiſſio. Quæ ſcire omnium intereſt, ne quis facile morbo lentetur, aut vt illum cito excutiat.

CAP. IIII.

A ſimilitudine exordium ex itineris difficultate.

MOrbi diuturni, quiq. in longum tempus producuntur, non inſcite cõponi poſſunt difficili, longoq. itineri ac ſpinoſo, quod homo inualidꝰ, parũq; firmo corpore, deniq; ſuffarcinatus ac mole degrauatus cogitur pedibus emetiri. Iste propter itineris difficultatem, atque oneris moleſtiam cunctantius progreditur, premiturq; grauius, quã ſi vehiculo illum puehi cõtingat, vel ab obſequioſo facũdoq. comite aliqua oneris parte leuari. Cum aũt ob multas variaſq. cauſas morbos protendi, atq. in longũ tempus protrahi contingat, inter cæteras illa mihi viſa eſt præcipua; Quod inter initia, primoſq. morborũ inſultus, ſincerũ fidumq. medicum accire negligãt, qui præſcripta ſalubri diæta, ac medicamẽtis opportune,

Principiis obſtandũ.

tune summaq. dexteritate adhibitis, naturæ imbecillitati possit adminiculari, illamque artis præsidio fulcire. Est siquidem Medicus naturę administer, eiusq. saluti ardenter inuigilat, ac cõseruationi totus incumbit. Quo fit, vt cum ignorent, quid ipsis vel prosit, vel officiat, nullo discrimine, nulloq. delectu vitiosos prauosque cibos etiam in ipsis morborum accessionibus insultuq. ingruente, ingerant, quibus oppilatio ac putredo augescit, morbusq. vires colligit, atque omnis corporis vigor labascit. Quod si in Autumnum morbi incidant: *Medicus naturæ administer.*

Morborum siquidem cursus redit actus in orbem,
Atq. in se sua per vestigia voluitur annus:

Iam gemina cooritur diuturnitatis causa, partim ob copiam frigidi viscosiq. humoris, partim ob lentorem ac tenacitatem; Autumnales enim hibernæq; anni partes refrigerant, densantq. humores, ac tarditatem iniiciunt, causasq diutius immorandi innectunt Quo fit, vt non facile morbi desinant, aut discutiantur, quod humores crassescãt, ac cõcreti sint, cutisq. minus spirabilis existat. Vt enim pix, cera, seuum, resina, omnisq. fluxilis materia hibernis mensibus indurescit, minusq; cedit tractantis fingentisque articulis: sic frigido statu cœli humores ægre liquescunt, ac dissoluuntur: argumẽto quod hyemali tempore minus sudoris erumpat. Quapropter quæ vehementer abstergent, ac meatus expediunt, exhibere conuenit. Non secus enim humorum sordes ac strigmenta huiusmodi corporibus inhærescunt, quam fex aut amurca doliis, quæ aqua salsa, vel muria macerari postulant, ac scopis defricari, quo nitescant, omnisq. odor quo sunt imbuta, aboleatur. Alioqui quidquid in illis reconditur, vitiatur, atq. acescit. Quo mihi rectissime dixisse visus est Hippocrates: Impura corpora quãto magis nutrias, tanto magis lædes. Putrescit enim alimentum, ac corrũpitur *Simile à re fluxili.* *Simile à defricãdis doliis.* *Lib 2 Aphoris. 10.*

vitiosis humorib. admixtum, eoq. fit vt diutius cum malo luctentur, aut si quando medici industria, aut naturæ virib. morbus mitescere cœperit, oborta læuissima occasione, recrudescit, ac redintegratur. Noua siquidem, recensq. corruptio ac putredo corpori inducitur, quã comitatur fœdus odor & graueolentia, quã etiã ex halitu percipimus, quæ per corpus late diffusa spiritus vitiat, calorẽq. natiuũ, quod perspiratio inhibeatur, extinguit. Quo spectat illa Hippocratis sententia: Si qua vestigia, vllæq; reliquiæ in corpore residеant, morbos recidiuos excitari, febresque reaccendi: neq. enim alimentum in corpus assumptum vires auget, sed praui succi admixtione corrumpitur, morboque dat incrementum, quod in quartana, nothisq; ac spuriis tertianis perspicimus, cum Medico non acquiescunt, nec commoda victus ratione vtuntur. Intermittuntur tamen hæ febres, præbentq; inducias, quia extra venas humor consistit, atque à corde est remotior. In continuis autem febribus indesinenter affligi homines contingit, ob acres mordacesq; fumos inflammati sanguinis, bilisq accensę intra capacitates ductusq. venarum, qui cum non habeant liberum exitum ac perspiratum, è directo cor atq. hepar feriunt, suaq. putredine ex oppilatione coorta, inclementius infestant, quam si foras extraq. venas effundi contingat. Siquidem cum magna sit humorum copia, ac putredo vehemens, magnaq huius ad putrefactionem proportio (sanguis enim ex calidi & humidi qualitate promptius putredinem concipit) fit vt continenter hę febres sæuiant, ac celerrime ad statum properẽt. Vnde Hippocrates morbos vltra decimumquartum diem non produci asserit: nonnũquam vero, vbi materia furiosa est, ac turgescit, quinto die, septimo, nono, vel vndecimo terminari. Contrario modo se habẽt musæ febrium quæ per circuitus statisq. vicibus inuadunt

Lib 2. Aphoris. 12.

Vnde febriũ inducia.

Sãguis putredini obnoxius.

uadunt ex vi quadã & qualitate humori ingenita, lociq. ac temporis ratione, qua fit vt intermiſſe acceſſum faciant, vt anticipent, vt ſegnius ſeriuſq. moueantur, vt inſtabiles ſint atq. inconſtantes, vt paroxyſmus longius protrahatur. Anticipant autem acceſſiones, atq inualeſcũt, vbi humorem augeri contingit, atq ardentius inflammari, aut vbi aliquis error commiſſus eſt, aut in cibo potuq. aliqua ſubeſt intemperantia. Cunctantius vero, tardiusq. inuadit atque inſultus miteſcit, cum materia minuitur, diſcuſſaq; oppilatione ac putredine, ſenſim oppilatio ſopitur, ac conſileſcit. Cum autem humor alter alterius naturam aſciſcit, aut locum demutat, vel alterius commiſtione confunditur, nullo ordine, motuq; inſtabili circuitus procedũt, nec vllum certum obſeruãt accedendi modum. Longam acceſſionem facit humor vaporq; copioſus, ac late per corpus effuſus, craſſus deniq; ac viſcoſus. Siquidem vt ligna humida ac virentia non niſi longo tempore inflammari conſumique poſſunt: vtq caro bubula præſertim vetus & annoſa diu elixari poſtulat: ita humor viſcoſus diutius macerari debet, ac cõcoctione molleſcere, fieriq. fluxilis, quo excretioni reddatur idoneus. Cæterum cum paulo ante demonſtratum ſit, humores vbi extra venas putreſcunt, atq. in quauis corporis parte inflammãtur, intermittentes, quæq. reſpirandi ſpacia concedũt, febres excitare: eoſdem plerũq; obſeruamus cõtinuos motus ciere, tametſi extra venas conſtituti ſint, cũ copiæ, tum ferocitatis ratione. Quod ipſum in partibus, φλεγμονῇ, h. e. inflammatione obſeſſis, in Carbunculo, in bubonibus, omniq. apoſtemate contagioſo ac peſtilenti perſpicere licet, in quibus febris accenditur non intermittens, ſed continua, tametſi virus extra venas eruptionẽ fecerit, atq. à corde ſit remotius. Vis em̃ peſtifera ac venenata ad cor penetrat, parteſq. prin-

Anticipãtes febres.

Retardantes febres.

Inſtabiles et errabũdæ febres.

Longæ febres.

Simile à virẽtibus lignis & annoſa carne.

Intermittentes febres.

Carbũculi extra corpus febres excitant continuas.

cipes infestat, ac spiritus cum naturales, tum vitales inficit. Quo fit vt huiusmodi morbi etiam inter acutos referantur, quod celeriter ad statum properant, subitaq. fiat vel ad mortem, vel ad sanitatem mutatio. Simile enim quiddam illis corporibus euenit, quod vrbi obsessæ, quæ tam acriter ab hostibus oppugnatur, ac machinis tormentisq. bellicis nulla intermissione cõcutitur, vt nõ videatur diutius posse subsistere, hostiumq. violentas impressiones perferre, adeo vt singulis momentis opprimẽda videatur, nisi bombardis ac catapultis viriliter se hosti opponat, vel eruptione facta illum propulsare ac cõficere pergat: nam deditione salutẽ vitãq. pacisci, quod hi faciunt qui vel hosti, vel morbo segniter obsistũt, ingenerosum est, ac plerumq; damno coniunctum, cum plerumq; victores pactis stare non soleant, fidemque fallere: Sic in morbis acutis vsuuenire solet, vt ægroti violentiam morbi non sustineant, vltraque dies quatuordecim vel citra eos vitam prorogare nequeant, nisi natura validam fortemq; se præbeat, atq; artis Medicæ præsidio acriter morbo obsistat, depulsoq; ac confecto hoste victoria potiatur; qua adepta, ægre quidem vires colligit, atq; ob vim illatam non confestim conualescit, sed instaurare vires pergit, atq; vt conquassata cõuulsaq. mœnia ac propugnacula, erigere.

Simile ab vrbe obsessa desumptum.

Vt hostiũ, ita morborum insultus ppulsandus.

A morbo vires instaurãda.

De iis qui subducto lecto, somnoq; oppressi ambulant, ac perreptant culmina, ædiumq; tabulata, multaq; perficiunt dormitantes, quæ vigilantibus accessu adituq; sunt difficilima, quæq; summa cura perficere præstareq; nequeant.

CAP. V.

Contingit nonnullos in florenti equidem, viuidaq. ætate (nam seniculi vtpote spiritu vitali vel extincto, vel flaccido tale quiddã moliri nequeunt, vt qui etiam in Genialis thori ascẽsu segnes sunt ac tardiusculi) intẽpesta nocte, vel antelucano, exilire, ac

ac lecto se subducere, quæq. accessu aditùq. vigilantibus sunt difficilima perficere, eaq. tam inoffense peragere, vt nemini non spectantiũ admirationem stuporemq. incutiant. Quod si illos non interpelles, nec ab incepto reuoces, sensim se denuo in lectũ referunt. Cæterũ cum ista obeũt, si illos nota agnitaq. voce, aut eo nomine, quo Chrístianismo sunt insigniti, ac baptismo initiati, compellare pergas, ex cõsternatione, incussoq. terrore, ac perturbatione decidunt, dissipatis scilicet spiritibus, discussaq. vi ac facultate naturali, qua illa perfecerunt; itaq. permittendi sunt suo motu ferri, atque in priores sedes se sponte recipere. Qui vero Incubo opprimuntur, nocturnisq. suppressionib. fatigantur, quod fit vbi cordi ac cerebro fuliginosi densiq spiritus incumbunt, vellicari debent proprioq. nomine excitari: confestim enim, etsi nõ magnopere vocem intendas, sibi restituũtur, atq ad se redeũt, discussis scilicet fumis, ac subsidente sanguine, qui per riuos, ductusq. venarum diffunditur. Magna aũt ex parte hic affectus ineunte vere illos corripit, qui assidue vẽtriculi cruditate laborãt, quiq. frequẽtius in dorsum, ac resupini decumbũt. Quo fit vt patulis oculis atq. incõniuentibus, apertoq. ore atq; hiante, magno valetudinis incõmodo somnũ capiant. Subito enim velut graui ingruente mole eam angustiã percipiũt, vt suppressa voce suspiria gemitusq plorabũdos edant, qui tamen, vbi quis inditũ illis nomen inclamat, ocyus se in latus deuoluũt, illasq. striges ac Lemures, quibus se opprimi imaginãtur, excutiunt. Contrario modo afficiuntur nostri Ambulones: Illi siquidem clausis oculis in tenebris dimicant, ac strepitu tumultuque omnia complent, nonnunquã silentes sursum deorsumq. rapiũtur, ac nullo fulti adminiculo sum̃a tectorũ fastigia ascensu superant. Quæ ab iis fieri persuasum habeo, ex sanguine turgido ac spumãti, tum

Ambulare ac vociferari in somno vnde eueniat

Ambulones nocturni non appellandi pprio nomine.

Incubus.

De mare.

Decubit⁹ in dorsum noxius.

æstuoso feruidoq; spiritu, quæ in mentis sedem de-
lata animæ vim ac facultatem qua functiones sua
perficit, partesq. instrumentarias ad actiones impe-
lit, agitant, atq. ad huiusmodi motus effectusq. con-
citant. Quo fit vt corpus spiritus animalis impulsu
qui neruorũ ac musculorum robur, hoc est, sentien-
di mouendiq; munus in cerebro cõtinet, ac tuetur
in sublime feratur, eiusq; vi etiam per somnũ ad ta-
les actiones incitetur. Sunt autem istiusmodi cond-
tionis homines raro laxoque corporis contextu, ac
molis exiguæ, sed magna spiritus agilitate, animoq
feruido: Vnde euenit, vt si vel extremis manuũ pe-
dumq. articulis prehendãt aliquid, se librent ac ful-
ciant, contactisq tabulatis adhærescãt. Simile enim
quiddam iis corporibus accidit, quod turbinatis illi
doliis, quæ apud Belgas Oceani ostiis iniiciũtur, quo
nautæ fidam stationem, tutumq portũ consequan-
tur, ac loca vadosa, scopulosq latentes declinent. Il-
la siquidem licet ferreis laminis obducta sint, cathe-
nisq. reuincta, ac ponderoso ingentiq. saxo alligata
fluitant tamen, ac mari innatant, nec nisi dehiscant
in imum deuoluuntur: quoniam spiritu, ac flatibus,
aereq. copioso, adhibitis in eũ vsum follibus, opple-
ta sunt. Sic isti quoniã flatibus turgescunt, ac spiritu
aereo implentur, in sublime rapiuntur, ac suspenso,
leniq. gradu vt limaces, ac cochleæ, quæ cum oculis
carent, protensis cornib prætentant iter, editissima
quæq. perreptant, nocturnasq. ambulationes perfi-
ciunt. Quod vero inoffense nulloq corporis incom-
modo ista peragant, nec labi contingat, aut in præ-
ceps agi, eo fit quod sensim ac nullo metu, nullaque
trepidatione, aut discriminis respectu ista aggredi-
antur, quæ plerunq vigiles à rebus anxiis ac pericu-
losis vel auocare solent, vel deterrere. Siquidem nõ
alia ratione hæc attentare solẽt, quam ebrij ac men-
te capti, qui inconsulte, magnaque temeritate atq;
audacia

Feruidus spirit⁹ causa mot⁹ in somno.

Simile à marinis doliis.

Simile à limacibus corniculatis.

udacia, pericula quæq. aggredi non metuunt, quib: si postridie, aut vbi mente cõstare cœperint, in memoriam reuoces, quid egerint, quantaq. discrimina subierint: omnia prorsus excidisse sibi ingenue fatentur, totoq. corpore horrescũt, cum ab aliis, quib. se periculis obiecerint, quasve tragœdias atq. intemperies excitarint, referri audiũt. Quod si huiusmodi corporibus humores minus exæstuant, minorq; sit spirituum ardor atq; agitatio, vociferari tantum illos ac subsilire contingit, sed lecto, spondæq; inhærere: neq. enim tam validi sunt, tamq. violenti spiritus, vt subtollere corpus possint. Cuicunque enim, Hippocrate teste, cerebrum incalescit, quod biliosis fit, non pituitosis, hi noctu clamitant, ac tumultuantur, præsertim si tumultuose ac feruide sua negotia, actionesq. diurnas perficiunt, rerumq. suarum satagunt. Vt sunt Ardeliones quidam, hoc est, homines inquieti ac iactabundi, qui omnibus se negociis ingerunt, atq. vltro citroq. discursant, mirisq. vtuntur gestibus, quos etiam ex oculis deprehendere licet, ex vultu, incessu, vestitu, totoque corporis habitu, quorũ singula variis modis componunt, atq. immutant, aliamq personam subinde sibi ascisćũt, nempe vel histrionis, vel palæstritæ, aut deniq. agyrtæ, hoc est, circumforanei circulatoris, qui ad nugas plebem conuocat. Quo fit vt in somno exiliant, ac plausum strepitumque excitent ob simulacra quæ sensui occurrunt, quæq. voluntati atque actionibus diurnis correspondent. Sic singuli nostrûm, cum interdiu intente aliquid agimus, serioque tractamus, earum rerum species ac spectra noctu animo obuersantur, vocesq. clamosas ac turbulentas extorquent. Quod Lucretius hoc carmine expressit:

Lib. de Comit. morb.

Ardelio Tant a faire.

Homines interdiu inquieti, noctu clamosi sunt.

In somnis eadem plerosq; videmus obire:
Causidicos causas agere, & componere leges,
Induperatores pugnare, ac prælia obire,

Nautas contractum cum ventis degere bellum.
Et quo quisq; fere, studio defunctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Aut in qua ratione fuit contenta magis mens.

Quæ enim toto die nos fatigare vrgereq. solent, inclinato iam die in cerebrum assiliunt, nocturnasq; intemperies excitant, aut saltem mentem iis occupatam detinent, vt somnus non sit placidus, sed obiectis imaginibus identidem interrumpatur.

Ex his qui submersi sunt, virorum cadauera supina: fœminarum vero prona fluitare, exemptoq; pulmone nõ emergere.

CAP. VI.

Lib.7.c.17 Compertum est apud Belgas, quod Plinius etiam testatur, corpora virorũ, vbi submersa sunt, supina, atq. erecta in cœlũ facie, mulierum vero prona vultuq. in fundũ inclinato, fluitare. Quo natura creditur pudori sexus consuluisse, ne ea in conspectum venirent, oculisq; hominũ exhiberẽtur, quæ decentius obteguntur. Mihi vero ea excogitata est ratio, quod mulier ventricosa sit, protensoq. vtero, ac conceptacula laxiora obtineat, magisq; patentia, aluũ, intestina, meatus vrinarios, vbera fungosa ac prætumida, quæ quoniã vbertim atq; affluenter humore implentur, degrauari ventrẽ pondere atq. aquarum distentione contingit, deorsumq. ferri. Quod ipsum in vtriculis ac vasculis perspicimus obturatis, quorum pars quæ aerem continet, sublimis existit: quæ humorem, subsidit, ac deorsum voluitur. Idipsum & in ouo animaduertere licet, quod salsugini iniectũ fluitat quidẽ, sed pars cui põdus inest, premitur ac subsidit: pars aere oppleta, illa scilicet quæ rupto putamine lacunam exhibet, vbi peruetusta sunt ac subcalida, eminet, sursumq. nititur. Quod nisi capaciores meatus ac conceptacula ampliora huic sexui natura indidisset, qua, cedo, ratione ac modo concubitu perfi-

Simile ab vtriculis fluitantib.

Ouum & ambra salsugini immissa fluitant.

perfici poſſet? Quid conceptui ac geſtationi, qua tacitis auctibus intumeſcit vterus, atq. incrementum capeſſit fœtus, eſſet adiumento? Quid laborioſo anxioq. partui, quo membra diſtendi debent ac dilatari, vt eniti poſſit clementius, adminicularetur? Quid deniq. cõferret infantis nutritioni? niſi vterus, eiuſque fauces ac veſtibulũ ad eũ modũ eſſent conſtituta, niſi nitidæ, tamq. decore protuberantes mamillæ, quæ tanta lactis vbertate ſcatent, ad eum vſum eſſent accommodæ? Cum itaq; mulier omnes ſinus ac cauitates ampliores habeat, multumq; humoris imbibat, neceſſe eſt vt ea corporis pars ſubſidat, ac deuexa conſtituatur quæ plus aquę concipit. Vir autem aſtricta habet ilia, meatus vrinarios anguſtos: argumẽto quod mulier magis calculo periclitetur, aqualiculũ minus protẽſum, coxendicis oſſa valida ac põderoſa, armos robuſtos, ſcapulas amplas, dorſi ſpinam cum vertebrarũ cõnexu firmam, pulmonẽ fiſtuloſum ac prælargũ, ex quo viris vox grauis & ſonora, fœminæ ob pectoris anguſtiã exilis & gracilis. Quæ omnia indubie efficiunt, vt cadauera virorũ in dorſum, mulierũ in ventrem innatẽt. Siquidẽ natura comparatũ eſt, vt graue quodq. deorſum, ſurſum aũt leue feratur. In quam cauſam etiam referendũ cenſeo, quod aqua ſuffocati nõ confeſtim emergũt. Siquidem cum corpus vndiq. humore oppleri contingat; atque aquarum pondere degrauari, ſurſum eniti nequit, quandoquidem nihil aeris in ſe continet, omniſque ſpiritus per aquæ gurgitem excuſſus eſt, atque euanuit. Intra ſeptimi vero diei, aut noni ſpaciũ corpus diffluit, ſoluitur, ac tabeſcit, multũq. aeris pulmo concipit. Atq. hinc eſt, quod noſtrates plebeij dictitare ſoleant: Nono die rupto felle emerſurũ, non quod folliculus fellis diſrũpatur, ſed quod ex eo, reliquiſq. conceptaculis vuidis, atq. aquæ madore flaccidis, humores effluant. Quo fit, vt corpus

Mulier vi ro patẽtiores habet meatus.

Cur vox viris robuſta, fœminis exilis.

Qui ſtatim non emergant ſubmerſi.

Quoto die ſubmerſi emergant.

attenuata carne fluidum efficiatur, ac pulmo spon gię instar fistulosus, concepto copioso aere cadaue subducit, auræq restituit; hoc siquidem viscus aqua innatantes fulcit ac librat, & quo quisq. illud habe amplissimũ, multisq. foraminib. peruium atq. impli citũ, eo diutius anhelitum cohibere potest, fundoq longiori spacio inhærere. Sic enarrantem audiui D Vesalium excellentis ingenij, summæq. eruditioni virũ Maurũ quendã vrinatorem, Ferrariã ex tirem adductũ, qui vnus longius producebat vocẽ, ac cõti nuo clamore, absq; respiratione, insistebat diutius quã quatuor robustissimi pugiles: Idẽ rursus cohibito suppressoq. spiritu ac naribus, oreq. occluso absq. vlla halitus animæq. reductione, cum illis certabat. Quo naturæ munere hoc erat consecutus, vt semel atq. iterũ captus, elapsus sit, mergoq. aui similis, intima maris per semihoræ spacium penetrans, captiuitatis iugum morte acerbius excussit. Hoc itaq. commodi cuiq. præstant ampli capacesque pulmones, vt celeriter iter conficiat, vt natandi peritus, diutius aquis incumbat, vt in fluẽta delapsus, minus cito demergatur, vtque aquis suffocatus post paucos dies emergat. Quod si mortuo hi spirandi folles eximantur, quod piratas quosdam factitasse audio, fundo inhæret, nec vnquam sursum nititur, quod spiritus, aerisque adminiculo destituatur.

Memorabile de Mauro.

Pulmo prælargus quid commodi afferat.

Submersorum corpora vbi emergunt, atq; in conspectum producuntur, tum eorum qui interempti, confoßiq; sunt, præsentibus amicis, aut eo qui interitus causa illis extitit, è naribus, aliave corporis parte sanguinem profundere.

CAP. VII.

CVm multa sint in rerum natura quæ nobis admirationẽ, stuporemq. incutiãt: tũ illud inter præcipua referendum censeo: q sanguis ex vulnere interempti profluat præsente illo qui id inflixit, eiusq. facinoris est conscius: & quod demersorũ cadauera aquis

Sanguinẽ mortuis ꝓfluere.

quis exemta,ex aliqua corporis parte ſanguinem
rofundant,ſi preſto ſit amicorum aliquis,plerumq.
ım rubrum ac floridū,quaſi facultates,ſpiritusq.vi-
ıles,qui humores agitāt,nondū eſſent ſopiti Nam
l obſeruatum eſt à Magiſtratu , præfectoque totius
elgicæ,qui corporibus,quocunq. fati genere exa-
imantur , adeſſe ſolent, eaq. conſpectare propius,
riuſquam ſepulcro inferantur. Qua autē ratione
æc fiant,non promtum eſt cuiuis expedire. Scio e-
uidem mortuis ad tempus vim vegetantem ineſſe,
ua crines,vngueſq ſuccreſcūt,humore inſito calori
xterno ſuppeditante alimentum. Sic ſtirpes fruti-
eſq amputatæ,aliquot dierum ſpatio frondeſcunt,
c floſculos proferunt,ſi irrigari, foueriq. aqua con- *Succiſæ ſtirpes ad tēpus germinantes.*
tingat.Subeſt enim,inſitaq. eſt vis quædā naturalis
cauliculis,quam à radice ſunt conſequutę,quę vbi e-
uanuit,areſcunt folia floreſq. decidunt. Sic fieri po-
teſt,vt ſanguis qui in venis delituit,agitato motoq.
corpore erūpat Videmus enim tales à baiulis ac ve-
ctoribus in terrā ſubduci,ac modo pronos,modo ſu-
pinos conſtitui,ſurſumq. ac deorſum deuolui. Quo
fit vt venarū ora reſerentur ac dehiſcāt,tum ſanguis
qui nondū genuinam naturam, aut calorem exuit,è
corpore profluat. In his autem qui iampridē exani-
mati ſunt,ac ſerius reperti,non ſanguis rubicundus,
ſed cruenta quędā ſanies ex vulnere defoſſi diſtillat.
Si vero caſu vel ruina,vel deniq oppreſſi ſunt, parte
qua meatus corporis pateſcunt , ſanguinolentus li-
quor emanat,nempe aut per os,nares,oculos,aures,
infernaſq.ſedes. Sic plerumq. videmus ex fluido la-
xoq.cadauere,vbi duobus tribuſue diebus ſeruatur
inſepultum,ſanguine commixtū liquorem proflue-
re,cum veſpillones crebro motu atq agitatione fe-
retrū ex humeris geſtant.Boues quoq. ac tauri poſt
lanienam laquearibus affixi,ſolum ac pauimentum
ſanguinis ſtillicidio cruentant Quamobrem cōiicio

Sanguis homini ex consternatione subito erūpit.

ex simili caussa iam memorata proficisci. Cæteru
illud mihi vero magis consentaneum videtur, An
cis, aut illi qui facinus admisit, conspecto cadaue
ex subita cōsternatione sanguinem ex naribus e
pere, quod facultates naturales, ac mentem veh
menter concuti ac percelli contingat, humoresq.
consistere, sed vltro citroq. commeare. Illos siqui
varie affici videmus, nec lingua menteq constare,
modo rubore suffundi, modo expallescere, metu
contremiscere, qua perturbatione efficitur, vt ex
tinenti intuitu sanguis vel inuitis scaturire incipi
Quod ipsum pleriq etiā vsuuenire perspicimus,
inopinato oculis mentiq acerba quædā obiiciunt
aut funesta quædā imaginatione concipiunt Qu
si quis statuat propinquos, ac sanguine coniunct
sympathia quadam, hoc est, mutuo naturæ conse
su sanguinē elicere: facinorosū ac patrati sceleris r
um antipathia, ac dissensione, tacitaq. discordia id
psum efficere: non futurus sum in ea re cōtentios

Referuescit sanguis mortui.

Hoc tamē minus grauate sum admissurus, sangui
ex plaga exprimi, tametsi obligata, obductaq. sit,
fasciis deuincta, si ille qui facinus admisit, ex aduer
cōstituatur. Tanta enim, ac tam valida latentis na
rę vis atq imaginatio, modo aliquid vitę supersit, a
corpus mortuum incalescat, vt sanguis ebullire, a
censaq. bile efferuescere incipiat.

De infantium recens natorum galea seu tenui molliq, mem-brana qua facies tanquam larua, aut personato tegmi-obducta, ad primum lucis intuitum se spectandam exh-bet, Helm *vulgo vocant.*

CAP. VIII.

Anilis opinio de infantium galea.

INoleuit absurda quædam persuasio, eaq. non sol
imperitæ rudiq. plebi, sed magnæ existimationi
primiq nominis aliquot medicis imponit, pleros
infantes non absq boni alicuius, maliq ominis pra
sagio in lucem prodire, capite galea obducto: cum
ignoren

gnorent hoc omnibus commune esse, fœtumq. his membranis in vtero muniri Tria siquidem sunt inuolucra seu mēbranæ, quibus in materni vteri lateris fœtus obtegitur: Exterior, Græce χορίον, Latine Secundæ, dicitur; ꝙ statim à partu prodeat: Subsunt huic duę alię mēbranæ, quarū prior à figura farciminis Allãtoides appellatur, ex fœmineo semine generata, quæ capiti, clunibus, ac pedibus obtenditur, partibusq. eminentib. incumbit, cuius vsus est vt infantuli efformati vrinam excipiat. Postrema, tenuissima est membrana ac pellicula, quæ sudorē vaporemq. emanantē à maturescente fœtu absorbet, eumq. orbiculatim ambit ac complectitur, Amnios, hoc est, à mollitie ac teneritate agnina dicta: Quæ munimenta ac gestationis præsidia prouida natura excogitauit ac molita est, ne attritu aliquid incommodi patiatur infans, eumq. allidi contingat. Harū postremæ cum infante nonnunquā prosiliunt, partibus ad quas tuēdas sunt destinatæ affixæ, pręsertim cum panduntur portę, ac mulieris pudenda partesq. genitales laxæ sunt, atq. in enitendo affatim dehiscunt. Quod si ægre, magnoq. conatu ac molimine infans ex huiusmodi angustiis eluctetur, ipsaq. mulier stricti oris sit atq anguste constituta, hærent illæ mēbranę in mediis spatiis, illasq. exuuias abstergi cōtingit, non secus, quam pelliculam in fronte, aliaque corporis parte, extimā cutem atterimus, vbi per angustam rimam, arctumq foramen sumus elapsuri. Illud itaq. velamen quo facies obducitur, Galeā esse aniculę statuunt, qua de multa nugantur, ac puerperis spem, metumq incutiunt. Si enim nigricanti sit colore ea membrana, tanquam ex tripode pronunciant deliræ ignaræq. mentes vatum, multa infantibus futura infesta, multaq. sinistra iis impendere, ac spectris strigibusq. fore obnoxios, deniq insomniis nocturnaq. inquietudine diuexādos, nisi hæc cōmi-

Tres membranæ infantem muniunt.

Quando infans galeā proferre videtur.

Nigrū tegmen infanti quid designet.

nuta potui exhibeatur, quod, me repugnãte, magn
Rubicũdũ infantis ve lamẽ quid portendat. tenellæ ætatis incõmodo quosdam factitasse memi
ni. Quod si rubicundum sit gestamen aut pellicul
quæ vertici inhæret, capitiq; affixa est, egregium ill
fore vaticinantur, magnaq; dexteritate ac success
omnia effecturum. Quæ superstitiosa, anilisq; opini
etiam veteribus insita erat. Refert enim Ælius Lam
Antonin⁹ diadema te insigni tus. pridius in vita Antonini Diadumeni, cui caput di
demate, sertoq; tenui redimitũ erat, Solere puero
in ipsis vitæ auspiciis, pileo naturali insigniri, quo
obstetrices rapiunt ac credulis aduocatis vendunt. S
quidem Causidici ie illo adiuuari persuasum hab
Causidico rum super stitio in cõ seruandis infantiũ galeis. bant. Cæterum cum membranæ istæ, aliæ aliis col
ribus conspici soleant, non alio id referendũ cẽse
quam ad circumfusos qui vtero innatant, humore
Et illis enim coloris varietatem sibi adsciscunt. Cu
itaq; sordida quadam illuuie, ac vitiosa vligine vul
imbuta est, quę cũ vtriusq; semine coalescit, fusco c
lore membrana existit, cutisque infantis fuligino
vndiq; colore suffusa est. Si vero sanguis, semenq; s
cerum sit, ac defęcatum, nulliq; vitio obnoxium, r
bescit tegmen atq; infantulo suauis color subest,
floridus. Nec solum huiusmodi membranæ colori
sed etiam formæ figuræq; diuersitatem concipiun
vel ex interno externoq; affectu, vel ab iis quę ocu
mentiq; obiiciuntur. Siquidem cum virorum pleri
tam sint salaces auidiq; voluptatis, vt nullo delect
nullaq; habita menstrui decursus ratione muliere
subigere satagant: fit nonnunquã, vt cũ triduo, pa
loq; minus menses defluxerint, atq; vnus aut alt
dies purgationi restet, interpellari legitimum pr
fluuii tempus contingat, ac nõnullam menstrui e
crementi portionem cohiberi, intempestiuo qui
congressu, sed qui conceptum nonnunquam pe
ciat. Cum itaq; mulier, dum generationi insistit, r
que Venereæ incumbit, nondum constitisse men

it conſcia nec admiſſario ſubiiciendum corpus, humentibus adhuc, vdiſq. locis, tacite rubore ſuffunditur, ac ſanguinem oculis pro velamento obiicit: qui affectus cum in fœtum tranſeat, membranis illis varius color formaq. inducitur. Quæ res hoc quoque efficit, vt infantes ſint genis, bucciſq. rubentibus, ac colore roſeo. Quod tum demũ vſuuenire ſolet, cum grauidæ vel pudore afficiuntur, vel ſubiraſci ſolent, agitato à calore natiuo raptoq. in ſublime ſanguine. Nam quibus metus incutitur, aut inopinato expaueſcunt, illæ pallidum colorem inducunt, vultumq. tetricum ac ſubtriſtem affingunt fœtui.

Vnde forma elegãtia aut turpitudo.

Cur apud Belgas in fabis verſari dicantur, vacillantis parumq. firmi cerebri, vulgo In de boonen.

CAP. IX.

SI quando inferiores Germani aliquem parum firmi celebri deſignant, aut alienatæ, emotæq mentis, & qui in moribus, geſtibus, dictis, factiſq. atq in omni vitæ actione deliranti apparet ſimilis, in fabis illum verſari dictitãt, adeo vt prouerbii ſpeciem obtineat, Fabæ floreſcunt, In fabis oberrat, Quod vacillantis cerebri hominibus accommodari ſolet, quiq. rationis mentiſq. iudicio carent. Videmus enim pleroſq. vernis menſibus, vbi culmi fabacei florere incipiunt, mente alienari, multaq abſurda ac ridicula proferre, quibus nonnunquam ſic incrudeſcit delirium, vt vinculis coercendi ſint. Siquidem ineunte vere humores reſtagnare incipiunt, denſiſq. fumis ac vaporibus cerebrum afficere: quos cum redolentes fabarum floſculi exacuunt, mentem corripi delirio, furiiſq agitari contingit. Tametſi.n. ex fabarũ florib. iucundus ſuauiſq. odor emanat: cerebrum tamẽ afficit, vaporeq graui etiam à longe imbuit, præſertim quibus id imbecille eſt atq. inualidum, humoreq. bilioſo ac melancholico oppletum. Quo fit, vt eorum

Prouerbiũ In fabis oberrare.

Cur fabarum flores cerebro officiunt.

nonnulli inquieti ſint ac palabundi, deniq clamoſi, impenſeq. loquaces: Alii taciturni ac cogitabundi:

Per. Sat. 3.

Obſtipo capite, & figentes lumine terram
Murmura qui ſecum ac rabioſa ſilentia rodunt,
Atq; exporrecto trutinantur verba labello,

Et quemadmodum nõnulla fumos diſſipant, quæq. cerebro infeſta ſunt diſcutiunt, atq animã languidã, ſpirituſq. ſopitos erigunt, vt acetum. aqua roſacea, in qua caryophylli macerati ſunt, panis recens vino odorifero imbutus, quæ tenuem grataṁque auram expirant: Ita quædam dolores excitant, capitiq. grauedinem inferunt, vt allium, cæpe, porrum, ſambucus, abſinthium, ruta, abrotanum, multaq aromata, quæ fumidum grauemq odorem exhalant, ac caput tentant, nareſq feriunt. Quod Hippocrates Aphoriſmo hoc indicauit, Suffitus aromatũ muliebria ducit, qui ad alia multa etiam vtilis eſſet, niſi capiti grauedinem inferret. Omnia ſiquidem intenſe odorata capiti officiunt, ac calorem, humoremq ad ſupernas partes rapiunt, etiam qui ex frigidis ſtirpibus euaporant odores, in iis præſertim qui extenuati ſunt, exhauſtoq. corpore illi enim nec eduliorũ, carniumq. elixarum odorem perferunt, atq. in animi deliquio defectuq nihil narib. admoueri patiũtur, quod acris vibrantiſq ſit naturæ, vt quia craſſo denſoque aëre ſuffocari videantur, non ſecus, quam qui in cœnaculo vndiq. fumo oppleto deſident, quibus anhelitus intercipitur ac cohibetur, niſi reſeratis oſtiis, apertiſque feneſtris ſerenum aërem admittant, quo dom' perſpiretur, ac ſpiritus inoffenſe vltro citroq perme are poſſit. A tenellis huiuſmodi corpuſculis diuersã conditionem ſortiuntur paludũ accolæ, quiq ſentinis exhauriendis, ac purgãdis cloacis ſunt deſtinati. Illi ſiquidem odoratiſſima quæq. reſpuunt, atque iis offenduntur. Sic Strabo refert, apud Sabæos ab odoribus ſtupefactos, bituminis ſuffitu, hirciq. incenſa

Quæ capiti dolorem inferant.

Lib. 5. Aphor. 28.

Exemplũ à fumoſis ædibus.

Lib. 16.

barba, recreari. Cuius rei exemplum etiam edidit apud Antuerpianos rusticus quidã, qui cum in myropolion seu officinam aromaticam diuertisset, deliquio animi periclitari cœpit, confestim illi proximus admoto naribus fimo equino adhuc tepenti ac humido (nam illi assuetus erat) animam reuocauit. *Ridiculũ de rustico quodam.*

Non quiuis grauis ac teter odor homini noxius: Sunt enim inter hos qui contagia discutiant, morbisq; putridis obsistant. Obiter vnde manauit Prouerbium, Cornua inibi, eoq; loco aduri, vulgo Men branter hoornen.

CAP. X.

MVlta sunt teterrimi odoris, quæ tamen corpori nullam noxam inferũt, nec vllam putredinem inducunt, imo affectibus quibusdam obsistunt, atq. aerem auramq vitiosam ac turbidam discutiunt, vt sunt Castoreũ galbanũ, sagapenũ, laserpitii fęx, quæ Asa fœtida dicitur, anagyris herba, sulphur, puluis bombardicus, corii cornuq suffimen. Hæc siquidem horrido sunt grauiq odore, sed nihil contagii adferunt, imo pestilentes auras, quasq stagna paludesq;, ac Camarinę exhalant, mephites referiũt, reprimũtque. Quin & virgunculis suffitu λειποθυμίαν, animiq defectum excutiunt, qua ex vteri strangulatione corripi solent, vbi nubiles matureq. viro serius connubio destinantur. Fœdi itaq odores qui ex cadaueribus, locisq cœnosis ac stagnantibus emanant, corruptos, putridosq morbos pariunt, atque aerem inficiunt, humidi calidiq. ratione, non istorum effluxus atque euaporatio, quæ ad siccitatem deuergit. Hinc plebeii nostrates corii cornuq. præsegmina atque ossa subuuida in ignẽ coniiciũt, eoq nidore suas casas ac tuguria suffumigant, quo morborum contagia dispellant ac se suasq;, ædiculas à pestilenti aura tutas præstent Atq hinc manauit prouerbium, Cornua inibi aduri. Quo designant loca peste morbisque contagiosis infecta euitanda. Non dissimile re- *Fœdi odores aliquando vtiles.* *Graues odores aliquando pesti obsistere.* *Cornua aduri prouerbium.*

medium discutiendę pestis adhibitum est superioribus annis, cũ apud Neruios, quos Tornacẽses modo vocant, morbus popularis crudeliter sæuiret, totaq. vrbe grassaretur. Milites siquidem præsidiarii, qui in arce excubias agebãt, machinas, tormentaq. bellica, puluere bombardico, non globis oppleta, vrbi obuerterunt, eaq. sub diei, noctisq. crepuculũ incenso funali explodi curabãt: quo effectũ est, vt sonitu violento fumantiq. odore, aeris contagiũ discuteretur, ipsaq Ciuitas à peste facta sit immunis, ac libera. Neque. n. minus præsentaneũ est hoc remediũ in dissipandis nebulis. infectiq. aeris contagiis, quam quod Hipocratẽ factitasse legimus, extructis pyris, congestisq. sarmentis ac fascibus, per cõpita ignes excitare.

Res gesta apud Neruios.

Ignis aeris contagia dissipat.

Digiti sinistræ manus, qui infimo proximus est, præstantia, qui postremo omnium morbo articulari, aut chiragra infestatur, & siquando affici contingat, non multo post mors imminet: Obiter quare præ cæteris auro deuinciri mereatur.

CAP. XI.

HOc in confesso est apud Medicos, Quæcunq. corporis partes aliquo vitio morboq. tentantur, id effici vel affectu primario, vel per consensum, ac lege consortii, cũ non in ipso membro morbus consistat, sed ab alio illi mali nõnihil infertur. Sic iuxta prouerbium, Aliquid mali propter vicinũ malũ. Natura tamen prouida semper partes principes munit ac tuetur, malumq ad ignobiles deuoluit ac dirigit. Quod critice, naturæq. impulsu fit, cũ humorũ morborũq. collectiões in remotissimas partes ꝓpellũtur. Quod si & morbus eiusque symptoma, hoc est, affectus qui illi succedit, validus, violentusq. existat, ac natura sit imbecillior, quã vt illi possit obsistere, summũq. impetum ac ferociã pro suo arbitratu cohibere, in præcipuas partes humores decũbunt, quod in pulmonis inflãmatione, pleuritide, angina, lethargo ac plerisq.

Natura præcipuas partes à morbo tuetur.

acutis

acutis morbis perſpicimus. In articulari autem morbo ac coxendico, qui vere & autumno viget, vis ac facultas naturalis, humores in corpore coaceruatos à partibus robuſtis ad imbecilles propellit. Sic obſeruaui in Gallia, Belgica complures chiragræ ac podagræ obnoxios, quibus omnes articuli acerbiſſimo dolore, tumoreque erant inflati, illo tantũ ſiniſtræ manus digito illæſo, qui infimo proximus eſt. Is ſiquidem ob cordis vicinitatem, ac conſenſum, nihil ſenſit incommodi. Nec eſt quod ex hoc morbo quiſquam mortem extimeſcat (à cæteris enim ſunt immunes, modo ne ficoſi ſint ac venerea lue contaminati) niſi circa ſiniſtrum pectoris ſinum, cui cordis turbinatus mucro ſubeſt, humorum colluuies decumbat, digituſq annularis nodoſus efficiatur, atq; intumeſcat. Hæc ſiquidem vbi fieri incipiunt, luxato vitali robore, vigor labaſcit, omniſq. animi & corporis vis concidit. Hinc itaque mos inoleuit apud veteres, vt is digitus auro inſigniretur, taliq. geſtamine decorus eſſet, potius quam cęteri: quod tenuis quidam arteriæ ductus, non nerui, vt Gellius exiſtimauit, à corde ad hunc digitum porrigatur, cuius motum in parturientibus ac delaſſatis, omnibuſq. cordis affectibus indicis attactu manifeſte percipis. Nec ſane id cuiquam abſurdum videri debet, cum animi defectu collapſos erigere ſoleam, vellicato hoc articulo, aurique cum momento croci, attritu; per hunc enim vis quædam refocillatrix, quæ illi inſita eſt, ad cor dimanat, vitæq fontem, cui is digitus connexus impliciruſque eſt, recreat. Quapropter præ cæteris illum honorem promeruit, auroque decorandum cenſuit antiquitas. Huius quoq. dignitas quam à corde conſequitur, hoc effecit, vt veteres medici, à quibus etiam nomen obtinuit, medicamenta ac potiones illo cõmiſcerent. Nihil. n. venenati vel extremis eius radicibus adhęrere poteſt, quin homini infe-

Annularis.

Lib. 10. cap. 10.

Medicus digitus.

ſtum ſit, viruſq. cordi cõmunicetur. In indice quoq. veteres olim geſtaſſe annulos, præter alios Hieremias teſtatur: Sic n. apud illũ expoſtulat cum rege Dñs; Etiã ſi Ieconias annulus fuerit in manu mea dextra, inde euellam illũ. Quo indicat, etiam ſi paulo ante apud me fuerit gratioſus, & amabilis, magnæq. æſtimationis ac pretii, adeo vt ſubinde illo oblectarer, vti ſpectabili annulo inſigni aliqua gemma decorato, iam gratiam fauoremque exuit, ac coram me deteſtabilis eſt ac deſpectus, quoniam ab integritate vitæ ad improbos mores delapſus ſit: quo argumento cuiq. teſtatum eſſe vult, nihil prodeſſe cuiquã anteactæ vitæ puritatem vbi ab ea deflexerit, atq. ad deteriora ſit deuolutus: è diuerſo nulli officere veterẽ nequitiam, Ezechiele teſte, vbi relicta vita ſordida ac lutulenta, ad frugem ſe contulerit.

Hier. 22. *Hieremiæ locus explicatus.* *Cap. 18.*

Quædam ignem non concipiunt, flammiſq. inuicta ſunt, Et qua ratione id efficiant CAP. XII.

CONfecta vidimus, textaq. mantilia ex lini quodam genere incombuſtibili, quę igni nõ cedunt, flammiſq. indomita ſunt: itaq. ſi quando ſordes contraxiſſe videntur, mundarique poſtulant, non ſmigmate aut ſapone, vlloq. lixiuio maculas eluunt, ſed iniecta igni flammeſcunt, non ſecus quam ollæ argillaceæ multa pinguedine imbutę, ac nitida candoriſq. eximii eximuntur. Naſcitur id genus in deſertis Indiæ, lociſque ſiticuloſis ac ſole torridis, in quibus ſtirpes quædam ex ſoli conditione, atq. aeris ambientis qualitate illam naturã aſciſcunt, qua fingi texique in lintea poſſint. Si enim in mari ac fluentis oſtracoderma, hoc eſt, cute teſtacea, ſolideſcere poſſint Cancri, paguri, locuſtæ, gammari, buccinę, pectines, multaq. concharum genera, in quibus (vt Plinius ait) magna ludentis naturæ varietas, multæque figurarum colorumque differentiæ: ſi denique Coralli frutex in imo maris Liguſtici frondeſcit, mariq.

Li. 9. c. 23.

tique exemtus in lapidem induratur: nõ cuiquam videri debet absimile vero, frutices quosdam ex loci cælique ardore eam naturam consequi, vt cõtusi, subactiq. fustibus, ac stipario malleo mitigati ductiles fiant, atque in filamenta elaborentur, quæ ignis vim respuunt. Quis autem non miretur ex canabaceo frutice ex vrticæ liniq. ac genistæ flagellis funes ac rudentes contexi, velaq ac lintea confici? Cum enim lento sint tenacique vimine, in fila telasque attenuantur, vt etiam argenti auriq. bracteæ ac segmenta. Sic ex huiusmodi virgultis, non equidem ex Salamandræ pilis (vt pleriq. nugantur) mantilia, mappęq conficiuntur, vt ex bombyce, ac lanigeris arboribus serica, licet illis operosior cura adhibetur: rigescit enim materia, minusq est tractabilis. Appellatur autem id genus lini Asbestinum, à similitudine & natura calcis, quod igni mundatur, nec absumitur, aut detrimẽtũ patitur. Cui affinis est ἀμίαντος lapis alumini scissili, quod vulgo plumosum vocatur, similis, ex quo, Dioscorde teste, lintea contexunt Indiani, quæ in ignem coniecta inflammantur quidem, sed exemta splendescunt, nihilq illis deperit, nec deteriora efficiuntur. Sic ligna & tabulata alumine illita non ardescunt, vt nec postes, fores, lacunaria colore viridi imbuta, modo durior crusta iis obducatur, atq. alumen, plumbique albi cineres copiose pigmentis commisceantur: nequit enim vis ignita penetrare, quod lignum coactum densumq. fiat, atque ad ignem pluuiamque obdurescat. Cuius rei specimen edidit Archilaus Mithridatis pręfectus in lignea turri, quam cum Sylla incendere tentaret, nihil profecit, coactusque est re infecta decedere, atque ab incepto desistere; cum alumine, quod vehementer astringit, omnia essent oblita. Sic C. Cæsaris irritus erat conatus, cum circa Padum Castęllo ignem admoueret ex Larigna materia cõ-

Corallium ex mari Ligustico subducitur.

Ex herbis funes confici.

Amiãtus Lib. 5 cap. 59. Volater. Lib. 22.

Alumen igni obsistit.

Viridi colore oblita serius ignescunt.

Vitruuius lib. 2. ca. 9. lib. 1. ca. 1.

structo. Larix siquidem arbor Piceæ assimilis nec ignem aut flammam concipit, ac non solum à carie & teredine immunis est, sed ne in carbones quidem resoluitur, aut in cineres fatiscit, ob soliditatem ac duritiem plusquam corneam, quam ignis vis subire domareq. nequit. Tanti deniq. est ponderis, vt non fluitet, sed confestim subsidat ac demergatur, more buxi, atq. ebeni quod voce gentilitia Guaiacum dicitur, lignum expugnandis fiscis, morboq. Gallico accōmodissimum. Mirari autem non immerito quisquam posset, cur non ardeat atq. inflammescat. cum resinam fundat mellei coloris. Quotquot enim resinam picemq. exudant, citissime igni corripiuntur. Verum id illi præstat solida compactaq. durities, quæ nulla igni foraminum spatia exhibet, per quæ aduri accendiq. possit; quanquam Matthiolus asserat Laricem quæ circa Padum copiose prodit, confestim flammam concipere

Larix.

Pockhaut.

Calor natiuus hominis fouetur, augescitque animalculorum, præcipue autem infantium calore, si parti corporis inualida applicentur. Non enim hoc fomentum concoctionem solum adiuuat, sed dolores quosq; articulares sedat. Inter catellos autem, qui id præstant efficacius.

CAP. XIII.

DVo sunt quæ corpus nostrum fulciunt vitamque conseruant, ac tuentur; calor natiuus, & humor innati caloris substantia. quorū alter alterius adminiculo opus habet, mutuasq. operas exposcunt. Humidum pabulum est, fomentumq. caloris; calor illius beneficio ac munere subsistit: quæ duo spiritu vndique perfusa ac connexa in omne corpus dimanant ac diffundantur. His sedulo prospiciendū est, curandumq. vt quam diutissime conseruentur. Horum enim præsidio corpus destitutum, collabitur, omnisque vis ac facultas naturalis vergit ad interitum. Cæterum cum multa sint circa hæc obseruanda, eaque

Calore, humore, spiritu, corpus subsistit.

passim

Passim obuia existant apud Medicos; omissis super-uacuis, ea tantum referã, quæ foris admota homini ad hæc sunt adiumento Inter ea quæ calorem au-gent, excitantq. ac dolores placant, catellos refero, non equidem oẽs, sed hos præcipue, quib. color cutis concolor, nec tegmen multis diuersisq. maculis va-riegatũ, qui nõ solũ natiuuũ insitumq. calorẽ fouent sed dolorificos affectus sedant. Sic in Chiragra ac Po-dagra omniq. arthritide nihil pręsẽti⁹ ad cõsopiẽdos mitigãdosq; cruciatus quamlibet acerbos, quã huius modi catelli mẽbris affectis adhibiti. Suaui.n. calen-tiq. effluxu natiuũ hominis calorẽ languidũ atq. eua-nescentẽ exsuscitant, ac fotu continuo, humorẽ qui dolores infert vel attractione ad se rapiũt eliciuntq. vel diaphoresi, hoc est, digerenti vi ac discussoria in-cîdunt ac dissipãt. Videmus.n. illos vbi amoueri con-tingit, atq. aliquid iis laxamentĩ indulgere, fractis e-neruatisq. esse articulis, atq. ægre pedibus insistere, maxima doloris parte in se trãslata. Quod aũt color cutis per oĩa æqualis & cõcolor id potissimũ efficiat, nec varius parẽ effectũ obtineat, facit temperamẽti æqualitas, atq. vniformis calor. Discolor siquidem diuersusq. color indicat caloris humorisq. intempe-riẽ ac commixtionẽ. Vt enim insitio naturæ arborũ correspondere debet: ita homini in fouendis mem-bris æqualẽ per oĩa, ac temperatũ calorem coaptare conuenit. Quamobrẽ si robur ac firmitatẽ ventricu-lo, vlliq. parti conciliare velis, necesse est naturale temperamentum tueri, nec calorem plus satis intẽ-dere illiq. extraneum aut alienũ inducere. Inter ea autem (vt Galenus ait) quæ foris applicantur, boni habitus puellus est vna sic accubans, vt semper abdo-men cõtingat. Sunt qui catellos, inquit, pingues in hunc vsum habeãt, neq. id inaduersa modo valetu-dine, verũ etiã in prospera. Tales itaq. iis qui ob sic-citatem quoque imbecillem ventriculum habent,

Catelli vniformis coloris.

Catelli mẽbris admoti dolores mitigant.

Van cen der hare

Simile ab insitione.

Thera. lib.7.

ſunt idonei, ſeruandumq. ante omnia eſt ne puellus humecta ſit cute. Qui enim noctu ſudore perfundũtur, refrigerant potius quam calefaciunt. Hanc quoque commoditatem ſibi adhiberi paſſus eſt Dauid effœtus ac frigeſcens, quem adoleſcentula mutuo cõplexu fouebat, non quidẽ concubitus, vt ſcriptura teſtatur, deſiderio, ſed quo membra illius deſtituta calore incaleſcerent.

3 Reg. 1. Dauid amplexus iuuenculæ incaluit.

Cur morbus Gallicus nunc, quam olim, mitior, minuſq; ſæuiat, & in quos morbos degeneret.

CAP. XIIII.

Pocken Melaetſheyt. Onganſheyt. Schoirbuyck.

TRes ſunt morbi inter ſe affines & cognati, non tã lethales, quam fœdi & contagioſi, quorum alter in alterum tranſit, ac permutatur, Lues Venerea, ſeu morbus Gallicus, Elephantiaſis ſeu vulgaris lepra, quæ in ſcrophis Grando dicitur, tum is qui Stomacacce & Scelotyrbe dicitur. Quorum genus icteria nigra. Hi ſuperiorib. annis intolerandis modis homines excarnificabant: nunc prorſus miteſcere cœperunt, minuſque infeſti ſunt. fit id partim, quod medicorum opera, domita ſit vis mali, humorumq. ſæuitia mitigata, partim quod natura aſſuetudine ad dolores occalluit. Sic obſeruaui nonnullos in florente feruidaq. ætate acerrime cruciari: eoſdẽ, ſeneſcente atq. inclinata, mitius affligi. Vel enim deferueſcit ardor & ebullitio, minorq. fit humorum concurſus: vel natura ſpatio temporis aſſueta malo, velut domeſtico ac familiari, non amplius cũ illo luctatur; aut enim alitur vitioſis illis humoribus, aut non offenditur. Quemadmodum enim ſues, vbi cœno inuoluuntur, aut cerdones, quiq. cloacas, ac foricas proluunt, graueolentiam non ſentiunt: ſic morbilloſi ſaginantur ſordibus. Et quoniã ad vitia morboſq corporis, ne dicam animi, occalluerunt, detrimenta naturæ amplius non percipiunt. Ademit. n. illis ſenſum mali inueteratus, imiſque medullis infixus.

Morbi aſſuetudine miteſcunt.

Simile à lutoſis porcis & cerdonibus.

xus morbus. Inter initia vero, vbi inducitur corpori aliena qualitas, qua alterascit ac corrumpitur, quæcunq. membra fluxiones acres & mordaces suscipiunt, dolore concitantur. At vbi morbus inoleuit, ac cum natura coaluit, non magnopere doloribus infestantur, quod inter se cōsentiant, atque humores corporis cōmercio, ac qua vtitur consuetudine, flaccescant, atq. aliorum humorum mixtione, vt vinum meracum affluenti aqua, diluantur. Semper tamen vestigia inhærescunt, veterisq morbi reliquiæ relinquuntur, quæ si in pulmonem decumbunt, raucos illos esse, atq anhelosos perspicis: Si in articulos, Podagræ ac Chiragræ; & quæ subinde recurrit, Ischiatico dolori obnoxios. Sic omnes ficosi articulari morbo laborant: at non omnes podagrici aut coxendico cruciatu affecti, morbi Gallici labe imbuti sunt. Quod si in extimam cutem diffunditur humorum colluuies, scabra cute efficiuntur, ac corticosa, lychenibus impetigine, mentagra ac porrigine, in facie deformati, non sine capillorum defluuio. Simile n. quiddā illis euenit, quod arboribus ac virgultis, quibus lotium aut salsugo, aliaq. inquinata eluuies affusa est. Vitiata enim radice folia decidunt, ac rami marcescunt: non tamen arbos à stirpe interit atque emoritur, sed elanguescit atq ægre refocillatur.

Ficosi omnes podagrici, non è contra.

Simile à vitiatis arboribus.

Qua ratione moribundi etiam constante adhuc mente raucū murmur edant, ac sonitum reciprocantem, quem Belgæ populari voce den rotel *vocant*

CAP. XV.

IN Belgica regione, totoque septentrionalis plagæ tractu, morituri certa argumenta proferunt emigrandi, edito sonitu murmuloso nec est qui absque huiusmodi indicio vitam non finiat. Siquidem imminente morte sonum edunt tanquam aquæ labentis per salebras, locaque anfractuosa atque incurua, murmur, aut qualem siphunculi ac fistulæ in aquæ ductibus sonitū excitant. Cum.n.vo-

Moribūdi qua ratione murmulosum sonum edant.

calem arteriam occludi contingat, ſpiritus qui confertim erumpere geſtit, nactus anguſtum meatum, collapſamq. fiſtulam, gargariſmo quodam prodit, ac raucum per læuia murmur efficit, ſcatebriſq. arentes deſerit artus. Conglomeratus itaq. ſpiritus, ſpumaq. turgida commixtus, ſonitum excitat, reciprocanti maris æſtui aſſimilem. Quod ipſum in nõnullis etiã fit ob panniculos ac membranas in rugas cõtractas, ſic vt ſpiritus oblique ac ſinuoſe volumine decurrat. Hi autem qui valido ſunt vaſtoq. corpore, & qui violenta morte pereunt, grauius reſonant, diutiuſq. cũ morte luctantur, ob humoris copiam ac denſos craſſoſque ſpiritus. Iis vero qui extenuato ſunt corpore, ac lenta morte contabeſcunt. minus impetuoſe leniq. ſonitu fertur ſpiritus, ac ſenſim placideq extinguuntur, ac quodammodo obdormiſcunt.

Qui placide, qui tumultuoſe extinguãtur.

Mortem hominis, rerumq. exiſtentium interitum eſſe contra naturam, parumq. apposite naturalem dici. Sic tamen obfirmandus animus vt mors non ſit formidanda, licet non ſine ratione omnes illam exhorreſcant.

CAP. XVI.

QVanquã ita natura cõpertum ſit, atq. qua hominis præuaricatio hoc ſit conſecuta ac promerita, vt ad interitum ſpectet, mortiq. ſit deſtinata: hoc tamen ratione euinci poſſe video, Mortem non eſſe ſecundum naturam illiq. prorſus aduerſam. Principio generi animãtiũ omni hoc eſt à natura tributũ, vt ſe, vitam, corpuſq. tueatur, declinetque ea quæ illi nocitura videantur, atq. omni cura incolumitati ſuæ proſpiciat, ſuæq. cõſeruationi inſiſtat. Quis eſt enim, qui non obſeruat, quanta cura, quantoq. ſtudio homines ductu rationis, brutæque pecudes inſtinctu naturæ, ſe ab interitu vindicare tueriq. ſtudeant atq. enitantur? Omnes ſiquidem illũ exhorreſcunt, nemo nõ ab illo ſe ſubducere tentat. Quandoquidẽ inuadẽte morte, natura extinguitur, eſſeq. deſinit.

Cic. lib. 1. Offic.

Nemo nõ mortis metu contremiſcit.

Sic

sic Christus, qui commõstrare voluit insitam naturæ hominis imbecillitatem, vt à quo præter morbos & peccatũ, humani nihil alienũ erat, mortem exhoruit, illamq. deprecatus est. In Petro quoq. naturæ affectus, carnisq. infirmitas exprimitur, cum Christus ter stipulatus ab eo erga se amorem, erga vero gregẽ summam pascendi curam ac studiũ commonstrat quid illi impendeat, & quẽ expectet vitæ exitũ: Cum esses, inquit, iunior, ambulabas quocunq. libitum erat, & cingebas ipse te: verum vbi senueris, alius cinget te, & ducturus est quo nolis. Quo indicat naturæ humanæ affectum atq. imbecillitatem, quæ mortis metu ac terrore concutitur, illamque admodum grauate adire velit, tametsi mens alacris est & promta. Cum itaq. mors naturæ sit abolitio ac priuatio, qui statui possit, id esse naturæ consentaneum ac familiare, quod vim, quod interitum, totiusq naturæ adfert extinctionẽ? Scio equidem hoc promeruisse hominis prauitatẽ ac delictum, per quæ degenerauit à sui dignitate & præstãtia, suoq; opifici fuit inobsequiosus, dictoq minus audiens, vt doloribus, et cruciatibus, vt morbis, fame, siti conflictaretur, ac mentis inquietudine, postremo morte pœnas lueret. Verum has clades ac calamitates non naturæ vitium, sed peccati labes illi inuexit. A lapsu siquidem primi hominis omnia immutata sunt, versaq in contrarium: sic sidera, morbi, elementa, dæmones, belluæ, homini minantur, illiq. infesta sunt. Quin & vniuersa creatura, hominis causa, vt Paulus ait, vanitati ac corruptioni subiecta est, omnisq; rerum ordo ac series, mentesq Angelicæ finem laborũ statui exoptant. Cæterum in tanta calamitate ac miseria constitutis, solatio est, mentesq. nostras erigit, alterius vitæ certissima spes, summaque in Christum fiducia, qui collapsam hominis naturã restaurat, pristinæq; integritati restituit, ac trepidationem me-

Ioan.21. *Ioan.22.* *Peccatum morbos & mortẽ inuexit.* *Rom.8.*

tumq. mortis animis nostris eximit. Stabiliter enim nos fulcit mortis eius ac resurrectionis recordatio, quæ hoc effecit, vt hominē nō aboleri, sed mutari in melius credamus, mortemq nō esse interitū, sed alterius vitæ vestibulū ac ianuā. Scimus enim, vt Paulus ait, tametsi terrenū nostrū domicilium huius tabernaculi destruendū sit, vt dissolui solet compages atq. ædiū cōtignatio, quod ædificiū habemus à Deo, domiciliū non manufactum, sed æternum in cœlis, quod in hoc ipsum parauit, vt immortalitatis gloria per resurrectionē fruamur. Deus aūt Spiritum suum pignoris loco, atq. arrhabonis vice nobis impertitus est, ac spem summamq. fiduciā rerum futurarū præsenti suo afflatu confirmat: quo vno certi reddimur, quod qui suscitauit atq; à morte erexit Dominū Iesum, nos quoq; suscitabit virtute ipsius, atq; efficiet communi resurrectionis gloria consortes.

Christi fiducia mortis metum homini adimit.
1. Cor. 5.
Simile ab ædiū contextu.
Galat. 4.
Coloss. 2.

Ebrietatis ac temulentiæ incommoda. Et quæ illi obsistant ac medeantur.

CAP. XVII.

INoleuit consuetudo apud Germanos atque Aquiloni expositos Belgas, vt neminem propemodum sibi deuinctum cupiant, fidumq; amicū ac familiarē exoptent, quā qui strenuū se potatorē præbeat, atq; impigre (vt Plautus ait) cloacā vino proluat. Quamobrem operæpretium me facturū sum arbitratus, si nonnulla quæ ebrietati obsistunt, referā: quo quisque sibi prospicere possit, in eo certamine, vt aut vino nō succumbat, aut quā minimū offendatur. Principio nemo se inter initia plus satis facilem præbeat, promtumq; in exhauriendis exiccandisq; poculis, sed tergiuersetur, ac ciuiliter recuset, morbumque prætexat, ac valetudinē causetur, nonnunquā excogitādi sunt astus ac strategemata, quo illos deludas, qui te sibi scopū præfixerunt quē feriant, tibiq. plus satis infesti sunt. Captanda interim occasio, qua aut

In Curcul.
Ebrietas vitanda.

aut te vt micturientẽ tacite ſubducas, aut paterã abduci cures, in eaque re te callidum eſſe decet ac cautum, magnaque dexteritate id perficere. Nam ſi deprehendi technam contingat, multo cumulatius, ac cum fœnore in te hoc munus refundetur. Cæterum quiſq; pro inſita naturæ calliditate atq; aſtutia, varias comminiſci poteſt rationes ac modos, quibus poterit eluctari, ac combibones fallere. Interim conſtituat ſibi quiſq; ante oculos huius illaudatæ conſuetudinis, erroriſq; inueterati præmia, perſpiciet luce clarius, quid noxæ, quidve detrimenti, cum corpori, tum animæ mentiq. inferat vini intemperantia. Primum enim Memoriam rem omnium pretioſiſſimã non ſolum labilem, fluxamq; facit; ſed prorſus obruit ac labefactat, oculos caliginoſos efficit, ac cæcutientes: genas pendulas; artus tremulos ac titubãtes. Multaq alia incommoda immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodque frigidum eſt vitium. Nec enim vinum (vt Galenus teſtatur) ſemper hominem excalefacit: ſed vbi plus bibitur, quam vinci poſſet, frigidos morbos parit. Extinguitur enim calor natiuus, ac ſuffocatur, non ſecus, quã ſi exiguæ imbecillæque flammæ confertim multum olei infundatur. Hæc præfari viſum eſt, ne quis exiſtimaret anſam miniſtrare me, aut feneſtram cuiquam aperire ad nequitiam. Cum hoc potiſſimum ſit in votis, vt homines aut moderate bibere conſueſcant, aut ſi occaſio inciderit vt largius ſit bibendum (nam vt habet prouerbium, ſacra hæc aliter nõ conſtant) ne deſint adminicula quibus ebrietatem pro pulſare poſſint, inter quæ amara refero, & quotquot humores aquoſos per vrinam expurgant. Hac enim ratione effici ſolet, vt alio quã ad caput fumi deferãtur, ac vinũ venas ſubire prohibeatur, exiccante etiam amarore humiditatem. Sic amygdala amara id efficaciter præſtant quina ſenave ante cœnam

Intemperantia vini memoriæ officit.

De temp. lib.3.

Prouerbium conuiuiale.

Amara ebrietati obſiſtunt.

assumta. Persicorum quoque nuclei parem cum iis effectum obtinent, & foliorum Persici arboris expressus succus ieiuno assumtus, cyathi mensura, qua facultate pollent & Absinthij Pontici dilutũ, ac nux muscata. Hæc em̃ oĩa meatus recludunt, ac peruios laxosq; efficiũt, quemadmodum & olei ex oliuis expressi, aut sesami semine sextans, hoc est, vnciæ duæ antelucano haustæ, lubricam siquidem reddit aluũ, meatusq. vrinarios dilatat, sic vt liquor corpori non inhæreat, sed contineter defluat, modo ne quis esculentis ventriculum plus satis oneret. Qui enim potationi insistere cogitur, parcius illũ cibo vti conuenit: quod si panis buccellã copioso melle imbutam deuoret, non inconsulte fecerit. Mel siquidem vini vim diluit, fumosq. acres ac mordaces retundit, atq; hebetat His omnibus præfertur Brassica, Catoni ad fastidium vsq nobilitata, quã vulgus Caulis nomine designat, quod nulla stirpium cole sit amplior. Hui⁹ cum plures sint differentię, illa ad discutiendam crapulam accommodatior, quæ plus cæteris rubescit, si ex cauliculis dentib expressus succus deglutiatur, aut eadem cocta inter primæ mensæ edulia manducetur. qua tamen maritima, quę Alpibus Zelandicis copiose innascitur, multo efficacior, tum Portulaca marina, qua in iis acetariis ac condimẽtis vtimur ad appetentiã acuendam. Potus enim, cibiq; auiditatẽ incitat irritatque, atque insita facultate ac viribus conficit. Quo fit vt nulli vinosi halitus vaporesque caput tentare possint, vt qui per aluum ductusque vrinarios expurgentur. Sunt huius generis pleraq; alia, quæ temulentiæ aduersantur, ac ne quis ebrietati succumbat, muniũt: sed omnia referre longum esset. Cæterum si quem vino obrutum esse contingat, qui iis præsidiis non est instructus (nam vinũ; vt Abacuc ait, sapientem decipit) illi succurrendum vomitu. Quod Sapiens etiam consulit: Si fueris ad inglu-

Cibus immodicus potoribus noxius.

Brassica ebriatati obsistit.

Soldanella.

Cap. 2. Eccles. 31.

ingluuiem coactus, ſubduc te, ac vomito. Poſtmodũ teſtes, partesq; genitales aqua gelida macerari debent, madidoq; mantili, aut ſudario inuolui: fœminis vero vbera, mammæque in eundem modum fouenda. Confeſtim .n. auerſis vaporibus, omnis violentia diſcutitur. Interim exhibenda acida ac ſubacerba, pomaq; ſucculenta ac vinoſa. Cuius generis ſunt Arancia malaq; Citria, ceraſa, perſica, oxyacanthæ baccæ, omphaciũ, corna, quæq; infrigidantis reprimentisque ſunt naturæ, ac nonnullam incidendi abſtergendiq; vim obtinent. Tametſi n ceſſet, ſopitaq; ſit ebrietas vel vomitione, vel ſomno; caput tamen etiã poſtridie indoleſcit, ac fumis pertunditur. Quem affectũ Feſtus Pompeius Helucũ vocat. Quæ vox languidũ ſonat, ſemiſomnũ, atq; heſterno vino oſcitantem. Tertullianus hanc vocẽ pro affectione vſurpat, qua procliues in ſomnum reddimur ex pridiana crapula, cũ inquit: Hederę vis ac natura eſt, caput ab heluco defenſare, vi diſcuſſoria atq; exiccante, qua etiam à crapula tutos præſtare creditur, foris capiti admota, vel præſumtis acinis aliquot qui coloris crocei ſunt.

Vomitus cõmoda.

Dolor capitis ex hesterno mero.

Helucus capitis grauedo ex crapula.

Hederæ vis in discutienda ebrietate.

Intemperantia potus, quam cibi nocentior.

CAP. XVIII.

SVnt qui ſtatuant, potu minus offendi homines quam cibo, ſi horum alter immoderatius, ſupraq; naturæ vires ingeſtus ſit. Quod ea Hippocratis ſententia ſtabilire nituntur: Facilius eſt impleri potu, quã cibo: Qui toto cœlo errare mihi videntur. Hoc ſiquidẽ ille indicat, humidũ colligẽdis reſtaurãdisq; viribus potiſſimum remedium. Extenuatos enim citiſſime reficiunt liquida, quæ licet non ſimiliter nutriant ſolidis alimentis; diſtributionis tamen celeritate illis longius præſtant. Quamobrẽ veriſſima eſt, nec Hippocrati contraria Cornel. Celſi ſententia: Vbi ad cibum ventum eſt, nunquam vtilis eſt ni-

Lib. 2. Aph. 11.

Humida & liquida citius alunt.

Lib. 1.

Celsi locus explicat⁹. mia ſatietas, ſepe inutilis nimia abſtinentia. Quod ſi qua intemperantia ſubeſt, durior eſt in potione, quã eſca. Quo indicat immodica vini potione plus detrimẽti, damniq; inferri corporibus, quã cibi inglauie. Potus ſiquidem omnes meatus confeſtim penetrat, atq incoctus venas ſubit, neruoſq ac cerebrum tentat: Cibus vero in ventriculo hæret, dum concoctus eſt; qui ſi oneri eſt, minimo negotio vomitu excutitur: quod non æque naturæ procliue ac facile eſt in potu, argumento quod canes, feles, glires, ſorices, ſi *Venena liquida nocentiſsima* veneno medicatas offas aut buccellas deuoraſſe contingat, irritata ad excretionẽ naturæ facultate, nulla moleſtia euomunt, quod in liquidis factu difficillimũ; quo fit vt venena in potu exhibita magis quã in eſculentis, ſint noxia: rapitur enim citiſſime in omnes corporis partes virus, ac vitalia corrũpit, deſtruitque maxime ſi ex vino propinetur. Interim cibus immodicus ſuffocationis periculum adfert, eoq. ventriculus adeo intumeſcit ac diſtenditur, vt diſrũpi videatur, præſertim iis qui difficile ad vomitũ incitantur. quocirca moderatio vtrobiq. laudem meretur. Cæterũ potione venenata nihil nocẽtius, modo ne quid pinguedinis ſubſit: Sic enim virus ſegnius in *Pinguia venenis obſiſtunt.* venas dimanat aut diffunditur, nec confeſtim vitalia corripit, citiuſq; vomitu excutitur. Ita ſi quando venenatis potionibus obſiſtendũ, butyrum, oleum ac pinguia quæq. exhibenda: minus enim adhæreſcit venenum, aut affingitur corpori, nec venarum conceptacula ſubit vel penetrat, denique incitata vomitione eueſtigio excutitur, qua ratione etiã ebrietati obſiſtunt: alioqui vbi diutius inhæſerit, partes internas exulcerat ac corroſione vitiat, ſibiq. ad cor, vitæ fontem patefacit aditum. Quocirca ab aſſumto veneno aut cibo aliquo exitiali ac noxio, euitãda reprimẽtia, acida, acerba, ſtiptica, quæq. meatus occludũt ac conſtipant, præ cæteris autem ſomnus. Quemadmodum

modum enim qui peste corripiuntur, cũ somnolenti sint, si se somno & quieti dedant, citius inficiuntur, ac natura segnius contagioni obsistit: ita quoq. in morsibus virulentis, ac venenatis potionibus, si somno opprimuntur homines, grauius affliguntur, ac tum virus promtius vitalia corripit. Quocirca vellicandi, quo vigiles persistant, ne malũ intus grassetur, atq. ad partes principes deferatur. Quemadmodum eñ hostes minimo negotio, nullaq propemodum molestia vrbes ac propugnacula diripiũt ac diruunt, nullo obsistente, ac ciuibus seu excubitoribus vino somnoq sepultis: ita corpus humanũ in morborum insultu, vel assumtis ebibitisque venenatis potionibus, ægre subsistere potest atq. eluctari, quin opprimatur: cũ facultates ac potentiæ naturales oppresso sopitoq. somno corpore, segnes sint atq. otiosæ, nec se ad expugnandum morbum alacriter accingant. Quo efficitur, vt dent manus, ac cedãt succumbantque valentiori, non valetudinis modo, sed vitæ etiam iactura ac detrimento.

Somnus noxius à veneno assumto, & in peste

Simile ab hostili insultu elegans.

Alia vi ac ratione vinum inebriat, aliterq. homines afficit, quam Sicera, vel Zythus, nobisq. vocata Cereuisia.

CAP. XIX.

CErebrum tametsi natura molle sit atq. vdum, ex eo tamen nerui producuntur, velut ex colo, cui lanugo linumq. annexum est, telæ, filamẽtaq;, quorum coniugationes in omnes corporis partes distribuuntur. Ex hoc siquidem principio ac fonte nerui in omnia mẽbra deriuantur, velut ex arboris caudice ac trunco ramorum propago ac soboles in multa germina diffundũtur. Corpus aũt vniuersum per eos sensum motumq percipit, quibus affectis, parteque principe læsa, illis munerib. priuatur, aut suas facultates ac munia languide perficit; eoq. fit, vt ebrij delirent, vacillentq. ac titubent, quod cerebrum crassis densisq. vaporib. obnubiletur: Cum aũt omnes ma-

Quomodo nerui a cerebro producuntur

Simile à ramosa arbore.

Ebrij ridiculo vultu

didi, vinoq; perfusi ridiculos, Comicosq. mores exprimant, tum nulli magis moriones agunt, risumq; obuiis excitant, cum vultũ atq; oculos gestusq; spectamus, quã qui ex Zytho, quę nobis biria dicitur, temulenti sunt. Illi siquidem nõ in omnem partẽ corruũt, sed retrorsum duntaxat, ac supini. Qui vero ex vino ebrietatẽ contraxerũt, antrorsum proruunt, ac proni decumbũt. Sic vt isti genas, frontẽ, faciẽ naresque mutilent: illi scapulas & occipitiũ, vbi in terram deuoluuntur. Quod ipsum etiã spectare licet, vbi inter pocula somno corripi solent. Ex cereuisia.n. vuidi, capite in ceruices deuoluto, hiantiq; ore dormiunt. Ex vino aũt facie mentoq; in pectus inclinato. Ratio est quod fumi vaporesq. ex vino synciput, partesq; corporis anteriores occupãt. Ex cereuisia occiput partesq. posticas obsidẽt. Quo fit, vt isti obliuiosi sint, ac somnolenti, minimeq; loquaces ac clamosi.

Procero crassoq; corpore homines aliquãdo minus vitales, quã graciles, minusq; animosè morbis obluctari. Exiguæ autem staturæ homunciones plerũq; vini capaciores, quam obesi, ac seriùs temulentia tentari.

CAP. XX.

FLaccidos esse plerumq; vasto obesoque corpore homines, ac morbis min⁹ fortiter obsistere, quotidiana exempla cõmonstrant. Oneri eñ est illis corporis moles, ac spiritus minus viuidi minusque alacres, & erecti. Quo fit, vt ingruẽte vel leuissimo morbo, vel quouis incommodo, pusillanimes efficiãtur, ac suspiriosi, crebroq; ingemiscãt. Ad primum siquidem insultũ animo deiiciũtur, illisq; mens labascit. Quod si terra mariq; pericula adeunda sint, aut sinistri aliquid inciderit, ilico trepidant ac contremiscunt, metuq; exalbescunt. Id euenit, quod calorem natiuum languidum habeant, spiritusque exiles, ac sanguinem minus feruidum, deinde quod virtus naturalis longe lateque diffusa sit, quæ in exiguo

Moles corporis ingenio officit.

corpore

corpore vnita coactaq;,dispersa est præstantior. Quo spectat illa Hippocratis sententia: Qui natura sunt valde crassi,breuiore vita fruuntur, quã qui graciles: tum altera: Statura corporis longa,neque indecora, nec illiberalis in iuuẽtute: In senecta inutilis moles est,& paruitate deterior. Incuruescit enim senescentibus corpus, fitque graue ac gestatu permolestum. Quanquã itaq. hi membris,moleq. valent; pusilli tamen insitam vim, naturæq; facultates validas obtinent, multæq. in iis se proferũt cum animi tum corporis dotes atq; ornamenta, magnaq; mentis agilitas, atq; acumen ingenij: nec solum mentis alacritate cæteris præstant, vel æquant; sed viribus ac velocitate,tum edendi,bibendiq robore. Vidi aliquando nanos propemodum ac pumiliones, coactæque breuitatis homunculos(sed prolixa tamen barba, toto que corpore hirsuto,quod intensi caloris est argumentum) cum robustissimis potandi certamen inisse,quibus, tametsi nemo in huiusmodi factis promeretur memorabile nomẽ, nec habet victoria laudem, ne tantillum quidem obfuit vini vis: cum alij ita vino essent oppressi, vt obstupefacta mente neque pes, neq; manus, aut lingua satis suo fungeretur officio. Horum causa non solũ consistit in conceptaculorum venarumq; amplitudine ac capacitate, sed in calore natiuo, eoq. intenso, qui omnia celerrime conficit absumitq;, tum in firmo validoq; cerebro, ꝙ non facile fumos concipit. Simile enim quiddam iis euenit, quod lateri ignito,aut candenti ferro, qđ liquore subinde irrigatur,vel deniq.solo arido ac si ticuloso. Confestim enim oẽm humorem imbibit, aut in tenuem,minimeq densum vaporẽ euanescit, sic vt nihil necesse sit illis lotiũ subinde reddere, aut vesicã exonerare,cũ calor innatus omnia consumat. Quod autẽ in viris efficit interna insitaq. caliditas, hoc in mulieribus præstat corporis raritas laxitasq;

Lib.2. Aph.44. & 45.

Proceri corporis incommoda.

Simile ex candenti ferro desumtum.

Mulier cur vini copiam perferat.

ac mollities. Hæ ſiquidem, vbi vino aſſuetæ ſunt, ad prodigiũ vſq bibaces fiunt, diuq. ſubſiſtunt, antequã temulentia ſuccumbãt: ſed propter laxos patenteſq meatus identidẽ micturire coguntur. Quo nomine nõ immerito infamia notantur à viris, quib. ſubole-ſcere ſoleãt illarũ ſordes atq ingluuies. Seniculi autem omniũ minime vini copiã proferũt. cum enim arido ſint corpore atq. exucco, caloreque debili: largiore vini potu offenduntur, moderato autem refocillantur atq. exhilareſcũt. Quamobrẽ cum omnib' tum maxime ſenibus curæ eſſe debet, calorẽ natiuũ, quo & comprehẽditur humidũ primogeniũ, caloris vitalis & ſpiritus ſubiectum, ac ſubſtantia à ſemine orta, appoſitis alimentis, victuq; moderato ac ſalubri fouere. Illa ſiquidem ſunt ſecundæ, aduerſæque valetudinis præſidia, ac longioris vitæ ſeminaria.

Senes cito ebrietate tentantur

Qui mane Ientaculum ſumunt, ſi id moderate fiat, in prandio liberalius edunt, minusq. vino, etiamſi largius bibant, offenduntur: Obiter an multus panis eſus ſit ſalubris.

CAP. XXI.

MVlti ſunt, qui indicta ſibi inedia, ad meridiẽ vſq ieiuni perſiſtunt. Quod vt nõ improbo, ita non ſemper expedire cenſeo, aut conſultum arbitror, vt quis abſq. cibo in prandium vſq. perduret, is præſertim, qui calido eſt æſtuantiq. ventriculo: vt Cholericus omnis, & qui vel laboris aliquid ſubire, operique intentus eſſe cogitur, vel lucubrationi ſtudiisq. inſiſtere Extenuantur ſiquidẽ illis ſpiritus vitales, corporiſque vires flacceſcunt, ac collabuntur. In hac autem re conſuetudini inhęrendũ, ſpectandumq. quid ætas cuiuſq;, tempus, regio, habitus corporis ac conſuetudo expoſcant. Iuuentus enim annique tempus frigidũ, ac regio Aquiloni expoſita copioſo alimẽto, eoq. frequentius exhibito indigent, alioqui corpus diffluit ac conſumitur. Senes vero, quiq. in ætatẽ decrepitã deuenerunt, perſiſtunt quidẽ diutius ieiuni,

Studioſi non perferunt inediam.

nihilq; appetunt, nec ad cibi auiditatē incitātur, sed tamen alimentis subinde refici, foueriq. postulant, at paucis. Vt enim flamma in lychnis copioso affluentiq. oleo extinguitur: ita senilis calor affatim confertimq ingestis cibis Quoniam aũt hæc ætas dentibus se fulcit, ac tuetur, Prouerbio locũ fecit, Senibus mandibula scipionis loco. Quod enim deterit seniũ, deciditq. natiuo corporis succo, hoc cibi potusq. adminiculo sarciunt. Illis itaq;, vt omnibus sedētariis, quiq. literis addicti sunt, ac munia publica obeunt, vuæ passæ, palmulæ, ficus, passulæ Corinthiacæ, nuclei pini, pistacia, araneiorum, citriq. putamina, zacchara incrustata, myrobolani melligine cõditi, ante meridianis horis assumi possunt, vel alia quæq. subliquida quę ventriculum minus fatigant, nec in perficienda concoctione negotium facessunt. Interim quisq. metiri vires debet, propriæq naturæ conditionem excutere, atq explorare, quid appetat, quidve respuat, ac auersetur. Hoc autē in primis obseruandum, nequis diluculo vinum bibere consuescat. Est enim naturæ aduersissimum: animi siquidem vigorem hebetat, mentemq obnubilat, ac neruos afficit. Quocirca sibi quisq matutinis horis, vini vsum prorsus interdicat, sed sumto nonnihil edulij, parcius dilutiusque bibat. Paucissima enim natura mane exigit, tantumque foueri pauxillo alimento postulat, ne calor naturalis flaccescat. Illorum itaque exemplum imitari par est, qui cum post aliquot horas luculentum ignem excitare meditantur elixandis assandisque carnibus, prius nonnullo fomite, aridisq. nutrimentis focum instruunt, ne ignis penitus sopiatur, quo cum sit opportunũ, iustum ignem in co-cturæ vsum excitent: Sic cum exiguo fomento, ac velut succendiculo ventriculus paulo ante incaluit, in prandio auidius cibum appetit, ac dilatatis venis validius concoquit digeritque: cum plerisque qui in

Gal. lib. 1. Apho. 14.

Senes cibo se fulciũt.

Vinum diluculo haustum perniciosum.

Simile à re culinaria desumtum.

Non consultũ diu ieiunum persistere.

prandiũ vſq; ieiuni perſiſtunt, appetẽtia euaneſcat, calore vel flaccido, vel tantũ non extincto. Adde qđ collapſis occluſiſque meatibus per quos deferri alimentũ debet, in mediis ſpatiis hæreat, ſeriusq. in venas rapiatur. Deinde quod propter diutinã inediam ſtomachus noxiis humoribus, quos ex vicinis partibus allicit, opplet⁹, cibũ reſpuat, citoq; ſatietur. Quo fit vt in ſympoſiis meridianis celerius temulẽtia homines corripi contingat, quam ſi eadem in cœnam differantur. Nam vt alia prætereâm, Dimidia, vt inquit Plinius, periculi pars eſt, noctu, hoc eſt, ſpe ſomni bibentibus, ſomnus ſiquidem ad deſpumandã diſcutiendamq. vinolentiã adiumento eſt. Cęterum cum panis maxima hominibus alimenti pars ſit, omniaq; edulia abſq; illo ſint inſipida parumq; ſalubria, de illius quoq. vſu pauca diſſerere inſtitui. Sunt enim qui huius repletionem ac ſatietatem noxiam eſſe contendant ventriculo, nec minus, quam vinũ immoderatius hauſtũ officere, hoc inducti, vt puto, argumento, quod diu ventriculo inhæreat, aluumq; aſtringat. Ego vero diſcrimen delectumq. ſtatuendũ cenſeo. Siquidem triticeus fermento accurate ſubactus, beneq; elaboratus ac coctus, ſanis robuſtisque corporibus laudatiſſimus eſt cibus, ac maxime ſalubris. Quapropter cuiq. perſuaſum eſſe cupio, edulia ac pulpamenta quæq; non mediocriter panis admixtu condienda: Qui enim parcius pane vtuntur, copioſe autem carnib. aut piſcibus, corpore efficiuntur laxo, carneq. fluida, deniq. halitu graueolenti ac vitioſo. Quocirca eſus piſcium, quod ij citiſſime putreſcant, plus panis exigit. Videmus autẽ omnia eſculenta promtiſſime putére ac putredinem cõcipere, exactoq triduo aut plus paulo, ni ſale condias, ſubolida fieri, oua, piſces, carnes, & pulpamenta quæque: At panis nunquã putredini fit obnoxius, aut aliquid vitioſi odoris contrahit. Diutius enim aſſeruatus mucefcit

In prandio citius, quã in cœna inebriamur.

Lib. 13. cap. 1.

Panis vſus.

Olidis fau cibus qui parci⁹ pane veſcuntur.

mucescit quidem, arescitq;, verũ non putrescit. Quo fit, vt qui eduliorũ ingluuie se onerant, nulloq; aut perpauco panis esu vtuntur, mephitim ex imis præcordiis exhalent, grauique ac tetro anhelitu obuios quosque feriant. Qui itaq; valido vegetoq; corpore esse studẽt, atq. habitu firmo, moderatũ panis esum admittãt, præsertim vbi exercitia laboresq. subeundi sunt, nisi enim fossores, baiuli, nautæ, vectores, athletæ, ac pugiles copiosius se pane alerent, nõ possent subsistere, tantisq; laboribus sufficere. Tenellis aũt corporib ac valetudinariis, quiq inualido flaccidoque ventriculo existunt, ac meatus habent exiles, parcius cõtractiusq. panis vsum præscribo, sed liquidis illos reficere, viresque restaurare pergo, quæ cito venarũ conceptacula subeunt. Illorũ siquidem corpuscula, vtpote tenera ac delicata, solida alimenta respuunt. Quæ omnia exactissime mihi perspexisse atq. obseruasse visus est Dauid rex & Propheta, cum inquit, Effecit munificus rerum parens, vt iumentis pabulum, hominib. cum infirmis, tum sanis alimenta suppetant. Sic vt oleo perfusum corpus nitescat, vnguentoq delibutũ recreetur. Vt vino cor hominis exhilarescat, ac discusso mœrore alacre, erectumque efficiatur. Et panis vitale robur fulciat ac confirmet.

Ægroti cur panis esum respuunt.

Psal. 103.

Nux myristica seu moschata, & Coralius lapis à viro gestata melioreſcunt, deteriora vero efficiuntur à fœmina.

CAP. XXII.

QVod mulieri vir prestet, huiusq conditio multo quã illius sit excellentior ac generosior, præter animi & corporis eximias dotes, quibus abunde pollens potensq & clarus est, inanima etiam, & quæ vegetante iam vi destituta sunt, accrescere augerique desinunt, testantur atque experimentis commonstrant. Siquidem nux myristica seu moschata si à viro gestetur, nõ solum vigorem suum conseruat,

Vir muliere præstantior.

ſed etiã turgeſcit, magisq. efficitur ſucculenta. Cum enim inter has illa ſit præſtantior, quæ ponderoſior eſt, ſuccoq pingui madeſcit, atq. vel cõpreſſu, vel aciculæ punctura oleaginem reſudat non ſine eximia odoris ſuauitate: has dotes viri calor conſeruat ac tuetur, & quod mirari ſubeat, illã magis ſpecioſam facit, aſpectuq. amabilem, ac ſucco oleoſo magis turgidam, præſertim ſi iuuenilis adultæq; ætatis homines circumferãt. Tam ſuauis enim, gratusq; halitus emanat ex huiuſmodi corporibus, effluxusq; ac euaporatio, ob caloris natiui temperiem, tam mitis ac blanda, vt nux illam alliciat, eaque imbuta vegetior fiat atq; odoratior. Alitur ſiquidem, afficiturq; aereo vapore, auraq tepenti ac ſubcalida, quam iuuenile corpus expirat, vt re maxime ſibi familiari ac cognata Sic memoriæ proditum eſt. Alexandri Macedonum regis veſtes gratiſſimo odore fuiſſe perfuſas, nõ quidẽ aſcititio aliquo externoq ſuffitu, ſed à genuino ac naturali caloris natiui effluuio. Mulier vero cum excrementis abundet, atque inſuaues triſtesque halitus ob menſtrui profluuij decurſum diffundat, omnia deteriora efficit, natiuasque vires atque inſitas facultates depopulatur. Quo fit vt nux myriſtica, exſucca illius contactu efficiatur, leuis, carioſa, coloreq. ſquallido ac nigricante, qua vi etiam herbis perniciem tabemq. adfert, ac ſata ſtrangulat, ſpeculiq nitorem obfuſcat. De Corallo par eſt ratio: hoc ſiquidem in orbiculos elaboratũ ac læuore perpolitũ, ſi à viro geſtetur, rubeſcit exuberantius, quã ſi hoc geſtamine fœmina decoretur In pallorẽ enim muliebri conſuetudine elangueſcit ac calore natiuo deſtituitur, partim ob emanantes ex illa fuliginoſos denſosq ſpiritus, partim quod languidum calorem habeat, ac frigidæ humentisq ſit naturæ, quæ qualitates aliquid conſeruare tueriq. nequeunt: cum vir caloris innati ſubſtantiã vaporoſam, mitem ac ſuauem

Nuces muſcatæ vt explorentur.

Commẽt. lib. 2. Aphor. 14.

Alexandri magni veſtes cur odoratæ.

Corallus rubicundior fit viri contactu.

Mulier Corallum deterius efficit.

Quæ Corallo ruborem concilient.

em sit consecutus, ac velut aromatis odore imbuam. Qua ratione & sinapi semē Corallum rubicundum efficit, si illo obruatur, caloris scilicet ratione, quo tanquam ignita re incalescit. *Sinapi Corallum rubicundum efficit.*

Magna ex parte steriles esse, & infœcundos, quibus sponte semen profluit, seseq. polluunt, & qua ratione id fiat.

CAP. XXIIII.

Vitium est idq. tam fœdum, vt à templi aditu, omniq. hominū cōsortio apud Hebręos arcerētur illo contaminati, Græcis γονόῤῥοια, Latinis Seminis profluuium appellatum, quo mulieres æque ac viri infestātur. Siquidem illis præter voluntatem semen effluit nullo propemodum delectamēto, nec vlla voluptatis illecebra, aut pudēdo rigido erectóve, idq; aqueum dilutumq; ac tenue. Quo fit vt infœcundum sit atque ad excitandas proles inefficax. Vt enim salix frugiperda semen ob caloris penuriā ante maturitatem excutit: Sic istis humor genitalis plus satis frigidus & humidus defluit. Nequeunt em̄ naturales facultates semen perficere, ac vi prolifica fœcundaque illud imbuere. Quo fit vt excrementitius prorsus sit humor, incoati imperfectiq; seminis rudimentum, generandi munere destitutū. Cæterum cum hic affectus ex imbecillitate vasorū spermaticorum oriatur, tum aliud quoddā vitium contrahitur ex amplexu Venereo ac concubitu contagioso, si quando cum infectis scortis congressum ineunt. Siquidem purulenta quædam fœdaq. illuuies ab inguine distillat, colore modo liuido, modo æruginoso ac porraceo non sine teterrimo odore. Quo fit vt vasa nonnunquam erodi contingit, partesque pudendas mutilari. Ista autem vligo humorisque sordidi stillicidium in fœminis virulentior est, alboque oui, vbi computruit, assimilis, qua interranea pruritu intolerabili infestantur, quasi alumine aut salsugine essent imbuta. Quo fit, vt omnes

Leuit. 15.

Simile ab infœcundis arboribus.

Eenen druyper *vocatur Belgis hoc fœdū stillicidium.*

Morbo Gallico infesti semper pruriunt. morbillosi, quiq. Venerea lue infecti sunt, impensè sint salaces ob putridi humoris acrimoniam, quam retundi ac mitigari concubitu sentiũt, magnaq. mali parte se leuari. Quocirca cum omnib. suam scabiem affricare gestiant, tum maxime illas expetunt ac venantur ganeones isti pruriginosi, quas sciunt salubri esse beneq; cõstituto corpore. In has enim suas sordes ac saniem profundunt, suoq; purulento semine contaminãt, cum ipsi nihil ab his contagij cõtrahere possent. Cum enim illi seminis profluuio obnoxij sunt, ꝙ ex lue Venerea contrahitur, ac contactu con cubituq. fœdo concipitur, non seminale ac prolificũ excrementum ab iis profluit, sed virulenta quædam ac contagiosa eluuies ab inguine destillat odoris tetri, colore non albicante, sed lurido ac virescẽte, quæ vlcera in pudenda ac primori virgæ parte excitat, sic vt vrina iis ægre prodeat, atq; ob purulentam concretionẽ subinde supprimatur. Quod si quando prurire occipiant, ac tentigine affici, ac penis seu pudenda pars erigi incipiat, acerrime cruciantur. Videtur enim hoc membrũ, quasi fune distendi propter neruos, qui humore acri ac mordaci imbuti sunt, quo fit vt vrinæ stillicidio subinde infestentur, cum nõ confertim & profuse, sed lente ac sensim lotiũ prodeat intolerando micturientium cruciatu. Contrahitur hoc vitium ex ficosis morbidisq; hominibus, atque attritu contactuq scortorum, quibus inguina ac pudendæ partes bubonibus aliisq. inquinamentis sunt contaminatę. Qui morbus cum circa obscœnas abditasq. partes consistat, atq. ex putridorum humorum affluentia fœdos tumores excitet, Pudendagra nominatur, vulgo *Clapooren*. Si vero contagio se diffundat, vt assolet vbi primũ cõtracta labe corpus nõ expurgatur, aut vbi foris nõ maturantia cataplasmata, sed discussoria quæq fluxionem reprimant ac referiant, nõ eliciant, adhibetur, tota corporis moles vna

Acrimonia vrinæ infectis peculiaris.

Vrina quib supprimitur.

Inguinũ tumores non reprimendi.

Dolores neruorum vnde.

cum

...um ſanguine ac ſpiritibus inficitur, totaq. humorũ ...ollectio in neruos, panniculos, membranas, muſcu...os defertur, atq. intenſiſſimos dolores excitat. qui ...norbus vernaculo Belgis idiomate *Pocken met de lẽ...ten* vocatur: quod omnia membra doloribus pertu...à ſint ac dilaniata, ipſaq. ſymptomata, hoc eſt, quę ex ...norbi ſæuitia accedunt ac concomitantur, non mi...iores ipſo morbo dolorum faces admoueant. Neq. ...nim vnius generis cruciatu excarnificantur, ſed ...nultiplices illos diuexant dolorum differentiæ, qui ...anquam admotis vncinis ac ferramentis, neruoſas ...partes exquiſitiſſima mouendi ſentiendiq. vi prædi...as lacerant, ac velut aculeis fodicant, vrgent, ſtimu...ant. Et cum nullas non partes interreptent, atq er...atica vagaq. incurſione inuadant, à doloris inquie...udine, nullaq interpoſita intermiſſione, *De mieren* ...oſtrates hunc affectum vocant, à formica deducto ...omine, animalculo agili atq. inquieto, quod nouas ...ubinde ſedes perſequitur, à qua medici etiã pulſum ...eſignant formicantem, ob mobilitatẽ exilẽ, exhau...tis ſcilicet deiectiſq. viribus, adeo vt homini quam ...minimũ vitę ſupereſſe poſſit, eo ſe pulſu proferente: ...cui affinis vermiculãs à vermiculi motu atq. ingreſſu, ...qui non magnã etiam recuperandę ſanitatis ſpem ...decumbenti pollicetur. Et quemadmodum morbus ...eſt Verminatio, qua homines infeſtari torquerique ...ſolent, ac velut à vermibus dilaniari: ita quoq. mor...bus eſt Formicatio, Græcis μυρμηκία, quæ ſo...tis corpus fœdis tuberculis ac puſtulis deformat, in...tus vero mordentis formicę ſenſum adfert ac cruci...atum, ita vt ſubinde ſcalpturire cogatur atque attri...tu aliquot leuamen conquirere: vt aſſolet morbo Venereo infectis, qui nuſquam quiete conſiſtunt, ſed continenter frictionibus inſiſtere cogũtur. Quo...circa appoſite noſtrates Formicationem huic mor...bido cadaueri accõmodant, nõ quod eo nomine hic

Morbilloſi omnes dolorum differentias percipiũt.

Pulſus formicans.

Pulſus vermiculans.

Verminatio qui morbus.

Formicatio qui morbus.

Formicatio accedẽs morbo Gallico.

morbus cēſeri debeat, ſed quod pari modo corpor afficiat Hinc Plautus, quoniam multi illo ſeculo fœ diſſimis morbis erant cōtaminati, nempe mētagra, impetigine, lepra, tū pleriſq. aliis, qui ſe in honeſtiſſi ma fere parte corporis ꝓferunt, illis vitiis deforma tos, Formicinos, mucidos, vietos, putridos, vlceroſo vocat, quos, vt noſtrates dictitant, ſi vel leuiſſime cō cutias, ab oſſibus diſſiliunt ac diſſoluuntur. popular ioco *Van den gratt ſchudden*: à piſcibus rancidis, ac pu tri ſalſamento deſumta ſimilitudine, ꝙ vel mini ma conquaſſatione à ſpinarum contextu decidant. Quocirca qui ficoſos tumores circa inguina parteſ que abditas ac latentes cōtraxerūt, vel ex cōcubitu vel ſi vlli contaminato ſodali conuixerint, lectoque communi ſint vſi (nam facilime hęc labes olim, quę nunc ſenſim exoleſcit, aliis affricari ſolet vel eſculē to, vel halitu oriq. ac labris admoto poculo) in pri mis conſulo, vt acri vel vino vel aceto pudenda, cō tactaſq. partes abluant admixto ſalis momento, de inde abſceſſum ſeu apoſtema, ſi res poſcat, ad matu ritatem perducant eruptoq. pure ac ſanie abſterſo riis vlceris cauitatē eluant, priuſquam cicatrice ob ducant, atq. vt in rabidi canis morſu, qui aliquando quam ſcorti, mitior, diutius hiatum apertum ſinant ne virulento humore intus cohibito, poſtmodum morbus recrudeſcat, atq. exaſperetur: interim ante quam manum vomicæ admoueri contingat, corpus purgantibus medicamentis accurate inaniri debet in quem vſum commode adhibētur, epithymus, fu maria, polypodium, ſena, eaq. confectio quæ ad ha mech refertur: aut quoniam iis lotiū molliri debet, benedicta laxatiua ex decocto ligni Indici, quod in ter Ebeni ſpecies refero: alioqui niſi huiuſmodi ſub ſidiis corpori proſpiciatur, diffuſis vndiq. humoribus corpus omni ex parte morbidum fit, ac lue Venerea vndiquaq. inficitur. Sunt enim duo iſti morbi inter

Formicinus homo.

Simile à rancidis piſcibus, eſt popula re prouerbium.

Morborū incredibi lis cōtagio.

Tumorū in inguine curatio.

Exemplū à rabidi canis mor ſu.

Cōpēdioſa morbi Gal lici cura tio.

se affines & cognati, quemadmodũ Cancer & lepra. Quod enim Cãcer est in parte aliqua corporis, id lepra seu elephantiasis est in toto corpore. Sic morbillosa ista affectio vbi in toto cõsistit, atq. vndiq. diffusa est, fœdissimũ illum morbũ excitat, quem alii Gallicum, alii Neapolitanũ vocant: vel quo in tã inclytę nationis gratiã ac fauorem aboleri possint atq. obsolescere cõtumeliosa illa nomina, quibus aliquid cõuicii subeist, lues aut cõtagio Venerea, vnde contrahitur; denominetur. Quæ vero in inguine consistit, ac pudendas partes cõmaculat Pudendagra. Cum vero natura mortaliũ procax sit in alienis miseriis, atq. insolẽter huiusmodi calamitate oppressis insultet, populares passim morbum hũc, cum totum corpus occupat Matris; alterum qui parti peculiaris est, filiæ nomine designãt: & quoniã alter ab altero pullulat, venustum illum maritum, si diis placet, aut potius sordidum sponsum, matrem ac geminas filias sibi in matrimonium asciuisse, ioculari licentia dictitant, cum præter inguinum tumores corpus vndiq. exulceratum sit, ac tuberibus scateat.

Cancer & lepra affines morbi.

Prouerbiũ in morbidos.

Iocus popularis in hos qui ex inguine laborant.

In morbis excrescere corpora, atq. in longitudinem produci, licet minus edant, in latitudinem vero diminui.

CAP. XXIIII.

IMpuberes qui plurimo vtuntur alimento, minus speciose adolescere, nec in iustam decentemq. longitudinem produci, quotidiana experimenta comprobant. Suffocatur enim calor natiuus, atq. immodica humiditate obruitur, quo minus corpora inde-coram proceritatem possent effingi. Qui vero moderate saginantur, ac cibo vtuntur parcius, sibiq. discriminata certaq. edendi tempora constituunt, non magnopere efficiuntur obesi, nec adeps illis, aut caro augescit: sed ossa longitudinẽ atq. incrementa suscipiunt. Sic videmus adolescentes ac pueros in longis diutinisq. morbis gracilescere ac macilentos effici, in

Quid officiat proceritati.

Cur alij in longũ, alij in latum excrescũt,

longitudinem tamen eorũ corpora proferri ac procceritatẽ capessere. Quod ipsum fieri siccitatis ratione crediderim. Nam ossa cum sicca sint, alimento sibi familiari ac cognato aluntur. Siquidem cum humores ægrotis atque alimenta assumta, ex calore & corporis aridita siccescant: ossa in longitudinem porriguntur, atq. alimenti subsicci ratione aliquid illis staturæ accedit, præsertim cum homo in ea ætate constitutus est, in qua corpus, vt argilla vda ac sequax, produci fingiq. in longum possit. Constituta sunt autem vnicuiq. certa crescendi spatia, ac determinatę legitimæ staturæ rationes ac modi, quib. sensim tacitisq. auctibus consequimur vel liberalẽ proceritatem, vel indecoram: eaq. crescendi vis, qua in longitudinem augeri corpora contingit, raro vltra quintum & vigesimum annum producitur: magna autem ex parte intra vndeuigesimũ cõsistit. Quo fit vt dentes etiã excussi, ab eo annorum curriculo non renascantur, vt nec ossa fracta, ac cartilagines consolidescant, quod ex progenitorum semine illæ consistant. Pinguescere vero atque adiposum obesumq. fieri, non certis temporum spatiis fieri cõtingit, sed nutrimenti ratione, vbi ea affatim ingerũtur. Quod ipsum etiã in consistente ætate, vel eadem inclinata fieri potest. Tametsi enim quis vbertim saginetur, non in longum surrigitur corpus, sed in latũ ac molem dilatatur. Alia est enim facultas, qua alitur corpus: alia qua augescit. Illa siquidem circa alimenti copiã versatur: ista circa partes corporis solidas, nẽpe ossa, neruos, cartilagines, &c. quæ si crescunt atq. in longum porriguntur, animal quoq. incrementũ assequitur, tametsi illud macie conficiatur atq. extabescat. Natura itaq. in producendis ossibus vnde lõgitudo emergit, vi caloris vtitur, qua exiccat nonnihil humores, atq. alimenta alendis ossibus accommodat. Neq. enim auctio sine nutrimento affluente peri-

Simile ab argilla ductili.

Quã diu in longum corpora porrigãtur

Alia vis longitudinem, alia latitudinẽ parit.

perfici poteſt Vbi enimgeneratio animalis cõſtituta eſt, vſque ad ætatis vigorem augeri poſtulat, atq. in longum latumq. ac profundũ ampliari Deinde quo ſubſiſtat ac perduret in reliquum vitæ tempus, æuiq. hui⁹ decurſum nutritio ſubit, ſuaſq. partes obit, qua reſtaurari poſſent quæ effluunt, quæq. ambientis aeris qualitas depopulatur, nulla corpori tamen inducta amplitudine, aut in lõgitudinem progreſſu. Auctrix itaq vis ac facultas eſt quæ oſſa febricitantium, vt ceram, in longitudinem effingit, calore ac virtute ſeminalis excrementi, quę in ętatis vigore ad ea perficienda valida eſt atq. efficax. Quod ſi adoleſcentes ac pueri ab ipſis incunabulis lacti aſſueſcant, atq. exexcitationi ſint dediti, productiori efficiũtur corpore: ſtaturaq decenti ac ſpecioſa. Siquidem lactis potu atq. vſu oſſa aletur, quod ſemini affine eſt, ac ſanguis elaboratus atq. exacte concoctus: Frugum nerui, Aquæ carnes, quod obſeruare licet in bobus, qui aquis copioſis pingueſcunt, ac pabulo humido ſaginantur. Deinde in Belgis, præſertim Batauis, qui liquore illo gentilitio, quam Cereuiſiam vocant, adeo pingueſcunt, vt mentum pectori incumbat, ac *Quibus rebus corpus incremẽta ſuſcipit.*

Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede extet. *Perſ. Sat. 2.*

An ieiunis, an pranſis venam incidere expediat. Et an conſultum ſtatim ab inciſa vena ſomno ſe dedere.

CAP. XXV.

QVID commodi adferat corpori humano venæ ſectio, quidve in ſecunda, aduerſaq. valetudine præſidii ex ea homines conſequantur, tum quibus, quóue tempore illam adhibere conueniat, ſuperuacaneum eſt hîc referre, cum ea quiſque ex ſyncero fidoq. Medico diſcere poterit, nõ ex vulgata ac triuiali conſuetudine, quam nugones quidam inuexerunt, qui nimis rigide aſtra potius quam humores obſeruant. Cum autem innumeræ quæſtiones hac de re agitari ſoleant; illam paucis expediam: Ie uniſne an

pransis venā feriri expediat. Equidem cum plerosq. meticulosos trepidare videam, ac contremiscere in adeunda venæ sectione, ne syncopi atq. animi deliquio, vt assolet, periclitentur, nonnihil cibi, ac meracissimi vini exhibendum censeo. Obseruaui siquidem frequentius animi defectu collapsos diu decubuisse immobiles, atque ægre odoramentis crebraq. vellicatione refocillatos. adde quod sanguis nō confertim nec affluenter, sed languide ac sensim ieiunis profluit, nonnunquam prorsus non erumpat quod natura auide vitæ thesaurum amplectatur, nec sinat illum temere elabi, vt cui maximam vitalis spiritus vim inesse sentiat; qua exhausta, tota corporis moles languescit, operaq naturæ perficiuntur deterius. Vbi vero aliquid alimenti exhiberi contingit, ac moderata corporis agitatione sanguis ad fluxionem excitatur, promtius emanare ac scaturire incipit. Alacres enim atq. erecti efficiuntur spiritus cibo, potuq. atque exercitio moderate adhibito, corpusq sanguine vndiq. perfusum efflorescit, ac fit coloratius. Cæterū, An incisa vena somno se dedere expediat, discutiendum est. Ego sane, nisi quis assueuerit, aut ex æstu atq. itineris molestia lassitudinem contraxerit, nō semper valetudini commodū censeo vernis æstiuisq mensibus meridiari; nec consultum arbitror, statim ab incisa vena somno indulgere, præsertim si quis vel oppleto ventriculo, vel obeso corpore existat. Sunt enim inter hos qui, pertusa vena adētoq. sanguine, vires instaurandas sibi persuadeant, coque affatim Genio indulgent: qui cum somnolenti efficiantur atq. oscitantes, non sine graui noxa iactuRaque valetudinis se quieti dedunt. impletur siquidem densis crassisq vaporibus cerebrum; ac venæ ita plerumque turgescunt, vt cæsura dehiscat, ac sanguis denuo magno valetudinis detrimēto profluat. Quod apud nos euenisse memini viro cuidam primario,

Cibus & potus spiritus alimenta.

Cibus offerendus ante venæ sectionem.

An dormiendum incisa vena.

Ab incisa vena temperantia exigitur.

Exemplū eius qui à somno morte sopitus est.

mario, qui cum Idibus Maij, quibus feriæ ac supplicationes triduanæ indicuntur, incisa eo die vena, in prādio allio virenti, vt mos est, vinoq. se affatim impleuit: à meridie oppleto fumis capite, primū somno postea morte sopitus oppressusq. est. Quamobrem qui optime valetudini consultum velit, quo die incisa est vena, frugaliter victus rationem instituat, & quoad eius fieri potest, à somno se cohibeat, qui si vel inuitis obrepat, oculiq. nictare incipiant, ac sopor omnino excuti nequeat: tantisper tamen differatur dum sanguinis impetus atq. agitatio resederit: quod post sesquihoræ spatium fieri solet: tunc placide obdormiscere licet, explicitaq corporis parte cui incisio illata est, semisupino decubitu, si id sedendo perficere permolestum est, caput in puluinum reclinare. Quod si duabus horis somnus sit productior, vellicari debent, quo se erigant, atq. expergiscantur, ne spiritus ingrauescant, ac corpus caliginoso vndique fumo opprimatur. Quo fit vt nauseabundi existant, atque oscitantiam ægre excutiant.

Physiognomia, hoc est, naturæ, morumq; inspiciendorum ratio, qua ex notis signisq; corporis animorum motum ac propensionem elicimus ac diiudicamus, non improbanda. Cæterum quid ex hac potissimū obseruare cōueniat, scripturæ testimonijs comprobatur.

CAP. XXVI.

Pleræq. artes illiberales censeri solent, minusque ingenuę, quod vāitate atq, imposturę affines sint, quodq. obseruationes anxias habeant ac curiosas. At Physiognomonia q̄ ex facie, oculis, vultu, lineamentis, totoque habitu, corporis animiq. propensionem perspicit, nulla sui parte inter has referenda, vt quam à laudatissimis viris studiose obseruatam excultamque perspicio. Cum autem nulla sit corporis pars quamlibet minuta atq. exilis, quantumuis abiecta atq ignobilis, quæ non aliquod argumentū

Vultus & oculi animi indices.

insitæ naturæ, & quo animus inclinet, exhibeat, tum omnium signorum notarumq. sunt præcipua, quæ in facie vultuq. elucent, & qui certissimus est mentis index, in oculorum aspectu ac volubilitate se profert In iis enim odiū, ira, indignatio, pauor, metus, formido, spes, lætitia, modestia, arrogantia, zelotypia, auaritia, æmulatio, omnesq affectus animi interni, in externo corporis habitu relucent. Sic Deus cō- spicatus Cain subtristem, animo deiecto ac demisso. Quare, inquit, mœstus es, & concidit vultus tuus? Iosephus quoq. cum videret captiuitatis collegas tristes, sciscitatus est: Cur solito tristior est facies vestra? Obseruabat enim aliquid sinistri ominis residere in mentibus illorum, cuius se certa indicia in externa specie proferebant Quo spectat illud Isaiæ: Agnitio vultus illorū respondet illis. Quo designat homines sceleratos ex habitu corporis posse deprehendi. Vultus siquidem indicat, qua sint malitia imbuti, quid meditentur, quid moliri gestiant, quo spectet improbus illorum conatus. Plurima eius generis obuia sunt apud Dauidem & Salomonem, quibus nonnullorum nequitiam atq improbitatem coarguit, exprimitq., ex fronte, superciliis, oculis vltro citroque cōtortis, demorsis labris, naribus corrugatis, inflatis buccis, incessu superbo, gestu indecoro, vultu nutuq. minaci. Vnde Sapiens: Vir improbus & nequā graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, peruersitate mentis machinatur malum, atq. omni tempore dissidia serit. In iis vero qui placido sunt mitiq. ingenio, omnia formæ dignitatem exprimunt. Status, incessus, accubatio, vultus, oculi, manuū motus omnia honestati decoroq. inseruiūt, sic vt in facie ac vultu sapientia, decus, ac probitas, cæteræq. virtutes eluceant.

Genes. 4. *Gen. 40.* *Cap. 3. Esaiæ locus explicatus.* *Psal. 34.* *Prouer. 6.*

Cęterum licet non omnia exacte huius artis præsagiis respondeāt, multaq. aliter, quam membrorū

notæ

notæ præ se ferunt, eueniant, idque vel educationis munere, vel parentum industria, aut deniq diuino quodam afflatu : magna tamen ex parte vero sunt consentanea, euentumq. certum consequuntur. Siquidem in his quæ visenda aliqua nota insigniti sunt ars veritatem assequitur. Vbi enim error circa principem aliquam partem consistit, mens quoque aliquid incommodi percipit, suaque munia inculpate obire nequit. Sic qui gibbo deformati sunt, modo naturale sit id vitium, non ascititium, nec ex accidēte casuque illatum, improbi fere sunt, ac malitiosi: quod cordi totiusq. vitæ fonti ac principio, deprauatio communicetur. His proximi sunt strabi, cæci, lusciosi, pæti, quiq. in obliquum detorquent oculorū aciem: quod circa cerebrum natura deliquerit. Surdi vero, muti, balbi, blæsiq., & qui ob musculorum neruorumq. imbecillitatem, linguæ hæsitantiæ obnoxii sunt, non penitus à vitiis immunes existunt, sed ea non magnopere culpari merentur. Quo enim quodque membrum, cui error subest, minus nobile ac generosum, hoc partes primariæ minus afficiuntur. Quod si aliquod corporis vitium, vel cerebro, vel cordi affine sit, horumq. alteri proxime assistat: menti quoq ac rationi aliquid erroris infertur; sic vt illa omnibus suis numeris non satis constent, ac plerūq. iudiciis amissis deliret, atque in obliquum rapiatur. Quo fit vt facultates animales suas functiones ac munia inoffensa perficere nequeant. Atqui nō semper est necesse, nec consequitur, vt naturæ hominis conditio, mores, studia, instituta, animorum propēsiones mentisq agitatio ad notas externas sit accommodanda, atq ad lineamenta signaq. corporis metienda Cum multa plerumque agant ac mediten- tur homines, multaq mente concipiant, atq opere perficiāt, cuius ne vllū quidem vestigiū, aut minima indicii nota foris se offert, aut diuinandi argumentū

Notæ corporis animi conditionem indicant.

Cerebrū & cor à remotis partibus afficiuntur.

exhibet. Poteſt.n. eſſe aliquis enormi corpore, mẽbriſq diſtortis.ſed tamen frugi,atq.ad præclaras artes appoſitus Rurſus fieri poteſt, vt quis ſit habitu corporis decenti ac liberali, at improbis moribus, vitaq.vndiq.cõtaminata Quapropter nemini ob vlla vitia inſultandum,nec gibboſi, luſci,claudi, varis repandiſq.cruribus homines,conuiciis onerandi: cũ hæc naturæ vitia erroreſque immutatos cupiant,ac corpus decentius conſtitutum exoptent.Sunt tamẽ inter hos qui hominum dicacitatem in ſe concitẽt; quod horum nonnullos impoſtores ſint experti verſipelles,ſubdolos,doloſos,ac non ſolum obſcœnis facetiis,ſed etiam dicteriis ſalibuſq. dentatis abunde inſtructos:vt omnes propemodum ſunt, quibus vitiatæ ſunt muſculoſæ neruoſæq partes : ſic vt cerebrum mouendi ſentiendique principium, cor deniq vitalis animæ ac ſpiritus fons,ex conſenſu varie afficiantur,adeo vt externa vitia internas facultates immutent,atq ad diuerſas actiones inſtruant incitentq;.Ex his itaq.qui nota aliqua inſigniti ſunt manauit prouerbium,*Caueto à ſignatis*.Quod deſignãt rerũ humanatũ periti declinandam cõſuetudinem commerciumq improborum:quod quotidiano vſu, atq experientia cõpertum habeant,fallaces eſſe huiuſmodi homines,ac technis doliſque eſſe imbutos.

Errori naturæ non inſultandum.

Signati Sycophantæ.

A ſignatis cauendum.

Quod autem claudi impenſe ſalaces ſint, abditaſq. atq. obſcœnas partes inuſitatæ magnitudinis habeant,prouerbium inde natũ indicat,Claudus optime virum agit Omne ſiquidem alimentum,quod inualido pedi deſtinandũ erat,circa partes genitales conſiſtit,atq in ſemen elaboratur,cuius vis & copia tentiginẽ mouet,atq obſcœnis partib. pruritũ excitat.

In Claudos prouerbium.

An aperto hiantiq; ore dormire,an clauſo, cohibitiſq; labris ſalubrius. CAP. XXVII.

NOn deſunt pleriq.qui ſalubre exiſtimant patulo apertoque ore ſomnum capere.ſic enim melius ex-

expirari fumos,ac discuti fuligines,animamque hominis liberius cõmeare,ac minus graueolentiæ concipere;subolido enim esse ore,putidoq.anhelitu,qui compressis labris noctem somno transigunt. Ego vero aliud persuasum habeo. Vt enim decubitus in dorsum pulmoni septoq.transuerso noxius, vt quæ affusis humoribus turgescant: sic, hianti ore dormire valetudini incõmodum:Pulmo siquidem, cum fistulosus sit,per vocalem arteriam, aerem obuiũ qui sub noctem fere impurus ac turbidus est, copiose allicit,quo spirandi meatus imbuti vel raucam efficiũt vocem,vel obtusam.Occluso autem ore,spiritus externusq.aer non confertim,sed sensim per nares anfractuosas,sinuoso volumine vltro citroq cõmeat, atq.in pulmonem delabitur,cordisq.calorem temperat.Quo fit vt minus siticulosi efficiantur qui cõmissis labiis dormiunt. Qui enim faucibus dilatatis somnum capiunt, iis ob aerem halitũq. hinc inde æstuantem, lingua ac palatum arescunt, potuq. noctu,irrigari cupiunt.Cæterum cum multis solidisque rationibus fulciri hæc persuasio possit,tum nulla stabilius, quam quod longe melius cõcoctio in ventriculo perficiatur,si quis occluso ore dormiat:fouetur siquidem calor naturalis ac validius cibo incumbũt, Vt.n.ollę ac lebetes elixandis carnibus destinati,maturius concoctionem perficiunt, operculis obducti, quod nihil caloris,nullusq.halitus emanet:Sic etiam calor in corpore humano coactus cohibitusq. celerius cibum concoquit. Itaq.his qui flaccido sunt fluctuantiq.stomacho,subinde halitum cohibere consulo, tum iis qui tussi singultuq identidem infestãtur.Hac enim ratione calorem excitari contingit,ac noxam discuti.Porro vbi occluso ore noctem transegerunt,cibiq.cõcoctio peracta est, tum demũ consulo,vt poppysmate,sonituq. bomboso fumi ac fuligines expurgentur,quæ mediis spatiis inhæresciũt.

Occluso ore somnus salubrior.

Unde sitis nocturna.

Simile à re culinaria desumtum.

Anhelitu cohibitus concoctionem adiuuat.

Imprecationes parentum quibus ex se genitos execrantur, at maledictis incessunt, aliquando in euentum effectumq; rapi. Bonas quoq; ominationes, quibus illis felicia ac salutaria quæq; exoptant, ad lætum exitum esse adiumento, atq; ex progenitorum voto omnia consequi.

CAP. XXVIII.

IN tantam delapsa est natura mortalium, exuta humanitate, feritatem, vt non solum in extraneos, sed in sua etiam pignora, quibus optime consultum oportuit, sint crudeles. Quis enim per compita passim ac vicos execrandas voces non audit? quibus, suos immaniter diris deuouent, atq. horrenda quæq; iis imprecantur: quorum pleraque effectum sortita memini, atq. in calamitosum funestumq. exitum deuenisse Quamobrem Plato nihil parentis imprecatione filiis censet periculosius. Pueri siquidem cũ ita incandescere progenitores vident, tamq. atroces execrationes in se congeri, obstupescũt, trepidant, perturbantur, ac terrore metuque concussi, vel in spasmum aut epilepsiã incidũt, vel furore ac rabie corripiuntur, menteq. atq. animo alienantur. Tanta.n. fit in huiusmodi corporibus spirituum humorumq. concursus atq. agitatio, ea intemperies, vt sensuum instrumenta conuelli contingat, omnesque animæ facultates inuerti. Quo fit vt non solum ætas tenera sed etiam adultior, quæ reuerentia ac pudore erga parẽtes ducitur, repentino terrore, subitaque animi consternatione, tanquam fulmine concussa, magnã rationis mentisq. iacturam patiatur, nec minorem in corpore cladem percipiat Quo mihi optime institutam habuisse adolescentiam visi sunt veteres Hebræi, qui liberis salutaria quęq precari solent, beneque ominari, ac domi forisq. non fortunæ, sed Dei muneri prosperum successum exoptare. Quin & filii officiose magnaque religione ac pietate parentes colere atque obseruare consueuerunt, summisque votis

Lib.7.de leg.
Infantes non exasperandi sæuis verbis.

Gen.c.19.
Liberi à patribus instituẽdi.

votis, blandimentis, obſequiis, boni ominis voces ac benedicendi formulas extorquere. Hac enim ratione immunes ſe fore à malis ingruentibus confidebant, ac ſupremi numinis beneficio, cui cum hi, tum progenitores ſua vota nuncupabant, aduerſus rerũ humanarum caſus atq. incommoda, ſumma ſecuritate ac fiducia poſſe ſubſiſtere.

Qui fiat, vt iuxta vulgare prouerbium: Nemo propemodum ex morbo, aut longa peregrinatione melior euadat, vitamque emendatiorem aſſumat.

CAP. XXIX.

INoleuit opinio quædam ac perſuaſio in Belgica, quæ obiici ſolet ex morbo conualeſcentibus: Neminem ex ancipiti morbo diutinoq. aut periculoſa peregrinatione meliorem effici: quod plerumq. ita vſuuenire palam eſt. Ea ſiquidem eſt natura mortalium, vt quãlibet ſæuis morbis diuexata fuerit, quãtumuis anxia terra mariq. peregrinatione, atq. erroribus fuerat agitata, vbi eluctari contingit, profunda ſubeat obliuio, atque inſiſtant homines viuere laxius licentiuſque, adeo vt poſteriora illis ſint prioribus deteriora, atq. inſequens tempus, antecedente deploratius. Id eo mihi euenire videtur, quod magnus ſit mentis neglectus, nulluſq. cultus interno homini adhibeatur, qui inſitos errores affectuſque vitioſos eximat, nempe Dei amor ac fiducia, eiuſque doctrinæ cognitio, cui ſe ratio ac voluntas ſubiicit, omneſque actiones ad illius amuſſim exigit. Hæc enim efficiunt ac præſtant, vt ſubducamus nos ab iis vitiis quæ in morbis & periculis ſumus deteſtati: alioqui ſpecioſæ illæ pollicitationes, atq. emendatioris vitæ propoſitum, multaq. alia, quibus nos aſtringimus, irrita ſunt, nulliusq. momenti. Nam vbi priſtino vigori ſumus redditi, ad mores natura recurrit dãnatos, fixa ac mutari neſcia. Proba ergo vitæ ratio, rectũq. viuendi inſtitutũ, qđ animo cõcipimus, nulla re niſi

A morbo nemo emẽdatior.

Matt. 12.

Doctrina diuinitus inſpirata optimos mores effingit.

Doctrina cœleſtis mentis pabulum.

doctrina cælesti, ac diuino spiritu perfici potest, qui nisi discusso morbo menti nostræ insederit, non facile resiliemus à cõcepto emendatioris vitæ proposito, quod non sine latenti afflatu dolor extorsit: sed constanter illi adhærebimus, quãlibet multa ad defectionem solicitent Extat præclara Plinii iunioris epistola, quę ex amici cuiusdam ægrotatione admonitum se testatur: Optimos esse nos, dum lecto sumus affixi: quem enim infirmum aut libido incitat, aut auaritia solicitat, non est amori deditus, non appetit honores, opes negligit, animosq. demittit, ac ferocire desinit, postremo vitam prorsus innoxiam, beatamq, destinat, si contingat euadere: Itaq. arrepta hinc monendi occasione, cum sibi, tũ amico pręcipit, Vt tales esse perseuerent sani, quales se futuros profitẽtur infirmi. Quæ quidem exhortatio salubris est ac frugifera. At ignorabat is, nec commonstrare potuit quo duce, cuiusq. afflatu atq adminiculo hæc essent perficienda Nisi enim virtute Dei, eiusq. doctrina fulciri nos contingat, oblata leuissima quaq; occasione in pristinos errores labimur, atque æstus rerum humanarum alio nos deuehit, quam ad integritatem, ac vitæ innocentiam, moresq probos atq. inculpatos. Siquidem affectus humanus vitæ correctioris promissa extorsit, non fides, non solida vlla doctrina verbo Dei fulta ac stabilita Cæterũ si quis rationem naturalem exigat, nulla mihi videtur magis probabilis, quam quod ad morbo defunctos certatim cõfluãt, congerrones lepidi ac festiui, illosque ad iocos, luxum, lasciuiam, delicias omnesq. voluptatis illecebras inuitent, incitentq. hinc comessationes ac soteria in orbem reducta, quibus adeptam sanitatẽ illis gratulantur: quæ plerumq obscœnis cãticis perstrepunt, dictuq. pudeda spectantur. Hæc & pleraq: alia facile ægrotum ac nutantem animũ, suique oblitũ in deteriorem partẽ applicant. His adde cibos

Lib. 7.

Vt animi propositũ felicem successum obtineat.

Quare quisq. fiat emẽdatior

cibos delicatos ac delectabiles, qui adauctis humoribus lumbos stimulāt, obscœnasq. partes scalpturiūt, ac tentigine afficiunt. Hinc ad luxum atq. ingluuiē, ad profusas libidines, ad fœdos concubitus, ad enormes atq effrenes cupiditates reditus: Sic *Cibi delicati libidinis fomēta*

——Ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa, ac mutari nescia. *Iuuenalis Saty. 14.*

Tanta est enim naturæ humanæ ad deteriora ꝓpensio ac procliuitas, vt nisi Deus salutis nostræ auidus. cōtinenter aures vellicet, ac calamitate subinde nos exerceat. omnia in profundam obliuionem deuergant. Sic iuxta Esaiam, Tantum sola vexatio intellectum dat auditui: hoc est, Nemo nisi ingruentibus periculis, obortaq, calamitate expergiscitur, atq. aures arrigit: nec vnquam frugalis ac moderati victus ratio in mentem venit; aut vlla subit aut concipitur emendatioris vitæ cogitatio. nisi illata clade: aut cū febribus morbisq. oppressos, sæuissimis dolorib. excruciari nos contingat Nihil est autem quod hominem à Deo magis auertit, atq. alienum efficit, quam rerum omnium affluentia ac prosperi successus: Afflictio vna est quæ ad gemitus ac suspiria ad sanioris vitæ propositum nos reuocat. Nec cuiquam persuaderi potest displicere Deo vitam suā, mores, studia, instituta, nisi animus mœrore aliquo atq ægritudine, corpus morbis identidem affligatur Ita enim ad salutaria quæq. monita ac vellicationes obsurdescit animus; sic mens peccandi assuetudine, occalluit, vt mitiores castigationes vel respuat, vel non magnopere iis cōmoueatur, ne vlla resipiscendi spes se proferat, nisi acerbiora remedia admoueātur. Hinc illa Dei per Esaiam cōminatio. Quoniā populus non est reuersus ad pœnitentem se, ideo non est auersus furor eius, sed manus illius adhuc extenta, ac denuo ad faciēdū exporrecta. Similis est apud Hieremiam

Cap. 28. *Prouerb.* *Affluentia sordes & acediosos facit.* *Ca. 5. & 9.* *Cap. [illegible]*

Hier 5. querimonia: Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Rursus, Percussi eos, & nō doluerūt; attriui eos, & renuerūt accipere disciplinam; indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti; magnificati sunt, ditati, incrassati, impinguati, & præterierunt sermones meos pessime. Quocirca Deus aliquando nos premit acerbius, quo ad frugem mentemq́ saniorem reuocet. Sic Alexander Macedonum rex, qui sibi diuinos honores decerni passus est, sagitta percussus conspectoq. effuse promanante sanguine, hominē esse se meminit, ac confestim ferociam fastumq. remisit. Quo spectat illud Psalmographi: Humiliasti tanquam vulneratum, superbum: omne illius robur cōtriuisti. Quamobrem cum res maxime secundæ existunt, omniaq. ex voto atq. animi sententia succedunt, ne quis prosperitate successuq. nimio elatus se iactet insolentius, aut immoderate exultet, sed quisq. secum ipse expēdat; ac meditetur res aduersas, damna, clades, pericula, calamitates, morbos, infortunia singulis momentis cuiq impendere, eaq. Deum homini nōnunquā inferre ad emendationem ac medelam, ad erratorum castigationē, & quo respiciat, certamq. salutis fiduciam, erecta in Deum mente, concipiat. Quod cuique testatum esse vult, ac nullos non attente obseruare, cum inquit: Si derelinquerit filii eius legem meā, ac mandatis meis non fuerint obsequuti, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata illorum: misericordiam autem meam non auferā ab eis, neq. nocebo in veritate mea. Quibus palam facit, castigari nos ad emendationem, non ad interitum: quo domitis cupiditatibus, cohibitaq peccandi licentia, ad probitatem ac vitæ innocentiam, ad integros atq. incorruptos mores quisque se conferat. Est siquidem Dei in nos animaduersio, quoniam à paterno affectu proficiscitur, sumi amoris argumentum

Alexander sauciatus fragilitatem suam agnouit.

Psalm. 88

Psalm. 88.

Deus castigat vt emendet.

tum

tum, ac beneuolentiæ testificatio. Quem em̃ diligit Dominus, castigat, flagellat autem hominem quem recipit. Quos vero Deus patitur vagari licentius, ac viuere laxius omnibusq. corruptelis inuolui, nec tacito afflatu ab errore reuocat, quoniam pro desertis habet ac destitutis. Non visitabo, inquit, nec animaduertam in filios, ac filias vestras, cum fornicati fuerint, nec in sponsas, cum adulterio se contaminãt: vt sunt nõnullæ, quarum etiam nostra ætate edita sunt exempla, quæ se aliis subiecerũt, antequã cum sponso cui paulo ante solenniter se addixerãt, congrederentur, ita vt illarum pudicitia à riuali ac cõpetitore expugnata sit, vt alius quispiam illã delibârit, vulgo aiunt *gheproeft*, antequam peracta nuptiali pompa ac celebritate, in totum Genialem se collocarent, sponsum amplexuræ. Ita Deus irritatus scelerũ continuatione, ac peccandi assuetudine, manum à percutiendo suspendit, ac sustinet illos labi ac corruere in omne dedecus, probrum, ignominiam, suisq. desideriis obsequi: quo viuendi errore primum consequũtur turbulentam atque inquietam mentem, qua nihil homini obtingere potest aut calamitosius aut afflictius: deinde præter infelicem exitum ac mortem acerbam in qua nihil habent quo se fulciant, sempiternam pœnam atque intolerandos cruciatus.

Prouer.3. *Hebr.12.* *Osea 4.* *Adulteria notantur.*

Si quando itaq homini affluant res domesticæ, opes, facultates, diuitiæ, auri argentiq. immensa pondera, ædes splendidæ, sumtuosa supellex, vestes exquisitæ, quibus omnibus cumulate fruitur, nunquã illi excidat illius memoria ac recordatio, cuius munificentia hæc tam affluenter obtigerũt, atq. oblata sunt. Nihil em̃ vitii habet ędium ac villarũ magnificentia pecuniarum, prædiorum, latifundiorũ, iugerũ possessio, modo vsus spectetur & cõmoditas: denique quod præcipuum est & potissimum exigitur, si erga Deũ adsit gratitudo, atq. in tenuiores bene-

Gratitudo erga Deũ exigitur. *Diuitiæ non malæ, sed earum abusus.*

ficentia. Cōmonuit tale quiddam, ac ſedulo inculca-
Deut. 8. uit Moſes Iudæorū ex Dei præcepto ac traditione le-
giſlator, nequis vnquam admittat, vt in obliuionem
is deueniat, cui nos noſtraq. debemus. Cum come-
deris, inqt, & ſatiatus fueris, ciboq. expletus, deniq.
ædificia ſplendida extruxeris, atque accumularis tibi
auri argentiq vim, pecudes atq. armenta, omnibusq.
rebus auctus fueris; obſeruato ne eleuetur aut ex-
tumeſcat cor tuum, & excidat menti tuæ Dominus
Deus tuus, omnium iſtarū rerum largitor. Ne quoq.
id exprobretur atq obiiciatur ingratis atq. obliuio-
ſis, Butyrū de armento, lac de ouib. cū adipe agnorū
& arietum, medullam tritici, & ſanguinem vuæ me-
raciſſimum affatim illis Dominus attribuit: verum
vbi incraſſatus eſt dilectus, recalcitrauit, impingua-
tus, ſatiatus, obeſus factus, obliuioni dedit Deū con-
ditorem ſuum, & ingratus fuit erga auctorem ſalu-
tis ſuæ. Quapropter huiuſmodi deſertoribus atroces
Deut. 32. minas ac terrores Moſes proponit, multasq. clades
atq. horrendas calamitates illis obuenturas denun-
Cap. 2. tiat: quo ex his poſteri documenta capiant, ac per-
ſpiciant, vt apud Hieremiam Deus pronuntiat, qui
in eodem argumento verſatur, quam malum ſit,
quamq acerbum atq. amarum reliquiſſe Dominum
Deum ſuum, nec vllū eſſe timorem, aut reuerentiā
erga ipſum, dicit Dominus Deus exercituum.

Lapides ſeu gemmæ terra mariq; erutæ, vel animantium corporibus exemtæ, qua vi ac facultate polleant, quave ratione aliquid efficiant.

CAP. XXX.

Gemmis ac lapidib non deeſſe ſuos effectus, modo ne adulterini ſint, ac factitij, cū ratio, tum experientia cōprobat. Itaq annuli geſtamē, aut monile non minus decenti quā efficaci gēma decoratū & oculos oblectat, aſpectuq gratū eſt, & vim ſalubrem in corpus exerit; idq non abdita ſolū occultaq. pro-

prieta-

prietate,quā ab aſtris, vt Marſilius cenſet,conſequitur,ſed ab emanante virtute, effluxuq. latenti, qua ſpiritus vitales afficit ac recreat. Vt enim gemmæ ex ambiente aere obnubilantur,denſamq auram concipiunt,atq.halitus copioſos imbibunt: Sic etiam ex ſe inuiſibilem tenuemq. vim eiaculantur ac vibrant. Quanquam enim res ſolida ſit, calor tamē natiuus, deniq.contactus attritus confricatio vim qua imbutæ ſunt,elicit,cordiq ac cerebro illam communicat. Eranon ſiquidem gemmam, quæ vulgo Turcoſa dicitur,ſæpius mutari conſpexi,atq.expalleſcere,natiuoq. colore deſtitui,vbi qui hanc geſtat, langueſcit, aut valetudinarius exiſtit, eandem rurſus cum corpore reuiuiſcere,ac colorem amabilē, nempe qualis eſt sereniſſimi cœli,cęruleum exhibere,ex natiui caloris temperamento. Nec eſt vlla propemodū gemma,quæ non mutationem ſuſtineat,ſi homo vel intemperans eſt, vel non ſatis pro dignitate continentiam ſeruet ac tueatur. Deperit enim illi vis inſita, omniſq.nitor ſordeſcit ac obſcuratur Quo fit,vt qui ſe adulterio contaminant, thorumq legitimum ac genialem commaculant, tum qui vago ſordidoque concubitu ſe polluunt,nunquam ſpecioſas nitidaſq. gemmas circumferāt,ſed fuliginoſas & nubilas,tum quæ inquinamenta contrahant ex fœdo halitu,quæ cum ab illis tum ſcortis emanant. Contrahunt enim aliquid vitii ex putidis corporibus quæ virus exhalant, illaſque venenato halitu inficiunt: vt mulieres menſtruo inquinatæ ſpeculi nitorem obfuſcant. Cæterum ſi inefficaces eſſent gemmæ, nulliuſque effectus,non tam accurate,tantoq ſtudio Moſes indumentum Pontificis,quod Rationale vocant,duodecim gēmis decorari præcepiſſet;quarum Ezechiel quoq.ac Ioannes in Apocalypſi meminerūt: in quibus non ſolum ſpectari voluit ornatum ac colorum blandimenta, ſed etiam vim mirificam effectuſque

Simile à gemmis.

Turcoſa.

Impuri gēmas contaminant.

Exod. 28.

varios atq. admirandos, de quib. cum abunde multa alii, de lapillis nobis instituetur sermo, qui animantium alitumq. ac piscium corporib eximuntur, quorum plerique ventriculo, nonnulli capiti inhærent. Eruitur autem ineunte autumno crescenteq. Luna ex hirundinis ventre lapillus ab ea auicula Chelidonius dictus, qui præsentanea vi pollet aduersus morbum comitialẽ: valde enĩ exiccat, absumitq. humorẽ tenacem ac glutinosum, qui huic morbo præbet seminarium. Est siquidem hirundo, cuius excrementa Tobiæ ademerãt oculos, calidæ siccæq. naturæ; quo fit vt in fornicibus ac concamerata testudine ex vdo mollique limo tam artificiose nudos suspendant & affigant. Contactu enim suo humorem absumunt, coguntq. lutũ indurescere. Hinc Medici cataplasmata ex iis configũt, atq. hirundinũ combustarum puluerem in discutiendis gutturis anginæq. tumoribus efficacissimum experiuntur. Limaces quoq. ac grandiores cochleæ lapillos nobis exhibent candidos, sublongos, scabros, ima sui parte concauos, quos è capite expressos, in multos vsus reseruare soleo. Vrinam siquidem stranguriosis moliũtur, meatusq. vrinarios lubricos efficiunt ac leniunt comminuti, atq. ex vino exhibiti Cõcrescit id genus lapidis ex liquore muccoso, atq. humore lubrico, qui humorib. facilem transitũ perficit. Qua ratione & partui auxiliantur hi lapilli: dilatant enim laxantq. locos, atq; vterum cogunt dehiscere Linguæ autem subditus vnus aut alter, miram vim obtinet in ciendа saliua. Quapropter aridis ac siticulosis in ore volutandum præcipio. Vdam enim efficit linguam, atq humore fluitantem, sitimque ac calorem comprimit Qua vi & Crystallus pollet, si sub inde aqua gelida maceratus ori immittatur. Ex herbis eadẽ præstant Portulaca, cucumis, semperuiuum, quæ vulgo barba Iouis dicitur. Proferunt & Rubetæ seu Bufones lapidem, qui

Chelidonius vel hirundinarius.

Tobiæ 2.

Limacius lapis quo effectu polleat.

Lapis Bufonius.

qui nonnunquam eius animantis imaginem repręsentat, verũ annosæ sunt, diuq in arundinetis vel inter rubos sentesq. ac vepres delituerunt, antequam lapis in capite concrescat, aut aliquam magnitudinem assequatur. Hęret atq asseruatur in familia Lemniana Bufoni⁹ lapis, q magnitudine nucẽ auellanã superat, quẽ multoties expertus sum tumores atq; inflationes à venenatis bestiis illatas discutere crebro attritu contactuq. Habet siquidẽ eam naturam, qua etiam bestia imbuta est, vt omne virus eliciat consumatq. Si.n. sorex, aranea, vespæ, scarabęi, glires vlli parti insederint, damnũq. intulerint, confestim à nostratib. ad hoc remediũ concurritur, admotoq. parti affectę lapillo, dolor mitescit, tumorq subsidit. Multa sunt pręterea piscium genera, quorũ capiti lapides durissimi inhærent, vt lupo marino, coracino, vmbrę, lucio fluuiatili, mugili, & quorum magna hibernis mensib. copia, Callariis, quos Belgæ *Schelvisch* nomine indigetant, à scabra cute ac squamata. Nam qui à colore cinericio, & corporis figura Aselli dicuntur, vulgo *Cabbeliau*, lapillis magna ex parte carere compertum est, pręsertim qui in fœmineum sexum referuntur: nam ex masculorũ capite exemi lapidẽ candidũ ima parte carinatũ. Omnium genera cõtrita, vinoq exhibita, dolorem colicũ cõpescunt, ac calculum qui renibus infixus est, terunt ac comminuũt non solũ grauitate & pondere, vt quidam existimãt, sed insita quadã vi, qua humorũ collectionẽ dissipãt, ac discutiũt. Carpionis triangularis lapis tritus, sanguinis è naribus profluuium sistit ac cohibet, astringendi ratione quod etiam gustu percipis.

Zee-vvolf. Snoeck. Schel-visch. Cabbe-liau.

Carpioni è capite lapis eximitur.

De somniorum euentibus & quatenus obseruanda, iisq, adhibenda fides. CAP. XXXI.

CVm olim incredibili superstitione ac vanitate, somnia obseruare, iisq fidere atq assensum ad-

hibere ſoleant homines: Deus opt. max. qui neminẽ torqueri voluit anxiis dubiiſque rebus ac fallacibus, quæ animę tranquillitatẽ perturbant, vetuit nequis in his obſeruãdis eſſet curioſus, ac temerarias interpretationes confingeret, euentusq. ambiguos comminiſceretur. Huiuſmodi eñ impoſturis nonnullos deſciſcere à Deo, atq. ad impios cultus deuolui. Qđ ſi Deus in ſomno mentes noſtras in exquirenda illius voluntate oſcitantes vellicat, animisq. noſtris ſalutaria, quæq. illius verbis ac doctrinæ conſentiunt, inſerit; magni ea momenti eſſe conuenit, ſummaq. veneratione amplectẽda: iis .n. indicat, quid exigat, quidve à nobis pręſtari velit eorũ quę vel illius ſplendorẽ illuſtrant, vel quæ ad noſtrum cõmodum, proximiq. emolumentum ſpectãt. Cæterum illa etiam excutere atq. obſeruare fas eſt, nullaq. lex vetat, quæ in naturalium rerum ratione conſiſtunt, ſic tamen vt non fixe ac ſtabiliter illis inſiſtamus: cum plerũq. coniecturæ optatum euentũ non conſequãtur. Imaginationes ſiquidem & quæ per quietem ſimulacra menti obiiciuntur, ex ſpirituum vaporumq. cõcurſu atq. agitatione excitantur, qui ſi craſſi ſint denſique ac copioſi, aut nulla inſomnia animo obuerſantur, aut confuſe & obſcure ea mens diſcernit ac diiudicat. Quod in temulẽtis fit, aut quos arctus ſomnꝰ ex laſſitudine opprimit. Quo fit vt ſomnia plerũq. turbulẽta ſint atq. obſcura. Cum eñ, vt Cicero ex Platonis ſententia diſſerit, ea pars animi quę rationi eſt particeps, ſomno ſopita langueat, atq. altera pars immoderato potu ac paſtu ſit obſtupefacta: viſa quædã obiiciũtur tetra atq. immania, vt cum aliquo miſceri videatur, feras hominesq. trucidare, atq. impie cruẽtari, multaq. facere impure cum temeritate atq. impudentia. At qui moderato victu quieti ſe tradidere, ea parte animi in qua ratio & conſiliũ conſiſtit, alacri atq. erecta, corpore vero nec inopia defecto, nec ſatietate affluente oppreſſo; tũc eueniet, vt mẽs

Leuit. 19. Deut. 13.

Somnia à Deo aliquando immitti.

Naturalia ſomnia obſeruanda.

De Diuinat.

eluceat, & se vegetã acremq. ad somniandum præbeat, ac visa tranquilla & veracia occurrant. Cuicũq. eñ operi interdiu homo intentus est & occupatus, resoluto in somnum corpore, retractat, secumq. versat atq. agitat. Quod cuiq. pro suo vitæ instituto euenire, hoc venusto carmine comonstrat Claudianus: *Lib. 3. præfationis.*

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defessa thoro dum membra reponit,
Mens tamen ad syluas, & sua lustra redit.
Iudicibus lites, aurigæ somnia currus,
Vanaq; nocturnis meta cauetur equis.
Gaudet amans furto: permutat nauita merces:
Et vigil elapsus quærit auarus opes.
Blandaq; largitur frustra sitientibus agris,
Irriguus gelido pocula fonte sopor.
Me quoq; Musarum studium sub nocte silenti
Artibus innumeris sollicitare solet.

Nec sane aliæ obuersantur animo cogitationes aut simulacra, vbi corpus optime constitutum est, quam diurnæ actiones ac quotidiana munia. Quod si quando somnus nec perpetuus fuerit, nec placid⁹, sed inæqualis & interruptus, quẽ & insomnia à memoratis diuersa comitãtur, ac minus cõsuetæ visiones occurrãt: vel crassis, vt Plutarchus ait, humorib. abũdare corpus, vel spirit⁹ intus turbatos esse declarat. Sic temulẽti ac febricitãtes absurdis insomniis inquietari solent, adeo vt pleriq horrenda spectra se videre imaginentur, Lemures, striges, harpyias, & ꝙ melancholicis peculiare, cadauerosas facies vultusq. tetricos ac subtristes. Quib. vero bilis flaua redũdat, faces, cædes, incẽdia, pugnas, rixas iurgia mente cõcipiunt. Vt sanguinei tripudia, cãtilenas, iocos, risus, ac lasciua quæq; Pituitosi largã aquæ copiã. Quapropter Medici non prorsus operã luserint, si subinde ab ęgrotis ac valetudinariis sciscitentur, qua ratione in nox *De tuẽda valet.* *Somnia ægrorũ & ebriorum.* *Sõnia varia pro humorũ redundantia.*

transacta sit, quibus insomniis mens fuerit exagitata. Illa siquidem morbos affectusq. corporis indicãt, atq. humorũ redundantiã cõmonstrant. Siquis enim sordibus cœnoq volutari se somniat, fœtidos putridosq. humores in corpore coaceruatos, indiciũ est. Si vero inter odoratos fragrãtesq. flosculos versari; synceros, purosq. succos dominari argumento est.

De anno κλιμακτηρικῷ, hoc est, scalari & gradario, septimo & nono, quibus annis corpora hominum manifestam mutationem sustinent: Senum potissime tertio & sexagesimo. Similiter de dierum criticorum ratione, hoc est, iudiciis morborum, quibus Medici indubitanter salutem vel mortem ægrotis denuntiant.

CAP. XXXII.

Lib. 15. cap. 7.

AVgustus Cæsar, teste Gellio, sibi gratulatus dicitur, suæq. incolumitati abunde prospectum existimabat, quod ętatis annum tertium & sexagesimũ euasisset. Is siquidem annus raro absq. vitæ periculo transigi senibus solet; cuius in Belgica innumera exempla obseruaui. Sunt aũt duo annorum numeri, septimus & nonus, qui plerumq. rerum vitæque immutationẽ ac grauia pericula inuehũt. Quo fit vt sexagesimustertius, qui vtriusq. numeri multiplicatã atq. inuicem sibi connexam summam continet, non sine periculorũ aceruo ingruat; nouies enim septẽ, & sexties nouẽ, sexaginta tres constituunt, atq. ob id Climactericus is annus appellatur, quia à septimo orsus, vitam hominis, velut per gradus quosdam, peragat. Itaq. oẽs qui per septem, aut nouem annos consurgunt, decretorij dicuntur, in quibus magnam mutationem subeunt homines; nam vel calumniis impeti solent, vel grauissimis morbis diuexari, vel periculis obiici, vel deniq. aliquod perpeti detrimentum ac iacturã vel facultatũ vel valetudinis. Hos ergo annorum decursus ac volumina in omnibus etiã ętatibus obseruare soleo, sic vt impuberes atq. infantes periclitari expertus sim circa annum quartum,

Ann⁹ sexagesim⁹ tertius senibus suspectus.

ſeptimum, nonum, ac quartumdecimũ. Omnis eñ pueritia C. Celſo teſte, circa quadrageſimum diem periclitatur, deinde ſeptimo anno, poſtmodũ circa pubertatẽ. Plurimos autem noui qui ætatis anno primo & vigeſimo ſint periclitati, deinde vigeſimo octauo, nec vnquã poſt reuolutũ annum vel ſeptimũ, vel nonũ ab ancipiti morbo fuiſſe immunes: qui annorũ decurſus tametſi non nimis anxie ac ſuperſtitioſe obſeruandus metuendusq; ſit viris Chriſtianis; nihil tamẽ vetat circa ea tempora moderate, ac circumſpecte vitã victusq; rationem inſtituere, nequa humorũ copia coaceruetur, quæ his annis fomitem miniſtret, morborumq; ſeminaria præbeat. Qua autẽ ratione per illos annorũ circuitus morbi plerunq; incrudeſcãt, à nemine hacten⁹ explicatũ eſt. Ego eo id euenire coniicio, ꝙ certis annorum periodis corpus humanũ magnã humorũ collectionẽ ac redundantiã congeſſerit, quorũ motu atq; agitatione morbi excitantur. Cum enim natura ad immodicam repletionẽ deuenerit, ac conceptacula humorũ plenitudinẽ perferre nequeãt, in morbũ erumpere neceſſe eſt. Quamobrẽ omne ſtudium operamq; conferre expedit ad materiæ exuperantis euacuationẽ, quod ſemper vere & autumno, vel inciſione venæ, vel purgantibus medicamentis moliendũ eſt; hac enim ratione effeceris vt poſt ſeptennale curriculum, aut in quem aliũ annus Climactericus inciderit, morbũ nõ metuas, aut aliquã corporis immutationẽ pertimeſcas. Ex hac aũt annorũ obſeruatione mos inoleuit apud pleraſq; gentes, vt herus fundiq; dominus nouos cõtractus ineat cũ colonis ſeptimo quoq; anno. Eadem ratione ſiluæ ex ſalice, betula, populo alba & nigra, omnibusq; arbuſtis quæ vdo molliq; ligno conſtant, quarto quoq; anno cædi ſolent: quæ vero ex dura materia conſiſtunt, vt ſunt quercus, ilex, robur, vlmus, fraxinus, ſeptimo aut nono mutilari truncarique postulant.

Lib. 2. cap. 1.

Anni non ſuperſtitioſe obſeruandi.

Cur anni Climacterici periculoſi.

Quomodo euitanda pericula anni Climacterici

Simile ab arborum putatione.

Decretorij dies. Non dissimili ratione dies criticos obseruant medici, quos si quis ex Hippocratis præscripto exacte ad calculum reuocet, raro illum frustrari cõtinget, aut in prædicendis euentibus à scopo aberrare. Est autẽ *Crisis seu iudicium de morbis.* Crisis subita in morbo, ad salutem aut mortem mutatio, quæ vel quarto, vel septimo, nono deniq;, atq; vndecimo, decimoque quarto solet terminari. Non desunt qui ad Lunæ effectum dies decretorios referant. Sic Astrologi morborũ iudicia decernunt, cum Luna consistit in gradibus. qui vel quadrãte, vel diametro mundi à signiferi parte distant, in qua hærebat in morbi initio. Cæterum ad hos radios nunc segnius, nunc maturius peruenit ob velociorẽ tardioremq. cursum. *Astra ad morborũ iudicia cõferunt.* Crisis aũt non omnibus eadem ob diuersas naturas hominum, atq. ætatum, corporumq. discrimen, ac radiorũ qui à planetis aliis ad Lunã deferuntur. Si decretorio die Luna sit in domo sua, seu exaltatione cum Ioue aut Venere, qui benigni sunt planetę ac salutares, bonam fore crisim portendit. Si morbus in humorum plenitudine consistit: bonum est ipsam in radiis tetragonis seu oppositis decrescere. Quod si temporib. iisdem Luna Soli iungitur, vel Saturno; inominosum est, morbiq. vel periculum, vel longitudinẽ denuntiat. Quod si Luna decrescẽs Saturnum comitetur incipiente iam morbo, aut illum diuturnum indicat, aut lethalem. Sin decrescen te sidere idipsum eueniat: cito discussum iri ægritudinem indicat, minimeq periculosam. Cæterũ cum salutaria noxiaq. astrorum signa negligi nolim, tum non nimis superstitiose iis inhærendum censeo, sed Hippocr. potius obseruationib. insistendum, vt quæ mihi semper visæ sint magis fidæ, minusq. dubiosæ ac fallaces, modo quis exacte omnia expendat. Itaq. ego hanc dierũ criticorũ rationem non tam in astra, quam in naturam morborum corporumq. atq. humorum qualitatem ac copiam refero. Natura siquidem

dem cũ morbo luctatur, eũq excussisse laborat, quæ si in retundenda morbi sæuitia torpescat, aut sit inualida, primo quoq. tẽpore, nempe vel septimo, vel nono, ad summũ decimoquarto die conflictus terminatur. Simile enim quiddã iis corporibus euenit, *Simile ab* ꝙ vrbi arctissima obsidione oppressæ, quæ cum non *vrbe ob-* satis instructa sit commeatu, aliisq ad propulsandos *sessa.* hostes præsidiis, ne minimũ quidẽ insultum perferre põt, sed post vnam aut alterã oppugnationẽ labascit, atq in hostium potestatẽ deuenit. Et quemadmodũ nõnunquã intermittitur assultus, impetrato aliquo respirãdi spatio, ac rursus redintegratis viribus acri⁹ pugna incrudescit atq. intenditur: Ita in acutis mor- *Simile à* bis vsuuenit, in quib obseruamus morbi impetũ, vt *tempesta-* tempestates ac sæuiores ventos consilescere, sed de- *tibus.* nuo tanta violentia renouari, vt natura ægre subsistat, nec vita in septimũ diem producenda videatur.

Cæterum cum septenarij numeri vis & facultas in multis naturæ rebus sit animaduersa, ac viri etiã Ecclesiastici magnam virtutem illi subesse persuadeant: Medicorum præcipue interest accurate illum obseruare. In secunda siquidem aduersaq. valetudi- *Septena-* ne, in dierũ, mensium, annorumq decursu, ac mor- *ri⁹ nume-* borum iudiciis magnũ obtinere momentum quoti *rus sacra-* diana experimenta commonstrant, sic vt etiam qui *tus.* inedia mori soleant, septimo demum die mortem oppetant, aut ægre, si aliquid lambant ac deglutiãt, in nonum vitã prorogare possint, sopitis extinctisq. spiritibus ac calore humoreq. vitali consumtis.

Qua ratione speculum obiecta referat: Et quid studiosis, qui continenti intuitu oculos fatigant, nitidus speculi læuor commodi præstet, tum qua ratione hebescentem visum restauret. CAP. XXXIII.

SPecula quibus in luxum nostra abutitur ætas, for- *Mulierũ* mæq venustatẽ venãtur mulierculæ, cũ ex aduer- *comendi* so se iis comunt ac poliũt, genasq atq. oculos stibio *studiosa*

fucisq. depingunt, in meliorē vſum excogitauit ſolertis naturę induſtria, nēpe vt contēplemur aſſidue formæ humanæ dignitatē, diuiniq. opificij præſtantiam. Quamobrem Plato ſalubri conſilio temulētos adhortatus eſt, atq. iratos, vt ſeſe in ſpeculo identidē ſpectarēt, confeſtim à tanta fœditate receſſuros. Qđ ipſum Socrates adoleſcentibus conſulere ſolitus eſt, quo ſi eſſent egregia corporis forma, ac facie liberali, ne vitiis illā contaminarēt: ſi vero deformi eſſent ſpecie, ac ſtatura minus decora, illam ingenij cultu, morumq. honeſtate penſarent. Inuenta itaque ſunt ſpecula, teſte Seneca, vt homo ſeipſe noſceret. Multi enim ex his conſecuti ſunt ſui notitiam, atq. optimā vitæ inſtituendæ rationem: Formoſus, vt vitet infamiam: Deformis, vt cognoſcat vitia corporis redimenda virtutibus: Iuuenis, vt admoneatur defluxuram ætate formā, eoq. parāda viatica, quę auget, non depopulatur ſenectus: Senex ac rugoſa anus, vt neglectis carnis illecebris, mortē imminentem meminerit. Ex ſpeculo itaq. natura facultatem nacta eſt, vt ſeipſam videat ac contempletur, inſpectoq. vultu, fronteq. ac facie, quæ multarū rerum ſunt indices, in ſui conſideratione verſetur, naturæq. propenſionem exploret. Ita enim futuri ſumus ꝓprij corporis phyſiognomones atq. inſpectores, noſtraque vitia, ſiqua externus habitus cōmonſtrat, poterimus obſeruare, atque iis mederi. Sic ſcite Plautus in Epidico:

Ebriis & iratis ſpecula obiicienda.

Natural. quæſt li. 1.

Speculi præcipuus vſus.

Ex ſpeculo noſtrā conditionē exploramus.

Non oris cauſa modo homines æquum fuit
Sibi habere ſpeculum vbi os contemplarent ſuum:
Sed qui perſpicere poſſint cor ſapientiæ.
Igitur perſpicere vt poſſint cordis copiam,
Vbi id inſpexiſſent, cogitarent poſtea
Vitam vt vixiſſent olim in adoleſcentia.

Hoc itaq. cōmodi præſtat ſpeculi vſus, vt oculorū aciē ex cōtinenti intuitu retuſam exacuat, oculoſq. laſſos reſtauret. colligūtur ſiquidem ſpiritus viſorij, nouiſq.

nouisq. à cerebro resilientibus recreantur. Qua autem ratione speculũ ex aduerso imaginem referat, à plerisq. dubitatũ est. Alii enim in hoc simulacra esse opinãtur, hoc est, corporũ nostrorũ figuras à nostris corporibus emissas: alii imagines nõ esse in speculo, sed ipsa aspici corpora retorta oculorum acie, & in se rursus deflexa. Itaq. specula res ostendunt p̱ reflexos radios. Reflexio enim à denso est, ideoq. specula postica parte plumbo obducta sunt, ne lumen per vitrũ directe transmittatur. Res vero opposita apparet, q̃ pars radii mouens oculũ, dirigitur in oppositum, ideo totus radius velut in partem illam quasi exporrectus accipitur, quo consequitur vt res oculis exhibeatur. Aduersa autẽ parte corporis, nõ auersa imagines referũt; quod species quæ à corpore solido per aerem manat ad speculi superficiem, simplex puraq. est. Imagines itaque in speculo collucent, cum ex eo radij luminosi regenerãtur, repercussi enim ad oculum resultant, in quo se conspicit, & figurã graphice expressam quisq. intuetur. Non enim per speculum videmus, nec imago formatur in speculo, sed in oculo: speculũ tamẽ adiuuat, cũ visum referiat. Atq. hæc est causa, cur experrecti nocte lumen primo intuitu videamus, radiis retrocedentibus, seseq;, intuentibus, atq. in se retortis. Hinc collige, cur partes corporis dextræ efficiantur in speculo læuæ, & è diuerso. Simile enim quiddã accidit, quod tabulæ massæque cereæ aut argillaceæ, in quã si sigillum imprimas, illidasq. in reflexu, contrario modo se partes exhibẽt. Quod ipsum etiã in Typographicis formulis perspicimus, tum laminis affabre cælatis, quibus artificio sa monochromata, hoc est, effigies nullo pigmento aut colorũ fuco delineatas exprimi videmus, quorũ semper partes dextræ sinistris correspondent. Cæterum qua ratione contingat Solem in speculo aquis subdito geminatũ conspici, quod etiam in nubibus

Speculum quid oculis cõferat.

Speculum cur ex aduerso imaginem referat.

Simile à sigillis.

Simile ex Typis librariis.

fieri solet, portentoso omine, vt imperiti quidã existimant, à plerisq non animaduersum est Sunt em̃ qui existimant Caniculam, aut sidus aliud in confinio constitutum spectari, cum Solis splendor omnia astra stellasq. ita obscuret, vt interdiu cõspici nequeant. Verum duplex exhibetur Solis imago, primo aquæ, deinde speculi ratione. Aquã siquidem speculi naturã exprimere, omniaq. auctiora efficere, præter experientiam Virgilianus ille Corydon testatur:

Sol geminus in speculo aquæ subdito.

Eclog. 2.

Nec sum adeo informis, nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis staret mare.

Primo itaque speculi fulgor Solis formam reflexu ostentat, deinde aqua, à cuius superficie retorqueri Solis radios contingit. Par est ratio de face, candela, aut Luna speculo aquæ immerso opposita, quæ duplicem rei obiectæ imaginem per reflexionem exhibet. Sunt & in alium vsum excogitata specula concaua, quæ Soli opposita per reflexionem ignem flammasque eliciunt, ac stipulas, festucas, aliosq. fomites ac nutrimenta arida succendunt. Sic Archimedes hostium triremes vrentibus speculis incendisse legitur. In illis siquidem reflectuntur omnes radii Solares extra locum incidentem, atque ad vnum punctum concurrentes obuia quæque inflammant.

Vrentia specula.

Archimedis memorabile factum.

Qua vi & facultate polleat aqua vitæ, seu Vinum ardens & causticum, vulgo Brandevvin, *& quibus id tuto exhiberi poßit: Obiter admirandi aliquot factitij huius liquoris effectus.* CAP. XXXIIII.

EXcogitata est superioris ætatis memoria, in vsum ac commoditatem tuendæ valetudinis secundæ, propulsandæq. aduersæ, Ars stillatitia, qua ex herbis liquores ac medicatos succos elicimus quos, tametsi non omnino pares cum his effect⁹ obtinere certum est, nec tam efficaces, vt herbarum dilutum aut decoctum, vel deniq expressus succus: non tamen prorsus reiiciendi, vt nonnulli factitant, nec censendi omnino

mnino inefficaces atq; euanidi, cum illorum vis & qualitas non penitus intercidat atq aboleatur, quod ipſum cum plurima, tum aqua vitæ, ſeu, vt vocant, ardens ac ſublimata quod ex generoſo nonnunquam vino, plerumque ex fęce cuiuſq villi vapeſcentis per turbinem ſeu metam furnariam prunis moderate excalefactam exprimitur, explorari poteſt. Illius ſiquidem vim mirificam in multis rebus ſum expert⁹. Quamlibet enim aſperum intenſumq. gelu exiſtat, liquor is nunquam congelaſcit, nec in glaciem concreſcit aut cogitur, adeo vt atramentũ ſcriptoriũ, tũ pleraq. alia. quibus guttas aliquot admiſceri contingit, nunquam frigore conſtringantur, idq. ob extremam caliditatem ac tenuitatem qua eſt imbuta. Qd ſi experiri velis, ſyncerâne ſit, an adulterina hęc qnta eſſentia: mantile aut linteũ liquore illo madefacito, ac flammæ admoueto, ſi confeſtim inardeſcat illæſo intactoq linteo, efficaciſſima eſt. Inflammeſcũt ſiquidem ſudariola aqua hac macerata, at non cõſumuntur. Flamma enim leniter modo peplo incumbit, nec penetrat; ſed lambendo abſorbet cognatum ſibi, ac familiarem igneæq naturæ liquorem. Quod ſi volæ manus nonnihil imponas, admota ex ardenti papyro flamma: ardeſcit quidem palma, at manus non vritur. Si vero ſucco maluæ aut mercurialis manus oblinas, inoffenſe citraq læſionem plumbum liquefactũ tractare poteris, modo celeri motu id perficias. Nõ eſt aũt in rerum natura plumbo liquido, aut oleo feruido quid vrentius, adeo vt ſi cochlear ſtanneum aut plumbeũ oleo ferventi aut plumbo liquefacto imergas, confeſtim liqueſcat ac diſſoluatur, ꝙ in feruentiſſima aqua nunquã effeceris. Oleũ eñ, & pinguia queq. feruidiſſima fiunt, caloremq. maximũ concipiunt, ſic vt plumbum citiſſime fluxile fiat, ac liqueſcat pinguedinis admixtu, cum aqua prohibeat quo minus calor in plumbum penetret; eoque fit,

Alembicũ vulgo.

Aqua vitæ vis.

Aqua vitæ vt exploretur.

Plumbũ liquefactum vt non vrat.

Plumbũ liquefactum, & oleum feruidum vrẽtiſſima.

vt anguillæ in craticula tostæ, vehementer digitos adurant, si incircumspecte versare pergas: adhæret enim pingue digitis, ac cutem exulcerat, ardoreq. vesicas ac bullas excitat. Cum aũt quatuor sint, quæ leuitatis ac grauitatis ratione inter se certent, Vinũ, Aqua, Mel, & Oleum: horum omniũ leuissimũ, minimique ponderis est Vinum ardens, quod oleo admixtum fluitat, summasque partes subit, oleo in imas subsidente. Est enim illi prorsus excocta terrea omnis concretio, totaq. illius substantia ignea, aereaque effecta est. Proximũ huic leuitate est oleũ præsertim ex lini & sesami semine expressum, qđ nunquam præter cæterorũ oleorũ naturã, frigore indurescit propter mollitiem atque insitam caliditatem. Huic liquor succedit ex virentibus herbis ignis vi extractus, & vinũ defęcatũ, quod minimũ dulcedinis admixtũ habet. Nam vinũ exoticum illud, quod Bastardum, & quem nos Seropon, aut Zerapium vocamus, omnem liquorẽ grauitate superat, ita vt dolia illo liquore oppleta demergãtur. Aqua cœlestis, modo ne sit turbida, eiusdẽ fere cum vino ponderis est, nempe ea quæ mense Maio cœlitus delapsa in multos annos reseruatur. Mel vero iis tertia parte põderosius est. Nullus itaq. liquor qui in aliquem vsum corpori humano adhibetur, aqua vitæ, quæ sic appellatur, quod vitã fulciat, seniumq. remoretur, aut leuior, aut penetrantior, aut quæ omnia à putredine, aut corruptione magis præseruet ac tueatur. Cuius vsus sic inoleuit apud Belgas, vt liberalius quam valetudini commodum est, assumant. Neque enim omnibus, aut quovis tẽpore eius potus æque salubris est, macilentis siquidem, siccæq. naturæ hominibus: deniq. æstate vsus eius admodum pernitiosus est, adurit enim corpora, atque humorem natiuum depopulatur. Obesis autem corporibus atque humidis, quiq. pituitosis humoribus redundant, nihil incommodat.

Quatuor leuiss. inter liquores.

Oleum lini & sesami nõ congelascit.

Vinum ardens quib. vsus.

modat, nam & humores excrementoſos concoquit, & corpora à lethargo, atq. apoplexia, morbiſq frigidis vindicat ac tuetur, quapropter hibernis menſib. moderatum illius vſum concedo, nempe ſeſquidrachmā quę cochlearis menſurā implet, exquiſite zaccharo edulcatā, adiectoq. exiguo panis primarii bolo, quo minus vi adurenti cerebrum nareſq feriat, aut hepati noxæ aliquid penetrabili feruentiq. calore inferat. Foris vero admodum neruis ac muſculis, membriſq algore oppreſſis auxiliatur, omneſq. affectus dolorificos, qui in frigidis humoribus cōſiſtūt, compeſcit ac diſcutit vi calorifica, ac celeritate penetrandi. Quin & apoplecticis loquelam reſtituit ſi ſeminis erucæ & aceti ſcyllliciti momentum illi commiſceatur. Quod ſi id genus factitii vini bis aut ter in alueum ſtillatitium immiſſum ignis vi extrahatur, incredibilem vim penetrandi conſequitur.

Argenti viui prodigioſa vis & natura, quod Belgis à mobilitate Quickſiluer *dicitur.*

CAP. VXXV.

DVo conſtituta ſunt in natura rerum principia, ex quibus cōflantur ex imis terræ viſceribus omnia metallorū genera, quorum Sulphur, vt pater omnia efficit ac molitur: Argentū viuū vt matris vice fungens, ea ex ſe elaborari patitur ac produci: primum Aurum, mox Argentum, deinde ignobile quodque metalli genus, vt ſtannum, plumbū. æs, cuprum, ferrum, omniaq. cum ſuis primordiis affinitatem ac naturæ cognationē habent. Singula enim igni liqueſcunt, atq. ad opus quodq ductile accōmodari poſſunt. Hydrargyros autē, hoc eſt, aqueum iſtud argentum ac fuſile, qua vi & facultate polleat, cuiuſq qualitatis ſit particeps, frigidæne an calidæ: varie inter ſe diſceptant Medici. Sunt qui frigidum & humidum eſſe contendunt; argumento quod tactu miram fri-

Sulphur & argentum viuū metallorū principia.

giditatem membris inferat, eaq. in stuporem ac pa-ralysim adducat: Alii calido siccoque effectu esse sta-tuunt, quod penetrabili vi conspiciatur, adeo vt in-cisa vena eorum qui semel atq. iterum ex morbo Ve-nereo inuncti fuerunt, argentum viuum emanasse conspectum sit. quod ego fieri crediderim, non e insita aut genuina caliditate, sed quod rebus quibu-dam vrentib. vel extinguatur, vel admisceatur, quib retūdi solet atq. hebetari frigida humidaq. qualitas atq. ignea quædam induci. Est siquidem puluis quid in vsum Chirurgis circumforaneis, præcipitatus di-ctus, quod opus suum celeriter ad præcipitanter per agat, non sine grauissimo corporis incōmodo; ardē-tem.n. vim ac deleteriam huiusmodi præparandi ra-tione asciscit ex Chalcāthi, aluminis, & salis nitri mi-xtura. Cæterum cum argenteus hic liquor dissipatus ac diuulsus, ita rursus coeat, sibiq. cohæreat, atque in se conglobetur vt non sit tractabilis, fingique possit nec vllis medicamentis misceri, nisi illius mobilita cohibeatur, excogitauit industria humana aliquo rationes ac modos quibus id effici possit, eiusq. agili-tas domari. Inter quos ille securior est magisque in-noxius, qui saliua hominis perficitur, cui momentū cineris, aut pusillum trituræ ossis Sepiæ admixtum est. Est autem Sepia felis marina, cuius osse candido & friabili vtuntur aurifices, carne lubrica, sanguine qui atramenti vsum præbeat. Cęterum hoc admira-tione dignum est, quod cum omnia quæ ex terra eruuntur, quamlibet ponderosa sint, huic metallo innatent chalybs, ferrum, plumbum, atque ænea quæque, solum aurum subsidit, ab eoque absorbe-tur, atque argenteo colore imbuitur, qui nisi igne elui potest; sic enim in fumum resoluitur, atq. in au-ras euanescit, teterrima odoris fœditate, non sine graui astantium noxa, vt quibus membra obstupe-scant, neruiq. emolliantur: quod fere in his specta-

Puluis præcipitatus.

Felis marina.

mus, qui deaurandis vasis argenteis occupati sunt, neque enim argentum auro obduci incrustariq po-test, nisi argenti viui ministerio, quo vno obsequio-um fit ac tractabile: nam cum omnia metalla re-puat, solo auro afficitur, eoq, se commiscet, fingique patitur. Sic sæpe experimentum feci in argenti viui sesquilibra, duas plumbi libras iñatare, auri vero de-narium, vel etiam scrupulum, quæ tertia drachmæ pars est, demergi. Ex omnibus autem metallis æger-rime adhærescit argento, ęgre admodũ plumbo, dif-ficilime ferro, æri mediocriter. Huius argenti viua-cissimiq. liquoris conditionem aliqua ex parte ęmu-latur plumbum liquefactum. Omnia siquidem illi innatant, ferrum, silices, testę ac pleraq. alia quę igni non liquefiunt, naturaq. sunt fluxili ac fluida: nam cum plumbo liquido nihil sit magis feruidũ, aurum argentum, stannum illi innatant quidem, sed cõfe-stim, vt cera, diffluunt ac dissoluuntur. In eo quoq. argento viuo affine est, quod in planam tabulã effu-sum, guttis hinc inde dispersis, illam lubrica humidi-tate non imbuit, nec tabellis inhæret, sed incredibili agilitate motuq. instabili rursus coit, ac globuli in se-se cõfluunt ac conglomerãtur, eo quod materia illis densa sit, coacta, solida, ac continuata, eaq. densitate, vt nihil aeris in se contineat Quo fit vt nõ solũ pon-deris ratione, sed quod nihil aereæ substantiæ in se contineat, in imum deuoluitur. Sic Agallochum seu lignum aloes licet leue sit, nec vllius ponderis, sub-dit atq. aquæ immersum in profundũ labitur, quod sit compactum sit, nec illi quidquam inane insit.

Nihil absque argẽto viuo inauratur.

Lignum aloes licet leue, demergitur.

Qua ratione in salis inopia carnes, aliaq. edulia à putredine conseruari possint. Obiter Salis, acetiq. vis mirifica.

CAP. XXXVI.

SALIS conditura quantopere nobis vsui sit & ne-cessaria, nemo est qui nesciat. Nã præter id, quod

sal esculenta quæq sapida efficiat, gustuiq. ac palat
gratissima, cibiq. auiditatē incitat, tum omnia à pu
trilagine vindicat ac tuetur, præsertim cui omnes
mosæ sordes excoctæ ademtæq. sunt. Sic enim m
canti colore splendescit, illoq. tuto condiri quęq
possunt, atq. in multam ęstatem asseruari; absorb
enim consumitq. excrementitium omnem hum
rem, ac cogit densatq carnes ac salsamenta quęqu
nequid ex ambiente aere putredinis subire poss
Cęterum mirū cuiq, non immerito videri potest, f
cunditatis atq. expugnandę sterilitatis quandā vi
inesse sali; deniq. agros quosdā feraces illius conspe
su effici, quod à vero non esse alienum experimen
compertum habeo. Obesę siquidem mulieres, q
magna ex parte effœtę sunt, moderato illius in co
dimentis vsu fœcundę fiunt, ac conceptui idone
abstergit enim omnem vliginem, vuluamq plus
tis vdā ac madidā exiccat, efficitq. vt genitale sem
facilius vtero minus lubrico adhęrescat: aridis at
mulierculis & quibus vterus torridus est, vt fund
& terra siticulosa, humectantia exhibenda, nam
sa ac acria respuunt. Viris quoque lumbos incita
mouereq tentiginem Belgę commonstrant, qui
salitis affatim vtantur, impense salaces existunt.
frequens marinorum piscium esus, omniaq. te
cea, ostrea, gammari, locustę, cancri, cochleę, c
chæq marinæ libidinē concitant caliditatis mor
cisque naturæ ratione. Qua de causa Ægyptii, P
tarcho teste, à sale, omnibusque salitis abstinuer
quod salem Venerem irritare persuasum haber
Itaq insipida potius sumenda existimabant, qua
condimento omniū suauissimo vti, qui mihi ni
superstitiose id obseruasse visi sunt, nec satis val
dini consuluisse, cum à corporibus hominum pu
factionem sal arceat, humoremq alienum atq
titium cōsumat: adde quod fœcunditatis pgign
da

Quod salis genus optimum.

Sal fœcunditatem cōfert.

In sympos.

æque ſobolis genuinam quandam vim inſitam habeat, qua coniugalis fœderis ſocietas ſtabilitur. Expergefacit enim animi vigorem moderatus eius vſus, ac non ſolum in amplexu, figendiſq. oſculis, ſed in omnibus negotiis obeundis reddit alacriores & erectiores. fœcunditati autem auxiliari vel illud argumento eſt, quod immenſa vis murium ſoricumq. in marinis nauibus enaſci ſoleat, & quod mulieres ſalinariæ continenter pruriant, multarumq. proliũ ſint feraces: vt quibus nautæ ac piſcatores in portum delati, ſunt adiumento, qui ſtrenue rerum ſuarũ ſatagunt. Hac inducti ratione in nonnullis regionibus coloni, iumentorũ pabulo nõnihil ſalis inſpergunt, quo ſint ad cibum auidiores, atq. ad ſubeũdos labores, gignendumq. magis alacres & erecti. Agris quoque ſterilitatem eo expugnãt, vbi plus ſatis paluſtres ſunt atq. vliginoſi. Cæterum ſi oppida, arceſq. obſidione oppreſſas huius penuria laborare contingat, ſalſugo ex aqua marina conficienda, quam tum demum efficacem experieris, cum ouum aut ſuccinũ quod vulgo ambra dicitur, in illa fluitet. Huic in cõſeruandis eduliis viribus proximum eſt Acetũ, at vi non tam diururna; niſi n. poſt aliquot menſes priori effuſo, recens condititiis rebus infundatur, mucore limoq. obducuntur. Qua autẽ vi & facultate polleat, cum ex multis, tum maxime ex eo experiri licet, quod ouum in acerrimo aceto triduo maceratum, aut plus paulo, in eam teneritatem teſta molleſcat, vt velut tenuis membrana, per annuli anguſtiam adigatur Coticula quoq., aut ſilex aceto ſeptẽ dierum ſpatio domitus, digiti attritu in puluerem reſoluitur. Hinc Hannibal quum Alpes ſibi peruias faceret, atq. Italiæ inhiaret, feruenti aceto ſaxa diſſoluere ac diſſilire coegit alterius oculi iactura; tãta eſt enim ac tam penetrabilis aceti vis, & ſaxo corrodat ac comminuat, cuius al quando experimentum

Sal agros & iumenta fœcũda præſtat.

Salſugo.

Aceti vis

Acetum ouum cõſumit ac cotem diſſoluit.

Margarita aceto macerata liquescût. feci in gemma atque vnione seu margarita, sed non admodum sumtuosa, vt erat Cleopatræ Ægyptii reginæ, quam illa aceto immersam ac liquefactam (nam eius vis aspera in tabem margaritas resoluit) absorbuit. Simili ratione venenis resistit, ac pestilẽtis morbi contagia repellit: sic vt consulte mihi facere videantur, qui grassante morbo populari moderatum aceti vsum sibi familiarem reddunt. Dissipat enim ac discutit vitiosum aerem, & si quid in corpus haustum est, prohibet humores inficere ac putrescere. Sic qui venena ore emungunt, ac sordida vulnera exugunt, aceto acri os colluunt. Verum illud studiose obseruandum est, ne nimius eius sit vsus, atq. immodicus: nam cerebro siccitatem infert, ac somnũ excutit, quapropter aquę rosaceæ nonnihil admisceri iubeo ac pauxillum vini Rhenensis, crocique momentum; sic enim minus incommodi caput accipit. Eiusdem fere naturæ sunt, parique effectu, quæ impense acida sunt atq acerba, vt mala citrea, seu Medica, tũ quæ vulgo Aurengia, & id genus pomi quod *Limonis succus corrosiuus.* ouali forma Limonis nomine passim innotescit, cui tam acidus inest atque exedentis naturæ succus, vt si huic malo per horas aliquot aureum nomisma inseras, imminuto accisoq. pondere illud eximi deprehendes. Vt autem ista perfici contingit vi algifica, ac frigore penetrabili, quod æque ac calor adurit: *Aqua ardens.* sic aqua ardens in præseruandis rebus est efficacissima, siquidem carnes ac pisculenta quæque illa imbuta, à putredine tuta sunt, ac vermiculis intacta. *Cyminũ Caros.* Cyminum vero, modo ne desit illius copia, & caros, vulgo Carui, post salem præsentanea sunt in præseruandis eduliis, si illis confricata recondantur, exiccandi ratione; adeo vt illi qui crebro iis vtuntur, pallescant, atque exangues efficiantur, quod humotem omnem natiuum depopulentur. *Mel. Syrupus.* Mel quoque, & quæ Syrupus dicitur sapore melleo, licet nonnihil ad

ad atrum deuergat, vt Passum quæ Aroba Hispanis dicitur, nonnullam etiam vim obtinent præseruandi, præsertim cerasa, pruna, persica, vuas, omnesque fructus arbuteos: quod ipsum etiam in Omphacio quæ Agresta vulgo dicitur, expertus sum. Omnium autem efficacissime, si cuiusq. generis fructus in olla seriatim collocatos, eaque accurate operculo obducta ac pice ita oblita, vt nihil vel aeris vel aquę subingredi possit, in putei profundum demergas: elapso anno omnia recentissima inuenies, saporisq. eximij. Cum enim ab ambiente aere, omniq. vitioso halitu sint remotissima, non est quî corrumpi possint. Humiditas siquidem omnia putredini obnoxia efficit, qua sublata, inductaque siccitate, non facile quid tabescit. Sic Merlucæ, quæ nobis *Stochkvisch* vocatur (nam Salpa alius est ab illo piscis) tum alii plerique vento indurati in aliquot annos asseruari possunt: quemadmodum & panis biscoctus, qui nunquam mucescit, quod omnis humiditas excocta sit: Intensus itaque calor, atq frigus, quoniam ex æquo qualitatem siccam inducant, corpora seruant imputria. Hinc elice, quî fiat vt hibernis mensibus, geluq. rigido atque aspero, minimo offensaculo crus frangi soleat. Siquidem ex ambientis aeris siccitate os fragile efficitur ac rigescit, cum id statu cœli humido lentescat, ac flexile fiat. Quod ipsum obseruamus in candelis ex cera seuoq confectis.

Passum, Aroba.

Omphacium, Veruys.

Fructus puteis immersi, atq. in olla recõditi, diu conseruantur.

Merluca Stockvisch.

Gelu opportunum ad crurũ fractionẽ.

Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obesis magis salaces, magisq. viri desiderio pruriunt.

CAP. XXXVII.

MVlieres illæ magis feruidæ sunt, acresq. in Venerem, magisq. auidæ explendæ voluptatis, quib. plus caloris insitũ est, q̃ fere vsuuenire solet pallidis

ac macilentis, quæq. ſubfuſco colore exiſtunt, habẽt enim illæ partes genitales acri mordaciq. ſalſugine imbutas, quocirca irrigari humectarique poſtulant; atq. hinc eſt quod æſtate fœminę magis pruriant, ac concubitũ appetant auidius, cum eo temporeiis calor augeſcat, flaccidus autem fiat viris ac langueſcat. Qua ratione ruta, thymus, & pleraq impenſe calida, libidinem in viris extinguũt, acuunt aũt in fœminis. In illis ſiquidem humorem ſeminalem depopulãtur ac deſiccant: in iſtis conſumta ſuperuacua humiditate atq. vligine, incaleſcit vterus, atq. ad libidinem incitatur. Quæ res efficit vt vino quod calorificũ eſt, affatim impleri is ſexus cupiat. Obeſæ autem & rubicundæ mulieres, quia affluẽti humote perfuſæ ſunt, ſemenq genitiuum dilutũ habent, cupidine languida, magiſq ſedata exiſtunt. Itaq delectum viros habere conuenit, nec cuiuis temere ac præcipitãter dexteram iniicere. Quiſquis enim gracili atq. extenuato corpore, vergentiq. ætate ac deuexa, eã nactus eſt quæ aſſidua prurigine vritur, quæq. laſſata non ſatietur, carnificinam ſibi paratam meminerit, quæ identidem incrudeſcit, ac magis magiſq exaſperatur: cũ viro tanquam hirudo & ſanguiſuga continenter adhæreat atq affixa ſit; nec patiatur defeſſo atq exhauſto vllas inducias conſtitui, aut tantiſper intermitti congreſſum maritalem dum vires collegerit, ac robur virile inſtauratum ſit.

Fœminæ æſtate ſaliaciores.

An affluenter atq. auide, an ſenſim ac parcius, nonnulliſq. interuallis, vrgente ſiti, vel in menſæ accubitu, bibendum ſit.

CAP. XXXVIII.

PRæcipua tuendæ conſeruandæq. valetudinis ratio in cibi potuſq. tẽperantia ac moderatione cõſiſtit. Quum autem aliâs de ſicco alimẽto ac panis elu abunde à nobis tractatum eſt, de potione, & quo cuiq. modo ac menſura eam adhibere conueniat, dicẽdũ putaui.

putaui. Principio ſanis non poteſt certo aliquid ac determinate præſcribi. Quandoquidem plerique diuerſæ potandi conſuetudini aſſueti ſunt, quam citra valetudinis iacturam ac detrimentũ mutare nemini procliue eſt. Optimus ac ſecuriſſimus bibendi modus pro ſua cuiq. ætate, pro temporũ ratione, pro inueterata inolitaq conſuetudine, pro vini vehemẽtia ac viribus decernitur. Sic potus vel vini, vel alterius liquoris ſitienti præſcribatur ad deſiderium redimendum, & vt cibus in ſicco ne ſit, nec fluitet, ſed moderate potu madeſcat. Subinde itaq., modiciſq. interuallis corpus potione refocillari debet, ac cibus ſuperinfuſo liquore identidem macerari, quo cõmodius peracta concoctione venas ſubeat, atque in corpus digeratur Omnis ebrietas præſertim iugis ac continuata, Diſcoride teſte, pernicioſa, quoniam nerui copioſo vino diebus ſingulis obſeſſi dant manus totiuſque corporis compago ſoluitur. Quapropter moderatã eſſe decet omnis liquoris qui temulentiam infert, potationẽ, in eaq. ſalſamentarios ac lanios nos imitari par eſt, qui vbi recondũt in fruſta conciſa carnium piſciumq. partes ac ſegmenta, ſalſuginem per ſingulos ordines ac ſeries infundunt, digeſtaque ſale condiunt, Sic nos quoq., modo valetudini conſultũ cupimus, cibum decenti ordine ac quantitate ingeſtum, potu vbi res poſcat, irrigabimus. Incoata autem cœptaq. concoctione ventriculum potu ſatigare noxium eſt, interpellat enim ac remoratur naturæ facultates ac functiones, quibus operi inſiſtit, cibumq. concoqui atq elixari prohibet. Vt enim ollæ ac lebetes deferueſcunt, atq. ebullire deſinunt offuſa aqua gelida: Sic ventriculus affluenti potione turbatus ab incepta concoctione deſiſtit ſeriuſque munia ſua exequitur, ac minus exacte cibũ concoquit, vt qui ante legitimũ tempus inconcoctus, vel in venarũ anguſtias, vel inteſtinorũ laxi-

Ebrietas Dioſcoridi deteſtata. lib. cap. 7.

Simile à lanijs.

Incepta cõctione potu abſtinendum.

Simile à re culinaria.

tatem propellatur, quo fit vt cibi vſus fructuſq. homini pereat, atq. ex viſcerum obſtructione quæ humorum putredinem inducit, morborumq. ac febrium ſeminaria acciri contingat. Quod ipſum iis quoque euenit qui inter initia, primoque menſæ accubitu auide ſe potu ingurgitant. Prolui enim confeſtim alimenta contingit, nec diu ſtomacho inhærere. Quamobrem conſultum arbitror inter edendũ nõ cõfertim nec auide ſed ſenſim ac paulatim bibẽdum, quo commode vtraq. miſceri queant, parique concoctione perfici, illis præſertim qui meatus amplos habent, venarumq conceptacula laxa. Qui vero ea vtũtur edendi cõſuetudine, vt ad prandii medium à potu ſibi temperent, affatim bibere debent, quo potius penetret, ac per cibum vndique diffundatur: His quoq qui ex febri æſtuant, potuq. refocillari geſtiunt, affluenter bibendum, verum non impigre, nec raptim; ſed ſenſim longoq. ac productiore hauſtu. Sic enim ventriculum vbertim humectat, nec potius confeſtim in veſicam delabitur. Modicus ſiquidem potus nec ſitim reſtringit, nec calorem reprimit, ſed magis adauget. Vt. n. carbones foſſiles in fabrorum vaporario humentibus ſcopis ſubinde irrigatæ inflamẽſcunt ardentius: ſic parciori potu accenditur, non ſopitur febrilis calor maiorq. excitatur bibendi auiditas. Qui vero ex laſſitudine æſtuq. ſiticuloſi ſunt, iis ſenſim ac placide ſedanda ſitis. Sic enim liquor magis adhęreſcit; omneſq partes aridas humore imbuit. Cæterum huic argumento annectere viſum eſt illos q vel ex febri hectica, vel phthiſi tabeſcunt, atq. ex morbis extreme macilenti ſunt, cibum ſolidum magis cõmode deglutire, quam vllum liquorem. Pondus ſiquidem, cibiq. grauitas vias iugulares dilatat, metuſq. gulæ peruios facit, ſic vt minori negotio delabatur, quod potus efficere nequit. cum. n. partes, ductuſq. gutturis qui huiuſmodi

Senſim nõ auide bibendum.

Quibus affatim bibendũ.

Ab officina fabrili ſimile.

Cibum aliquando cõmodius, quam potum deglutiri.

modi

modi officiis ſint deſtinati, collapſi ſint ac ſubſederint, ſic vt latera vtrinq. ſe premant; potus propter tenuitatem, & quod nihil adferat pōderis, illos ægre dilatare poteſt, atq. inoffenſe permeare, niſi bibant affluentius: hac ſiquidem ratione dehiſcunt fauces, ac potus defluit. Simile quiddam euenit paralyticis, & qui apoplexia feriuntur. Spiritus enim cum tenues ſint ac ſubtiles, non facile à cerebro ad neruos penetrant. Quo fit vt motus ſenſuſq illis eripiantur. humores vero qui membra nutriunt, pondere ac grauitate viam ſibi ſternunt, aditumq. ſibi ad partes corporis patefaciunt. Sic radii Solares caliginoſam denſamq nubem diſſecare nequeunt, cum grando facilime id efficiat. Quocirca non eſt quod quiſquã miretur, quî fiat vt paralytica membra nutriuntur, cum ſentiendi mouendiq. facultate ſint deſtituta; per latas ſiquidem vias mẽbra alimenta ſuſcipiunt, ſuaq. craſſitie ſibi viam faciunt, quod ipſum ſpiritus, tenuitatis ratione, facere non poſſunt: nerui itaque orbati ſpiritu animali, membris motum ſenſumque adimunt, ſed ii per alias vias, quam per neruos nutriuntur, nempe per venarum riuos ac ſanguinis conceptacula.

Spiritus non æque ac cibus, ad neruos penetrat.

Simile à Sole & grandine.

Neruimotu & ſenſu praditi.

Quæcunq. propere ac feſtinanter matureſcunt, vel iuſtam longitudinem aſſequuntur, celerius intercidunt, nec diutinam ætatem perferunt: quod infantes ac ſtirpium aliquot genera commonſtrant.

CAP. XXXIX.

VT in arboribus, omniſque generis ſtirpibus quæ ſpectatiſſime adoleſcunt, atque ante legitimum tempus, conſuetumque morem maturitatem aſſequuntur, cito intercidunt ac confeſtim elangueſcunt: ita quoq. in humanis ingeniis & corporibus ſi quæ naturæ dotes ac munera ſpecioſius maturiuſq. ſe proferunt, minus diuturna eſſe ſolent, ac feſtinantius dilabi. Nõ ſubeſt.n. ſolida vis, nec penitus firmis

Ab arboribus ſimile.

Dentatos nasci, inominosum

radicibus nitunutr, eoq. non temere ad frugem deueniunt. Sic infantes qui citius dentire incipiunt, vt sunt qui ex vteri latebris dentati prodeunt, celerrime dentes excutiunt. Prima enim illa dentium series ob neruorum quibus deuinciuntur, mollitiē minus stabilis est, minusq. firmiter infixa. Similiter qui citius ingrediuntur ac pedibus insistūt, inualidis minusque firmis cruribus esse solent. Contra vero qui tardius seriusq. incedunt, ingressu vtuntur firmiori, minusq lapsanti. Quod ipsum etiam obseruatum est in his qui præmature loqui, vocemq. formare incipiunt, postmodum hæsitantius loqui, minusq. articulate ac significanter proferre verba. Itaq melius est omnia cunctantius procedere, tardaq. incrementa suscipere. Siquidem cum natura suas vires ac facultates cumulatius quam par est, in membra profundat, efficitur vt ætatis accessu desit quod illis impertiat. Quo fit vt illæ partes deterius sua munia ac functiones exequātur: vt quas nullis viribus aut alimenti confluuio fulciri contingat. In omni quoque stirpium genere ac fructibus obseruamus serotina quæq. diutius asseruari: quæ vero festinantius maturescunt, flaccida vietaq. fieri ac putredini obnoxia. Celerius siquidem occidit festinata maturitas. Quocirca minus nobis probari solet in adolescentib. præcox ac præmaturum ingenium, tum pleraq. naturæ munia, aut corporis animiq. dotes quæ præter vulgatam consuetudinem, aut quam ea fert ætas, præstantius se proferunt. Tales enim minus vitales conspici solent, morteq properata confici. Qua de re exorta est ꝓuerbialis sentētias apud Belgas, Omnia festinantius procedunt, *Het ghaeter al voor zyn iaer alleene.* Quo designant præter solitum. cōtraq. cōmunem temporis cursum, rerumq. ordinem ac rationē pleraq euenire aut perfici, desumta translatione ab infantib. qui, nec dū exacto anni curriculo pedibus insi-

Præcocta cito euanescunt.

Serotini fructus diuturni.

Properata minus solida.

Prouerbiū triuiale in pueros præmature agiles.

insistunt, nulliusque fulti adminiculo hinc inde discursitant, quod postmodum languide perficiunt, atque ab incepta incedendi consuetudine desistunt.

Alimenta aliquando vitiari ac venenati aliquid contrahere ex bestiolarum insessu incubituq; Deinde humanis corporibus ex diffusis in illa sordibus simile quiddam innasci, nẽpe mures, sorices, glires, ranas, rubetas eiusq; rei exempla.

CAP. XL.

NOn solum vitiosi virulentique humores ex corruptis alimentis corporib. innascuntur: sed præter aliquot lumbricorum differentias varii quoq. generis animalcula in viscerũ latibulis pullulant. Obseruatum est enim nostra memoria dissecto mulieris cuiusdam corpore bestiolas exemtas soricibus muribusq. non absimiles, quas natura ex sordido aliquo excremento quo alimenta erant imbuta, produxisse videtur. Calor siquidem natiuus in materiã illam elaborandam occupatus, non aliam speciem, quam pro subiectæ materiæ ratiõe effingere potest; itaq. insita vis naturæ sui generis animalculũ efformat, ac molitur; humida illa substantia opifici obsequente ac sequaci. Compertum est enim animalcula domestica catellos, feles, mures, sorices qui nobis glires dicuntur, atq. id ranarum genus quod bufones vocant & rubetas, quum passim oberrant cellasque promtuarias depopulantur, aliquãdo excremẽto seminali commaculasse esculenta, quæ cum homines à sordibus non abluant, vel fructibus arbuteis putamina membranasq. ambientes non adimant, ex illa vligine quæ cibariis incumbit, dapesq. polluit ac fœdauit, tale quiddam progeneratur. Quod si ex putredine limaces, cochleæ, mures; ex fimo bubulo scarabæi, fuci, vespæ; ex aereo madore, humoreque roscido, erucæ, papiliones, formicæ, locustæ, cicadæ, progerminant: cui absurdũ videri poterit, in corporibus hominũ ex simili causa tale quiddam genera-

Animalculorũ in corporib⁹ origo.

Bestiolæ ex sordib. generatæ.

ri? præsertim cum efficacior hic ratio subsit, quæ huic rei causam præbet ac seminarium: Illa siquidem iam memorata ex putrilagine, non semine licet illi facultate & viribus respondeat, cognataq; sit atq. affinis, pullulascunt Ista vero quæ in humani corporis latebris animantur, ex vitali humore, viuoque animante profluxerunt. Non itaq. alienum à ratione, aut anile videri, debet hoc quod tractamus paradoxum, cum tam multa cõspiciamus ἀυτόματα, hoc est, sponte, nulloq. animantis congressu ac concubitu enata, idq. ex humore quem circũfusus aeris calor spiritu vitaq. imbuit. Quam numerosa. n. præter immensos terrarũ tractus spatiosissimi altissimiq Oceani gurgites piscium genera profundunt atque in hominum commoditatem vsq proferunt. Nihil enim mari fœcundius, quod crassioris sit substantiæ, ac spiritu calorifico vndiq. suffusum. In quo cũ multa ex semine, tum pleraq. nullius paris cõplexu atq. adminiculo propagantur. Sic testacea omnia primũ ex limoso vdaq. vligine nascuntur, tum omnes lubrici pisces, præsertim anguillæ, quæ postmodũ mutuo complexu multa sui generis examina procreãt. Aphiæ minutissimi pisces ex spuma maris apud Batauos copiose generantur vbi post diuturnas siccitates copiosi imbres ingruunt. Siquidem cum ostia Mosæ ac Rheni assiduo Oceani influxu salsescunt æstiuis præsertim mensibus, flumina illa affluenti pluuia diluta atq. irrigata pisciculis huiusmodi vndiq. scatent, qui vbi grandescere incipiũt, inito complexu posteritati insistunt. Cum itaq. multa atq. admiranda natura rerum, cuius vis Dei munere vndiq. diffusa est, moliatur: nemo anile delitamẽtũ existimet, prodigiosa quædam in corporib. effigiari, cum ligno vermiculãti ac carioso, multisq. rebus inanimis teredines agilesque vermiculi innascantur, quod æstate in caseis multisque eduliis perspicimus, quæ vermibus vndi-

Animalia sponte, nulloq; semine nata

Quare mare piscibus fœcundum.

Aphia vulgo Spiering,

vndique ſcaturiunt. Adde quod ex ſordidis vlceribus ac vomicis, vnguium, pilorum, teſtarum, officulorum, lapidum fragmenta eximantur, ex humorũ putridorũ concretu coalita, quin & vermiculos caudatos, atque inſolita forma beſtiolas vomitu eiectas nouimus, præſertim in his qui morbis contagioſis oppreſſi erant, in quorum lotiis multoties innatare conſpexi minuta animalcula formicis affinia aut iis præſertim, qui æſtiuis menſib. in aqua cœleſti volutari conſpiciuntur, quorum nemo non morbo Neapolitano, lueq. Venerea fœde erat cõtaminatus. Huc itaq. ſpectat narrationis noſtræ ſeries, ne quis incircumſpecte, nulloq. delectu cibos ingerat ſordidos, nec ab iis quæ foris accidunt expurgatos, ablutoſq;. Quod cum plebeii negligant, ſcabie & pruriginoſis puſtulis infici ſolent, multiſque vitiis ac cutis affectibus deformari. Neque enim eo conſpiciuntur corporis habitu & conſtitutione, ea formæ dignitate, iis naturæ dotibus, ea ingenii dexteritate, nec denique valetudine tam inculpata, qua patricii ac generoſi pleriq., qui nihil menſæ inferri patiuntur, ne panem quidem primarium, niſi extima cruſta accurate deputata ac deraſa, reliquoq. eduliorum apparatu exquiſite decentique munditie inſtructo. Quod ipſum non improbo modo excluſo luxu omnia ad frugalitatem, victuſq. temperantiam referantur. Ita enim inſtitutam habere decet vitæ victuſq rationem Proceres aulicos, vt omnia ad ſalubritatem, ad decus, ad honeſtatem moreſq. inculpatos ſpectẽt ſic, vt fortunæ ſplendor, rerumq ſucceſſus, atque affluentia, quæ Dei opt. max. munere obtigit, nõ luxui ac profuſioni, ſed moderationi ac temperantiæ ſubſeruiat. Quare exemplar iis exprimit inuictiſſ. Hiſpaniarum atq. Angliæ Rex totiuſque Belgicæ illuſtriſſ. Princeps Philip. qui propter ampliſſimas naturæ dotes, diuinum quoddam virtutis ſimulacrum mortalibus

Apoſtemata rudera ac pilos profundunt.

Gout-vvormẽ *aquæ cœleſti æſtate innaſcuntur.*

In victu munditiẽs ſalubritati deuicta.

Philippi regis laus.

exhibet. Cuius maiestati ac magnificentiæ adiumẽto sunt tot præstantissimi heroes, quorum auctoritate & consilio florentissima regna, vltroq. oblatæ à parente optimo Carolo Cæsare latissime ditiones stabiliuntur.

Solis Lunæq; vis & natura in constituendis excitandisq; tempestatibus. Quid deniq; auræ, aeru q; mutatio in corporibus animisq; hominum ac spiritibus efficiat. Obiter vnde Oceani fluxus refluxusq; ac reciprocatio, quæ diei naturalis spatio bis conficitur. CAP. XLI.

Solis & lunæ effectus in inferiora.

CErta minimeq; ambigua serenitatis, vel pluuiæ, ventorumq; signa exhibent Solis Lunæq. radii, qui varios subinde colores sibi asciscunt, vel ex situ loci, cœliq ambitu quem permeare solent, vel ex obiecti natura, vel re quapiam illis offusa: quos si accurate obseruarent qui imperitæ rudiq plebi atque aniculis prognostica obtrudunt, non ita hallucinari illos ac cæcutire contingeret, nec credulam turbam vana spe ludificari. Ex his enim indubitanter prænuntiari possunt imminentes tempestates ac turbines, & quis futurus sit cœli status, ex quo vel vberem rerum copiam & prouentum, vel penuriam consequimur, multaq. alia quæ eleganti carmine complexus est Virgilius: qui cum fuerit in rerum cognitione versatissimus, omniaque naturæ opera exacte sit persequutus: animos quoq. hominũ aliqua ex parte illorum viribus effectibusq subiicit. Siquidem pro tẽporis ratione, ꝓ occasu siderũ, pro aeris ambientis qualitate ac quadripartita anni vicissitudine homines aliter afficiuntur, alioq modo constituti sunt. Sic cœlo nubilo, auraq. densa ac caliginosa, tetrici homines existũt ac subtristes, somnoq. dediti: Sereno vero cœli statu, vernisq. mensib. quũ omnia frondescunt, alacres sunt atq erecti, rebusq iocosis intenti. Discutit. n. humorum fuliginem, crassosque spiritus qui mentes nostras obnubilãt, aeris amœnitas, spiritusq

Virgilij laus ob rerum cognitionem.

Status cœli animos immutat.

exhi

tusque exhilarat, atq. animo lætitiam inserit. Quod venusto hoc carmine expressit Virgilius:

Verum vbi tempestas, & cœli mobilis humor *Lib. 1. Georg.*
Mutauére vias, & Iupiter humidus Austris
Densat, erant quæ rara modo & quæ tarda relaxat:
Vertuntur species animorum, & pectore motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.

Exiliunt enim paulo ante cohibiti spiritus aura placida ac suaui, spiranteq Fauonio recreantur. Vt enim fumi ac vapores reseratis ædibus, ostiisq. patefactis, immisso vndiq aere, atque externis flatibus dissipari solent, omnesq porticus ac vestibula situ pedoreq. obducta perspirari: Ita in corporib. humanis omnes graues halit⁹, & siqua corpori mephitis inhæret, aut mœror animi, discuti contingit atq euentilari. Itaq. non internæ modo causæ, insitiq. humores ad sanitatem vel morbū sunt adiumento, sed externi quoq. siderū concursus, atq. aeris auræq constitutio ac ventorū qualitas, varias subitasq. mutationes hominum corporibus inserunt; quod singulis momentis in se quisque experiri potest. Quis est enim, vt animorum affectus prætercam, qui imminente tempestate aliqua, aerisq intemperie, triduo etiam antequam ingruat, puncturas in membris non percipiat, ac dolores pulsatiles, neruorū contractiones, palpitationes, affectusq. alios dolorificos nō persentiscat? Claui siquidem calli, verrucæ, cicatrices, glandulæ, nodi, deniq siquid luxatum, ruptum fractum, conuulsum, solutumq. fuerit in aliqua corporis parte, omnia futuram tempestatem præsagiunt, quod non sine acerbissimo cruciatu iis potissime vsuuenire solet, qui aliquid latentis occultiorisq. morbi ex scortorū contagio contraxerunt. hi enī vbi venti rigidi spirare incipiūt, dolorib. promtius infestantur. Intenduntur enim

Simile ab ædibus sitnosis.

Corpus aeris constitutioni obnoxium

Valetudinarij auræ mutationẽ percipiunt nerui ac rigescunt musculi, agitatisq; vitiosis humoribus q; mẽbris infixi sunt, acerrime cruciantur. Subest enim illis partib. intemperies quædam tempestati externæ cognata ac familiaris, quę carnificinã quandam in intimo membrorum recessu exercet. Qui vero inculpato sunt corporis habitu, firmaq; valetudine ac stabili, nihil incommodi, nullosq; affectus sentiunt Vt enim futiles quassæq; naues ac rimosæ, citius tempestati succumbunt, ita morbosa corpora, quiq; vacillanti sunt ac dubia valetudine, omnib. expositi sunt iniuriis, omnibusq; obnoxij incõmodis. Siquidem oborta vel leuissima aeris intemperie, dolores illos intensos inferri contingit, aut vbi Sol ac Luna inferiorib. aliquã mutationẽ inducunt. Hæc n. sidera præ cæteris vires suas nõ in humana modo corpora, sed in terrena quæq; exerunt, quorum vis tanta est, adeoq; se in immensum porrigit, vt quæcunque cœli ambitu continentur, suum ordinem, ornatumq; ac decus ex iis capessant ac consequantur, omnisq; rerũ series, atq; anni tempora horum arbitrio decurrant. Et quanquam superiorum astrorum potentia nõ sit inefficax, Solis tamen beneficio maxima quæq; perficiuntur. Is enim hunc orbem præcipue exornat, omniaq; concinne disponit ac moderatur. Huius opera propagantur sata, ac fruges maturescunt, cunctaque incrementa ac progressus suscipiunt,

A nauib. quassatis simile.

Solis & Lunæ vis in res inferiores.

Georg. 2. *Atq; in se sua per vestigia voluitur annus.*

Magna sane & Lunæ opera in rerum natura apparent, verum Solis effectibus posteriora. Solis enim beneficio illa fruitur, lucemq; ab illo sortitur, sic vt tanta illius pars illustretur, quantam Sol suo splendore irradiat; deficit autem lucisq;, expers redditur vbi terræ interuentu lux illi intercipitur. Tunc autem potissime in terrena vires suas explicat, cum vel Soli ex aduerso opposita impletur, atq; orbiculata efficitur, vel vbi primum illi coniungitur. his enim die-

Oppositio plenilunium, coitio nouilunium facit.

rum

rum ſpatiis augeſcunt ſegetes, cōchylia turgeſcunt, venæ ſanguine, oſſaq. medullis implentur. Quo fit vt cōcubitus iis temporibus minus officiat. Et quoniam omnia humore imbuit, fit vt carnes radiis illius expoſitæ tabeſcant, atq homines ſomno vinoq. ſopiti, pallorem capitisq grauedinem contrahant, ac morbo comitiali afficiātur; relaxat enim neruos, ac cerebrum plus ſatis humectat, mentiq; vi algifica ſtuporem infert. Oceani quoq. æſtus excitare, cauſamque reciprocandi illi præbere, non eſt quod quis ambigat. Siquidem cum perſpicimus ſilenti atq. obſcura Luna, eaq vel medio orbe diſſecta, vel in cornua falcata, ſiue augeſcat aut minuatur, nullos propemodum fieri aquarum concurſus, nec in vllam altitudinem attolli Oceanum, quæcunque etiam littora alluit: Rurſum vbi cum Sole congreditur, atque innouari incipit, aut in orbem circumducta plena conſpicitur, maximos excitari æſtus, fluctusque attolli in immenſum: quis alio, quam in Lunæ motum fluxum refluxumque Oceani referat? Vt enim magnes ferrum allicit; ſic ſidus hoc terræ proximum, mare attrahit, concitatq;. Nam cum Luna oritur, Oceanus circa illas plagas deuoluitur, nempe Orientales, partesq. Occidentales deſerit: quando vero ad Occaſum vergit, in illis partibus crebreſcunt fluctus; in iis vero quæ ad Ortum ſpectant detumeſcunt, idque affluentius vel parcius pro incremento defectuque lucis quam lunares radij exhibent. Quod ſi cui libeat in Oceano Gallico, noſtroque mari quod ſe ad Septentrionem porrigit, locorum tractus ac ſpatia oraſque regionum metiri, & quos æſtus littora perferant obſeruare, luce clarius perſpiciet omnia Lunæ motu aſpectuq perfici. Vbi eñ hoc ſidus exoriens diuerſas plagas ac climata colluſtrat, curſumq. ſuum per cœli meatus proſequitur, eo æſtum fluxumque edirecto

Æſtus Oceani cauſa.

Luna mare cĭcitat.

Simile à magnetis vi.

deferri contingit, quo radios dirigit, & quas terræ
partes ac littora ex aduerso sibi oppositas respectat.
Vt enim Sol ex humēti gramine humorē elicit, mul
tamq. aquæ vim ex mari, stagnis, paludibusq. absor-
bet, vnde pluuiarū origo existit: vt deniq. multæ her
bę, quæ hinc Heliotropia dicuntur, Solis vi ac calore
qui humorem allicit, circumaguntur, eiusq. iter ab
ortu in occasum expansis patulisque flosculis comi-
tantur: ita Lunæ vi Oceanus modo in hoc, modo in
illud littus impellitur, eoq. se inclinat, atque in illam
oram decumbit quo sidus feratur. Cuius rei aliquod
dabo specimen, ac quorundam locorum, vrbiumq.
ac littorum, quæ mare alluit, exempla proferā. Prin-
cipio quo omnia exacte percipi queant, hoc axioma
seu pronuntiatū subiiciendum putaui: Lunam sem-
per auersis à Sole cornibus, si crescat, ortum specta-
re: si decrescat, occasum; quæ triduo plerumq. in coi-
tu morata demū lucescit, ac falcata emicat. Singulis
vero diebus ab incremento à Sole remotior ad se-
ptimum vsq. augescens medio orbe diuisa spectatur,
eaq. pars illustratur, quæ Soli in Occidentem delato
opponitur, illa opaca quæ Orienti obuersa est. Sem-
per enim Luna crescens Solem occidentē sequitur,
supraq. nostrum horizonta conspicitur. Vbi vero de-
crescit, Solem præcedit, illiq. præuia est, ac supra ho-
rizonta anteculano conspicitur, ea semper parte il-
luminata quæ Solem respicit: eoque efficitur vt pars
incurua, atq. in cornua falcata semper à Sole auersa
sit, globosa vero atque in gibbum sinuata, aduersa,
Solique exposita. Quarto autem & decimo die
cum ex diametro Soli opposita est, plena perficitur,
ipsaq. oritur, vbi Sol in Occidentem declinat. Quo
fit vt vndique illustretur, Solisque splendorem qua-
quauersum recipiat. Decimoseptimo die cum Sol o-
ritur, Luna in occidentem depressa conspicitur. Al-
tero & vigesimo die Sole emerso Luna medias fere
cœli-

Simile à Solis vi attractoria.

Lunæ decursus.

cœli regiones peruagatur, eaque pars quæ ad Solem fertur, lucida est obscuratis reliquis. Deinceps cum singulis diebus cursum suum prosequitur, octauo & vicesimo demum die & tertia eius parte, seu horis octo, totum Signiferi circulũ absoluit: atq vt annũ Sol, ita Luna mensem conficit immutatione per septimanas illi accedẽte: nam vtrumq tempus & post primam apparitionem in dimidiũ orbem accrescit, & quo inde plenum efficit, atq. in rotundum circinatur, septem diebus absoluitur, qui geminati quatuordecim constituunt. Simili modo si inde cum æquali portione diuisa est, ad secundam diuisionem eiusmodi rationem subduxeris, & hos dies reliquosque cum plane ob oculos Luna declinata est, septẽ inuenies. Quare mensem à Luna immutari perspicuum est, quam vim illa à Solis aspectu consequitur, ex se nullis facultatibus ac viribus imbuta. Vbi vero cum Sole congressum init, aut vndique ex opposita face illustratur, vehementes mutationes terræ mariq. inferuntur: argumento, quod ventos impetuosos excitet, crebrisq fluctibus littora pulset. Obseruatum est autem nostra memoria minimo annorũ interuallo iam quartum excreuisse in immensam altitudinem Oceanum, totamque Belgicam dissipatis diuulsisque aggerum molibus miseranda clade oppressam, idq. hibernis mensibus, quibus vis Lunæ in conciтandis fluctibus, ciendisque tempestatibus, quam æstiuis acrior, sic vt semper aquarum concursus ac redundantia vel in nouilunium, vel plenilunium inciderit; illæq. regiones ac climata omnium primo damno oppressa sunt, in quæ aspectus influxusque sideris proxime ferebatur: mox cum aliis littoribus se obuerteret, illis quoque aquarum violentia atq. inundatio illata est. Hinc Flandri Oceani sæuientis incommoda primum sentiunt, ac periclitari incipiunt, proximo Mattiaci qui Zelandiæ insu-

Mensis à Luna Belgis nomen accipit.

Luna quando tẽpestates concitat.

Inundationes ineunte hieme increscunt.

las occupant, mox Brabanti, ac modo hi, modo illi portus, fidæq. alioqui ac tutæ nauium stationes vndarũ vi premi solent, sideris motu in certos regionũ tractus conuerso. Exasperant quoq. maris sæuitiam Cori ac Circij qui ex solstitiali occasu impetuosissime in terras decũbunt, marinasq aquas longe lateq. in continentem prouehunt, sic tamen vt modo in hanc, modo in illam terræ partẽ volui fluctus contingat, ac subeunte quaq regione suas vices pro locorũ distantia atque interstitio, celerius tardiusq. æstum concursumq maris perpeti. Quæ vt cuiq. exacte innotescãt, rem paulo altius repetã. Quo die Luna noua conspicitur, quæ semper Occidenti incũbit, quod eo Sol inclinet, cuius fulgore splẽdescere incipit; & quo plena efficitur; eodem æstus excitari diffundiq. obseruamus, portusq. primum vicinos ad certam altitudinem impleri, ac deinceps versus Orientem ad obuia quæq loca deferri, sic vt subsequentibus diebus hora vna tardius segniusq. Oceanus moueri incipiat, quod sidus indies ab illo fiat remotius, ac versus meridiem ortumq. elatum à Sole longius recedat. Verbi gratia, Portum Ictium siue Caletum, tum Slusas quæ vrbecula est in Flandriæ confinibus sita, Brugis contermina, noua plenaque Luna summo æstu implet hora plus minus vndecima, ea parte illustrata quæ in Austrum reflexa est: Arnemudæ ac Metelliburgi tractus hora secunda seu noctis seu diei, Zirizeæ hora tertia, Luna in occasum brumalem seu hibernum conuersa, à quo Africus fiat & Sol Capricornum subit. Bergis sesquihora aut duabus serius, Antuerpiæ ac Dordraci Luna inclinata in Æquinoctialem occidentem, à quo Fauonij seu Zephyri spirant hora propemodum sexta, Mechliniȩ octaua, sic tamen vt modo tardius, modo properantius mare influat, aere vel tranquillo, vel ventis incitato. Et cum sex horarum spatio versus occasum

Circius. Noordt-vvest.

Oriẽs Occidenti obmurtitur.

Africus. Suydt-vvest.

fertur

fertur, totidem horis refluit ac subsidit, vsq. dum sidus nostrum conspectũ egressum iis oriatur qui aduersum nos vrgent vestigia: tunc siquidẽ denuo exæstuat. Cum vero Luna mediç noctis lineam attigerit, indeq. ad nostrum hemisphæriũ deuenerit, rursus in se fluctus residunt. Itaq. obseruandi locorum situs, & ad quam cœli plagam spectent, metiendiq. regionum tractus, atq iis assurgentis labentisq. sideris cursus accommodandus; hac enim ratione procliue admodũ erit, cuiq regioni fluxum refluxumq. assignare. Cæterũ nequis cornua spectanda sibi persuadeat, cũ ab illa parte nullos affectus obtineat, sed gibbam deuexamq;, quam Sol illustrat, ea siquidem pars quæ soli terræq. obuersa est, aquã allicit. illosq. portus ac stationes maris affluxu implere satagit, quos edirecto splendore suo irradiat. Eo siquidem Oceanus confluit, quo Lunares radii impellunt. Interim hæc meminerint qui nauigio iter aliquo instituunt, cum Luna oritur, ac se primũ in nostro hemisphærio conspiciendam exhibet, si pars quæ à Sole illustratur, in ortũ radios reflectat. in his terrarũ partibus quæ in Ortum vergunt, fluctus in summũ excreuisse: rursus si Austro, vel Occidenti se obuertat, illæ partes æstum perferunt, exhaustis exiccatisque Orientis. Itaque si quis ab ortu vel æquinoctiali vel brumali à quo Euronotus & Subsolanus spirant, in occidentales regiones properat, alto mari, summoque æstu in tractus inferiores deuehi tempestiuum erit. Verbi causa, A Mechlinia, Antuerpia, Dordraco, Bergis, Breda, Boscoducis, Delphis, Gouda, & si quæ loca vlterius sita sint, pleno iam iamque refluxum minitante mari, nauem conscendere expedit. E contra si quis ab Occidente versus Austrinos sinus tractusque Orientales cursum instituit, portu vacuo, æstuq. aduentante, ac remeantibus fluctibus in altum deferri debet, sic vt pro locorum ratione

Aspectus Lunæ portus æstu implet.

obſeruet Lunæ decurſum, & in quas cœli plagas ſe reflectat, quaſq. oras ac portuũ ſtationes reſpectet.

De Lactucæ natura ac viribus, & quibus illa proſit vel officiat. CAP. XLII.

Quib. retunditur lactucæ frigiditas.

LActuca in acetariis frequentius aſſumta, niſi erucam ac naſturtium, tum quæ Ptarmicæ prorſus affinis, Dragon vulgo dicitur, admiſceas, oculis officit, ac caliginem infert; incraſſat enim denſatq. ſpiritus viſorios, atq. humorem cryſtallinum turbidum efficit, niſi vino eius vis retundatur. Veteres hanc non initio cœnæ, nec primis menſis inferebant, ſed poſtremo. quod Martialis indicat:

Claudere quæ cœnas Lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras incoat illa dapes?

Quod ipſos non citra rationẽ factitaſſe cenſeo: cum enim frigidæ humentisq. ſit naturæ, à cœna aſſumta efficacius ſomnum conciliat, viniq. feruorem reprimit, atque ebrietati obſiſtit inducta cerebro humiditate. Noſtra vero ætas ſalubrius exiſtimat ab eius eſu cœnam auſpicari. Siquidem cum ex prolixiori prandio exigua fere eſſe ſoleat ad cibum auiditas, mos inoleuit vt in ipſo ſtatim accubitu faſtidiẽti ſtomacho lactucis oleo acetoq. conditis appetentia excitetur: quin & illum vſum lactuca præbet, vt ante omnem cibum in venas delata ſanguinis feruorem reprimat, atq. hepatis cordisq. calidam intemperiẽ mitiget, adeo vt immodicus eius vſus Venerẽ coerceat, ac concumbendi deſideriũ extinguat, vt cucumeres, pepones, portulaca, camphura. Quamobrẽ affluentius iis præſcribẽda, qui cœlibatui addicti ſunt, ac pudicitiã illæſam tueri cupiunt, quo prurire vtriq. deſinant: iis vero q. matrimonij capiſtris ſunt alligati, nõ prorſus reſpuendus eſt eius vſus: cum cerebrũ illorũ aliquando ex immoderata Venere contingat ſiccеſcere. Verũ calorificis herbis retundi debet eius frigiditas, ne ſemẽ genitale plus ſatis diluatur, atq. ad progi-

Lactuca ante & poſt cœnã ſumenda.

Lactuca quib. vſui

progignẽdos liberos fiat inefficax, parumq. idoneũ.

De Hippolapatho herba, vulgo Patientia.

CAP. XLIII.

CVm multa sint Rumicis seu Lapathi genera, duo potissime in esum expeti solent, Oxalis, vulgo Acedula vel Acetosa dicta, quæ in acetariis appetentiam acuit, ac nauseam discutit, tum à magnitudine Hippolapathon. Est autẽ olus culmosum, foliis amplis ac prælongis, caule, vbi maturuit, rubicundo, radice flauescenti. Eius esse facultatis hãc herbã experior, vt carnes, atq edulia queque quamlibet annosa ac peruetusta hac elixata tenerescant, atq. esui reddantur apta. Cum enim lubricæ sit humentisq. naturæ, durissimam etiam vel bubulam, vel gallinaceã mollit ac macerat. Quocirca apud veteres frequens eius vsus erat, quod cibos concoctu faciles præstet, aluumq molliat. Eiusdem cum hac facultatis est Atriplex, & q̃ à spinoso semine Spinacia dicitur, Lampsanæ Dioscoridis affinis, quam designasse puto Martialem, cum inquit:

Oxalis. Zurckel *Hippolapathi descriptio.*

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Denique Horatium,

—— Lecta de pinguißimis,
Oliua ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluæ salubres corpori.

Epod. lib. Ode 3.

De Saliuæ hominis effectu. CAP. XLIIII.

SAliua ieiuni p̃sertim hominis nulla cibi potusq. qualitate diluta qua vi polleat, quibusque viribus imbuta sit, varia experimenta commonstrant. Nam lichenas, mentagram, impetiginem, variolos, serpiginem, omnisq. generis pustulas abstergit. Et si cui parti corporis virulentæ bestiolæ insederint, crabrones, scarabæi, bufones, araneæ, tum aliæ pleræq;, quę suo contactu tumores dolorificos atque inflammationes inferunt, illius confricatione omnes affectus subsidunt ac discutiũtur. Insuper & scorpios interi-

Saliua vis & effectus.

mit,aliasq.venenatas beſtias cōficit,aut ſaltem inſi-gniter lædit. Inſitū eſt enim illi latens quoddā virus ac venenoſa qualitas, quā partim à dentium ſordib⁹ atq. vligine, partim ex humorib. vitioſis cōſequitur. Ad os ſiquidē ac fauces fumi ex his emanant,ac ſpu-tum aliena qualitate imbuunt, quo fit vt nonnunq̃ ſaporem amarū, vel acidū, vel ſubdulcem ſaliuæ in-eſſe percipiamus, quemadmodū & ſudori. Atq hinc eſt quod ieiunis os impenſe olidum exiſtat, atq. ha-litus graueolentia obuios quoſq. feriant inficiantq;. Reſtagnant enim euaporantq è corpore, tanquam ex palude quadā limoſa vapores tetri atq. inſuaues, qui cum veneni naturā obtineant, ſaliuæ fontes vi-tiant. Eſt autē liquor hic qui ori innatat,linguamq. humectat, ac cibū irrigat,nihil aliud,quam pituito-ſum quoddā excrementū,quod in ventriculo ex ali mentorū ſucco conceptū, ad cerebrū defertur, atq. hinc ad linguā faucesq corriuatur. Quo fit vt quibus ſtomachus pituita redundat, os quoq. ſaliuoſum ſit, atque humore immodico perfundatur:quibus vero præcordia æſtuant, ac febrili calore torreſcunt, lin-gua omni prorſus humore deſtituta eſt, atq. vt terra nimiis ſolis ardoribus aduſta,finditur. Cum itaq. ſa-liuæ qualitas effectuſque ex humoribus emergat(ex illis ſiquidem illam naturæ facultas elicit,vt ignis ex herbis ſtillatitiū liquorem) facile iniri ratio poteſt, quare tam prodigioſa efficiat, rebuſque nonnullis perniciem adferat. Quod ſi ſani hominis ſaliua ad multa percipitur efficax,adeo vt non modo animal-cula quædam,ſed argentum viuum extinguat,atque mobilitatem illi eripiat: quid de iis ſtatui debet,qui elephantiaſi ſeu lepra,ac morbo Neapolitano,aliiſq. contagioſis morbis ſunt contaminati?Equidem no-ui complures,qui puſtulas atque exanthemata con-traxerunt,admotis ori cyathis, quibus infectorum ſaliua adhęſerat propter lentorem & venenatum li-

Sudor & ſaliua ex humorib⁹ vim ſor-tiuntur.

Saliua ad

Quibus os ſiccum vel vdū.

Simile ab herbis di-ſtillatis.

Leproſorū ſaliua no xia.

mum

mum qui dentibus adhærescit, sic vt ea ratione omnis animalium morsus pernitiosus sit, licet nerui aut musculi illæsi sint, ob saliuæ contagionem.

De vsu lactis, de colostro ac cremore, illud Belgæ bieſt, *hunc* room, *indigetant: Tum quæ hæc coagulari in stomacho prohibent.* CAP. XLV.

Vsus lactis non omnibus æque salubris: siquidem qui frigidiore sunt ventriculo, iis acescit, ac præcordia flatibus distendit: qui vero calidiore corporis temperamento existunt, iis aduritur, atq. in nidorosos halitus effumat, capitiq. grauedinem adfert. Et cum lac eius sit naturæ vt calore densescat ac spissetur, frigore liquescat: fit vt in æstuanti stomacho promtius coaguletur, quod ipsum nulla re inhibetur efficacius, quã melle vel saccharo, salisq. momẽto. Cæterum cum plerosq. nouerim ex coagulato lacte, eoq. in grumos concreto, strangulatos, spirandi meatu, oborto vomitu, intercluso; inconsulte mihi facere videntur lasciuæ aliquot adolescentulæ, prociq. petulci, qui in pomeridianis symposiis colostris ac cremore aliisq. lactariis se infarciunt, nec ea vino affatim perfundere verentur maximo valetudinis detrimento. Vinum siquidẽ coalescere facit lac, atq. in casei consistentiã conglobari, quo cũ offendatur stomachus, ac repugnãtia elaborare ac concoquere nequeat, omnia ad putredinem deuergunt, magnarumq. ægritudinũ seminaria ministrant. Sic pisces ac lac, omniaq acida lacti admixta, vinoq perfusa, scabiem ac lepram conciliant. Omnia enim impromiscue sic ingesta, computrescunt, ac corruptioni efficiuntur obnoxia. Colostris quæ fœtante enixaque boue in delitiis habent ganeones, nihil homini nocentius, adeo vt infantibus etiam triduo à partu lac maternũ degustasse pernitiosum sit, ac tantum non lethale. Coit enim ac crassescit in corpore, venasque ac sanguinis riuos obstruit, quo minus commode

Lac quibus vtile.

Lac calore inspissatur, liquescit frigore

Vinum & lac cõmixta vitiosa

Lac pisces corrũpit.

Colostrum Bieſt.

atq; inoffenſe poſſent alimenta permeare. Lac autem tum ſanguinem cõcretum diſſoluit cyminum, oxymel & acetum ſcylliticum, angelica, oſtrucium.

Podagrici cur ſalaces, atq; in Venerem proni, & quotquot in dorſum decumbunt, duroq; cubili innituntur.

CAP. XLVI.

Plus nimiũ ſalaces podagrici.

QVi articulari morbo obnoxij ſunt, magna ex parte ſalaces eſſe ſolent, atque impenſius prurire, partim quod ex diutina aſſuetudine illi rei aſſueuerint, cuius immoderato vſu is morbus cõtractus eſt: partim quod identidem iis nerui rigeſcant atque intendantur, crebroque in dorſum decubitu humores ad partes genitales confluant. Pari ratione qui frequentius equitãt, tum qui nauiũ tabulatis incũbunt, atq. in dorſum proiecti durius cubant, in rem Veneream proni ſunt ac procliues, incaleſcunt enĩ nerui, qui ad partes generãdo homini deſtinatas porriguntur, ſic vt ex agitatione, influxuq humorum lumbos incitari contingat, ac tentiginem ſuboriri. Eadem ratione euenit, vt ſi quis offendat collidatq. pedis pollicem, confeſtim ex huiuſmodi affectu inguen intumeſcat, ac ſcrotũ, hoc eſt, rugoſum illud teſtiũ inuolucrũ condoleſcat cõſenſus ratione, atq ob neruorũ venarumq implexam ſeriem. Vt enim ſi quis forcipem aut ferramentũ aliud calenti ignitoq foco immittat, nõ ſolũ pars igni inſerta igneſcit, ſed etiã ab igne remotior ita plerumq incaleſcit, vt contrectari nequeat: ita membris è directo conſtitutis dolor infertur, affectusq morbidus vicinis partibus cõmunicatur. Sic à ventriculo inteſtinis, vtero, ſplene, hepate caput afficitur, atq e diuerſo cerebro læſo, aut intemperie aliqua affecto, in ſubiectas ſubditasq. partes malum deriuatur. Atq hinc eſt quod obſtetrices licet huius cauſam ignorent, explorare ſoleant in puerorũ morbis genitale, illiq affixos teſtes, ex quorun

A re fabrili ſimile.

Partes genitales vel ſecundæ, vel aduerſæ valetudinis ſunt indices.

rum obseruatione etiā adulti concipere possunt indubitata vel salutis, vel interitus, deniq. aduersæ secundæq. valetudinis indicia. Si enim testium loculi flaccidi sint ac languescant, eorumque appendix deprimitur, facultates naturales concidisse, omnesq. vitales spiritus qui vitam fulciunt, collapsos esse argumento est: Sin corrugatæ erectæque sint abditæ illæ partes, ac mentula rigescat, omnia fore salua denunciat. Cæterū quo euentus exacte presagio respōdeat, obseruandū in qua corporis parte morbus consistat. Si enim in morbis cerebri, & qui supra diaphragma septumq. transuersum constituti sunt, propendent, ac flaccescant genitalia, salutare est, vt econtra contracta esse ominosum, intermoritur enim facultas vitalis, ac nerui ad suam originem conuellūtur. Obseruaui autem in multis, constante etiam mente vigenteq. ratione, ita contractos testes, ac penem virilemq. pessulum resiliisse, vt lotium redditurī illius adminiculo essent destituti. In omnibus autem affectibus qui infernas partes occupant, auspicatum est testes esse corrugatos, pudendumq. subrigidum, reualescere enim hæc indicant illas partes quæ naturalibus facultatibus subseruiunt, atque ad obeundas functiones ac munia denuo accingi; nullæ siquidem corporis partes citius reuiuiscunt, discussoq morbo vegetas se præbent, atque erectas, quam quæ naturæ parens in occulto constituit.

Testes flaccidi vel erecti quæ valetudinis argumēta præbeant.

Cerebri et hepatis affecti præsagiū ex testibus.

Genitalia ex morbo primū reuiuiscunt.

An exanthemata ac pueriles varioli, quæ vulgo Maselen *dicuntur, vino rubro exigi expugnariq. possint, deniq. lacte bubulo, quæ à mulierculis exhiberi solent, cum huiusmodi pustulæ efflorescant.* CAP. XLVII.

IN morbis qui in sanguinis ebullitione atq. inflammatione cōsistūt, diaphoretica seu discussoria, exhibenda, quæq. humores attenuent, quo commodius per corporis meatus ac spiracula queant expurgari, nō est ꝙ quisquā ambigat. Itaq. mirari subit qua ra-

tione matronæ nostræ, cum hæ pustulæ eruptionem moliuntur, vinum rubicundũ exhibeant, quod plerumq. astringentis est naturæ, atq. humorem cogit ac densat. Quocirca ego decoctum confici iubeo ex Calthæ floribus crocatis, quæ vulgo Calendula dicitur, melissophyllo, anetho, hysopo, satureia, ficubus, aniso, & fœniculo, quod cutem relaxat, humorumq. collectionem dissipat. Iniri tamen rationem posse video, qua inoffense citraq. incommodum præscribi possit, modo tempestiue id fiat, cũ scilicet omnis humorum impetus ad cutem delatus est, tũc enim eadem ratione propellit, qua illa quæ comprimendo aluũ laxant, vt myrobolani, & radix Pontica, vulgo Rhabarbarum dicta, quibus manifeste astringẽs vis aliqua inesse percipitur. Itaq. astringendi ratione rubellum fuliginem propellit, atq. humores fumidos qui mediis spatiis inhærescunt, ad extimã cutem deuehit. Sic experior in nonnullis vinũ nigrum Hispanicum, quod à tingendo *Tinctoer* nostri vocant, aluũ ducere, quod tamen dysentericis exhiberi solet, quo aluum sistat. Id efficit partim quod ob crassitiem venas subire nequeat, partim astringendi premendiq. facultate, qua ea quæ intestinis inhærent, proluit. Pari ratione rubrum vinum quod calorificum sit, discutiendi vi pollet ac sudorem elicit. Lac autem nulla ratione exhibendum censeo, cum febricitantibus sit noxium, promteq. corrumpatur, ac contagia concipiat. Experimento enim comprobatum habeo, moriente aliquo lac liuescere ac corrumpi, omnesque halitus pestiferos in illud deferri.

Caltha, Goud-bloemẽ.

Vinũ rubrũ an sudorem & vrinam moliatur.

Lac corruptelæ obnoxium.

Tonitru ac fulmine vitiari vinum, eumq. liquorem, qua Belgis Ceruisia dicitur: & quibus id prohibeatur, eorumq. vires restaurentur. CAP. XLVIII.

TOnitru & fulmen noxam inferre rei penuariæ cellisq. vinariis, nemo non patrum familias lu-

culent

culento ſuo damno experitur. Siquidem fulmine vapeſcit vinum, coloremque rufum aſciſcit, ac genuinus illi ſapor aboletur calore igneo ac vi penetrabili vrentique Cereuiſia horrendo illo ſonitu, motuq. violento ac concuſſione acore vitiatur, potuique efficitur inidonea. Et quanquam æſtiuus calor præcipua cauſa ſit, vt liquores aceſcant, fulmen tamen ac tonitru ſubitam mutationem huiuſmodi rebus inferunt etiam hibernis menſibus, cum æſtus pedetentim id efficiat. Quod ſi penora ſubterranea ſint ac concamerata, fornicibusque ac teſtudine conſtructa, minus detrimenti poculenta accipiunt, quam ſi tabulatis conſtrata ſint. Celerius enim in hæc penetrat aeris auræque intemperies, ac violentius in dolia cadosque vinarios decumbit. Quocirca ego iſtos præmunire ſoleo antequam, tempeſtas ingruat, ſuperpoſita vaſis ferri lamina cum ſale, aut ſilicibus, fulmen enim cum duriſſimis conflictatur, in eaque potiſſime vim ſuam exerit. Nam rara & tenera intacta relinquit, quod per ea tranſitus pateat, nec illis inhæreſcat: eoque fieri videmus, vt quercus atq. ilex duriſſimæ celſiſſimæq. arbores fulminis iniuriæ maxime ſint expoſitæ, cum Laurus quæ illi cedit, nec renititur, intacta conſpiciatur. Sic experimento potius, quam ratione comprobatũ eſt Phocę ſeu vituli marini tegmen, ob id opinor quod contextu raro ſit, minusq. ſolido, fulmine inuictũ eſſe, ſimiliter & Aquilam eiuſque exuuias. Cæterum hoc omniũ ſcire intereſt, ac meminiſſe expedit, vt valetudini conſulant, Alimenta fulmine vitiata, noxia eſſe, ac pernicioſa adeo, vt ne canes quidem cõtacta deguſtent. ineſt enim illi vis peſtifera, ex qua ſpiritus venenatus in contacta diffunditur, eoq. fit vt à fulmine aduſtis teterrimus odor emanet, quod in ariſtis confricatis percipimus, quę tactu fulminis robigine vitiata ſulfureum odorem naribus offundũt.

Tonitru & fulmen liquores vitiant.

Ferrũ qua ratione fulmen à liquoribus arceat.

Phoca. Zeehõt.

Robigo Brandt *vulgo.*

Atqui cum indicauimus quid efficiant tempestates hæ naturales,& quid damni rebus inferant: restat vt quibus ea restaurari possint, ac pristino vigori restitui,commonstremus,quod ipsum non facile effeceris,nisi liquorem in aliud dolium transfundas,quod tamen prius defricari debet,deinde decocto foliorũ satureiæ,thymbræ,lauri,iuglãdis,myrti cum hortensis,tum syluestris, quæ *Gagel* Brabantis dicitur,fœniculi, baccarum Iuniperi, Orminij quæ triuiali voce Gallitricum dicitur,vulgo *Scerley*, macerari,exsiccatoq. dolio recondi, postmodũ vbi in vsum depromi continget,colorem, odoremq. ac saporem exhibebit gratissimum. Ceruisiam quoque vbi à genuino sapore degenerauit,aut vbi languescit,medicatis odoratisq. rebus restituimus, ac saporis gratiam conciliamus,nempe Iridis radice,Zinzibere,nuce myristica,seu moscata,garyophyllis, lauri baccis, eiusque aridis foliis, Calamo odorato, origano, beta. Cum enim Brassica vulgo Caulis, vini naturam corrumpat, tum Beta restaurat,quod nitrosa facultate prædita sit, qua efficit ne vinum in mellis lentorem densescat ac cogatur, quod ipsum & Erucæ semen præstat, sed non sine graui valetudinis dispendio: neruos siquidem vi caustica atque adurenti afficit, morbosq. articulares inducit, vt resinata quædam vina, atq exoticis quibusdam rebus condita. Nostri enim caupones sulphure cados suffiunt, atq. aquam marinam melle coctam infundunt. nõ desunt qui lac bubulum illi immisceant: alij calcem,arenam, tritosq. lapides cãdidos ex Bentimargo in has oras aduectos doliis insternũt,adiectis aliquot salis manipulis, aut sex septémve ouis,quibus omnia vitia vini emendari solent, ac sapor & color in pristinum vigorem restitui, quorum nonnulla tametsi minus noxia sunt, semper tamen factitia natiuis ac genuinis deteriora,minusque salubria existunt.

Vt viriati liquores instaurentur.

Brassica vinũ corrũpit, beta instaurat.

Quib vina condiri soleant.

Tempesta-

Tempestatis ex marina aqua contactu præsagia, tum quid portendant hiberna tonitrua. CAP. XLIX.

OBseruaui sæpius scapha in vlteriora littora deuectus, manu salo immersa, aquas marinas prorsus egelidas ac tepore imbutas, quod ipsum tēpestates ante triduum imminere portendit, ventosq. impetuosos, ac fluctus validos. Cum enim in alto remotoq. mari, vnde ad nos ęstus deuehitur, tempestas incubuit, aqua marina concussa atq. agitata ferueſcit, vtq. manus complosæ, calore perfunditur, mox ad nos turbines ac tempestates deuoluuntur, fluctusq. in summā altitudinē intumescunt. Sic ineunte vere tempestates austrinæ herbas & gramina eliciunt cōcussu & agitatione aeris concalefacta. Similiter si quando hibernis mensibus tonitru ingruat, ac cœlū fulmine coruscat crebrisq. ignib. æthera micat: subsequuturam tempestatem ventosq. Typhonicos exorituros, ac sæuissimos in Oceano æstus indicat. Cum enim præter temporis rationem, cōtraq. naturæ ordinem excitatur aeris illa intemperies, necesse est validam subesse causam, quę illos turbines cōmoueat: nunquā enim tale quiddā obseruaui, quin postridie horrendæ tempestates sint exortæ magnaque aquarum eluuies. Fulmen enim & tonitru æstati familiaria sunt, quemadmodum & ardentes febres; quæ si hiberno tempore inuadant ac concitentur, ex vehementi id fieri causa oportet, quam prohibere ac reprimere temporis contrarietas nō potuit. Quo spectat illud Hippocratis: Minus periculose ægrotāt ii, quorum vel naturæ, vel ætati, vel consuetudini, vel tempori familiaris morbus est, quam quibus horum nulli affinis cognatusq. existit.

Hiberna tonitrua tempestates præsagiunt.

Lib. 2.

Pueros rebus pulcris affici, ac rugosas deformesq. anus exhorrescere, quocirca cum annosis fœminis in eode lecto nō collocandos, multo minus si pedibus ex aduerso illis sint cōstituti. CAP. L.

Nemo non afficitur rerũ amœnitate.

NEmo non mortalium rebus pulcris blandisq. ducitur, sed prę cæteris tenella ætas atq impuberes qui cum viuidi sint ac gesticulosi; ignem, faculas, funalia, scintillas ac flammantia quæq auide spectant, omniaq verborum lenocinia & quæ animũ demulcent, spiritusq. erectiores faciunt, captant. Quo fit vt pueri nulla re melius cõticescant quamlibet implacabiles, quam cantilenis, aut cum lucentia quæq. oculis admoueas, quod efficit igneus vigor, atq. aerea lucidaq substantia; quo fit vt tenebras exhorrescãt, aspectuq tetra ac torua auersentur. Sic vbi matrona aliqua verrucosa, vel rugosa anus infantes vlnis gestant, gremioq fouent, ad primum statim intuitum plorabundi resiliunt. at si qua forte elegantiori forma, beneq. culta astiterit, eo se inclinant, illamq exporrectis brachiis ambiunt. Quamobrem incõsulte faciunt qui tetricas aut morosas nutrices conducũt, aut aniculis alendos cõmittunt infantes, quæ mansum in os tenerum inserant. Cum enim halitu graui fere sint ac viroso hircumq oleãt, fit vt quidquid ex huiusmodi corporibus emanat, ad se eliciant, eoque efficiatur vt colore giluo existant, ac mustelino, multaq. vitia ex illarum accubitu contrahant, præsertim si in decliuiori spõdæ parte reclinentur, illisq ex aduerso sint constituti.

Pueri deformes anus fugiunt.

Anicularũ halitus pueris noxius.

Qui fiat, vt tenellas ætas, prægnantes sacrifici, quiq, solitariã vitam agunt, ac sedentarij sunt, primo omnium morbis popularibus ac peste corripiantur.

CAP. LI.

ILlos comperio morbis contagiosis, quales autumno æstiuisq mensibus grassari solent, citius corripi ac succumbere, qui tenerioris sunt ætatis atq. inualidæ, humidoq corporis habitu existũt. Cuius generis sunt impuberes ac sexus muliebris, tũ qui otio somnoq. dediti excrementorũ copiam coceruant.

Qui morbis cõtagiosis primũ facciũtur.

Hi

Hi siquidem promtius periculis sunt expositi, morborumq. contagia celerius concipiunt. Vt enim perpolitum tersumq. speculũ aut nitida quæq citissime denso halitu ac fuligine offuscantur: vt deniq. ignis tenuissimas stipulas, atq. arida nutrimenta confestim corripit, cum solida serius inardescãt: Sic tenera corpuscula ingruente primum populari morbo, vt minus armati munitiq milites in bello, conficiuntur; proxime mulieres gestantes vterum nõ facile obsistere atq. obluctari possunt, quandoquidem ægre internum onus ferre sustinent, ac iam iam defecturæ videantur: quo fit vt inuadente vel leuissimo aliquo morbo, nedum pestis sæuitia labascant. Sacrifici vero & moniales quoniam otio somnoq. dediti sunt, nec vlla exercitia laboresq subeant, ægre aduersus hos morbos subsistunt Bauli autẽ & vectores, cæteriq plebeii, ac vulgus promiscuum quod in omni victus victusq ratione delinquant ac sordide viuant, ab huiusmodi quoq. morbis nõ sunt immunes, tametsi eorũ nonnulli ob indurata laboribus corpora serius malis tententur. Cęterũ cum pueri in acutis morbis insultũ non perferant, tum in mitioribus, aut vbi lenta ægritudine contabescunt, nõ minus diu quam multi cũ morbis luctantur; infantes siquidem ea habent potestate, quę prouectiores actu. Insita est n. huic ætati vis quædam, vitaq. ac vigor, quæ in multos annos sunt propagãda. Hinc Augustinus Pueri, inquit, habent perfectionis modum, ita vt cum illa & concipiantur ac nascantur, verum in ratione ac potestate, non in mole. Omnia enim membra insunt semini, quæ sensim emergunt, ac decus iustamq. longitudinem consequuntur. Ita ætatis decursu exerit se atq. elucet vis rationis, cæteraq naturæ munia perfici incipiunt. Hinc nostrates dictitare solent, vbi impuberes laudant ac spe lactant: Subest huic puero virile robur, *Daer steet een man in.*

Simile à speculo sumtum.

Simile à militibus non munitis armis.

De ciuit. Dei, c. 14.

Varia naturæ documenta, rerumq; diuersarum non inconcin- na congeries, quæ cum grata breuitate tractare institui, vn- velut vasce complecti visum est. CAP. XII.

LIquor stillatitius, quem ex herbis virentibus eli- cimus, nunquã putrescit, quod excocta sit omni terrena concretio, illiq. insit aerea quædã substantia quo fit vt nullam decoctionẽ perferat. Si enim ign admota ferueſcat, omni sua vi & facultate destitui tur: siquidẽ cum pura sit & defęcata, non habet quo adimi illi possit, eoq. fit vt citius putrescat, ac muco re obducatur, quã putealis decocta. Sic cereuisia co cta ex puteali, stagnãteq. aqua, licet turbida sit & in quinata, sapidior est, minusq acescit, quam ex cœle sti & clara confecta. Turbulenta siquidem siquid ha bet vitii, excoquitur ac melioreſcit. Memorabile e quod Hermolaus Barbarus ait, Aquam septies putr factam, purgatamq. nõ putrescere amplius. Quoni vt opinor, exinanita est atq. exemta terrestris omn substantia, prorsusq defęcata ab omnib. sordib. qu illi putredinis causa extitit. Sic obseruaui Zythi h genus quod plebes *Iopenbier* vocant, certo anni ten pore acescere, ac postliminio pristino vigori restitu quod ipsum in vino exotico euenit Bastardo & N gro Hispanico, quod mantilia manusq inficit, ac li tea quæq saturato rubore imbuit, vt cerasa Actian quæ vulgo *Morellen* appellantur.

In Corol. Dioscor.

Duo sunt liquores humanis corporibus non m nus grati, quam salubres, intus Vini, foris Olei: qu rum vsus si moderatus sit, inculpata valetudine h mines efficit, tum cruda viridiq senecta Vt aũt oc duriores ac coria quæ rigescunt, situq. sunt obduc oleo macerata mollescunt: ita corpora hominum potissime senum vino perfusa, mitiora fiunt, min rigida ac tetrica. Olea vero atq. vnctiones quan apud plerasq. gentes propemodum in dissuetud venerint, eorumq. vsus exoleuit, cũ senum, tum

Vinum. Oleum.

Simile ab inuncto corio.

uenum corporibus ſalubriter adhibētur; his enim ea denſa præſtamus, ne externo ventorum impulſu feriantur ac ſuccumbant, vel laxa efficimus, ne interna humorum fuligine ſtrāgulentur. Quin & cutis oleo imbuta venena reſpuit, adeo ſiquis cutem admotis cauteriis erodēte medicamento exulcerare pergat, illamq. oleo perūgat, fruſtrabitur, operamq. luſerit; non enim adhæreſcunt quæ applicantur, nec penetrant. Intus quoq. aſſumtum virus acrimoniam retundit atq hebetat, venaſq. ſubire prohibet, ac confeſtim vomitu id exturbat. Oleum vino vel alterius generis liquori ſuperinfuſum præſeruat, ne vel vapeſcat, vel corrumpatur. Siquidē aerē arcet, omneſq. halitus excludit quæ putredinem inferre poſſint.

Oleum venena retundit.

Oleū cuiuis liquori ſuperinfuſum putredinē arcet

Succinum feſtucas atq. arida quæq allicit: at oleo oblita intacta relinquit, qua ratione Ocinum quoq. vulgo baſilicon repellit. Sic magnes allio perunctus ferrum reſpuit, quod pingue quiddā allio inſit, quo vis eius retunditur, ac minus adhæreſcit.

Ambra.

Cucumeres & cucurbitę cum humore turgeſcāt, eoq alantur, oleum ita auerſantur ac diffugiunt, vt illi admotæ reſiliant, ac ſeſe contrahāt Omnes enim ſtirpes oleo affuſo putreſcunt.

Cucumeres aquā appetunt, oleum reſpuunt,

Vitis ſi ſterileſcat, ac præter pampinos, ſtoloneſq. ac ſarmenta nihil proferat, lotio acri ac vetuſto perfuſa, fœcūda efficitur; cum enim redundantiori humore ſtranguletur, excitato calore abſumtaque excrementitia humiditate in ſpecioſos vbereſque fructus protuberat, quod ipſum etiam fit fęce vini radici affuſa. Male autem noſtrates vitis fœcunditati cōſulunt, qui ſcrobe facta fuliginem ex fumario deraſam circa radicem obruunt: tametſi enim aliquid pinguedinis illi ineſſe videatur, feruida tamen vrentiq. virtute perniciem vineæ affert, eamq. areſcere facit, vi corrodenti.

Vitis vt fœcunda efficiatur.

Fuligo ſatis noxia.

Orminum, Centrum galli officinis dicitur, cuius

semen festucas, ac puluisculos, aliaque oculis infesta
Gallitricũ Scherley quæ foris incidunt, eximit vi attractoria. Siquidem
illud oculo admotum per ambitum illius quaqua-
uersum voluitur, assumtoque humore, ac discussa
calig:ne, turgidum egreditur, ac velut tenui mem-
brana obductum. Ipsa vero herba contrita aculeos
spinasq extrahit, ac morantes difficilesq. partus ac-
celerat: Vino iniecta mentem exhilarat, animique
nebulas discutit, ac Venerem stimulat: liberalius ta-
men assumta odoris grauitate caput tentat: Scabras
rugosasq. manus molliculas præstant ac leniunt Al-
theæ maluæq. decoctum; illis autem efficacius fœni
Græci, liniq semen, quod miti est oleagine imbutũ.
Conficiuntur autem apud nos contuso lini semine,
Vt manus læuore perpoliantur. expressoq. oleo fraces, formaq quadrangulari liba
quędam saginando pecori accommoda, quorum si
fragmentum aqua cœlesti maceres, manusq. illa ab-
luas, pruriginosæ cutis vitia emendari percipies, mẽ-
braq. nitida ac perpolita effici. Frontem quoq atque
vbera flaccida, rugisq. deformata expolit lini fęx aut
Vt frons & vbera rugis deformata nitescant. amurca, addito gummi Arabici ac tragacanthæ, ma-
stichesq. momento, ac Caphuræ perpusillo, quod o-
culis quoq. rubicundis, ac palpebris lippitudine ari-
da vitiatis, atque hiantibus decorem, aspectusq ve-
nustatem conciliat.

Visum est nonnullis prodigii quiddã simile ægro-
tos membris esse calidissimis totoq. corpore vri, nec
Cur quidã febricãtes nõ sitiant. tamen vlla siti premi, cum id eueniat eo, quod calor
se diffundat, nec cordi vlliq. parti prĩcipi inhærescat.
Quo fit, vt erumpente sudore, cordeq. perspirato, ac
discusso calore fumido qui interna viscera occupa-
bat, siticulosi esse desinant: econtra quibus calor in
extimam cutem non erumpit, sed intus delitescit,
intoleranda siti cruciantur, etiam si foris nulla se ca-
loris indicia proferant; quæ febres omnium pernici-
osissimæ.

Albumen oui conquassatum, calciq. viuæ admixtum vitii fragmenta ferruminat ac testacea quæq. ita glutinat, vt dissolui nequeant propter lentorem ac tenacitatem glutinosam. Cum enim calx cuiuis liquori, admixta in lapidem induresçat, tum maxime albo oui confusa, quod muscosum est viscoq. assimile. *Ferruminare.* Soudere n.

Qui hortorum cultui deditus est, atq. vberem ex singulis stirpibus prouentum consequi volet, obseruare eū decet, quæ inter se cōsentiant, quæq. discordent. Siquidem herba altera alterius incremento officit. Sic vitis si in brassicæ confinio cōsita sit, vel languescit vel emoritur. Cum enim vitis succulenta sit, ac brassica humoris præauida, omnem succum allicit, ac deprædatur. Laurus quoq. & hedera viti noxia est, eamq. exarescere facit vi calorifica atq. exiccante, quod Pseudonardus quæ Lauandula dicitur, pluribus herbis infert intensi caloris ratione, vt Raphanus ob acrimoniam, qua vicina quæq. deurit; quo fit vt temulentiæ aduersetur, quod vini vim retundat. *Herbæ aliæ alijs aduersantur* *Laurus viti inimica.* *Raphanus temulētiæ obsistit.*

Allia prope rosas consita illas odoratiores præstāt quia alliorum acrimonia ac caliditas insitas illis vires excitat atq. elicit: quæ enim ex frigiditate lāguescunt, calore acuuntur. *Allio rosæ odoratiores euadunt.*

Olea medicina est Ciceri, arcet enim abigitq. erucas, quæ illud erodunt ac depopulantur, idq. odoris grauitatę, quo fit vt bestiolæ illi non innascantur. Cum autem olea amaritudine imbuta sit, brassicam herbasq. alias præhumidas marcescere facit, quod ipsum & Origanum efficit, Ruta & Cyclaminus facultate calida, atq. exiccante. Scio equidem multa huius generis perfici occulta insitaq. vi ac totius substantiæ proprietate, sic vt non semper ratio iniri, aut effectus causa explicari possit; iuuat tamen, ac voluptati est Philiatro ac rerum naturalium industrio, sagaciq. inuestigatori probabiles rationes commi- *Oleæ natura.* *Ratio mutatarum rerum inexplicabilis.*

nisci. quas si prorsus non assequitur, non tamē rebus manifestis fidem derogat, nec effectus calumniatur, sed naturam eiusq. opificem admiratione prosequitur. Innumera autem sunt, quorum probabilis ratio reddi potest. Verbi causa, Portulaca dentium stupori medetur, qui ex acerbis acidisq. cōtractus est, quoniam glutinosa est ac lentore prædita, quo ab austeris affectos dentes. & quibus deuinciuntur, neruos lenit, suaq. viscosa humiditate incommodum sarcit. Caliditatis autem atq. astringendi ratione idipsum facit salis confricatio, aut si paululum casei ouilli viridis dentibus conteratur. Exiccat enim, dentesque stupidos stabiles facit, atq. ex frigido humidoq. aut acido humore labantes fulcit.

Portulaca dentiū stupori medetur.

Olfactus vt restituatur.

His qui obesæ naris sunt, & quibus olfactus vel vitiatus, vel abolitus est, efficacissime hunc restaurat Melanthii semē quod Gith apud Esaiam vertit Hieronymus, Abrotanum, ruta, & quotquot acris vibrantisque sint odoris. Dilatant enim meatum, humoresque atque alienos vapores resoluunt ac discutiunt. Nihil autem, etiam in senibus expertus sum magis præsentaneum, quam Mentham identidem naribus admouere, cuius fragrantiā manifeste percipiunt, quibus etiam is sensus ad teterrima quæque occalluit, omnisque odorandi facultas ademta est. Raphanus quæ Antonomatice Radicula dicitur, primis mensis inferri debet. Sic enim edendi auiditatē incitat, ac stomacho minus officit. Quocirca culpandi sunt nostrates, qui peracta propemodum cœna aut prandio illam esitant. Sic enim melius perfici concoctionem sibi persuadent, cum ventriculo infesta sit, nisi aqua saleq. conspersa cibo præmittatur, alioqui graues halitus fructusq. nidorosos ac subolidos excitat. Quod si ex ea dissectam particulam vino immergas, confestim fœtorem contrahit ac grauteolentiam.

Mentha olfactum restituit.

Radiis.

Ferro rubiginem e vestigio adimit, illiq. splendorē conciliat oleum Tartari, quod ipsum etiā lentigines emaculat in facie omnesq. postulas fœdas, quæ frō tem mentumq deformant, abolet vi absterforia. *Tartarus. Vvyn-steen.*

Caphura aquæ cœlesti cōmixta, illam à putredine tuetur ac præseruat odoris fragrantia: similiter & myrrha, atq. Agalochum, vulgo lignum aloes. *Caphuræ vis putredinem à liquoribus arcet.*

Succus quoq Cyrenaicus, qui vulgo Benzoi vocatur, Styrax calamites in arcenda à rebus putrilagine, efficacissime sunt. Omnes siquidem vitiatos halitus auramq pestiferam abigunt, atq. ambientem aerē, qui fere putredinis causa existit, puriorem reddunt, effluxu grato ac suaui, qui ex calida siccaq. qualitate emanat.

Tithymali, cuius septem numerantur differentię, succus lacteus verrucas delet vi adurenti & caustica. Siquidem ob intensam caliditatem ac vim penetrātem, radicem arescere facit, quo facto mox vt scabra quædam crusta decidunt. Pari ratione Hermodactylus ac Sauina in puluerē redacta, atq. oxymeliti scylliticæ, vel succo Calendulæ cōmista, clauos callosq. aboleat etiam in partibus pudendis, cum à fœdo cō cubitu contracti sunt. *Tithymali vires. Verrucæ vt aboleantur & claui.*

Æstiuis mensibus ne vinum in congiis cito vapescat, aut calore perfundatur, sed inter propinandum frigescat, in labro aqua gelida oppleto collocentur vrcei, aut capaciora pocula; deinde Sal nitrum, vulgo *Salpeeter*, insternatur: tanta frigiditate vinum imbui continget, vt eam vix dentes tolerent. Huius autem qualitas illum in bambardis strepitum efficit; nullo autem sonitu nec tam valide explodi glandem continget, si is eximatur. *Vinū quo minus vapescat: Nitrū liquori frigiditatem inducit.*

Si quis dilutius bibere instituit ac consultū existimat vinū plus satis meracum infusa aqua mitigandum, nō id inter edendum moliri debet, sed sesquihora antequam sit accubiturus. Sic enim coalescūnt *Quomodo vinum diluendum.*

inter se liquores, nec repugnanti qualitate cõcoctioni resistũt. Vulgari siqdẽ more diluta, tẽtant caput, ac rugitus flatusq. excitant. Acerba quoque vina ac subaustera dulcibus non commiscenda, nec rubrum candido. Negotiũ enim facescunt ventriculo diuersarum qualitatum alimenta, cum aliud properantius, aliud tardius in habitum corporis rapiatur. Quapropter hunc delectũ habendum suadeo, vt in prandio album assumatur, in cœna vero rubrum. Album siquidẽ promte delabitur, ac venas meatusq vrinarios peruios efficit, ac dilatat: rubrũ vero modo generosum sit, plus alit, sed astrictionis est particeps. Quod si in eadẽ mensa vtrumq propinetur, semper album rubro pręmittatur. Cum autẽ diluendi vini rationẽ non penitus negligendã censeam, tum illud Plutarchi mihi semper arrisit: Vinũ in tempore modice bibendum potius, quam aqua diluendum: deperit enim infusa aqua.

Plutarchi sententia de vino diluendo.

Castaneas si quis volet conseruare intactas, nuc s basilicas ex iuglandẽ collectas inspargat. Omnem siquidem vliginem atq humorẽ excrementitiũ qui cariosas eas efficit, atq euanidas absorbent, situque obduci prohibent. Est enim eius naturæ nux regia, vt exiccet, humoremq. depascat; vnde salubriter tõsillis, vuullæ omnibusq. gutturis vitiis adhibetur, in quem vsum Diacaryon, hoc est, ex nucibus antidotum conficitur, quod omnes à capite fluxiones sistit ac reprimit. Et quoniam venenis resistunt, ac venenati aeris contagia discutiunt: cõpositio diatesserõ, quod ex quatuor rebus conflata sit, à veteribus excogitata est, quæ recipit nuces binas ac totidem ficus, folia rutæ viginti, aliquot salis grana; quæ contrita si quis ieiunus sumserit, eo die à venenis morbisq contagiosis futurus est immunis.

Castanea qui seruẽtur.

Dianucũ.

Antidotũ contra pestem.

Cæpe præter omnium stirpium naturam decrescente Luna augescit, atque incrementa sumit:

Cæpe natura ab aliis stirpib. diuersa.

cre-

crescente minuitur. Id eo fit, quod Luna immodico illam humore strangulet: cum enim natura succulētum sit vt omnia bulbacea, ac natiuo succo abunde perfusum, Luna crescens humorem quidem illi adauget, sed calorē imminuit; qui potissima caussa est, vt incrementa stirpes capessant. Eadē ratione enormiter pingues & obesi steriles sunt, nec progenerāt, quod calore destituti sunt, qui excrementum seminale fœcūdum efficit ac prolificū. Atq hinc est quod cæpe, aloen, acetabulum, croci radicem, scyllā, porrum, compluraq. alia natiuo succo turgida in carnario laquearibus affixa progerminare perspicimus: cū enim succo affatim imbuta sint, calore tantum opus habent, vt prosiliant atq. se proferant. *Pingues steriles.*

Febres quæ homines edaces efficiunt, diuturnæ esse solent; itaq mihi semper visum est melius siticulosos esse febricitantes, quā famescere. Illis enim cum ex flaua bili febris accendatur, affusa humoris copia, sudoreq. exiccato facile mitescunt: Istis qui ad cibum auidi sunt, ex humore melancholico, atq. acida, salsaq. pituita febris excitatur, quibus humoribus cum ventriculus perfusus est, præter rationem edēdi cupiditate ducuntur: quo fit, vt ita affecti morbum alant, fomitemq ministrent, ac diutius cum febri conflictentur. Cum autem tres sint pituitæ species, vt Galenus testatur; Dulcis, Acida, & Salsa. Prima somnolentos efficit, altera famelicos; tertia sitibundos. Horum omnium maxime diuturnos morbos parit quæ edaces homines efficit. Quocirca si illos celerius terminari velis, in morbi insultu cibum subducito. *Famelici ingruente febri.* *De plenis.*

Vinū ex ambiētis aeris qualitate acescere, æstiui mēses nobis cōmonstrant. Quocirca in specus subterraneos penitissimaq. loca recondi debet, atq. accurate obturari. Qđ si ea cōmoditas desit lardi carnisq. suillę salitę sesquilibrā, aut ꝑ dolii amplitudine maiorē li *Vinum quomodo ab acore vindicetur.*

no obuolutã dolio immittas, sic vtdum vinũ depromis, semper id desilire patiaris ad fundum vsq. dum vas exhaustum sit: vinum nec degenerabit, nec vapescet Omnia enim quæ illi vitii aliquid essent allatura, in suillam incumbunt. interim arctissime occludi dolii orificium debet, nequid aeris subeat, ac sacculo vel sale oppleto, vel humẽti sabulo muniri. Sic enim nec vapescet vinum, nec acorẽ contrahet.

Vt autem vinum subacidum, aut acetum vini naturam asciscat, porri semine effeceris, aut iniectis pampinis ac capreolis vitis,

Vinum glutinosũ vt instauretur. Vinum corruptum ac glutinosum lacte bubulo modice salito restauratur. Sunt qui calce, sulphure, & alumine id moliũtur, quæ ne homini infesta sint, ac noxam inferant, Iridis radice & grana Iuniperi commiscenda suadeo.

Quo vinum palato arrideat, acceptumq. sit, atque odore coloreq. gratum: malũ Medicum, seu pomũ citriũ caryophyllis vndiq. stipatum cado inferas ita vt vinum attingat, eoq. innatet; nam ex madore computresceret; nullum nec vapidum, nec mucidũ saporem contrahet, sed palato erit gratissimum.

Ruta venenis obsistit Mustela Basilisco hostis Ruta herba cum multis morbis accommodari possit, multæq. illam dotes commendent· tum illud admirandam eius vim declarat, quod mustela basiliscum præsentissimi veneni serpentem rutæ demorsu præmunita conficiat ex quo coniici potest, quanta vi polleat contra venena ac morborum contagia.

Itali quomodo anatomiam perficiant. Medici apud Italos homines facinorosos qui morti addicti sunt, certo anni tempore à præfectis impetrant in dissectionis vsum, & quo rei medicæ studiosi in re Anatomica exerceri possint Itaq. ne vllos humores dissipari contingat, aut crassiores spiritus euanescere, omniaque se aperte proferant, Opii, *Opij vis.* hoc est, succi nigri papaueris binas ternasue drachmas ex vino meracissimo mortem cõmeritis exhibent,

hibent, qua potione hausta primum exhilarescere incipiunt, velut risu Sardanio persusi, mox in somnũ soporemque resoluti, morte sopiuntur; tanta siquidem pernicitate venas ac vitalia corripit, vt dissecto eorum qui opio potionati sunt, corpore, cordi adhęsisse compertum sit.

Vinum aut cereuisia Soli ventoque exposita si serius acescant, sal contusum cum pipere ac fermẽto subacido commixtũ celerrime id præstant. Quod si properantius id perfici velis, Chalybis partem, aut laterem semel atq. iterum ignitum in vas coniicito, aut Raphani radices immergas; confestim acorem contrahent. Mespila quoque, corna immatura, mora vel ex rubo, vel ex arbore lecta, prunella syluestria hinc inde incisa, cerasa Actiana quæ foris nigro colore perfusa sunt, intus sanguinolento, sapore acido liquores imbuunt, atq. exuberantissimi ruboris colorem conciliant. Quod ipsum etiam præstant anemone flos pratensis, sambuci ebulique acini, & violæ altilis quæ caryophyllea nobis dicitur, flos spectatissimus. Nam papauer illud erraticum agris frumẽtariis familiare, vermiculanti quidem & coccineo rubore liquores inficit: at vsus eius noxius est & perniciosus, sic vt explodendus sit illorum error qui in agnita ac dolore laterali huius vel decoctum, vel deniq. stillatitium liquorem exhibent, cum astringentis sit naturæ ac narcoticum, hoc est, stuporem inferens nec sputum promoueat.

Vt vinũ aut alius liquor cito acescat.

Morellæ.

Papauer erraticũ noxium.

Elephantiasis, quam lepræ nomine passim designant, abominandus fœdusque morbus est, eoque extra vrbis pomœria ablegantur, qui illo contaminati sunt. Et quoniam aliquando cognitu difficilis est, constituti sunt apud Belgas Critici ac Censores qui hos explorant. Ego ex lotio experimentum capio cui plumbi vsti cineres inspergo: qui si subsidũt, atque in imum vrceoli deuoluuntur, nullum ineſt

Leprosi vt explorentur.

corpori huius morbi contagium. Sin fluitent, atque in vrinæ ſuperficiem hęreant, infectum eſſe ſtatuo. Indicat enim humorum craſſitiem, atq. aduſtã corruptamq. per corpus vndiq. diffuſam melancholiam.

Argenti viui effectus.

Si quando aurifices in cruſtandis obducendiſq. auro poculis intenti ſunt, argento viuo id perficiũt, quod calenti foco admotum in fumum graueſq. halitus euaneſcit. Quod ſi protenſo velamento fumũ excipias, is rurſus in argentum viuum coit ac cõglobatur, quemadmodum fumus ex carbonibus in dẽſam craſſamq fuliginem. Quantopere autem res iſta metallica auro afficiatur, ſuperius à nobis demõſtratum eſt. Id autẽ admiratione dignum, quod ex morbo Gallico inunctus ſi aureũ annulum ore geſtet, ac dentibus linguaq. hinc inde volutet, argentum viuũ quod corpori ex vnctione innatat, in annulũ deuolui, vt ſic totus argenteus eximatur, ac nõ niſi igni admotus priſtino nitori reſtituatur. Quocirca conſulo huiuſmodi ceromate delibutis, vt id crebro factitẽt; inhæret enim iis magna metalli huius copia, adeo vt obſeruatum ſit, inciſa vena aliquot drachmas profluxiſſe: atq hinc eſt, quod tales tantiſper palleſcãt, & tremuli exiſtant, dum aliqua huius metalli portio corpori inhæreſcit. Quo mirari ſubit nonnullos ſcrupuli pondere exhibere puerperis, quo clementius pariant, ancipiti, dubioq. experimento, tum pueris etiã ad vermes enecandos: quanquã nõ diffitear purum viuumq argentum cęteris eſſe innocentius, deinde ſaliua alioq liquore extinctum Siquidem argẽtum ſublimatum ignis vi ex Chalcãtho, alumine, arſenico, ſale, nitro, & ammoniaco extractũ pernicioſiſſimũ, cui ſuccedit puluis præcipitatus rubenti croceoq. colore, quod nonnulli empirici dimidii ſcrupuli põdere deforandũ ficoſis exhibent, nõ ſine faucium ac gingiuarum exulceratione, foris autẽ vulneribus contumacibus adhibetur. Aqua autẽ fortis

Argentũ viuũ auro afficitur.

Aurum ficoſis ſalubre.

De argẽto viuo prodigÿ quiddã ſimile.

qua

qua aurum ab argento separant aurifices, æque noxia. Quanquam non verentur sponsę nostrates flauã cæsariem ea moliri, maximo detrimento ac pilorũ iactura; siquidem arescentibus capillorum radicibus intempestiuam atq, indecoram caluitiẽ consequuntur, nec vllam spem capillitii: sic corroso denti impositum gingiuas exest.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE NATURÆ dignitate & præstantia,

LIBER TERTIVS.

Qua ratione filij parentum probra atq; ignominiam perferre cogantur, usq; progenitorum scelera atq; iniquitates imputentur, adeo, vt horum causa, vel famæ vel rerum fortuitarum iacturam patiantur, aut aliqua in corpore animoq; damna ac detrimenta concipiant.

CAP. I

EXtat præclara apud Ezechielem concio vel potius seuera atq. obiurgatoria Dei expostulatio cum iis qui causam progenitorũ in se deriuari queruntur, atq iniuste posteros plecti parentũ nomine. Quid est, inquit Dominus, quod parabolam vertitis in prouerbium passim decãtantes: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes posteriorũ obstupescunt? Viuo ego, inquit Dominus, ni non erit vobis amplius vsus istius prouerbii. Cumq omnes meę sint animæ, tam patris quã filii: anima, quæ peccauerit, ipsa morietur. Itaq. Deus sublato hoc prouerbio, pronuntiat quẽq. in sua iniquitate extinctũ iri, nec pgenitorũ scelera, aut vllã ignominiã in posterita- Cap. 18.

tem deriuandam, nisi iisdem vestigiis insistant, eadem grassentur via, parentumque æmulentur vitia. Quisquis enim, vt prolixe toto hoc capite disserit, contemto desertoq Deo paternos auitosque mores imitando consectatur, atq. illorum improbitatem ac dedecus exprimit, obiter se rapinis, vsuris, calumniis, adulteriis, fraudibus, fallaciis, captionibus, idolorum cultu, fœda libidine, aliisq sceleribus contaminat ac polluit, nec Dei præceptis nec monitis acquiescit, sed salutarem eius doctrinam respuit, eadem, qua progenitores, culpa plectitur. iisdem malis redditur expositus. Itaq non patitur Deus parentum peccata imputare filiis, aut vllam posteritatem puniri ob maiorum scelera, nisi paria cum illis faciant, sed vnũ quemq delicti sui reum futurum, vt Cypriano teste, post edomitam legis duritiẽ, Euangelii coruscatione, diuina iustitia non genus, sed personas iudicet. Quod si quis nobis obiiciat peccatũ originis quod Adamus nobis inuexit, quo cuiusq. mẽs iacturã facit diuini luminis, voluntate etiam à Deo auersa, facile id dilui potest. Cum n. parens fuerit omnium mortaliũ, atq. ex hoc traduce vitiata sit humana natura; hæc labes ac corruptela, naturæq. deprauatio propagatione in omnẽ posteritatẽ est diffusa: vt assolet in iis qui ex morbidis parentib. ac vitiosis humoribus corruptoque sanguine sunt prognati, per omnẽ siquidẽ vitæ decursum, hæreditariũ malũ iis adhærescit. Itaq. illi peccato potissime sumus obnoxii, non autẽ alterius generis quorũ alia aliis hominib. peculiaria ac propria, quæ actualia dicuntur, ascititia ac cõsuetudine aut improborũ commercio accersita, nõ congenita, insitiua, genuina, naturalia, quanquã magna ex parte ista ex superiore emergãt ac pullulent. Ita non semper ea vitia, vel etiam virtutes, quæ parentibus insunt filiis communicantur, aut ediuerso. Potest .n. pater esse idololatra, decoctor,

Pueri nõ plectũtur ob scelera parentũ.

Peccatum originalis quam labem intulit.

Exemplũ a vitioso corpore.

Peccata actualia.

Alia aliquando parẽtum, alia filiorũ cõditio.

ctor, libidinosus, leno, aleator: cũ filius frugi sit atq. ab huiuscemodi vitiis alienus. Vt aũt ab Adamo hãc labem consequuti sumus, ita eadem nascendi principia nacti sumus maximo enitentiũ parturientiũq. dolore ac cruciatu, eundem non sine trepidatione finem, vitæq interitũ. Itaq. eodem nos luto inuoluit illius procreatio, eandemq. aspersit maculam. Nemo aũt ex tot millibus non eadẽ perpetrasset, si talis fuisset oblata occasio, si Adami loco cõstitutus, iis blandimẽtis ac pollicitationib. iis illecebris inescari contigisset, ita vt in eundẽ laqueũ nemo nostrũ non incidisset, nõ eodẽ hæsisset luto, si ratione eadẽ ac modo, eisdẽ artib. ac technis mens nostra cœpta fuisset oppugnari. Quemadmodum autem præter Reges & Principes, magistratus ac ciuium præfecti, ꝙ apud Belgas iam vulgare est, Remp. iuuandi studio ære alieno onerant, ac se suosq. ciues ac populares arctissime obligant, acceptique ratione in annuam debiti solutionem obstringũt, etiam eos qui primo quoq. tempore nascituri sunt, adeo vt si serius aut maligne perficiatur solutio, apud exteras nationes detineri possint ac sisti, ita vt nõ sit liberum egredi, aut absq. mulcta se subducere, nisi aut cõsignata pecunia, aut data fide ac promisso vadimonio factaq. sponsione: ita simili propemodũ ratione Diabolo sumus obstrĩcti, ac tanquam oberati Adami culpa grauissimo damno impliciti; in eum siquidẽ errorem ac scelus inexpiabile illius trãsgressione sumus deuoluti, vt nullus hominũ ex eo eluctari potuisset, aut se extricare, nisi clementissimus Pater deuicta per Iesum Christũ diaboli tyrannide in libertatẽ nos asseruisset, deleto atq obliterato expunctoq. quod aduersus nos erat, vt Paul⁹ ait, chirographo, siquidẽ illud sustulit è medio, quo nós vrgebat hostis, affixũ cruci, exspoliatosq. principatus ac potestates ostentauit palã triumphãs de illis, tanquã exutis, deiectis ac debellatis, condo-

Omni homini simi lis introit⁹ & exitus.

Simile ab ære alieno oppreßis.

Coloss. 2.

Peccatum originis quomodo obliteratũ

nans ſimul omnia nobis delicta, ſic vt nihil ſit periculi, ne in poſterũ vlli imputentur prioris vitæ commiſſa; modo fide ſtabiles conceptaq. illius fiducia toti tam munifico Dño innitantur. Cæterũ vt incepta perſequar, cõtingit aliquo modo filios parentũ nomine diuexari, ac detrimenta concipere, ſuiſq. facultatibus exui, cũ in hæreditatẽ male partam, atq. opes fraudib. ac verſutiis cõflatas inciderunt quæ occulto Dei iudicio plerumq. dilabuntur, ac vel incẽdio, vel naufragio, vel populatione depereunt Sic vt non patiatur Dominus iniquis parentum rapinis diteſcere innoxios, aut diutius huiuſmodi bonis frui, quæ aliorum iniuria coaceruata ac congeſta ſunt. Simili ratione nonnullos ante diẽ, ac properata morte confici ſuſtinet, cum progenitores illorũ nomine plus ſatis ſibi blandiantur. nec aliud, quam opes, latifundia, honores, dignitates, ambitioſos, fucoſosque titulos meditentur: ad quę illi per fas per nefas aditũ patefaciunt, nullaq. erecta in Deũ cogitatione aut fiducia nihil nõ moliũtur, quo ampliſſimo loco poſſint collocari. cũ plerumq Deus præmature illos ex hac vitæ ſtatione ſubducat, nec patiatur diu ſubſiſtere, atq. inanes parentũ ſpes foueri. Qđ ipſum Sapientis hac ſentẽtia teſtificari poſſum; Cũ Deo placeret dilect⁹, viuens inter nefarios, tranſlatus eſt, raptus eſt, ne malitia immutaret intellectũ eius, aut fallacia deciperet animũ illius: propterea properauit illũ educere de medio iniquitatũ. Quod cũ homines videant, nõ intelligunt, inquit, huius facti cauſam, nec rationem inire poſſunt mortis tã properatæ, atq. accelerati interitus. Ita nonnunquam euenit Dei prouidẽtia, vt herili filio ſublato tota poſteritatis ſpes & expectatio, totiusq. familiæ columen labaſcat ac corruat. Oſeas quoq. nonnullos orbari liberis in ſcelerũ vindictam profitetur. Sic enim apud illum Dñs minitatur ſceleratis: Auolabit, vt volucris, gloria illorum à partu

Iudicium Domini in illatis cladibus.

Quando proles damna cõcipiunt ob parentum reatus.

Præmaturus interitus unde

Sapient. 4

Orbitas liberorum à Deo.

Cap 9.

partu, à ventre, & à conceptu: hoc est, infœcundi erunt ac steriles, nec vllos fœtus concipient, aut liberos propagabunt: quos si genuerint, eos interimam, atq ex hominibus subducam. Proferunt se innumera, nulla non ætate, huius rei documenta: cum præcipuos heroes, atq. Aulæ proceres spectemus non solū orbari liberis, sed multū æris alieni cōtrahere. Quod autem Dauid orbatus fuerit filio, quem sustulit ex Bethsabeę Vriæ vxore, magna subest diuini iudicii ratio. Sequitur enim confestim hanc patrati sceleris tragœdiam grauis vltio ac vindicta, ira diuina non tam Dauidem, quam in puerum accensa. Siquidem Deus puerū morbo deplorato afflixit, quo septimo die, vt acutis morbis assolet, extinctus est. Non enim passa est extare aut superesse illum prouida Dei iustitia, qui sic prognatus esset: tametsi Dauid, referente scriptura, humi stratus atque effusis lacrymis, vt Deus pueri miseresceret, precaretur assidue. Cuius rei historia salubre documentum cuique exhibet, vt quoadusq humana fragilitas patitur, ab omni impudicitia se contineat, tum maxime ab earum complexu, quæ legitime atq ex Dei institutione matrimonio coniunctæ sunt. Deinde si quem orbari contingat liberis, ne se vexet, excruciet, dilaceret, nec mœrore, luctu, ac lamentis conficiat. Quæ enim insania, se affligere ob hæc, quæ restitui nequeunt, aut in vitā postliminio reuocari? Quocirca laudē meretur Dauidis robur, atq. affectuum in tam acerbo luctu moderatio. Sublato enim è viuis puero, cum paulo ante squalore esset obsitus, puluere ac cineribus, gentis illius more, obductus, nec ad summum mœrorem quid esset reliqui: cōfestim omnem excussit mœstitiam ac regali splendore accubuit. Quod vero ad reliquam tragœdiæ partem attinet, quæ non minus, quam prior, funestum ac luctuosum habuit exitum: Dn̄s Dauidis offensus facinore, atroces minas ac

Sterilitas & orbitas à Deo.

2. Reg. 12.

Adulteria cauenda.

Nō nimiū dolendum orbitate liberorum.

Dauid morte pueri non contristatur.

Adulteria nō impunita. terrores per Nathan prophetā illi denuntiat, quod expugnato legitimo thoro pudicæ matronę, extinctoq. tam fido duce Vria, maledicēdi occasionem iis
2. Reg. 12. dederit, qui alieni erant à Dei religione, ac non solū illius cultorib. insultant, sed in Deū etiam sunt contumeliosi atq iniurij. Cæterū vt reliquā argumenti partē exequar: contingit nonnunquā liberis parentum culpa aliquā notā infamiæ vel ignominiæ inferri, aliqđ probrum aut dedecus impingi: verbi causa, si mater adulterio cōtaminata est, si bibacula atq. ebriosa, vllaq. infamia insignita, in liberos pars mali
Liberi quādo ferre cogātur parentum probra. deuoluitur. Ita si quis ex incestu atq illicito concubitu sit procreatus, aut naturali quidē congressu, sed extra cōnubij societatē proseminatus (vnde consuetudo inoleuit, vt tales proles naturales vocētur) huiusmodi conditionis hominib. passim insultant populares, ac cōuitiis onerāt, vt est natura mortaliū in
Qui filij naturales. lacessendo promta, procax & temeraria. quanquam
Procacitas hominum. ista criminatio in hominū deprauatis affectibus magna ex parte cōsistat, cum nulla penes liberos culpa resideat. Nec eñ puduit Euangelii scriptores in enumeranda Christi generatione plerosq. recēsere, qui
Hom. 3. in Matth. extra cōiugii statū sunt prognati: ꝙ ipsum studio ac data opera factū interpretatur Chrysostomus, ac pleriq alii: nequis intumescat progenitorū dignitate ac præstantia, nec animū deiiciat, si humiles atq abiectos sortitus est, aut qui nullis virtutibus enituerūt,
Nemo insolescat progenitorum nobilitate. modo ipsi ad res præclaras aspirent atque enitantur. Siquidem propria ac genuina virtus quēq. nobilitat, non aliena aut ascititia. quę ex progenitorū primordiis mutuatur. Vt enim ignauum nec parentum, nec patriæ splendor illustrat: ita nec virtute præditum maiorum illaudata vita commaculat.

Metamorphos. li. 13.

Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Haud ea nostra voco.

Quo spectat illud Satyrici,

Malo pater tibi sit Thersites; dummodo tu sis
Aeacidae similis, Vulcaniaq; arma capessas,
Quam te Thersitae similem producat Achilles. *Iuuenalis Satyr. 8.*

Quæ cõmonstrant verã nobilitatẽ ac decus non tam proauorũ stemmate & imaginibus, quã virtute, quã integritate vitæ, quam morũ probitate metiendũ: deniq. non despiciendos vllos quãlibet humili abiectoq loco natos, quantumvis vilib modicisq. parentibus ortos, modo frugi sint, atque ad præclarissima quæq. sibi aditum patefaciant. Quod ipsum tota illa apud Ezechielẽ cõcionis series, atq enarratæ rei amplificatio cõmonstrat: qua prolixe sinistra, inconsulta, temeraria, improuida, inconsiderata hominum etiam in Deum iudicia, vellicat ac reprehendit. *Nobilitas quæ solida.*

Quare conualescentibus ac morbo defunctis primum omnium genitalia turgescant, quæq; illis natura insita sunt, nempe concumbendi desiderium perficere tentent: ac hac de re salubre consilium atq; admonitio.

CAP. II.

CVm ex morbis conualescũt ægroti, nõ cõfestim vires suas recuperãt aut subito restituuntur: sed exhibitis alimentis, præscriptaq salubri diȩta sensim refocillãtur ac reuiuiscũt: tametsi eñ morbus excussus est, ac sopitus febrilis calor, nonnulla tamen adhuc inhærent corpori debilitatis deiectȩq. valetudinis vestigia, ita vt nulla propemodũ pars probe munus suum obeat, suoq officio perfungatur, vbi ad vsus aliquos accõmodatur: Sola membra procreandis liberis destinata, partesq. genitales primum vires ac robur concipiunt, atq. obeundis perficiendisq muniis suis, validas se ostentant atq. erectas, tametsi ita constitutis operã dare Veneri nimis quã perniciosũ. Sunt autem certa atq. indubitata recuperatȩ valetudinis argumenta, nullasq. in corpore morborũ reliquias inhærere, siquando partes genitales prurire ac tentigine affici incipiunt, tametsi reliquis mem- *Conualescentibus Venus noxia.*

bris flaccidis ad perficiẽdos hymenæos, thorũq. nuptialem adornandum vires desint, nec tanto labori sufficiãt. Quod ipsum hinc euenire ominor, quoniã obstructione venarum discussa ac patefactis meatibus, hepar ac renes aliaq membra distribuendis alimentis destinata primũ oblato cibo perfruuntur, ac præ cæteris instaurantur: quo fit vt vires concipiant, ac spiritu cum naturali, tum vitali affatim impleantur, cuius motu atq. agitatione abditæ obscœnæq. partes turgescunt ac despumant in libidinem, cum remotissima membra, pedes, brachia, armi, suræ, femora, ceruices, genæ serius alimento ac vitali succo perfundantur. Cum itaq. pudenda membra hepatis munere, exquisito ac salubri succo saginẽtur ac pinguescant: primo omnium conualescunt, ac virile robur concipiunt, sic vt oborta etiam leui tacitaq. cogitatione inguina indecore intumescant, & qua vi imbuta sint patefaciant Cuius rei indicia etiam impuberes proferunt, quib. illæ partes, tametsi imbelles sint, & denegata generandi facultas spiritu tamẽ distentæ eriguntur, atq ex decubitu in dorsum rigescunt, salubri sanitatis boniq. habitus argumẽto. Ita licet conualescentibus sint infirmæ fractæq vires, ac morbo attritæ, membra languida, corpus macilentũ ac strigosum: pars tamẽ illa secretiore loco collocata, quæ Ciceroni mentula dicitur, primũ recuperatę valetudinis indicia profert. Eo siquidem præ cæteris alimenta deferuntur, propter vicinitatem, & ꝙ præcipuis membris ea pars cõnexa est, atq. ex vna venarum atq. arteriarum neruorumq. propagine producta. Quod si morbo defuncti ac conualescentes, maturius quã par est, & quam vires patiantur, se Veneri dedant, exhausto puriore succo ac vitali spiritu, lethaliter affliguntur, omniaq. illis vergũt in deterius. Siquidẽ syncerior puriorq alimenti pars ac roscidus humor, quib. membra arida atq. extenuata morbo-

Cur conualescentes in venerẽ proni.

Sanitatis indicia in pueris.

Erectio genitaliũ sanitatis indicium.

Veneris incõmoda in valetudinariis.

que

que exhausta madescunt atq. irrigantur, absorbetur, ac velut lactis cremor, emũgitur: quo fit vt vires qb' nonnihil incrementi accesserat, concidant ac conterantur. De mulieribus vero alia est ratio quæ cõcubitu minus, quã viri, delassantur, imo vires ex eo concipiunt, ita vt nonnullæ impendio salaces, huius rei causa aliquãdo morbũ simulent, quo maritos ad amplexus inuitent atq. alliciant, adeo vt hinc enatum sit apud Belgas Prouerbium; Matrona ægrota semp aliquid exposcit: Mulieri valetudinariæ semper aliquid offerendum: *Men moet den sieken Vroukens altyt vvat bieden.* Quo designant non semper mulsum, aut alimentum delicatum exhibendum nauseabundis mulierculis, sed aliud quiddam, quo illis viri maxime gratificari, & qua re potissime affici solent ac deliniri, etiamsi exquisitissimis donariis illas studeas demereri: eoq. factum est, vt Solomon os vuluæ aut vteri ostium, velut Orci fauces, inter ea referat, quæ cupiditate existunt insatiabili. Quocirca si optime sibi consultũ cupiunt, qui matrimonio sunt addicti, vbi à morbo sunt eluctati, ac reuiuiscere incipiunt, ne se vxoribus festinanter obiiciant, atq emulgendos præbeãt, sed voluptati moderẽtur potius ac frẽnum intempestiuæ libidini iniiciãt; nihil em̃ ita constitutis adimi potest, vt nec arboribus tenellis, quæ trũcari putariq. recusant. Nam si redintegrari ac recrudescere morbũ contingat: aut subita morte conficiuntur, aut ægerrime conualescunt. Quod si validi robustiq. viri inito primum coniugio ægre subsistunt, vbi res Venerea frequentius peragitur, atque vxorum embolia, vt Ciceroniano verbo vtar, sæpius frequentant: quanto magis vacillantis ac dubiæ valetudinis hoĩes deiici contingit, ac debilitari? argumento q̃ vxorij. h. e. q̃ coniugi plus satis dediti sunt, atq. illi obsequũtur, colore cõspiciãtur mustelino, giluo, buxeo, exangui, plũbeo, membris articulisq. fra-

Mulierũ salacitas.

Prouerbiũ populare in fœminas.

Prouer. 30

Exemplũ à tenellis arboribus

Venus immodica venustatem depopulatur.

ctis atq. eneruatis: cũ alii quib. concubitus perficitur moderate, atq. intra mediocritatẽ consistit, discusso atque dissipato fuliginoso vapore, colore florido exi stant, ac facie roseo rubentiq. pigmento perfusa. Est quidẽ cuiq. membro sua vis insita ac facultas attribu ta, nẽpe oculis visus, auditus auribus, narib. olfactus & odoratio, linguæ ac palato sapor & gustatus qui ex sensib. omnib. maxime voluptarius: vesica eiusq. musculi reddendo lotio, intestina deiiciendis excrementis inseruiũt: partes genitales progignẽdis liberis, perficiẽdoq. cõcubitui sunt destinatę: ita alia mẽbra aliis officiis instructa sunt ac dedicata: quorũ singulis temperantia moderatioq. adhibenda. Siquidẽ oculi obtutu cõtinuo fatigãtur, ac caligine offundũtur: Aures intensiore sonitu obsurdescũt, vt omnib. fabris ferrariis. Sapor immodico vel cibo vel potu aboletur, omniaq. efficiuntur insuauia atq. insipida, sic vt etiã stomachus alimẽta respuat atq. auersetur. Nares odorandi facultate præditæ, affusa pituita, ne fragrãtissima quidẽ percipiunt. Partes quoq. genitales, quib. singula mẽbra inseruiũt, & si forte illę defecerint, aut exhaustæ sint, succẽturiata adminiculantur (nã ex toto corpore humores ac spiritus eo deriuantur, ac confluũt) si immoderata ac profusa libidine defatigẽtur, non tã ipsæ, quã tota moles corporis flaccescit ac collabitur. Quocirca in conseruandis naturæ virib. in roborando firmandoq. totius corporis habitu omnia moderate ac tẽperanter instituantur, quo quisq. mature ac tẽpestiue, nullaq. molestia senescat, ne libidinosa adolescẽtia animũ morosum ac querulũ, corpus effœtũ ac flaccidũ senectuti tradat.

Cuiq; parti sua vis insita.

Omne nimiũ pernitiosum.

Fabri cur surdastri.

Omnia mẽbra suis officiis distincta.

De auræ atq; aeris effectu, tum flatuũ ventorumq; nominib. natura, ac virib. in excitandis morbis, ac permouendis humoribus, qui agitati menti damna nonnunquam inferunt.

CAP. III.

DVæ sunt res aduentitiæ atq. externæ, corporibus nostris

nostris non minus infestæ quam salubres, quæ & valetudinem fulciunt, & sanitatem nonnunquam demoliuntur: nempe alimenta, atque aer ipse qui nos ambit, ex cuius agitatione & motu ventus emergit ac flatus, quibus singulis momentis corpora nostra exposita sunt, ac manifestam mutationem sustinēt. *Aer & vētus valetudini vel officiunt, vel prosunt.*

Concipiuntur autem intra corpus nostrum flatus & vētosi spiritus, partim ab externo aeris impulsu, partim ab esculentis & potulentis, quæ assumta flatus pariunt ac ventrē distendunt: vt sunt fabæ, pisa, cruda olera, rapæ, radicula, fructus arborei, mustum, zythus & cereuisia recens, ex quibus orti flatus ventriculo negotium facessunt, atque cum intestinis, tum hypochondriis seu præcordiis molesta sunt. Hi vt etiam qui inter edendum spiritus subingredi solent, ubi auide & confertim cibum potumque ingerunt, ructibus aut emissis postico flatibus discutiuntur. *Vnde flatus in corpore.* *Auide bibere flatibus corp° distendit.*

Quod si diutius corpori immorantur atque inhærescunt, aut vlli parti infixi dolores inferant, foris calorifica fomenta adhibenda, intus vero quę discutiendis flatibus sunt idonea: vt sunt Cuminum, lauri baccę, anisi, fœniculi, cari semen, vinum meracū, nempe Creticum quod Maluaticum vocant: *Quæ flat° discutiunt*

His siquidem venti luctantes agmine facto
Qua data porta, ruunt, ac terras turbine perflant. *Ex Æneid.*

Cæterum cum externi flatus magna ex parte nobis sint infesti, effectuq penetrabili valetudini officiant, de iis potissime habebitur sermo. Siquidem illi e modo tacite ac latenter in corpus insinuant, modo palam ac violenter ingruunt, atq. hominibus, armentis, pecoribus, satis messiq. triticeæ, herbis, arboribus infesti sunt, ac damna inferunt. Promanat aūt atq. effunditur ventus ex aere auraque concitata ac commota, quo fit vt modo placidus sit, blandus, ac suauis, modo validus atque impetuosus pro ratione aeris tranquilli, vel agitati. Sic vt ventus non aliud *Ventorum origo.* *Ventus quid.*

ſtatui poſſit, quam effluxus atq. effuſio cõmoti aeris qui vires & alimenta concipiat ex terræ exhalatione & vaporibus. Vel, vt Victruuius ait, Ventus eſt aeris fluens vnda incerta atq. inſtabili vi incitata. Quod ipſum cum deſignaret Seruator, Spiritus, inquit, vbi vult, ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde prodeat, & quo ſe proripiat. Sumta ſiquidem ſimilitudine ab externo flatu Nicodemum inſtruit, qua vi, & quam arcano effectu Dei ſpiritus hominũ mẽtes afficiat. Vt enim ſpiritus aereus non cohibetur, nec cõquieſcit vllius arbitrio, ſed inſtabilis eſt & inquietus, ſuoq impetu fertur, atque hinc inde impellitur: ita vt per omnia diffuſus ſonitu effectuq. ſe prodat, non viſu, rebus terrenis nunc ſalutaris, nunc exitioſus: ita ſpiritus diuinus tacito atque ineffabili afflatu humanas mẽtes pulſat, agitat, impellit, rapit, inflammat, incitat, transformat, atq. homines ex carnalib. ſpirituales efficit. Vt autem mens atq. humanus animus diuino ſpiritu ſubſiſtit ac fouetur: ita corpus hoc ſpirabile atque animale externo aere ac ſalubri aura non minus, quam cibo ac potu recreatur. Eſt enim aeris ac ſpiritus, quem hauſtu intra corporis noſtri receſſus concipimus, non minus, quã alimentorum vſus neceſſarius: abſq iſtis enim aliquouſque ſubſiſtere poteſt humana natura: nam ſeptenis nouenisq. diebus, vt aſſolet, inedia tabeſcentibus, abſq; vero aura circumfuſoq. aere ac flatibus, ne tantillo quidẽ momento perdurare poterit, quin ſuffocetur. Quo autem is purior ſit, ac minus habeat cõtagii, eo corpori ſalubrior ac magis ſalutaris. Si enim aer contagioſus ſit ac peſtilens, cibo vitioſo ac venenato eſt nocentior. Siquidem cibus vomitu excuti poteſt, ac caloris naturalis beneficio concoqui: at ſpiritus auraq. peſtifera nõ facile domari poteſt aut cõfici, vbi intimos corporis receſſus occupauit; nam cõfeſtim cor ac ſpiritus vitales inficit opprimitq;. Quocirca

Ioan. 3.

Locus Euangelicus explicatur

Spirit⁹ diuin⁹ aereo ſpiritui cõparatur.

Inedia quando pernicioſa quouſq;.

Spiritus vitioſus alimento nocentior.

communis hic aer (qui respirationi subseruit, & cuius adminiculo spiritũ hinc inde reciprocantẽ producimus atq attrahimus) accurate obseruandus est. Nec minor habenda ratio, in stabilienda sanitate ventorũ, qui ab aere promanãt ac diffunduntur, non solum in libero apertoq aere cui subinde nos exponimus, sed etiam in cõstruendis erigendisq. ædibus, constituendis porticibus, vestibulis, fenestris, ostiis, omniq prospectu, per quem in triclinia ac cœnacula externi flatus se ingerũt, quo salubri aura nos reficiant, non offendant graues atq. insalubres halitus. *Obseruatio in constituendis ianuis.* Quod cum Hippocrates in peste quæ totam Asiã depopulabatur, ac Græciam exhausit, studiose obseruaret multa hominum milia ab illa vindicauit. *Hippoc. in peste consilium.* Marcus quoque Varro cum Corcyræ esset, in omnibusq passim ædibus ægroti decumberent, inducto fenestris nouis Aquilone, atq. obstructis quæ Austrum admitterent, ianuaq. permutata, comites ac familiã incolumes reduxit. *Varronis in peste cõsilium.* Sic apud Belgas maritimos, quoniam multæ ciuitates Austro atque Africo sunt oppositæ, homines plurima anni parte ægrotant, ac pituitę fluxionibus sunt obnoxij. Quo spectat illud Victruuij: *Lib. 1. cap. 5.* In insula Lesbo oppidũ est Mytilene magnificenter ædificatũ atq. eleganter, sed positum nõ prudenter, in qua ciuitate Auster cum flat, homines ægrotant, nam is ventus putredinis causam præbet: cum Corus Circio affinis ab occasu solstitiali spirans, vulgo *Noordtvvest*, homines tussiunt: cum Septentrio atq; Aquilo, restituuntur in salubritatem. Ex quibus liquido apparet instabilis ventorũ impetus humanis corporibus morbos inferre, ac valetudinẽ deteriorẽ efficere: quos si euitare atq. excludere liceat, minus morbis quemq. tentari cõtingat: aut si forte ex causa aliqua contracti fuerint, vbi flatibus noxiis aditũ præcluseris, expeditius sanescũt ac consopientur. Veteres, quoniã quatuor sunt cœli regiones ac limites, *Venti cardinales quatuor.*

totidem constituerunt ventorum discrimina, quos eleganti carmine complexus est Ouidius:

Metam. lib. I.

Eurus ad auroram Nabathæaq; regna recessit,
Persidaq;, & radiis iuga subdita matutinis.
Vesper & occiduo quæ littora Sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro: Scythiam septemq; triones
Horrifer inuasit Boreas: contraria Tellus
Nubibus assiduis, pluuioq; madescit ab Austro.

Alii quibus visum est exactius omnia dimetiri, duodecim dinumerant. Nostra vero ætas nautarum nauigatione edocta ob vastum ac spatiosum Oceani ambitum marisq. mediterranei longissimos tractus, duos & triginta statuunt, eosque in versoria ac pyxidecula nautica, vulgo *Compas*, exhibitos, continenter intuentur, atq. intempesta nocte etiam, cœloq. nubilo ac caliginoso, illius vsu & commoditate cursum dirigunt, portusq. destinatos assequuntur. Nec est recens aut nouitium inuentum hæc pyxidecula, cum Plautus etiam huius meminerit:

Pyxis nautica duos & triginta ventos statuit.

Trinum. act. 4. Scena 3.

Quin tu quod periit, periisse ducis?
Cape versoriam, recipe te ad herum.

Cæterum viris politicis qui à nauigandi consuetudine sunt alieni, non tam ventorũ numerus, quã natura effectusq excutiendi. Quisquis enim ex Hippocratis præscripto valetudini optime consultũ velit, quadripartitas anni distinctiones (quatuor tẽpora nostri vocant) obseruet: deniq. ventos calidos frigidosq;, quibus omnes passim sunt expositi. Habent enim momenti plurimũ ad tuendã valetudinem, ac morbos propulsandos ventorum concursus & aeris constitutio. Siquidẽ non tam corpora, quã animi hominum mutationẽ subeunt pro cœli ac ventorũ ratione, ita vt etiã sani aliter affecti sint cœlo nubilo ac turbulento, aliter sereno ac placido, aliter spirãte Zephyro aut Fauonio, aliter sæuiente Austro vel Africo, adeo vt non modo corpora sint agiliora, sed

De aere & locis.

Aura & venti corpora immutant.

Animus ab aeris intẽperie vitiatur.

mentes

mentes etiã erectiores, expulsaq. omni morositate, magis tractabiles, vbi cœlũ suaui vernantiq. aura, ac vento placido perfunditur. Cæterũ quo singula ad amussim exigantur, Ventorũ nomina doctis ac plebeiis vsitata, cõditiones, vires, effectusq. obiter percensebo, quo quisque declinare possit, quę nocitura videbuntur, atque iis se tuto obiicere, quæ salutaria fore sperat atq innoxia. Ab æquinoctiali seu vernali exortu, qui perficitur vbi Sol Arietem subit, Subsolanus progreditur, *Oost* Germanis, *Leuante* Italis, ventus magna ex parte salubris, & qui animi mentisque nebulas discutit, antelucano autem subfrigidus est, meridie vergenteque in Austrum sole tepescit ac languidum calorem concipit, nostrates *Lau oft zoel* vocant, cum corpora non æstu immodico infestantur, sed flaccido calore tepefacta languescũt ac nauseant, Belgæ *vvanlustich* vocant; Corn. Celsus atque Ouidius Egelidum, cum inquit:

Subsolani venti qui ab ortu progreditur, effectus.

Et gelidum Borean, egelidumq; Notum. *Lib. 1.*

Æstate aũt media vbi feruescit Sol, æstum Subsolanus excitat, ac flauã bilem accendit. ex cuius inflammatione febres ardentes pullulant Hieme vero paulo mitior est, ac minus quã Aquilo, asper ac rigidus. Eurus orientali vento affinis, effectuq. proximus, ad læuã versus meridiem nonnihil declinat, sic dictus, quod ab auris procreandis mouẽdisq diluculo, orto primũ Sole moueri incipiat, vulgo *Oost zuydt Oost*, nam in illo cœli cardine Apeliotæ seu Subsolano assistit, nõ longo interuallo proximus. Æstiuis autem mensibus feruidus est, vrentesq. febres excitat: & quod in Belgica à me sæpius obseruatũ est, grassante morbo aliquo populari, vt illo spirãte assolet, carbunculos ac tumores cõtagiosos in inguine & sub alis parturit, rubentesq. pustulas atq. exanthemata quæ in extima cute efflorescunt atq. ebulliunt. cum enim tepidi caloris sit particeps, admixta scilicet nonnulla

Euri loc. & effect.

Eurus aliquãdo pestis causa est.

humiditatis portione, aliquã putredinis atq. inflam-
Eurus hieme frigidißimus. mationis causam sanguini præbet. Hibernis vero mensib. intentissimũ frigus adfert, quod plerumq nix subsequi solet, ac rigidissimæ pruinæ, adeo vt qui huic vento se exponunt, ægre nares, faciem, oculos genas, à penetrabili vrentique frigore tueri possint.
Vulturni natura. quæ vis & Vulturno ascribitur vẽto violento ac præferoci, quem in eodem ordine nonnulli collocant, tametsi paulo ab Euro digrediatur. Proximũ locum
Euronoti effectus et status. versus meridiem sortitur Euronotus *Zuyd-oost*, qui ę state magna ex parte serenus est, tametsi nonnunquam nõ modo aera, sed etiã mentẽ nebulis ac caligine offundat: cum enim aliquãdo turbulentus existat, animo melancholiam adfert, sed quæ facile discutitur. Siquidẽ nõ acer est aut acerbus in cõcitandis
Simile à marinis fluctibus vento agitatis. humoribus, vt pleriq. alij. Vt aũt marini fluctus ventorũ violentia intumescũt atq. attollũtur: ita quoq in humanis corporibus eadem vi agitãtur humores atq. exęstuant, quorũ vapores ac fumi sursum delati, mentem inquietam reddunt, animumq. morosum,
Venti etiã animo intemperiẽ adferunt. difficilem, querulũ, pręfractum, durũ, intractabilem, adeo vt subsistente illa affectuũ intemperie, nõ facile ab huiusmodi hominibus quicquã impetraueris aut possis obtinere pręsertim mulierculis aut auaris seniculis: qui cum sint suspiciosi, odorantur plerosq
Opportunitas captanda. insidiosa quadam ciuilitate aliquid venari ac captare, quos indignatione quadam repulsos maledictis onerãt, nisi forte tempestiue atq in tempore, quod omnium primum est ac pręcipuum, accesserint. Sunt enim qui dextre sua negotia perficiunt, ac captata occasione, arreptaque opportunitate,

Ex Virg. desumtũ Æneid. lib. 4.

> *Pertentant aditus, & quæ mollißima fandi*
> *Tempora, quæ rebus dexter modus.*

Quocirca cũ multa sint quæ naturæ humanæ conditionem permutare sunt idonea, tum maxime ventorum concursus auræq. instabiles motus, quorum impulsu

impulſu nō modo corpora, ſed ſpiritus animalis incommoda percipit, ipſaq mens intemperie quadam afficitur, adeo vt pro aeris ac flatuū varietate, modo nubila exiſtat ac turbida, modo ſerena, placida, ſedata: quanquā victus vitæq. intemperantia multum momenti adferat in conſtituendo corporis habitu, fouendisq affectibus. Inter ventos autem qui hominibus maxime infeſti ſunt, ac valetudini officiunt, Auſtrum refero *Zuydt*, natura effectuq calidum ac humidū. Eo ſiquidem flāte terra madeſcit imbribus, atq. humore affatim perfunditur, quo fit vt corpora promtiſſime putreſcant, atq. humorum corruptelas concipiāt. catarrhos quoq excitat ac defluxus in fauces, vocalem arteriā ac pulmones, hinc coryzæ, raucedines, tuſſes, morbi comitiales, vertigines, lethargus, apoplexia, lippitudines, ſurditates, auriū tinnitus, multaq alia quæ cumulate ſpirāte Auſtro emergunt ac ſcaturiunt. Obſeruaui autē ſæpius diuturno eius flatu grauidas abortire, ac partū excutere, obortoq. im̄odico profluuio periclitari. Cum eñ partes corporis, ligamēta, nerui, muſculi, membranæ, anſæ, omenta quæ geſtando oneri inſeruiunt, flacceſcere incipiāt, ipſumq vterū concepto humore nimio, lubricum fieri ac ſenſim dilatari contingat: fieri neqt, vt natura onus perferat, ac legitimū geſtationis tempus aſſequatur, præſertim vbi poſt ſiccitatē ac ſqualores humida tempeſtas inciderit, quæ cum ſiccis ac bilioſis corporib. non incōmoda, tum pituitoſis atq humidis, nēpe pueris ac mulieribus, quiq. paluſtria atq. vliginoſa loca incolunt cum primis noxia: eoq. fit vt infantes atq. impuberes implacabili tuſſi infeſtentur, *Kindthoeſt* Belgę vocant, ꝗ ſingultu quodam prodeat, nullis admiſſis induciis, aut reſpirādi ſpatio. Cum enim continenter ac laborioſe, nullaq. interpoſita mora tuſſiunt: irritus tamen eſt conatus, nec quicquam proficiunt, adeo vt intercepto occluſoq.

Auſter inſtabilis.

Auſter quos morbos excitet

Auſtri incōmoda in excutiendo partu.

Auſter bilioſis non incommodat.

Auſter pituitoſis noxius.

Tuſſis à liquido humore moleſta.

Tuſſis pueros ſtrangulans.

anhelitu, suffocatio immineat, atq. obturatis spirandi fistulis anima ac spiritus qui vltro citroque commeat ac reciprocatur, postico prodeat erumpatque nō sine maximo vitæ discrimine, nisi natibus vtroq. genu arcte cōpressis illum cohibeas ac reprimas: quo spiritus qui inuerso ac præpostero tramite sibi viam molitur, atq. aliunde erumpere gestit, resiliat, assuetasq. spirandi fistulas repetat. Contrahitur autē hoc tussis genus ex humore tenui ac fluido, qui non conglobatur aut cōcrescit, sed in pulmonis cōceptacula effunditur ac diffluit, adeo vt naturæ vis ac facultas tam liquidū excrementū nec coarctum aut concretum expellere nequeat. Vt enim gutta aquæ aut alterius liquoris in tabulā aut planitiē effusa non coit, sed diffunditur ac dissipatur, ita vt primorib. digitis prehendi nō queat: ita humoris è capite in fauces ac vocalem arteriā, pulmonumque fibras delapsus subduci nequit, quanquā natura continenti tussi hunc excussisse laborat, sed frustra: quoniā ob tenuitatem contactum subterfugiat atq. elabatur: crassa quoq. pituita, quæ tanquā viscus pulmoni inhæret, non minus, quam tenuis, homines fatigat, sed nullo strangulandi periculo. Hos itaque morbos ac valetudinis incommoda Austrini flatus corporibus inferūt, multisq. aliis causam præbent ac seminarium. Siquidem liquefactis diffusisque vndique humoribus tumores articulares, ac dolores podagrici excitantur, quibus afflictæ singulę corporis partes ad omnes functiones ac munia redduntur inidoneæ. Quod vero ad internas vires atque animi munera attinet: mens, flante Austro, languida est, demissa, stupida, deiecta, somniculosa, & quæ oscitanter omnia aggrediatur. Hæc quoque vis in rebus inanimatis se profert ac vires exerit. Siquidem obseruamus, spirante Noto, in ædibus omnia flaccescere ac madida esse, lintea, lodices, tegeticulas, stragula, papyrū, membranas, char-

Simile à re liquida & fluida.

Auster articulares dolores mouet.

Auster animo grauis.

tas

as geographicas, reliquamq. supellectilem: paludes quoq. ac stagna, amnes, flumina, Oceanum, turbida spectari atq. vmbrosa. Spirante autem Aquilone, omnia pellucida, clara, splendida; defęcata, ita vt fundus sit conspicuus, omniaq. in imo se spectanda proferant. Simile quiddã accidit in sanguine & humorib, quorũ sordes & fęces emergũt Austrinis flatibus, ac menti caliginẽ inferunt: recõdunt vero se ac subsident, flante vel Subsolano vel Zephyro, aliisq vẽtis placidis perspirãtibus, hinc maxima in animis hominum alacritas, mentisq erectio, vbi cœlũ Solis splendore nitescit: maxima contractio, animiq. mœror & deiectio, si quãdo aura caliginosa est ac nubila, vẽtiq. turbulenti sæuiunt Simili ratione iminentibus pluuiis, spiranteq. vel Noto, vel Africo, cloacæ, stagna, paludes, foricæ, latrinæ aliaq, loca proluendis sordib. destinata graues halitus effundunt, atque esculenta quæq vitiant, ita vt minus diu asseruari possint.

Auster omnia obnubilat, Aquilo serenas,

Aer serenus mentẽ exhilarat,

Noto spirãte paludes olidæ.

Venti collaterales atq. intermedii, qui à meridie nonnihil declinant, ac versus Occasum hibernũ paululum deflectunt, pares cum Austro & Africo vires obtinẽt, inter quos refertur Libonotos atq, Austroafricus *Zuydt, Zuydt vvest*, ab illa enim cœli plaga proruit ventus turbidus ac nimbosus, non minus corpori, quam animo mentiq. infestus: habent enim eam vim flatus impetuosi, vt humores in imis visceribus, velut sentinam in nauibus, commoueant: quorum fumis & vaporibus agitata mens, intemperies concipit, affectibus commouetur, incãdescit, tumultuatur, inquieta est, ac nõn secus, quam Oceanus, æstuat ac feruescit, ita vt spiritus quoq aerei ac mali Genii aliquando se tempestatibus ingerant, ac faces ministrent, mentiq. humanæ se tacite ac latenter insinuent, eamq. vexent, lacerent, exagitent. Vulgare est autem apud Belgas plerosq. emotæ mẽtis, & quibus sensus diminuti sunt, aut spiritus animalis vitio-

Libonoti & Austro africi natura.

Genij mali ad inferenda damnã praesto Mens quibus vacillat ab aere cito offenduntur

ſa aliqua qualitate imbutus, triduo etiam antequã tempeſtates ac venti ingruant, tumultuari omneſq; vicos, compita, plateas, angiportus circumire ac concurſare modo ſilentes ac taciturnos, modo clamoſos, atque obſtrepentes, ita vt vulgus dictitare ſoleat Suborituram aeris intemperiem, atque, vt fere aſſolet, imminere tempeſtates, imbres, procellas, turbines Econtra vbi ſudum eſt cœlum, ac tranquillum, ventiſq; placidũ exiſtit: omnibus ſe comes præbent, blandos, ſuaues, affabiles, feſtiuos, lepidos, ſic tamen vt ridiculos ſubinde mores ac facetos exprimere nõ deſinant; ex quibus facile coniecturam feceris, quo ſint corporis habitu qua mentis conſtitutione.

Africi natura. Cæterum inter ventos qui in Auſtri confinio cõſtituti, ab Occaſu hiberno perflãt, nullus Africo, vulgo *Zuydt vveſt*, impetuoſior, aut procellis fœcundior; nam tonitrua ac fulmina æſtiuis menſibus profert, ſæuaſq; tempeſtates parit, adeo vt culmina cõuellat, ſata proſternat naues in vada ac ſcopulos illiſas, ad naufragia impellat æſtate tamen, quam hieme, minus diuturnus: vt enim ſubito exoritur, ac furibundus eſt; ita confeſtim deſinit, ac conſopitur: acuit autem huius iras ventus ille, quem Horatius Iapiga vocat, *Vveſt Zuydt vveſt*, omniaq; exaſperat & ſæuiora efficit: qui etiam magna anni parte ſtationem ſuã *Iapix ventus.* conſtanter tuetur expulſiſq; aliis ineunte hieme cõtinenter ſpirat, maximo nauigantium incommodo: æſtate autẽ media magis placidus eſt, ac minus turbulentus. Qui vero ab æquinoctiali Occaſu ſe proferunt, nempe Zephyri ac Fauonii, *VVeſt*, Italis *Tonente*, ineunte vere atque hirundine prima placidi ſunt *Fauonij natura.* amœni, blandi, ſuaues, quique omnia fouent ac recreant: ſiquidem moderato Solis calore tepefacti; ſtirpes ac floſculos eliciunt, omniaque rediuiua præſtant, ac renouant, adeo vt etiam ſanguinem ac ſynceros humores, qui hieme delituerunt, proferant,

iscussaq. mœstitia atq. animi nebulis, mentem hilaritate ac lætitia reficiant. Desinente tamen autumno, anniq. circuitu in hiemem inclinato, venti Occidentales inclementer sæuiunt, terrasque ac maria, turbulenta tempestate concutiunt: in excitandis vero morbis frigidis ac pituitosis non minus quã Austrini flatus, noxii sunt ac perniciosi. Venti autẽ Occidenti ac Septentrioni confines ac finitimi tres enumerantur, Corus siue Argestes, *VVest noordt vvest*, Circius ab occasu solstitiali *Noordt vvest*, Thracius *Noordt, noordt vvest*, venti omnes validi, qui marinos fluctus furenter quatiunt diruptisq. ac conuulsis aggeribus Oceanum in continentem longe lateq. deuehunt; duabus autem anni partibus potissimum vigent, declinante autumno, atque aduentante vere: præsertim mense Martio; quibus temporibus grandines, nimbos, procellas, fulmina è sublimi deiiciũt, ita vt vno temporis momento, aut perexiguo saltẽ interuallo tres illi inter se conglomerati, proruant, magnaq detrimenta hominibus satisq inferant. Emergunt autem ex iis ac plerisq aliis repentini, subiti flatus, qui in concitatissima aeris intemperie, ignitos globas, ardentesq. faces eiaculantur, vt Prester, Ecnephias, ventusq. Typhonicus Paulo Apostolo infestus. Obseruata sunt hæc superioribus seculis, tum aliis. tum maxime Virgilio, qui ea hisce versib. complexus est, quæ singulis anni temporibus non sine insigni clade atque annonæ iactura nobis obueniunt.

Cori & eorũ qui illis affines sũt natura.

Acto. 27.

Quid tempestates, autumni & sidera dicam?
Atq; vbi iam breuiorq; dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris, vel cum ruit imbriferum ver,
Sæpe ego, cum flauis messorem induceret aruis
Agricola & fragili iam stringeret ordea culmo:
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ grauidam late segetem ab radicibus imis,

Georg. l. 1.

Sublime expulsam eruerent, ita turbine nigro,
Et pluuia ingenti sata læta, hominum labores
Diluunt.

Corporibus quoq. quæ non minus, quam culmina
conuellunt, multos morbos inferunt. Siquidem ve
re & autumno, tum præsertim mense Martio, articu
lis, neruis, musculis, membranis, tendinibus punctu
ras, rigores, contractiones, palpitationes, lassitudine
vlcerosas accumulant, ita vt sic affecti, futuræ tēpest
tis prognostica edant, & qualis sit exoritura aeris in
temperies, indubitanter denuntient ac præsagiant
nostri *vveervvys* vocant, hoc est, euenturæ tempe
Valetudinarij auræ iniurijs obnoxij. statis præscios, quales fere sunt valetudinarii, quiq
morbida ac ficosa cadauera circumferunt. Et quem
admodum huiusmodi venti morbos ac febres, mul
taque valetudinis detrimenta adferunt, ac sanitat
vitiant: ita solo fœcundo ac fertili, excultisq. agris a
sementem atq vberem messem officiunt. Terra si
Aura rigida satis noxia. quidem non minus vento rigido perflata, quam plu
uia tristi atq. in suaui madefacta, non salutares he
bas, sed lolium, zizania, sentes, carduos, lappas, tribu
los, vepres profert, quæ sata strangulant, nisi sedul
extirpentur. His proxime adsistit Septentrional
Noordi, Italis *Tramontano*, nonnullo ad ortū progre
su, Aparetias *Noordt, noordt cost*, Aquilo seu Boreas a
æstiuo ac solstitiali ortu mediū locum tuetur, *Noor*
Septētrionalis venti natura. *oost*. Cæcias vero *Oost, noordt oost*, ab Aquilone Subs
lano seu Apeliota stipatur. Septentrionarius natu
effectuque frigidus & siccus existit, magna ex par
serenus, licet aliquando pluuius, mitigat autem C
ri ac Circii ferociam: vbi enim plus satis sæuitum
ac iam propemodum sunt defessi, in ventum S
ptentrionalem fere desinunt, sic vt mox aura miti
scat, ac tempestas sopiatur: quocirca vnice eo tra
ferri cupiunt hos ventos indigenę; nam si versus A
strum ferantur, recrudescit intemperies ferocius,
rur

rursus nouas vires concipit; quo fit vt quotãnis multæ rostratæ naues, ac vastę holcades periclitẽtur, atq. in ipso fere portus aditu in breuia & syrtes, vadaquę cæca ac latentia illisæ dissoluãtur, incredibili merciũ iactura ac dispẽdio. Quocirca ventus Septentrionalis, non solũ Coro & Circio salubrior, sed etiam sedatior atq. in concitandis ciendisq tempestatibus mitior: tametsi hibernis aliquando mẽsibus rigidus sit ac violenter spiret, quo fit vt catarrhos excitet, pleuritides, acq. anginas, sed alia, quam Auster, ratione. Siquidem spirante Noto humores liquefacti, spõte dissolu utur, atque è capite in subiectas partes deflu-unt. Septentrionali vero atq. Aquilonio flatu, quoniam constringi cõtingat musculos ac membranas, pituita exprimitur, quemadmodum cõplicatis compressisque in pugnum digitis, ex spongia aquam extundimus. Quacunq. autem anni parte hi venti spirant, frigore corpora afficiunt, meatus cõstipant, aeris contagia dissipant, coactoq intus calore natiuo, concoctioni auxiliantur, Cum autẽ Austrini flatus, dissoluta corporis compage, membrisq. languore ac veterno affectis, homines somniculosos efficiant, oscitantes, flaccidos, veternosos, nauseantes, desides atque ad obeundas vllas functiones aut exercitationes imparatos: Tum Aquilonii, Hippocrate teste, agiles præstant, viuidos, erectos, alacres, gesticulosos, atque ad quiduis aptos, præsertim quibus habitus est humidior, iis enim naturæ munera ac functiones melius perficiuntur, omniaq salubrius procedunt, quemadmodum siccis arisdisq corporibus, humidus cœli status salutaris; eo enim minus frigore rigent, aut vrun tur calore. Cum itaq. duo isti venti Auster & Aquilo, illisq. vtrinque affines in tota fere Europa vicissitudines anniuersarias constituant, præ cæteris hos obseruandos censeo: nullus enim ventorum per totum anni circuitum spirat constantius. siquidem

Auster & Aquilo diuersa ratione catarrhos mouent.

Simile à spõgia cõpressione.

Lib 3. Aphor.

Auster & Aquilo præcipui in mouendo aere.

cessante sopitoq. altero, alter exoritur, suamq. stationem tuetur: tametsi cæteri paulo ante memorati suas vices etiam sortiantur, sed qui celerius conquiescant ac desinant. Quocirca horum vtriusq, habenda ratio, non solum in tuenda valetudine, profligandisque incommodis, sed cum iter ingredimur, aut cum terra mariq nos aere committimus. Hoc enim longa obseruatione compertum habeo, Aquilonem noctu exortum non esse diuturnum, aut stabilem, nec triduo in ea statione atq iis excubiis consistere: quod, Aristotele teste, etiam Homerus, dum Vlyssis errores prosequitur, indicauit,

Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat:

Aquilo quādo minus diuturnus. Quod eo fit, quoniam exhalationes ac materiā minus copiosam sit nactus, quibus subsistere possit ac diuturniores flatus perficere. Siquidem motus atq. agitatio aeris qui ventum efficit, ab eoq. vires & incrementa concipit, debilis est, imbecillis, tenuis, exiguus, ita vt vires desint, quare adminiculo progredi posset ac se diutius proferre efficiq. diuturnus. Vt *Simile ab insultu febrili.* enim in morbis ac febribus humorum copia ac redundantia omnia grauiora, magisque diuturna facit, atque insultum producit: ita vehemens aeris concitatio, atq. exhalationum vaporumq. qui è terra emanant creber densusq concursus ventos exasperant, atque illos cum violentos: tum diuturnos efficiunt. Et quemadmodum ignis confestim extinguitur, vbi arida nutrimenta desiderantur, ac fomites *Simile ab ignis fomite ac nutrimento.* desinunt: ita Aquilo intempesta nocte, vel ipso noctis crepusculo exortus; mox euanescit, ac stationem deserit. eoq. fit vt exercitati nautæ non temere Aquiloni fidant ad primum intuitum, nec quidquam aggrediantur, nisi triduanus sit: cum Auster primi diei exortu spem fulciat nautis, diuturnum fore ac spiraturum constantius: Quod ipsum apud Italos naucleri ac nauarchi, qui vulgari idiomate

Pilotæ

Pilotæ & Admiraldi dicuntur. Prouerbio designant, Νότος πρῶτος, Βορέας τρίτος.

Pilotæ seu naucleri ventorum obseruantissimi.

Cui sententię cum esset addictus Andreas ab Aurea archithalassus, hoc est, Cæsarianę classis apud Genuenses pręfectus, Carolo Imperatori eius nominis Quinto id obseruandum cõsuluit. Siquidem cum in Africam expeditionẽ meditaretur, ac Cæsar ad primum Aquilonis conspectum, Mauros adoriri tentaret, admonuit alter, non incitandas triremes, nec classem mari committendam, nisi Boreas seu ventus Aquilonius triduũ substitisset. Austro vero ingruente, euestigio, primaq. luce in altum ducendas naues, ac confestim, nullaq. mora, si omnia adornata sint, suisq. armamentis abunde instructa classis, nauigationem instituendam, velaq. exponenda flatibus: non enim metuendum, ne mox desinat, aut minus futurus sit diuturnus: cum fere nebulis densisq. nubibus fultus, ac caligine stipatus, diuturnitatis ac constantiæ spem præbeat.

Andreas ab Aurea exercitatus nauarchus.

Andreas ab Aurea quid Carolo Cæsari consuluit.

Cæcias Orientali vento, minimo interuallo à dextra proximus, minus Aquilone violẽtus est, aut sonorus, nec frigore tam penetrabili flatuq. rigido, quod soli sit vicinior: conuoluit aũt ac conglomerat nubes, illasq. conglobatas ad se allicit, quoniam retortæ aliarum nubium vel montium obiectu resiliant: quod in fluminibus, atq. amnibus, ipsoq. Oceani fluxu sæpius obseruaui, in quibus non continuato cursu, obseruatoq. alueo fertur ac voluitur fluctus, sed vtrinq. circa littoris oras ac ripæ extremitates reflectitur ac retorquetur, auerso scilicet ac deflexo contortoq. dextrorsum ac sinistrorsum cursu, nec aliam huius rei excogitari posse rationem video. Ex huius autẽ venti natura Prouerbiũ manauit in improbos, Mala ad se attrahens, vt Cæcias nubes; vt nunc passim factitãt nocturni oppressores, qui conglobati intẽpesta nocte ædes subruũt, atq. excruciato hospite,

Cæcias cuius natura.

Cæcias qua ratione nubes trahat.

Prouerbiũ in improbus.

adactisq. domesticis ad commonstrandũ thesaurum omnia conuasant, ac diripiunt: *kneuelaers* nũc passim appellantur, à violentia quã inferunt, ac contorquẽdis hominum membris. Cæterum vt ex rebus naturæ salubre aliquod documentum eruatur, hoc cuiq. persuasum cupio omnes istos aeris ac naturæ effect⁹ à nutu atq arbitrio summi opificis pendere, eiusq vi perfici. Siquidem ignis, grando, nix, pruina, glacies, turbines, ac spiritus procellarũ obsequuntur verbo
Psal.48. illius Ipse enim mittit niuẽ sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit: qui iacit grãdinem frustulatim, atq efficit, vt omnia glacie constrata sint, tanquam
Psal.77. planities, adeo vt nemo frigore eorum possit subsi-
Psal. 68. stere: Ipse eadem, incitato flatu, liquefacit, ac confe-
Aggæ. 1. *&* 2. stim in pluuiam resoluit. Ipse aufert Eurum, atq in virtute sua inducit Africum. Ipse dominatur potestati maris, motum autem fluctuum eius compescit ac mitigat. Ipse producit ventum vrentẽ, & arescere facit germina terrę. Patitur quidem Deus mundũ hunc, atque vniuersi naturam ferri, voluiq. suo ordine ac modo, vt initio constituit, elementa, sidera,
Deus elementis vtitur ad inferenda damna. Oceanum, ventorum impetus, veris æstatis, autũni, hiemis discriminata tempora, sic tamen vt penes eũ horum sit potestas & imperium. Siquidem vbi illi visum est, & expedire videtur, quædã in scelerum vindictam exasperat, ac sæuiora efficit, multasq. clades ac damna horum ministerio hominibus infert, quo mentes sopore oppressas sopitasq. ac deliciis indormientes excitet; sic enim religionis desertoribus mi-
Leuit.16. nitatur. Quod si præceptis meis non fueritis obsequuti, persequar vos tabe, morbis, ac febrib. animiq. tædio, ac mœrore: dabo vobis cœlum ferreum, & terram æneam, ita vt nequicquam ac frustra vires consumentibus neque terra fruges, neq. arbores fructus
Amos 4. proferãt. Sic apud alios expostulat cum populo suo. Excitaui vobis ventum vrentem, quo rubigine atq

vredine

vredine vos afflixi, vestrosq. hortos, olivueta, vineas, ficeta cõsumsit bruchus & eruca, nec tamen ad me estis reuersi, dicit Dñs: Quo euenit, teste vate alio, Vt terra rorẽ, pluuias atq imbres deneget, omniaq. sata ardore, rubigine, grandine infestentur. Quæ documento sunt, ac quemq. erudiunt tẽpestates, nimbos, grandines, tonitrua, fulmina, turbines, ex naturaliũ quidem causarũ progressu exoriri, sed q̃ recrudescãt, atq. homines diuexent atrocius, vbi Deus illos castigatos ad frugẽ reuocat; qui vbi resipiscente homine factus est placatior, ac furor mitigatus deferbuit, calamitates transfert, immutat, cohibet, imminuit, omniaq. feliciora pollicetur, nẽpe vberẽ annonę prouentũ, agros fœcũdos ac fertiles, tempestiuã pluuiã, messem copiosam, triturã, vindemiã, greges, armenta, pecora quę voto respõdeant, corpus salubre, ac vegetum, vires firmas, facultates ac res familiares stabiles, animũ vero impauidum, tranquillũ, securum, quietum, infractum, & qui fiducia Diuinitatis, vnde mentem haustam ac libatam obtinemus, non facile expallescat metu, aut timore concutiatur.

Agg. 1. *Deut. 18.* *Psal. 90.*

De pyxide nautica, vulgo Compas, *quam Plautus Versoriã vocat, cuius obtutu atq. obseruatione naucleris velificatio perficitur: & qua vi ac ratione continenter Septentrioni obseruatur.* CAP. IIII.

CVM ventorum paulo ante habita sit ratio, eamq fusius explicasse visus sim: restat vt de Versoria nonnihil proferam: quandoquidem nautæ vsu & commoditate nauigationem instituũt, ac longa maris spatia, tractusq. Oceani immensos, deniq. locorũ situm ac distantiam demetiuntur, & quantum viæ peractum sit, & quid restet peragrandũ, exactissime explorant, omniaq ad hanc pyxideculam, tanquam amussim, exigunt: quam vim cõsequitur ex magnetis aut lapidis Lidii attritu, qui singulari vi pollet in attrahendo ferro, nisi oleo aut pingui aliqua re ob-

Versoria Septẽtrionis index ex vi magnetis.

litus sit, tunc enim id respuit: hic nostratibus *Zeylsteen* vocatur, quod eo cursum nautæ instituant, ac secure velificentur. Subest huic pyxideculæ rotula quædam versatilis, papyracea; plana, circinatæ rotunditatis, tenui ab bipartito ferramento suffulta, in cuius centro seu medio turricula ænea acuminata (nam ferrũ rei effectum eo loco impediret) affixa est, quæ stylo aut cuspidi acutissime insistit, eoque hinc inde in æquilibrio voluitur, atq. vbi conquiescit, pars illa quæ lilii imagine inscripta est, & in quam ferramentum magnete cõfricatum desinit, stabiliter Septentrioni obuertitur, polumq. Arcticumq. respectat, quocunq. etiam contorto clauo nauis impellitur. producuntur autem in huius rotulæ circulo à centro ad circũferentiam ęquali distantia duæ & triginta lineæ, quę & ventos ac cœli cardines designant, terræq. ac maris spatia portubus distincta cõmonstrant, ac numeris spatia portubus distincta cõmonstrant, ac numeratis reuolutis clepsydris, aut, vt nunc vsus est, defluente arena, clepsammis, quantum itineris emẽsum sit, & quid emetiendũ, quantoque interuallo à loco quo properant, absint, exactissime dinumerant ac metiũtur Qua aũt vi magnes in versoria hæc perficiat, qui ex aduerso Septentrioni se opponit, eamq cœli partem obtuetur, non facile ratione expediri potest: quanquam multorũ ingenia anxie torserit huius rei inuestigatio. Sunt qui in mutuum cõsensum ac concordiam referãt, qua alter alteri similitudinis ratione qua perficitur attractio, mirifice afficiatur, sic vt magnes odoretur ferrum in montib. Septentrionalibus, ex quibus erutus est: non secus quã vultures, naturæ sagacitate, cadauera maxima locorũ distantia, biduo etiam, vt pleriq opinantur, antequã cædes facta sit. Multa autem effici occulta, abditaque facultate, quorum non facile ratio iniri potest, palam est, ita vt effectum rei conspiciamus, caussam vero ignoremus Sic Rhabarbarum & Scammonium flauam

Oleum magneti vim attrahendi eripit.

Versoria ex quibus constet, eiusq; descriptio,

Nautæ clepsydris vtuntur.

Magnes qua ratione ferrum alliciat.

Simile à vulturũ sagacitate

flauam bilem expurgant: epithymum, polypodion, sena humorem melancholicum: Agaricus pituitam: Succinũ, Gagates lapis; adamas festucas ac paleas allicit. Argentum viuum auro afficitur, eique maritari gaudet. Quam vim etiam herbis inesse spectamus, ita vt nonnullæ mutuo complexu ac vicinitate delectentur: aliæ inter se diffideant, ac contactum alterius respuant. Simili quoq; effectu & inclinatione magnes ista perficit in hac pyxide, ac solaris minutis, quibus iter ingressi ad solem horas exploramus, vbi extrema ferri pars expolita, non rubigine vitiata, hoc lapide confricata est, quæ semper Septentrioni obuersa polum commonstrat, qui Epibatis, hoc est, viris nauticis *Leye* dicitur, quæ vox à deducendo nomen sortita est, vt *Leydesman* ductor & comes itineris cuius adminiculo cursum dirigimus: veterib. Cynosura denominata, atque Vrsa minor, longo vsu & experientia obseruata æquor sulcantibus, quoniam fixa est, & immota. Vrsa autem maior Elice vocatur, cuius Cicero in Academicis meminit, huiusmodi propemodũ verbis: Meas cogitationes dirigo nõ ad illam paruulam Cynosuram, sed ad Elicen & clarissimos Septentriones, id est, rationes has latiore spatio non ad tenue elimatas, eoque fit vt errem & vager latius. Quo indicat fusissima se cõsectari ac laxatis velis diuagari latius: tametsi certior cursus sit, ac minus deuius qui inspecta Cynosura perficitur: quod ipsum Aratus admonuit:

Vnde herbis purgãdi efficacia.

Solarium quod Solẽ commonstrat.

Epibata, ein bootsmã

Cynosura, vulgo Leye *nautis.*

Lib. 4.

Hic Iouis altrices Elice, Cynosuraq; fulgent.
Dat Grayis Elice, cursus maioribus astris.
Phœnicas Cynosura regit: sed candida tota
Certior est Cynosura tamen sulcantibus æquor,
Quippe breuis. totam fido sed Cardine vertit.

In Phænom.

Desumitur aũt Ciceroni hic loquẽdi tropus à nautarũ consuetudine, quorũ alii qui exactissime omnia studẽt dimetiri, oculis in minorẽ Vrsam sunt defixi; alii q; minus rigide oĩa obseruant, nec in vllis angu-

Simile: Ciceroni à polo desumtum.

Ciceronis locus in Academicis explicatus.

ſtiis ſunt conſtituti, Vrſam maiorem intuentur. Ita Cicero qui non vult arcta atq. aſtricta conſectari, ſed latos ac ſpatioſos Rhetorum campos obambulare, Elicem ſeu maiorem vrſam ſibi, tanquam ſcopum defigit, ita enim diuagari licet, ac longius progredi, vt qui nullis certis limitibus cōcluditur: ſecurior vero eſt velificatio & certior, minuſque digreditur extra ſtationem nauigium, vbi vrſa minor, (quæ proprie noſtratibus. Polus dicitur, populari voce *Leye*, hoc eſt, ductor in dirigendo curſu) inſpicitur. Noſtri vero naucleri præter Polum quem nō oſcitanter obſeruant, Pyxidē hācverſatilē cōtinenter intuētur, cuius vſu & commoditate etiam intempeſta nocte ac denſiſſimis tenebris, atraq. caligine; clauo affixi nauem dirigunt, An autem hoc inſtrumentū nauticū

Verſoria an recens inuenta.

ſūperioribus ſeculis extitit, an noſtro id æuo excogitatum, non auſim certo pronuntiare: hoc tamen mihi perſuadeo, Plautinam illam Verſoriam aut eandem eſſe cū hac noſtra, aut illi affinem: quanquā, vt opinor, hæc Pyxidecula noſtro iam tempore magis exculta ſit, elimata, expolita, omniaq. exactius demonſtret.

Carthaginienſes nauigandi periti.

Cum autem Pœni ac Carthaginienſes nauigandi periti vltra bis mille annos non ſolum maris mediterranei portus ac littora frequentarēt, ſed in Oceanum longius progreſſi, inſtructiſſima claſſe totum Mauritaniæ ambitū perluſtrarent: veriſimile non eſt, huius rei vſum illis defuiſſe: ne cōmemorē

Cap 27.

Tyrios ac Sidonios, apud quos, Ezechiele teſte, maxima olim erat negotiatio ac nauigandi peritia: ac pręter hos, Solomonis naucleros, qui claſſe per mare rubrum ac ſinum Perſicū deducta aditus in Indiā patet (Ophir Iudæis appellatā) immenſam auri vim

Regum 3. cap, 10.

ac ſimias, pauones, elephantos, gemmas adferebant, vt nunc Luſitani factitant qui hūc nauigationis curſum vix añi curriculo perficiūt. Quocirca non facile cuiquā perſuaderi debet illis temporibus ignorata

fuisse hæc velificandi adminicula: præsertim seculo tam felici, tantisque artificibus industriis, ac solertibus fœcundo Fieri autem potest: vt ob Barbarorum incursiones, vastitates, cædes, incendia, populationes tam salutare instrumentum interciderit, extinctis etiam oppressisque artificibus: rursus, pacatis rebus, ac sopito tumultu bellico, cura atque industria hominum (quorum ingenia inuentioni rerum accommoda) postliminio in vsum sit reuocatum. Ita non desunt qui asserant multa superioribus annis in vsu fuisse, quæ nobis nunc noua videntur, ac recens excogitata: quod ipsum Solomon constanter asseuerat. Quicquid, inquit olim fuit, nunc est, & simile illi quod paulo post futurum: quicquid factum est olim nunc existit, & illo intercedente postmodum renouabitur Obiter nihil sub sole nouum, & si quid velut nouum ac recens ostendatur, id priscis seculis aliquando extitit, nec futura est apud posteros memoria eorum quæ nunc vigent, quoniam interitura sunt, ac vetustate exolescent. Sic nonnulla videtur olim fuisse imprimendi ars, vt quibusdam placet, ex vetustis picturis, sigillis, annulis, numismatis, in quibus literarum characteres graphice velut typis expressi conspiciuntur: neque enim illi ætati cælatores atque artifices defuerunt: quanquam, si à veteribus tale quiddam excogitatum sit, vt nemo debita laude fraudandus, fateri quisque debeat omnia minus fuisse exculta, nitida, subtilia, elimata, nec tam spectabili literarum varietate exornata atq. expolita. Bōbardas quoq, tormentaq. ænea ac ferrea, tum Sclopetas manuales cæteris habiliores: ac magis tractabiles, vulgo *Pistoletten oft Sincroeren*, quod manu capulo illorum, tanquam clauo, admota. excussisque è silice scintillis, in obuios detorqueant, superioribus seculis extitisse, nonnulli ex Virgilanis hisce versibus contendunt:

Vidi & crudeles dantem Salamonea pœnas,

Multa in rerum natura exolescunt.

Eccles. 1.

Solomoni nihil nouū

Ars impressoria an vetusta.

Bombardæ an olim fuerint.

Æneid. lib. 5.

Dum flammas Iouis & sonitus imitatur Olympi:
Quatuor hic inuectus equis, ac lampada quassans,
Per Gratum populos, mediaq; per Elidis vrbem
Ibat ouans, Diuumq; sibi poscebat honores
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum cursu simulabat equorum.

Quanquam omnia ista dubia sint, nec certi quid de iis statui possit, vt quę forte aliud quiddam designēt. De versoria vero alia est ratio: cū enim Polus ac Cynosura oppositis obiectisq nubibus atq. offusa caligine, oculis nauigantium se subducat, nec semper sit conspicua, ita vt periculum vndiq. immineat: certo statui potest in tanta olim nauigationis frequentia, illi ætati non defuisse hæc velificationis adiumēta. Nec me fugit Philandrum editis in Vitruuium commentariis cumprimis eruditis, in ea esse sentētia, vt credat hanc Pyxideculam, quæ chalybis ac magnetis vi polū velut indice demonstrat, non ita multis retro seculis, in Campaniæ oppido Amalphis fabricatā. Verū ego existimo id instrumentū nō inibi, nec eo tempore repertū, aut nostra memoria excogitatum, sed interpolatū, hoc est, renouatione quadā instauratū, illosq. artifices effecisse vt exacte atq. ad amussim, nullaq sui parte claudicante nutanteque perpendiculo seu virgula, verticem cœli, hoc est, polum qui duplici cardine se prodit, indicaret, quo cursu magis secūdo atq optato successu quaquauersum nauis dirigatur, omniaq ex voto atq. animi sententia perficiātur. Quocirca veteribus huius vsum non defuisse, atq illius obseruatione maris spatia consueuisse dimetiri, Plautus expresse his versibus indicasse visus est, arrepta etiam nauigandi occasione, si quando res poscat celerem profectionem.

Lib. 10. cap. 14.

Philandri opinio de Versoria.

Si huc item properes, vt istuc properas, factas rectius.
Huc secundus ventus nunc est. cape modo versoriam.
Hic Fauonius serenus est, istic Auster imbricus.
Hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.

In Merca Scen 5:

Ita non est quod quis ambigat, veteribus eundem fuisse huiusce instrumēti vsum ac commoditatem.

Quid canes agat in rabiem, & quo potißimum anni tempore, & qua ratione ijs mederi poßis.

CAP. V.

CAnes fidi hominum custodes, ac familiares domesticiq excubitores in rabiem aguntur vel Sole feruido ac Caniculę ardoribus, vel hibernis mensibus gelu intēsissimo, quoniā eo anni tempore acui atq. acerbari atram bilem cōtingat, ac virus effundi, quod aspersione contactuq. exitiale est ac deleteriū: æstate quidē perusto ab æstu solis sanguine, qui concepto contagioso spiritu inficitur: hieme vero quod sanguis concretus ac conglobatus quiq propemodū coagulatur ac cōgelascit, cōputrescat, quoniā corpori inclusus nō ventiletur: quo fit, vt ab eo grauis halitus & contagio emanet, qui spiritus vitales vitiant ac contaminant. Quocirca huic animanti iis anni tēporibus semper aqua offerenda, quam subinde lambant, præsertim cū per loca æstuosa, vel nimis gelida, exerta lingua hianteq. ore, se viatori itineris comites præbent, quo sanguis dilui possit atq. irrigari, minusq. ardore torreri. Columella, quod & Plinius eius nomine nō subticuit, censet catulorum caudas post diem quadragesimum quam sunt editi, castrandas, sic enim tutos fieri à rabie, hoc modo: Neruus est qui per articulos spinæ perrepit vsq. ad vltimā caudę partem; is mordicus vna cum postremo articulo prehensus (quod etiam nostrates factitare video) aliquatenus eductus ac protensus abrumpitur, quo facto nec in longitudinem indecoram porrigitur, nec fœdum & enorme incrementum capessit, denique vt plurimi pastores asserunt, rabies arcetur, ab eaque tuti sunt. Alia etiam est cautio ac prouisio qua obtineri potest, ne canis vnquam efficiatur rabiosus.

Sub æstu & gelu canes rabiūt

Canes aquam exposcunt.

Li. 7. c. 12.
Li. 8. c. 41

Cauda canum trūcata, non rabiunt.

Canis vt à rabie præseruetur.

Vermis linguæ canis eximitur.

Subest linguæ catellorum neruus vermiculi figura, rotunda teretiq forma vt etiam capiti humano, cuius cerebellum desinit in speciem quandam, teredini, qui ligno innascitur, quam similimā; hic vermis linguæ exemtus canes à rabie tutos præstat. Non dissimilis concretio ouillis pedibus anterioribus ac posteriorib inhæret parte qua terram calcant, vermiculi subrotunda forma, lanuginosa intus ac crinita congerie, qualis est in rosarum spōgiolis ac calycibus, quibus semen includitur, molli tenuiq. lanugine implicitum; exemi autem tale quiddā sæpius ex

Ouillis pedibus lanuginosa concretio subest.

decoctis eius pecudis pedibus, teredini qui vermiculāti ac carioso ligno inesse solet, aut nucibus auellanis prorsus affine atq assimile. Quod si quis aut incuria, aut hui⁹ rei ignorātia pedes ouillos ederit, quibus illa cōcretio non sit exemta, confestim nausea ac stomachi dolore afficitur, omniq momento ad ruct⁹ ac vomitionē incitatur. Persuasum autem habet promiscua multitudo, venenosum quiddā subesse huic cōcretioni quod vt non ausim certo asseuerare, aut iis assentiri: ita facile crediderim. capillatam illam congeriem, pilosamq. lanuginem quæ bisulcis fissisque vngulis inhæret, concoctioni officere, ac ventriculo negotiū facessere. Opiliones autem, pastoresq. ouiū ea sunt opinione imbuti, nullū hoc animante in cursu fore veloci⁹, omniaq quadrupedia pernicitate superaturum, nisi tale quiddam articulis, quib. se fulciunt, subesset: qua de re quid statui debeat, nō ausim exerte pronunciare. hoc tantum testatus, obseruasse me has pecudes fugitantes, vbi canes ac lupi prædę inhiantes, illas insectantur, celerrimo quidem

Ouium natura in cursu.

cursu se subducere, sed nō longius progredi, ac mox, respectātes subsistere ea, vt opinor, ratione ꝙ pręter pauidū animū & meticulosum, aliqd illas remoretur pedibus subditum, & ꝙ anhelosæ sint, ac pulmonis vitiis obnoxię: ꝙ indicat arida tussicula, qu

sub

subinde infestantur: quo fit vt longius ꝓducere cursum nequeant. Vt itaq huic pecori tale quiddã subest, quod illi in cursu morã iniicit: ita sub canina lingua subdelitescit neruosa, atq. vt ita dicã, vermicularis quædã congeries, quæ à vermis specie atq. effectu quo rabiẽ infert, λύσσα dicitur, quæ vox & vermẽ & rabiẽ significat: Vnde ἄλυσσον herba dicta, ꝙ rabiẽ expugnet, ac canũ more furiosos ac lymphatos cohibeat, etiã si ab iis demorsos esse contingat. Quod si catellis sectione id eximatur, nunquam efficiuntur rabidi, nec quenquam lethali morsu impetunt, minimoq latratu sunt infesti, inflammatur autem huic animanti, atq. incenditur sanguis melancholicus, aliique circumfusi humores, Caniculæ potissimũ ardoribus, ac cõcepta ex putredine contagio rabiem furoremq concitat, adeo vt extumescente lingua ac neruo qui illi subditus est, os spuma exitiali ac contagiosa saliua redundet, quæ etiam contactu inficiat. Siquidem cum hoc animal notos ignotosque indiscriminatim adoriatur, si forte vlli parti spuma aut saliua adhæserit, etiam citra morsum noxam infert ac pernitiem: nisi confestim salsugine eluatur. Cum autem venenati huius morsus multa sint excogitata remedia, tum nullum magis præsentaneum, quam euestigio dilatare vulnus, ac scarificata cute, cucurbitulas copiosa flamma affectæ parti affigere, mox cataplasma adhibere ex porro, cępe, allio, eruca, centaurio minori, absinthio, ac butyro salito, melleque confectum. Vrina quoque impuberis fomenti loco applicata, virus elicit, necnon Opopanacum, ruta, sal, ficus, brassica rubenti folio, vna cum melle & butyro pistillo subacta, læso membro admota. Nulla autem ratione incidenda vena, rapitur enim intempestiuo illo remedio virus in habitum corporis, ac continuo vitalia corripit, humoresque ac spiritus inficit. Quocirca quæ venena-

Lyssa vermicul⁹ sub lingua canis.

Canes quando rabie concitantur.

Saliua canis rabidi noxia.

Remedia ad rabiem canis.

Morsus canis vena incisionem non exigit

tos halitus dissipant ac discutiunt, intra corpus exhibēda, nempe Theriaca, mithridatiō, allium, scordiū, Laser quæ vulgo Magistrantia & Ostrucium dicitur, illique affinis Angelica, quę laserpitio potestate affinis est, radix zeduariæ, ruta, caltha, melissophyllos, Iridis radix exiccata, inula, ficus, ligni Indici decoctum, ocymum vulgo basilicum, cunula, hyssopus, tymbra, origanum, quorum quodque vi discussoria pollet, seu diaphoretica, quæ laxatis corporis spiramentis atque excitato sudore virus dispellit ac demolitur, nec patitur in venas dimanare. Nostrates qui mari finitimi sunt, atque Oceani accolæ demorsos à cane rabioso certatim ad mare rapiunt, etiam brutas pecudes, ac septenis vicibus immergunt, non superstitione obseruato illo numero, sed vt efficacius virus eluatur: quo & illud consequuntur, vt omnis aquæ metus, ὑδροφοβίαν vocāt, qua maxime vrgeri solent, prorsus eximatur: nam sic affecti & aquam appetunt, & expauescunt ob mentis alienationem, & quod ratione destituti sint; quo fit vt nullo rerum delectu ac discrimine salutaria respuant, atque auersentur, appetant autem ac ferantur ad noxia; siquidem si bibant affatim, sanescunt: quocirca, tametsi aquam omniaq. liquida exhorrescant, ad potum tamen cogendi sunt, quo virus minus ad internas partes properet ac diluatur. Mirandum autem non solum venena intus exhibita lethale vulnus infligere, sed morsus ictusq. venenatos quæ foris inferuntur, sensim tacitoque ac latenti progressu vitalia corripere, atque ad cor vitæ fontem partesq. principes aditum sibi patefacere. Sic saliua eorum qui elephantiasi, hoc est, vulgari lepra infecti sunt, canis denique rabidi spuma cuti inspersa penetrabili vi perniciem adfert, nisi cōfestim abstergatur, ac locus sale defricetur, adeo vt si partes neruosas, aut per quas arteriæ deriuantur, laniari morsuq.

Rabiem quæ expugnent.

Oceani vis in morsu canis.

Pauent aquam rabidi.

Rabidis potus non denegād⁹.

Saliua noxa.

morſuq. vulnerari cõtingat, vel fœda ſpumantiq. vligine inquinari, cordi ac cerebro virus cõmunicetur, ita vt cor vitiato ſpiritu vitali, deliquio defectuque animi periclitetur: cerebrũ propter affectos neruos qui ab ipſo producuntur, furore atq. amentia, mentisq. alienatione ac rabie corripiatur. Si vero partes carnoſas quę ſanguine ex venis alũtur affici contingat, aut morſu infeſtari, mortiferum virus per venarum riuos ad hepar ac cor, reliquaq membra dimanat, ac quadrageſimo die aut paulo ſerius rabie, metuque aquæ, ac pauore tentantur. Hoc autem meminiſſe expedit, vt dextre ac felici ſucceſſu affectus huius curatio inſtituatur, ne temere patiaris vulnus coaleſcere, ac cicatrice obduci, quod etiam in carbunculis ac bubonibus, aliisq in peſte tumoribus accurate obſeruandum; ſiquidem, ſi vel ſcintilla contagii inhæſerit, incrudeſcit malum, omniaq efficiuntur ſæuiora. Quocirca ſinapiſino aut puluere præcipitato virus eluendum; id enim vulnus, hiantemq. plagam occludi prohibet, atq efficaciter venenum emungit. Interim per interualla ac leniter humores melancholici expurgandi, quo furor vel prohibeatur, vel miteſcat, in quem vſum commode ex diluto aut decocto exhibentur, Sena, polypodium, epithymum, helleborus, phillytis, aſplenium, fumaria, bugloſſus, & præſertim ea confectio quæ Hamech inſcribitur, cum ſyrupo de epithymo ac fumaria, q̃ in cæterorum etiam animantium morſibus adhiberi poſſunt, quorum alii aliis ſunt nocentiores.

Virus vt ad interna rapiatur.

Dies quadrageſim⁹ rabiei expoſit⁹ demorſis.

Vulnus nõ cito obducendum in morſu.

Sinapiſmi & pulueris præcipitati vis in morſu.

De auri natura ac viribus & quo effectu polleat ſi quando in ſanitatis vſum ac tutelam corpori humano adhibetur.

CAP. VI.

INter ea quæ hominum cura atq induſtria è terræ, viſcerib. eruuntur, nihil auidius expetit. humanus animus, qui non ſolidis rebus inhiat, ſed fragiles

Homo caducis afficitur.

fluxas, incertas, fugaces, caducas persequitur ac consectatur, quã aurum: quo tamen expleri, aut prorsus satiari nequit, etiam si id affatim ac cumulate sit consequutus. Præcipuus autem auri argentiq. vsus in eo consistit (nam Respub. pecuniæ cõmoditate, vti corpus neruis, continetur, eaq. omnis contractus, stipulatio, nundinæ, pacta, conuenta, mercatura, negotiatio perficitur) vt necessitati inseruiat, atq. illa nobis comparemus, quibus subsistit natura mortaliũ, nec vlla in parte carere possit, vt sunt vestes ac domicilia, quib. à vento nos auræq. iniuria defendimus, res familiaris ac domestica, victus frugalis ac moderatus, multaq. alia quibus nõ minus commode, quam salubriter vitam transigimus. Reuocat ad hanc animi tranquillitatem ac frugales rerum vsus homines Horatius, optimus vitiorum castigator; ac cõmonefacit, quid potissimum spectare debeant, quibus fere auaritiæ vitium necessitatis inuolucris tegitur:

Auri sacra fames.

Pecuniæ vsus, & necessitas.

Lib. 1. ser. Satyra 1.

Quid iuuat immensum te argenti pondus & auri
Furtim defossa timidum seponere terra?
Nescis quid valeat numus? quem præbeat vsum?
Panis ematur, olus, vini sextarius: adde
Queis humana sibi doleat natura negatis.

Quo indicat omnia referẽda ad vsus necessarios, ad vitæ commoditatem, quibus si accedat in cultu nitoreq. corporis decus, ornatus, mundities, & quæ viro propria, dignitas; mulieri venustas, non equidem repugno, modo ne nimium exquisita sint, nec in luxum ac delitias deuergant, sed frugalitatis ac temperantiæ limitibus concludantur, omniaque honestati ac decoro inseruiant. Ita enim magna ex parte affecti sunt homines vt rebus magnificis ac sumtuosis delectentur; cum natura facilimis, quæq. minimo constant, placari possit. Cæterum his omissis, de metalli huius natura disserendum, quod multis magnisq. viribus imbutum est. Siquidem aurum cum-

Vsus rerũ spectãdus.

Frugalitas in reb9 spectãda.

Natura medicis cõtenta.

primis

primis efficax præſentiſſimam vim obtinet in expugnandis ſæuiſſimis morbis, atq. inſtauranda valetudine, vbi illa collapſa eſt, ac detrimenta acceperit. Nam qui ex Venereo fœdoq contactu labem conceperunt, ac contagione inguinum infecti ſunt, eius vſu manifeſto ſubleuātur. Elephantiaſim quoq. quæ vulgaris lepra cenſetur, expurgat, aut ſaltē mitigat: dentes labantes ac minus ſtabiles, putriq. vligine vitiatos firmat, omniaq. oris vlcera ac puſtulas compeſcit: ita quibus os olidum eſt, ac graueolētiam exhalat, conſulere ſolitus ſum, vt annulos ex puro ac ſyncero auro confectos, ſubinde in ore geſtent, præſertim qui ex morbo Gallico inuncti labiorum ac gingiuarum vlceribus infeſtantur. Virus enim eluit, atque eruptiones exiccat. Quod ſi laminas, aurique ſegmenta ac bracteas carnibus elixas admiſcere libeat, atque huius liquamen valetudinariis exhibere: dici vix queat, quantopere vires ac vitales ſpirit' erigat. Quocirca maciē tabeque confectos, aut immoderata Venere exhauſtos ac delaſſatos huiuſmodi decoctis reficio, vireſq inſtauro: nec vlla ſui parte hac ratione aurum fit deterius, aut attenuatum, imminutumq. eximitur, nonnunquam in turbinatum alueum, quem alembicum vocant, calenti foco admotum, coniici iubeo minutatim conciſum capum, aut vitulinas carnes, atq aliquot oui lutea ſeu vitellos, tribus quatuórve lactis bubuli ſextariis perfuſa, admixtis vna cum auri puriſſimi, obriſum vocant, ſegmētis, aut torque aureo, efficaciſſimis herbis, nēpe radice Iringij, ſcolymi, ſiſari, cinaræ, carlini, cardui hortēſis, eaq. herba quæ cū muſcoſo concreto fruticetur, à flauo ac rutilanti colore, aureiſq. guttis quę illi inſident, Ros ſolis dicitur; denique palmulis quos dactylos vocant, vuiſq paſſis, exemtis vinaceis, ac pomis dulcibus. Ex quarum rerum congerie lento placidoque igni, ſtillicidio quodam liquor extractus,

Aurū lepram expurgat.

Auri in cibo vſus.

Aurum decoctione non atteritur.

Sextarius libram & vncias octo complectitur.

Ros ſolis.

ac triduũ soli expositus, in multos vsus asseruari potest. Siquidem deliquio defectuq animi sopitos erigit, ac spiritus reuocat; exangues, macilentos, tabidos, extenuatos reficit: in Cardiaco vero affectu, ac sudore Britannico præsentanea vi pollet, atq. in refocillandis cordis viribus cumprimis efficax est ac salutaris, si cochleari mensura, aut plus paulo ita constitutis subinde exhibeatur: nec minori commodo atq vtilitate aurum foris adhibetur, vbi cor ingruẽte externa aliqua, vel interna ægritudine periclitatur. nam præter aspectum aureorum nomismatum atque annulorum, qui nonnunquam speciosa atq. amabili gemma decorantur, oculosq pascunt ac recreant, si sinistræ manus digitus qui infimo proximus est, in cordis affectibus, auro & croci momento defricetur, hominem sibi restituit, etiam si collapso atq intercluso animali vitaliq spiritu propemodum exanimatus obmutescat, nec vllum vitæ indicium proferat. Aurum quoq candens atque ignitum, vino immersum, præcipuis membris robur conciliat, ac facultates natiuas firmat: nam si quid mali internis partibus adhæserit, abstergit, consumit, abolet, depascitur, partemq. affectam ac morbidam vigore ac vitali spiritu imbuit. Foris quoque huiusmodi liquor adhibitus, impetigines seu lichenas, lepram, mentagram, porriginem, ozænam, polypon, fœdissima narium vitia, morpheã, omnesq. vitiliginis species, quæ cutem deformant, compescit ac cohibet: præsertim si huic liquido pigmento aut plasmati nonnihil tartari commisceas, quæ est ex vino in doliis lapidosa concretio. Omnes siquidem quamlibet fœdas maculas abstergit, naresque rubicundas ac verrucosas, mentum, genas, faciem, frontem, in (quibus partibus impudenter atque indecore, parumq. ciuiliter huiusmodi eruptiones se proferũt) cohonestat.

Cardiaci morbi remedium.

Aurum cor recreat.

Auri igniti effectus.

Tartarus quid.

De

De grandine porcorum, aliisq; huius animantis morbis ac vitiis, quæ vulgari lepræ seu lazarismo affinia sunt, vulgo ab insalubri ac morbido corporis habitu Onghans *appellantur: & qua ratione hæc contagio expugnari possit etiam in hominibus.* CAP. VII.

QVoniã suillæ carnes passim etiã apud generosos quosq; eduntur, nec est vlla propemodum familia, cuius mensis succidia non inferatur, etiam à longinquo petitæ pernæ ac petasones, quæq; ex his consiciuntur tomacula, tuceta, farcimina: aliquid de hui⁹ animãtis conditione huic operi inserendum putaui. Cum aũt porcus luto ac sordib. delectetur, cœniq; volutabra appetat; in primis procurandum, vt cibus ac cubile illi mundũ offeratur, si ex eo salubre alimentũ cõsequi velis: nam si siliquis pabuloq; sordido hoc animal saginare pergas, strumas cõtrahit ac scrophulas, totoq; corpore grandinosum efficitur, sic vt caro illius prorsus insalubris existat ac vitiosa, totumque corpus inficiat: Quæ causa fuit præcipua vt Iudæis eius vsus fuerit interdictus, ac porcinã degustasse nefas. Scrophulas autem & strumas vt plurimum circa collũ contrahunt, quoniã voraces sunt & gulosi, ac citra delectum in sterquiliniis quæq; deuorãt. Grandinis aũt nomine insignitur is morbus qui totũ vndiq; corpus fœdissima labe contaminat: quod caro partesq; internæ passim ramẽtis candidis velut grandine perfusa sint. Occupant enim singula membra eminentiæ quædam subalbidæ, hinc inde conspersę; cuius certissima se indicia in lingua proferunt, quando porcarij immisso in fauces ferramento illos explorant, an tuto cædi ac laniari possint. Tale quiddã elephãtiaci siue vulgares leprosi in facie, totoq; corpore exhibent: nam pustulę q̃ in extima cute erumpunt, albescunt ex melancholia in cinerẽ deusta. Est quidem caro istius animantis quod hoc morbo infectum est, suauis ac sapida; at prorsus insalubris ac

Quæ edulia ex suilla carne cõficiãtur.

Leuit. 11. Deut. 14.

Grãdo porcorũ quis morbus.

Leprosi habitus.

lepræ affinis, propter ſucci melancholici admixtio-nem. Sic caro oſſib. ꝓxima nõ prorſus inſipida aut palato inſuauis, quod ipſa melancholici ſucci ſit particeps, nã oſſa ex tali ſucco concreta ſunt & coaluerũt. Quod aũt homini lepra ac morbus Gallicus præſtat, id huic animanti Grando ac ſtrumoſa collectio; ſunt enim morbi affines, cognati ac familiares, noĩe tantũ diſcreti, re effectuq. pares. vt etiã adnotauit Ætius medicus capite de Elephantiaſi. Quocirca nequid incommodi ex huius animantis eſu conſequantur homines, ſalubri Senatusconſulto cautum eſt apud noſtrates, ne qua ſcropha aut porcus mactetur, niſi exerta inſpectaq. lingua exploratum ſit, an ab eo vitio liber ſit & immunis; nã ſi verrucoſæ ſe in lingua ac faucib. proferunt puſtulæ, ac venæ liueſcunt, nigroq. colore perfuſę ſunt, indicium eſt viſcera etiam praua conſtitutione teneri, itaq. aut non mactandos iudicant, aut ſi imprudẽter mactatos eſſe cõtingat, defodiendos. Quod ſi nihil tale appareat, pronuntiant qui huic cenſuræ deſtinati ſunt, ſalubrẽ eſſe porcum, atq. eſui idoneum. Quoniam aũt huic animanti plerumque aliquid vitij ſubeſſe ſolet, quantumvis etiã ſanũ exiſtat, ob id populares noſtri primũ enecatos accenſis ſtramentis adurunt potius, quam feruenti aqua elixent. Si quid enim ſubter cutem inhęreſcat labis aut cõtagionis, id ignis elicit abſumitq;, quod non æque facile aqua feruida perficere poteſt, omnesque ſordes eluere. Curantur vero hoc modo inquinatę ſues, ſi ſtabulum in quod decumbunt, ſingulis diebus conuerras, atq. accurate emundes, illaſque diuagari patiaris. Quæ enim ſyluas ac nemora oberrãt, ac glandib. ſaginãtur, magna ex parte inexercitatis ac cubili incluſis ſunt ſalubriores, minusq. morboſa aliqua affectione expoſitę. Deinde affatim iis aqua offerenda. quo ſe proluant, cui nonnihil ſalis admixtum eſt, interim cibo polẽtario, aut ſi quid ſolidi

Caro melancholici ſucci particeps ſapida eſt.

Quid Ætius de porcis morbidis ſtatuit.

Lex de porcis mactandis.

Porcorum ſetoſa cutis aduren da.

Porci in ſyluis vagantes ſalubriores.

solidi cibi illis exhibetur, admisceri debẽt lauri baccę contritæ. Concharũ quoq. hoc genus, quo littora oræq maritimæ apud nos scatẽt, mitulos vocãt, vulgo *Mosselen*, mirifice illas reficit, si affluentiore liquamine huius decoctũ iis obiiciatur. Floces etiam viniq. purgamenta ac fæculenta proluuies, quæ expresso vuæ succo, ac vinaceis est residua, in expugnando hoc morbo est præsentanea, præsertim si furfur massaq. fermentata, vulgo *Mout* appellata, illi commisceatur. Nostrates autem nec huius animantis, nec hominum quibus porci aliquãdo edendi sunt, salubritati consulunt. Nam Zythi siue Ceruisię acidam corruptamq fęcem, atq. olidam proluuiem quæ in imo dolij residet, illi offerunt, cum rancida quæq; , nempe poma ac pyra quæ computruerũt, ac situ obducta sunt, quibus nõ liquescit aut dissoluitur grandinosa illa cõcretio atq interna lues, sed augescit potius ac vires concipit. Siquidẽ omnia impense acida, vt melancholicis affectibus qui hic vigent, aduersissima ob refrigerandi spissandique vim, & quod humores cogant, ac crassiores efficiant: ita biliosis seu cholericis cum primis grata ac salutaria. Sic acetum quartanã auget, tertianam vero mitigat ac compescit, quoniã bilis feruorem reprimit, ac tanquam aqua vinum, diluit. Sunt apud Batauos quorum regio piscosa est, atque aquatilibus fœcunda, qui piscibus illos alunt: quibus vt mire pinguescunt; ita lardo carneq fluida ac minus solida existunt. Quanquam enim hoc alimento porcorum corpora augescant, ac proceritatem consequantur: esus tamen horum insalubris, atque sapor alienus ac exoticus. Scio equidem in hominibus qui elephantiasi seu lepra inquinati sunt, vulgo *Melaetsch*, frequenti ranarum palustrium vsu hunc morbum domari, mitigat enim sanguinis feruorem, ac melancholiæ adustionem animalculum hoc aquaticum: nam quæ humi repunt, atque inter

Mituli, vulgo mossele͂, *porcis salubres.*

Floces vini porcis accõmodi.

Acetum melãcholicis noxiũ.

Acida biliosis salubria.

Batauipiscibus porcos saginant.

Ranarum esus quibus vtilis.

frutices ac rubos nidulantur, quæq. non saliunt, sed lente progrediuntur, venenatæ sunt, hos *Padden* nostri vocant: Ranas vero viridanti tergo, ventre albescente, *puyen oft vorschen*, quæ vernis mensib. coaxãt: cum rubetæ ac bufones reptiles, perexiguum sonũ edant. Illæ itaq quæ agiles sunt atq identidem subsiliunt, huiusmodi morbis accommodæ, quarũ etiã vsus ex iure capi hecticis, tabidis, macilẽtis, extenuatis cumprimis vtilis, quemadmodũ etiam testudinũ quæ à peltæ ac scuti figura *Schildtpadden* vocantur, Cancri quoq. vulgo *Crabben*, Astaci, Squillæ, Locustæ marinæ, Carabi, Gammari, populari voce *Creeften*, *Creuitsen*, *Gaernaert*, Mituli, *Mosselen*, Ostrea, *Oesters*, Cochleæ, *Cruycken*, aliaq. conchylia ac crustacea, feruidos adustosq humores refrigerant ac diluunt, verum fluuiatiles cõchæ ac cancelli efficacius marinis, quoniam istis salsuginis aliquid admixtum est, qua quidem appetentiam excitant ac palato gratificantur, sed magis exiccãt, quocirca sanis maritimæ aptiores: inualetudine autem affectis amnibus fluuiisq. exemtæ salubriores. Inter ea autem quæ testacea sunt vel crusta integuntur, præcipuam laudẽ merentur Cancri fluuiatiles, qui nõ specie sed effectu à maritimis differunt, dorso elatiore ac subrotundo, quatuor ab vtroq latere geniculatis pedibus, qui sex distincti sunt articulis seu internodiis, ima sui parte aculeatis, quæ venantium manibus pedibusq. velut cuspidem infigunt flexibili agilitate: nam se horum adminiculo dextrorsum ac sinistrorsum proripiunt, vbi insidias subodorãtur incredibili sagacitate, ꝙ vt opinor, vel mire oculati sint, vel auriti: quamlibet enim silenti tacitoque ingressu illos insecteris ac venando persequaris, subito præsentiunt, ac confestim se luto obruunt, oculisq. hominũ subducunt. Præter quatuor autem illos pedes aut exporrecta vtrinque brachia, primore parte qua oculi prominent ac collucent.

Bufones noxij.

Crustacea tabidis salubria.

Fluuiatiles cancri quib. vsui

Cancrorũ descriptio & vires.

lucent duo se proferunt denticulati forcipes, quibus firmissime obuia quæq. comprehendunt atq. atroces morsus captantiũ manibus inferunt, ita vt mem bris affixi, ægre auelli queãt. Cæterum cum mira sit aquatici huius animalculi astutia ac calliditas, tum in eo maxime obseruatur solertia, vbi ostreis insidiatur, atq. ex iis escam venatur. siquidẽ calculos atque lapillos patulæ hiantiq. testæ ingerit, ita vt occludi nequeat, mox dentato forcipe pisculentam carnem abradit atq elicit, illoq alimento suauiter ac secure, nulloq. vindictæ metu, fruitur, quod etiam polypus piscis factitat. Hoc genus Cancri tabidis ac macie cõfectis præsentanea vi auxiliatur, vbi accurate abluti in aqua hordei decoquũtur, nec minus singulari occultaq virtute pollent in expugnando exitiali canis rabidi morsu. Cancris ita in patella deustis ac cõcrematis, vt comminui atq in puluerem redigi possint, eoq exhibito cochleari mensura, cum Gentianæ radice, ac thuris momento, quod antidoton frequentius iterari debet, ac per sesquimensem continenter assumi, quo rabies atq aquæ pauor propulsetur. Hæc de testaceis & quæ crusta integũtur, verbosius à me sunt enarrata, quo quisq. intelligat, non modo porcorum morbos his expugnari, sed hæc aptissime melancholiæ, adustisq. humoribus, atque aliis plerisq; affectibus accõmodari. Verum inter Cancros, aliosq. crustaceos discrimen statui debet siquidem fluuiatiles extenuatis ac macilentis mirifice adminiculantur, quod humectent, atque humorem natiuum, quo corpus nutritur ac subsistit, & quem calor insitus habet obsequentem adaugeant, adhibito vino dulci ac calorifico, cuius adiumento concoctio perficitur, omniaq exacte elaborantur. Marini vero qui Oceani vel maris Mediterranei littora perreptant ac crepidines persequuntur, tum sanis, tum iis qui insalubri sunt corporis habitu ac vitiosis humoribus

Cancrorũ astutia.

Cancri rabidi canis morsum curant.

Ex testaceis quæ sanis, quã infirmis aptiores.

Cãcri marini effectus.

oppleti, aptiores: nam cum salsugine quadã imbuti sint, vt edendi auiditatem excitant, ita excrementa superuacua exiccant, ac putredini humorum obsistunt, quod in carnibus piscibusq. sale cõfricatis obseruari potest, quę diutius asseruantur, ac serius com putrescunt. Quocirca non inconsulto factitant Bataui ac plerique Belgæ, tum maxima Germanorum pars quæ ad Aquilonios tractus deuergunt, quod sale & aromatibus, nempe zinzibere, pipere, & quod granum Paradisi vocant, vulgo *Greyn*, caustica vi & adurenti, aliud à Cardamomo affatim vtantur. Hac enim ratione minus pituitosi efficiuntur, aut excrementis scatent, minusque, vt fere conspici solent, opimi atque monstrose obesi, liquescit enim salitis adeps, vt limax insperso sale.

Germani sale & aromatis delectantur.

Simile à sale quo limax liquescit.

Cur Belgæ, vbi nox moleste, ac tumultuose parumq; ex animi sententia transacta sit, quæritentur Ioannis Baptistæ noctē sibi obtigisse. CAP. XVIII.

NAtalis dies Ioannis Baptistæ, cuius vitæ integritas insigne elogium à Christo promerita est, nõ solum Iudæis ac Christianis, sed Mauris etiam ac Barbaris, quique à nostra religione alieni ac Mahumeto addicti sunt, celebris est & sacrosanctus, tametsi nonnulli huius noctem superstitioso quodam cultu, cõgestis lignorum aceruis, accensisq ignibus, vt Corybãtes ac Cybeles cultores, strepitu ac furiosis clamoribus transigant, quin & impuberes congestis collisisq. ignitis carbonibus bombos ac crepitacula excutiunt. Nonnulli gentili superstitione statuæ prouoluti, ab epilepsia se tutos fore confidunt, quibus accessit ea persuasio, vt si placide huius Diui statuam adire possint, nec incondite vociferentur, aut rabiosis clamoribus illi insultent: toto anno ab hoc morbo futuros liberos: Sin Diui caput, quod osculandum offerunt, dentibus lacerare tentent, ac male

Luc 7.

Ioannis Baptistæ dies memorabilis.

maledictis incessere, singulis mensibus, quod fere ex
lunari decursu euenit, hoc morbo misere diuexan-
dos, quanquam maximæ imposturæ huic rei subesse
solent. Et cum hæc gentilitia sacra nocturno tempo
re perfici solent ex vetusta consuetudine, ne dicam
inueterato errore, enatū est Prouerbiū, vbi nox tu-
multuose transacta est, nec vlla pars quieti data, Io-
annis noctem transegimus, *Vvy hebben sint Ians nacht
gehadt*: Hoc est, Tota nox nō solum insomnis fuit ac
peruigilata, sed grauis ac molesta, strepitu, tumultu,
clamorib inquieta. Olaus Magnus qui res Gothicas
amplissime, licet minus culte, prosequitur, refert na
talem noctem Ioānis Baptistæ qui fuit prodromus,
hoc est, præcursor atq emissarius, aut quoniam vox
clamantis sit in deserto, præconis Iesu Christi, mire
celebrem esse illi genti atq illustrem, magnaq. pom
pa transigi: Omnis enim generis sexusque homines
turmatim in publicum concurrūt, extructisq lucu-
lentis ignib atq accensis facibus, choreis tripudiisq.
se exercent, nonnulli laudes heroū ad lyrā decantāt,
vitia maritorum traducūt, fœminarū dedecora pro-
palant, nullos nō scommate, conuitiis, dicteriis, den-
tatis salib. impetūt, magnaq licentia obuios quosq.
lacessunt, ac liberius perstringunt, vt solent olim in
sacris Eleusinis: nam ex Hellenismo siue Græcorum
ac gentium vanitate multi errores vel relicti sunt,
vel in religionem Christianam irrepserunt. Sic pro-
ceres aulici & quotquot venationi dediti sunt, Hu-
bertum olim venandi studiosum insanis clamorib⁹
colunt ac venerātur, adeo vt furore percitos credas,
dum canū latratus ac rabidos sonos imitātur, obam-
bulante interim patera oppleta vino, aut perpolito
cornu capacitate sextarij, ex vetusta & Gentili Ger-
manorū consuetudine, teste Cęsare libro sexto belli
Gallici. Sic homines superstitiosi præpostero cultu
diuis blandiuntur, ac se illorum fauorem demereri

Prouerbiū ex tumultu nocturno desumtum.

Lib. 15. cap. 10.

Matth 3.

Præposterus Diuorū cultus.

credunt: cum nec horũ vitam imitentur, aut mores exprimant, nec vlla parte ipsorum vestigiis insistãt, qui cultus Deo ac Diuis est gratissimus. Non minus ridiculos habet cultores Martinus, cuius in pauperes atq. egenos liberalitas non ad frugalitatem ac munificentiam, sed ad luxum, ad profusas epulas, ad ineptas cantilenas quosq inuitat. Quod vero Ioannis Baptistæ sacra tanto tumultu ac superstitione peragantur; hinc emersisse puto: quoniam historia Euangelica describit natalem viri huius diem lætum faustumq. & plausibilem futurũ quamplurimis: quo nõ designat externos animi motus, cum & inaniter & effuse exultat animus, ac gestiẽti lætitia perfusus est, sed internam ac solidam stabilemque lætitiam, quæ concipitur ex tam salutari Euangelij promisso, quo Angelus denuntiat iamdudum expectati Messiæ ac Seruatoris à quo cuiusq. salus dependet, aduentum, atq huius præconem futurum Ioannem, qui primus baptizandi munus incoauit, quod postmodum perfecit atq. impleuit Christus, qui baptizat Spiritu sancto & igni, cuius vi transformari homines cõtingit, atq. ad cœlestia perduci: conceptaque salutis fiducia per mortis illius ac resurrectionis mysteriũ illi inseri atq. vniri. Quæ res ob lucem exhibitam, salutemq restitutam, non vulgari gaudio omnes afficit, magnamq. subsiliendi occasionem præbet, nõ ea ratione ac modo quo passim imperita multitudo ac vulgus ignobile tam ineptos stolidosq ludos exhibent: quanquã hæc superstitio quę multorũ animos mentesq hactenus occupauit, iam exolescere incipiat atque antiquari. Siquidem iam sentire incipiũt homines paulo cordatiores ac melius edocti, colendũ placandumq Deum, ad quem per Christum aditus, pietate ac religione iustisq. precibus, non contaminata superstitione, non gentili vanitate, aut cæsis hostiis, aliisq. rebus quæ nõ exigit, aut ab eo præscripta sunt.

Martinalia festa. *Luc. 1.* *Matth. 3.* *Lætitia solida.* *Esa. 11.*

Nam

Nam superstitio veræ religionis imitatrix, atq ex vitiosa æmulatione, anilis affectio, ex imbecillitate mentisq inopia, atq ignorantia Diuinitatis emersit, quo fit vt cum animus fluctuet ac sit instabilis, vacillans, inconstans, varius, lubricus, nec vlla cognitione aut Dei fiducia imbutus, quem potissime imploret, quo se cõferat cui se addicat, suamq. salutem cõmittat, & à quo successum, sanitatem, mentemq. pacatam consequatur, prorsus ignoret Quod eo fit quoniam à scopo sit aberratũ, nec illũ homines cõsectantur, qui hæc omnia cumulate præstare & potest & vult, nẽpe Pater cœlestis & Iesus Christus, cui omnis potestas commissa est, & in quem referri vult Deus oẽs nostras cogitationes, spem, fiduciam, caritatẽ, & quæ nobis ad consequendã salutem sunt necessaria. Nec sustinet Deus, vt Esaias ait, gloriam suam ac laudem sibi debitam in alium transferri, aut cuiquã attribui, nec vllum cultum aut religionem cõstitui nisi in iis rebus quas Christus ex ore Patris nobis enarrauit: qua de re innumera extant in Bibliis testimonia, nec minora apud Orthodoxos cum Latinos, tum Græcos, quæ dilucide commonstrãt qua ratione Deus coli atq adorari debeat, qua Diui ac Christianæ professionis assertores, ac propugnatores inuicti venerari, qui nihil non contumeliarum Christi nomine perpessi sunt, ac sustinuerunt.

Superstitio quid.

Matt. vlt.

Esa. 42. & 48.

De salis conficiendi ratione singulari atq; inaudita, eiusq; natura, effectu, viribus, vsu, & differentiis: Obiter herbarum aliquot maritimarum quæ salsuginoso succo imbutæ sunt, & ex quibus sal elicitur, consideratio. CAP. IX.

QVanq̃ de natura Salis, eiusq. vsu necessario, paulo ante disserui: facturus tamen sum operæpretiũ, si vberius ac fusius de salubri hoc cõdimẽto, sine quo oĩa edulia insipida sunt & insulsa, verba faciam. Principio hoc cuiq. testatũ cupio, pręsertim quib. fa-

miliæ onus ac rerũ domesticarũ cura incumbit, tum iis qui ciuitates, castra, arces, propugnacula incursionibus exposita, tueri debent, ac præsidio munire, eaque commeatu instruere, Salem marinũ recens coctum, atq. à sordib. non ita pridem expurgatũ, asseruandis carnibus piscibusq. minus idoneũ. Decoquitur autem atq. apparatur apud Zirizæos, cõpluresq. Zelandiæ ciuitates, æstiuis mensibus cum feruescit Sol, cuius vi maxime salsescit Oceanus, candoris eximij sal in frixoriis patinisq. capacioribus aqua marina oppletis, subditis accensisque glebis bituminosis, nostri *Turf* vocant, quibus sensim ac paulo melius omnia perficiuntur in Salinis, quam congestis sub cacabo lignorum sarmentis, ob flammam ex fornacis faucibus periculose erumpentem. Quod si mox à tepente foco, aut post dies aliquot in vsum depromatur, cito liquescit, atq. in salsuginosam saliuã dissoluitur, sic vt limosam quandam vliginem rebus salitis obducat. Ita Sal qui primum ex calenti feruidaq. patina aut labro ferreo eximitur, nec vetustate induruit, aut concretus est, cum citius quam par est, in salsilaginem liquescat, secus quam vetustus; minus aptum iudico saliendis condiendisq. eduliis. Quocirca qui carnes ac salsamenta, saperdas, asellos, thinnos, phocas, haleca, haringos qui sunt thrissarum generis, succidiam, perennare velit, hoc est, in sequentem annum aut multam æstatem asseruare, deniq. minus rancida in exteras longeque dissitas regiones deuehere, vetus sal meminerit huic negotio accommodatius. Maiores nostri olim salem confecerunt vberrimo sane quæstu, non ex aqua marina Solis ardore in salem concreta atque indurata, qualem ex Hispaniis ac Galliis ad nos perfertur, sed ex maritimis glebis exustis atq. in cinerem redactis, quem infusa aqua minutatim in salem reducebant splendidum ac nitentem, *Zel oft zil-zout*, populares atque indi-

Salis habendus delectus.

Oceanus æstate magis salsescit.

Sal recens cito liquescit, vetus serius.

Quo sale salsamẽta conseruantur.

Trissa qđ piscis gen⁹

Salis conficiendi inaudita ratio.

indigenæ denominant à glebis salsugine imbutis, vnde id elicitur: Nec alio salis genere tota Belgica ad nostram vsq. memoriam vsa est. Qui conficiendi salis modus cum inducto externo exolesceret, excogitatus est alius non minus quæstuosus. Siquidem aducecto ex Hispaniis atq. Aquitanico sinu, rudi ac nigricante sordidoq. sale, exemto limo, excoctisq. sordibus, candidissimum id nostrates efficiunt, rebus asseruandis aptissimum. Vtuntur quoq. Salinatores nostri alio concoquendi salis modo à superiore non multũ diuerso. Nam tertio aut quarto quoq anno, confracto foco atq area, *den heert* vocãt, furca cui capacissima sartago ac patina incumbit, subditoq, igni incalescit, glebas ac fragmenta quæ ex perstillante salsugine ac muria salso liquamine affatim imbuta sunt, in patinam coniiciunt, ea comminuta salo macerant atq. elixant, post horas aliquot subsidente limosa fęce ac sordibus paxillo candidissimum sal eliciunt. Id genus *Cleynzout* nominant, vel *Clinczout*, quod glebæ inter se collisæ propter duritiem, vt silices sonitum clangoremq. edant: Hoc genus salis vt mensis eleganter infertur, easq. exornat, atque ad multos vsus est efficax: ita conseruandis condiendisque rebus minus aptum. Ob id boum tergora ac tegmina coriacea illo sale, vt etiam marino rudi defricant atque obruunt Quocirca Senatusconsulto cautum est nequis eius conditionis salem diuendat, nisi interposito iureiurando attestetur, se non pro syncero ac natiuo qui ex marino eiusq. muria confectus est; sed pro fossili ac factitio venum exponere, nequa fraus aut impostura subesse possit. Nam cum niuei sit candoris, atq omnes optimi salis dotes exhibeat, nõ facile ab ignaris internosci potest, nec discrimen obseruari, nisi ex rebus, quæ illo condiri solent, experimentum sumserint. Citius enim salsamenta atque alia quæq. hoc sale obruta ac confricata sub-

A sale Silt & Sold, vnde Sol patẽ Germanice.

Salem Zelandi quomodo candidum efficiant.

Salis ex glebis confectio.

Quid Zelandis cleynzout.

Senatusconsultũ, ne sal adulteretur.

rancida efficiuntur ac ſubolida, vbi in multã ęſtatem
aſſeruare viſum eſt. Eandem naturã effectumq. ob
tinet quod noſtrates, quoniã exigua infuſa aqua m
rina diutius torretur atq aduritur, *Braedtzout* vocan
ſal ſplendidũ, lucidũ, ſpecioſum, friabile, cruſtoſum
latis ſquamoſiſq, ramentis ac laminis ſtellanti fulg
re radiatis, quod mire à Flandris ac Brabandis exp
titur cum aſſidue, tum maxime in vſu domeſtico, f
quando ſumtuoſis epulis, magnoque apparatu me
ſas inſtruunt. Cum enim ſplendeſcat ac ſpectabil
exiſtat, oculiſq. etiam à longe gratum ſit ac blandia
tur: regales magnificaſque menſas mirifice exorna
Morſibus id rabioſi canis cum melle efficaciter adhi
betur, ſcabiem impugnat, tumores cum fermento
melle, & butyro, atq. adipe ſuillo perrumpit etiam
illos qui graſſante peſte in alis atq. inguine ſe profe
runt. Ex ſale autem cum aqua marina confecta mu
ria aut ſalſilago, præſentanea vi ambuſtis vim ignea
atque vrentem feruorem extrahit, doloreſq. inten
tiſſimos placat ac mitigat, vel ex puluere bambardi
co, vel oleo pice, aqua feruida, pruniſq. accenſis, pra
ſertim ſi tenui peplo ſalſilagine imbuto peruſtæ pa
tes foueãtur. Huiuſmodi enim irrigatione ignea vi
eluitur, atque acerrimi cruciatus cõſopiuntur. Ma
le autem conſulunt ſic affectis qui frigida ac repri
mentia membris applicant, ita enim referiunt, no
extrahunt nec eliciunt ignitum ardorem, eumque
magis infigi partibus contingit. Quocirca inter ini
tia nihil ſalſugine efficacius, vulgo *Pekel*, vel recen
confecta, vel quæ butyro incumbit, fomenti loco
applicata. Cui viribus par Smegma, vulgo Sapo, Bel
gice *Zeepe*, quo veſtibus ac linteis ſordes eluuntur
confecto ex eo linimento cũ melle & butyro. Aqua
quoq. in qua rapæ decoctæ ſunt, tuto adhibetur, qua
vim magis efficacem concipit, ſi nonnihil calcis viu
in illam diſſoluas, ita enim lixiuii modo, adhibita ar
dorem

Sal torridus, Belgice Braedtzout.

Salis efficacia in morſu canis rabidi.

Salſugo ambuſtis vtilis.

Ambuſta refrigerãtia non exigunt.

Smegma ambuſtis idoneum.

Calx cum aqua rapariũ ignitos dolores placat.

…lorem compescit,& absq,morsu desiccat Cæterum
…um aliquot salis genera paulo ante recensuerim:de
…ictitio illo differendum. quod in legitimi salis ino-
…ia,huius vsum nobis præstare possit: vocant hoc ge-
…us Arabes Salkali,ab herba maritima,quibus litto Salkali sa-
…i nostra abunde scatent Enascuntur autẽ apud nos lis genus.
…assim aliquot herbæ salsuginoso succo imbutæ , ex
…uibus sal,si alias denegatum sit, facile elici potest,
…que in domesticum vsum depromi:qualis est Por-
…laca marina Halimo affinis; vt etiã admonet Mat- Matthioli
…iolus in eruendis herbis acer & industrius. Hanc industria.
…ostrates æstate desinente lectam condiunt, ac mu-
…a asseruatam,aut rudi sale obrutam in hibernos v-
…s reponunt,vt Hispani oliuas,cappares, crithmon,
…upetron. Excitat enim appetentiã,ac fastidia nau-
…amq.discutit, siquando ventriculus pituitosis hu-
…oribus oppressus,vel etiam biliosis,cibum respuit.
…ota autẽ herba,vsq ad seminis quod minutum est,
…racematim dependet,maturitatem,portulacam
…am prægrãdem hortensem ac satiuam refert : quã
…tricii etiam sale rudi ac scabroso obruunt ad exci- Portulaca
…ndam cibi auiditatem. An autẽ hæc Portulaca ma- marinæ
…a Halimi nomine sit designanda,nondum statui, cõditura.
…m illa famem excitet, iste arceat. Verum in alpi- Halimini
…s nostris arenosis frutex emergit ac virgultũ duo legitimi
…n aut trium cubitorum altitudine,oleę foliis quę descriptio.
…icis modo longas habet virgas lentas ac flexibi-
…fronde oleam repræsentans , sed folio minore
…ubrotundo superne viridi, inferne imaque sui
…te qua terram inspectat,albescente ac cæsio, fru-
…folliculari,non dissimili verticello,ab instrumẽti
…lliebris similitudine ; nam spondyli seu verticuli,
…go *vvoruel*,ima parte fusis commodis torquen- Vertice-
…rotandisque adhibentur : Qui frutex prorsus ad lus quid.
…hii ac Dioscoridis Halimum accedit, in reprimẽ- Halimus
…rcendaque fame præcipui effectus ; abolet enim. famẽ arcet

appetentiam vitiosam atq. enormem, qua fere mu
lieres circa tertium à conceptu mensem infestari so
lent, & nonnulli conualescentes, quoniam ventri
culus noxiis humoribus atq. acida pituita imbutu
sit: quo fit vt canina appetentia diuexentur, ac bul
Picatio morbus seu Citta. miæ, hoc est, edendi auiditati, quasi bouem esse
deuoraturi, obnoxii, vt fœminæ vitio ꝙ Picatio d
citur, qua alitis huius more carbones, testacea, ma
Punici putamina, aliaq esui inepta deglutiunt: Qu
bus vitiis Halimus frutex cõmode adhibetur, ab e
fectu nomẽ sortitus, foliis oleris more, cũ pingui i
re, nullo sale admixto, decoctis; ita enim obtund
subacerbos illos humores, qui minus naturalẽ app
tentiam excitant, quod etiam admorsus ac dentib
tritus præstare creditur, vt nõnulla naribus tantu
admota animi deliquium discutiũt, ac cor fouent
recreant. Atriplex vero marina colore squalido a
Atriplex marina. inamabili, in aggeribus Zelandicis nusquã non o
uia est: verum non assurgit in vllã altitudinem, s
sessilis est, atq. humi decumbit. Brassica autẽ mari
quę Germana Soldanella statui debet, quam nost
Brassica marina seu Soldanella. tes indigenæ male Portulacæ marinæ asscribunt v
ce gentilicia *Zoulte nelle*, à salsuginoso sapore, Alp
Zelandicis copiose prouenit, halimo, crithmo, em
tro, anthyllidi, iringio confinis ac contermina; ga
det etiam ipsa aura maris, sed tamen illo non irri
tur, nec profunditur, vt alga, de qua postea. He
Brassica marinæ descriptio. hæc humi serpit longis flagellis lentis ac vimin
cauliculis lacte madidis, foliis rubore perfusis, sub
tundis, semine in calycibus subrubentibus nigro,
culis incluso, vtũtur ea ad deiiciendã aluũ, iure p
gui elixata, quo ob acrimoniam atq. amarũ salsu
succã stomacho minus sit infesta. Cęterũ herba I
Herba Kali alia à Trago. Arabibus vocata, nulla apud Zelandos vulgatior
ea siquidem olim maiores nostri vna cum cespiti
ac glebis salsuginosis, ac bitumine quodam imbu
ca

andidiſſimũ ſalem confecerunt, ea ratione ac mo-
o,quem paulo ante indicaui. Eſt autē herba in in-
ima maris noſtri crepidine, quam Oceanus alluit, *Kali ſeu*
otoq Zelandiæ tractu copioſiſſima, quam ego Ver- *Sedi mari*
nicularem vel Craſſulam, vel Æizoon vel Sedũ ma- *ni deſcri-*
inum vocitare ſoleo; caule palmari, erecto, firmo, *ptio.*
ereti, geniculato, atq internodiis diſtincto, vtrinq.
multis agnatis cauliculis rotundis, læuore perpolitis
tq. in ſe cōpactis, qui exemtiles videntur, vt equi-
eto ſeu caudæ equinæ, foliis, qui ex caule ſingulari
emergunt, eoq. ſtipati ſunt, carnoſis, craſſis, ſucco tur
idis, craſſitudine arundinis, nobis *Riet* dicta, quę in-
mbulantium pedibus moram iniiciunt, ac greſſum
emorantur, ſonitumq. ac fragorem in promouen-
dis pedibus excitant, radice exigua, gracili, tenuiter
apillata. Tota herba ab ima ſui parte ad cacumē vſq
eleganti ac pellucido virore perpolita eſt, quę nec hi-
bernis quidem menſibus exoleſcit aut emoritur, ſic
vt laquearibus ædium affixa abſq. aſcititio vllo liquo *Kali her-*
re diutiſſime vireat, vt Aloe: eſt enim mire ſucculē- *ba cancros*
ta, atq natiua humiditate affatim imbuta Noſtrates, *remora-*
quod Cancris infeſta eſt atq. impedimento, *Crab* *tur.*
bequel vocant. Nam cum denſius fruticetur, curſum
illis remoratur, ac difficilem tranſitũ præbet, ita vt ę-
gre extra hanc ſe explicare queant, vbi homines il-
los venantur, atque ad eſcam expetunt. Herba hæc *Kali her*
pecori ouillo gratiſſimum ac ſaluberrimũ pabulum *ba ouibus*
eſt. Nam cum hæ pecudes cœli ſtatu humido hydro- *gratiſſi-*
piſi ac tumoribus ſtrumoſis obnoxiæ ſint, noſtri *den* *ma.*
Bot vocant; huius herbæ paſtu recreantur ac malum
diſcutiunt. Eſt enim ſalſiſſima herba, vt quam aduē-
tante Oceani ęſtu, continenter aqua marina irriga- *Salſa her-*
ri contingat ac madeſcere. Quo fit vt ſubinde con- *ba meden*
ſperſa ſpecioſius adoleſcat ac fruticetur denſius, Qui *tur morbis*
autem hanc in condimenti vſum aſſeruare volunt, *ouium.*
cōſulo vt modice decoctam aceto minus acri potius,

quam muria aut ſalſugine condiant, aut rudi ſale ob-ruāt vt portulacā. Cuiusvſus pituitoſis ſalubrior atq. obeſis,q̄ bilioſis aut macilētis. Subeſt huius herbę ſo-lo, omnibuſq. ꝓpemodū agris maritimis: primū ter-ra argillacea, lenta, tenax, glutinoſa, quæ cōtrectata manib. adhæreſcit, nec fatiſcit, aut facile excutitur;

Georg. 2. *Sed piſcis in morem, ad digitos lenteſcit habendo.*

Cley. à *verbo* Cleuen *dedu-ctū, quod inhærere eſt.*

Adeo vt vbi veſtes commaculauit, ægre eximi eluiq. poſſit, *Cley* noſtri vocant, à lentore, Brabanti *Leem:* hanc ſequitur bituminoſa quædā concretio ac ſub-terranea congeries, Darri, vt alias retuli, vocata, ex qua, tanquā fodinis, glebas eruunt indigenę nigras ac pinguedine imbutas, quæ accenſæ, vt aridi ceſpi-tes, vrentiſſimos calores excitant, atq. in cineres re-dactæ, ſaloq perfuſæ materiam ac fomentum olim noſtratibus præbuerunt conficiendi ſalis. Sed is mo-dus iam in diſſuetudinem venit, ob maximā copiam quæ ex Galliis atq. Hiſpaniis ad nos conuehitur: qui tamen facile in vſum reuocari poſſet, ſi externus Sal hoſtili odio denegetur, aut ex quauis alia cauſa, eius copiam nobis deeſſe contingat. Quocirca nō omni-no operam me luſiſſe puto, qui exoletum, ac iam pri-dem antiquatum hunc conficiendi ſalis modum in memoriam poſtliminio reuocarim: quo aliquando, ſi res poſcat, inſtauretur. Cæterū cum in maritima-rum ſtirpium ac fruticum mentionē inciderim: de Alga nonnihil inſerendum. Siquidem hanc impen-ſe à me ſibi demōſtrari optauit Rēberdus Dodonæ* Medicus Mechlinienſis vir in illuſtranda re herbaria, atq; medica exercenda ſagax & induſtrius. Erigun-tur paſſim locis maritimis moles ac ꝓpugnacula flu-ctibus oppoſita in ipſo ſtatim aditu, primoq. portus acceſſu, ex trabibus, ſudibuſq. rectis ac tranſuerſis, quæ præter ſaxa immenſi ponderis, ſtabiliendo ope-ri iniecta, faſcibus ac lōguriis, cratibusq. inter ſe cō-textis atq implicatis fulciuntur: refert autē hęc ma-

Bitumen Zelandi-cū Darri, ſalis ma-teria.

Remberius Dodo-næus.

Artificia-lis promō-torij de-ſcriptio.

china

hina eminentis promõtorii imaginem, ac nauibus idam tutamq. stationem præbet. Caput hanc structuram non solum nostrates, sed Itali quoq. & Hispani vocant, siue arte constet, siue natura: eoq. etiam nomine in Cosmographicis descriptionib. designatur. Huic Alga copiose vndiq. adhærescit, quæ tametsi vilis sit & abiecta, quod præter prouerbium Virgilius etiam annotauit: *Moles & promontoria Caput vocantur.*

Horridior rusco, proiecta vilior alga.

aliquem tamen in Medicina vsum habet: siquidem dolores podagricos atq articulares mitigat, expurgato primum corpore, inflãmationes discutit, infrigidat atq exiccat multo efficacius, quã lens seu lenticula palustris, quæ est velut muscosum atq. stagnãtis excrementũ, colore viridi, anseribus anatibusque gratissimũ pabulũ. Alga autẽ cum plures habeat differentias, tum illa quę nobis vulgaris est, ramosa spectatur, lubrica, carnosa, geniculata, bullis atq appendicibus prætumidis ac racemosis, quæ primoribus digitis compressæ crepitant, ac sonitum edunt, vt senę folliculi. Cum aũt Alga hæc mẽbraneo folio existat, folliculis turgidis, flatuq. distentis, lucidis, ac læuore perpolitis, magna parte fluitat, atq. aquis supernatat quibus destituta sessilis est, ac flaccescit, sarmentisq. ac sudibus, seu pedamentis tanquam iners & ignaua incumbit. Color vero huic herbæ, rufus est, obtusus fuscus, rauus qui constat ex mixtura fusci & nigri inter cæsium & flauum, saturatæ vmbrosæq. viriditati affinis: sarmentis vero ac palis qui muniendis aggeribus in littore adacti sunt, tenaciter adhærescit tanquam visco aut glutine (nullo radicis adminiculo illita atq implicata) ita vt ægre auelli queat. Altera Algæ species quæ marinę aquæ subest, vt stagnis ac paludibus vlua eaq. stipata se fulcit, folio fęniculaceo et in capillamenti tenuitatẽ extenuato, colore innabili, muscoso quodam ac villoso cõcretu, nostra-

Alga vilior Eclog. *Lẽs aqua quid.* *Algæ descriptio.* *Rauus color qui.* *Secunda Algæ species.*

tes *vvoer*, nonnulli *vveert* vocant, quæ retibus ac sagenis vna cum gammaris ac minutis pisciculis, aliisq purgamentis subducitur. Phycos vero aut fucus marinus Algæ affinis est, illiq forma atq. effectu par, vt Aristoteles sentit, & illo posterior Plinius. Muscus aūt aliud ab iis statui debet. Quorū vna species non solum littoribus, sed etiā rostratis nauib. adnascitur, vbi ex longa pegrinatiōe in portū sunt delatæ, quib. non tam muscus & alga, quā testacea quæq. tū Ethineis pisciculus adhæréscit, quæ nauigia remorantur, ac cursum retardant: ob id nostrates scopis asperioribus defricant, & ferramētis vncis atq. incuruis deradūt, quo carina vncta ac læuore perpolita feratur cōcitatius, totaq velificatio perficiatur celerius. Est aūt vulgare hoc musci genus in Oceano Belgico copiosissimū, colore virescente atq. herbaceo, quod tamē in flauum aut subluteū elanguescat, vt æstate desinente vitis pampini aut arborum folia, nulla radice fultum aut subnixum, tenacitate tamen quadā solo cui incumbit. affigitur, vel extremis littorum oris ac marginibus expansum, emergente mari attollitur, ac subsidente demittitur. Cæterū muscus maris qui à Dioscoride describitur, ab hoc ꝓrsus diuersus; siquidem ea herba censeri debet, aut fruticosa concretio ac villosa congeries, tenuibus festucis, cauliculis exilibus, ima parte lignosis, folliculis capillaceis, crispis ac cirratis, colore incano ac cinericeo, vestutate rubicundo, odore vt Abrotano, aut Absinthio marino cum grauitate iucundo, verminosis, & qui lumbricis infestantur, efficax & pręsentanea, redacta in puluerem herba, eaq denarii aut drachmæ pondere ex vino exhibita; est enim pari effectu cum absinthio Seriphio seu marino, illiq. affinis & cognata, vbi primū emergit atq. emicat, si numerosa folia, ac fruticātes cauliculos, sin cincinnatas cirratasq fimbrias spectes. Corallinam circumforanei vocant, quoniā Corallio qui

Li. 6 c. 13. histor. animalium.

Muscus marinus fruticosa concretio.

Corallina à Corallij amplexus herba.

qui in mari Ligustico, aliisq littoribus retibus subducitur, adhęrescat atq. implicata sit. Sunt autem apud Zelandos Belgarum extremos, quos Mattiacos Tacitus vocat à sociali cōcordia, vt paulo post explicabo fusius. longe lateq. exporrectæ planicies atq ab aggerum descensu, vberrima pecori saginando pascua, in quibus se proferunt variæ herbarũ species, Empetrum, Crithmum, Kali seu Sedũ marinum, Atriplex, Portulaca, Brassica marina, Halimus, Ononis seu resta bouis, flore purpureo ac ramusculis aculeatis atterendis calculis accommoda, Alga, Corallina fruticulus. Rhamnus vero arenosis dumosisq collibus familiaris est tricubitali altitudine, quibusdam locis arborescens, vt Paliurus, quæ minus fœcunda, ramis rigidis ac frangi contumacibus, oleæ foliis, sed angustioribus, superne viridibus, ima sui parte qua terrã spectat, albicantibus, baccis seu acinis rotunditate ac magnitudine myrti aut pisæ Romanẽsis, in se numerosa congerie racematim compactis, ac ramis arcte implicatis affixisq perexiguo petioli appendice, colore flauescente ac luteo, maturitate crocato, sapore acido ac peracerbo, quiq. affatim saliuam elicit, ac febricitantibus sitim cōpescit, vnico intus nucleo aut vinaceo, nõ lapidoso, vt corno aut oxyacãthę, hoc est spinæ illi acutæ quæ mẽse Maio, vbi omnia florescũt, spectabilis est & odorata, aut Crespino, quæ vulgo Berberis dicitur, sed qui dentibus facile atteratur: quod vero dumetis atq. arenosis locis peculiaris, Zelandis *duyn besyen* vocantur: Adornantur autem apud nos hoc virgulto cœnacula ac triclinea ineũte autumno, quo baccæ luteo colore suffundi incipiunt, atque in multam hiemem spectaculo sunt, oculosque reficiunt, atque acido sapore nauseanti ac fastidioso palato gratificantur. Meminit huius fruticis Dauid qui multis locis appositissimas similitudines ad persuasionem profert in religionis negotio, ex naturę

Zelandi Mattiaci dicti à sociali concordia.

Rhamni descriptio.

Psal.57. rebus concinne petitas: Antequam ſpinæ veſtræ, inquit, adoleuerint, atq obdureſcant in ramum, conteret ac conuellet vos Dominus, & liqueſcere faciet, vt limacem ac partum abortiuum. Quod deſignat improborum factiones, tyrannidem, minas, potentiam, conatus, molimina irrita fore, atque inualida, nec ad inferenda incommoda, vllis viribus inſtructa à rhamno deſumta ſimilitudine frutice vbi adoleuit aculeis infeſto nã ineunte vere tener eſt, mollis, tractabilis, ac minus noxius. Sunt autem in locis hiſce maritimis complures herbæ ac frutices, quarum nõnullæ à littoribus remotiores auram quidem marinam cõcipiunt, at ſalo non perfunduntur: aliæ ſubinde irrigantur maris aſpergine, ſiquando exundat Oceanus, vt hibernis menſibus aſſolet Luna vel plena, vel primũ incoata: quo fit vt omnes ſtirpes maritimæ ſqualido ſint colore, atq. incano, tum minus quam hortenſes, floridæ, nec virore tam grato atque amabili: quarũ tamẽ nonnullæ translatæ, ac cultu domitæ, ſpectatiores euadũt, ac frõndeſcunt virentq ſpecioſius Simile quiddã perſpicimus in cerdonibus, piſtoribus, qui furno adſtant, carbonariis, fabris ferrariis, aurificib. qui argentũ inaurant, quod argento viuo perficitur, vt iis qui ſtannũ, æs, cuprum, plumbum cudunt: qui omnes ſuo ſe colore produnt. ac non natiuum, ſed ex emanantibus vaporibus ac circumfuſo aere alienum atq. aſcititium exhibent, ita vt plerique eorum colore buxeo, muſtellino, lurido, giluo, fuſco, fuliginoſo conſpiciantur: qui ſi aliud vitæ genus adſciſcant, ac deſerto plebeio, patricio more viuere inceptent, confeſtim alius oris decor ac vultu totoq. corporis habitu dignitas elucere incipit tametſi ferequidã referant veteris opificii veſtigia, quibus olim erant aſſueti: quod ipſum etiam in ſeruis, ancillis, ruſticis obſeruamus, qui ad herilem dignitatem emergunt, in quibus fere aliqua elucet ac ſe profert plebeia conditio.

Dauidis locus explicatus.

Maritimæ herbæ ſqualidæ.

Simile à ſordibus opificibus.

Opificia quædam colorẽ homini immutant.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE NATURÆ dignitate & præstantia,

LIBER QVARTVS.

De vi effectuq; Lunæ, cuius motu impellitur Oceanus, & quid moribundis ac morbo deploratis obuenire soleat, vbi cũ morte luctantur, atq; è vita emigrare incipiunt, ex accessu recessuq; Oceani ac Lunæ decursu, cuius vires efficacius, quam cæteri, percipiunt atq; experiuntur maritimi.

CAP. I

VA vi polleat sidus hoc nocti illustrandæ attributum, familiare nobis ac proximum, cuius vis animalium corporib. incũbit, atq. humores exagitat, superius demõstratum est. Verum cum mire sit efficax non solum in concitandis ciendisq. tempestatibus ac fluctibus marinis, sed etiam in inferendis exasperandisque morbis, nempe apoplexia, lethargo, stupore, epilepsia, paralysi, hydropisi, catarrhis, ac pituitæ fluxionibus, paulo accuratius de huius natura differendum, eoque magis quod Belgæ Oceani accolæ eius vim efficacius percipiant; quã qui ab illo sunt remotiores: cum enim proxime consistant, illoque sidere in Occidentẽ inclinato, propius illustrentur, nec vlla obstent vel nemora vel montes: manifeste vim Lunæ concipiunt, ac humidis illius radiis affluentius madescunt atq. irrigantur. Nam vt Plinius ait, Luna fœmineum ac molle, nocturnũq. sidus, humorẽ mouet quidem: at vt Sol, nõ attrahit, cunctaq. humifico spiritu implet, ac turgida efficit; quo fit vt q regiones humidas frigidasq occupant, excremẽtis ac pituita scateant, ac subinde tussi raucedini, coryzæ, multisq. aliis fluxionib ac catarrhis obnoxii

Genes. 1.

Luna suis quos morbos acuat.

Lib. 2. ca. 100.

sint ac infestentur, præsertim otiosi, ignaui, sedentarii, & qui rarius exercitationi aut labori insistunt, in quos propter humorum redundantiam Luna potentius vim suam exerit, ita vt isti præ cæteris eius motibus effectibusq sint expositi. Nam baiuli, nautæ, vectores, agricolæ, compluresq. alii laboribus assueti, qui excitato auctoq calore natiuo excrementa siqua aceruata sunt, cõficiunt, minus huius sideris incõmodo afficiũtur, nec magnopere illius vim percipiũt Cęterũ vt q̃ longo à me vsu atq experiẽtia obseruata sunt, proferam quam vim naturæ parẽs qui vsibus nostris omnia accommodat, Lunæ attribuit, pręter nocturnam illam facem ac clarissimã lucẽqua mutuato à sole lumine, mortales illustrat, præter ea quæ conchyliis, ostreis, piscibus, satis, herbis, arboribus incrementa confert, obiter indicabo. Plinius ex Aristotelis sententia, Nullum animal in Oceano Gallico, nisi æstu recedente, expirare aut extingui asserit: cuius sententiam vt non ausim contentiose improbare aut refellere; ita hoc cuique testatum esse volo, non exacte omnia illius opinioni respõdere: cum nonnullos deprehenderim, ex decursu aspectuq Lunæ, Oceani accessu, atque aduentante æstu expirare: plerosq in recessu ac subsidente fluxu opprimi. Siquidem in maritimo Belgicæ regionis tractu, pro humorum redundantia ac deflexu, diuersam obseruo emigrandi conditionem ac modum, Alii enim ex Lunæ decursu, cuius impulsu fertur Oceanus, intumescente fluctu, alii subsidente vel intereunt, vel conualescunt, humoribus scilicet spiritibusq motu atque aspectu sideris, vel agitatis vel sopitis Sic in pronuntianda Crisi, hoc est, deferendo iudicio quod vel mortẽ vel salutẽ denuntiat omnes quos morbis tẽtari obseruo qui in humorum plenitudine consistunt, ceu pulmonis inflãmatione pleuritide, angina, apoplexia, lethargo, morbisque pituitosis

Otiosi catarrhis obnoxij. Otiosi lunæ effectibus expositi,

Li.1. Hist. cap 98.

Obesi in æstu maris accedente periclitantur.

tosis atque intercutaneis, quibus corpus intumescit, atq, hydrope suffocatur, Luna plena atq orbiculata, æstuque exundãte extinctũ iri pronuntio, aut saltẽ plerosq. eorum pro morbi ac corporis conditione ac natura manifestã alterationẽ subituros subsequente subita sudoris vel sanguinis eruptione, vel ex quauis parte aliqua humoris redundantis euacuatione ac profluuio Hecticos vero, hoc est, tabe, marcore, siccitate, nutrimenti defectu obnoxios, deniq. silicernia, decrepitos ac capulares senes, silẽti luna, fluctuque subsidente interituros denuntio. Et quo plenitudinis aut defectus causa maior aut minor in corpore cõsistit, eo vel serius vel citius morte sopiũtur. Ita qui aquis distẽti sunt, qui corpore opimo existũt atque obeso, si ancipiti dubioq morbo, & qui ex humorum redundantia contrahitur, corripiuntur, statim accedente æstu ac vergente in plenilunium aut nouilunium sidere opprimuntur. Nonnulli vbi fluctus iam medium obtinent: alii cum in summo constiterit Oceanus, vitę finem imponunt. Ediuerso qui sicco sũt aridoq corpore, macilẽti, strigosi, squalidi, exangues, extenuati, subsidente labenteq. æstu, atq. in Occidentem conuerso sidere sensim placideque obdormiscunt. Eorum nonnulli pro virium defectu defluxu medio: nonnulli extremo, portuque vacuo.

Sicci & aridi in Oceani defluxu moriuntur.

Nec solum ægrototorum corpora ab externis hisce causis afficiuntur, sed etiam qui inculpata sanitate fruuntur, Lunæ vires effectusq percipiunt: verum quo quisque magis ab optima temperie deflexerit, eo promtius doloribus infestatur, atq, auræ Lunæque mutationib. fit obnoxius, præsertim vbi huiusmodi corporibus vitiosi putridiq humores subsunt, Sic Luna vel incoata primũ vel plena, atq. in orbẽ circinata, flanteq. vento rigido, musculi, membranæ, nerui, panniculi, tendines rigescunt, ac contracti contortiq. doloribus acrius concitantur. Hæc

Sani aque ac ægroti lunæ vim percipiũt.

de Lunæ vi atque efficacia, motuque Oceani nemo vt vana aut anilia figmenta respuat, cum nihil illo certius, nec veritati magis consentaneum: siquidem huic rei fidem facit experientia, illique ratio suffragatur etiam in iis quæ inanima sunt & sensus expertia. Nam pelles cetosæ ex vitulo marino seu phoca detractę, rigescunt, ac pili eriguntur accedente maris æstu: rursus demittuntur ac flaccescunt, eo subsidēte, quod & Plinius non subticuit. Tale quiddam etiam in terrestribus quadrupedibus obseruamus, quarum pleræque in arboribus victum venantur; nam Sebellinæ atque Armelinæ pelles si in imo arcæ reponantur, illasque vestibus impositis oneres, post triduum plus minus in summum emersisse videbis præsertim Sebellinas, vulgo *Sabel.* Cum. n. animal id agile sit & inquietum: non dissimilis fere mobilitas tegmini detracto inhæret, præsertim vbi Aquilonio flatu, hibernisq siccitatibus ac gelu rigido auulsum est. Nam si vlli animantium pelles æstiuis mensibus detraxeris, cuniculis, pantheris, leopardis, lyncibus, hyænis, felibus, vulpeculis, sciuris, mustelis, & quas Martes, viuerras, vocāt & foinas, tum plerisq aliis, ex quibus in hibernos vsus tegumenta conficimus, magna ex parte pili defluunt; quoniam illorum radices non fixe inhęrescunt, hiante scilicet laxaque cute; quo fit vt huiusmodi pellib. suffultæ vestes, à blattis ac tineis citius infestentur, quod intempestiue, nec opportuna anni parte à corporibus exemtæ detractæque sint. Quocirca inconsulte faciunt qui æstiuis mensibus, flanteque Austro vel Africo, culcitras, lodices, tegeticulas, aulæa ac tapetas, vestesq. cultiores in feriarum festorumq. dierum vsum repositas, ac decorem asseruatas, quas nuptiales Matthæus vocat, Australi potius auræ, quam Aquilonari ventilandas exponunt, aeriq. humido obiiciunt, cum frigore ac siccitate cœli obdurescāt tegmina, & indumēta quę qua

Pellium quarundā natura in erigendis pilis.

Pelles quādo animātibus detrahendæ.

Cap. 21. Quid vestibus tineas innasci prohibeat.

que melioreſant: tali ſiquidem ratione vermiculos, teredines, tineas, blattas quę veſtimenta depopulāter, ac vel corroſione vel attritu vitiant, exareſcere cōtingit & aboleri. Frigida ſiquidē & ſicca aſſeruādis rebus accōmoda, tū crebra cōcuſſio ac cōquaſſatio, quæ puluerulenta quęq. ac ſitū mucoremq diſcutit. Nā quæcunq. immota arcis ac loculis cōcluduntur, nec perflari cōtingit, aut flatibus agitari, putēt, ſordeſcūt, olida efficiuntur, ac detrimenta cōcipiunt, atq. in dies efficiuntur deteriora. Nec etiā nocturno tēpore cubili imponi debēt, aut lecto admoueri. nā ſudor qui ex tepēte madidoq per nocturnā quietē corpore emanat, atque expirat, in veſtes atq indumenta, cōtectaſq. chlamydes aſſumitur, ſic vt tepore quodā ac corporis exhalatione imbuta ac perfuſa, materiam corruptionis concipiant. Calida n & humida progenerādis ſordidis animalculis idonea, quo fit vt æſtiuis mēſibus, auraq. ſubtepida, conclauia, ædes, cœnacula, triclinia, arcæ, cellæ, promtuaria, horti limacibus, cochleis, vermiculis, cimibus, muſcis, culicibus, erucis, crabronibus, veſpis, ſcarabeis, corpora vero pulicibus, ac pediculis lendibuſq ſcateant, quæ hibernis menſibus minus cōſpiciūtur, aut infeſta ſunt. Omnes itaque hirſutæ illæ crinitæque beſtiæ, tum quæ tenera molliq; lanugine contectæ ſunt ex quibus ſumtuoſæ pelles ac tegmina conficiuntur, in frigidis potius quā calidis regionibus degūt, eoq. minus patiuntur pilorū defluuium, quod cōtractior ſit cutis, ac condenſa aſtrictaq. frigore pellis: quo fit ut pilos tenacius amplectatur, nec cito defluant, aut in auras diffuſi euaneſcāt. Sic apud Zelandos in ipſo propemodum Oceani aditu immēſa conſpicitur vis cuniculorum, qua tota Brabantia poſt ſolſtitiū autumnale vſque ad veris initium alitur: nec leporum exiguus numerus magnitudinis inuſitatæ, carne non minus ſalubri quam ſuaui, & quæ (vt ridiculi quidam nugantur) non ſalſeſcat. Oberrant autem

Tepor lecti pelles deteriores efficit.

Quæ qualitas vermiculos progignat.

Æſtate ædes & corpora beſtiolis ſcatent.

Zelandia cuniculis fæcunda.

in monticulis ac collibus arenosis nonnulla sui parte Septentrioni aut Occidenti solstitiali, nō arte, sed natura oppositis, ita vt ex aeris frigiditate, atq arenę siccitate saluberrimi existant, ac mire agiles, multo magis quam in caueis pasti ac saginati, præsertim si sanguine humano alantur, vt Chirurgos quosdam factitasse audio apud plerasq. nationes, qui sanguinē quem hominibus nonnunquā morbidis incisa vena adimunt, huiusmodi bestiolis obiiciunt: quo quidē mire saginantur & pinguescunt, sed alimento insalubri, atq. hominibus noxio. Syluestres itaq. inquieti, exercitati, instabiles, palantes, esui salubriores, quorum etiam pelles ac tegmen densius est, multisque crinibus fixius inhærentibus magis obsitum.

Cuniculi humano sanguine pasti insalubre.

De Zelandiæ insulis, ac gentis huius natura conditione, moribus, origine: & quantum commoditatis atq. emolumenti huius regionis fundus ac soli vbertas exteris adferat, compendiosa ac dilucida descriptio, in qua obiter refricatur rerum gestarum memoria, multæq. naturales causæ explicantur.

CAP. II.

CVm tam multa proferat Zelandiæ regio, quæ exteris etiam ad vitæ vsum ac commoditatem cōducunt ac sunt necessaria: miror à plerisq. hanc tam abiectam ac despicatam censeri. Nam præter insignes atq in immensum fastigiatas lauros (vt à telluris beneficio exordiar) perpolitis maturitate baccis onustas, quæ Brabandis denegatæ sunt: prętereffi caces & salubres herbas, cum medendis morbis, tum esui accommodas; præter sal candidissimum, quod ciuium industria conficitur: præter Rubiam, gatansam Gallis, nostris *Meedecrappe* nominatam, adornātis pannis, ne color deflorescat, eumq. intime concipiant, necessariā: præter triticū quo nusquā gentiū candidius aut magis pōderosū: prętertot salsamenta ac vento induratas saperdas: pręter imensam pisciū copiā quę quotidie recēs aduecta, in oēs Europę partes

Zelandici soli vbertas.

Rubea radix & alumen durabili colore pannos imbuit.

es distributur, vrbes exhibet eleganter extructas, atq. in iis ædificia splendida, re domestica ac supellectile concinne exornata, ita vt omnia passim nitida onspiciantur, culta, expolita, q vnice nuper admiatus est illustrissimus Hispaniarũ Rex Philippus Belij princeps, & quib. stipat' erat, Proceres aulici. Acedunt his omnib. portus cõmodi, fidæq. ac tutæ naiũ stationes, omni nationi exposite, atq. ad frequenndas remotissimas regiones, quocunq terrarum ursum instituere libeat, aptissimæ, nec illi negotio esunt exercitati naucleri, ac viri nautici, quibus oẽs ceani recessus sunt explorati. Quanta vero soli vertas, quam pingues ac glutinosæ glebæ, quã feras ac fœcundi agri, quam numerosi armentorũ peudumq greges, nõ facile vlli fidem feceris, nisi prous illi sint conspecta, vti etiam vberrima saginan- pecori pascua non solum intra exporrectos agges ac ambitus, sed etiã extra littora, in ipsa Oceani epidine, in quib. oberrant pecudũ aliquot myriaes maximo negotiatorum emolumento, quæstuq. perrimo, non solũ supra vulgarẽ magnitudinẽ, sed poris etiam delicati atq. exquisiti, soli ac graminũ neficio, q saluberrimum iis pabulum suppeditat, eo vt exteri quoq summopere iis delectentur, ita Vitilitigatores, hoc est, qui sectandis litibus dediti nt, nullis donariis (modo aurum demas) aduocatis procuratoribus melius gratificentur, quam si vilfas huiusmodi oues ac Zelandicos verueces illorũ linæ inferant, tum demum enim res illis cordi esincipit, ac causæ insistunt: quibus si accedat case ouillus virore perfusus inusitatæ magnitudinis, que immensi ponderis, nihil adferri potest ad rei mmendationẽ gratius. Tali siquidem condimenirritari solẽt ad potum ac repotia etiam saturi, ac no affluentiore paulo ante perfusi De aeris autem landici clementia non ausim multa polliceri, vt

Regi Hispan. Philippo grata Zelandorũ munditiæ.

Aduocati muneribꝰ afficiũtur.

Caseus viridis appetentiam acuit.

Aer Zolandicus qualis.

qui in nonnullis partib. ſit paulo aſperior, & quam vicinarum gentium minus ſalubris, præſertim æſtate ob paludum & ſtagnorum graues halitus, & quod regio arborib minus conſita Hoc tamen habet commodi, quod contagioni ac peſtiferis morbis minus ſit obnoxius, ac ſerius inficiatur: at infectus immaniter in hominũ corpora graſſatur, nec facile conquieſcit. Vt enim lignum durum ægre quidem igneſcit, ac flammã concipit, at incenſum difficile reſtinguitur: ita corpora Aquilonis flatib. ac marina aura indurata minus promte virus concipiunt, peſte vero correpta ægre hanc excutiunt Aqua quoq putealis in inſulis non ita pridem ex mari vindicatis, parum ſapida eſt aut ſalubris, ac vel ſalſæ qualitatis, vel vliginoſi fundi, ſaporisq ingrati particeps Tametſi in ciuitate Zirizæa putei exiſtant, qui ne aquæ quidem fluuiatili cedant, aut liquore pluuio ſint inferiores. Regionem hanc maritimam veteribus olim non fuiſſe incognitam ex Cornelio Tacito colligi poteſt: nõ hoc equidem, quo nunc innoteſcit, nomine, ſed ex vſu ac vulgata alloquendi conſuetudine ac compellatione, qua populares atq. indigenæ inter ſe ſũt vſi: itaq Mattiacorũ illos nomine deſignat, cum inquit: Eſt in eodẽ obſequio Mattiacorũ gens, Batauis ſimilis, niſi quod ipſi terræ ſuę ſolo acrius animãtur. Quo indicat, tametſi Batauis ſiue Hollandis à cauitate terræ ſic denominatis vicini ſint ac finitimi, ita vt inter illos referri debeant, vulgari tantum nominis appellatione diſcretos, atq Oceano propiores magis feroces eſſe, vt reuera ſunt, ac viribus; ingenio, ſolertia, verſutiis, calliditate, fallaciis, captionibus, negotiandi peritia, ac conquirẽdi induſtria ſuperiores. Quod aũt Mattiaci nominentur, non à loco aut duce aliquo, ſed à populari appellatione, atque vſitato loquendi more enatum eſt, nempe à *Maet*, quæ vox in quotidiano ſermone ac congreſſu familiari oĩum apu

Zelandiæ aer cur ſerius inficiatur.

Simile ab ignitis rebus.

Aqua in Zelandia qualis.

Zirizæa puteos ſalubres habet.

Zelandia an veteribus cognita.

Lib. De moribus Germanorum.

Zelandi callidi & induſtrij.

Vnde Zelandi Mattiaci dicti

apud nos actionũ, contractuum, periculorũ, ac totius volũtatis, cõsilij, laboris sociũ comitẽq. sonat, omniumq rerũ quas inter se exercent participem ac consortem. Ita omnes gregales, venalitij, consodales, & quotquot unita societate, fido firmoq animorũ consensu facultates ac copias suas in cõmune conferunt emolumenti ac quæstus spe, ex nautarũ consuetudine, quorũ maxima in iis regionib9 copia, *Maet*, voce gentilitia ac vernacula nominantur, hoc est, coniuncti ac sociati. In magistratu vero, aut dignitate aliqua illustri, vel Consulari vel Senatoria, omniq munere publico, quęstura, ædilitate, pupillorum tutela, testamentorũ procuratione, aliisq. functionib. *Veynout* sese vocant, etiã qui apud nos consulatu funguntur, quod Latinis collegã, sonat. Ex vetusta itaq consuetudine ac vulgato loquẽdi more, quem inter has gentes obseruabant Romani, cum in iis regionibus versarentur, illasq terras sibi vectigales ac tributarias facerent, aut in societatem ac tutelam Romanæ potentiæ assumerent, Mattiacos vocabant: vt qui apud Germanos *Herman* nominatur, Arminium; atque apud Cæsarem in Commentariis, *Ambachs heeren*, Ambactos. Eo enim nomine designant Belgæ illustres aliquot viros, penes quos est summa rerum, atque in eo coloniæ alicuius seu municipij ambitu, vlloque territorio, dominatus. Nam Zelandiæ nomen recens est, ac veteribus incognitum, à terra ac mari conflatum, quasi dicas, terram ac solum maritimum: mari enim vndique cingitur, multisq. insulis distincta est, nempe quindecim, tametsi paucis abhinc annis magnam cladem huic regioni Oceanus intulit, cuius sæuitia atque immanitate magna Zelandiæ pars diuulsis ac dissipatis funditus aggeribus, salo oppressa est, atq. mari æquata: subsistunt tamen insignes aliquot insulæ, quarum tres præcipuæ cũ Oceani æstu continenter luctantur, atq immen-

Collega quo nomine Zelãdis dicitur.

Lib. 4. belli Gallici.

Ambacti qui Zelandis.

Zelandia insulis fœcunda.

ſis ſumtibus (quod non facile Principi, aut qui illius vices obeunt, perſuaderi poteſt) aduerſus barbarum hoc atq. indomitũ elementũ ægre ſe tuentur. Inter has primũ ex alto in portum delatis ſe offert Vvallachria, vel ab eius cultore ſic denominata, vel vt conijcio, à Gallis qui hanc orã frequentabant, qui Belgica voce etiam nunc *VValen* vocãtur, impuberes eorũ *VVaelkens*, aut ab ea Britãniæ parte, in qua verſus occidentem conſiſtunt Vvalli apud Anglos præcipuæ nobilitatis viri, à Gallis etiam oriundi, quod idioma illorum adhuc indicat. Inſula hæc ab ortu Brabantię obuerſa eſt, à meridie Flãdriæ, ab Aquilone Batauiæ ſiue Hollandiæ, ab occaſu æquinoctiali Britanniæ in quã breuiſſimus eſt traiectus, & à qua parte primus in Oceanum ingreſſus quocunq. terrarum viſum ſit nauigationis curſum dirigere. Præbet.n. Arnemuda Metelliburgi municipiũ, tutiſſimũ omnib. portum, fidamq. nauium ſtationem: nam hîc pręcipue claſſis quãlibet numeroſa inſtruitur, in quemcũq. Oceani tractũ velificatio perficitur. Cũ aũt hæc inſula præter fundi aliquot appẽdices ſeri⁹ illi annexas (*Polders* noſtri vocãt) octo miliariũ ambitũ conficiat, vt etiã Scaldia, cui intra centum annos iugerum tria millia auulſa ſunt, cultiſſimis aliquot pagis ac villis diſtincta ſit, tum vnum habet emporium negotiatorũ frequentatione celebre cumprimis ac illuſtre Metelliburgum, à Metello præcipuę nobilitatis ac Conſularis dignitatis apud Romanos viro id nomen, vt plerique opinantur, conſequutũ, cum ego à Burgo, hoc eſt, munito atque eminente caſtro, aut arce rupeq. inacceſſa, quale apud Romanos Saxum Tarpeium, denominatum putem, quod in inſulæ huius meditullio, ac velut centro conſiſtat. Quæ loca occupare ſolent, ac præſidio munire duces præfectique regionum, quo ex editiore loco tanquam è ſublimi ſpecula, ac velut in excubiis collocati omnia ſpectarẽt, atque

Vvalachria vnde dicta.
Vvalachriæ ſit⁹.
Arnemuda portus.
Metelliburgum emporiũ.
Quid Germanis. Burgh.

atque incursionibus hostium obsisterẽt. Hinc enim apud Belgas emersit Burgimagistri, & Burggrauij dignitas, quod penes hos sit summa potestas, & loci illius præfectura. Nec tamen diffiteor, quin ad huius Conditorẽ referri possit, à quo tali loco hoc propugnaculum cõtra hostiles impetus sit erectum. Distat aũt à Metelliburgo versus Africum seu Occasum hibernum, interuallo sexdecim stadiorũ quæ bis mille passus conficiunt, aut bina miliaria, verbecula exiguo quidẽ murorum ambitu, sed arte ac natura munito qua parte mari obuersa est, quæ strenuis piscatoribus atque exercitatis naucleris quos Pilotas vocant, referta, Flissinga nominatur, non Vlyssea ab Vlysse, vt quidã nugantur, producta origine, sed ab vrceo aut lagena potius, quod poculi genus fictile, superne angusti oris est, ne imprudenter liquor effundi possit, in medio, distẽto ac capaciore ventriculo, q circa imum gracilescit, ac sensim extenuatur, Belgis *Een Flessche* nominata. Cuius imagine, Ciuitatis hui⁹ vexilla ac manipuli, quos etiam nauiũ malis in vertice erectos conspicimus, insigniti sunt. Cũ aũt loci huius incolæ suauiter se poculis reficiant, nec ab iis etiam abhorreant fœminæ, aliquando in hoc certamine viris robustiores, ab amplexu lagenæ qua singulariter afficiuntur, eamq. identidem exhaurire gestiunt, nomẽ hoc consequuti sunt, aut idipsum sibi à potandi consuetudine asciuerunt: quæ quidẽ inter hos inoleuit, nõ vt inebriẽtur, sed inter se exhilarescant, atq animi nebulas discutiant Sunt enim com plures in hac regione tetrici, mœsti, superciliosi, melancholici, qui affectus à Brabantis ac Flandris sunt alieni, vt quos non triste Saturni ac Martis, sed lætũ & salutare Iouis & Mercurij sidus informat, eoq. fit vt Zelandi qui percipiunt excutiendas illas animi molestias, Geniales esse studeant, atq. affluentiore potu has animi carnificinas opprimere. Versus ortũ

Flißinga ciuitas.

Lagena quale poculi gen⁹.

Nomen à re inditũ. Flißinga.

Zelandi cur poculis addicti.

æquinoctialem Scaldię opposita, abest à Metellibur-
go pari propemodum distantia, ac totidem passibus
Campoueria ciuitas, perangusto mœnium ambitu,
paucis abhinc annis Scotorum frequentatione cele-
bris, nomen id à freto obtinet, quod ab ea littoris o-
ra in vlteriorē Campæ ripam ac sinū, qui Noortbe-
uelandiæ annexus est, transferri homines soleant.
Primus enī portus, ac nauium cymbarumq. statio,
qua conscensa naui aut scapha traiicimus, *Veer* Bel-
gis dicitur, aliis *Vaert*: Latine traiectus & trāsuectio
Huic Aquilonem versus, aut ab ortu solstitiali oppo-
sita est Scaldia à præterlabente Scalde flumine sic
nominata; quæ cū multis populosis pagis ac coloniis
distincta sit, plurimas exhibeat rusticanas villas, ple-
raque vrbana atq. antiquæ nobilitatis prædia ac pa-
latia, vt Haemstediū, & Renissæ affinem Moermon-
dam tum pręter Brouersauiam nō ignobile munici-
pium: Ciuitas Zirizæa à cōditore nomen sortita hā
insulam præcipue exornat, quæ anno redemti orbis
849 imperante Lothario primū in formā ciuitatis ę-
dificari cœpta, ac mœniū ambitu muniri, ex paruis
initiis in eum splendorē adaucta est, vt nulla clarissi-
marum ciuitatum sit inferior De qua hoc citra oēm
ambitionem, aut immodicum erga patriam affect-
ausim testari, plurimis illā viris eruditis, præclarisq;
ingeniis fœcundam esse ac feracem, negotiatoribus
prouidis ac sagacibus refertam, quibus ex re frumen-
taria ac lectissimo tritico, ex niuei candoris sale, e
rubio seu garansa, salsamentorum ac piscium copia
armentorum pecudumque immensa vi quæstus ac-
cedit vberrimus. In re familiari ac domestica, omni
elegantia, nitida, expolita; mensa frugalis ac mode-
rata, nec vnquam prodigaliter sumtuosa: in merca-
tura exercenda nemo non ciuium solers atq. indu-
strius, lucri auidus, ad rem attentus, in tenuiores t
atq. inquilinos inopia pressos liberalis ac beneficus
it

Veria ciuitas. *Veria ciuitas vnde dicta.*

Scaldia insula à flumine sic dicta.

Zirizæa quando primum erecta.

Zirizæi literis affiniuntur.

in cæteros vero hoſpitalis, blandus, comis, affabilis, candidus, atq. abſq omni ſimulatione ac fucata ſpecie, nulli non obuius & expoſitus: in pietate ac Dei cultu religioni quam ſuperſtitioni propior. Quod vero ad populares ac loci huius indigenas attinet, nuſquam gentium tam dextri, tantaq. ſagacitate in odorandis explorãdisq impoſtoribus, captioſis, fraudulentis, ſubdolis, inſidioſis aſſentatoribus, quamlibet ſcite adulentur, palpent, blandiantur, aures titillent ac ſcalpturiant, adeo vt non facile horum technis, fucis, fallaciis, verſutiis decipiantur, ſed illas e-ueſtigio deprehendant; *Zelandi aſtuti.*

Dignoſcere cauti
Quid ſolidum crepet, & pictæ tectoria lingua,
Nequa ſubærato mendoſum tinniat auro: *Perſ. Satyr. 5.*

Vt aſſolet iis quib. aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promtum. Ab hac diiudicandi peritia emerſerunt in Belgas aliquot (exhibita aliquando populari Comœdia) hæc vulgata dicteria, dictante morione, nequis offenderetur Brabantus hilaris, feſtiuus, ridiculus, in ſcenicis Comiciſq. morib. immodicus: Flander mulieroſus, ſalax, intẽperans, libidinoſus, petulcus, laſciuus: Hollãdus ſimplex, improuid⁹, incautus, infacetus, iners, ſegnis, ſomniculoſus, ſtolidus, ac minime aſtutus: Zelandus callidus, vafer, verſipellis, aſtutus, ſubdolus, captioſus, verſutus. Qui affectus etiã ingraueſcẽte ætate ac ſenectute vires cõcipiunt, ſeſeq efficacius proferũt, niſi domita naturæ propenſione, atq. inſtitutione aliter cõdocefacta ad meliorẽ frugẽ perducatur. Siquidẽ infimę plebis iſta sũt vitia, ac gẽtilitii mores, non patriciorũ aut virorũ illuſtrium q liberaliter educãtur. Cũ aũt omni nationi ſui adſint affectus ac vitia, mores, propenſiones, ſtudia, hoc eſt, inſtituta quib. ſe quiſq applicare ſolet, tũ huic quoq genti, à qua nihil human: alienum, non deſunt genuini inſitiq. affect⁹, ad quos naturæ incli- *Belgarũ inferiorũ aliquot propenſiones.* *Mores gẽtilitij plebi peculiares.* *Ois natio ſuis vitiis imbuta.*

natione feruntur, partim ex circūfuso aere qui manifesto corpore afficit, partim, vt alimenta prætereā, ex parentum natura, auitisq. moribus, ac vulgari vitæ consuetudine, quæ aliquādo ita inoleuit ac menti infixa est, vt vix eximi queat: quo fit (si patricios demas, qui nusquam non cultu ac doctrina expoliti sunt) vt gregaria ac promiscua multitudo passim inhumana sit, rudis, agrestis, ferox, crudelis, indomita, atq à ciuili vitæ consuetudine aliena, quascunq. etiā nationes excutias. Verum quo inueteratus error, ac deprauati mores qui ab incunabulis ac prima infan tia inolescere animis nostris incipiunt, ita vt eos velut cum lacte nutricis suxisse videamur, eximantur: progenitorū munus ac officium est (quod nostrates nunc sedulo præstare enituntur) vt ex se prognati liberaliter instituātur, eumq. animo cultū ac fomenta adhibere curent, vt exuta natiua insitaq. feritate, ad omnia humanitatis officia inclinentur. Vt enim siluestres arbores cura atq industria hominum mitescunt; immanes beluæ officio ac molli tractatione mansuescunt ac cicurantur: ita quoq humanus animus non prorsus ferreus aut adamantinus flecti potest, atq. ad artes humaniores, ad probitatem, decus, virtutem pietatē, religionem informari Quę res effecit apud nos, vt piscatores gens rudis ac pelago assueta; quorum apud Zirizæos supra quingentos esse constat, præter hos qui nondum satis adulti, in huiꝰ negotii tyrocinio versantur, paulo post in nautas ac veteranos assumendi; ea sint morum ac vitæ integritate, vt nunquam inter illos vllæ contentiones, iurgia, simultates, dissidia exoriantur, nec vnquā inter se lites consectentur, aut iure cum æqualibus contendāt, ita vt magistratus nunquam nisi in vrgētissimis causis se horum cōtrouersiis interponat, sed omnes inter sese coactis comitiis dirimunt ac cōsopiunt Nullū inter suos gregales tolerāt mendicum, ac

Patriciorum conditio diuersa à plebeia.

Infantia à maioribꝰ instituenda.

Simile à feris & arboribꝰ syluestribus.

Zirizæa piscatorib. fecunda.

Nautarū apud Zirizæos vitæ [illegible].

ac probro ducunt, si quis ex consociatis ostiatim stipem emendicet, aut quid aliud eblãdiatur: quin ipsa piscatoria societas, & qui inter illos est primarius, quem Decanum vocãt, singulis quibus res domi angusta est & contractior, quam vt familiam alant ac sustentent, ex cõmuni ærario suum dimensum constituit, ita vt non desit quo famem frugaliter ac liberaliter solentur. Cum autem tam numerosa multitudo piscatu se exerceat, ac paulo longius in Oceanũ progressa, victum in mari venetur, si quãdo parce & maligne piscari contingit, nullus vnquam horum se vexat aut excruciat, nec cuiquam male precatur, sed omnia placide ac sedate perfert meliorum spe atque fiducia. Ista autem animi moderatio in hominibus tam incultis, non præscriptis legibus, aut sapientum doctrina, mentibus illorum impressa est, sed instinctu ductuq. naturæ, ac rationis iudicio concepta, quo discernũt, quæ honestati ac decoro deseruiunt, quęque illi sunt aduersa. Cæterum vt ad Scaldem recurrat oratio, Fluuius hic in Veromanduis vetusto adhuc nomine cognitus, geminis fontibus progressus, per Neruios, nunc Tornacos, per Gandauum vrbem celeberrimam, quę mihi prima tyrocinii rudimenta contulit, reliquosq. Flandriæ tractus diffunditur, ac mox Antuerpiam delatus, vrbis mœnia alluit, portumq. inibi insignem, ac clarissimam nauiũ stationem exteris exhibet, deinde paulo longius progressus, bipartito cursu Brabantiam ac Flandriam à Zelandia discriminat: siquidem sinistra in Austrum contortus ac deflexus, Flandrię oras ac littora persequitur, alioq nomine insignitus, *de Honte* à latratu ac fremitu vocatur, quo per Zuytbeuelandiam ac Vvalachriam in Oceanum occidẽtalem patet aditus, ac rursus in has oras accessus: dextra vero relictis Brabantiæ finibus continuato cursu, seruatoque veteri alueo per Scaldiæ insulæ littora violento vastoque

Piscatorũ apud Belgas affectuũ moderatio.

Duct⁹ naturæ quid efficiat.

Scaldis fluuij origo & decursus.

Gandauũ studiorũ alumna.

Antuerpiam Scaldis exornat.

Scaldis Flandria decursus, cur de Honte dicitur.

Cæsar lib. 6. Cōmēt. gurgite in Oceanum deuoluitur, atq. ex vetusta appellatione Scaldis nominatur, Belgis vsitato nomine *Schelt*, Gallice *l'Escault*, vnde insula hęc Scaldia denominata, vulgo *Schouvve* Cuius fluuii præcipuum alueum, profundumq gurgitem (*Canael* nautæ vocant) quem naues consectari debent, ne vadis inhęreant, ac sisti contingat, etiam hac tempestate indigenæ exactissime exploratum habent, suoque illum nomine designant, commonstrato loco à quo ante multos annos Oceani ostia subire solet, ac fluctibus marinis immergi, ita vt ne intempesta quidem nocte, nostrates nautæ ab hoc deflectant, aut in diuersum rapiantur, vt aliquando vsuuenire solet velificandi imperitis, insigni mercium ac vectorum detrimento Exaudiuntur autem hisce locis fragores ac strepitus horrēdi vel subsidente in imum fluctu, vel vbi rursus æstus aduentare incipit, ac ventorum violentia exasperatus Oceanus fluuio obnititur, quod ipsum potissime vsuuenire solet, vbi post Aquilones, Austrini flatus ingruunt, ita vt accolę percepto plusquam miliaris interuallo Oceani ac Scaldæ fremitu, tempestatem imminere ante triduum pronuntiēt. Cum autem angustiora olim essent Oceani ostia, minusque vasti ac patentes in continentem aditus, conspectius in mare Scaldis ferebatur, siquidem increscente quotannis æstu marino, ostia faucesq. dilatari contingat ac sinus laxiores effici, vt gulosis assolet qui immodico potu se proluunt; quo fit vt flumen hoc affluentiori salo obruatur, nec facile decursus eius quo in Oceanum effunditur, conspici queat. Non desunt qui nominis affinitate decepti, eam speciem Aselli piscis, qui mihi aliquando Plinii visus est Callarias, ex hoc fluuio nomen obtinere credant, atq. à *Schelt*, *Schelvisch* denominari, quod in Oceani ostiis in quæ flumen hoc se exonerat, vel hamo, vel retibus subducatur: cum à squamis potius, vulgo

Ziriȥai exercitati nautæ.

Scaldæ fremitus, quando tempestatem denuntiat.

Simile à gulosis, q. bus fauces dilatātur.

Schelvisch piscis vnde denominetur.

vulgo *Scellen* (nam *Scelpen* testaceis attribuuntur, nõ piscibus) appellatum censeam, quibus densius contectus obductusq. est, ac velut lorica munitus: eoque fit, vt, cum elixandus est (nam torreri recusat) cultro deradi debeat ac desquamari, secus quam Asellus, vulgo *Cabbeliau*, læuore perpolitus, cuteq. molli nec squamosa, nec etiam in ipsis Oceani faucibus, quas influit, capitur, sed in alto longeque remoto mari. Tametsi non ignorẽ pelagios aliquot pisces aliquando fluminis ostia subire, dulcis aquæ illecebra, qua mire pinguescunt, vt Salmones qui ex Britannico Scoticoq. sinu, aduerso amne in Rhenum ac Mosam penetrant, vt etiam Trissæ, alosæ, lacciæ, vulgo *Elft*, mugiles, Harder, acipenser vel sturio. Anguillæ vero contra quam marini pisces, salsam aquam appetunt, qua gustata mire agiles efficiuntur, minusq. lubrici, atque esui salubriores, quo fit vt circa catarrhactas (nostri *Slusen* vocant à claudendo) quę apertis valuis aquam, qua hibernis mensibus agri opprimuntur, violento impetu in mare profundunt, inusitatæ magnitudinis anguillæ nassis ac sagenis eximantur. verum de his aliquando vberius, vbi Conrado Gesnero viro cumprimis erudito paria fecerim, atque hostimenti loco Compendium de piscium triuialibus nomenclaturis illi dedicatum absoluero. Cæterum flumen hoc qua parte Scaldiæ oras attingat, atque hinc in Oceanum illabitur, Orientales regionis huius insulas ab Occidentalibus discriminat, quarum quæ ad Ortum spectant, *Beoesterschelt* indigenis vocantur: quæ vero Austro ac Flandriæ obuersæ sunt, *Bevvesterschelt*, quasi superiorem ac inferiorem, aut citeriorem atque vlteriorem dicas, quorum alij cis Scaldam, alij trans Scaldam consistunt. Designantur autem his nominibus duæ insignes Quæsturæ, quibus Prætoria etiam dignitas, ac Dictaturæ potestas attributa est, sic vt harum præfectis ius

Asellus piscis, Cabbeliau.

Anguillæ salsa aqua delectantur.

Cõradus Gesnerus laudatus.

Zelandia in duas Quæsturas diuisa.

ac fas ſit tota paſſim regione (præter ciuitatum municipia quæ conſulũ tutelæ ac præſidio ſubſunt) Regio dominatu facinoroſos coercere, vagos ac palantes corripere, nebulones ac mendicos validos, ſicarios, oppreſſores in vincula coniicere, ac tormentis exploratos in iudicio capitis arceſſere, quo omnia paſſim quieta ſint & pacata, & nequis iter ingreſſus, aliquid hoſtile metuat. Obiuit hoc munus multis annis inculpate, eoque præclare ac magna laude functus eſt nulli⁹ offenſione Illuſtr. vir Hieron à Seroskerka, Equeſtris ordinis Heros, multiſq. aliis nominibus ſuſpiciendus. Adauget vero ſoceri decus & amplitudinem pari generis ſplendore ac nobilitate magnificus vir Iudocus à Vueruia, rei agrariæ in inſulæ noſtræ ambitu pręfectus non ſine maxima ampliſſimarum dignitatũ expectatione Excitauit elapſis aliquot retro ſeculis fluuii hic decurſus inter Zelandos qui in eodẽ ſunt cum Batauis comitatu, & Flandros, acerrimas contentiones ac cruentas pugnas. Appellat autem atque veneratur vtraq natio ſuos Principes Comitis nomine, adiectis aliquot ſpecioſis titulis: qui Dominatus hinc emerſit, quod præcipuæ nobilitatis viri Imperatores ac Cęſares in adeundis periculis comitarentur, ſuamque operam ſedulo illis præſtarent, vulgo *Grauen.* Quæ poteſtas ac nominis amplitudo Iuſtiniani tempore primum inoleuit, eamq appellationem conſecuta eſt. Deinde ſub Berengario & Otthone competitorib. ad poſteros deriuata, proximum apud Imperatorem conſeſſum ac comitatũ obtinuit. Anno autem Domini 863. imperante Carolo Caluo, apud Batauos illiſque affines Zelandos hic principatus primũ conſtitui cœpit, ac Comitatus nomine deſignari, primuſque Comitis nomine inauguratus Theodoricus filius Sigisberti principis Aquitanię, qui annos octo & triginta in eo dominatu verſatus, ſucceſſorem Theodoricũ ſecundum

Hieron. à Seroskerka.

Iudocus à Vueruia.

Comites vnde dicti.

dum herilē filiū constituit, à quo ad nostra vsq. tēpora hęc Regia potestas longa heroū serie ad inuictissimum Hispaniarū regem Philippum deuoluta Comitatus nomine censetur, eiusque prouinciæ principes Comites appellantur. Sic qui apud Brabātos ac plerosq alios potestate regia existunt, Duces vocantur, à deducendo in hostilem agrum exercitu, vulgo *Hertoghen*, quasi dicas, exercitus ductores. Cum autem Flandriæ Comes Guido Dampetra proferendæ ditionis esset auidus, ad occupandas aliquot Zelandiæ insulas animum induxit: itaq. primo Vvalachriam sibi subiicere ac vectigalem facere meditatur, inductoque in hanc ditionem exercitu (nam facilimus erat traiectus) illam incursionibus, incendio, igni, ferro depopulatur ac vastat, tandem Metelliburgū obsidet, ac per fecialem (*Harault* nostri vocāt) ad deditionem solicitat: cum in id nō admodum paratos promtosq sentit ciuium animos, admotis arietibus, factoq. vno aut altero insultu ciuitatem expugnat. Gulielmus Batauorum ac Zelandię Comes eius nominis tertius, cum ciuitati subsidium adfert, Ziriżæis stipatus quib: maxime fidebat, duobus vno die præliis victus, sanguine madidis vexillis (vnde emerserunt Ziriżææ ciuitatis insignia sanguinolento colore perfusa) Ziriżæam, qua nulla tunc munitior, aut Principi magis deuota, propere contendit Guido victoria elatus, relicto intra Metelliburgū præsidio, in Ziriżęos omne belli robur conuertit, quos dū sesquimensem obsidione premit, maximis damnis afficitur. Siquidem oppidani continua eruptione, magnam stragem Flandris intulerunt, multosque captiuos in ciuitatem adduxerunt: tandem impetratis vtriusque consensu induciis, concessaque sex hebdomadis belli mora, Guido in Batauos expeditionem molitur. Elapsis induciis Ziriżæi collecto milite, instructaque classe in Vvalachriam confestim

Duces vnde nomen sortiti.

Guido Dāpetra Flandriæ comes.

Metelliburgū expugnatur.

Vexilla Ziriżæa cur rubra.

Ziriʒæi Metelliburgum expugnatũ (omiti restituũt. Ziriʒæis virtute parta priuilegia.

traiiciunt, cæsisq. ac profligatis Flandris, ciuitatem in poteſtatẽ redigunt, ac perexiguo accepto incommodo, in ſedes ſuas ſe recipiũt. Princeps Batauorum ac Zelandorũ Gulielmus eius nominis tertius, percepta tam inſigni victoria, ciuitatem Zirizæam maximis honoribus afficit, multisq. priuilegiis, congiariis, donatiuis muneribus exornat. Guido vero Flandriæ Comes re apud Batauos male geſta, acceptoq. vulnere in Zelandiam ſecedit, deinde paululum recreatus ad oppugnandos Zirizæos, à quibus ereptũ Metelliburgum indignatur, animum intendit. itaq. coacto numeroſo exercitu tametſi vltra ſeſquimenſem bis ab hac eſſet repulſus, atq. infecta re decedere ſit coactus, rurſus illos laceſſit, atq. arctiſſima obſidione preſſos continenter oppugnare non deſinit. Cum autem oppidani in extremis eſſent conſtituti, atque in ſumma difficultate, in maxima rerum inopia verſarentur, nullis tamen vel blandimentis, vel minis ad deditionem impelli potuerũt, tametſi iam ſeptimum menſem præter incendia atque immiſſas in ciuitatẽ faces, omni tormentorũ genere, arietib⁹, catapultis, teſtudinibus, fundis, balliſtis, aliisq. machinis quarum illo ſeculo frequens vſus, terra marique oppugnarentur. Cum itaque in anguſto res eſſent conſtitutæ, omnique præſidio deſtituta ciuitas,

Francorũ rex Zirizæos ſubleuat.

opportune Rex Galliarum Philippus, cognomento Pulcer, nulla interpoſita cunctatione aut mora Ioannem Payderoſum ducem præfectumq. maris, ac Regineriũ Grimaldum Genuenſem, inſtructa claſſe, atq adornatis aliquot longis nauibus, quæ quod remis frequentius quam velis incitantur, triremes

Triremes, vulgo Galeyen.

vocantur, Zirizæam amandit, vtque obſeſſis ſubſidio adſint ac mature ſubueniant cohortatur: illi nihil cunctati Regis mandato obſequuntur, omniaq. eueſtigio perficiunt: quos vbi in excubiis conſtituti, è ſublimi atq. eminente ſpecula, à qua in mare latiſſimus

tiſſimus proſpectus, aduentare, nec procul abeſſe denuntiant, confeſtim Guilielmus Batauiæ ac Zelandiæ princeps, Regis ſororius, conſpecta primum naue prætoria, deinde numeroſa longo agmine claſſe, quas ipſe in eum vſum inſtruxerat naues, illis adiunxit, collatisque copiis atque vnita claſſe Flandros adoriri atque opprimere ſtatuunt, oppidanis etiam re inſperata in ſpem victoriæ erectis, qui redintegratis viribus longa obſidione attritis, rurſum in hoſtem animantur. Cum autem ſtat in procinctu acies, ac claſſis omnibus armamẽtis accurate inſtructa in hoſtem incitanda, è ſtatione moueri incipit: Flandri (vt nulli deſunt æſtus militares ac ſtratagemata) nauem quandam ſarmentis, faſcibus, ſcandulis, ſtramentis, ſtipulis, alioque fomite atque aridis nutrimentis quæ cito flammam concipiũt, conſtratam, oleo, pice, ſulphure, ſeuo, adipe perfundunt, eamque accenſam æſtu ac vento ſecundo in aduerſam claſſem dirigunt. Cum autem nauis flammis coruſca hinc inde hæreret, ac ſubinde vadis implicita lente progrederetur, ita vt Oceanus propemodum in ſummo conſiſteret, ac iamiam refluxum meditaretur: ecce de repente (quod ſingulari Dei prouidentia factum credi par eſt) ventus mutata ſtatione in Aquilonem impellitur, ac remeante maris fluxu flammifera nauis retorta, Flandrorum claſſem inuadit, omnique ex parte incendia miſcet: complures, ne flammis abſumerentur ac concremarent, in mare deſiliunt, ac periculum periculo commutant, vitamq. natandi peritia redimunt. Turbatis hac clade Flandrorum rebus, noſtrates remis veliſq. in illos irruunt. Illi nihilo facti ſegniores, reſtincto, qua licet, incendio, reliquas naues flãmis intactas, omneque exercitus robur acriter hoſti opponunt. Certatum eſt initio ancipiti dubioq. Marte à meridie ad emergentẽ vſq. Solem, ita vt ne nox quidem, quæ ea

Nauale prælium.

Flandrorũ virtus.

parte anni, nempe Idibus Augusti sublustris est, prælium dirimeret. Nostrates æquo loco constituti, ventoq. ab iis auerso ac subsidente Oceano, igni, ferro, faculis accensisq. sarmentis ac sudibus hostibus terrorem incutiunt, multosq. ardentes globos ac faces in hostiũ naues iis comburendis prouoluũt Interim oppidani reseratis portis factaq. eruptione maximã illis cladem inferunt, ac Flandrorum impetus in nostros retundunt ac reprimunt, mulierculis etiam in hostem ita efferatis, vt nõ minus fortiter & animose, quam viri, se illis opponerent. Tantus in eo conflictu fragor, strepitus, clamor, vociferatio, vlulatus fuisse perhibetur, vt plerique testati sint, plusquam trium miliarium interuallo, horrendos illos clamores fuisse exauditos. Quod nemini supra fidem videri debet, cum in mari editus sonus, aut excitatus fremitus incredibili distantia percipiatur, præsertim tacita silenteque nocte. Cum enim nihil obstet, vel nemora, vel montes, aut in cœlũ erecti scopuli: clangor per æquoris planitiem, velut patentem atq. vndique exporrectum campum, longe lateque se diffundit, ac per aera voluitur. Cum autem tota nocte miseranda strages, ac cædes horribilis sit edita: diluculo rebus desperatis, victi fusiq. Flandri in hostium potestatem rediguntur. Desiderati in ea pugna Flandrorum octo plus minus millia, capti præter gregarios milites, quorũ non facile numerus iniri potest, Guido Dampetra Flandriæ Princeps, ac cum illo innumeri Proceres aulici: direpta signa militaria, pelles, tentoria, manubiæ, multaque opima spolia atq. exuuiæ cum Principe ac captiuis in ciuitatem relata sunt. Tota autem classis quæ illis numerosa erat, suisque armamentis affabre instructa, vel quassata & conuulsa, vel incendio absumta: reliqua in hostium potestatem redacta. Hac itaque memorabili clade afflicti Flandri de componendis rebus, captiuisque

Nocte oĩa late exaudiri.

In mari sonitus lõgißime exauditur

Guido Flãdrorũ Comes cap⁹.

Nõ temere suscipiendũ bellũ

uisq. redimendis consilia in eunt, quæ documento Principibus esse debent, qui alienę ditionis sunt auidi, ac finitimorum possessioni inhiant, non tentãdas bello vicinas regiones, vbi nulla subest legitima causa, aut iusta belli origo: quæ etiam si existat, præstat omnia potius experiri, nullasque non conditiones pacis admittere, quam arma in manus arripere. Cæterum soluta iam ciuitatis Zirizææ obsidione, confectoq. bello, quod euenit anno Domini 1303, Idibus Augusti, qui dies erat Laurentio sacer, ne parta ex tam atroci ac cruento bello victoria, annorũ decursu obliuione obrueretur, aut ciuium animis excideret, decretæ sunt solennes atq; anniuersariæ supplicationes Deo immortali, easq. Senatus quotannis eodem quo hæc peracta sunt, die, ac periculo exemta ciuitas, in sempiternam rei memoriam continuari voluit, quod a posteris nunquam intermissum est: Quin & impuberes qui scholas publicas frequentant, atque in palæstra literaria versantur, hunc diem festum habent, ac feriantur permissaiis ludendi licentia: ita rei gestæ recordatio posteritati tanquam per manus traditur: quo cuique ciuium innotescat, mentiq. fixius inhæreant, in quanta angustia, vitæq discrimine versati sint olim progenitores, cũ pro aris & focis, pro coniuge ac caris liberis acerrime decertant, suoque Principi strenuam fidamque operam præstare conantur. Interim hanc præcipue doctrinam exhibet posteris, eosq commonefacit rei huius annua continuatio, vt rebus afflictis ac desperatis, ad Deum Opt. Max. mentem erigant, atque ab eo salutem, patriam obsidione liberam, prosperos rerum successus, victoriam incruentam summis votis exoptent: quod vnice factitasse legimus Abrahamum, Mosen, Dauidem, Ezechiam, Iudith, compluresque alios, qui huiusmodi præsidiis victoriam sunt consequuti. Cæterum cum Scaldia, in eaque

Non inuadendas aliorum ditiones.

Aduersa quæ acciderunt aliquando animo repetenda.

Suytbeuelandia insula vnde dicta.

sita Zirizæa frequentia ab exteris lacessita sit, ac bellis quassata, tum insularum nulla minus Suytbeuelandia, quæ à solo Austro opposita sic denominata est, spatiosissimo amœnissimoq. versus Flandriæ ac Brabantiæ oras tractu exporrecta, tametsi paucis abhinc annis maximam iacturam passa, dimidio iam sit angustior. Ab hac auulsa est ciuitas non ignobilis

Romersualla ciuitas.

Romersualla, quam nullis excultam agris, nullis exornatam pomœriis, Oceanus vndique alluit, ita vt vnica salis negotiatione subsistat. In Occidentali vero insulæ parte sita est Goesa ciuitas, perexiguo quidem murorum ambitu, at splendide atque affabre extructa, ciuibus morum ciuilitate perpolitis. Est præter hanc insula quædam Brabantiæ contermina, exiguo tantum freto discreta, in qua consistit Toletum à vectigali & portoriis ita appellatum, vetustum oppidulum: à quo non procul abest Martinianus agger, Principis Aurasiensis municipium, locus amœnus atque arboribus vndiq. consitus, in quibus maxima alitum, præsertim ardearum copia nidulatur. Sunt præterea minutæ aliquot insulæ, minusq celebres, vt Duuellandia à columbarum frequentia sic denominata, Gœreda à fida nauium statione, Platessa, tum pleræq, aliæ non ita pridem ex mari vindicatæ, quarum descriptionibus inhærere superuacaneũ puto, cum edita nuper Zelandiæ Topographia singula exacte exhibeat, quæ spectator curiosus per ocium oculis poterit demetiri. Quod vero ad gentis huius originem spectat, constans fama est, atque indigenis per manus tradita, à Gothis ac Danis hanc profluxisse, præsertim ab illa insula Cimbrica quæ in Dania Zelandiæ nomine inscripta est, in qua spectatur celeberrimum Emporium Hafnia, vulgari nomine (*coopmanshaven*, à portu negotiatoribus frequentata, qui hanc terram cultoribus vacuam, oppositis erectisque aggerum molibus in insulas rededege-

Goesa ciuitas.

Toletũ Zelandia ciuitas.

Martiniana ciuitas Zelãdorũ origo.

Zelandia apud Danos.

Hafnia, Coopmanshauen.

degerunt, atque extructis primum casis, minutisque *Zelandia*
atque angustis tuguriis, sementi ac pascuis reddide- *Batauiæ*
re idoneam. Erat enim Cæsaris ætate, magna terræ *appendix.*
huius pars, quæ non aliud quam Batauiæ appendix
est, inculta nec vnquã ad serendi vsum vomere pro-
scissa, aut fossione subacta, sed æstuariis ac paludibus
impedita, ita vt etiam nunc Hollandia plurimos vn-
dique lacus exhibeat, adeo vt pedestria passim itine-
ra illis concisa, cymbis omnia transigenda sint: quod
ipsum etiam Zelandis vsuuenit in æstuariis, quæ ni *Æstua-*
hil aliud sunt, quam loca extra intraq. littora mari- *ria quid.*
nis fluctibus exposita. Siquidem effuso in ipsa medi-
terranea salo, aquam affluenter concipiunt ita vt hi-
bernis mensibus omnia inuia sint, nec nisi scaphis ea
loca adire queant. Quod vero solum extra aggeres
ad maris vsque crepidines atq. extremas oras mul-
tis iugeribus longe lateq exporrigitur, ex alluuione
coaceruatum, crebris fluctibus æstuque tunditur, ac
nonnunquam extumescente Oceano, vt assolet Lu-
na vel plena, vel plurimum incoata, fluctibus obrui-
tur: subsidente vero, rursus emergit, ita vt loca pau-
lo editiora, & quæ eminent, suauissimo pabulo pe-
cudes reficiant. In huiusmodi receptacula se olim *Æstua-*
conferre solent impuberes ac mulieres, omnisque *ria in bel-*
ætas ad bellum inidonea, vbi Romani Belgicam in *lo Belgarũ*
cursionibus infestarent: erat enim tutissimum ibi *perfugia.*
perfugium, quod aditus accessusque esset difficilis.
Sunt enim ea loca quæ nostri *Stellen*, vel potius *Stal-
len*, hoc est, caulas ac pecorum stabula vocant, no-
stro etiam tempore multis incuruis voraginibus,
ac verticosis fossis, per quas Oceani æstus voluitur,
(nostrates *Creken* vocant) impedita adéo, vt equi- *Voragines*
tem armatum, si imprudenter atque incaute in il- *Zelandicæ*
las inciderit, absorberi atque obrui contingat; quo *vulgo*
fit vt loci huius viæque ignaris istac penetrare peri- *Creken.*
ciosum sit. Sunt autem multis Zelandiæ locis hæc.

bidæ planities ac viridãtia floridaq. prata nullis cinćta aggeribus, quarum vſus in iis regionibus nunquam defuturus eſt: cum quæ à parte vna abradi auellique contingit, alteri alluuione adiiciãtur, ita vt nunquam extruendarum inſularum materia huic regioni deeſſe poſſit. Horum quædam à virenti gramine ac læta pabulatione *Garſen* indigenæ vocant: quæ vero parcius gramine vireſcunt, nec vberem adhuc pabuli copiam ſuppeditant, à paſcendo vellendoq; *Scorren* vocant. Ex his vbi aliquot iugerum millia conglobari contingit, inſulas efficere noſtrates tentant, ac cum vetuſtæ tum recentiores ope humana ex iis rudimentis coagmentatæ ſunt ac coaluerunt: Multi olim ſoli huius vbertate, atque agrorum ſpecie illećti, expulſis veteribus colonis atque inquilinis, terram hanc inuaſerunt, eiuſq; poſſeſſionem armis ſibi vendicârunt. Non defuerunt atauorum memoria, qui Batauis ac Zelandis infeſti has inſulas in ſuam ditionem ac poteſtatem redigere ſunt aggreſſi; ſed duæ iſtæ nationes inter ſe conſociatæ, ſemper hoſtibus fortiter reſtiterũt, quo fit vt ad hãc vſq; ætatem vtraque gens eodem vtatur dominatu, eiſdem legibus, eadem iuris æquitate, eodem ſit in hoſtes animo. Fuiſſe hãc gentem quæ Zelandiæ nomine inſignita eſt, Batauis confinem ac proximam eiuſq; regionis partem atq; appendicem, ex C. Cæſare præter alia, iis verbis colligi poteſt: Moſa ex mõte Voſeuo profluit, ac parte quadam Rheno recepta inſulam efficit Batauorum, neq; longius ab eo milib. paſſuum in Oceanum influit. Rhenus autem ex Lepontiis qui Alpes incolunt, oritur, ac longo ſpatio citatus fertur, atque vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multiſq; ingentibus inſulis effećtis in Oceanum influit, quarum pars magna à feris barbariſq; nationibus incolitur, quæ piſcibus & ouis autum viuere exiſtimantur, à quibus Rhenus mult

Bataui Zelandis cõſociati.

Com. belli Gallici 4 M. ſæori-go.

Rheni origo & decurſus.

multis capitibus in Oceanum influit. Quibus verbis mihi graphice describere videtur Batauos Oceano septentrionali viciniores, tum illis cõterminos Mattiacos seu Zelandos, quorum insulas & qui in Occidentali Belgica eadẽ sunt cum iis cõditione ac natura, paulo post his verbis designat: Pars in syluas, pars in continentes paludes profugit: qui proximi Oceano erant, hi in insulis se occultauerunt, quas æstus efficere consueuerunt: quæ reuera nullæ aliæ sunt quã Zelandicæ. Quotquot enim sunt in Belgio Oceano circumfusæ insulæ, tali modo conflatæ congestæque sunt, ita vt primum natura consistant; deinde arte muniantur, ac paulatim cultura atq industria hominum in fructiferos fundos ac speciosos agros, cultaque noualia redigantur. Ea est autem apud nos rerũ vicissitudo, vt minimo annorum decursu ac temporis interuallo magna incrementa hęc regio suscipiat rursus maximam iacturam ac detrimenta patiatur, nec vlla res vices rerum humanarum, aut varios instabilesq. motus melius commonstrat, quam Zelandiæ insulæ, quarum prosperi successus ac res secundę æstuario fluxu & refluxu nunc huc nũc illuc voluuntur. Nulla est apud vllas nationes annona, aut res frumentaria etiam lectissimi tritici vberior, ita vt bina iugera Zelandica plus emolumenti, cultori ac colono adferant, quam quatuor Brabantica, minus tamẽ tuta est fidaq apud nos huius rei possessio: cum singulis momentis, præsertim hibernis mensibus, flante Coro & Circio, ex maris sæuitia periculum immineat. Vnde enatum Prouerbium ab iis qui optime rebus suis consultum cupiunt, atque iis tuto frui exoptant, laudari Brabantici aeris clementiam ac soli stabilitatem; Zelandici vero fundi reditus atque annonæ prouentum: quod ita efferunt vulgari sermone, *Brabantsche lucht Zeeusche renten.* Nostra siquidem & auorum memoria centum plus minus iuge-

Com. li. 4.

Zelandia mutationi obnoxia.

Prouerbiũ Belgicum de Brabãtia & Zelandia.

rum millia in insulę formam redacta, atque aggeribus vndique cincta, dissipatis conuulsisq. in immensum congestis molibus inundante Oceano non sine maximo incolarum interitu, salo oppressa sunt. Rursus indigenæ erectis nouis insulis, quod nostrates crebro factitant, vbi herbidi ac graminosi campi se proferunt, sementi ac culturæ sedulo insistunt, ita vt paucorum annorum spacio, affluenti omnium rerũ copia supra quam credi possit, ditentur. Sic apud Zelandos insultibus marinis continenter expositos, nihil stabile, firmum, diuturnum, & cui tuto posses fidere aut inniti. Siquidem loca portuosa quæ nauibus fidam tutamq. stationem olim præbuerunt, vadosa efficiũtur, ac vel arena vel limo oppleta, ne minima quidem nauigia admittunt. Rursus littora nullis portubus distincta, nullisque nauibus frequentata, facta eluuione cõmodissimos portus consequuntur, facilesq. aditus atq. accessus nauibus exhibent: quo fit vt negotiatio hominumq. concursus & frequentia non vni loco perpetuo sit addicta, sed aliquando ob portus commoditatem, ac loci situm alio demigret ac transferatur. Sic Zirizæa, nostra etiam memoria, numerosa classe instructa, non solum onerariis nauibus, sed rostratis & quę ex Homeri appellatione, Holcades voce Belgis vsitata nominantur, præter Hispaniarum ac Mauritaniæ oras, longinquas versus Aquilonem regiones frequẽtabat: nempe Noruegiam, Daniam, Riualiam, Rigam, Gedanum, vulgo *Dansyc*, Stocholmiam illustrissimi Sueciæ Regis ERICI auspiciis nunc celebrem: quæ nauigatio, vt sunt vices rerum humanarum, Hamsterodamum modo trãslata est. Quanquam ciuitas Zerizæa rebus omnibus ad commoditatem atq. vsum vitæ necessariis, cumulate fruitur, non minus affluenter, quã cum exteris negotiatoribus esset celebris ac commeantiũ vltro citroq. multitudine frequentata,

Magna apud Zelãdos rerũ vicissitudo.

Holcas genus nauigij vastũ, vulgo hulck.

Holmia Sueciæ regio.

tata; ſiquidem exterorum hominum concurſus, nũdinatio, mercatus, locorum celebritas, aliquãdo improuiſo dilabuntur ac concidunt, vel exorto hoſtili externoq. bello, vel concitato populari tumultu, aut ciuium ſeditione: confeſtim enim quotquot alieni ſunt ab eo loco, ſe ſubducunt atq. incolumitati ſuæ conſulunt. At ea negotiatio, quæ excluſo omni fœnore inter ciues & domeſticos perficitur, facto etiã ab exteris vel inquilinis compendio, quæſtuq. liberali, ſtabilis eſt, firma, ſolida, minuſq, inuidiæ expoſita. Quod ſi aliunde calamitas ingruat, cum ciues & domeſtici, intrepide infractoq. animo ſubſiſtunt, nec facile patrias ſedes, aras, focos, coniugem, caroſque liberos deſertos patiuntur, aut ſuis finibus egreſſi, ſe ſuaq. alienis cedunt. Videntur autem Ziriȝæi in tanta rerum humanarum mutatione, atque ex alia in aliam viciſſitudine quæ diuina prouidentia perficitur, commodis ſuis ſolerter conſuluiſſe, atque incerta certis commutaſſe. Cum enim populares velificandi ſint peritiſſimi, vbi non ſatis ſuccederet negotiatio illa nautica quæ tranſmarinis mercibus perficitur, mutata nauigandi ratione, piſcatu ſe exercere cœperunt, vberrimo quæſtu ac nemini dãnoſo, adde nullo prorſus naufragii metu, nulla re familiaris iactura, nullaque fœnoris aut vſuræ infamia. Reliqui vero ciues cumpendia quæſtuſque honeſtos ac minime inuidioſos ſectantur, ex iis quæ terra in vſum hominum cumulate atque affluenter effundit, quibus illi neutiquã defraudato Genio, liberaliter fruuntur, ac præter laudabilem inſtitutionem, ampliſſimam liberis hæreditatem, paternique nominis ac memoriæ patrimoniũ relinquunt. Cæterum vt exteris innoteſcat qua terræ cœliq parte conſtituta ſit ciuitas Ziriȝæa, & quantum ab eleuatione poli digrediatur: dimenſi ſumus polum Arcticum ſiue Borealem ſupra Ziriȝææ horizonta extolli vno &

Mediocritas felicitatis laudanda.

Prouidentia diuina omnia administrari

quinquaginta gradibus & quadraginta ſeptẽ minutis, in eamq. altitudinem verticem illũ produci; longitudinem vero perfici viginti quinq. gradibus, quo efficitur vt cum Sol non adeo auerſus ſit, nec longius ab inſula digrediatur, ſed duobus æquinoctiis ac totidem ſolſtitiis illam moderate illuſtrat, Indigenæ ſolis beneficio minus ſtupida, obtuſaq. ingenia ſortiantur, verum faceta, vrbana, feſtiua, pleraq. ex auræ marinæ afflatu ſalſa & vitioſa quadã dicacitate contaminata, qua de re ſuauiter nuꝑ philoſophatus ſum cum Hiobo Nicolaide viro ſagaci atq, induſtrio, qui cum ſtrenue Reipub. functionibus incumbit, illamq ſumma ope fulcire nititur, integros incorruptoſque ciuium mores exoptat. Et ſi quid vitii ex Oceani halitu & ſalſuginoſa vicinia contraxerint, inſtitutionis induſtria corrigere.

Qui fit vt ſenes ac prouectioris ætatis homines, cum minus robuſtos, tum tetricos plerumq; liberos progenerent, vultuque triſti atq; inamœno, & qui rarius exhilareſcant.

CAP. III.

QVI inclinata vergenteq ætate, vbi iuuenilis ardor deferbuit, matrimonio ſe addicunt, magna ex parte liberos procreãt mœſtos, moroſos, tetricos, triſtes, inamabiles, taciturnos, vultuque toruo ac facie minus blanda: quod non eadem ratione in Venerem incaleſcant. eamq. operam impendant procreandis liberis, quam iuuenes ſucculenti ac vegeti. Siquidem ætas feruida ad peragendã huiuſmodi Cõœdiam inſtructior. Cum enim flaccidæ ſint ſenibus vires, ſpiritus exiles, corpus humoribus ſanguineis exhauſtum, facultates naturales languidæ, eaq, vis quæ ab illis promanat, ac diffunditur in excitandæ prolis vſum, inefficax atq. inualida, modicisq. viribus imbuta: fit vt minus viriliter connubiali officio perfungantur, ac multa in iis quos progenerant, deſiderentur: quod indicatur in ea diſceptatione, quã cum

Iuuentus ſucculẽta.

Senes aridi.

Eſdra

Esdra Genius habuisse describitur. Interroga inquit, genitricem vt tibi expediat, cur quos nunc parit, nō sint eis pares qui ante te nati sunt, sed statura minores: & dicet illa tibi, alios vigente ætate conceptos editosq. esse, alios deficiente vtero: quo fit vt qui senectutis tempore producuntur, graciles existant, tenelli, imbecilles, inualidi, improceri, & qui minus virium, minusq. roboris obtineant, quod naturæ vires senio collapsæ sint, ac naturales vitalesq. spiritus imminuti: quo etiam euenit vt animus demissus existat & deiectus, mens minus agilis, viuida, alacris, erecta, quoniam omnia parcius contractiusque sunt consequuti, nisi forte genitores blandi atque hilares, ac moderate vino concalefacti progenerandis liberis operam impendant. Visi sunt enim seniculi aliquando inter se iuuenari ac lasciuire, suaque habere blandimenta, ac vernis mensibus in amplexus ruere. Siquidem ea pars anni equis etiam effœtis (vt habet Prouerbium) hinnitum extorquet, quo Belgæ indicant neminē tam deuexæ ætatis esse, quin in amœnissima illi anni parte, qua se omnes naturæ vires exerunt, aliqua erectioris animi indicia proferat; quo efficitur, vt si in congressu Geniali mulierem conceptu impleri contigerit, exactis nouem mensibus infantem edat blandum, elegantem, suauem, floridum, generosum, viuacem, agilem, gesticulosum. Quod si progenitores etiam in ætate iuuenili, mente nubila, minusque placida (vt plerique morosi factitant) procreandis liberis operam impē dant, omnia in deterius deuergunt, omnesque affectus, & qui inter coniugatos exoriri solent tumultus & intemperies in fœtum deuoluuntur, ita vt cōceptus, gestatio, partus nutritio non decenter, nec naturæ ordine perficiantur, ac pueri multa corporis vitia, mentisque errores ex perturbatis animi motibus contrahant, quorum omnis culpa in parentes

Esdra 6.

Cur nonnulli minus validi

Cur nonnulli deiecta mente

Prouerbiū ab equis effœtis.

Ver spiritus etiam effœtos erigit.

Affectus parentum in fœtum transit.

Puerorũ malitia parentib. imputāda

transferenda, qui huic naturæ prauitati causam prębent ac seminarium. Quocirca qui liberorum suorũ incolumitati optime consultum cupiunt, atq. illos tractabiles esse exoptant, moribusq. placidis ac sedatis: hoc imprimis efficere curent, vt in coniugii societate & amplexu maritali omnia moderate transigātur, ne quid incidat aut suboriatur quod vllas intēperies, turbas, tumultus, nebulas excitet. Omnia enim in pullulantem fœtum recidunt, atq. infantem ad similes mores informant, parentũq. notas ac vestigia imprimunt. In similes causas refero, quod proles (vt vocant) naturales, hoc est, qui extra legitimũ ac connubialem thorum sunt procreati, diuersa existant ab aliis natura, conditione, moribus: quorum qui ab generosis parentibus ac patriciis defluxerũt, animo vere excelso conspiciuntur ac sublimi, multisq. ac magnis dotibus exculti, mira ingenii sagacitate, prudentia singulari, iudicio exacto, præsertim quibus parentes subsidio sunt, atq. ad liberalem institutionem adiumento, sic vt aliquando columen familiæ in his consistat, atq. omnibus qui illis vel sanguine vel affinitate coniuncti sunt, decori atq. ornamento. Cui rei ea ratio mihi subesse videtur, quod omnia large atque effuse ex paternis lumbis ac visceribus sunt consequuti nec in furtiuo illo ac clandestino concubitu parce, ieiune, tenuiter, sed affluenter naturæ munera illis infusa sunt. Cum enim venter auide se explere libidine gestiat, ac prodigaterque auide se explere libidine gestiat, ac prodigaliter in amplexus atq. oscula proruat, totisq. viribus ac profuse in propaganda sobole incumbit. fit vt omnia quæ in conceptu necessaria sunt, cumulate perficiantur, nec quidquam in hoc negotio desideretur, eoque euenit: vt cum nati parentum indolem exprimant, ac multa ab iis sunt consequuti, incredibilis sit vtrobiq. amor ac propensio, ac singulariter erga se mutuo afficiantur. Ex qua vi etiam emergit

Affectus in fœtum transeunt

Naturales proles quas vulgus vocat.

Cur filij naturales quos vocant, alijs erectiores.

Amor parentum in filios, & è diuerso, vnde emergat.

in hac

in hac sobole alacritas mentisq erectio, tum generosus quidam affectus animi, quo tales indignantur extra decus limitesq matrimonii se esse prognatos, ac deesse sibi aliquid præ cæteris quod ad honores ac dignitates publicasq functiones attinet. Quæ res efficit, vt se modis omnibus extra contemtum vindicare nitantur, atq illam notam, quam imprudentes quidem impingunt, quibus aliquando fœdior atq adulterio contaminata propagatio, probitate vitæ ac morum integritate aboleant, qui vero huius status ac conditionis homines, plebeiis modicisque parentibus orti, educationis subsidio destituti sunt, rei familiaris inopia non facile ad præclara eluctari possunt, atq humo se attollere. Siquidem, vt is ait, *Sublimis animus ad summa enititur.* *Iuuenalis, Saty. 3.*

Non facile emergunt, quorum virtutibus obstat,
Res angusta domi.

Tametsi enim paupertas sapientiam sortita sit, vt habet Prouerbium, multarumq artium inuentrix existat, clarissimis tamen ingeniis obest, quo minus ad summa prouehantur. *Paupertas sapientiã sortita.*

Qui fiat vt laurus, quam nonnulli Zelandiæ denegatam asserunt, nulli quam huic regioni speciosior existat, & qua ratione effeceris, vt contra gelu atq hiberni frigoris iniuriam intacta subsistat, nec emoriatur.

CAP. IIII

MIrantur plerique in maritimis oris eaque parte Zelandiæ, quæ à præterlabente fluuio Scaldia denominatur, tam speciosas immensasque Lauros frondescere: cum regio frigida sit, atque ipsa arbos algentes frigidosque tractus respuat. Cui naturæ miraculo eo magis obstupescunt, quod non solum omnium horti iis scateant, ac perenni virore, perpetuaque fronde in maximam proceritatem assurgãt, sed baccas etiam proferant oblongas, colore nigro perpolitas, non minus efficaces ac salubres in discu *Laurus quibus natalibus delectetur.*

tiendis flatibus ac dissipandis humorum collectionibus, quam quæ à caldis regionibus huc afferuntur. Sentit quidem Laurus aliquãdo cœli iniuriam, atq. hibernis mensibus sub aspero intensoq gelu, frigore periclitatur, sic vt folia, caudex, rami aliquando arescant atque emoriantur: at radix nihil sentit incommodi. Quocirca Laurus superne emortua, radicitus extirpari, eruique non debet, sed detruncari; nam ineunte vere, ac paulo etiam maturius rursus reuirescit. Quod autem in eam altitudinem ac fastigiũ in hac regione assurgat, efficit terræ vbertas, atque incredibilis soli fœcunditas, densiq. ac compacti fundi natura, quæ ex pingui tenacique gleba cõstat, adeo vt ob telluris soliditatem, frigus per gelicidia ad radicem penetrare nequeat. Nihil autem stirpibus nocentius, aut magis deleterium, quam nix aut glacies liquefacta, si quando soluto gelu, eorum stillicidio radices perfundantur, præsertim vbi defluente humore, rursus frigus exasperari, fluidũq. liquorem conglaciari ac congelascere contingat. Sic enim terra relaxata algidissimũ humorem combibit, quo radix imbuta marcescit, atque emoritur. Ne autem huiusmodi incommodo stirpes afficiantur, nec frigoris iniuriis sint obnoxiæ, superficies soli in quo consitæ sunt, stramentis inspersisque cineribus muniendæ; fouent enim insita caliditate terrã cineres ac gelu rigidum penetrare prohibent. Siquidem vt acetum & fel vini: ita carbones ac cineres igneæ qualitatis sunt participes. Cæterum quod Brabantis reliquisque Belgis laurus vel denegata sit, vel parcius apud hos fruticetur; non aeri, cuius mira clementia ac salubritas, sed solo ascribendum, quod aridum est, sabulosum, leue, inane, ita, vt facilime frigus admittat, nec arbori solidũ alimentum quo pinguescit conferat; eoque efficitur, vt in iis regionibus laurus humilis sit & improcera, tum baccis destituta:

Lauro frigus inimicum, præsertim radici.

Laurus densum solum exigit.

Nix liquefacta stirpibus noxia.

Cineres herbas à gelu tuentur.

Aceti & fecis cum cineribus comparatio.

Laurus cur Brabantis negata.

Cum

Cum in Ciuitate Ziricæa telluris beneficio in eam proceritatem assurgat, vt duarum decempedarum altitudinem superet, densa circa radicem fronde, multisque emergentibus stolonibus seu fruticibus, quibus stipata à frigore se tuetur ac munit. Quocirca illa frutificatio & quæ ab radice frōdescit ramosa propago adimi aut resecari non debet, illo siquidem munimento fulta, non facile frigus concipit; nam foliorum iactura ineunte vere instauratur, modo radix illæsa persistat, ac frigore geluque intacta. *Stolones, Vvaterschoten.*

De corpore neutro, hoc est, quod nec sanum, nec ægrotum statui poßit, sed vacillanti dubiaq; valetudine existat, atq; inter vtrumq; fluctuet.

CAP. V.

Medendi artem olim à veteribus in tres partes fuisse diuisam, in confesso est. Primo in eam quæ præsentem sanitatem fouet ac tuetur, omniaq. aduersæ valetudinis incommoda sedulo propulsat. Secundo, in eam quæ rationē complectitur, qua premuniri ac perseruari corpus possit, nec facile in morbos collabatur: Postremo, in illam quæ morbos corpori infestos ac quibus vrgetur ac premitur, discutit: tres quoque statui in humanis corporibus constitutiones: quanquam superuacaneæ his de rebus inter Medicos contentiones: Vnam valetudinis secundæ, cum corpus inculpate degit, atque inoffensa valetudine fruitur. illiq nihil vitii subest, aut vllum morbi vestigium: Alteram valetudinis aduersæ atque inclinatæ, quum discutiendis morbis remedia sunt adhibenda. Tertiam quæ anceps & ambigua, in qua species quidem sani hominis se profert, vt improbis fucata vitæ integritas, sed cui affectio quædam subest, ac delitescit, quæ procliuem facit propensumque ad decumbendum. Cuius habitus duas obseruo conditiones inter se diuersas: Vnam eius qui iam morbum discussit, ab eoque eluctatus est

Medicinæ tres partes

Tres cōditiones corporis humani.

Simile ab hypocrisi.

Valetudinarij alij lecto affixi, alij inambulantes.

Simile à viatore in itinere oppresso, Luc:10.

Therap.7.

Natura cuiusq. adnotanda.

ſed tamen debilis exiſtit, inualidus, exhauſtus, gracilis, extenuatus, eneruatus, fractiſque membris: quæ valetudinis incommoda, neglectis medicamentis, ſomno, atque appoſitis alimentis inſtaurari poſtulat. Simile enim quiddam huic euenit, quod viatori qui è latronum manibus elapſus adhuc palpitat ac contremiſcit, nec prorſus ex tanto metu ac vitæ diſcrimine, in quo paulo ante verſatus eſt, reſtitutus ſit, aut ad ſe rediit, quod Chriſtus eleganti ſimilitudine expreſſit, ſed amicorum ſolatio recreatus, ſenſim reuiuiſcere incipit, ac pauorem pedetentim mẽti excutere: ita ægrotus tametſi depulſo morbo, exſpatiari inceptet, omniaq. mitiora exiſtant, tamen nonnulla morbi veſtigia adhuc corpori inhærent, nec quæ comitari ſolent accidentia, penitus exemta, ſopitaq ſunt. Altera huic affinis conſtitutio, paulo eſt deterior, qua quidem in ſpeciem, primaque fronte homo ſanus apparet, nec omnino valetudinarius, ſed qui corpus circumferat vitioſis ſordidiſq. humoribus oppletum. Quocirca Galenus victum ſtatuit eorum qui ſunt ſani, qui ægroti, ac qui reualeſcere incipiunt. Eſt enim conualeſcentium victus ratio media inter eam quæ ſanorum eſt propria, & ægrotantium Siquidẽ iis diæta ſeu victus ratio præſcribitur tenuis, parca, frugalis, moderata, ita vt temperantiç limites non excedat, cum ne leuiſſimum quidem errorem proferant, ſecus quam validi ac robuſti, qui ne maximis quidem offenduntur. Sic infantibus ac impuberibus alimenta quidem adminiſtramus, ſed non ea ratione ac modo, quo adultis ac prouectioribus, qui ſuccidiam ac bubulam, ſolidoſq. cibos non reſpuunt, vt ætas tenera, cui vt amictus corpori, calcei pedibus, ita pro corporis modulo, victus & medicamenta accommodanda. Et quãquam recentiores quidam in re Medica non minus, quam nonnulli in religione ſuperſtitioſi, corpus neutrum

ſuſtulæ

sustulerunt, nec id statui patiuntur: aliquid tamen de hoc commentari visum est. Siquidem tale quiddam natura rerum, quotidianus vitæ vsus & consuetudo, congressusque familiaris, atque amicorum colloquia designant. Hinc enim emerserunt sodalium istæ ac congerronum voces, si quando sciscitantur, qua quis sit valetudine, qua fruitur sanitate, vt corpus constitutum est, quo loco, statu, conditione res nostræ consistant, quem habent successum, satin' omnia salua, prospera, felicia? Quibus, totidem verbis responsa dari solent. Vtcumque, Sic satis, Minus commode, Valetudo vacillans est, inclinata, ambigua, fluctans, parum firma, Non satis pro voto, aut animi sententia, Alias rectius, Spero meliora, Vt possumus, quando vt volumus, non licet. Quibus loquendi formulis singulæ nationes vltro citroque se compellare solent, si quando de rebus amicorum soliciti, qua sint valetudine aut successu, percontantur. Tametsi autem horum plerique morbo sunt defuncti, alii, quibus hic imminet, nondum culcitrę puluinisque affixi, non tamen vel inter sanos vel ægrotos referri censerique debent, sed cum vtriusque sint participes, in neutrum, hoc est, duorum extremorum medium: vt fuscus color qui ex albi nigrique mixtura constat, vt pubertas inter puerilem ac virilem ætatem media Cum enim sani homines more, naturę munera ac functiones minus cumulate obeant, nec ex ęgrotorum consuetudine lecto incumbant, membrorũ vsu ac ministerio destituti, non possunt vel sani hominis, vel ægroti nomen promereri, sed ex populari ac vulgata consuetudine Neutri appellatione designari: proferunt in iis nonnulla naturæ, facultates ac munia, sed languide, oscitanter, remisse: incedunt enim atque inambulabant sed tarde,

Corpus neutrum admittũt nonnulli.

Formula percontandi de valetudine.

Simile à coloribus & pubertate.

gressuque subinde labante atque inclinato, ita vt ob virium imbecillitatem vel scipioni sit innitendum, vel vllius humeris incumbendum, vt iis, qui cũ sint natandi imperiti corticis aut suberis subsidio vtuntur. Pari modo de somno ciboq. ratiocinandum, siquidem accumbunt, ac se appositis ferculis reficiunt at non ea appetentia atque edendi auiditate qua validi, quibus optimum condimentum fames: dormiunt ac somno refocillãtur, verum minus placido, profundo, diuturno, vt sani qui exercitatione, defatigati, totam noctem quiete transigunt. Est autem eorum conditio qui à morbis reuiuiscunt, atque humoribus noxiis sunt liberi, potior atque optabilior, illorum quibus aliquid latentis occultiq. vitii subest, ac corpus vel ex Veneris contagio, vel alia vitæ intemperie, intus & foris fœdis ficosisq tumorib. contaminatum, qui in speciem, primáq. fronte sani apparent, ac pro iis se ostendunt, cum humoribus vndique prauis scateant, atq. omni ex parte morbidi sint. Quin isti in seipsos crudeles atque in alios iniurii, morbum dissimulant ac diffitentur, ita vt omnibus se symposiis ac sodalitiis ingerant, atq. aliorum poculis labra rancida admouere non vereantur, suaq. nulli non obtrudere, ac ebibenda offerre; hac, opinor, ratione permoti, vt si omnes eodem succo perfusos esse contingat, eadem scabie inquinatos; nemo ab illorum cõsuetudine, ac familiaritate abhorreat. Huiusmodi homines morbosos, qui simulata fictaq sanitatis specie obuiis imponunt, his versibus Persius perstringit:

Simile à natandi vsu.

Morbosi et debilis dispar cõditio.

Morbillosi sanos inficere gestiunt.

Sat. 4.

——————Ilia subter
Cæcum vulnus habes, quod lato balteus auro
Protegit vt mauis, da verba, & decipe neruos,

Rursus alia Satyra, assumta Medici persona, hunc notat q morbũ dissimulat, nec sustinet inter valetudinarios

dinarios referri, sed cum medico rixatur atque illius consilium non sine contumelia respuit illiq. tanquã deteriori morbo implicito insultat:

Heus bone tu palles, nihil est; videas tamen istud Satyr. 3.
Quidquid id est, surgit tacite tibi lutea pellis:
At tu deterius palles, ne sis mihi tutor,
Iampridem hunc sepeli; tu restas: perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atq; albo ventre lauatur,
Gutture sulfureas lente exhalante mephites.
Sed tremor inter vina subit, calidumq; trientem
Excutit è manibus: dentes crepuere retecti,
Vncta cadunt laxis hinc pulmentaria labris.

Cuius conditionis homines hac nostra ętate nusquã non obuij sunt, quibus cum in facie, vultu, oculis toto q. habitu se morbi proferant, illos medendi peritis non detegunt, sed magno valetudinis dispendio, fouent ac nutriunt: qui cum alte radices egerunt, ac penitus infixi sunt, ægre extirpantur. Quocirca salubriter vnumquemq. commonefacit Sapiens, vt mature remedia morbis adhibeat; Satius enim principiis mederi, quam fini. Quo spectat illud Persii, Eccles. 18.

Helleborum frustra, cum iam cutis ægra tumebit, Satyr. 3.
Poscentes videas. Venienti occurrite morbo. Principiis obsistendũ.

Quod iis sedulo inculcari debet, qui cum nutãti atque inclinatæ valetudini tarditate quadam supina, ac damnosa procrastinatione nõ prospiciunt, eamque fulcire negligunt, deploratis morbis implicantur. Quamobrem qui in confinio morbosæ affectionis constituti, non prorsus integra sanitate fruũtur, sed corpus neutrum, hoc est, nec prorsus salubre nec insalubre consequuti sunt, sed inter sanitatẽ & morbum medium, accurate incolumitati suæ inuigilẽt: facilimus enim ad deteriora lapsus. Cæterum quæ de corpore neutro differuntur, præter alia etiam ad aeris ac cœli conditionẽ referri possunt. Aura enim aliquando salubris, pestilens, mediocris: cœlum mo

do ſerenum modo nubilum & tempeſtuoſum, modo tolerabile atq inter vtrumq conſtitutum: quod etiam in ventis mariniſq; fluctibus ſpectari poteſt. In affectibus quoq humanis, atq animi motib. tale quiddam obſeruare licet. Sunt enim illi moderati, vehementes, turbulenti, cõcitati, mediocres, remiſſi, ſedati; ita vt non omnia ſemper vno curſu atq eodem tenore volui verſarique contingat.

De videndi ratione atq; oculorum acie, & cur nonnulli remotiſſima quæq; acute cernant, cum ad proxima cæcutiant, atq; hallucinẽtur: alij propius admota exacte videant etiã minutiſſima, longius vero ſita etiam eminentes moles ægre perſpiciant. Et cur oculus dexter magna ex parte ſiniſtro obtuſior, minuſq; lucidus; obiter de coloribus oculorum, ac pleriſq; alsis, quæ animi argumenta proferunt: obiter hebeſcentis viſus remedia.

CAP. VI.

Mentis præſtãtia. INter multa magnaq. naturæ munera ac dotes ampliſſimas, quibus homo à Deo opt. max. cumulate exornatus eſt, nihil mente præſtãtius ac magis diuinum, cui cum oẽs ſenſus inſeruiant ac famulentur, tum præcipue loquendi videndiq. miniſterio vtitur, vbi vires ſuas explicare viſum ſit. Hoc enim potiſſime feris præſtamus, ꝙ ſenſa mentis dicendo expromere, ac conſilia verbis explicare liceat; ita in oculis nõ prorſus ſita cernendi vis, ſed duæ ſunt velut feneſtræ animi, à ſede mentis ad oculos perforatæ, quarũ intentione ac remiſſione, mobilitate ac conſtantia, animi motus, mentiſq. conceptus ac cogitata indicantur. Conſiſtit quidem videndi facultas in oculo ſeu pellucido humore illo cryſtallino, qui vt ab aqueo liquore irrigatur, quem albugineũ ab oui albo vocant: ita vitreo innatat atq; inſertus eſt, ipſamq; pupillã, hoc eſt, aciem qua cernimus, radiãti fulgore illuſtrat non ſecus, quam inſignis ac lucida gemma annulum. itaq; oculis viſio attribuitur, non vt loco

Videndi origo à cerebro.

Simile à gemma auro illuſtrata.

prima-

primario, ſed vt inſtrumento atq organo; nam cerebrum per neruos viſorios illis ſpiritus infundit, quibus videndi facultas perficitur. Læſo enim affectoque cerebro (nullo etiam conſiſtente in oculis incommodo) hebeſcit viſus, atque acumen oculorum obfuſcatur: quod ebriis, deliris, febricitantibus peculiare eſt. Hac itaq. ratione oculis qui ex tribus humoribus, quatuor membranis conſtant ac conflati ſunt, videndi functio aſcribitur. Siquidem illi cerebro ac menti, penes quas ſumma poteſtas, obſequuntur, ab iis enim dimanant ac profluunt per neruos opticos ſeu viſorios, ſpiritus lucidi, puri, deſęcati, tenues, ſplẽdidi: quibus modo ne efficiat aer caliginoſus, ac deprauata oculorum conſtitutio, exactiſſima viſio perficitur. Quod ſi illi imminuti ſint, obſcuri, turbidi, exiles; obtuſa efficitur, minuſque acuta oculorum acies: emergunt autem ex horum temperie varij videndi modi ac rationes. Si quidem cui ſpiritus copioſus eſt, & ad amuſſim purus, terſus, nitidus, atque vt ſpeculum, perpolitus, is ea quæ minus conſiſtunt, perſpicue videt ac diſcernit. Vbi enim is humor exacte elaboratus eſt, tenuis ſyncerusque ex hoc halitus, ſeu lucidus ſpiritus emanat, quo potiſſime viſio perficitur, ac diſtantiſſima perſpici queunt. Siquidem cum multus ſit & copioſus animalis ſpiritus, ſubtilis, tenuis, ætherius; longiſſime producit oculorum aciem, omniaque acute cernit, nec facile obtutu continuo, aut fixa intentione defatigatur, qua vi pollet calidus & humidus, vulgo ſanguineus. Cui vero paucus ſubeſt ſpiritus, ſed tamen purus nec nebulis obductus, is res quidem propius ſitas, clare videt & diiudicat, certumque delectum habet; at diſtantes, pauloq. remotius conſtitutas minus dilucide perſpicit. Paucus enim modicuſq. ſpiritus facile diſſoluitur atq. euaneſcit, nec in lõginquũ proſpectũ producere poteſt

Caput læſum viſui officit.

Cerebro regia poteſtas.

Viſus cui exactiſsimus.

Sanguineis fortis viſus.

Quo fit, vt quibus vidēdi organum lucido quidem, sed modico ſpiritu imbutum eſt, minutiſſimos etiam literarum apices inoffenſe obſeruent, at paulo remotius diſſitas moles, aut eminentes è mari ſcopulos minus exacte perſpiciant, quod calido & ſicco corpori ſeu bilioſo euenit. Quod vero nonnulli propius admota tenuiter vidēt, remota vero nihil prorſus, ex ſpirituum inopia & craſſitie prouenit. Vbi autem ſpiritus copioſus exiſtit, & craſſus, pauloq. denſior, diu quidem homo intendit oculorum aciem, atq. abſq. vlla fatigatione fixe & inconniuenter in res obuias oculos defigit, easq. primo obtutu cernit quidem, ſed nō ad vnguem ac diſtincte diſcernit: nā craſſities acutæ viſioni officit, quod in frigido & humido habitu, ſeu pituitoſo obſeruari poteſt. Cui vero humidus eſt & modicus ſpiritus animalis qui videndi inſtrumento inſeruit, is nec exacte propria, nec prorſus remotiora videre poteſt; nam pauci ſpiritus cito euaneſcūt, & diſſipantur: craſſi vero videndi functionem impediunt, cum radii qui ab oculorū lumine promanant, in obiecta non deferantur, nec ſpecies rerum quæ foris in oculū influūt, ab eo concipiantur. Rarus autem ſpiritus, tenuis, exilis, tenebroſus, qualis eſt ſeniculis exhauſtis, ac morbo extenuatis, debilem viſum efficit, aut prope nullum. Quocirca conſulte faciunt, quod conſpiciliis hebeſcenti viſui opitulantur; iis enim omnia maiora apparent, ac ſpiritus viſorii inſtaurantur, atq. in vnum collecti minus euaneſcunt aut diſſiliunt: verum nō conſulo vt viri plus ſatis mature illis aſſueſcant, ſiquidem illis deſtituti, prorſus cæcutiūt. Quod enim hi caligant ac cæcutiunt, ex ſpirituum inopia ac defectu euenit. Quocirca & ſpecula viſum reficiunt, quoniam reflecti ac retorqueri radios contingit, ac ſpiritus robur concipere, nouis ſubinde à cerebro eo ſe conferentibus. Sunt autem præter iam enume-

Billoſis acut⁹ viſus.

Spiritus craſſus quem viſum efficit

Spirit⁹ humidus & modicus qualē viſum efficit

Spirit⁹ rarus & tenuis viſui efficit.

Cōſpicilia quando vſui.

Specula viſui opitulantur.

enumerata complura alia, quæ caliginem oculis offundunt, ac visionem vel vitiant vel impediunt; nam si pupillam à sua sede dimoueri contingat, aut plus satis dilatari, contorqueri, contrahi, imminui; vel ex illata plaga, inflictoque vulnere, casu vel contusione, tumor atque inflammatio oboriatur, videndi facultas insigniter afficitur: oculi quoque emissitii ac prominentes, quique immoderate protuberant, vel denique vbi profundius constituti sunt, nonnullam visioni iacturam inferunt; nam prominentiores ab externo lumine afficiuntur, ita vt in lucido aere & solis splendore minus exacte obiecta conspiciant; immodica enim luce offenduntur: sublustri vero cœlo, aut nubibus obducto, melius iis visus perficitur; ita fit vt quæ cominus posita sunt, perfecte videant; eminus autem sita, obscure: iis vero quibus profundi sunt oculi ac delitescunt, minusque extra palpebras se proferunt oculorum orbes, contraria obueniunt: illi enim propius admota, minus perspicue; distantia vero, inoffense cernunt: quo fit, vt vbi remotiora oculis dimetiri visum sit, conniuentibus ac semioccclusis oculis id perficiamus; ita enim coacti ac conglobati spiritus, longissime radios suos diffundunt. Hinc vsu uenit, vt clauso compressoque oculorum altero, ac protenso velamento quod splendorem arcet, atque aerem opacum efficit, intentius ac fixius aciem in obiecta dirigamus: quod in tractandis balistis, sclopetis, arcubus obseruare licet Siquidem occluso sinistro oculo, spiritus affluentius in dextrum confluunt, visumq. efficiunt intentiorem, ita vt hac ratione sagittarii colliment, & quem intuentur scopum, assequantur ac configant. Quo spectat illa Persii ironia:

Quã multa visui officiunt.

Oculi prominentes, & recõditi caligantur.

Reconditi & protuberantes oculi ratione diuersa vident.

Ex sagittariis videndi ratio eruta.

—— Scit tendere versum
Non secus ac si oculo rubricam dirigat vno.

Sat. 1.

Quod autem nonnulli gemina conſpectare videantur, efficit oculorum in varias partes distractio. Cum enim oculorum radii non ad idem rei obiectę punctum ſe dirigant, ſed in diuerſa rapiantur, ac ſpiritus qui temere rerum ſpecies concipit, inordinato vagoq. motu hinc inde fluctuet, dupla exhiberi videntur: feneſtrata autē diuulſa diſſecta, rimoſa conſpici videntur, vbi papillæ pars ſuffuſo concreto humore offuſcatur; denſi quoq. vapores ac fuligines è ventriculo in cerebrum delatæ, varias imagines ac ſpecies rerum viſui inferunt, ita vt aliquando omnia in gyrum flecti, voluique ac rotari videantur; nonnulli feſtucas, culices, muſcas, ſcarabeos, araneas, lemures, ſtriges, ſpectra, obuerſari oculis imaginentur, quos affectus parit crapula, ingluuies, temulentia, humor melancholicus quę denſiſſimis fumis cerebrum obnubilant. Cæterum quod dexter oculus ſiniſtro ſit obtuſior, in ſe quiſq; experiri poteſt. Id efficit in adulta ætate craſſior denſiorque ſpiritus, & quod fere ex dextri lateris incubitu vapores nocturni eo deriuentur ac confluant: in ſenectute vero magis ſicceſcit oculus dexter, ac calor hepatis humores qui viſioni adminiculantur, depopulatur: ſiniſter autem humidior eſt, nec in eo facile vel ſpiritus extenuantur, aut humores areſcunt. Cum autem cor vitæ fons primum animari incipiat, aut vitale effici, tum poſtremo moritur, ac diu etiam corpori exemtum animantibus palpitat: Oculi vero qui poſtremo perfici creduntur; primo ademta mobilitate, mortis argumenta proferunt, atque prę cæteris emoriuntur, quod ſpiritus ingruente morte extinguantur atque euaneſcant, vel ab oculis ad cerebrum mouendi videndique principium reſiliant ac retrahantur. Cęterū de cauſis colorū qui in oculis ſe proferūt, nonnihil huic argumento inſerendum. Emergunt ij ex circumfuſis humoribus, quorum quali-

Cur gemina videntur.

Cur diuulſa ſpectantur.

Oculis cur abſurda obuerſantur.

Oculus dexter ſiniſtro obtuſior.

Cor primū viuens, vltimū moriens.

Oculi primum moriuntur.

Coloris oculorum diuerſitas vnde emergit.

qualitas, copia, defectus, tenuitas, craſſities, miſtura, varias diuerſaſq. in oculis colorum ſpecies, ac diſcrimina pariunt, nempe nigricantes, cæruleos, cæſios, glaucos ſeu caprinos, rufos, flauos, fuluos, pallidos, puniceos, luteos, virides, rubicundos, igneos, flammātes, ſanguineos, purpuraſcentes, croceos, aureos, lacteos, albeſcētes. Proueniunt autem nigro colore perfuſi oculi (quorum aſpectus gratioſam venuſtatem, modo ſupercilia pari pigmento tincta ſunt, homini conciliant) ſi quando ſpiritus viſibilis debilis eſt, humor vero copioſus, denſus, ſubobſcurus, vmbroſus; ita vt aſtantis aciem ob humoris abundantiā ac profunditatem nos tranſmittat, aut penetrare patiatur: nihil enim luminis, quod ex oculis noſtris emanat in illius viſum qui nobis ex aduerſo conſiſtit, infertur, ſed radij velut repercuſſi ac retorti reſiliunt. Sic in fontibus ac ciſternis altisque ac profundis puteis, aqua nigricanti colore apparet, ac ſpeculi vſum præſtat, retorta ob aquæ denſitatem oculorum acie, & in ſe rurſus deflexa; repellit enim viſum noſtrum, eumq nobis remittit. Sunt autem nigricantes oculi eius conditionis & naturæ, vt interdiu acute cernant, quoniam meridiana lux ſubobſcuris atque vmbroſis oculis ſe ingerit, ac ſpiritus agitat, illoſq. lumine perfundit. Noctu vero obtuſe minuſq. acute videndi munere funguntur, quia externo lumine deſtituti ſunt, quo humores ac ſpirit⁹ moueri debent, vt viſus acuatur. Quibus vero humor qui oculis ſubeſt, tranſparēs quidem eſt, & pellucidus, ſed vna cum ſpiritu paucus, exilis, debilis, iis cæſij oculi ſeu glauci conſpiciuntur, hoc eſt, ex cæruleo & albo contemperati: quali colore ſunt laminæ corneæ tranſlucidæ, ex quibus laternarum conſpicilia conficiuntur, tum noctuæ & quorundā animaliū oculi. Qui aūt huiuſmodi colore oculos habent inſignitos, interdiu debiliter & confuſe cernunt, quia

Vnde nigri oculi emergant

Aqua cur nigra in fontib⁹.

Oculi nigri qua vidēdi facultate.

Oculi cæſii vnde et qua functiore videndi.

Lumina cornea glaucq colora-

diurna lux ac Solis ſplendor, ſpiritus viſorios minus firmos diſſoluit ac diſſipat: noctu vero, quoniam videndi organa, genuina inſitaq. luce illuſtrantur, coacto ac conglobato ſpiritu, obuia quæq. dilucide vident. Scintillant enim in tenebris huiuſmodi oculi, ac collucent, tum velut aſtra micantia, radiis corruſcant, ita vt præter homines multa animalia, nō tam venandi ſagacitate, quam videndi facultate inſtructa, ex nocturnis tenebris nihil ſentiant incōmodi, aut vlla ſui parte afficiantur, cum diurna lux illis officiat, ac viſionem obfuſcet; quod in noctuis, nycticorace, veſpertilione, felibus, ſoricibus, muribus, gliribus obſeruari poteſt, quibus lux meridiana videndi functionem labefactat, nocturnæ tenebræ exacuunt; argumento, quod ſi faces, candelas ac funalia illis noctu obiicias, obcæcantur. Quocirca nautæ nocturnis nauigationib nō adeo intenſum Lunę ſplendorem exoptāt, ſed ſubluſtre cœlū, modiciſq. ac raris nubibus obductum. Sic enim longius ſe porrigit oculorum acies, ac radii à luminoſo obiecto minus diſſipantur aut euaneſcunt Cæruleus vero in oculis color ex albo & viridi conflatus, cæteris humidior eſt, ſed minus nitidus, terſus, perpolitus. Quo fit, vt ob craſſiorem humiditatem qua perfuſus eſt, atq. exiguos ſpiritus, minus acuta viſione ſic affecti polleant, in aere præſertim lucido, quo cum primis offenduntur. Quod ſi humor & ſpiritus temperie quadam inter ſe moderata exiſtant, color inter albedinem & nigrorem clarius elucet, quo exactiſſime videndi munus perficitur. Variantur autem pro ætatis ratione oculorum colores: pro humorum ac ſpirituum craſſitie, tenuitate, copia, defectu: quod ipſum etiam in ſtirpium foliis perſpicuum eſt, quæ vbi primum emergunt, flaueſcunt: deinde maturitate virorem concipiunt: rurſus ſeneſcente ſtirpe, in cæruleum ac luteum demutantur. Sic infantibus

Qui oculi nocte ſcintillant.

Animalia noctu oculata.

Cæruleus oculorum color quē viſum facit.

Oculi & viſus moderate conſtitutus.

Oculorum color & acies qua ratione variatur.

Simile à ſtirpib in oculorum coloribus.

bus in lucem primum editis cæsii sunt oculi, glauci, cærulæi, virescētes, ætatis accessu ad nigredinem deuergunt: senectute vero, vt crines, albescunt, vel ad subglaucum degenerant. Medicamentis etiā diuersos colores oculis induci, Dioscorides ex aliorum sententia prodidit. Vsta enim auellanarū putamina atq. in cineris speciem redacta, cæsiorū oculorū pupillas infantibus denigrant, ex oleo syncipiti incusa atque inuncta. Ventus quoque, aeris auræque constitutio, regio, morbi, affectus ac perturbationes animi, immoderata Venus, inedia, somnus & vigilia immodica, crapula, oculorū cum colores, tum spirituum atq. humorum qualitates immutāt. Quocirca moderata victus vitæq. ratio instituenda, ne videndi organum (quo nihil nobis ab opifice attributum præstantius) aliquo incommodo afficiatur. Quod si ex humorum defectu atq. ariditate caligare oculos ac cæcutire contingat, vel spiritus visorii inedia, mœrore animi, fletu, vigilia, lassitudine, senio, immodico concubitu, intempestiua lucubratione exhausti sint & attenuati, quæ vires instaurant, atque oculis fomenta ministrant, adhibenda: vt sunt oua recentia, vina dulcia, vuæ passæ, amygdalę dulces, pistacea, castaneę vel elixatæ, vel molliter tostæ, rapæ, quarum vis ob flatus copiam in cerebrum assurgit, ac mirifice spiritus visorios euanidos reficit: quod ipsum etiam præstant alitum cerebella quæ se volatu exercēt, vt sunt passerculi, miliariæ, frigilli. Inconsulte faciunt qui citra delectum, nulloq. adhibito discrimine, Rutā, Chelidoniam, vulturum, miluorum, accipitrum fel, quæ mordaci sunt & adurenti facultate, oculis adhibent; depopulantur siquidem ac depascunt spiritus & humores, quibus visio perficitur: cum ista non incommode admoueri possint, quibus ex humorum redundantia oculi caligine sunt offusi, tum quibus suffusiones & glaucomata visum eripiunt atque

Lib. 1. cap.

Oculorum colores medicamēta immutāt.

Consilium in oculis instaurandis.

Plenitudo aut inanitio obseruanda in oculis fouendis.

Oculos exhaustos q̄ fouent.

Ruta oculis aliquādo noxia.

oculos deformant. Diſſoluunt enim concretos craſſosque humores, qui ſpiritus à cerebro eo deferri prohibent: ita omnia quæ abſtergunt atque extenuant, huic rei perficiendæ accommoda: vt ſunt raphanus ſeu vulgaris radicula quæ appetētiam acuit, fœniculi ſemen, & folia, radix, eufragia, ſtœchas, & quæcunq. cerebrum à craſſis vaporibus expurgant. Quocirca ſtudioſis qui oculorum adminiculo ſuas lucubrationes proficiunt, allium, cœpe, porrum, & quæcunque graui odore imbuta ſunt, atque halitu viroſo obuios feriunt, atque infeſta ſunt, ſedulo euitent. Officiunt enim hæc oculis ac memoriæ, omnibuſque ſenſibus detrimenta adferunt. Qui vero laboribus indureſcunt, atque exercitationi ſedulo inſiſtunt, nihil horum illis incommodat. Foris autem quæ oculos recreant, aſpectuq. grata ſunt, obiiciantur, vt ſunt viridia quæque, quorum innumeras ſpecies & diſcrimina campi, ſyluæ, horti, nemora ſuppeditant: Ex lapidibus vero Smaragdi viror inſatiabilis, & quo oculi exſaturari nequeant, tum Praſius, Topaſius, Iaſpis, Cyanus ſeu cæruleus, Eranos, vulgo Turcoſa, & Lazurium, quibus colliguntur, non euaneſcunt ſpiritus viſorij, atque acumen oculorum exacuunt. Cæterum quod ex oculorū obtutu, nonnulli animi propenſionem, mentisque indicia eliciunt: non equidem improbo. Sunt enim horum indices, internoſq. affectus, cogitata, conceptus, etiam ſi linguæ ceſſet miniſterium, foris proferunt: ita nonnullis comitas, modeſtia, manſuetudo, placabilitas, clementia, probitas in oculis vultuq. elucent, multaque alia placidæ ac ſedatæ mentis argumenta ſe offerunt. Aliis faſtus, arrogantia, ſuperbia, ferocia, calliditas, verſutia, iracundia, inuidentia, odium, ira, indignatio, formido, timor, elatio, lætitia, gaudium, mœror, deſperatio, ex oculorum obtutu perſpicitur. Medici quoque in morbis ſtudioſe oculorum conſtitutio-

Ruta & Chelidonia quando oculis ſalutaria.

Raphanus & rapa oculis grata.

Alliū & quæ viroſa ſunt, oculis inimica.

Viridia oculos fouēt

Smaragdi viror, vulgo amorant, oculis gratus.

Oculi animi indices.

stitutiones contemplantur. Si enim rubore perfusi sunt, aut sanguineis filamentis striati, ex cerebri inflammatione furorem ac phrenesin indicant. Quod si liuescant, aut plumbeo nigroque colore perfusi sint, caloris natiui extinctionem vitæque interitum denunciat. Instabiles autem, pernictantes, mobiles, inquieti, inconstantes, mentis alienationem & delirium designant. Languidi, humentes, flaccidi, lacrymis perfusi, tenebrosi, tremuli, rigidi, vibrantes, tumidi, caui, conditi, obtusi, conniuentes, præter diuersos animi affectus, in sanis, tum in ægrotis non sine vitæ pernicie, cerebri intemperiem ex humorum copia vel defectu, caliditate aut frigiditate commōstrant. Lusci vero, pæti, strabones, & qui obliquo sidere, limisque oculis obtuentur, præter contortos atque in diuersum conuulsos musculos, huius naturæ errorem consecuti sunt. Quod vitium quoniam circa cerebrum mentis domicilium vel potius regiā consistit, vt foris nonnihil oculos deformat, ita animum quoque quibusdam vitiosis affectibus imbuit. Sunt enim horum plerique quibus deest educatio, versipelles, vafri, subdoli, captiosi, lubrici, ad circumueniendum astuti, ac miris strophis instructi. Sic Belgæ, siquando vllum designant qui iis notis insignitus est, *Een slim gast, Een loos ende listich Schalck, Een boosvvicht* vocant, hoc est, obliquum, distortum, veteratorem hospitem, cui non tuto possis fidere, vt qui technis, dolis, fallaciis, captionibus, præstigiis, imposturis, fucis omnia sua negotia perficiat, alterius dispendio ac detrimento, suo vero luculento commodo. Cuius conditionis ac naturæ sunt participes quotquot ex præcipua ac primaria corporis parte aliquo vitio sunt implicati, nempe capite, corde, hepate: de quibus in Physiognomia vberius tractatum est libri secundi, cap. 36.

Argumēta animi ex oculis.

Oculorum varia dispositio.

Lusci quæ animi conditione.

Prouerbiū ex oculorū obtutu in nefarios.

Ratio cur nonnulli mutilis truncisq; ac decurtatis membris nascantur, alij geminis, quæq; redundāt ac superuacanea sunt, nec vlli vsui inseruiunt. CAP. VII.

Vbertas materiæ geminata profert.

NAsci quosdā geminis agnatisq. membris, nempe digitorum, pedum, brachiorum, capitum appendicibus articulatim nonnunquam distinctis, quotidiana exempla demonstrāt. Vt autem deformes ac monstrosæ species ex vitioso corruptoque semine, atque vteri praua constitutione promanant, astris etiam in huiusmodi partus vires suas conferētibus: ita ex humorum redundantia ac seminalis excrementi copia duplicatæ corporis partes producūtur, gignentis imaginatione in tale quiddam elaborando occupata. Siquando enim is sexus qui leuissimis affectibus concutitur, eosque infanti imprimit, aliquid animo menteq concipit, aut dupla oculis obuersari imaginatur, ex humorum concursu ac confluuio, qui in eas partes circa quas versatur imaginū conceptus, decumbunt, geminatas ac superfluentes particulas, aut alterius speciei emolitur ac conficit. Istæ etiam absurdæ imaginationes in animantibus obseruantur. Sic nuper ouicula prodiit, capite phocæ seu vituli marini, conspecta marina bellua. Sic anno superiore ouis, & vitulus gemino capite conspecti sunt, & ego gallinam vidi & contrectaui quatuor pedibus & totidem alis. Cum autē fœminis in conceptu, totoque gestationis decursu variæ species ac rerum simulacra, animo concipi soleant, ac nonnunquam dupla se offerre ex suffusis crassis vaporibus, aut cum distractis diuulsisq; spiritibus qui in pupillæ punctum dirigi debent, diffindi ac dissecari cernendi aciem contingat; omnis affectio in pullulantem fœtum deuoluitur, ac nonnullis partibus affabre elaboratis, secūdarias ac superuacuas affigit. Tam efficax enim est imaginandi vis, vt si quando mulier oculos

Partus deprauati vnde.

Dupla quando obseruantur.

Imaginatio in muliere quid efficiat.

oculos ac cogitationes in rem quampiã defigat, tota naturæ facultas, eaq. vis quæ formationi fœtus insistit, concursantibus vndique humoribus quos habet obsequentes, eo confluit, atq. operi perficiendo sedulo est intẽta, quo euenit, vt nonnunquã diuersas insolitasq. formas, membra duplicata, particulas atque appendices superuacaneas emoliatur, insuetaq. membra corpori affigat. Ex defectu vero humorũ, atq. alimenti fomentiq. penuria, aut vbi naturales facultates in elaborandis articulis sunt inualidæ, suisque viribus minus instructæ, imminutis mutilisq. membris produci homines contingit, aut quarundam partium vsu ac ministerio destitutos. Et quanquam natura vberem nonnunquam propagandę sobolis materiam sii nacta, suisq. viribus ac facultatibus affatim existat instructa, illam tamen subinde impediri contingit, quo minus omnia exacte perficiat, ac venustam corporis formam, decentesq articulos exprimat atq effingat, ita vt infans aliquando in lucem prodeat parte aliqua trunca atq inelaborata: fit enim plerumq. vt vterum consequatur angustum, splenem induratũ ac callosum, coxendices eminentes, atq. introrsus retortas, aliasq. obices & obstacula, quæ infantem adolescere prohibent, atq. omnibus suis numeris absolui, tenerę siquidem corporis partes ob tantas difficultates atq impedimenta dilatare se ac diffundere nequeunt, oblatoq. alimento frui: sed sisti cõtingit & cohiberi, quo minus in speciosam, atq. vtilem articulorum formam excrescant ac proferantur. Simile enim quiddam huic rei obuenire mente cõcipio, quod arboribus quæ in saxoso solo consitæ sunt, ita vt radices se vndiq. diffundere nequeant, sed obstaculo impeditæ retorquentur, atque incuruescunt, repulsæq. resiliunt. Sic in corpore humano cum infans effingitur, vel loci angustia, vel alimenti inopia, aut calli cuiusdam

Vnde membrorum defectus.

Man⁹ ac pedes vnde trunca & mutila.

Simile ab arboribus in saxosis locis cõsitis.

obiectum obstat, quo minus membra articulatim distincteq. efformari queant. Sic puellam vidi non ignobilem trunca ac tuberosa manu, quã cum contrectandam mihi exhibuissent parentes, deprehendi digitorum contactu articulos qui naturę munere erupturi erant, intus conuolutos, atq. in se retortos, ita vt nullam digitorum effigiem exhiberent, siquidem omnes membri huius partes, tam officulorum series & connexus quibus manus complicari vel expandi solet, intro delituisse comperti sunt; *Stompen* nostri vocant. Ita errorem hunc ac naturæ vitium inde contractum pronuntiari, quod ea vis ac facultas quæ formationi fœtus insistit, omnibusque suis partibus consummare hominem nititur, aliquo impedimẽto prohibita sit, quo minus articulos potuerit perficere: atque in speciosam decentemq. manus formam producere: cum enim mater splenis duritiei esset obnoxia, ac fœmellæ in id latus, nempe sinistrum, declinent, ex affectu eius visceris cui partes illæ tanquam scopulo ac cautibus illisæ incubuerunt, informem atq indecoram speciem sunt consecutę.

Rei gestæ narratio.

An indusia, vulgo camisia, tegumenta, lintea febricantibus mutanda. Et an statim à morbo conualescentibus barbam radere, aut capillos adimere expediat. Tum in quibus morbis pedes abluere consultum sit.

CAP. VIII.

SIquando in morbis contagiosis ac pestilentibus carbunculi ac bubones aliæque, vt assolet, pustularum eruptiones in extima corporis parte se proferunt, nunc eminentes ac verrucosæ, nunc planæ ac sessiles, pro humorum crassitudine ac tenuitate: colore modo plumbeo, lurido, nigro, luteo, viridante versicolore, quæ deteriores: modo rubicundo, florido, albescente, quæ securiores, quarũ omnes species ac differentias, in morbillis ac variolis, Belgis *Pocke*

& Maezelen denominatis, perſpicimus: in iis, inquã, omnibus papularum generibus lintea, culcitras, pul uinaria, tegeticulas, induſia, tegumenta ſubinde mu tanda conſulo, ac recentia ſubſtituenda, ſordidasq. corpori exemtas veſtes vento atque auræ flatibus identidem exponendas, quo contagio & grauis halitus, quibus ex infecto corpore tegumenta imbui contingit & contaminari; diſcutiantur. Siquidem cnm multi tetri ac pernicioſi vapores ſeu fuligines ex huiuſmodi corporibus emanant, quæ veſtimenta quibus ægrotus integitur ac fouetur, concipiunt; fit vt decumbentes circumfuſum vndiq. aerem hauriant, imbibantq;, ac ſingulis momentis noua recentique contagione ac labe inficiantur; volutantur enim in ſordibus tanquam ſcrofa aut lutulentus ſus in volutabro cœni. Quod ipſum eatenus obſeruari velim, quatenus morbi ſæuitia miteſcat ac ſopiatur, ipſaq. cõcoctio ac criſis peracta ſit, hoc eſt, certa atq. indubitata ſe ſalutis indicia proferãt, quæ commonſtrant vires corporis morbo ſuperiores, ac perexiguas intus reſidere morbi reliquias: tunc enim lintea atq. induſia ſoli aut luculento igni expoſita, valetudinariis ſubiici iubeo, aut ea vni ex domeſticis ſalubri corpore biduo induenda præcipio, aut cubili eius inſternenda, quo concaleſcant, nec ab humani corporis calore ſint aliena, ipſaq. innouatio aliquid incõmodi ægroto adferat, aut vlla ſui parte morbũ exaſperet: hac enim ratione aut errore potius efficitur, vt illa quæ conſanuiſſe videbantur, recrudeſcãt. Quocirca cum iſtis, tum aliis qui mitioribus etiã obnoxij ſunt, inſtanter præcipio, quo cõfeſtim affectus ad ſtatũ properet, ac primo quoq. tẽpore inſultus ſopiatur, ne inquieti ſint, iactabundi, inſtabiles, tumultuoſi, nec aeri locoq. frigido ſe identidẽ exponãt, vt ſunt qui in ancipiti ac periculoſo morbo expãſis brachiis, diuaricatis exporrectisq. cruribus hinc inde ſe

Puſtulæ vnde varii coloris.

In morbi augmento nihil innouandum.

Motus & iactatio corporis ægroto noxia.

deuoluunt, ac sudorem, pustulas, apostemata, vomicas, abscessus, tumores, reliquasq. humorum collectiones quæ erupturæ sunt, repellunt ac referiunt. Siquidē frigidus aer corpori circumfusus fluxiones sistit ac reprimit, easq. maturescere prohibet: Calor vero ac fomenta calorifica, meatus ac spiramēta recludunt ac relaxant, vtq se fuligines ac vapores proferant ac discutiantur, efficiunt. Quo mihi non inconsulto facere videntur, qui contracta primū morbi contagione, ac pestifero halitu, corpus luculento igni exponunt, vt vndique sudore madescant ac diffluant, citra tamen virium defectum, aut animi resolutionem ac deliquium, sic vt eodem momento expurgato inferne corpore, deiectaq. aluo, ea intro sumant quæ conceptam intra viscera contagionē dispellant ac discutiant, antequam radices agat, penitusque virus infixum esse contingat, atq. ipsum cor tum partes pręcipuas occupet, eo enim malum contestim properat. Vt illi qui vrbē obsidione premūt, arces ac propugnacula, ac ducem exercitus primum inuadunt, reliqua enim e uestigio cedunt ac dant manus. Cum itaq. corpus periculoso ancipitiq. morbo tentari occipit; si res venæ incisionem, si purgationem exposcat, mature illa adhibenda sunt, sic vt primum atq. inter initia alui purgatio præcedat, mox subsequatur venæ sectio, deinde ea adhibenda quæ cor propugnent ac muniant, vt sunt Theriaca, & Mithridation ex vino aut syrupo de fumaria, epithymo, violaceo aut alio quodam diluto, vt naturæ conditio exposcit, aut exercitato Medico expedire visum sit, in quo mire illum oculatum esse par est, nec à scopo aberrare. Ex decocto vero præsentanea sunt Scordium quod allij odorem refert, Zelandis copiosum, Caltha quæ sudorem elicit, melissophyllos, seu melissa, ficus, cæpe rubicundū, Spondylii radix, quæ angelicæ ac laserpitio siue osteritio, viribus

Ignis sudorem & cōtagia elicit.

Simile ab vrbe obsessa.

Purgatio, venæ incisionē præcedat.

ac

ac faculate par: inter quæ principatum obtinet Zedoriæ radix, nõ cariosa, cassa, euanida, inodora, modo cum vuis passis, & quas Corinthiacas vocamus, tũ momento glycyrrhizæ dentibus attrita deglutiatur: Hac enim ratione etiam se munire possunt, atq. illæsos præstare, qui morbo pestilenti infectos adire coguntur, illosque in spem meliorem erigere, ac metum animis eximere, tum fiduciam mentibus illorum inserere, quales sunt ministri Ecclesiæ, medici, chirurgi, obstetrices. In huiusmodi autem tumorum eruptionibus, quas expedit, maturius proferri, non consultum arbitror inter initia pauimenta frontibus ac vitium pampinis aut capreolis, caricibus, rosis, myrto, salice, populo, virentique gramine consternere, aut aceto aquaque perfundere, nisi ex immodico sudore virium sit defectio; talia enim humores resilire cogunt, ac cutem meatusque corporis densant atque obstipant, qui reserandi potius sunt, quo halitus cõtagiosi expirent ac dissipentur; quod ipsum calida potius fomenta quam frigida præstant, nonnunquam naribus admouenda quæ spiritus recreant. animamque calore immodico languidam instaurant, vt sunt rosę, violæ, caryophylli, caphura, vinum, buglossus; borago, nymphæa, succinum, mala citria, cotonea, quorum pleraque etiam intro exhiberi possunt vino incocta, vel Zaccharo perfusa, aut in aliam condimenti formam redacta, adiecto croci ac cinnamomi momento, quo illa odore saporeque cordi ac palato magis gratificentur, & spiritus collapsos efficacius erigant Quanquam enim medici non temere quidquam circa ęgrotos innouare soleãt, ac ne latum quidem vnguem à ratione discedere, in nonnullis tamen iis obsequuntur, vbi crisis peracta est, hoc est, certa se salutis argumenta proferunt, magnaque humorum pars vel sudore excussa est, vel sanguinis aut alui profluuio com-

Quæ à peste præseruant, eaq; demoliuntur.

Qui morbo oppressis adesse coguntur.

In cõtagiosis morbis sudor eliciendus.

Quãdo cœnacula frõde adornanda.

Odores spiritus instaurant.

Medici aliquando ægrotis gratificantur.

mode exhausta: tunc enim aliquando illis vel vina, aquæ frigidæ potionem haud grauate admittimus, tunc stragula, lectulos, tegumenta, conclaue, triclinium mutari finimus, quæ ante statum ac vigorem morbi, ante crisim ac concoctionem concessa, præsentaneam vitæ perniciem erant allatura. Siquidem lecti tepor, & quæ corpori adhibentur fomenta, febrilem calorem maturius euocant atque eliciunt, tum deniq. ad sudoris ac pustularum eruptionẽ sunt adiumento, ita vt viscera quæ intus fumis ac densis vaporibus erant oppressa, relaxata per calorem cute ac spiraculis, subleuentur ac respirent; hac enim ratione expedite putredinem discuti, oppilationem amoliri, febrem conquiescere ac sopiri, omniaque mitiora effici contingit. Vt enim in cœnaculo aut triclinio fumo oppleto, conuiuæ suffocari videntur, atq oculorum iacturam perpeti, nisi reseratis ostiis, ac patefactis fenestris, fumus ac fuliginosi vapores dissipentur, atq in auras diffusi euanescant: ita quoque in humano corpore cor strangulari videtur ex densis nebulis & humorũ caligine, nisi laxatis meatibus ac spiramentis, fuligo & vaporosi spiritus erũpant & foras promanent. Et quemadmodum in elixandis carnibus sordes & quæ ebulliunt strigmenta (*Broem* nostri vocant) adimi debent, omniaq. accurate despumari, ne edulia contaminari contingat, atq. inquinamentis quibusdam seu eluuie pollui: ita inter initia per sudorem, vomitum, venæ incisionẽ, alui profluuium, congesti in corpore humores expurgari debent, antequam se per venas diffundant, arteriisq. penitus inhęrescant ac sint infixi. Tunc enim vt maculæ quæ diu vestibus inhæserũt ęgre elui possunt, nec ita facile extra sua conceptacula, in quibus insederunt, exturbari. De barbæ vero apparatu, & quinam in eo viri decor & ornamentũ consistit & qui in capite capilli frutificantur, quibus quoque robur quodi-

Sudor quãdo maturius erumpit.

Simile à fumosis ædibus.

Simile à despumãdis carnib.

Simile à maculis eluendis.

quoddam virile inesse testatus est Samson, nec non omnibus seculis plerique alii, qui affatim criniti hirsutiq sunt, hoc cōmonitos quosque volo, ne etiam sani sæpius barbam ac capillos ad viuam cutem deradi sibi patiantur, aut caput lotione defatigari. Depopulatur enim nimius eius rei vsus vires, atque homines effœminatos mollesque præstat: quin & spiritus ac calorem natiuum resoluit atq. extenuat, maximamque audaciæ ac confidentiæ partem in adeūdis periculis cordi detrahit, quanquam subinde caput defricari aspero rudique velamine, barbam demulcere ac liquamine aliquo abstersorio macerare, oculis claritatem conciliat, mentemque reddit erectiorem, valetudinariis quoque, aut qui paululum modo conualuerunt, non consultum arbitror, statim à recuperata sanitate, nouaculā cultrumq tonsorium admittere; siquidem humorum fluxiones irritat, & si quæ forte in corpore morborum reliquiæ resideant, illas mouet atq. agitat, recentemq febrem vt incendium sopitum exuscitat: ex huius enim rei innouatione, non minus morbi recrudescunt, aut febres residuæ postliminio excitantur, quam ex cibi potusq nonnulla intemperantia, aut subucularum indusiorumq mutatione.

Barbarasura aliquando noxia.

Frictio capitis oculis confert.

Eadem ratione in morborum initiis pedes non abluendos censeo, præsertim in decocto herbarum quæ vi āttractoria pollent, vt sunt artemisia, pulegiū caltha, parthenium, vulgo matricaria, tanacetum, lauri folia. Nec balnea quoque adhibenda, nisi expurgato corpore morbi furor mitescat, ac cōcoctionis signa appareant, ipsiq. humores fluitantes excretione sint idonei, alioqui in partes aliquas principes irrumpunt, atq. instabili motu hinc inde fluctuant. Quocirca quando pedes abluere expediat, obseruādum, aut ab hoc negotio desistendum: in quo imperita multitudo magno suo periculo peccat, cū nulla

Pedū lotio quādo adhibenda.

Balnea quādo adhibenda.

discrimine id factitet, atque in ipso statim morbi in-
Pedū lotio quando noxia. sultu lotioni pedum insistat. Nam si morbi supra se-
ptem transuersum consistant, aut fluxiones è capite
in pectus distillent, pedum lotio malum exasperat.
Ita siquem pleuritis infestat, pulmonis inflamma-
tio, angina, tussis, dolor lateralis, coryza, branchos,
raucedo, catarrhus, à pedum lotione prorsus desistē-
dum, nec vlla ratione hoc remedium tentare expe-
dit, aut consultum est; defluit enim in subiectas par-
tes humor, omniaque exasperat, ac sæuiora efficit.
In morbis vero qui ab infernis partibus prodeunt,
quas diaphragma disterminat, nempe stomacho, vē-
triculo, splene, hepate, vtero, vesica, renibus, intesti-
nis, tuto magnoq commodo id tentari potest, præ-
Frictiones & ligatura quando vtiles. sertim si ex iis partibus vel animi defectus & deli-
quium, vel alius quiuis affectus suboriatur, in quibus
etiam fricationes ac ligaturæ adhiberi possunt, tum
coxendicibus cucurbitulæ affigi, aut si res venę secti-
onem exposcat, in pedis pollice, aut circa malleolū,
aut poplitem sanguis adimi. Hac enim ratione, vt in
Georg 3. ouillo pecore.

Profuit intensos æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam.

In tremore autem cordis ac palpitatione, in cardiaca
syncope, in anhelitus constrictione, ac pectoris an-
gustia, in gutturis ac faucium tumoribus, man' vel-
Manus quando vellicādæ. licari debent, ac digiti conf-cari, præsertim is qui in-
fimo proximus est, atq. auro vinciri solet, vena media
in brachio incidenda ea parte qua dolor se porrigit,
cucurbitæ scapulis ac brachiis affigendæ, cute etiam
profundius scarificata atq incisa; modo corpus san-
guine & humoribus redundat atq oppletum est. nā
Macelētis nihil ad imendū. macilenti, exhausti, extenuati, fomentis, vino, som-
no, odoribus recreari debent ac refici, vt quibus ni-
hil adimi possit aut decidi.

Quod mira naturæ vi, atq; incredibili efficacia singulæ herbæ singulis propriisq; membris ac corporis partibus auxiliētur, atq; aliæ in alias, vires suas peculiari effectu proferunt.

CAP. IX.

QVO quisque magis erga Opificem qui singulari quadam ratione in vsum atq vtilitatem hominum omnia produxit, afficiatur, naturæq. solertia quam ab illo cōsequutus est, admiretur ac suspiciat, commonstrandum duxi, quam commode & apposite, quamq. salutari effectu herbæ, quarum alię medicamenti, aliæ alimenti, quædam vtriusq. vsum obtinent, singulis membris asscriptæ sint & assignatæ, ita vt illarum vires, ad eas corporis partes deferātur, quibus natura sunt accommodatæ. Itaq. stirpes hoc insitum habent, eaq. vi sunt imbutæ, vt natiua facultate nonnullis membris subueniant atque adminiculentur, sic vt præteritis aliis, ad illa se conferant, quibus sunt destinatæ, ipsaque membra auide non solum nutrimentum, sed medicamentum etiam sibi salutare & proprium alliciant, eoq fruantur. Sic aliæ lateri, septo transuerso, pectori, vocali arteriæ, siquando aliquo illa affectu oppressa sit, adhibentur: Aliæ spleni, iecori, renibus, intestinis, vtero, vesicæ, capiti, cerebro, oculis, naribus, auribus applicantur, ac medelam conferunt. Nonnullarum herbarum effectus ac vires in neruos, ossa, medullas, musculos, lacertos, chordas, membranas penetrant ac deferū-tur, eximia quadam vi, eaq. cuiq. membro peculiari ac propria, qua iuuandis firmandisq. aut expurgandis ab excremento iis partibus sunt imbutæ; ita nonnullæ herbæ certa membra respectant, illisq. subleuandis dedicatæ sunt & attributæ. Siquidem affecto iecori Eupatorium, agrimonia vulgo vocata, Cichorium atq, seridis species, inter quas vulgaris Scariola refertur. Sonchos cicerbita, oxalis, hiracium, vbi calida intemperies noxā infert, mirifice auxiliātur. vbi

Mirabilis Deus in operib. suis.

Herbæ singulis mēbris consecratæ.

Mēbra sibi salutaria alliciunt.

Epati quæ conferunt.

vero frigida affectio huic visceri subest, anisum, absinthium Ponticum & vulgare, cassuta: Felli, rhabarbarum, chelidonia, scammonium, quæ flauam bilẽ deorsum, ac partem ad intestina, partem ad vesicam propellunt: Spleni qui velitibus ac cursoribus morã

Spleni q̃ conferunt.

iniicit, vbi intumescit, hemionitis, asplenium, phyllitis, hoc est, vulgaris scolopendria, polypodium seu filicula, capparus, tamaricæ, amygdalæ amaræ, nuclei persicorum, in expurgandis excrementis, ac conciliando huic visceri robore adminiculantur. Stomacho ac ventriculo, mentha, macer, mastiche, zinzi-

Cerebro q̃ cõueniunt

ber, quicquid ex his possit confici. Cerebro rosmarini flos, acorus germana, Virgiliana amaracus, sampsuchus, vulgo maiorana, & betonica. Stœchadis vtraque species, nux muscata, Pæoniæ baccæ & radix, fruticulus qui viscus dicitur. Pectori ac pulmoni hyssopus, satureia, thymbra, marrubium, tussilagio, sca-

Pectori amica.

biosa vel psora, glycyrrhiza, hordei decoctum, vuæ passæ. Cordi crocus, cinnamomum, margaritæ seu vniones, rosæ rubentes, citria mala, corallium, hyacinthus, aurum, caryophylli, ceruini cordis os, panis

Cordi quæ accõmoda

recentis etiam odor, vinum generosum & meracũ, quo cor exhilarescit ac recreatur. Renibus, saxifragia, empetrum, crithmon, lithosperma, vulgo mil ũ

Renibus q̃ cõuenıunt.

Solis, vesicaria, solani species acino in cerasi speciem rubenti atque orbiculato, daucus, apium hortense. Vtero vero parthenium, vulgo matricaria, quod vuluam extergat à sordibus, sabina, calamentum, pulegium, cunila, thymbra, gallitricum, vulgo *Scerley*. Sic

Vtero quæ apta.

quædam in remotissimas intimasq. partes penetrãt, atque ad neruos deferuntur: vt hermodactylus, verbascus odoratus, vulgo herba paralytica, erythrodanum seu rubea, quæ ossa pecudum sandicino ruben-

Neruis q̃ auxilientur.

tique colore imbuit, siquando herbam virentẽ depastæ sunt, intacta etiam radice quæ rutila existit: quod etiam in elixis decoctisque eius pecoris carni-

bus

bus perſpici poteſt, & in ouis quæ rubicundo colore radicis huius decocto vocātur, vt glaſto, vulgo *vveel*, cæruleo: carramo, croco, & ochra luteo. Sic quod ſuccinum marinum vocant, aut ſperma cęti, vulgo *vvalſcot*, oſſa fracta, rimoſa, fiſſa, hiantia, ferruminat ſeu conſolidat, cui medicamento eam vim ineſſe experior, vt ſolidas etiam pyxides quibus aſſeruatur, penetret ac roſido quodam madore aut ſudoriferis guttis irriget Sic piſſaſphaltum factitium, quod Arabes mumiam vocant, ad caſus, plagas, ruinas, ad loca rupta, contuſa, confracta, diuulſa præclare adhibetur; ſiquidem reſinata illa cum carnibus oſſibusque humanis concretio, ob ſtactes, myrrhæ, aloes, croci, aliorumq. aromatum mixturam, qua obrui ac condiri heroum cadauera ſolent: quod in Chriſti corpore factitatum legimus; ſolidandi abſtringendiq. vim conſequitur. Si e diuerſo quædam diaphoretica, hoc eſt, diſcuſſoria vi humorem reſoluunt ac ſudorem prouocant. Nonnulla genuina inſitaque facultate vrinam moliuntur, ac calculos atterunt, vt petroſelinum ſeu apium domeſticum vel hortenſe, daucus, ſeſeli, ammi, lapis Iudaicus, ſanguis hirci, liguſticum, compluraque alia. Quædam oculis viſum acuunt, vt euphragia, fœniculus, chelidonium, ruta. Alia præſentanea vi venenis obſiſtunt, vt zedoarium, laſſerpitium, ſcordium, allium, theriaca, mithridaticum; tum alia quædam Galeno miris encomiis decātata. Quædam vi ſpecifica ſeu occulta proprietate, non elementari qualitate ſuccum ſibi familiarem expurgant. Sic radix Pontica, vulgo rhabarbarum, & ſcammonium flauam luteamque bilem educit. Sena, polypodium, epithymus, helleborum atram & ſuccum melancholicum, Cnicos, vulgo cartamus, agaricus, mercurialis, eſula, & ſeptem Tithymali ſpecies pituitam & aquoſos humores. Fumaria, caſſia, cylindracia, vulgo fiſtularis viola,

Succinum marinū.

Mumia fracturis apta.

Quæ vrinam moliuntur.

Quæ venena depellant.

Ad Piſonem.

Quæ bilē expurgāt.

Melancholiæ incommoda.

Quæ pituitā exturbant.

Sanguinē defæcātia.

pruna Damascena, buglossus sanguinem a fęculenta eluuie expurgant Omnia autem medicamenta quę purgandi vi pollent, similitudine totius substantiæ, vt Galenus testatur, atque occulta proprietate formaque specifica, hæc ipsa perficiunt. Non enim virtus elementaris, quæ consistit in calidi, frigidi, sicci & humidi temperamento efficit, quod medicamentum vomitum excitat, ac vel hunc vel illum humorem educit, sed similitudo totius substantiæ, quę caloris impulsu ac cœlesti vi incitata humorem sibi familiarem & affinem ad excretionem impellit. Sic Galenus attractionem, substantiæ similitudine fieri asserit, qua indicat similitudinem quandam ac cognationem inesse vtrisque substantiis, & eius quod purgat, & quod purgatur: porro cum quod purgatur: pituita sit; id quod expurgat, pituitosum sit necesse est: quo indicat inter humorem ac medicamentum similitudinem esse ac conuenientiam, naturęq; cōsensum, qui qualitatibus primis non asscribatur, sed substantiæ. Alia itaque ratione herbarum vires explorandæ sunt, quæ qualitatis vi, hoc est, caliditatis, frigiditatis, aut humiditatis ac siccitatis ratione aliquid efficiunt, & quæ totius substantiæ proprietate, effectuq; cœlesti, seu influxu siderum suam vim in corpus exerunt. Illæ enim quæ corporis qualitatem immutant, ratione ac iudicio explorandæ: illæ vero quæ quantitatem atque exuberantiam humorum expurgant, experientia atque vsu quotidiano eruendæ. Ita in prioribus iudicium & delectus: in posterioribus experimentum exigitur: quorum alterum, vt Hippocrates ait, difficile; alterum fallax & periculosum. Sic purgantia medicamenta & quę humores è corporibus exturbant, aut deniq; venenata quæ corpori perniciosa sunt & infesta, quibus nonnullæ gentes, vt aliæ ferro, in corpora illorum quos extinctos cupiunt, grassantur, vsu & experientia exploranda

Simpliciũ libro 3.

Alius qualitatis in herbis effectus, alius substantiæ.

Simile simili gaudet.

Ratio & experiẽtia exiguntur in artibus.

ploranda ſunt, non enim caliditatis ratione id effici-unt; alioqui piper, cardamomum tale quiddam prę-ſtarent, ſed inſita vi ac genuina proprietate. Cui ſen-tentiæ Hippocrates aſſentiri videtur, cum inquit, Pharmacum cum in corpus ingreſſum eſt, primum id quod omnium ſibi maxime ſecundum naturam familiare, cognatum, ſimile, affine eſt, attrahit atque educit, deinde reliquos etiam humores agitat, eoſq. ac excretionē impellit. Vt enim ſtirpes quæ ſibi ma-xime naturali propinquitate cōiuncta ſunt, alliciūt, eoque ſucco fruuntur, atque in alimentum trāſmu-tant: ita quoq. medicamenta quæ expurgandis hu-moribus ſunt deſtinata, ad ſimilia deferuntur, eaq. vel per infernas vel ſupernas partes exturbāt. Quo-circa nemo vt anile ac ridiculum reſpuat, quod aſſe-rimus, ſuo cuique membro peculiares herbas eſſe conſecratas atq; addictas, cum Cantharides quibus eſt natura exulceratrix, ſi foris cuti admoueantur, nullas partes internas, Galeno teſte, præter veſicam exulcerent, adeo vt per ſtomachum & ventriculum inoffenſe ac citra læſionem deferantur, per hepatis meatus ad veſicam penetrent, nec vlli parti, præter-quam veſicæ exulceranti vi infeſtæ ſint. Sic ſuccus papaueris nigri, & cicuta cordi ac cerebro: Lupus marinus pulmoni perniciem adfert: quanquam omnia venena, niſi vomitu excutiantur, aut antido-tis, retundi atque hebeſcere contingat, ſenſim ad cor penetrant etiam foris admota, quod rabidi ca-nis morſus & ſaliua quæ vulneri inhæſit, common-ſtrant: nam penetrabili vi, eroſa primum cute, ad præcipuas partes virus deuehitur, ac rabiem conci-tat. In ſimiles cauſas referri debet, quod magnes ferrum, gagates & ſuccinum feſtucas & quiſquilias, aliaque venti ludibria allicit. Siderum quoque in-fluxus in res ſublunares infernaſque vim ſuam effi-caciter exerit. Sic Mars flauam bilem concitat, Sa-

Lib. de na tur. hum.

Simile à terra & ſemine.

Canthari-des exul-cerant.
Ad Piſo nem.

Venena e-tiam foris admota cor petūt.

Siderū vis humorib. incumbit.

turnus melancholiam exasperat, Luna pituitę incrėmento est, Sol & Iupiter sanguini dominatur. Planetarum quoq. vis metallis, lapidibus, gemmis, herbis ac stirpibus omnibusque subterraneis incumbit, auro, argento, æri, ferro, plumbo, stanno & quicquid è terræ latebris vel in vsum & commoditatem, vel in luxũ & delicias erui solet; quorum quoq vires & incrementa à peculiari astro consequitur.

Siderum vis metallis incremento est.

Sextum inesse stirpibus, atq; alias alijs affici.

CAP. X

Amicitiæ & inimicitiæ rerũ.

VT homines non eodem sunt erga omnes affectu atque animi propensione, tametsi id naturæ ordo ac cõmunis vitæ conditio exigat, sympathia quadam, hoc est, mutuo consensu erga plerosque afficiuntur, illosque habent deuinctiores: ab aliis vero latenti tacitaq atque arcana discordia diffident ac ditenti tacitaq atque arcana discordia diffident ac diuelluntur, nec sustinent in vllam vel amicitiæ vel familiaritatis partem asciſci: Sic stirpes & inanima quædam, insita occultaq. naturæ inclinatione nonnulla fouent & amplexantur, alia hostili odio auersantur ac refugiunt. Vt enim ex innumeris pauca referam: Argentum viuum auro ita afficitur, seseq, illi sic circumuoluit, vt nullus eius metalli color appareat, adeo, vt nisi igne atque aqua forti eximi exteriq. non possit, ac pristino nitori restitui. Magnes ferrum rapide ad se allicit, nisi oleo oblitus sit, nam tunc ob læuorem respuit, nec eius vis in ferrum penetrat. Succinum, gagates, adamas attrahendis paleis ac festucis delectantur, omniaq. præter ocymũ, vulgo basilicum, ad se rapiunt. In animantibus Delphinus piscis incredibili erga homines, atque præcipue impuberes, est affectu, illisque colludere gestit, ac miris blandimentis gratificari. Lacerta, vulgo *Ectisse*, viridanti ac procero tergo, conspecto homine, mire gesticulosa est, caudæque agilitate, ac crebro motu & anis animal domesticum, pueriliter blan-

Argentũ viuũ auro afficitur.

Magnetis natura: Succini natura. Delphini in hominẽ amor. Lacertæ erga hominem studium.

blanditur, atque a latitante in herba serpente tuetur. Elephantus hominis consuetudine vnice frui ex optat, illiq; in omnibus (modo blandius compelletur, nec acrius instes) obsequitur, atq; ad quiduis paratus est, alias calcitrosus & retrogradus. Ediuerso lupus cum homini, tum omnibus animantibus inhiat. Crocodilus, de quo prouerbium, Crocodili lacrymæ, homini insidias struit, ac deuoratū decerptūq; deplorat. Hyæna quæ insidiosa calliditate atque astutia vocem hominis imitatur, eumq dilacerat. Cerastes corniculis armata belua tribui Dan ascripta; draco, hydra, dipsas, cuius morsus, siti atque inexplebili bibendi auiditate hominem excruciat. Coluber aspis, vipera, scorpius, multæ aliæ nocentes bestiæ homini potissime insidiantur, atque venenatos morsus ac lethiferos aculeos infigunt. Vtitur autem plerumq Deus horum ministerio ad castigãda hominum scelera, cum illius verbo ac voluntati minus obsequuntur. Cuius rei multa extant documenta in Bibliorum historiis. Cæterum herbis quoque consensum inesse ac naturę cognationem, denique dissidium ac discordiam plurimæ demonstrant. Siquidem cucumeres aquam appetunt, eaq affluentius irrigari postulant adeo vt si paulo remotius ab hac absistant, eo repant atque enitantur. Econtra oleum respuunt atque auersantur, eoq perfusi gracilescunt atq emoriuntur. Vitis vero in oleæ confinio constitui gaudet, atq; eius insitionem admittit, illique maritari exoptat. Quercus vero & olea inter se aduersissime, tanto & tam pertinaci odio dissident, vt si altera alterius ramos attingat, incuruescant ac retorti resiliant alioq; se inclinent. Sic vitis a lauri vicinitate abhorret, quoniam hæc vmbrosa sit, suaque caliditate illius incremento officiat: pari est affectu erga Brassicam quæ Caulis nomine vulgo innotescit, quod succum terræ depopuletur, quo destituta

Elephanti in hominẽ obsequium.

Crocodili lacrymæ prouerbium.

Genes. 49.

Deus noxiis bestiis homines vexat

Numer. 21.

Deuter. 8.

Ezech. 5.

Herbis cognatio & affinitas.

Cucumerum natura.

Vitis oleæ amica.

Quercus oleæ aduersatrix.

Laurus viti inimica.

Brassica viti inimica.

vitis areſcit, vtraque enim ſtirps humoris eſt præauida. Ita ſtirpes aliæ aliarum affinitate & cognatione delectantur, mutuoq. ramorum aut coliculorũ amplexu recreantur: aliæ auerſæ ſe ſubducunt, nec vlla ratione vniri ſuſtinent. Sic reſinata quædam, & quæ pingui ſubſtantia cõſtant, inter ſe conſentiunt; hinc pix oleo eluitur, etiamſi veſtes ſericæ, holoſericæ ſeu villoſæ, quæ flueta vulgo vocantur, deniq. coccinæ, oſtrinæ, vermiculatæ, quæque purpura ac murice tinctæ ſunt, ex ea næuos ac maculas contraxerint. Omnia enim huiuſmodi inquinamenta ac ſordes butyrum ac oleum tam nitide eximunt atq. emaculant, vt ne veſtigium quidem vllius lituræ appareat. Sic Smegma & qui Sapo vulgo vocatur, quo lintea confricata lotione niteſcunt, ex oleo, pingui fuligine, butyro rancido, cineribus piceæ arboris conficiũtur. Atqui qui inter tot ſtirpium genera tantus eſt conſenſus & conſpiratio, vt inuicem ſe amplexari ac tetigiſſe geſtiant: ita inter eiuſdem ſpeciei herbas, ſexus diſcrimen deprehenditur. Eſt enim inter has coniunctio, & quaſi quædam coniugii ſocietas & cõmunicatio. ſic vt plantæ in alterius, cui afficiuntur, confinio conſtitutæ ſpecioſius adoleſcant, ac ſint cum fructu, tum frondium pompa ſpectatiores: languescant vero & contrahantur, ac nonnunquam intercidant, cum ab iis diuulſæ ſunt, ac diſſociatæ. Atq. hinc emerſit, quod herbæ quædam, aliæ maris, aliæ fœminæ nomine deſignentur: fœminę quidem quę minus habent virium ac roboris, frigidaque atque infœcunda humiditate imbutæ ſunt; quo fit vt ſuo tempore floreſcant quidem ſed propter caloris inopiam aut debilitatem fructu, baccis, acinis, ſemine deſtitutæ ſunt; ita quæ poſt floſculorum defluuium nihil tale exhibent, ſed exile quoddam atque inane fructus rudimentum, quod ob caloris penuriam, ac naturæ impotentiam non perficitur, in fœmine-

Pix oleo eluitur.

Butyrum & oleum ſordes eximunt.

Sapo vnde conficitur.

Sexus in ſtirpibus.

Quæ herba femina quæ mas.

Frugiperdæ ſtirpes.

mineum ſexum referuntur: Maris vero nomine inſcribuntur; quæ magis ſpectabiles ſunt ac ſpecioſæ, pompaq atque apparatu foliorum ac frondium luxuriant, tum ſpectatiſſime adoleſcũt, ipſaq maturitate fructum ac ſemen proferunt, quo propagari poſſint, ac reuiuiſcere; quod ipſum alteri ſexui denegatum eſt, niſi forte maris vicinitate blandoque amplexu fœcunditatem aſciſcat, illique maritata in ſemen & fructũ protuberet atque intumeſcat, quod in palma perfici Plinius teſtatur. Siquidem fœmina afflatu halituque promanante à maſculo concipit, ac fertilis fœcundaque efficitur; nutante ac prona blandioribus comis, in marem fœmina, qua ſterileſcit maſcula arbore exciſa; itaque non ſine maribus gignere fœminas Arabes confirmant, cõcepto flore ac lanugine, aut aliquando puluere inſperſo fœminis. Simile enim quiddam huiuſmodi ſtirpibus euenit, quod gallinis quæ oua quidem abſque galli opera edunt, ſed quæ animari formarique in pullos nequeant, quantumuis gallinæ incubitu foueantur atque incaleſcant. Nec diſpar eſt ratio in mulieribus, in quarum vteri conceptaculis ex ſanguine ac ſeminalis excrementi confluuio maſſas quaſdam cõglobari ac concipi contingit citra viri miniſterium aut adminiculum, ſed quoniam virile adiumentum deſideratur, ac cauſa efficiens quæ formam ac vitam miniſtrat, ſpirabilemq vim confert, abeſt, tota illa concretio ac congeries informis eſt atque inanimata. Quocirca herbæ vegetante vi præditæ non minus, quam animantes, quæ lubrico vdoque ſemine ſe propagant, generandi vim ac vitalem ſpiritum aliæ in aliis transfundunt, mutuoque complexu ac concubitu fruuntur, atque id ipſum tacito quodam naturæ conſenſu, ac latenti occultaq. inſpiratione quã ab aeris ſoliſq. calore conſequuntur, ac genitali mundi ſpiritu quo ſtirpes vireſcunt, fouentur, ger-

In herbis affectus venereus.

Li. 3. ca. 4

Palma natiua vis.

Simile à gallinis & fœminis quib. mas deeſt.

Fœminæ informes maſſas edunt.

Spiritus mūdi omnia fœcūda præstat.
minant, animantur, florent ac ſemina fructuſque concipiunt & proferunt: quæ vis toti mundo omnibuſq eius partibus infuſa eſt, qua cuncta continuata perennique ſerie ſubſiſtunt. Scite itaque Theophraſtus, tum alii rei herbariæ indagatores in marem ac fœminam ſtirpes diſcriminant, ratione qua
Lib. 3 c. 9.
ſemine fructuque fœcundæ ſunt, aut effœtæ & ſteriles. Sic Pæonia maris nomine inſignita dehiſcentibus ſenſim corniculatis folliculis ac ſiliquis, hic baccis atro colore perpolitis, illic rubentib ac coccineis ſpectabilis eſt, atq. oculos reficit non ſine præſentanea expurgandæ epilepſiæ efficacia: quo blandimento fœmina deſtituta eſt. Mandragora quoq. fœmina vel ſterilis eſt vel fructu exili. Maſcula vero amabile blandumq. atq odoratum pomum profert, gallinacei oui vitello aſſimile, cuius auiditate atque illecebra Rachel paſſa eſt Liā Iacobi patriarchæ concubitu potiri, quo, vt Eccleſiaſtici quidam ſcriptores opinantur, fœcunda effici poſſet & conceptu impleri. Cui rei nulla mihi naturalis ratio ſubeſſe videtur, nec veriſimile eſt Mandragotam ſterilitatem expugnare, cū inſigniter refrigeret, niſi forte calido atq. æſtuanti, torridoq. vtero, quē conceptui inidoneū, vt etiam impenſe humidum teſtatur Hippocrates, prodeſſe ſtatuas, illumque ad temperiem reducere, vel etiam quod ſomnifica vi ac ſopotata, retinendi ſeminis vim vuluæ conferat. Huiuſmodi etiam ſexus diſcrimen in lauro, palma, corno, olea, viola lutea, quercu, multiſq aliis obſeruari poteſt, quarum quæ maris nomine deſignantur, floribus, fructu, ſemine fœcundæ ſunt: quæ vero fœminę, ſterileſcunt, atq effœtæ conſpiciuntur. Inter ſylueſtres quoque & vrbanas ſeu hortenſes cura atque induſtria hominum excultas nuſquam non tale diſcrimen ſpectatur, ſic tamē vt ſylueſtres & quæ ſponte emergūt, cultu edomitæ in vrbanas ac domeſticas tranſeant. Vt

Pæoniæ ſemen ſpectatiſsimū

Cantic. 7.

Geneſ. 30.

Auguſtinus in Geneſin.

Mandragora an conceptū perficiat.

enim rusticus quamlibet impolitus & rudis, si in aulam transferatur, cultisq. vestibus adornetur, ac victui delicato assuescat, diutino vsu & consuetudine in aulicum, virumq generosum trāsit, licet aliquando nonnulla rusticani incultique hominis vestigia se proferant: ita quoq herbæ agrestem conditionem, naturamq sylvestrem exuunt, culturæ beneficio atq hominum industria. Et contra vrbanæ atq horten ses stirpes siluescunt ac degenerant, nisi diligens cura iis adhibeatur, non secus, quam generosi aliquot proceres, qui inter rusticanos homines versantur, frequenti inurbanorum commercio, ab auita nobilitate, à moribus ingenuis, à liberali educatione, ab heroica maiestate, à vitæ comitate desciscunt, atque ab humano ciuilique cultu ad feram atque agrestē viuendi conditionē deuoluuntur. Et quemadmodū hortenses herbæ ac frutices spectatiores sunt industria cultuque hominum, atq. magis nitescunt, quā sylvestres; ab istis tamen emerserunt ac propagatæ sunt, ita vt in easdem rursus deficiant nisi excolātur. Ex his coniecturam facito studiose lector, quid cum in rebus omnibus, tum in homine potissimum momenti adferat cultus atque educatio, quid corporis ac tuendæ valetudinis cura, vt vtriusque partis salus & incolumitas subsistat ac conseruetur, qua profecto nihil homini obtingere potest optabilius.

Simile à rusticis.

Simile ab aulico qui in rusticū degenerat.

Herbæ syluestres priores hortensibus.

Ab herbis ad homines reducenda cultura.

Murænæ quas Belgæ Pricken *vocant, in fumario exiccatæ, tædæ atq. ardentis foci vicem vsumq. præbent, si accendantur.*

CAP. XI.

MVrænæ, Lampetris quæ à sugendis lambendisque petris hoc nomine appellantur, forma figuraq corporis sunt affines, licet magnitudine impares pisciculi lubrici, lōgo terretiq. corpore, minutis illis anguillis quæ Belgis *Æl* vocantur (nam *Paunck* procerior est) assimiles, septem foraminibus

Lāpreta vnde nomē sortita.

Murænæ descriptio.

læua parte distinctæ Porrigitur autem iis pisciculis à capite ad caudam non spina vt reliquis, sed neruus cartilagine mollior, quo flexuosa ac viuaci agilitate se conuoluunt, agitant, intorquent, in gyrum flectunt, contrahunt, dilatant, subsiliunt, gesticulantur, prorepunt, ac serpēdo progrediuntur. Nam spiritus vitalis in extrema caudæ parte consistit, qua perimuntur potius, quam contuso capite Belgis autem *Trickeu* vocātur, quoniā accuminato rostro nauium tabulatis, nassis, sagenis, hominumq corporibus mordicus adhærescant vt hirudines, atq. omnia, documento sæuitiæ, morsu appetant, pugnant, stimulent, decerpant. dilanient; sic quod stimulos admoueant, atq aculeatos dentes infigaut, *Tricken* vocantur. Pisciculus hic experimentum nobis exhibuit, non cuiuis, vt opinor, obseruatum, cui etiam naturalis ratio subest, ac fidem factura est, si experiri libeat. Præbet enim pisciculi hoc genus, quod inuersæ candelę formā ac speciem exhibet, faculæ aut funalis accensi vsum ac commoditatem, vbi in hypocausto aut vaporario exciccatur, vt mos est Belgis halleca seu trissas atq. haringas, salmonem, succidiam, pernas, armos ouillos, coxendices, petasones, tomacula, farcimina fumo indurata, aut Aquiloni, rigidoque, alicui vento exposita in mulam æstatem asseruare; itaque admotus igni pisciculus, aut fomite aliquo accensus, vt sunt stipulæ aut stramenta quędam sulphure oblita, quorum commoditate candelas sebaceas, cereos, tędas, funalia accendimus, flammam confestim concipit atq, inardescit, eoque tanquam face accensa discussis nocturnis tenebris, ędes passim collucent in heri, ac familiæ, vernarumque ministerium Cum autem resinata quadam pinguedine imbutus sit, atq ambiente adipe vdique perfusus ac constipatus, ita vt etiam in craticula tostus, anguillæ more, citissime flammā cōçipiat, ac tractātis digitos

Muranis in cauda spiritus vitalis.

Murana exsiccatæ inardescūt

adurat, in fumanti camino exiccatus, congestis bitu minosis glebis & cespitibus, non minorem commoditatem, quam candelæ aut funalis accensi flamma exhibet. Cum em̃ neruus qui spinæ loco illi per tergum producitur, elychnii, hoc est, contorti funiculi vicem præbeat, cui tanquam basi erectæ flamma incumbit, illiq; fomitem ministrat concreta pinguedo ac sæui ambientis incrustatio, fit vt igni aut flammæ admotus, luminosa facie cœnacula illustret, tametsi propere liquescat, nec tam diuturnum eius rei vsum præbeat, quam candelæ ex bubulo ouilloque adipe confectæ, quæ minus diffluunt, ac serius absumuntur. Quocirca vbi funalia, tædæ, cerei, faces, candelæ, lucernæ, aliaq; luminaria desunt, in horum inopia, pisciculi huius vsu & commoditate vti licebit, præsertim si eo tempore sint exiccati, quo adiposi efficiuntur & pinguescũt; quod ineunte vere ipsoq; Martio ac Aprili fieri consueuit, denique appetente autumno, hoc est, duobus æquinoctiis, quibus nullus caloris aut frigoris excessus est.

Murenæ spina neruus est, nõ os.

Murenæ quo tempore pinguescant.

De ouo à gallo edito, & qua ætate, atq; annorum decursu id proferat; deniq; quid ex eo progeneretur: tum de lapide Gallinaceo, & Ætite gemma.

CAP. XII.

GAllus inter cicures & mansuetas alites præ cæteris animosus, atq; erecta rubentiq; crista in vertice insignitus, crocitante sonitu, plausuque alarum, leoni ferarum generosissimo atque impauido formidinem terroremque incutit: hic tanto virium robore creditur, vt non facile subigendis gallinis defatigetur aut lassescat, quamlibet id sæpius factitet. Et cum omne animal à coitu, peractaque venere contristari soleat, atq; animo contrahi, solus hic exhilarescit, ac cantu alacritatem spiritus testatur; vbi vero decrepitus esse incipit, ac senectute confici, qđ nonnullis septimo, nono, aut ad summum decimo-

Gall' leone formidabilis.

Venus omne animal mœstũ efficit, præter gallum.

quarto euenit, pro viriū vel robore vel imbecillitate, aut etiā concumbendi assuetudine, qua nulli non animantium naturæ vis deiicitur atq. eneruatur, ouum profert æstiuis mensibus, ac Caniculæ sideris exortu, ex putrefacto, opinor, seminis excremento, aut humorum colluuie conflatum, forma non oblonga, vel ouali, vt gallinis assolet, sed rotunda atq; orbiculata, colore modo luteo, buxeo, flauescenti, versicolore lurido, ex quo produci Basiliscum, Latine Regulum nōnulli opinantur, venenatā bestiam, sesquipedali magnitudine, triplici frontis apice, tanquam regio diademate insignitam, erecto infestoq. corpore, atq. oculis vibrantibus, quibus obuios halitus contagione cōficit. Vulgus in tota Europa ea opinione est imbutū, vt ex hoc ouo Basiliscū prodire statuat, siquando à rubeta seu bufone fotū sit: quod an fabulosum & cōmentitium, nō ausim certo pronuntiare: hoc tamē experientia comprobatū habeo, gallum incubatu id ipsum perficere. Ita nostra memoria in ciuitate Zirizæa, atq. insulæ huius ambitu duo annosi galli ægre etiam fustibus abacti, ab oui incubatione abigi depelliq. potuerunt: ita, quoniam ciues eam persuasionem concepissent, ex huiusmodi ouo Basiliscū emergere, ouū conterere, ac gallum strangulare visum est. Quod aūt gallus ouum concipiat, suoq. tempore, hoc est, vndeuigesimo die rupta testa excludat, inquisitione dignum. Ego ex conglobata intus concretione putri, ac calore alitis circumfusa testa tale quiddam prouenire imaginor præsertim cum à concumbendi vsu & consuetudine desuescit; tunc enim excrementum intus cohibitum coagulatur atque indurescit in ouum, quod vbi vel ab ipso gallo, vel alio animante foueri contingit, venenatus ex eo vermis, aut alia quædā virulenta bestia producitur, quam Basilisci nomine designant, quod serpentis genus Aphricæ, aliisque prauis ac siticulo-

Gall⁹ quo tempore ouū edit.

Basilisci descriptio.

An à Galli ouo Basiliscus prodeat.

Rei gestæ narratio de Galli ouo.

Gallo vnde concretio oui.

sis regionibus peculiare. Vt autem lumbrici & vermes humanis corporibus innascuntur, atque ex humorum putredine, caloris beneficio animantur ac viuacem agilitatem concipiunt; vt vespæ, scarabęi, erucæ, muscæ ex fimo bubulo, aliisq. putridis humoribus enascuntur: curculiones in tritico, teredines in ligno glandæ, nucib. auellanis, caseo, caloris atq. ambientis aeris ministerio scaturiunt: sic ex hoc ouo venenosus vermis, aut alterius generis nocens mõstrosaq bestia, Basilisco non absimilis erumpit, quæ contactu, afflatu, halitu, expiratione, sibilo obuiis infesta sit atq. exitiosa. Sic ex spinæ humanæ putrefacta medulla anguē progenerari memorię proditum est. Naturam autem ac conditionem Basilisci, qui ex venenato alimento nocendi vim concipit, clarissimi quiq. scriptores depingunt, eoque accuratius, quod visu, halitu, sibilo eminus infestus sit, ac mortem inferat: cum alij serpentes nisi cominus contactu ac morsu, sparsoque veneno corpus inficiant. Sic Lucanus cum multa serpentum genera describat, tum Basilisci naturam his verbis prosequitur:

Simile à vermiculorum natura.

Anguis ex spina hominis.

Ante venena nocens, late sibi submouet omne
Vulgus, & in vacua Basiliscus regnat arena,
Sibilaq; effundit cunctas terrentia pestes.

Lib. 9.

Quo indicat Regulū visu obuios quosq. percutere, ac venenoso halitu inferre mortem, antequam venenum corpori propius admoueat. Quod autē vulgus existimet, ac serio sibi persuadeat in nostris regionibus tam perniciosum nocentemq. serpentem aliquando produci bufonis incubitu, ac nonnunquā in subterraneis antris ac specubus Basiliscos inferre mortē hominibus, siquando in ea loca se conferant, anile censeo; cum halitus virosi pædor, situs, grauceolentia, fœditas, quæ à tetris horridisque locis emanant, spiritum intercipiant, atque hominem nonnunquam strangulent, quod etiam aliquando

venenatas beſtias quæ in huiuſmodi latibulis delite-
ſcunt, perficere non eſt quod quis ambigat. Teſtan-
Baſiliſci ſylueſtres. tur ſcriptores quidam eruditi in Saxonia Baſiliſci
Baſiliſci in Germania. quoddã genus ſylueſtre paſſim cõſpici, capite acumi
nato; colore flauo, longitudine dodrantali, hoc eſt,
trium palmarũ, inuſitata craſſitudine, ventre macu-
loſo, multisq. candidis punctis inſignito, tergo cæ-
ruleo, cauda turbinata atq. incurua, hiatu rictuq. o-
ris, pro corporis proportione, immenſo: qui ſerpen-
tes an inter Baſiliſcos referri debeant, nõ auſim cer-
tum pronuntiare; neq. enim impune ſe illis oppone-
rẽt agricolæ, qui intrepide fuſtib. ac tridẽti vel furca
illos adoriũtur, nulloq. percepto incõmodo, aut ha-
litus cõtagione conficiunt. Sunt aũt aliquot ſerpen-
tum genera, quæ caulas & ſtabula funeſtant, atq. ar-
mẽtis veneno infeſta ſunt, nẽpe Hydra, Aſpis, Colu-
ber, Vipera, Baſiliſco nocendi feritate ac malitia affi-
nes. Quod venuſto hoc carmine expreſſit Virgilius:

Georg. 3.

Sæpe ſub emotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit.
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & vmbræ,
Peſtis acerba boum, pecoriq; aſpergere virus:
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squammea ſublato conuoluens pectore terga,
Atq; notis longam maculoſus grandibus aluum,
Stagna colit, ripisq; habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcunt,
Exilit in ſiccum, ac flammantia lumina torquens,
Sæuit agris, aſperq; ſiti, atq; exterritus æſtu
Voluitur ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.

Hæc & pleraq. alia Serpentũ genera non deeſſe Ger-
maniæ exiſtimo, vt etiã aliquam Baſiliſci ſpeciẽ, ſed
quæ non tã exitiali ac peſtifero veneno imbuta ſint,
quã quæ in Aphrica torridisq. regionibus nidulãtur
ac ſtabulant. Ab horum ſæuitia atque immanitate,
ſacrar-

sacratissimi olim vates multis locis appositissimas similitudines desumserunt. Siquidem Esaias ad Basilisci partum allusisse videtur, cum inquit: Concepto facinore nequitiam pepererunt, oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur, & quod confotum est, erumpet in regulum. Quo indicat illos in re nihili, nulliusq. momenti anxie laborare, & quidquid moliuntur, noxium esse ac damnosum: doctrinam quoque eorum plenam esse virulentiis, ac venenato halitu perniciem adferre auditoribus: obiter quidquid ab iis prodit ac promanat, vt à Basilisco ac venenosis bestiis exitiale est & perniciosum. Solomon quoque vini intemperantiam, quæ mentem in furorē subinde rapit, ac lethaliter afficit, noxiis infestisque serpentibus comparat: Non intuearis, inquit, vinum, quando flauescit, & cū splenduerit in vitro color eius: ingreditur blande, at in postremo mordebit vt coluber, & tanquā regulus venena diffundet. Vt aūt lupus obuiis vocem adimit, aut raucedinē afflat, halitus qui ab eo promanat contagione: ita quoq Basiliscus afflatu ac sibilo, tanquam emisso iaculo, paulo etiam remotiores conficit Nec solū homini, reliquisq. animantibus insidiatur atq infestus est, sed etiam fruges ac sata contactu suo fœdat ac polluit. Nec est vllum animantis genus quod aduersus hunc serpentem subsistat, nisi mustela, quam Belgæ *Een Wesel* vocant, quæ rutæ esu munita atque armata, intrepide illum aggreditur, atq extra cauernas ac latebras in quibus delitescit, protractum conterit: & nisi mustela demortuo serpente confestim se subducat, pastuque rutæ rursus reficiatur: ipsa quoque ex aeris ambientis contagione ac fœditate suffocatur. Quocirca non inconsulte faciunt, qui in cultura hortorum huic herbæ præcipuum locum attribuunt, cum presentanea vi venenis obsistat, nec vllū

Cap. 95.

Esaiæ loc. explicat.

Prou. 23.

Simile à lupo qui vocē adimit.

Mustela Basilisco hostis capitalis.

Plin lib. 8 cap 21.

Ruta vis.

serpentis genus sub huius vmbra se recondat. Ita si quis mandragoram, cicutam, hyoscyamū, cerusam, papaueris nigri succum, tum pleraq. alia quæ immodica frigiditate stuporem inducunt, assumserit, Rutæ succo eiusq. ex vino decocto, reuiuiscit, ac malum discutit. Cicuta quoq qua Socrates extinctus legitur, aut si quæ sint algentis frigidæq. naturæ, quale papauer, lactuca, portulaca, vim rutæ si quando affluentius assumta fuerit, retundit ac reprimit: si quidem Ruta effectu feruido atque vrenti, corpori noxam infert copiosius assumta. Sic obseruaui grassante morbo populari, ac sæuiente peste, quotquot rutam aceto imbutam identidem naribus admouerent, quo aeris contagia dispellerent, pustulas in suprema infimaque labri parte contraxisse, exulcerat enim foris admota, atque vlli parti affricata, vesiculas excitat; quamobrem carbunculis & bubonibus, aliisq tumoribus qui in peste se proferunt, commode adhibetur; elicit enim virus, nec patitur intro resilire venenatos halitus. Sic ex fermento acri ac salito, contusa ruta, ficubus, cantharide, cœpe & scylla tostis, calce viua, sapone Gallico, ammoniaco, & theriacæ momento emplastrum confici iubeo, quod affectæ parti mature admotū, confestim delitescentes ac recōditos tumores perrumpit: intro vero exhibitis antidotis, quæ contagiosam fuliginem à corde dissipāt ac discutiunt, inter quæ presentanea theriaca & Mithridaticum drachmę aut sesquidrachmę pondere, pro ætatis ratione aut virium robore, ex vino propinatum, aut decocto florum calthæ, quæ Belgis ab aureo luteoque colore *Goudtbloemen* nominantur Cæterū cum monstrosus hic galli partus, ex cuius ouo Basiliscū emergere vulgus opinatur, nullos non terret, ac formidine concutit, tum lapis alectorius, hoc est, gallinaceus omnes afficit, atq. à nullo non expetitur; si quidem hoc gestamen virile robu

Ruta frigida venena obtundit.

Ruta corpori admota adurit.

Emplastrū ad tumores pestilentes.

Quæ cor à fuligine liberant.

Alectoria gēma qd præstet.

bur

bur adauget, ac cum fortitudinem, tum in rebus aggrediendis confidētiam adfert; eximitur autem ex castrati galli, hoc est, capi cui testes execti sunt, ventriculo, tenui membrana aut pellicula inclusus, quarto à quo in spadonem & eunuchum desciuit anno; gemma hæc colore est pellucido crystalli specie, magnitudine fabæ. Credo autem hanc ex seminali excremento concrescere, ac conglobari caloris naturalis adiumento. Cum enim natura semen elaborare in hoc alite non desinat, licet inefficax atq. inualidum, ac vires desint ad profundendum excoctum liquorem, in lapidem is durescit. Sic lac in mamillis lapidescit, vbi non emungitur, atq. in apostematum collectionibus, lapidosa quædam congeries ac concretio aliquādo eximitur. Vt autem gemma alectoria viris fauorem conciliat, atq. apud mulieres gratiosos efficit; denique in proferendo virili robore, quod in congressu maritali ac geniali thoro exigitur, si quando procreandis liberis operā impendunt, validos robustosque præstant: sic Ætites lapis in aquilæ nido repertus, resonantibus intus minutis lapillis, fœminis lubricis concipiendi vim confert, alligatus pectori aut sinistro brachio, per quod à corde versus digitum annularem minimo proximum arteria decurrit: quibus partibus si toto gestationis tempore gemma incumbat, fœtum fulcit, nec vllus est abortus, aut excutiendi fœtus formido aut trepidatio. E diuerso parturientis femori admotus, expeditum facilemque partum procurat, nulla propemodum enitendi difficultate aut angustia. Quæ res mihi experimento comprobata est: cum enim heroina quædam tota gestandi vteri decursu, hoc à collo gestamine, commoda valetudine vsa esset, partuque instante gemmam adimere, atque à pectore amouere neglexisset, sensit ilico pariendi difficultatem, infantemque tardius desilire; ita de

Capo vnde gēma innascitur

Lac lapidescit in vberibus.

Alectoria gēma vis in viro.

Ætites lapis qua vi polleat.

Experimentum in matrona gēma Ætite.

tracta à collo Ætite gemma, eaq. admota femori interna parte non procul à pube, leuem placidumq. partum consequuta est: itaque matronis salutarem eius gemmæ vsum indicaui, & quando vel pectori, vel feminibus applicare cõuenit. Qua autem vi ista perficiat, si quis forte requirit, discendiq. est auidus: ego attrahendi facultate tale quiddam præstare censeo, eadem qua Magnes ferrum, Gagates & succinũ festucas ac paleas allicit, quod nemini absurdum videri debet, cum vterus exquisita sentiendi vi polleat, atque rebus odoriferis ita afficiatur, vt si eas naribus admoueri contingat, assiliat, ac sursum enitatur, adeo vt suffocatio mulierculis ac virgunculis maturis immineat, nisi confestim amoueantur, & infernis pudendisque partibus applicentur; propere enim deorsum retrahitur, ac resilire incipit. Quocirca prægnantes & quæ gestant vterum, superne fragrantissima quæque exigunt, quo spiritus recreentur, & fœtus sursum enitatur: aliis autem quæ pruriunt, ac viri desiderio tenentur, graueolẽtia fœtidaque naribus, pubi vero & femoribus suaueolentia applicanda, præsertim vbi in vteri suffocatione strangulantur. Quod si deorsum feratur vulua ac concidat, inferne quæ tetri odoris sunt, alliganda, superne quæ grato suauiq. afflatu collapsos spiritus erigant. Quod si secus ac præpostere ista tententur, exasperari malum contingit, ac grauissime hunc sexum affici, nisi viris subiiciantur, sic vt præter acerrimos dolores, animi deliquio periclitentur.

Vteri natura.

Quib. fœtida, quib. odorata admouenda.

De mulierum natura, conditione, moribus: & cur is sexus, vbi incanduit, acriores, quam vir, iras concipiat, ac rixetur enormius, multisq. aliis affectibus impotentius succumbat: Obiter quem sensum habeat illud Sapientis Hebræi, Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens.

Eccles. 25.

CAP. XIII.

QVod non solũ Comici poetæ, Oratores, Philosophi à

phi à ſyncera religione alieni, ſed etiā ſapientes ac vates Hebræi Dei cognitione affatim imbuti mulieres paſſim inſectantur atque exagitant, quarundam improbitas promeretur & nequitia: quanquam non omnes eodem ſucco perfuſæ, nec pari exiſtunt acerbitate atq. amarulentia: ſunt enim matronæ quædam, quæ educationis beneficio multis magniſque naturæ dotibus exornatæ atq. inſignitæ, præſtantiſſimis viris non cedant, nec ſint inferiores: licet promiſcua multitudo, ac gregaria mulierum colluuies, procax ſit, ſtolida, ferox, etiam in reges imperioſa, lubrica, varia, mutabilis, & qđ ad carnis illecebras, ac cupidinis incitabula attinet, indomitæ libidinis, & quæ laſſata non ſatietur, ſic tamen vt aliꝫ aliis in hos affectus ſint propenſiores, ac magis pronæ. Cum autem tam multa paſſim huius ſexus vitia conſpici ſoleant, ac multi matrimonio addicti de mulierum natura & conditione quæritentur, multaque indigne perferre ſe ac perpeti apud alios deplorent, nonnullis occaſionem præbent, vt ab hoc vitæ inſtituto abhorreant, atq; à fœminæ ſocietate, intimaq. conſuetudine ſe ſubducant potius, quam moroſam, quærulam, amarulentam, atrocem, acerbam perferre cogantur, illiuſq imperio ac minis ſubiici. Verum cum naturæ ordo, vitæq. neceſſitas, tum propagandę ſucceſſionis amor & propenſio hominem impellat, vt poſteritati cōſulat, vt ſociam atq adiutoriū aſciſcat, conſulto faciunt qui matrimonium adeunt, quo indiuidua ſocietate ac mutuo animorum corporumq. conſenſu, vitę curſum placide ac ſuauiter tranſigant. Id enim exigit humanæ vitæ conditio, niſi prorſus natura repugnet, nec aliud ſuadeat corporis habitus & conſtitutio. Quo ſpectat illa Metelli Numidici apud Romanos laudata concio, qua ciues (ne Reſpublica concidat) exhortatur, vt vxorem ſibi quiſque deligere pergat: Si enim (inquit) ſine vxore vita

Mulieres ab oībus ſcriptorib. proſcindūtur.

Eſdr. 3. cap. 4.

Matrimonij incommoda.

Deus cur coniugiū inſtituit.

Gell. lib. 1 cap. 6.

Metelli dictum de vxore ducenda.

transigi posset, non inuiti omnes ea molestia atque incommoditate liberari exoptarent: sed quoniam ita natura comparatũ est, vt nec cum illis satis commode, nec sine illis vllo modo viuere possimus, saluti perpetuę potius, qua Reipublicę incolumitas subsistit, quam breui voluptati consulendum. Quod si fœminæ ministerium in negotio domestico, ac rei familiaris administratione magnum vsum ac commoditatem sanis ac validis præstat: profecto valetudinariis illius opera cum primis vtilis est & necessaria. Siquidem, Sapiente teste, vbi non est sepes, diripitur possessio: & vbi deest mulier, ingemiscit ægrotus, qui aliena ope indiget, atque alterius fulciri debet ministerio. Fida enim vxor strenue officio suo fungitur, illiq. rerum domesticarum ac familiæ cura sedulo incumbit, tota mente & cogitatione in maritum assidue defixa, adeo vt si quid incommodi conceperit, si qua clades illata est, si morbi vrgent, si animus mœret ac deiectus est, maximam calamitatis partem in se transferre cupiat; illius enim incommodis non secus quam propriis condolescit atque afficitur. Quod ipsum efficit mutuus animorũ corporumque consensus & conspiratio, qua ex geminato in vnum ac velut singulare corpus homo coalescit ac conglutinatur. Hinc scite Horatius:

Eccles. 36.

Matrimonij cõmoda

Genes. 2.

Felices ter & amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulsus querimoniis
Suprema citius soluet amor die.

Lib. Carm. 1. Ode 13.

Cæterum mulieres omnibus affectionum ac perturbationum generibus esse obnoxias, illasque immane incandescere atque efferari, etiamsi leuissima causa subsit, quotidiana exempla testantur, ita vt nõ minor sit mulieris furor & intemperies, quam cœli atq. aeris, vbi tempestatibus, fulmine, tonitruis exasperatur; quod præter alios sapientiæ affectatores

Mulieris intẽperies tempestati similis.

Hebræos,

Hebræos etiam quotidiano vſu ac vitæ conſuetudine habuiſſe exploratum, illorum ſcripta abunde teſtantur : opinor enim domeſtica illos ac familiari intimaq. neceſſitudine expertos eſſe & condocefactos, quid improba ac malitioſa mulier, ſi quando irritata ſit & laceſſita, moliri ſoleat, quas tragœdias excitare, quam effuſe efferueſcere atque æſtuare. Sic enim quidam illorum inter cætera concionem ſuã proſequitur, deſumta ſimilitudine à venenatis infeſtiſque beluis: Summum vulnus eſt animi triſtitia, ſummaq. malitia, nequitia mulieris: quoduis eſto vulnus, dũ ne ſit vulnus animi, quæuis malitia, dum ne ſit mulieris rabies & nequitia. Nullũ colubri capite nocentius, nulla ira muliebrem iram ſuperat. Commorari leoni ac draconi magis expedit, quam mulieri nequam atq improbæ. Cum autem mulier à viro emerſerit ac producta ſit, animal placidum, mite, blandum, manſuetum, molle, imberbe, cuteq. glabra ac læuore perpolita, & quod tractari à viro geſtiat, illique ſubiici; mirari ſubit, vnde illi tanta ferocia, ac rixandi libido, affectuſq. tam enormes atq. effrenati. Ego vero hæc omnia ex animi impotentia, mentiſq. ac iudicij imbecillitate in hoc ſexu euenire coniicio: quo fit vt mulier ira accenſa ſibi excidat, atq. extra poteſtatem conſtituta, cupiditatibus ſuis moderari nequeat, aut perturbatos animi motus minus coercere, aut iis ratione mentiſq. iudicio obſiſtere, more pueri aut infirmioris ętatis, quę cum ſit rationis ac conſilij inops,

Eccleſ. 21.

Mulier quale animal.

Mulieris fragilitas vnde.

—— Geſtit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.

Horat. in Arte poet.

Siquidẽ mens mulieri minus, quã viro robuſta, aut fortitudine fulta, animus prudentia tenuiter ſtipatus, oblata leuiſſima, nulliuſq. momenti occaſione fręnum rationis excutit, ſic vt rabidi canis more, decori, ſuique oblita, indiſcriminatim, nulloque

Mulier cur ſubito incãdeſcat

delectu notos ignotosq adoriatur ac laceret. Quod si quis naturalem rationem exigat, hanc ego huius rei causam refero, quod mulier molli sit carne, laxaque ac fluida, sic vt bilis incensa cōfestim se per corpus diffundat ac sanguinis circa cor subitam ebullitionem excitet. Vt enim ignis leuiores stipulas citiꝰ corripit, ac sublimem flammam excitat, sed quę cito conquiescat ac sopiatur: ita quoq. mulier celeriter ira inflammatur atq. ignescit, mirisq. modis tumultuatur: verum fremitus ac vociferatio in corpore minus forti atq; animoso, tum etiam humido confestim mitigatur ac reprimitur, omnisq ardor & ira effusis lacrymis diluitur, ac velut infusa aqua deferuescit: quod in quibusdam etiam viris effœminatis perspicimus, quorum magnanimitas ac ferocia puerili more, in lacrymas fere desinit, vbi aduersarius acriter se illis opponit. Quod si quis propius rei huius causam explicari velit, ac rationem magis exactam exigat: ego nullam propiorē excogitari posse video, quam humorum virus ac colluuiem, quam singulis mensibus ex lunæ decursu congerit atq. expurgat. Vbi enim illam irritari cōtingit, vt leuissime assolet, tota illa humorum sentina agitata effumat, ac per corpus diffunditur, sic vt cor & cerebrum huius fuligine ac fauillis affici cōtingat, ac spiritus tum vitales, tum animales, qui iis partibus deseruiunt, inflammari, eoque fit, vt mulieres irritatæ, iuniores præsertim (nam aniculæ effœtæ, pacatiores ob menses resides) rabiose latrent ac vociferentur, complosisque manibus indecoros gestus ac fremitus proferant; & cum ratio in iis minus vigeat, iudicium debile sit & exile, mens inualida, acrius efferantur, nec protsus impetꝰ animi cohibere possint Et quo quæque in eo sexu vilior est, eo magis tumultuatur atq. efferuescit ira implacabili. Hinc plebeiis & prostitutis (nam patricię aliquādo decoro inseruiūt, tametsi plerum-

Simile ab ignitis rebus

Mulier cito irata, cito placabilis.

Mulier cur irata lacrymetur.

Viri qui cito in lacrymas prorũpunt.

Furor mulieris vnde emergat.

Anus minus irritantur.

plerumq. corrugatis naribus obmutescant, nec viros responso dignantur.proncken Belgæ vocant) quoniam corpus fere obtinent vitiosis humoribus contaminatum, summa impudentia pari malitia coniuncta est, ita vt velut furiis agitatæ, nec consilio, ratione, pudore, monitis, blandimentis, quibus etiam feræ mitescunt, coerceri possint, quo minus fremãt, atque ab insanis clamoribus desistant, adeo,

Neq; ius, neq; bonum, aut æquum sciunt, *Terent. Heaut. Scen. 1. act. 4.*
Melius, peius, prosit, obsit, nihil vident,
Nisi quod libido suggerit.

Sic sui oblitæ fidem, decus, pudorem, famam, probitatem pudicitiam, existimationem vilem habent, ac periclitari patiũtur. Quo spectat illa de humana conditione Salomonis inuestigatio: Reuocaui animum meum ad ea eruenda quæ ratione & iudicio atque experimento assequi possunt, quo exploratũ haberem improbitatem hominum, illorum insaniam, furorem, amentiam. Et inuenio amariorem esse ipsa morte mulierem, quæ vna est instar venenatorum multorũ, & cor eius simile retibus multis, & manus vinculis. Laboraui ad hanc vsq horam, vt mulierem aliquam bonam & cordatam inuenirem, nec successit. ex mille enim viris vnum tolerabilem inueni; ex mille autem fœminis nullam Nec prorsus aliena est ab hac, illa in Prouerbiis percontatio, Mulierem strenuam, industriam, fortem, sedulam, cordatam, quis inueniet? quasi dicat, non facile in vlla regionis parte, in remotissimis terrarũ angulis reperiri probam ac moratam fœminam, quæ si forte se offerat, aut commõstrari possit, æquari eam pretiosissimis gemmis, nec vllas merces, quamlibet raras ac sumtuosas, huic conferri posse aut comparari Ceterũ quoniam in hoc argumentum incidi, ac fœminæ conditionem excutiendam suscepi, obiter discutiendum, quid illud Sapientis designet: Melior est iniquitas

Eccles. 7. *Rara auis mulier bona.* *Prou. 31.* *Salomonis locus explicatus.* *Eccles. 25.*

Sapientis Hebræi sententia excussa. viri, quam mulier benefaciens. Cui sententiæ hunc subesse sensum interpretor, vt vir etiam ignauus, iners, somniculosus, negotiandi omnisque mercaturæ ac rerum gerendarum rudis atque imperitus, paulo dexterius negotia sua perficiat quam mulier, præceps & temeraria, quæ inani sapientiæ persuasione, atq. inconsiderata confidentia nihil nō aggreditur, omnia quam vir, deterius perficit. Vir enim sui diffidens, cunctanter ac circumspecte, aliorum fultus adminiculo, quos in consilium asciscit, singula conficit atque exequitur, ita vt successum optatiorem consequantur, quam si eadem à fœmina arroganti, ac sapientiæ opinione turgida, vt fere conspici solent, tententur. Siquidem huiusmodi mulieris conatus & industria, magna ex parte in deterius de- *Prouerbiū Belgicū in fœminas.* uergit, quod ita efferri solet vulgato idiomate, *Het quaetste van een man, is beter dan het beste vā een vrouvve:* hoc est, Si quid operis muliebri industria absolutum perfectumque sit, minus laudis promeretur, quam *Cur fœmina minus ingeniosa.* viri rude & incoatum, ob mentis scilicet & consilij inopiam, tarditatem atq. hebetudinem, ob caloris naturalis defectum, & quod animus languidus humidæ materiæ incumbit atque immersus est, sic vt segnius se proferant facultates animæ, atque ad res gerendas sint inidoneæ, parumque appositæ. Quo- *Romanorū lex de fœminis.* circa Romani quibus summa fuit ornandæ stabiliendæque Reipublicæ cura, matronas, Cicerone teste, propter naturæ infirmitatem in tutorum pote- *Pro Murena.* state esse voluerunt, nec vlla ciuili administratione fungi. Paulus quoque, qui mentes hominum inde- *Pauli de muliere pceptum. 1 Cor. 14.* fesso labore ad solidam fidē instruit, ac sedulo pietati informat, mulieri ob animi impotentiam, hoc est, affectum à temperantia ac moderatione auersum, in cœtu confessuque solemni silentium imperat, nec patitur vel concionandi munus obire, vel in comitiis quæstionem mouere, aut suffragiis inter-

interesse, vllamque proferre sententiam. Cum autem tanta sit muliebris naturæ fragilitas imbecillitasque & imperfectio, vt Plato non citra sexus huius contumeliam, ei fere mentem adimat, ac vix hominis nomen promereri censeat, aut nominis huius honore dignetur; tamen Paulus, qui rerum domesticarum tranquillitati paterno affectu consulit, illi suum honorem exhiberi vult, nec prorsus despici, aut abiectam vilemque censeri, cum pari propemodum sit conditione ac dignitate, eiusdemque muneris cum viro particeps, nempe ex eo ab opifice desumta. Ita vir imago & gloria Dei est, teste Apostolo, mulier viri gloria: non enim est vir ex muliere, sed ex viro mulier; cum non propter mulierem creatus sit vir, sed propter virum mulier. Cæterum neq. vir sine fœmina, neq. fœmina sine viro in Domino, qui sic temperat ordinẽ vniuersi, vt mulierẽ subditam viro esse voluerit. Quemadmodum enim ex viro fœmina, sic vir per fœminam in generandi ratione ac producendis liberis: ita vtrobiq. ostenditur societas subsidiaria, ac mutua vtriusque opera, amor, consensus, conspiratio. Quocirca æquum esse Petrus censet, vt mulieres maritis sint obsequentes, illi vero se commodos præbeant ac faciles vxoribus, vt vasi infirmiori, leuiores errores condonẽt, offensiunculas remittãt, ad multa conniueãt ac mussent: non enim par est, vt vir plus satis in sexum fragilem ferox sit, imperiosus, amarulentus, modo in officio persistat: nec vllam pudicitiæ iacturam sibi inferri patiatur, quæ macula tametsi viro, vbi rescifcit, plus indignationis, quam damni adferat, vt mœchi dictitant, nunquã tamen ea labes in muliere elui potest, aut illatum vulnus obduci, quanquã Christiana caritas, ac maritalis amor nõ nimis rigidus esse debet, aut inexorabilis: cum penes Deum sit recõciliatio, ac diuinum numen scelere, impietate, idololatria

Platonis sententia de fœmina *1. Cor. 11.* *Genes. 2.* *Ephes. 5.* *Coloss. 3.* *1. Pet. 3.* *Adulterium muliebre indelebilis macula.* *Mœchi adulteria loco eludũt prouerbiali.*

exasperatum precibus ac pœnitentia placari soleat, atq. anteactæ vitæ errores ignoscere, vbi ea animus resipiscens despicit ac detestatur, cõcepto seruatoq. melioris vitæ proposito. Cæterum magnæ molestiæ pars in hoc sexu ex gestationis tædio, ex lactandi nutriendique molestia oboritur: non minima ex suppressa cohibitaq. mensium scaturigine: quæ si stato fixoq. tempore profluant, iracundiæ atq. acerbitatis æstus excutitur, auersa à corde & cerebro fuligine, tristique halitu discusso, qui sursum effumare solet. Quam vero placidam ac blandam experiatur vxorẽ maritus, vbi Genialis thorus identidẽ exornatur, ac concubitu amplexuq. frequenti hic fundus excolitur, iis qui matrimonio addicti sunt, notius est, quã vt multis verbis amplificari debeat. Quanquam autem verbosius, pauloque fusius Sapientis Hebręi paradoxum, hoc est, inopinatam, atq. alienam à communi sensu, vulgataque consuetudine sententiam explicasse videri possim, aliam tamen interpretationem cõminisci posse video, ita vt is sensus eruatur: Potior est nequitia viri, quam proba quidem mulier, sed quæ postmodum causa sit infamiæ, & ex cuius cõmercio nascatur dedecus, hoc est, præstat cum viro improbo contrahere, aut negotiari, quam cum muliere fucata rem habere: tametsi enim in speciẽ, primaq. fronte probitatem ac decus præ se ferre videtur, nec aliquid fuci aut fraudulentiæ foris ostentare: postmodum tamen inconstantem experieris, versipellem, captiosam, lubricam, fallacem, fraudulentam, atque imposturæ intentam, ita vt si vir quispiam alicui imponat, aut in negotio quenquam defraudet, fraus & impostura viri, iustitia sit, præ mulieris nequitia ac fallacia. Similes loquendi formulæ passim in Bibliis obuiæ sunt. Sic Deus apud Ezechielem exaggerat Hierosolymæ scelera in immensum, & iustificatam Sodomam ac Samariam pronuntiat: ab ea

Mulieres vnde morosæ.

Mulier quando pacatior.

Ecclesiast. locus explicatus.

Ezech. 16.

ab ea: quo indicat ipsam sceleratiorem esse, illasque gentes superare improbitate nequitia, nefandisque sceleribus ita vt Samaritani & Sodomitæ insontes videri possint, si illi cōparentur. Sic in opinionū prauitate, ac stabiliendo pernicioso dogmate aut secta, alius alio nocētior ac magis perniciosus, ita vt nōnulli hæretici, orthodoxi videri possint, ac salutarē sanāq. doctrinam proferre, si cum aliis conferas, qui magis absurdas, impias, blasphemas, execrandas opiniones stabiliant: quod etiā populariter efferri solet, *Desee is een Goddelyckende heylich man by den anderen*: hoc est, tā etsi vterq. nequā est & improbus, tamen si ad æquitatis normā, ad iustitiæ amussim omnia exigere velis ac metiri, alter innocens statui posset & absoluēdus, si cum alterius sceleratissimis facinoribus conferatur. Ita etiam alius alio superstitiosior, atque à syncera religione ac pietate, cultuq. diuinitatis remotior, ac magis alienus:

Ezechielis locus explicatus.

Inter homines alius alio nequior.

Sic plerumq; agitat stultos inscitia veri, &
Palantes error certo de tramite pellit;
Ille sinistrorsum; hic dextrorsum abit; vnus vtriq;
Error, sed variis illudit partibus omnes.

Hor lib. 2. Sermon.

Ita virum æque ac fœminā inuoluit error, nequitia, dedecus, improbitas; sed istam magis detestabilis & execranda. Sic melior est iniquitas viri, quā mulier benefaciens, hoc est, vt Belgæ dictitant, *De deucht van een vrouvve is ergher dan eens mans boosheyt.* Quo prouerbio exaggerant malitiam eius sexus, vt si vitia vitiis componantur, ac fraudes, imposturas, fallacias, technas excutias, longa grauiora sint, ac præponderent quæ à muliere, quam quæ à viro prodeunt.

Ignorātia veri errores parit.

Cur ouum duobus extremis verticibus, quibus oblonga atq; angustiore sui parte (vt polus Arcticus & Antarcticus) subnixum fulcitur, digitis aut complicatis palmis comminui frangiq; nequeat, quamlibet premas. Et cur aceto acri maceratum, in tractabilem teneramq; mem-

branam mollescat: denique id ipsum aqua vitæ, hoc est, vino ardenti immersum, non secus quam ferrum ab aqua forti, consumatur.

CAP. XIIII.

Ouum in aceto liquescere.

SI ouum in acerrimo aceto maceres quatuor aut potissime septem dierum spatio, pro liquoris illius acrimonia, putamen eius seu testam in eam membranæ teneritatem attenuari experieris, vt per añulum qui humanis digitis gestari solet, adigatur. Pari ratione atque affectu ouum aquæ vitæ immersum absumi atque in nihilum redigi, experimento comprobatum, sic vt etiã aceto perfusa silex, ac Tophus lapis, cuius opera cęmentarii parietes incrustãt & cisternas conficiunt: quale Belgis *Teras* vocatur, liquescat atq. in puluerem resoluatur. Siquidem vtriq. liquori cōsumens igneaq vis subest, ac penetrabilis, quæ solita quæq depascit ac conterit: quo fit vt qui horum vsu affluentius vtuntur, vt etiam salis immodico & cumini, macilenti efficiantur atq; arescant. prorsusque extenuentur. adeo vt impuberũ incremento officiant, & quo minus in decoram longitudinem adolescant, prohibeant. Depopulantur enim humorem natiuũ, cuius adminiculo in spectabilem decentemq. proceritatem corpus assurgat. Sic humores salsi, mordaces, vrentes, nitrosi membranas in corpore, carnẽ, musculos, neruos, ossa solida, & quę lapidosa sunt duritie, vt dẽtes & capitis ossa petrosa, erodunt, atq. vt erucæ caules atq holera, vt vermiculi ac teredines lignum, ærugo ferrum, exedunt, ac cariosa efficiunt; Cæterum ouo crudo tam solidam infractamq inesse firmitudinem qua parte in longũ ac geminos vertices se porrigit, vt ne à robustissimo quidem viro comminui possit: si cui explorare libeat, non vanũ aut cõmentitium experietur: nisi n. in obliquũ nonnihil inflectas, atq. in latus inclines, non cedet prementis articulis, nec collisum.

Tophus. Teras, *gypso affinis.*

Quid homines macilentos efficiat.

Humores praui ossa corrodunt.

Simile à vermiculis.

durissimo

durissimo obiecto frangetur: siquidem ita renititur testacea illa firmitas, vt rumpi, aut soluta cõpage dissilire nequeat, etiamsi quis cõpressis manib: omne robur, omnesq vires adhibeat; lateribus.n. stipatum, vndiq. se fulcit, nec intorquetur, aut inflexum lentescit Sic sudes, ligna, trabes, ferramenta erecta, ac sublime cõstituta, immensa pondera sustinent, nec incuruescunt aut inflectuntur. Cum aũt huius rei nõ sint ignarę villaticę mulieres, quæ nundinarũ dieb, vrbes frequentant, ac merces alimentarias oppidanis adferunt, oua in canistris non semper prona, aut in aluum depressa, in quam fere sponte decumbunt sed erecta ac resupina constituunt, ita vt angustior pars quæ vtrimq. turbinata est, sublimis existat atq. eminentior, quod ea ratione ab iis perficitur, quo minus collidantur, ac pondus impositum perferant, quibus etiam partibus ouum salsugine aut aqua aluminosa immersum fluitat, quemadmodum etiam succinum, vulgo ambra. *Ouũ salsugine immersum innatat.*

Luna mira naturæ vi singulis mensibus, secus quam alia astra, singulas corporis partes sanas latenter & tacite, valetudinarias manifeste nec citra doloris sensum perreptat, illisq; modo duobus, modo tribus diebus inhæret. Obiter an in ea parte cui sidus incumbit, tuto vena incidi possit.

CAP. XV.

Sidera vim suam in res terrenas effundere, ortus & incrementa rerum, totiusque mundi vniuersi . . . as demonstrant: neque enim otiosa est, iners, igna . . . a natura rerum, sed viuida, alacris, erecta, efficax, . . . nagnisq. viribus ab opifice, cuius verbo omnia vigẽt . . . c subsistunt, instructa. Nec solum ad oblectandos . . . pascendosque oculos (tanquam inanis pictura) ex . . . ibita nobis tam spectabilis cœli species, astrorũ de . . . ursus, ordo, continuatio, series: sed vt aliquẽ ex his . . . fectum atq vtilitatem consequamur. Siquidem . . . eus qui præter oblectamentũ ac contemplationẽ *Sidera terrenas regunt.* *Genes 1. Psal 32.*

tanti operis quã ex his concipimus, accumulate fruimur, ad vsum singularem omnia condidit; ipsasque stirpes, maria, amnes, flumina, metalla, gemmas, lapides, & quæcunque vel è terra eruuntur, vel eius superficiem exornant, ac varietate rerum distinguunt; ipsaq hominum corpora atque insitos humores cœlo subiecit, sic vt ex astris aliquam agitationem ac motum impulsumq percipiant, atque effectum experiãtur. Nam mentes humanas à cõcretione mortali solutas ac liberas solus Dei spiritus, à quo decertæ sunt, impellit atque incitat, nec vllum iis cum astris commercium aut societas, nisi forte consensus & conspiratio corporis, cuius ministerio ac subsidio cuiusque mens atque anima vtitur, aliquando obluctante ratione, transuersa rapiatur; ac corporis voluptatibus obsequatur. Cæterum cum Luna sidus sit homini familiare ac proximum, terræque citimum, præ cæteris in corpus humanum vim suam exerit, ac per singulas partes peculiari vi effectuq. voluitur, nõ sine acerrimo nonnunquam cruciatus sensu Si quid enim latentis occultique vitii vlli membro subest, doloribus acerbe cõcutitur ac dilaceratur, vellicantur illas partes Lunæ vi, aut agitatis humoribus qui illi infixi sunt. ac tenaciter inhærescunt. Ita omnes morbi, affectus, intemperies, Lunæ vi asperantur atque incrudescunt, vbi articulis insidet, adeo, vt vulnera ægre sanescant, aut cicatrice obducantur, ac nonnunquã lethalia efficiantur, si quando illi membro illata sunt cui incumbit. Pari ratione caput, fauces, pulmo, pectus, hepar, lien, renes, vesica, intestina, tum neruosæ partes incommodum percipiunt aut in iis intemperies ingrauescit, subsistente in iis visceribus sidere. Sic pectus astrictum est & anhelosum, nerui, membranę, musculi contrahuntur ac rigescunt, vbi hac Luna decurrit. Humores enim quibus omnia membra imbuta sunt & alũtur, cum salubre

tur

Terrena astris obsequuntur.

Natura rerũ astris subiecta.

Mẽs ab astris libera

Paulus Rom, ca. 7

Vulnera ex effectu Lunæ lethalia.

Singula mẽbra lunæ motus percipiũt.

tum insalubres & vitiosi, Lunæ motibus effectibusque expositi sunt & subditi. Cæterum cum Lunæ decursus magna ex parte damna ac detrimenta corporibus infirmis ac valetudinariis inferat, in controuersiam ac disputationem vocari possit: An in ea parte qua cõsistit ac moratur Luna, vena incidenda; nam in hac re pleriq. meticulosi sunt, nec tale quiddam tentare audent, etiamsi morbus vrgeat, atque huiusmodi præsidium confestim exposcat. Ego vero intrepide magnaque subsidii morbique propulsandi fiducia, mature id aggrediẽdum iudico: acuti enim celeresque morbi nullas admittunt inducias, nullas moras, aut deliberãdi spatia: sed vt hostes in bello, vt incendium in ædibus, pestis in vrbe, in agro ac segete rubigo & depopulatio grassantur atque in perniciem properant. Nec quis etiam deterreri debet, aut ab incepto desistere, etiamsi aduerso aut maligno sidere id tentari videatur. Sic in pleuritide, angina, pulmonis atque hepatis inflammatione, neglecta astrorum anxia obseruatione, ac siderum aspectu, mature ad venæ sectionem properandum, etiam in ea membri parte quam Luna occupat. Vt enim ingruente tempestate, ac sæuientibus ventis nauclerus etiam æstu aduerso, ventoq. minus secundo celerrime saluti prospicit, ac fidam tutamq stationem ac portum remis velisq consequi tentat: vt denique agricola vel sementis, vel messis tempore proprie ac festinanter pluuiæ metu, omnia perficit, matura enim satio sæpe decipit, sera semper: ita quoque Medicus ratione atque experientia fultus, prima quaque occasione atq, opportunitate, quam potest expedite, salutare remedium adhibere satagit, ad humorũ redundantiam, morbiq ferociam potius, quã ad astra intentus. Sunt quidem obseruandi cœlestiũ corporum decursus, quos Deus in signa & tempora, in annos, dies & menses constituit, sed exclusa te

An pars in qua luna est, ferro tẽtãda.

Simile ab externis calamitatibus.

In acutis morbis negligenda astra.

Simile à nautarũ industria.

Ab agricolarum industria simile.

Genes. I.

Quatenus obseruanda astra.

meraria pronuntiandi vanitate atque impudentia,
Cap 47. quam Esaias ac plerique alii insectantur atq impu-
gnant, prorsusque indignantur illos de cuiusq fato,
hoc est, re quæ cuique Dei ordinatione constituta
Hiere. 10. est & designata, illique impendet, de hominum suc-
cessu, & quid illis obuenturum sit, indubitanter at-
que exerte pronuntiare, suamque sententiam pro-
ferre. Non desunt primarii ac præcipui nominis viri
cum quibus mihi aliquando fuit disceptatio, qui re-
rum publicarum progressus & incrementa, vel eti-
am defectus atq. interitus, religionis innouatæ, vel
2. Tim 3. instauratę mysterium, & qui eius causa exoriuntur
tumultus, & persecutio, quorum magna ad insontes
hoc est, qui pie viuere volunt in Christo Iesu, deuol-
uitur, ad siderum aspectus ac reuolutiones referunt,
cum propagatio Euangelii, quo per spiritum Domi-
ni fides, & qua illi innitimur, fiducia in mentibus no
stris accenditur, ex diuinitatis arbitrio, ac voluntate
patris æterni pendeat ac profecta sit. quæ ab omni ę-
Ephes. 3. ternitate, vt Paulus ait, apud Deum, qui vniuersa per
Iesum Christū condidit, abscondita fuit, ac suo tem
Religio nō pore reuelata iis quos hæredes consortesque pro-
astris, sed missionis constituit per Christum, Sic patefacta veri-
Dei spiri- tate, visum est illi corruscante Euangelii ac verbi sui
tui subie- luce, nullo nō tempore exstirpatis erroribus, super-
cta. stitione, idolotatria, impietate conculcata, syncerum
cultum inducere, suique agnitionem hominū men-
tibus inserere: quod ab illo conceptum decretumq.
& ante mundum conditum, ac cœlum sideribus illu
Mens a- stratum. Quocirca desinant qui astris plus nimio in-
strologis in herent, nec altius assurgunt, aut cogitationes suas ad
Deum eri- Opificem referunt, res cœlestes, hoc est, mentem at-
genda. que animum siderum inclinationibus subiicere; tā-
Humores etsi enim sanguis cæteriq. humores, spiritus quoque
sideribus cum naturales tum vitales astrorum vires influxusq
expositi. manifesto percipiant, mens tamen atq. animaq. ar-
chetypo

chetypo diuinitatis depromta, nec siderũ vi impellitur, nec vlla abiis vel incommoda vel cõmoda percipit: nisi forte consensu quodam, cum corpore affici statuas. Mens siquidem in homine, ratio, intelligentia, voluntas, fidei cognitio, & qua Deo innitimur fiducia, religionis amor, & veneratio qua summus Dei cultus subsistit ac continetur, ab æterna illa mente atque immutabili emergit ac promanat, nec humanus animus vi alia, quam afflatu numinis ac diuini spiritus instinctu ad optima quæq. ac salutaria incitatur. Sic cum cæteræ animantes naturæ impetu ferantur, solus homo ratione ducitur & cõsilio, modo intra conditionis suæ limites consistat. nec prorsus à dignitate & præstantia, qua à Deo excultus est degeneret.

Mens humana ab astris aliena.

Mens hominis à Dei spiritu, non ab astris impellitur.

Consilium quo iuuenibus gratificari soleo, vt mature pubescãt venustaq; lanugine mentum decoretur: Obiter graminum fruticumque cum crinibus ac capillis non inscita comparatio.

CAP. XVI.

PVellæ nubiles quæ primo quoque tempore maritis destinari cupiunt, hoc potissimum habent in votis, vt in decentem venustamq proceritatem adolescant, ac iam maturæ aptæq. matrimonio censeri possint, atq à procis ambiri. Iuuenes vero hoc exoptant, vt aliquid virilis roboris consequantur, ac mature pubescant, mentumq. speciosa barba decoretur. Hoc enim persuasum habent præter Belgas, cæteræ nationes, glabros atq. imberbes minus virilis roboris obtinere in præstanda Venere ac procreandis liberis, ita vt pleriq grauate suas filias iis elocari sustineãt: tãetsi aliquãdo secus res habeat, atq. imberbes, quiq. nulla lanugine criniti existũt, in congressu maritali viros præstent, licet frequentius caloris naturalis inopia illis vires langueant, ac facultates naturales flaccescant, speratæq. prolis desiderio frustrentur

Puellæ venusta, iuuenes viriles uideri exoptãt

Imberbes minus viriles censentur.

Barba vt adolescat, sæpius radenda.

Cæterum qui barbatuli videri affectant, alendæque barbæ studiosi sunt, sæpius illam segetem sibi adimi patiuntur, quo laxatis spiramentis, atq. agitatione crebra excitato calore qui humorem elicit, affluentius pili erumpant: quod vernis potissimum mensibus tentari debet, quo anni tempore calor & humor in corpore augescit, atque in illas partes diffunditur. Vbi enim sæpius barbam resecari contingit, vt gramina, densius fruticantur pili ac cæsaries, habent enim crines rationem cum gramine ac virgultis, quæ crebrius detonsa ac demessa, celerius succrescunt, ac se proferunt vberius. Quocirca iuuenculis qui nullo sunt barbæ apparatu, nec virili specie, nouaculam cultrumque tonsorium identidem admouendum suadeo. Siquidem si mentum ac supremum labrum subinde aqua egelida madescat atque elixetur, excitato calore & humore qui in eas partes confluit, crinita efficiuntur ac pilosa. Cæterum quo glabri ac depiles, hirsuti efficiantur, atque eleganti comtaque barba nitescant, remedium alias à me descriptum in libro de corporis habitu, quo iuuentus maturius venusta lanugine cohonestari queat, ac supremũ infimumque labrum syluescere, quo socero non displiceat gener cui filia destinanda, quæ nonnunquam non minus appetens est, auidaq. sponsi, quam sponsus illiui, plerumque in rem voluptuariam, quam in dotem intentior. Inter ea quæ barbam emoliuntur, ac passim obuia sunt, minimeque operosa, mel statuo, butyrum salis expers, succum cæpe rubicundi, radicem arundinis internodiis distinctam, colore candido, sapore mellito, axungiam melis, vulgo taxi, vel *Das*, vrsi, leonis, radicem bryoniæ, betæ, raphani, lepidii, liliorum alborum, iridis, ex iis linimentum confici potest: nam mentum eo delibutũ primum teneram lanuginem profert, postmodum densam promissamque barbam, quæ ne præmature

Capillorũ ac graminum comparatio.

Lib. 1. c. 7.

Barbam quæ præstant.

canescat,

canescat; aqua frigida potius cui momentum vini admixtum sit, irrigari debet, si quando adornari illã contingat: nam calida aut egelida, hoc est, quæ tepescit, & rugosam faciẽ efficit, & præpropere canitiẽ accelerat, sic iuuenibus aqua calida barbam confestim elicit, prouectioribus vero incanam reddit. Cęterum eunuchis vel natura, vel quibus testes execti sunt, omnia frustra tentantur in emolienda barba, ob caloris inopiam, qui humores excitare nequeat. Quo fit vt voce exili existant & fœminea, tum corpore glabro, licet antea criniti essent.

Aqua calida canã barbam et faciẽ rugosam efficit

Eunuchi cur imberbes.

Quatenus, aut qua ratione medicina conseruatrix in peste atque aeris contagione adhiberi debeat, tum quæ hac vi affectuq; polleant.

CAP. XVII.

OBseruaui in Gallia Belgica, grassante peste, ac sęquientibus morbis aliis popularibus, cõplures diu inuictos substitisse atq. illæsos aduersus ingruentis mali contagia, quorundam antidotorum vsu ac cõsuetudine: cuius generis sunt theriaca Andromachi, Galeno miris encomiis celebrata, Mithridaticum, scordium, zedoaria, angelica, laserpitium, cui affine ostrucium herba imperatoria, vulgo *Meyster vvortel*, aut Magistrantia. Verum vbi illos peste corripi contingeret, nulla remedia tam efficacia excogitare potuerunt quæ morbũ discuterent; quamlibet, enim præsentanea antidota adhiberentur, omnia frustra tentata sunt, nec successit curatio. Siquidem cum valida esset ac furiosa veneni vis, quæ munitum vallatumq antidotis corpus inuasit, illisq. præsidiis in tuenda valetudine nihil effectum sit, nulla erat aut perexigua in reliquis medicamentis spes, sic vt re propemodum conclamata,

Quæ pesti obsistunt.

Præseruatiua caute adhibẽda

Vna salus victis nullam sperare salutem. *Virg. li. 2. Æneid.*

Quocirca vbi me ad illos acciri contingat, exquisi-

tiſſima remedia eaq duplicato pōdere exhiberi curo vt, iuxta prouerbium, malo nodo malus adhibeatur cuneus, ac primum roborato corde, omne virus ad extimas corporis partes elicio, nulla tentata in eiuſmodi affectibus (niſi aliter expedire viſum ſit, & res exigat) venæ ſectione, ne contagio, vt in fumanti igne agitato aſſolet, latius ſe diffundat, maiorque in corpore ad præcipuas partes, ad quas omnes venarū atq. arteriarum riui producuntur: veneni fumus atq, exhalatio ſe proferat. Quamobrem cum imperita vulgi multitudo etiam pleriq. patricii, nullo delectu ac diſcrimine omnium conſilia admittant etiā cerdonis ac proletarii, magno valetudinis detrimento; hoc cuiq perſuaſum eſſe cupio, vbi regionem inuaſit morbus peſtiferus, vel ex aeris cōtagione, qui omnes indiſcriminatim, cum nobiles tum plebeios corripit vel alimenti vitio, aut commeatus inopia, qui populares vexat, ne quiuis temere iis antidotis aſſueſcat, quibus vti ſolent, atq. in corpus admittere peſte cōtaminati, ne deſint poſtmodum remedia, quibus illa expugnari ac confici poſſint: ſed victus temperantia, & frugalitate ſedatiſq affectibus ſe muniat ac tueatur. Hac enim ratione ſubſtitiſſe legimus Socratem in ſæuiſſima peſtilentia ac vaſtitate, quæ totam Greciam atq Aſiam exhauſit ac depopulata eſt, ea vſus moderatione vitę, vt à tanta clade liber perſtiterit & immunis. Interim nō improbo (quod ipſum crebro factitare ſoleo) lenioribus remediis imminenti malo obſiſtere, ac ne vllam cōtagionem concipiat, corpus obdurare ac pręmunire, ita vt nemo extra limē prodeat atque aeri ſe committat impaſtus aut ieiunus, modo intemperātia atq ingluuies excludatur; rebus autem odoratis ac redolentibus, aqua roſacea, vino, aceto, floribus ſambuci ac rubētibus roſis medicatis, os, nares, oculos, aures, manus, faciem perfundere, atque irrigare ſalubre eſt: fauces fouere at-

trito

Aliquādo in peſte nō incidendā venam.

Nō omniū conſilia in re medica admittēda

Peſtis ex aere omnibus communis.

Peſtis ex prauo cibo plebi pecu liaris.

Socratis tēperātia.

Sani vt contra peſtem ſubſiſtant.

trito coriãdro, cinnamo, zedoaria, caryophyllis, mali Medici cordice. Hæc enim ambientis aeris contagia dispellunt, quæ vltro citroq. reciprocante anhelitu cor ac vitales spiritus inficiunt. Ego vero cum grassante peste, nusquam non intrepide, succurrendæ plebis ac ciuium studio me conferrem, illis præsidiis, ac potissime Mali citrei, aut eius quod citranguli aut limonis nomine passim innotescit, attrito dentibus succulento putamine recens dissecto, me munire soleo, ac coniecta in Deum Opt Max. fiducia, pestiferos halitus discutere; nihil enim huius pomi cortice, succo, semine magis efficax ac præsentaneum, quod Virgilius etiam non subticuit: *Præseruatiua in peste.*

Media fert tristes succos, tardumq; saporem, *2. Georg.*
Felicis mali, quo non præstantius vllum:
Pocula si quando sæue infecere nouercæ,
Auxilium dabit, & membris aget atra venena.
Flos apprime tenax: animas & olentia Medi
Ora fouent illo, ac senibus medicantur anhelis.

Mali Medici aut Citrei vires.

Fortissima autem illa antidota expugnandæ pesti, conficiendisq. venenis dedicata, parcissime deglutire soleo. Corporis siquidem habitum, eiusq. qualitatem quę in calidi, frigidi, humidi, sicci mistura cōsistit, immutant ac destruunt, & siqua subest corpori humorum redundantia (nisi prius exhibita purgatione) illam vndiq diffusam inflammant, atq. accensa bili febres vrentes excitant.

Cui rei aßignanda tanta in numerosißima hominum multitudine, formæ dißimilitudo, ac tam multiformis diuersaq; in facie, vultu, oculis. species; ita vt nonnunquam ne vterini quidem partus conformes sint, ac sibi aßimilentur.

CAP. XVIII.

Vt in natura rerũ mira ac spectabilis varietas; ita quoq in specie formaq humana, colore, vultu, oculis lineamẽtis, oris habitu & cõstitutione innumerabilis

Dissimili tudo homi num cui ascribẽda. mirandaque dissimilitudo ac dispar conditio. Hanc cum nonnulli ad siderum influxum referant, ego aptius magisque apposite ad seminis naturam ac matris imaginationem referenda cẽseo. Siquidem mulier in ipso conceptu totoq. gestationis tempore ac nouem mensium decursu multa animo concipiat, ac singulo momento in diuersas cogitationes rapiatur *Imaginatio mulieris multa molitur.* oculis quoque in obuia quæque continenter defixis, fit vt quæ in oculos influunt ac cogitationi infixius inhærent, in fœtum deuoluantur. Cum enim natura muliebris solicite formationi fœtus insistat, nec aliud quam decentem formam atque effigiem meditetur, omnesque vires eo conferat, si qua species aut simulacrum oculis influat, aut mente concipiatur, in pullulantem embryonem deriuatur ac confluit. Interim matres iam recens in lucem edito infanti operam sedulo impendunt, quo corpus concinnũ, elegans, venustum, lepidum, speciosum, mem*Vitia naturæ corrigi possunt.* bris articulisque distinctum consequatur. Nam puerile corpus vt cera & argilla sequax est ac tractabile, omnemq in partem flecti potest. Itaque si os distortum est, atque indecore constitutum; fingunt, conformant, restiruunt, vultum componunt, faciem (si ea tetrica sit & torua) blandam perficiunt, speciosam, amabilem: oculis decoram venustatem conciliant, atq. ex glaucis seu cæsiis: quos fere impuberes obtinent humiditatis ratione, nigros efficiunt copioso lactis vsu ac potissime si nutrix calidæ naturæ ex*Vt oculorũ orbes nigrescãt.* istat, ipseq. infans in loco opaco ac subobscuro contineatur: nam luminosum conclaue, ac sole vel luculento igne illustratum, tenellis oculis officit: lusciosos vero, pætos, strabos, atq. in obliquum obtortos oculorum orbes in suam sedem reuocant inclinata in oppositam aduersamq, partem oculorum acie, ita vt musculi obtutu contrario in naturalẽ situm reducantur, retortiq resiliant: nares resimas ac collapsas con-

cōtractatione placida ac molli erigūt atq instaurāt.
Aquilinas vero ac rostratas premendo ad decentem figuram reducunt, ita vt nasi perpendiculum à fronte ac superciliis ad supremi labri lacunam, tanquam gnomon & recta linea vt solariis aut horologiis assolet, nec extrorsum nec introrsum defixa, porrigatur. Similiter si labra tumida sint & obesa, quod Æthiopum generi familiare, vt nasus simus ac depressus, arte ea tractant, atque identidem premunt, quo attenuentur ac subsidant: pari ratione mentum vel propensum vel contractum, frontem, caput, genas, supercilia deformata, in decoram speciem confingunt atque artifici habilitate decenter conformant, ita si qua parte claudicat natura, atq. ab optima absolutaque formatione alienata est, vt sunt nōnulli obtorto collo, varis repandisq. atque incuruis cruribus, aut gibbo deformati, huiusmodi errores in ætate tenera facile corriguntur, ac membra obliquè torta, luxata, suisque sedibus mota, cura atque industria hominum instaurantur Sic efficit nutricum sedula solicitaq. cura, vt infantes speciose adolescant, nec vllis membrorum vitiis reddantur obnoxii, pleriq vero matrum incuria ac supina negligentia non solum in deformem ac despicatam speciem degenerant. sed gibbosi, claudi, lusci, torui, aspectuq. inamabili efficiuntur, atq; ab humani corporis dignitate ac præstantia desciscunt. Nonnullæ nutrices plus satis sedulæ atq officiosæ impuberum iis partibus quæ micturientibus ac reddendo lotio inseruiunt, quæq. aliquando propagandis liberis futuræ sunt vsui, aliquā etiam operam impendunt, quo mature pubescant, nec à spe prolis excidant, & matrimonio addicti pudore suffundantur, si minus strenue officio maritali perfungi contingat, cū obseruent acerbas cōtentiones atq intemperies hac de causa inter affines exoriri, ita vt subinde genero diuortium mini-

Nasi forma quæ decora,

Unde corporis deformitas.

Nutrices notantur. tentur, nisi se virum præbeat, ac melius nuptæ gratificetur: quanquam hoc molle & effœminatum nutricum officium improbare soleo, cũ impuberes hac vellicandæ mentulæ ratione intempestiue ac pręter ætatis rationem, cum nondum virili robore polleãt in Venerem incitentur, eaquæ præsidia consumant, eos humores ac vitales spiritus profundant, quibus postea validos vegetosq. liberos possent procreare: cũ intempestiua Venere vel nullos vel flaccidos proferant, minusque vitales. Quocirca consultum arbitror ne præmature ex se natos coniugio alligari patiantur, nisi vires robustę sint & confirmatæ, vllumque in matrimonii societate insultum perferre possint; quod ipsum ætati teneræ denegatum est, siquidem prima quaque impressione labascunt atq. euirantur; præstat enim vt sponte sua, ipsoque naturæ impulsu abditæ partes turgescant potius quam aliqua illecebra incitatæ.

Præmatura veneris incõmoda.

Multa animantium, piscium, alitum insectorum genera absque semine progenerari, vt etiam herbas: multaq; animalia atq; auiculas insolita ratione ac modo absq; mutua masculi opera concipere.

CAP. XIX.

Multa ex sordibus enata.

MVlta emergere ac propagari in natura rerum sponte, nulloq. alterius complexu aut fœtura, ex sordibus ac putredine, vt glires, sorices, cochleas, limaces, erucas, bruchos, vespas, crabrones, cimices, ranas, blattas, bufones, anguillas; in corporib. humanis vermes, licet intus semine scateant, quo postmodum numerosa sobole se propagant, quotidiana exempla commonstrant. Inter herbas quoq. multæ ex limosa terræ pinguedine atq. vligine progerminant nullo sparso semine, aut commissis solo, subactaque scrobe plantariis: vt sunt zizania, lolium, vrtica, oleaster, alga & quæ iniussa sponteq. virescunt gramina. Ita sunt apud Belgas corniculæ quas monedulas vocant

Quæ corniculæ ore cõcipiant.

cant petræas, quod in præruptis ſaxis atq. excauatis petris, non in arboribus nidulentur, vulgo *Steen cauvve*, quæ ſe non ineunt cæterarum alitum more, quod paſſim in gallis multiſq aliis auib. obſeruamus quę in dorsũ inſilientes, cõpreſſoq fœmellę corpore Venerẽ perficiunt: ſed incõniuentibus fixiſq. oculis ſeſe obtuẽtur, ita vt fœmina ex maris oculis, obtutu continuo lacrymas ac roſidas guttas eliciat, quas abſorbet, atq ex iis, vt exiſtimant nonnulli concipiunt. An vero ore concipiant ac pariant, vt apud nos Sepia, Squilla, Loligo, Locuſta, Polypus & Galeus piſcis plebeius, vulgo *Haye*, cute ſcabra, qui fœtum etiam in foro piſcario euomit, non auſim certo ſtatuere. De Galeo vero piſce nihil exploratius, nec magis cõpertum, ore illum fœtum effundere. Cum enim nuper ruſticus quidam aliquot Galeos vili pretio emtos humeris geſtaret, ſpectantib. ciuibus ac popularibus erepſerũt ex hiante ore aliquot piſciculi, ita vt ruſticus à plebe irriſus, ac faſt dio affectus erga piſces illos in ſterquilinium abiiceret. Eſt autem Galeus alterius differentiæ, læuore perpolitus, cuteq. molli nec ſcabroſa, qui circa vmbilicum dehiſcente ruptaque aluo fœtum excutit, ita vt longo omento maternis viſceribus adhæreſcat. Audiui enarrantes piſcatores fide dignos, vidiſſe ſe recens è mari exemtos ſubductoſque Galeos dilatatis faucibus, oriſque hiatu ſenos ſeptenoſque piſciculos eieciſſe mire agiles, ita vt confeſtim in mare coniecti ſe natatu exercerent: quemadmodum videmus pullos teſta exemtos ſcalpturire ac roſtro quæq impetere. * Hoc autem admiratione dignũ, cũ Galeus piſcis per oris hiatum pariat, piſciculi aluum maternũ identidem ſubeunt, vteriq. latebras repetũt, ac ſubinde intra viſcera ſe recõdunt, mox luſitãtes erepũt; quod Plutarchus admiratus, Galei paterna quadã, inquit, indulgentia nulli animalium palmam cedunt, oua primũ,

Galeus piſcis ore parit & qui alij.

De induſtria animalium.

mox animalia aquatilia, numeroso partu non foris, vt cætera, sed in seipsis edunt, educantq. ac gestāt in vtero velut secundo quodam partu; ac vbi adoleuerint, euagari patiuntur, ac rursus per os recipiunt, incolendumq corpus præbent, atq inibi tantisper hospitium ac refugium, cibumq indulgent, dum ex sese præsidium sit, & natandi peritia penitus sint instructi; quod quo expedite consequantur, & ludere & natare docent, tum voluere se atq agilitate insuescere, quo tutius aduersus marinas beluas periculo se subducant. Sunt autem in nostro mari multa Galeorum genera, quorum alii aliis artibus sunt instructi inter hos Galeus glaucus à colore, Belgis *Sprinckhaye* dictus, quod incredibili agilitate quatuor cubitorū altitudine è mari exiliat, ac celerrimo cursu extra periculum se subducat, ne prædæ ac lanienæ pateat. est nobis etiā Galeus maculoso ac variegato tegmine, velut nigris guttis insperso, nostrates *Gespickelde heye* vocant, quemadmodū videmus canes & equos maculis infuscatos: hunc noster Gesnerus sub carniculæ saxatilis nomine depingit Aduehitur etiam in forum piscarium Galeus Centrina, vulgo *Speerhaye*, quasi dicas, lanceatos aut aculeatos galeos; nam duobus in dorso aculeis armati sunt, quibus hominib. periculoso vulnere infesti sunt: nostrates aculeos hos argento inclusos expurgandis dentibus accommodant. Hæc de aquatilibus quæ ore concipiunt & parent, nostratibus compertissima. De cornicularū vero conceptu, qui ore, vt fertur, perficitur, non ausim indubitanter quiddam pronuntiare, cum illæ columbarum naturam mihi exprimere videantur, quæ rostro subinde se basiant, ac quodammodo, oscula figunt, vt proci amasiis aut nouis nuptis. Vnde in illos qui satis inter se iuuenantur ac lasciuiunt, atque identidem in oscula atq: amplexus proruunt,

Colum-

Columbare prouerbium iactari solet, ac Columbatim se inire atq amplecti: quod Belgice *Duuebecken*, à columbarũ gestu, dici solet, ita vt ineunte vere ilia sint Veneris præludia ac velut procemia. Non desunt, Plutarcho teste, qui mures citra virilem operã concipere, ac grauidos effici asserant, si crebro salem lingant. Virgilius quoq. huic rei quiddam non absimile memorat de equarum conceptu: *Columbare columbatim prouerbium.*

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum, *Georg 3.*
Continuoq; auidis vbi subdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptamq; leues auras, & sæpe sine vllis
Coniugiis vento grauidæ, mirabile dictu,
Diffugiunt.

Nõ dissimile quiddam equino generi euenit, quod nonnullis famelicis qui nidore culinę saturantur, atque alimentorum penuria odorib. reficiuntur, aut puellæ nubili, cui cum amasio frui negatum est, illũ tacite fouet gremio, illum animo mẽteq etiam absentem concipit, ita vt ex crebra imaginatione massam quandã informem concipiat, conglobatis collectisq. in iis partibus humorib. qui conceptui inseruiunt, quæ informis cõcretio imaginaria Venere perficitur, nullo conceptu, virique opera. *Simile in famelicis.* *Imaginaria venus quid in vtero moliatur.*

Manus vel alia corporis partes frigore geluq; aut pruinis obstupescentes ac rigidæ, vt resoluantur, ac calore rursus imbutæ reuiuiscant.

CAP. XX.

Contingit aliquando cœlo aspero atque inclementi, flanteque hibernis mensibus Aquilone, aut vento alio rigido, quo omnia passim concreta conspiciuntur ac conglaciata, hominibus etiam manus, partesq. alias corporis intolerando cruciatu obrigescere ac stupore affici, ita vt emortuæ decidant, vel sectione adimi debeant, atq. vt arescen- *Frigore obrigescũt corpora.*

tes rami, detruncari, ne pars sana inficiatur. Vbi autem tale quiddam inciderit, vt iis assolet, qui per loca gelida ac pruinosa iter faciunt, aut illisa naue, tabulatis insident, ac fluctibus hinc inde iactantur, nõ confestim sic affecti igni admouendi, sed paulo remotius ab hoc collocandi, ne dolor repentino atq. immodico calore exasperetur atque incrudescat. Interim affectæ partes placida mitique frictione demulcendæ defricantis manu oleo chamæmelino, aut anethino vel amygdalino perfusa, mox aqua egelida fouendæ, aut lacte bubalo tepenti ac recens mulcto, cui incocta sunt lauri folia viridia quę oleosa sunt, rosmarinus, saluia, stœchas, spica Celtica vel lauendula, quo reuocari sanguis possit, ac partes emortuæ reuiuiscere. Omnia autem hæc sensim perfici debent, ne dolorem irritari contingat. Nemo autem, opinor, non aliquando in se expertus est, quam acerbo dolore articuli neruorum ratione, qui exquisitissimo sensu pollent, afficiantur, vbi intensiore ac penetrabili frigore rigescunt, vel extincto vel refugiente ad intimas partes sanguine, ita vt primo frigoris occursu rubescant manus, mox frigescente sanguine liuescant atque emoriantur, vitali spiritu ac sanguine destitutæ. Quocirca molli agitatione vellicandi articuli, atq. admouendum liquamen, in quo decocta quadrupedũ intestina, pedes, farcimina, omasa, quod in omnibus vrbibus passim obuium est ac parabile: in quo liquamine, vt etiam lacte bubulo elixari possunt herbæ paulo ante memoratæ, quo postliminio calore viuifico membra imbui queant, atq. instaurari: fouent enim membra huiusmodi fomẽta ac roborant, doloresq. mitigant, vt etiã thermæ, hypocausta, aquæ dulcis balnea: partes quoq. sic affectæ, modo ne prorsus frigore rigescant ac nõnullus sanguis subsit, aqua gelida immersæ, eaq subinde irrigatę, in pristinũ vigorẽ restituuntur,

Frigus inimicũ neruis & ossibus.

Membris frigore oppreßis qua auxilientur.

Nix & aqua gelida dolorem excitant.

tur,ac ſenſim incaleſcere incipiunt: per antiperiſtaſim em̃ ſeu contrarium expulſo frigore calor induci tur:quod ipſum experiri quiſque poteſt,contractata niue aut glacie, confeſtim enim manus feruéſcũt ac rubore ſuffundũtur. Sic poma congelata, in aquam frigidam demerſa ad naturam ſuam redeunt, totaq. illa conglaciata concretio liqueſcit ac reſoluitur. Ita glacies in puteum demiſſa,eueſtigio liqueſcit ac diffunditur. Sunt enim aquæ puteales hibernis menſibus calore quodam imbutæ, vt penuaria ac ſubterranei ſpecus: æſtiuis vero menſibus intenſiſſima frigiditate. Cæterũ quo ab internis etiam partibus ad externas calor ac vitalis ſanguis propellatur, intus exhibẽdæ ſorbitiones ex vino ac calorificis reb confectæ,quibus natiuus calor,vt ignis ſopitus,exuſcitari poſſet; propinandũ quoq. ex vino lectiſſimæ theriacæ momentum, foris corpori applicandæ lagenæ ſtanneæ aut fictiles aqua calida oppletæ, in qua herbæ incoctæ ſint quæ ſudorẽ eliciunt, ac corporis ſpiramẽta relaxant,vt ſunt fœniculus, apium paluſtre, liguſticum,oluſatrum,& ſmirnium, lauri folia, meliſſa,angelica,ruta,origanum,ſatureia,&c. ꝙ ipſum etiam in peſte factitare ſoleo: quo à corde omne virus & contagio diſcutiatur. Quod ſiquis à naufragio in littus eiectus, præter membra artuſq. frigore rigentes,aquam etiam marinã affatim hauſerit,quę vrinam affluenter prouocant illi exhibenda,& ne ſalſugo internas partes exulceret, potiunculam confici iubeo ex hordeo,ficubus,vuis paſſis, ſemine aniſi, fœniculi,eiuſq. radice,ac rubenti cicere, addito radicis glycyrrhizæ momento : hæc enim marinæ aquæ ardorẽ atq. acrimoniam retundit,parteſq. exulceratas lenit ac mitigat. Quod vero ad cibi rationem attinet,omnia ſalſa,acida,acerba, acria euitentur : Aqua mellis, lactis bubuli potus cum modico ſacchari, ne coaguletur, præclare iis auxiliatur. Ptiſana &

Putei æſtate frigidi, hieme calidi.

Lagenæ corpori applicatæ ſudorem eliciunt.

Naufragi qua ratione inſtaurandi.

Potio ſalutaris qui marinam hauſerint.

Veterata cuti ex aqua salsa linimentũ

quicquid ex hordeo conficitur vel in sorbitionis, vel pulmẽtarij aut cremoris modũ mirifice confert. Qđ si cutis foris (vt assolet) exurenti salsugine erodatur, linimenta ex recenti butyro, adipe suillo non salito, axungia anatis, anseris, gallinæ, vnguento rosaceo, atque è populo nigra, vulgo *Pòpelier*, admouenda.

Vnde exoriantur atq; emergant in homine conscientiæ stimuli: & an, vt affectus & animi perturbationes humoribus ascribendi: an in animo menteq; ac voluntate consistant.

CAP. XXI.

Conscientia quid.

CОnscientia, hoc est, bonorum malorumq in cuiusq mente testificatio, quæ recordatione quadam actorũ, recte facta approbat, vitiosa ac nequiter transacta arguit ac detestatur, omnibus à Deo insita est. Ita pura atq. integra mens nullius sibi criminis cõscia ex bene actæ vitæ recordatione emergit; perturbata autem, tumultuosa, pauida, inquieta ex sceleratæ vitæ consuetudine oritur, seseque vel inuitis profert, sic vt nonnullos in desperationem ac diffidentiam impellat, vt Cain, Saulem Regem, Iudam; alios in spẽ ac fiduciam consequendæ salutis erigat, vt Dauidem, Petrum, Magdalenam. Homo itaq angore quodam mentis atque animi cruciatu afficitur, siquãdo conscientia patrati sceleris memoriam animo obiicit, vindictæq. metu terret ac concutit, quibus stimulis mens nonnunquam in Deum erecta, vt in filio prodigo contigit, resipiscit, ac discussa trepidatione, tranquillitatem consequitur, sic vt mens rursus exhilarescat atque erigatur, ac diffuso per corpus sanguine, erectisque spiritibus qui paulo ante sopiti erant, color efflorescat, qui tabescente corpore, contractoque mœrore animo, extinctus erat atque exanguis. Cum enim se proferant vitia affectusq. animi in vultu ac corporis habitu, siquando aliquid latentis occultique facinoris in mente residet, huiusmodi fere homines oblata vel leuissima occasio-

Conscientiæ vis.

Timor quando salutis ac resipiscentiæ causa.

occaſione expalleſcunt, tumultuantur, ęſtuant, contremiſcunt, ſuſpirioſi ſunt, gemebundi, taciturni, ſuſpicioſi, exanimes, variiſque cogitationibus diſtrahuntur, quod, vt Dauid ait, peccatum iugiter animo obuerſetur; ita vt non pro voto aut animi ſententia excuti poſſit, aut obliterari admiſſi criminis recordatio, ſed ſubinde recrudeſcat ac redintegretur, quo ſpectat illa Dauidis precatio, cum in tali affectu eſſet conſtitutus, atq. huiuſmodi fluctibus æſtuque iactaretur: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, ac ſpiritu principali confirma me. Tum illa cum animo ſuo expoſtulatio vel potius deploratio. Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Rurſus parta animi tranquillitate, diſcuſſoque mœrore: Introito anima mea in requiem tuam, etenim Dominus benefecit tibi; dediſti lætitiam in corde. Ita ſi omnia nobis aliter peracta ſint quam æquitas exigit, ac praua voluntas, ipſaque in malum inclinatio alia quam intellectus cõcipit, mens dictat, ſuadet ratio, impellitur, poſtmodum excruciat animũ hominis male actorũ recordatio. Cum alij ſepti ac muniti conſcientiæ fiducia, ac mentis ſecuræ teſtimonio fulti, nihil metuant aut exhorreſcant, nec ingruentibus etiam calamitatibus, peſte, bello, fame, rerumque penuria, perſequutione, tyrannorum ſæuitia deiiciantur aut labaſcant: tametſi enim ea ſit humanæ naturæ fragilitas, vt nemo inopinato inſultu concutiatur, cuius rei Chriſtus ſpecimen edidit, iamiam immolandus: vir tamen integer & qui propugnatore Deo nititur, impauide atque intrepide aduerſus imminentes tempeſtates ſubſiſtit, illoq. munimento ac præſidio ſe fulcit ac tuetur. Sic Dauid anguſtiis vndique circumſeptus, inuictum infractumque animi robur periculis opponit. Spiritu ſiquidem potenti fultus ac vallatus, confidentius loquitur: Etiamſi conſiſtãt

Pſal. 50.

Pſal. 41.

Pſal. 4.

Conſcientiæ fiducia q. d efficiat

Matth. 26.

Pſal. 26.

aduersus me castra, non timebit cor meum; etiamsi exurgat aduersus me prælium, in hoc ego sperabo.
Cap. 13. Similiter Iob: Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo. Impii vero, scelerati, sontes, nefarii, facinorosi, tametsi septi sint ac stipati magna clientela, muniti opibus, aucti latifundiis atq amplissima agrorum possessione, rerumq. omnium affluentia fruantur, carnificinam tamen animi percipiunt, omnia metuunt atq exhorrescunt, ipsaq. mens conscientia scelerum tanquam gladio, vt Sapiens ait, pũgitur. Cum enim
Prou. 12. subit animum maleficii recordatio, confestim tanquam furiis agitati, contremiscunt, pallescunt, circũspectant, omniaq. vel tuta timent. Est enim cuique
Lex naturæ quid. natura insitus delectus rerum, iudicium, boni malique discrimen, impressaq Dei notitia quam Paulus
Rom. 2. appellat legẽ, seu instinctum ductumq. naturæ, qua ferimur ad honesta, auersamur turpia, attestãte, vt is ait, cuiusque conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus aut etiam excusantibus. Magna itaque in omni vitæ actione vis & effectus conscientiæ, sic vt homo quamlibet atrocia illi impingantur, constantiam tueatur, semperq. in proposito susceptoq. consilio persistat, nihil metuat, non contremiscat, aut vllis minis concutiatur, si nihil commiserit: qui vero aliquo crimine contaminatur, aut labem aliquam in mente conceperit, pœnam cõtinenter ante oculos versari imaginatur, paratumq. interitum. Timor enim, quo & sanguis se recondit, ac spiritus consopiuntur, ex peccatorum conscientia exortus, homini mentem eripit, ac vultum totiusq. corporis speciem immutat: ita etiam in mediis delitiis, in tripudiis in symposiis, in amplexu coniugis carnificinam ac morsus animi experiuntur: cum vitæ integritas omnia pacata efficiat, tranquilla, placida, quieta, minimeq turbulenta aut tumultuosa. Quod vnũ argumẽto esse potest, mentem hominis à Deo pro-

Conscientia speciẽ corporis immutat.

Argumẽtum validũ immortalitatis.

fluxiſſe, illius vi incitari, illius ſpiritu & afflatu impelli; deniq. ſupereſſe à morte animā, quæ reuolutis annis, vbi ſupremo iudici cū hominib. diſceptare viſum erit, corpus poſtliminio eſt amplexura. Mane autem atque antelucano magis elucet ac ſe profert conſcientiæ vis ac ſtimulus, diſſipatis fumis ac diſcuſſo fuliginoſo vapore, quo mens ex heſternis ac pridianis vel actionibus, vel epulis, ſympoſiis, cruditate, crapula, ingluuie, alea fuit oppreſſa, ita vt eo potiſſimum tempore ſubeant animo anteactæ cogitationes, eaque in mentem recurrant quæ deteſtari ſolet vel improbare Sic Propheta, Mane exaudies vocem meam. Mane adſtabo tibi & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Manē, mane eriget mihi aurē Dominus: De mane vigilabo ad te. Iuſtus tradet animā ſuam, vt vigilet ad Deum qui fecit illū. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Ita euigilatis, ieiunis, impranſis, abſtemiis magis ſe ingerunt conſciæ mentis affectus, ac Deus diluculo aurē homini vellicat. Quis enim vino obrutis, crapula, ingluuie, ebrietate oppreſſis cultus adferri poſſit, aut ſalutaris vel admonitio vel afflatus adhiberi? Ita noui pleroſque quib. cum identidē ſuboriri ſoleat ac repullulaſcere rei male actæ recordatio, vino affatim ſe obruiſſe, ne obreperet animo, ac tacite ſe inſinuaret facinorum memoria: quanquā poſtridie malum recrudeſceret, ac mentē ob cruditatem ſæuius infeſtaret. Simile enim quiddam iis euenit quod morbo infectis, qui non detegunt, ſed celant vlcera ac tumores quibus ſcatent; quo fit vt acerbius intus dilaniari illos contingat. ad quod exemplum alluſit Dauid, cum inquit: Quoniā tacui, inueterauerunt oſſa mea, dum clamarem tota die: ita peccatū, terror animæ, mentis inquietudo, cōſcientiæ anguſtia confeſſionē ſceleris extorſit, & tamen non induci potui, vt commiſſum ſcelus confiterer, ac pœnitentia id expiarē.

Conſciētia quo diei tempore ſe profert.

Cur mane ſe profert cōſcientia.

Pſal. 5.
Eſa. 50.
Eſa. 26.
Eccleſ. 39.
Pſal. 62.

Simile ab ægrotis.

Pſalm. 31.

Locus Dauidis explicatus.

Cæterum multum momenti adferũt in permouenda mente, in excitandis ſopiendiſq. conſcientiæ motibus vitæ inſtitutio, corporis habitus, inſiti humores. Sic nautæ, milites, baiuli, caupones, trapezitæ, vſurarii, lenones, plerique negotiatores ſeu minuti mercatores non magnopere mouentur conſcientię impulſu, ita vt eam largam ſint conſequuti, & qui, vt laxiora ac patentiora retia, omnia tranſmittant, colantes culicem, camelum, vt Chriſtus ait, deglutientes. Nonnulli ſolitarii atq. vmbratili vitæ addicti, plus ſatis anxii ſunt, ac trepidant timore, vbi nullus timor. Sic ſuperſtitioſos pluſquam par eſt aut res exigit, cõſcientiæ motus agitat, nec inanem perſuaſionem ſibi eximi patiuntur. Ita melancholici præ cæteris anxii ſunt; cholerici ob humorum tenuitatẽ & feruorem, vilem habent conſcientiam, eamque vel excutiunt vel extenuant, vel obliuione obruere tentant. Sanguineis non magnopere cordi eſt ille animi motus, nec aſſurgit vlla in mentem tranſactæ vitæ cogitatio: quo ſpectat illud, Scribis contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ. Quæ enim nobis in ætate iuuenili inſolenter tranſacta ſunt, nec magnopere commouebant, ea in ſenectute, in morbis, in calamitatibus, ingruente clade aliqua recrudeſcunt ac menti, tanquã rationes expunctæ atque obliteratæ, obiiciuntur: vt iis quibus cum olim multum æris alieni conflatum ſit, ac iampridem rerum creditarum ſolutio animo excuſſa, rurſus appellari incipiunt, atque vt debita refundant, iure adiguntur. Phlegmatici autem deſides, ignaui, veternoſi, ſocordes ne cogitant quidẽ, quid ſit conſcientia, nec eorum mens aut incaleſcit, aut vllis ſtimulis excitari poteſt ad ea concipienda quæ ſalutaria ſunt, vtpote immodica humiditate immerſi. Impii qui in profundum ſunt demerſi, quique vel à verbo vel Dei cognitione alieni exiſtunt,

Quib. deeſt conſcientia.

Simile à regibus.

Matth. 23.

Iob 13.

Iobi locus explicatus

Simile elegans ab ære alieno oppreſſis.

existunt, omnia contemnunt, irrident, subsannant. Nonnulli intermedij palliant, excusant, tergiuersantur, alio transferunt: quod ipsum deprecatur Dauid, nec in eum errorem deuolui exoptat: Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Multa itaq. conscientiæ lumini officiunt, idque obumbrant, adolescentia, crapula, ingluuies, intemperantia; amor, nox, deliciæ, voluptates, quæ omnia pudoris ac modestiæ fręnum excutiunt. Sic Plautus, *Psal. 1.* *Psal. 140.*

Nox, vinũ, mulier, nihil perniciosius homini adolescẽtulo.

Cui Ouidius consonat, *Amor. lib. 1. Eleg. 6.*

Nox, & amor, vinumq; nihil moderabile suadent;
Illa pudore vacat; Bacchus Amorq; metu.

Siquidem consultores illi parum salutares ad deteriora animum rapiunt, mentemq à sanioribus consiliis auertũt, & si quis horum conscientiam pungat ac stimulet, si ad optima quæque impellat atque exhortetur, contemnunt negligunt, irrident, cauillantur, omniaque obnubilant, eleuant, extenuant, ac causantur iuuentutem, ac florentes annos, genialiter, nulloq nubilo transigendos: postremo cogitationes tetricas ablegandas, atq in senectutem transferendas: ita cum rationis documenta respuant, ac conscientiæ dictamen cauillatione illudant, ad voluptatis amussim potius, quam ad æquitatis ac moderationis normam omnes suas cogitationes exigunt. Vnde apposite Solomon, Adolescentia vana, præceps, temeraria, lubrica, incogitans, improuida, inconsiderata, & quæ illam comitari solet voluptas & delitiæ fugaces atque euanidæ, nonnunquam damnosæ & quæ luctuosum funestumq. exitum consequantur. Quoniam autem huic ætati fere comes sit imperitia, incogitantia, consilii inopia, ob id minus perspicit quæ ipsi salutaria sunt, frugifera, fructuosa. Est etiam nonnullis qui in consistenti ac firmata *Iuuentus conscientiam negligit.* *Eccles. 11.* *Adolescentia consiliÿ inops.*

ætate constituti sunt, & penes quos summa rerum publicarũ, ac religionis columen consistit, aliquando errore & caligine inuoluta conscientia, ita vt plerumque non omnia exacte atq. ad amussim demetiantur aut excutiant, aut adhibita in consilium ratione, iudicio, delectu rerum, Dei verbo ac spiritus diuini afflatu negotia sua perficiãt, sed nonnunquã illos impellat vel affectus humanus, vel principum fauor & gratificatio, quod Paulum factitasse legimus: vel etiam stabiliendæ superstitionis inueteratæ error, & inolita vitiosa consuetudo, quæ irrepsit non bonorum consensu & auctoritate, sed imperitæ plebis errore; quam tamen nemo, tanquam legem ac regulam vitæ, aboleri sustinet & obsolescere: quo fit vt in delectu rerum, in boni malique discrimine, in erigenda instaurandaque ac propaganda syncera religione ac Dei cultu hallucinentur ac cæcutiant, prorsusq. à scopo aberrent, magno conscientiæ detrimento. Sic Iudæis persuasum erat se obsequium præstare Deo, cum in illos sæuirent qui Christo nomen dederant. Pari impulsu ac studio incitatus Paulus Christianis infestus erat, illosque minaciter persequebatur, zelo quidem pietatis, sed qui errore inuolutus esset, & qui, vt Apostolus ait, non secundũ scientiam perficeretur, hoc est, non iudicio, non ratione, non excussa cognitaque causa, vt Gamaliel factitauit, non animaduersa cognitaque Dei voluntate, non spiritus diuini impulsu atque afflatu, quem probari vult expresso Dei verbo, atq; an ex eo proficiscatur, explorari: itaque erratum est in delectu religionis, non affectu & propensione pietatis, quod spiritu diuino, qui certa atque indubitata mentibus hominum ingerit, essent destituti. Sic videtur via homini iusta (vt Sapiens ait) & nouissima eius ducunt ad mortem. Cuius rei specimen nobis exhibet Paulus, ex persecutore factus præco ac propugnator asser-

Homines non conscientiæ motu, sed affectibus ducuntur.

Errores inueterati ægre eximuntur.

Ioan. 16.

Act. 9.

Rom. 10.

Act. 5.

1. Ioan. 4.

Prou. 14.

aſſertorque Euangelii Chriſti, qui ſe miſericordiam conſecutum profitetur, quod ignorans fecerit per incredulitatem, & quo in eo oſtenderet omnẽ clementiam Chriſtus Ieſus, ad exprimendum exemplar iis qui crediturі eſſent in ipſo, ad vitam æternã. 1.Tim.1.
Hæc autem de conſcientiæ motu videbuntur fortaſſe quibuſdam verboſius à me amplificata, præſertim cum hoc argumentum ad ſacrarum literarum profeſſores atque Eccleſiæ miniſtros ſpectet, quorum intereſt, & munus expoſcit, cuiuſque mentem ſalubri exhortatione tranquillam ac pacatam efficere, animoque pauores eximere. Verum cum hi affectus qui ex conſciæ mentis angore emergunt, valetudini officiant, ipſiq. ſpiritus atque humores vitiati huic rei fomenta miniſtrent: Medici quoque officium eſt, huiuſmodi perturbationes menti eximere, vt iis ſublatis corpus omnibus ſuis numeris inculpate ſubſiſtat. Operoſum enim eſt atque admodum difficile corpus à ſanitate collapſum reſtituere atque inſtaurare, vbi mens vitiorum ac labe conſcientiæ cõtaminata eſt, vbi ſenſuum organa ac ſpiritus animales ac vitales ſunt vitiati. Nec minus moleſtum eſt viro Eccleſiaſtico animo medelã adferre, vbi corpus vitioſis humoribus oppletum eſt: Siquidem ob arctiſſimam vtriuſque partis cognationem & conſenſum, animi vitia redundant in corpus, corporis vero morbi in animum mentemque transferuntur. *Animi & corporis cõſenſus.* Exemplo ſunt lymphati, melancholici, phrenetici, amantes, deliri, ebrii, apoplectici, veternoſi, paralytici, maniaci, lunatici, tum plerique alii, quorum morboſi affectus ex cerebri intemperie oriuntur; quocirca capiti quod mentis ſedes eſt, tum vtriuſq; partis ſanitati accurate proſpiciendum.

Ad quotum menſem hominis geſtatio in vtero producatur, partuſq; tempeſtiuus cenſeri debeat. Obiter de corporis humani formatione, quove dierum aut menſium numero fœtus abſoluatur, ac vitalis exiſtat. In qua narratione omnia tractantur accuratius, quod hinc acerbæ contentiones exoriantur, non ſolum in legitimo congreſſu, ſed alia quauis geniali ſolutaq; Venere. CAP. XXII.

CVm magnæ ſubinde contentiones ac controuerſiæ inter pleroſque ſuboriri ſoleant de geſtationis ac partus tempore, ac queritentur nonnulli qui ſiniſtram opinionem de iis concipiāt, quas olim vel in matrimonium vel vitæ ſocietatē aſciuerunt, non expletum legitimū pariendi tempus, ſic vt aliquando in ſuſpicionem deueniant vel pellicatus & violatæ pudicitiæ, quodque aliis furtim corporis ſui poteſtatem vſumq. fecerint: non inconſulte viſum eſt hac de re nonnulla commentari, eoq. magis quod Iuriſperiti qui lites dirimunt, huius rei iudicium Medicis deferant, illamque cauſam per illos tranſigendam ſtatuant. Sic enim Paulus Iuriſconſultus lib. 19. Reſponſorum: Septimo, inquit, menſe naſci perfectum partum iam receptum eſt, propter auctoritatem doctiſſimi viri Hippocratis, & ideo credendum eſt eum qui ex iuſtis nuptiis ſeptimo menſe natus eſt, iuſtum eſſe filium. Tractat hoc argumentū Gellius, ſed hominum opinione potius, quam rei veritate, aut naturali ratione nixus, vt qui nullum certum tempus pariendi ſtatutum exiſtimet, idque ex Plinij auctoritate, qui decimotertio menſe quendam geſtatum in vtero pronuntiat. Cæterum quod ad ſeptimum menſem attinet, noui complures apud Belgas maritimos etiam gemellos, qui ad extremam deuexamq. ætatem crudo ac viridi corpore menteq. vegeta deuenerunt. Quocirca futilis eſt, nulliuſque momenti illorum perſuaſio, qui ſeptimi menſis partum inabſolutum, minuſq. vitalem ſtatuunt, & non niſi

Iudicium de ventre inſpiciēdo Medicis defertur.

Digeſt tit. 2. de ſtatu hominis.

Lib.3.c.6.

Lib.7.c.5.

Septimi menſis partus vitalis

nisi exactis nouem mensibus, infantem omnibus membrorum numeris consummatum, in lucē producendum. Sic exorta est nuper apud nos non leuis sane velitatio, sed atrox & cruentum certamen, funestaq ac luctuosa dimicatio, ob expugnatam pudicitiam cuiusdam virgunculæ, non ambiguæ quidem famæ aut nominis, sed cerebri imbecillis aut vacillantis, queq mentis iudicio minus polleret quarum pleræq. omnium citissime labascunt, minusq. fortiter aut animose, vel minis, vel insidiosis blandimentis obsistūt aut obluctantur, secus quā ferocule quędam puellæ & clamosæ, q̄ se vnguibus & dentibus vlciscuntur, ac strepitu insidiatorem integritatis abigunt. Acrius autem magisque acerbe in hac tragœdia incruduit disceptatio, quod pater qui ex ea prolem sustulisse, vel concubitum extorsisse ferebatur (nam id aduersarij sunt criminati tanta acerbitate, vt illum ad cruciatus exposcerent, & tormentis explorandam rei veritatem contenderent) constanter factum pernegaret, atque nec vteri vestibula primosque aditus ingressum, aut perfregisse hymena integritatis velamen, nec prorsus intimos vteri recessus penetrasse, per sacra (qui iudiciis præesse ac sacra tractare sit solitus) deierare se paratū confidenter pronuntiauit, quocirca nulla ratione pater designari sustinuit, nec prolem sibi addici passus est; inter alia eo quoque innixus argumento in sui innocentiam, quod infans vix septimo mense eoque incoato potius, quam expleto in vitam productus sit, membris omnibus exacte elaboratis, præter vnguiū appendices, quos obseruamus in noni etiam mensis partu nonnunquam deesse ac desiderari, præsertim vbi grauidæ immoderatius salsamentis vtuntur, aut salem ligurriunt, vt est is sexus in appetēdis salsis & acidis maxime procliuis. Itaque non septimi mensis partum euincere contendit, sed noni, eoque sup-

Narratio contentionis de prole suscitata.

Stupri illati inficiatio.

Quando infanti vngues desunt.

putato mensium decursu, atque obseruata temporis ratione, alium inquirendum patrem, qui paulo ante cum illa congressum iniuerit, eiusque consuetudine sit vsus. Cum vero ex sententia Iudicum infans conspiciendus explorandusque Medicis exhiberetur, accita obstetrice, atque honestis aliquot matronis, quarum vna patricia vndeuiginti liberorum parens erat, & cui non semel septimestris partus editus, nec prorsus expletum septimi mensis curriculum. Pronuntiatum est ab iis, non excussa facti causa, nec vlla habita ratione patris, huncne an quem alium deputent septimi mensis partum esse, qui septem & viginti septimanis in vtero sit gestatus. Quod si in nonum mensem proferri potuisset, futurus erat infans magis solidis firmisque membris, atque ipsa compages seu structura corporis magis compacta ac coagmentata, minusque dissoluta. erat enim os pectoris quod velut scutum ac munimentum cordi incumbit, Belgæ *Borstplate* vocant, denique ensiformis cartilago quæ stomacho imminet, eminentior quam natura fert, nec in planum redacta, sed incurua ac turbinato mucrone, vt conspici solet pullorum gallinaceorum thorax, qui ineunte vere, ac præsertim mense Martio, excluduntur. Vngues quoque huic infanti qui sexus fœminei erat, in manibus deerant, atque extremi digitorum articuli, in quibus ex cutis musculosa vel cartilaginosa materia vngues læuore perpoliti indurescunt, vix tenues quasdam notas & exigua vestigia exhibebant, non cornea duritie, sed mollissimæ membranæ tenuitate. In pedum vero articulis nulla se proferebāt vnguium indicia, quod illæ partes non tanto calore imbutæ essent quanto manus, atque à corde caloris fonte remotiores: cum manuum articuli per brachia pectori annexa, beneficio caloris qui à corde diffunditur, omnia conspectiora in digitis exhiberent.

Vngues vnde.

rent. Itaque Medici obseruatis multis naturalibus causis, solidisque rationibus fulti, nullius partis vel fauore, vel iniuria, ita vt patiantur reo, si actori visum sit, constare suam innocentiam, vitæque & morum integritatem, pronuntiauerunt adstantibus iudicibus quibus ea res demandata erat ab iis qui apud Belgas in Aula Bruxellana Regis Hispaniarum vices obeunt, non noni, sed septimi mensis partum statuendum, producto gestationis tempore per septem & viginti hebdomadas, qui partus etiam septimestris censeri debet, tametsi non prorsus expletus sit, atque vna aut altera septimana desideretur, atq. aliquot adhuc dies ad complementum restent. In hoc autem negotio Lunæ circuitus obseruari debet, qui quatuor septimanis, hoc est, plus min⁹ octo & viginti dierum reuolutione perficitur, quo temporis decursu, agitato Lunæ vi sanguine, menses mulieribus decurrunt, quibus defluxis, vteroq à menstruo profluuio defęcato, vt plerumque quinto die assolet, vel septimo, si ab eo dierum numero vir fœminæ congrediatur, conceptum maxime naturalẽ perfici contingit, adeo vt post septimi vel noni mensis decursum infans in vitam productus, saluberrimus existat, ac nullis morbis, quibus infantia exposita esse solet, obnoxius. Multis enim morbis ætas puerilis infestari solet ob sanguinem menstruum conceptus tempore vtero inhærentem, vt sunt ἐξανθήματα, hoc est, eruptiones floridæ, vulgo varioli & morbilli, Belgice *Maeselen ende Pockens*, aliæque rubentes vel liuidæ pustulæ quæ ex menstrua illuuie contractæ in extima corporis parte se vere vel æstate proferũt. his accedit ἐπιληψία, seu morbus comitialis & caducus, q hinc Belgis *Vallende sieckte* nominatur. Quem morbum, quoniam plures differentias haberet, superstitiosa gentilitas

Medicorũ de partu pnũtiatio nulli⁹ vel fauore, vel iniuria.

Luna mẽses constituit in puerperis.

Post menstrua conceptus naturalis.

Epilepsia morbus puerilis.

olim in certos Diuos referre solet ante lucem Euangelicam mortalibus exhibitam; cum ex naturalibus causis, atque præsertim ex spumosa tenacique pituita excitetur. In ore quoque tenellæ ætati ipso fere vitæ aditu vligo quædam palati ac faucium hulcuscula innascuntur, Alcolam Arabes, Græci ἄφθαν, Belgæ *de Sprouwe* vocāt. Subter linguā vero Αγκυλόγλωσσον, vulgo Ranula, Belgice *Spanare*, quæ vel incisione, vel vngue, vel salis frictione, aut, vt ego factitare soleo, vbi ferrū metuūt, oxymelite Scyllitico aboletur, ne iis addā ὑδροκέφαλον, h.e. caput tumore fungoso ac pituita turgidum, multasq; alias humorum collectiones ex vitioso lacte ac menstruo sanguine conflatas, quæ etiam adultam ætatem comitari solent, ac cum iam consanuisse visa sint, identidem recrudescere. Quocirca cum in agricultura ac satione, tum in adeundo concubitu, excolendoque fundo muliebri ac procreandis liberis, etiam ex Moysis præscripto, obseruandus est Lunæ decursus, cuius vi statis vicib. menstrua fœminis vel defluunt, vel subsistunt. Perficitur autem Lunæ ambitus emenso Zodiaco septenis vicenisque diebus, & tertia diei parte, qui dies plus minus quatuor septimanas complexi, Lunarem mensem constituunt, præsertim si id tempus eximas, quo sidus hoc occultatur, nec fit conspicuum. Siquidem triduo plus minus in coitu, hoc est, vt vulgo dicunt, in coniunctione morata inuisibilis est, quo tempore nondum in hæc terrena vim suam exerit, nec ea immutare est idonea, verum vbi conspici incipit, hoc est, noua existit, & cum in orbem circinata est, hoc est, cum Soli ex aduerso opposita, plena apparet, mirificos effectus in conceptu ac plerisque aliis rebus obtinet: nam & frumenta segetesque adauget, conchylia implet, carnes laquearibus affixas, radiis

Alcola quid.

Ranula quid.

Fūgosum caput.

Simile ab agricolatione.

Luna quot dieb' cursum perficiat. Vide Galenū de diebus decretoriis.

radiis suis in tabem resoluit, somnoq sopitis vel diutius sub eius lumine moratis pallorem tremoremq. ac capitis grauedinem inducit, pueris epilepsiã, stuporem, paralysin adfert, multaque alia perficit, nõ quod cæteros planetas potestate superet, sed vicinitate. Siquidem in infimo orbe collocata ac terrę proxima, ortus & incrementa rerum moderatur sic, vt huius effectu post seminis conceptionem etiam fœtus in vtero materni sanguinis irrigatione augescat ac vegetetur. Totum quoq gestationis curriculum siue diebus, vel mensibus, vel septimanis metiri ac denumerare libeat, vt grauidæ fere supputant, ad Lunæ motum exigi referrique debet. Explicat autem vires suas in corpore efficacius, vel quum primum cum Sole cõgressa illustrari incipit, aut quum in orbem conglobata, plena conspicitur: medio autẽ orbe diuisa, minus virium obtinet; minime omniũ quum falcata est, sensimq. deficit & obscuratur. Eo enim tempore nullus in Oceano concursus aquarũ, nulla in corporibus humanis humorum redundantia, nulla in ossibus medullarum collectio, ita vt tũc expediat tenellis corpusculis à concubitu desuescere atque inducias sibi imperare. Ego autem multoties grauidis ac prægnantibus placidum facilemq. partũ denuntiare soleo, atq illarum mentes in optimam enitendi spem erigere, siquando Luna noua aut plena parturire occipiunt, pręsertim quum Lunę vis pubi incumbit, aut inguina femoraque occupat; nam sidus hoc singula membra percurrere, iisq. biduum nonnunquam triduum insidere alias testati sumus. Quum enim circa illas partes moratur, vterus vdus & lubricus promtius dehiscit ac dilatatur, ipsiq. infanti expeditum exitum perficit. Quod si Luna senescente atque imminuta partus inciderit laboriosus fere esse consueuit, magnoque conatu ac molimine elidi. Hæc quoniã sæpius à me obseruata sunt,

Luna sidus terræ proximũ.

Gestatio infantis ad Lunæ cursum referenda.

Quando partus placidus.

Partus quando laboriosus

nec à ratione aliena videntur, huic argumento adñ- cere visum est. Cæterum quum Lunę vires aliqua ex parte sumus complexi, hoc in mentem reuocare ex- pedit, quod paulo ante monui, etiam in excitandis tempestatibus, ac constituenda aeris temperie nul- las vires proferre, nisi à sole illustretur, atq; amplis- simum illud sidus sua facie, suoque fulgore illam ir- radiet. quo efficitur vt minimo effectu polleat, pri- mo ipso cum Sole congressu: verum vbi tertius, aut potissime quartus dies elucescit, manifesto vel tem- pestatem portendat, vel serenitatem polliceatur, ita vt quartus dies totius mensis temperiem vel intem- periem constituat, Quos Lunæ Solisque effectus ele- ganter his versibus expressit Virgilius obseruata co- lorum varietate, qua ex aeris terræque exhalationi- bus suffundi solet:

Prognosti- ca ex Luna.

Geo. lib. 1.

Luna reuertentes quum primum colligit ignes:
Si nigrum obscuro comprehenderit aera cornu,
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namq; is certissimus auctor)
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluuia ventoq; carebunt.

Totidem versibus Solis potestatem complectitur, qua res mortalium, ac non solum corpora, sed ani- mos quoque hominum immutat.

De hominis procreatione vtilis & iucunda narratio, in qua illustratur altera argumenti pars.

CAP. XXIII.

QVum multos in naturæ rebus, præsertim quæ ad corporis humani structuram attinent, halluci- nari ac cæcutire cõtingat, multaque nugamenta ad- ferre soleant de formatione fœtus, eiusque situ, de gestationis tempore, & mensium decursu: atque

an se-

an ſeptimus menſis tempeſtiuus ad partum ſtatui
debeat, atq. is ſit vitalis: conſulto me facturum ſum
arbitratus, ſi obiter hominis formationem explica-
re aggrediar. Eſt enim diuini huius opificii artificio-
ſa conſtructio, omniumq. membrorum quæ vel fo-
ris ſe proferunt, atq. oculis conſpicienda exhibent, vel
intus ad ſingularem vſum deliteſcunt, elegans &
concinna conformatio.

Conſtat autem Homo ex vtriuſq ſexus ſemine, ac
primis ſeptem diebus confluente materno ſangui-
ne, in oui ſpeciem coaleſcit ac conglobatur. Subeſt
vero vis, & facultas formatrix, diuino quodam cœle-
ſtiq. munere, ſemini quod ſpiritu vitali atq æthero
abunde imbutum, atq vndiq. perfuſum, effigiē for-
mamq fœtui imprimit, ſic vt ſingula membra, tota-
que corporis moles quæ tanto menſium decurſu
perficitur, ac ſenſim in decentem ſpeciem, decoram-
que hominis figuram abſoluitur, in eo conſiſtant, &
quodammodo adumbrata ſint. Quod etiam obſer-
uauit atq: admiratus eſt Dauid rex maximus, diuino-
rum operum contemplator vnicus. Conſtituuntur
autem à Medicis qui naturam humanā intime ſunt
contemplati, quatuor diſcriminata tempora, quibus
hominis formatio perficitur.

Humani corporis origo. Seminis humani efficacia.

Pſal. 138. Quatuor formationis infantis tēpora.

Primum, quum ab inito ſtatim congreſſu, ample-
que mutuo ſeminis naturam obtinet, quo tem-
pore conceptus & genitura dicitur. Quoniam ſemi-
na inter ſe fermentata coaleſcunt, vt cremor & vel-
ut lactis quædam concretio: quod ita deſignat Iob:
Nonne ſicut lac mulſiſti me & ſicut caſeū me coagu-
laſti? His conceptus ac ſeminum maris & fœminę co-
itus & conglobatio (modo ne affluxus oboriatur,
lubrico fere, hiantique vtero aſſolet) prima ſepti-
mana perficitur.

Primum.

Cap. 10.

Secundum formationis tēpus conſtituitur, quum
natura vterique facultas ſuis viribus atque inſita vi-

Secundū.

vasa manifestam seminis mutationẽ efficit, adeo v
tota substantia carnea potius & sanguinea, quam se
minalis conspici incipiat, idq duodecimo fere au
decimoquarto ab incoato formationis die; & qui
quam hæc concretio, massaque carnea sanguine a
stuanti ac calido redundet, rudis tamen est & info
mis, nullamq membrorum figuram, nulla line
menta exhibet; nam corporis partes præcipuæ no
dum distinctam formam sunt consequutę. quo fit
nulla hominis species ac figura conspiciatur, sed ru
dimentum tantum & incoatio humani opificii, in
fantem effigiare condiscentis. Exemplum à figul
Similitudines ab opificibus. desumi potest (imitatur enim ars naturam) qui e
vda tenacique ac tractabili argilla imagunculas ali
que testacea confingunt, primum informia atque
indigesta, mox artificiosa tractatione figurata.
A pictoribus simile pictoribus tale quiddam obseruare licet, qui p
mum rudiori penicillo vel denique carbone aut cr
ta susceptum opus adumbrant, Belgæ *Bevverp*
vocant: mox expoliunt vltimamque manum adm
uent, sic vt quæ ante horrida visa sunt, abdita, incu
ta, opaca, obscura, vmbrosa: mox nitida, peramœn
Simile à statuarijs. collustrata cõspiciantur. In statuariis quoq. atq. op
ficibus argentariis tale quiddam imaginari licet, q
vel æs vel lignum rude & impolitum dedolant, a
excauatum manubrio adhibitaq. ascia poliunt, a
De satione simile. opus affabre cælatum exhibent. Par est ratio, pr
susq huic rei affinis satio, quæ sparso humi semi
perficitur: id enim terræ gremio mollitum ac te
factum vapore sensim adolescit, atque in stirpem
mergit, fructumq profert, & semen omni illi ex p
te simile. Vt itaq terra fertilis & fœcunda comple
suo semen fouet, atq. eiusdem speciei stirpem vn
Simile à terræ fœcunditate. prognatum est, elicit: sic vterus mulieris nisi pror
effœtus sit ex recõdito in ipso semine fœtum eff
git atque emolitur, statoque tempore, hoc est, e

is vt plurimum nouem mensibus, hominem sexu aris vel fœminæ, ea qua progenitores sunt, forma specie in lucem producit. Cæterum vt reliquam stituti nostri partem exequar;

Tertium statuitur construendæ fabricæ tempus, *Tertium.* um euidenter & perspicue se proferũt tres illę par- s principes. Cor ex quo arteriæ emergunt, Cere- rum ex quo vt filamenta quædam ex colo, nerui oducuntur, Hepar ex quo venæ propagantur. Qui- us elaborandis ab ipso cõceptus tempore ad deci- num octauum primi mensis diem vteri facultas in- stit atq. occupata est.

Postremo autem quod tempus ad vigesimum o- *Quartum* tauum aut trigesimum diem porrigitur, extrema nembra articulatim atque exquisite elaborata con- piciuntur, ac iam pullulascere ac palpitare fœtus in- ipit; à quo dierum progressu, quoniam omnes ar- us discreti sunt, totumque opificium exacte forma- um conspicitur, non amplius fœtus aut embryo, oc est, pullulans concretio, sed infans aut puer in- ligetari incipit. Mares autem vt plurimum trigesi- no die perficiuntur: Fœminæ quadragesimo secun- *Mares cur citius quã fæminæ absoluantur.* lo aut quinto. Quod autem masculi properantius bsoluantur, caloris ratione id euenit, qui humo- em vt mollem ceram extendit, diffundit, dilatat, uaque vi fingit formatque. Sic calor & vigor cor oris, ipsaque naturæ alacritas maribus trium men- ium spatio, fœminis quatuor motũ accelerat: quo empore erumpentibus etiam capillis & vnguibus, gitari infans in vtero, ac calcitrare molitur, ita vt *Infans quando monetur.* rauidæ motum non obscure percipiant, ac nausea ibique fastidio infestentur, denique absurda quæ- dam edulia, atque à natura aliena appetant, fudera, carbones, testas, putamina: non desũt quæ crudos pisces, armosq. viriles appetant. Sic noui quæ spirãtes

anguillos, ac congros dentibus attritos frustulatim deuorarent. Sunt tamen multæ patriciæ quę huic affectui atq; enormi appetentiæ non sint obnoxiæ, vt quibus minimū excrementi aut vitiosi humoris in corpore aceruetur, secus quam plebeiis quæ voraces sunt multumq; sordidi humoris ac fęculenti sanguinis in conceptaculis internis congerunt, ex quibus circa tertium à conceptu mensem nausea, fastidium ructus acidus, ac præter naturam multarum rerum desiderium & auiditas excitatur. Conspectus est mihi superioribus annis Brugis ciuitate Flandrorū abortus gemellorum trimestris, sexus masculini, qui ex huiusmodi affectu, negataq; re quapiam, cui grauida auide inhiabat, excussus est. Erat autem digitali aut paulo plus longitudine, pariq; crassitudine, membris omnibus exacte elaboratis, nec vlla sui parte mutilis, adeo vt se oculorum orbes nigricante pupillæ puncto signiti, nares, aures, digiti discreti, vmbilicus, mentula, femora, suræ, tibiæ, tali, & quibus forma pedis distinguitur, digitorum articuli perspicue se spectanda exhiberent. Cum autem infantium vterque palpitaret, atque indubitata certaque vitæ argumenta præberet, ad sacrum baptisma concursum est, quo peracto nullum amplius vitæ indicium præferebant. Cæterum quem habeat in vtero situm infans, obiter indicandum. Gestaturis in aluo materna longo amento vmbilico annexus, vt pomum petiolo suo affixum arbori, per quem venæ vmbilicalis adminiculo, purissimi sanguinis scatebra alitur atque nutrimenta capessit, non per os ac labra, quæ nondum illi vsui sunt ad edendum, vt nec podex aut vesica ad egerendum. Vena siquidem vmbilicalis à matrice orta iecur, diuisa eius parte, ingreditur, atque in venam Portę terminatur, à qua sanguinis purissimus per vasa seminaria in vterum deriuatur, quo efficitur vt sanguis & spiritus tanquam auxilares &

Exemplū abortus gemellorum.

Situs infantis in vtero.

ſuccenturiatæ copię, continenter deorſum ferantur ne quando horum aliquid deſideretur. Per hos itaq. venarum ductus, atque arteriarum riuos, qui ex corpore materno emergentes, in vterum deferuntur, atque mox vmbilico infiguntur, fœtus alitur, ac facultate feminis quod vteri calor fouetur, ac ſanguine irrigatur, omnibus ſuis membris, ſpatio temporis perficitur. Infans autem in media vteri capacitate ac velut centro libratus ſuſtinetur, totus in ſe conglobatus, atque oblongo velut productu in orbem conuolutus, ita vt capite paululum inclinato, mentum pectori, talos calceſq natibus, manus genis oculiſq. applicet, crura vero ac femora incuruato poplite ſurſum elata, imum ventrem attingant. prior aduerſaq. corporis pars, nempe frons, nares, facies dorſo materno imminet, capiteq deorſum inclinato oculos

oſſi ſacro annexum Belgæ *de Stiet* vocant, in partu vna cum oſſe pubis dehiſcit ac relaxatur. quo fit vt plerumq. mares proni prodeant, aut capite nonnihil in obliquum inflexo, vt facies conſpici queat, fœmellæ vero aduerſo ſitu magna ex parte collocãtur, ita vt egreſſu reſupino, ploratuque edito cœlum obtueantur. Verum hæc non ſemper ordine naturæ procedunt, cum multi contra naturam partus eueniant, ac nonnulli infantes non ſemper capite præuio ſe proferant, atq in longum exporrecto corpore manibus femoribus applicatis exitum affectent. ſed alii pedibus nõnunquã diſtortis vel diuaricatis, oſtio ſe obuoluunt: nonnulli inflexa ceruice, contortoq. in obliquum capite, manibus exporrectis, ac natãtiũ more expanſis, proniſq humeris procidunt, magno ſuo & enitẽtis periculo, nec minori obſtetricũ anxietate & moleſtia. Quũ aũt omnia decenter, naturæq. ordine ꝓcedũt, infans expleto geſtationis curriculo eruptionẽ molitur, ſeſeq inclinãs deorſum voluitur.

Partus cõtra naturæ ordinem.

nec enim diutius in his latebris delitescere potest quam illi per vmbilicum alimētum suppetat, ac calor cordis absq. externa respiratione possit subsistere: quocirca grandior factus, alimenti lucisq. est auidus, atq. aerem captare nititur adeo, vt ruptis membranis atque inuolucris, quibus obductus ac contra attritus munitus erat, acerrimo parturientis cruciatu in vitam producatur, idque non solum ob astricta minusque laxa vteri vestibula, sed quod hæc calamitas & pariendi angustia ob Adami atque Euæ lapsum à Deo inuecta sit, illique hoc onus impositum, viro quoque in non mitiorem miseriæ sortem deiecto. Magna autem ex parte nono mense vterus dehiscit relaxato osse pubis, parturiente pro virili enitente, quæ quod grauat, excutere nititur, infante insita vi, ductuque naturæ erumpente: quo adiumento in partu mortuo, aut inualido mulier destituta est. Infans enim viuus atque alacer non minus quam mulier operi insistit, atque aeri inhiat, auramque captare nititur. Cæterum sunt complures qui exacto completoque nono mense in decimum deueniant, quos partus decimestres Hippocrates vocat, incoato quidem decimo mense Lunari, qui viginti octo diebus perficitur, non prorsus finito. Sic Sapiens decem mensibus in vtero se confirmatum memorat, atque ex sanguine virique semine coagulatum, voluptate concubitum comitante. Pari ratione qui iam expleto sexto mense (in quo partus nulla ratione vitalis existit, quod membrorum firmitas desideretur) septimum sunt ingressi, atque vel duas aut tres septimanas in eo sunt constituti; septimo mense editi dicuntur. Eadem est ratio in supputandis hebdomadibus & mensibus, qui certo dierum numero terminantur. siquidem elapsa antecedente septimana vel mense, atque insequente incoata, ab hac desumitur temporis ratio illique gestatio-

Vnde labor parturienti.

Genes.3.

Decimestris part⁹.

Sapien.7.

ſtationis curriculum aſcribitur, atque ab eo menſe quem prægnans ingreſſa eſt, aut partus inciderit (vt aſſolet vel ſeptem vel nouem Lunæ curſibus) denumeratio ſumitur. Par eſt ratio de annorum ſupputatione vel à Chriſto incarnato vel paſſo, ita vt inſcriptio obſeruetur in ſequentis anni, etiam primi menſis initio, obliterato neglectoque præcedente. Quod autem ſeptimi menſis partus vitalis exiſtit, non præter rationem eſt, ſed certa huic rei cauſa ſubeſt. Siquidem infans eo tempore inſita vi ac naturæ ordine circumagit ſe ac conuoluit, locumque ſuum mutat, ac commodiorem captat. Et quemadmodum militiæ Dux vel anguſtia ac difficultate loci, vel commeatus aut rerum neceſſariarum inopia, exercitum alio transfert, ſic tamen vt in metandis mutandiſque caſtris miles continenter in excubiis agat, ac velut in procinctu conſtitutus ad omnem euentum belli, atque inopinatum impetum, inſultumque hoſtium erectus ſit atque expeditus: ita ſi illo temporis momento, quo ſeptimo menſe is naturæ motus cieri ſolet, parienti tempus inciderit, atque vltro citroque collatis viribus infans in lucem prodeat, citra omnem dubitationem vitalis eſt. Simile autem quiddam huic infanti euenit, quod noctu euigilatis ſolet, qui ſe in aliud latus deuoluunt, ac molliorem culcitræ partem, minuſque preſſam captant: quibus ſiquid inopinati obueniat aut à re quapiam repentina interpellari contingat, quo minus ſe denuo in lectum deuoluant, confeſtim cubile deſerunt, excuſſoque ſomno, tametſi aliquid noctis reliquum eſt, ad ea peragenda quæ vrgent, ocius ſe accingunt: alioqui ſi ſomno oppreſſis præter opinionem aut ſpem aliquid euenerit, tumultuari illos contingit ac contremiſcere, omniaque confuſe ac nullo ordine vel aggredi vel perficere, ita vt res nec felicem, nec optatum exitum conſequatur: vt in

Partus ſeptimi mẽſis, cur vitalis.

Simile à duce militia.

Simile ab euigilatis.

octauo mēſe aſſolet, in quo impetrata quiete denuo refocillari incipit infans, ac materno hoſpitio, eiuſq. alimento perfrui. Sunt quidē nonnulli ſeptimo mēſe editi, corpore flaccido minuſq firmo, & qui calorem natiuū languidum obtineant, ſed nutricū cura atq. induſtria fulti diu ſubſiſtunt, vitamq. in multos annos proferunt. Simile enim quiddam iis euenit, quod pomis aliiſq. fructibus arboreis, qui præmature vel decidunt vel decerpuntur, quos arboratores qui ex his quæſtū venantur, recondunt ſtramentiſq fouēt, ac paleis obruunt quo tempeſtiue matureſcant, atq. eſui reddātur idonei. Siquidem huiuſmodi infantes opera ſtudioq. matrū aut quibus alendi committūtur, vires concipiunt, atq. adhibitis fomentis robur conſequuntur: quo ſubſidio vitam in multos annos prorogant. quod nulla ratione obtinetur in octimeſtri partu, qui rariſſime vitalis eſſe ſolet, quod sedatus ſopituſq. ſit motus ille naturę & agitatio quæ ex certa cauſa excitari conſueuit ſeptimo menſe cum à matre, tum ab infante. quocirca ab inquietudine ſeptimi menſis laſſus, vires colligere incipit, atq. ad prę fixum geſtationis tēpus in materno gremio refoueri. Quo fit, vt ſi oborta aliqua vel intemperie vel perturbatione, infantem ſedibus ſtatiuiſque ſuis exturbari contingat, lethale exiſtat propter cauſam extraneam atq. à naturæ ordine alienam, quam etiam Saturnus ſidus ferale & noxiū exaſperat, ſuaq. frigiditate infanti vires deiicit quamobrem ad nonū menſem in ſua ſtatione conſiſtere ſalutare eſt, quo vires colligat, iuſtumq robur aſſequatur. Quum autem nonus menſis aduentare incipit, infans alimenti inopia ſubſidit ac deorſum deuoluitur, vteriq. veſtibula primoſq in lucem aditus perſequitur, atq. exitum affectat: nonnunquam in ipſo pariendi calore ac feſtinatione, impetu quodam per lubrica labitur, ac dehiſcēte vtero, nullo obſtetricis adminiculo, dicto

Simile à fructibus maturandis.

Octimeſtris partꝰ nō vitalis.

Saturnus infanti grauis.

citius (vt pomũ maturũ leui attactu) decidit. Quod iis potissime vsuuenit, quibus vterus amplissime dilatatur, atq infans omnia cumulate est consecutus, suisq viribus abunde instructus. Nam quę strictioris sunt, infantemq gestant valetudinariũ vel imbecillem, difficulter enituntur, ac laborioso conatu, summoq molimine partũ excludũt. Ex hac pressura atq. enitendi difficultate desumit appositissimã similitudinem Seruator suosq. animat atq. vnice solatur, ne animo deficiant ac labascãt ob calamitates ac clades illis Euangelii causa inferẽdas, cum exemplo parturientis, mœror in effusam solidamq. lætitiã ac subitũ gaudium sit cõmutandus: itaq. periculum imminere indicat, anxietatem, tristitiã, trepidationem, sed hæc omnia confestim exorto inopinato gaudio, ac suauissima Spiritus paracleti consolatione discussum iri. Impiis autem minatur passim Deus, ac desumto ex partu exemplo, inexpectatũ ac repentinum interitũ imminere denuntiat. Sic enim illorum mentibus apud Esaiam terrorem incutit: Vlulate, quoniã prope est Domini dies, quasi vastitas: virorum cor tabescet & manus dissoluentur, terrores, cruciatus, & dolores illorum animos occupabunt, & vexationibus correpti, parturientiũ ritu dolebunt & ingemiscent. Hieremias quoque quum Israelitas in summo luctu atq extrema calamitate constitutos describit: Vocem, inquit, audio quasi parturientis, angustias & cruciatus primo partu enitentis, qui fere insuetis acerrimus esse solet, quod nunquam tale quiddam inciderit, aut huiusmodi laborem sint perpessæ. Sic etiam regibus Deus formidabilis est & tremendus, quum aduersum illum cristas exigunt, vt apud eundem prophetam de Ioachimo rege Iuda refertur, quem in eas angustias cõiecit, vt dolorem & anxietatem perpessus sit, qualis conspicitur dolor parturientis. Militum quoq. Moabitarum animis (tametsi hoc genus

Morale à partus angustia. *Ioan. 16.*

Ex partu & pariẽte exempla.

Cap. 13.

Cap. 4.

Cap. 22.

Hier. 48.

hominum ferox ſit &, impauidum) eam trepidationem ac pauorem iniecit, qualis eſt animus parturientis fœminæ, quæ diſſoluitur ac liqueſcit, niſi adſtã tium ſolatio fulciatur, niſi matronarũ ſubſidio ſubleuetur. Eſt autem apud Eſaiam elegans cum primis ac conſolatoria concio, ornata excultaque inſigni comparatione: Propheta ſiquidem illos qui afflicti ac caſtigati reſipiſcunt, ductique pœnitentia ad Deum confugiunt, parturienti comparat, quæ in anguſtia conſtituta, atque enitendi difficultate non ſine vitæ diſcrimine oppreſſa, adſtantium opem implorat, ac dimotis vndiquaque oculis, ſuſpiriis, gemituque ac lamentis, ſubſidium ac ſolamen expoſcit. Sic enim concionis huius ſeriem proſequitur, vt obiter quædam delibem: In ſemita iudiciorum tuorum ſuſtinuimus te Domine, & memorabile tuum in deſiderio animæ noſtræ. Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed & in ſpiritu meo, & præcordiis meis, de mane vigilabo ad te. Quo teſtatur ſe inniti Domino, ingruente calamitate, & admotis flagellis, in eoq. ſpẽ fixam habere, atque oculos intentos, deniq. memoriam Dei impreſſam eſſe animo ſuo, totaque mente atque animo inuigilare mandatis illius, ac nullo nõ tempore meditari in ſalutari illius doctrina, non ſolum media luce, ſed intempeſta etiam concubiaque nocte, atque antelucanis horis. Quid autem obliuioſos ad hunc mentis feruorem impulit, ac tam ſolidã fiduciam extorſit, mox ſubiicit: Domine, inquit, In anguſtia & tribulatione rebuſque aduerſis ac deploratis, nominis tui maieſtas & amplitudo in mentem venit, tuique ſubit memoria ac recordatio: res afflictæ ac deſperatæ tacito tuæ diuinitatis afflatu atque impulſu ad reſipiſcentiam nos pertrahunt. Sicut quę concepit, quum inſtat tempus partus, clamat & vociferatur: ita facti ſumus coram te Domine. Paulus quoque ſocordes atque oſcitantes ad excubias ac vigilandi

Cap. 26.

Eſaiæ locus explicatus.

Afflictio religioſos facit.

a. Theſſ. 4.

vigilandi industriam extimulat, atque parturientis exemplo in Dei aduentum expeditos paratosq. esse vult. irruit enim vt fur & nocturnus oppressor, dies illius, & tanquam dolor repentinus parturientis. Hæc studiose lector, quoniam non prorsus ab instituto aliena sunt, visum est adiiçere: quo quisque ex iis aliqua vitæ documenta desumat, ac consideret, quam luculentas appositasq. similitudines sacri vates suis concionibus accommodent, ex notissimis naturæ rebus depromtas, quod eo obseruant studiosius, quo auditorū animis efficacius influant, ac concepto emendatioris vitæ proposito, alacri promtaq. voluntate ad frugem, Deiq cultum se conferant. 2. Pet. 3. Apoc. 3. 16

Quoto ætatis anno puellis pubescentibus concubitus desiderium excitetur, & conceptui efficiantur idoneæ. Rursus quando prouectioribus fœcunditas desinat, ac desinentibus menstruis vterus sterilescat. In qua narratione virilis quoq; naturæ conditio excutitur.

CAP. XXIIII.

QVo optime consulant pudicitiæ virginum suarum progenitores, illorum interest curiose obseruare, quando expediat aut sit tempestiuum ex se progenitas, aut quarum iis cura incumbit, elocare ac cōiugio destinare. Est enim is sexus fragilis, ac sollicitantibus vndique ad defectionem procis, ad ruinam procliuis. Multis autem argumentis huius rei propensio, ac naturæ puellaris inclinatio deprehēdi potest. Siquidem pubescente corpore, ac profluentibus stato tempore mensibus, vt assolet decimoquarto aut quinto ætatis anno, aliis serius, alius maturius pro cuiusque habitu & constitutione, semen augescit, ac sanguis qui non amplius in corporis augmentum assumitur redundans, rei Venereæ imaginationem menti infert, quocirca in ætate nubili cōstitutæ se comunt ac poliunt, oculosq. ac genas nō

Virgo cultus studiosa.

Virgines maturius elocandæ.

ſolum ſpeculo, ſed iuuenibus continenter obiiciunt, ſeſeq ſpectandas exhibent adeo, vt à procis demulceri tractariq cupiant, ac blandius appellari, oculis eius rei cauſa in obliquũ detortis, atq in amaſios ſua uiter cõiectis quę res efficit, vt oborta tentigine, atq intimarũ partium titillatione, prurire vtriq incipiãt, atq impotentius ad cõcubitũ incitari eoq. fit vt plerumq excuſſo pudore, nec obſeruata voluntate parentũ qui aliquando tardi ſunt & difficiles in conferẽda dote, aut ægre illas abs ſe diuelli patiũtur, vltro ſe procis offerant, ſubiiciantq. magna cum pudicitiæ iactura, tũ totius proſapiæ infamia & dedecore. Vnde noſtratibus prouerbium iactatur: Periculoſa merx virgo nubilis maturaq. viro, *Rype dochters, Zorghelicke ende broosche vvaere* Quanquam quod ad continentiã attinet, virginũ quam viduarũ conditio Belgis commendatior Tale enim ſpargitur de iis dicteriũ, Virgines in amore ſtabiles & ſedatæ mentis: Viduæ tumultuoſæ, lubricę inſtabiles, inquietę, nec vnius mẽtis aut ſententiæ. *De maechden hebben eenen Zin: de vveduvven hebben den Duuelin,* ob deguſtatas, opinor, rei Venereæ illecebras, quas animo conceptas auidius expetunt, quam virgines, quibus nunquã illæ voluptates delibatæ ſunt ipſiuſq, Genialis thori ſunt expertes & ignaræ. Cęterum quum virgines decimo quarto ætatis anno aut paulo ſerius aliquod ſpecimen edant maturitatis, defluentibus iam menſtruis, conceptioni aptæ efficiuntur, quæ vis illis porrigitur ad annum vſq quadrageſimum quartum, nõnullis quę valido ſunt corpore & vegeto, ad quinquageſimum quintum fœcunditas producitur, vt in noſtratib. aliquando obſeruaui. Scio equidem fluxũ menſtruũ in nõnullis boni habitus vlterius proferri, verum id rarum eſt, nec ſemper ex naturali cauſa humor ille excrementitius profluit. Quocirca explodenda illorum ſententia, qui exiſtimant vt muliebris profluuii

Virgines fragiles.

Prouerbiũ de virginibus.

Prouerbiũ de viduis.

Mulier quãdo primũ fœcunda efficitur.

Mulieri quando menſes deſinunt.

ita conceptus indefinitum esse terminum, nec stata his rebus fixaq tempora posse assignari Quanquam enim nonnullę anno sexagesimo huic fluxui sint obnoxiæ, non tamen ex naturali causa is prouenit, sed ex affectu aliquo contra naturam oborto, qui etiam partum excutit, Siquidem ira, indignatione, excandescentia, subitaq atque inopinata consternatione dehiscere contingit conceptacula, ac meatus reserari, sic violento humorum concursu tale quiddam prolui contingit, plerisque ex casu & ruina conuulsis venarum fibris. Quum autem magna ex parte mulieribus circa annum quadragesimum quintum, aut ad summum quinquagesimum menses subsistāt, ac nulla ex harum congressu soboles sperari possit, præter naturæ rationē faciunt, quæ se iuuenibus in matrimonium addicunt, aut viri, qui tales aniculas pecuniarum auidate ambiunt, aut in coniugium adsciscunt Frustra enim vtrimq opera insumitur non secus, quā si ieiuno, sterili, arido, ac strigoso agro generosum semen committatur. Tolerabilius est si senex succulentus ac vegetus cruda viridique ætate se iuuenculæ addicat. Nam ex ea societate aliquod sperari potest posteritatis oblectamentū: cum vir nunquam tam effœtus tamq exhaustus, & exoletus cēseri soleat, quin prolem excitare possit. Cæterum quæ sit viri natura, & quousq. se proferat vis procreandæ prolis, obiter indicandum. Cum autem adolescentibus plurimum calidi sit innati, vt Hippocrates ait, circa ætatis annum 16 aut plus paulo aliquid virilis roboris concipiunt, abditæq. partes pubescere ac mentum decora decentiq. lanugine exornari incipiunt, quæ naturæ vis atq: ardor propagandę sobolis in dies magis magisque augescit atq. incrementa concipit vsq ad annum 45 aut quinquagesimum: atque in 65 desinit. Tunc enim magna ex parte flaccescere virile robur & semen infœcundumm effici.

Aniculæ ne iuuenibus se addicant.

Vir quousq. fœcundus.

incipit, extinctis spiritibus naturalibus, & arescētib. humoribus ex quibus caloris beneficio semen confici solet. Sunt quidam non nulli validi robustique senes, quibus adolescentia continenter ac moderate transacta est, qui ad septuagesimum annum fœcundi sunt; & in peragendo concubitu viriliter subsistunt; quorum multa exempla Brabanti, Gothi & Sueci suppeditant. Sic enarrantem audiuimus Nauclerum quendam fide dignum, quum Stocholmiæ negotiaretur, imperante Gustauo patre inuictissimi Regis Sueciæ Erici qui nunc rerum potitur, se accitu regis interfuisse nuptiis viri cuiusdam centum annorum, qui in matrimonium adsciuerat triginta annorum sponsam, ex qua complures illum sustulisse liberos indubitata fide memorabat; erat enim vir (vt sunt in ea regione plurimi) adeo cruda viridique senecta, vt vix impleuisse annum quinquagesimū videretur. Apud Tungros quoque, atq. in Campania Brabantica, vbi mira aeris clementia, & gens temperans & frugalis, inauditū non est, sed propemodum vulgare, octoginta annorum viros virgines non admodum annosas in coniugii societatem adsciscere, atque ex iis proles excitare. Quocirca annorum numerus viro nihil officit ad procreandos liberos, nisi prorsus ætatis iuuenilis incontinentia exhaustus sit vigor, ac genitales partes effœtæ emarcuerint. Vnde Belgæ in exoletos, atque intempestiua Venere fractos prouerbio ludunt, *Vroech hengst vroech ghuyle*, à caballis admissariis desumta comparatione, qui si vel frequentius vel maturius equas ineant citissime consenescunt, nec vllis muniis bellicis accommodari possunt. Quid autem discriminis sit inter viros & mulieres, & vel causæ vel rationis subsit, quod mulier citius sterilescat quam vir, ac profundere semen desinat; si quis forte requirat, calorem natiuum designo, quo vir præcipue pollet. Siquidem

Rei gestæ narratio.

Brabanti annosi.

Prouerbium in exoletos.

Simile à caballis exhaustis.

Vir calidi & fœmina

Siquidem quũ mulier virũ humoris copia vincat, vt menses indicant, & corporis mollities; tum vir illam insito calore superat. Calor autem præcipuus est qui humores concoquit, atq in seminis substantiam immutat, cuius alimento destituta fœmina, pinguescit quidem ætatis accessũ, ac sterilitatẽ consequitur secus quam vir, cui calore liquescit pinguedo, ac dissoluuntur humores, verũ eius beneficio in semẽ elaborantur. Huic rei etiã ascribo, ꝗ mulier minus viriũ obtineat, minus prudẽtiæ & cõsilij, minusq ratione polleat, nec ea sit dexteritate in reb. gerẽdis quã vir.

Vir diutius fœcũdus quam fœmina.

Qui potissimum alij ab aliis morborum contagia concipiant: Et qua ratione efficitur vt infantes conualescant exhibitis nutrici medicamentis.

CAP. XXV.

Qvum morbi contagiosi obuios quosq. inficiant, tum in nullos se citius diffundunt, quam quorũ natura multum inter se habet affinitatis: vt sunt parentes & liberi, sorores, fratres, consanguinei, quib⁹ fere vltro citroq periculum imminet, ac labes aspergitur. Et quo quisq. sanguine coniunctior ac magis propinquus, eo celerius ab altero malũ cõcipit, propter sympathiam, hoc est, naturæ cognationem atq. spirituum & humorum consensum. Quocirca grassante peste ac sæuientibus passim morbis popularibus, denuntiare soleo sanguine propinquis, vt absistant, pauloq; remotius ab ægroto se subducant, ne pestifero halitu infici contingat, qui notos potius & consanguineos, quam exteros ignotosque corripit, tametsi reliqui qui assistunt, à periculo non sint immunes. Par est ratio de nutrice, pueroque vberibus inhiante: ægrotante enim nutrice tota vis morbi in infantem deuoluitur, ipsaque nutrix subleuatur ac malum discutit. Quum enim morbi vis per venas sanguinis conceptacula diffunditur, atq ex ipso sanguine exacte confici atque elaborari lac soleat, in-

Consanguinei cito cõtagiũ concipiunt.

Nutrices infantibus morbos adferunt.

fans impurum minusq. syncerum alimentum elicit. Quo fit vt tota vis morbi in infantem decumbat, quod sanguis qui lactis substantia est, sit infectus, ac febrili qualitate imbutus. Quocirca confestim ablactandi, nequid morbi contrahãt, ac vitioso succo inficiantur. Mulieres quoq. nutricantes nonnunquã à lactente puero morbos contrahunt, sed qui non sint tam exitiales, quoniam non tanta vis mali aut contagio ab infantibus promanat, quam à nutricula, cui sanguis magis feruet, & plus putredinis concipit. In discutiendis autem puerorum morbis (quoniam ea ætas medicamenta respuit atque auersatur) eo vtor stratagemate & actu, vt nutricibus ea præscribam atque ebibenda offeram, statim enim diffusa per sanguinem (ex quo lac conficitur) medicamenti vis, vbera subit, ac lac illius qualitate imbuit: ita si purgatrix sit medicina, puero aluum soluit; si astrictionis particeps, eundem sistit & cohibet. Similiter si tussicula infestentur atque anhelosi sint natura, quæ pectus dilatant ac pituitam abstergunt, exhiberi curo, nempe hyssopum, marrubium, iridis radicem, inulam, glycyrrhizam, ficus, satureiam. Nonnunquam medicamenta quæ infantia exigit, linteolo aut sindoni includi inuoluique iubeo, eorumque dilutum (infusionem triuiales vocant) offerri, præsertim vbi ea ætas bibere est edocta, ac pocula ori admouere assueta, itaque pueros teneriores, seniculos, prægnantes, puerperas, valetudinarias atque ex pariendi labore afflictas, arte tractare meditor, vt exigit cuiusq; corporis conditio & natura morbi exposcit, sic vt semper menti obuersetur illud Hippocratis, Multa danda esse ætati, regioni, consuetudini. Et quemadmodum nautæ pro aeris tempestate, vel auræ temperie vel intemperie vela nunc complicant, nunc dilatant atque extendunt, ac clauum modo huc, modo

Pueri morbidi nutrices inficiũt

Aph. 17

do illuc detorquent: vt coriarij calceos pedibus accommodant: sartores vestes membris aptant: vt nutrices pueris pro ætatis infantia mansum in os inserunt, non solido cibo illos inferciunt: vt Præceptores adolescentium ingenia tractant, ac primum elementis, mox solida doctrina imbuunt, quod etiam Paulum studiose obseruasse legimus in tradendis fidei nostræ mysteriis, in erudiendis Corinthiis, qui quum non essent sublimioris doctrinæ capaces, velut adhuc infantes lacte aluit, hoc est, sermonem suum deiecit ad illorum captum & imbecillitatem: Ita exercitatus peritusque medicus singulos tractat pro naturæ suæ conditione, eaq. offert quæ prosint, nec minima sui parte officiant. Huiusmodi autem rationibus & exemplis obturare os soleo sciolis quibusdam, qui non sustinent aliquid medelæ adferri infantibus, senibus, puerperis, & quibus ex parte vires deiectæ sunt, quorum nemo non summa cura fulciri debet, ac commoda victus ratione, vsuq. medicamentorum salubri ac minime noxio in pristinum statum reduci. Sic non veritus sum puerperis triduo etiam à partu angina aut pleuritide correptis venam incidere, atque exhibita potione pectorali sputum promouere. Circa prægnantes quoq. siquando acuto morbo corripiantur, magna adhibetur consideratio, ne vel ipsa, vel fœtus periclitetur. si res venæ sectionem vel purgationem postularet, illam moliri studeo, iuxta Hippocratem, à quarto mense vsque ad septimum, idque in supernis brachij partibus, nulla ratione circa pedes, femora, aut talos seu malleolos, quibus ne curcubitulæ quidem admoueri debent, ne abortus periculum immineat. Impuberibus etiam peste correptis, aut acuto morbo oppressis, salutaria remedia mature adhiberi curo, atque omnibus modis vitæ fontem cor muniri, & vim morbi à principe parte amoliri.

Similia aliquot ex rebus vulgatis.

1. Cor. 3.

Lib. 1. Aphor. 4.

Obiter in huiusmodi tenellis corporib. accurate vires fouendæ morbusque deiiciendus. Mala est enim Medicina vbi aliquid naturæ perit. Quocirca Medicus aut prosit, aut ne noceat, imo omnibus modis prodesse studeat ratione artis; quod facile consequetur, si omnia recte ratione, atque ex artis præscripto exequatur.

De pelle seu plumoso tegmine vulturis, quod mira vi pollet in corroborando ventriculo, atq; excitanda cibi auiditate, paulo efficacius, quam zinziber; cuius natura quoq; hic exprimitur non cuiuis obseruata.

CAP. XXVI.

Qvum multa sunt, quæ foris admota ventriculo robur adferant, ac concoctioni adminiculētur, tum nihil efficacius aut magis præsentaneū, q̃ vulturis tegmē vel detracta pellis, cęterarum pelliū modo subacta ac concussione complanata. Est autem hæc ales, vt miluus, rapacissima atq inexplebilis edacitatis, ita vt hanc Belgæ ab inhiandis cadauerib. & quod semper famelica prædam venetur, *Ghier* vocant, à cuius natura auaros & qui habendi cupiditate sunt inflāmati, *Ghierich* nominant, Latine Vulturios. Quum autē eius sit cōditionis ac naturæ hæc auis, vt omnia auide appetat, & inoffense cōsumat, tegmini eius ea vis infusa est, vt ventriculū humanum fulciat ac fastidioso nauseantiq. stomacho vires appetēdi & concoquendi cibi conferat, quin & alui profluuium cohibet & vomitum compescit, sed diuerso modo ventriculo applicatū. Hoc enim experimento comprobatum habeo, vt siquis tegmē è corpore alitis exemtum, arteq. pellicea concinne elaboratum, subactūq. flaccido ac languenti ventriculo admoueat, fluxum sistere, ac leuitati intestinorum auxiliari, præsertim si eo situ applicetur, vt plumosa pilorum congeries deorsum spectet: quemadmodū in suffultis vestibus, secundo, vt ita dicam, flumine, pelles palma demul-

Vulturis natura.

ceri ſolent. confortat enim fouetq calorifica vi, & adſtringendi ratione facultates ſeu potentias naturales, quib. alimenta attrahi contingit retineri, concoqui, & expelli: tres quoq. ventriculi tunicas neruoſas, & totidē fibras, Rectas, vt Galeno placet, quæ attrahendi munere funguntur; Obliquas, quæ retinendi vi pollent; Tranſuerſas, quæ concocta foras propellunt, corroborat, vtq. ſuo officio perfungantur, efficit. Cæterum tegmen id contrario aduerſoq. ſitu collocatum acumine piloſo ſurſum exporrecto, atq. in ſublime nitente, vomitum compeſcit, deorſum detractis ſtomachi muſculis, quib. cibū amplectitur & retinet. In huiuſmodi autem affectib. quibus vel ſupernæ vel infernæ partes infeſtari ſolent, non diſſimile quiddam moliri ſoleo. Sic in vomitu os ventriculi inungi iubeo, deorſum producta manu verſus vmbilicum: In fluxu vero alui à pede ſurſum reducta palma: quod ipſum etiam factitare ſoleo, ſiquando mulier vteri affectib. eſt obnoxia. Sic in matricis, vt vocant, ſtrangulatione, qua ſuffocari videtur fœmina, vaporibus ſurſum delatis, vel venam circa talos incîdi iubeo, vel coxis cucurbitulas affigi, omniaq. auerti ac deorſum ferri curo, vel iniecto clyſtere, aut ano ſubditis balanis, ſeu, vt vulgo vocant, ſuppoſitoriis. In procidentia vero vteri vbi omnia deorſum feruntur, tanquam reſoluta corporis compage ſupernas partes ligamentis adſtringi, vberibus cucurbitulas affigi, vel venam humerariam pertundi iubeo, quo omnia in contrarium reuellantur. Intus quoque in iam memoratis affectibus exhiberi poſſunt, quæ morbi conditio exigit. Sic flaccido & nauſeanti ventriculo, vel vbi minimum cibi appetit, aut ægre aſſumta alimenta concoquit, præter vina aliquot generoſa & calorifica, vt ſunt Hiſpanica & Cretica, Zinziberis radix ſuccoſa, melle condita, *Groengingiber ghecenſiit*, Belgæ vocant, præ-

Potentiæ naturales 4.

Zinziberis effectus.

clare concoctioni auxiliatur, ac flatus ex cruditate & humoribus pituitosis contractos discutit. Quocirca & oculorum caligines ex densis crassisque humoribus è stomacho sursum delatis natos dispellit. Nonnullis hanc in obsoniis & condimentis præscribo, præsertim vliginoso vdoq; stomacho obnoxiis, aliis qui ex zythi vel cereuisiæ immodica potione, dolore vel grauitate ventriculi, crebrisque ructibus infestantur, aliquot ramenta cum momento salis deuoranda præcipio. Dici enim vix queat quantopere inflationes & tormina mitiget. Accendit quidem vritq; primo gustu hæc radix linguam, verum nullam sitim excitat: sed quum saliuam & pituitosum vndique humorem è capite, faucibus, stomacho eliciat, linguam vdam præstat, ac saliuali humore fluitantem, eoq; fit vt nulla vel siti vel siccitate os afficiat.

Zinziber sitim non excitat.

Quocirca magno commodo septentrionales Belgæ huius radicis vsu ventriculum fulciunt.

DE OCCVLTIS NATVRÆ MIRACVLIS FINIS.

LAVI.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI PARÆnesis, siue Exhortatio ad vitam optime instituendā, summis pariter atque infimis salubris cum primis & frugifera, siue corporis, siue animi incolumitati prospectum cupiant.

In Deum per Christum potissime desigendos oculos mentemq; erigendam.

CAPVT I.

QVISQVIS salutis suæ est auidus, sibique optime consultum cupit, atq; in hac vitæ statione iis excubiis aduersus imminentes casus, & quæ singulis momentis ingruunt incommoda, intrepide atq; inconcusse subsistere exoptat: in Deum opt. max ac cœlestem Patrem per Christum defigat oculos, atq mentem quæ ab hoc vberrimo fonte dimanauit, continenter habeat erectam, nec alio respectet, aut consectetur salutis præsidia, sed huic vni fidat atq. innitatur, illum colat, veneretur, suspiciat, ac salutaria quæque Mediatoris fiducia ab illo deposcat. Deinde sedulo excutiat atq attente secum ipse meditetur, quanta Deus erga genus humanum vsus sit munificentia, quibus ornamentis ac naturæ dotibus hominem instruxerit, qua illustrauerit dignitate & amplitudine, in quod decus & honorem opificium hoc è terra conflatum euexerit.

Vnde petēda salus

Deus fons bonorum.

Magnificentia Dei erga homines.

Quanta homini contulit rerum opifex Deus.

CAP. II.

QVum forma atq. externa corporis humani species, celsa illa quidem & erecta in cœlum, quo

Duplex hominis effigies.

condiſcat ad ſuam originem directos habere oculos, præ cæteris animantibus ſpectabilis ſit atque artificioſe decenterq. expreſſa, tum interna effigies illum mirifice exornat, quod ad imaginem ac ſimilitudinem Dei ſit conformatus, hoc eſt, repræſentet ac referat opificis ſui eſſentiam, atque ad eius naturam proxime accedat. Quæ vis excellens ac diuinitus illi infuſa tota in anima ac mente conſiſtit, ex archetypo ac diuinitatis ſacrario depromta, quo diuino munere conſequitur homo, vt ratione, iudicio, intelligentia imbutus, doctrinæ cœleſtis efficiatur capax, conceptaque Dei notitia, ac fidei lumine illi vniatur, ac totus in illum transformetur. Præter alias autem inſignes prærogatiuas hoc in primis conſequutus eſt homo, vt quum Deus cætera animantia ἄλογα finxerit, h. e. muta ac ſermonis vociſq. vſu deſtituta, illi loquendi munus indulſit, quo communicare aliis ſenſa mentis, atque animi conceptus poſſit indicare, & quod omnium eſt maximũ, Deoque gratiſſimum, vt conditorem, cuius notitiã per fidem mente conceperit, voce celebret, ſummiſque laudibus proſequatur. Hac enim ratione non ſolum illuſtratur nominis illius maieſtas & amplitudo, ſed etiam pro ingenij humani modulo, non nulla rependitur accepti beneficij gratia, ac profertur erga tam munificum Patrem grati propenſique animi teſtificatio. Quum autem Deus bonorum noſtrorum non egeat, nihil aliud à nobis exigit, quam amorem & gratitudinem.

Geneſ 2. *Homo Dei ſimulacrũ* *2. Cor. 3.* *Quid hominem à beluis ſecernit.* *Loquela ſingulare Dei donũ.* *Gratitudinem Deus exigit.* *Pſal. 15.*

Deo nihil homine carius, omniaq; in eius vſum creata.

CAP. III.

QVum aũt Deus vnice afficiatur erga hominem, atq huius animũ mentemq;, in qua elucet eius diuinitas, multis magniſque ornamentis illuſtrauit, tum

Deus homini mire afficitur.

tum etiam externis donis atque amplissima posses-sione rerum quas natura Dei ministra affatim pro-fundit, cumulate illum instruxit, illique totius vni-uersitatis præfecturam ac principatum attribuit, e-tiam infimo cuique cerdoni ac plebeio, qui non mi-nus fruitur Creatoris munificentia, totiusque mun-di amœnitate spectabili cum primis ac visenda, quā Regum quiuis copiis opibusque affluens ; ita vt in hoc spatiosissimo orbis theatro versetur non vt ex-terus quidam & inquilinus, qui à mundanarum re-rū possessione sit alienus, sed vt κοσμοπολίτης, hoc est, mundi huius ciuis ac municipalis, omnium-que rerum quas terra complectitur, dominus. In il-lius enim vsum, commoditatem, obsequium omnia creata sunt quæcumque cœli ambitu, terræq. ac ma-ris complexu continentur: quod iis versibus Dauid operum Dei admirator vnicus testatur:

Omnia in vsum hominis condita.

Homo mūdi pfectus.

Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum per vniuersam terram! *Psal. 8.*

Quoniam exaltata est magnificentia tua supra cœlos.

Quid est homo, quod eius sis memor, aut filius hominis, quod eius rationem habeas?

Minuisti illum paulum à Deo vel Angelis: gloria & honore coronasti illum, & præfecisti eum operi-bus manuum tuarum.

Omnia subiecisti pedibus eius, &c.

Quibus verbis commōstrat, quanti æstimet Deus post Christum, hominem, quantaque sit apud illum eius existimatio cui naturæ vniuersitas subseruiat ac sit obsequiosa, adeo vt non solum res omnes creatæ commodis vsibusq; eius sint expositæ, sed Chri-stus etiam huius causa se morti subiecerit, cuius fauore ac meritis pater o-mnia nobis affluenter donat. *Rom. 8.*

Quanta esse debeat hominis erga Deum gratitudo.
CAP. IIII.

ILlud autem præcipue hominis erga Deum non vulgarem amorem ac venerationem excitare debet, quod cum à Deo esset alienatus, atque ob violatum eius præceptum, in sempiternam mortem deiectus, pater cœlestis, singulari Christi fauore ac meritis, in gratiam receperit. Christus siquidem humanæ cladis misertus, hominem suo sanguine expiatum patri reconciliauit, ac deuicta morte, excussaq. sæuissimi hostis tyrannide cui erat obstrict9 & velut obæratus, in libertatem postliminio asseruit, atque in regni cœlestis hæreditatem restituit, sic vt, teste Paulo, non amplius simus alienigenæ atq; hospites Dei, sed ciues & hæredes, denique amici ac domestici eius, super Apostolorum ac Prophetarum fundamentum extructi summo angulari lapide Iesu Christo, per quem accessum aditumque habemus in vno spiritu ad Patrem. Quocirca cum quisque nostrûm salutaris doctrinæ adminiculo per fidem ac lauacrum regenerationis Christo sit insitus, atque, vt Paulus ait, per renouationem Spiritus sancti quem effudit in nos opulente, gratiam & hęreditatem consecutus: par est, ipsaque salutis nostræ instauratio exposcit, vt omni spe ac fiducia in tam munificum patrem, eiusq filium Iesum Christum qui mortem & peccatum aboleuit, collocata, illi nos submittamus, illi nostram vitam, mores, studia approbemus, summaque animi puritate, moribus sanctis & inculpatis, precatione assidua ac feruenti, illum nobis deuincire, illiusque fauorem ac gratiam demereri enitamur.

Hominis reconciliatio.

Ephes 2.

Tit. 3.

2. Tim. 1.

Deo vita nostra approbanda.

Baptismus

Baptismus quid homini conferat, quid moneat.

CAP. V.

QVoniam autem Baptismus seu sacra lotio primus est in Ecclesiam cœtumque ac consessum fidelium ingressus, ipsaq; ianua & vestibulum, hæc in spem ac fiduciam salutis nos deducit, per fidem enim & pœnitentiam, hoc est, anteactæ vitæ detestationem mortificato corpore, menteque renouata, Christo inserimur, qui animi nostri labes ac vitia, adhibito externo hoc symbolo abstergit, eluit, abolet, infuso mentibus nostris Spiritu sancto, per quem concepta certitudine salutis, cōfidenter clamamus, Abba pater. Quæ geminata atque identidem duplicata inuocatio tam est efficax & præsentanea, vt omnia à munifico patre consequatur, modo quis sua vota ac preces, suas postulationes ac suspiria per Christum eo dirigat. Hoc enim duce ac mediatore qui nobis gratiam suo sanguine promeruit, nihil nō eorum quæ nobis salutaria sunt, obtinemus, nec vnquam orationes nostræ irritæ sunt aut inualidæ. Neque enim obsurdescunt aures tam munifici patris ad illorum precationes, quibus redimendis filium suum vnigenitum impendit.

Baptism⁹ quid efficiat.

1. Iohan. 5. Iacobi 1.

Oratio per Christum efficax.

Post Deum, in proximum proferenda caritas.

CAP. VI.

CVm autem in Deum, cui nihil non debemus, & in quē omnes humanæ vires quæ in mente, corde, anima, spiritibus consistunt, effundi debent, potissime proferenda caritas: tum vero in proximum, hoc est, eiusdem cum vnoquoq. nostrûm naturæ & conditionis amor dirigendus non contractior aut remissior, quam quo quisq; nostrûm seipsum complectitur, sic vt omnes illi non grauate operam suam præstent, & si quando res poscat, ac se offerat

Deut. 6. Leuit. 7. Marc. 12. Luc. 10.

Caritas erga Deū.

Amor erga proximum. occasio (quam etiam captare par est) subueniant egestati atque adsistant consilio ac opibus. Hic enim est potissimus fidei fructus, ac syncera minimeque fucata Christianæ professionis testificatio.

Quanta esse debeat erga parentes liberorum pietas.

CAP. VII.

CÆterum cum omnia Deo, plurimum patriæ & amicis, tum vero non parum multa parentibus debemus. Quis autem cultus & veneratio iis præstari debeat, nihil necesse est operosius præscribere; cum cuique natura sit insitus amor & propensio erga suos, etiam Ethnicis, teste Christo, sic vt is affect⁹ (etiamsi præstetur officium) nō laudem promereatur, sed crimen effugiat. Hoc tamen ab ineunte ætate sedulo cuiq. inculcandum, vt parentes, quorum opera ac ministerio vitæ primordia lucisque huius auspicia est consecutus, intime impenseque diligat, ac summo amore prosequatur, sic vt illis in omnib⁹ quæ dictat ratio atque exigit æquitas, morem gerat atq. obsequatur, quemadmodum Christus subditus legitur Mariæ matri & Iosepho. Est enim Deo grata pietas, & obsequium cultusq. parentibus exhibitus: quod etiam studiose præscriptum est cum in veteri, tum nouo testamento. Scitum est illud Pittaci philosophi, Qualia stipendia parentib. intuleris, eadem à filiis expectato. Quo spectat illud Christi latius se proferens, Qua mensura metimini, eadem metientur vobis alij. Ex huius enim rei errore ac negligentia plerumque euenit, vt parentes experiantur suos liberos contumaces atque immorigeros, minusque obsequentes, sic vt proles iam adultę progenitorum monita respuant atque aspernentur, idque merito ac iusta nonnunquam talionis vindicta, quod se parum commodos præbuerunt suis maioribus, atque in illos fuerunt contumeliosi.

Matth. 5. *Proles parentib. afficiantur.* *Prou. 28.* *Luc. 2.* *Exod. 20.* *Deut 5.* *Matt. 15.* *Ephes 5.* *Matth 7.* *Marc. 4.*

Qualem se quemq; præceptori exhibere conueniat.

CAP. VIII.

PRæceptoribus qui te instituunt ac mentẽ doctrinæ studiis expoliunt, non minorem quam parentibus honorem exhibeto. Sic Iuuenalis maiores laudat, illorumq; Manes fausta boniq ominis precatione prosequitur, quod singulari fauore & beneuolentia præceptores æque ac parentes essent complexi: *Præceptoris honor deferẽdus.*

——— *Dent*, inquit, *Satyr. 7.*

Dij maiorum umbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesq; crocos, & in vrna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco.

Sic Fabius commonefacit discipulos, vt pręceptores nõ minus quã ipsa studia ament, & parentes esse nõ quidem corporum, sed mentiũ credant. Paria enim sunt atq eiusdem propemodum naturæ, nasci & institui. Alterum siquidem corpus procreat, alterum mentem informat. Quod si progenitores humanitatis studiis imbuti, instituendis formandisque suis liberis operam impendunt, vel si iis adminiculis destituti, adhibito præceptore erudito ad consequendam sapientiam atq eruditionem sunt adiumento, nihil illis conferri potest ad decus & ornamentum virtutis vberius. Hac enim instituendæ vitæ ratione non solum exornatur mens præstantissimis virtutibus, integritate vitæ, morum probitate, cõtinentia, mansuetudine, placabilitate, modestia, humanitate, iustitia, temperantia, comitate; sed etiam vltro accedunt ac deferuntur propemodum inuitis ac repugnantibus opes, dignitates, honores, ad quę illis eruditio aditum patefacit. *Lib. 2. c. 10.* *Institutio mentem exornat.*

Quibus potissime in humana societate honor exhibendus & reuerentia. CAP. IX.

CVm cuique pro sua dignitate atq. ordine honor deferri debeat, vt etiam Paulus præcipit, tum

Rom. 13. præcipue senectuti, prouectæque ac canescenti ætati, quo omnes properant, hoc officium præstari par est. Sic ex Dei instituto Moyses: Coram cano capite assurge, & honora personam senis. Obseruari hoc etiam Lycurgus Lacedæmonioru͂ legislator statuit, qui maximum honorem nō diuitum & potentum, sed pro gradu ætatis senum esse voluit. Nec sane vsquam terrarum senectus honoratior. In hunc ordinem referendus Magistratus ac Cōsularis Prætoriaque dignitas, cuius prudentia atq; auctoritate Reipubl. incolumitas subsistit, omniaque perficiuntur tranquilla ac pacata. His accedunt quotquot sunt spectatæ probitatis, ac maturæ ætatis viri, vel proceres ex illustri familia oriundi, aut etiam literarum studiis exculti ac doctrinæ ornamentis perpoliti.

Leuit. 19.

Senes honorandi.

Quib⁹ honor deferendus.

Rom. 13.

Magistratus honorandus.

Ministri Ecclesiæ honorādi.

Illis vero qui Ecclesiæ ministerio ac sacris functionibus insistunt, formandisq mentibus, ac corrigendis deprauatis hominum moribus singularem operam impendunt, primas potioresque partes in hoc negotio atque officij huius obseruatione defero. Sic Paulus presbyteros, hoc est, qui grauitate morum, senili prudentia, vitæ integritate prælucent gregi, ac salubri doctrina, puroque ac syncero Euangelici sermonis pabulo famelicam turbam pascunt, duplici honore dignos pronunt at, omniaq vberius ac cumulatius in illos conferenda, non solum pro ætatis ratione reuerentiam, sed ea subsidia etiam quibus frugaliter ali possint, ac rem domesticam necessaria supellectile habere instructam.

1. Tim. 5.

Rom. 12. 13

Philip. 2.

Quid præstet homini institutio, & qualis ea esse debeat.

CAP. X.

Institutio quid homini præstet.

MAgni refert qua quis ratione instituatur, quocirca cum primum ætas disciplinaru͂ est capax, atque ad studia literarum apposita, mature liberali-

bus

bus atq. ingenuis artibus imbuatur. Iis enim potissimum natura hominis ad probitatem fingitur, atque humanitatis cultu perpolitur. Auspicatissimum autem institutionis initium ab informandis moribus sumitur Quamobrem adolescens studiis destinatus, primum mores componat, deinde eloquentiam ac dicendi peritiam addiscat, quæ male (vt Plinius ait) absq moribus concipitur. Potior est enim ratio honeste viuendi, quã polite ac diserte loquendi: Ipsaq. vitæ integritas, quam eloquendi peritia, optabilior: quanquã hæc coniuncta atq. indiscreta esse conueniat, deniq alterum alteri adminiculari. Pari modo de verborum rerumq delectu ac iudicio ratiocinandum tametsi enim rerum, quam verborũ cognitio optatior, res tamen dilucidis aptisq verbis explicandæ. Quin ipsa vitæ præcepta quæ animo cultum adferunt, mentemq informant pietati, licet per se honesta sint ac salutaria, plus tamen (vt Lactantio & Fabio visum est) ponderis ac momenti obtinent ad persuasionem, quoties pulcritudinem rerum, claritas orationis illuminat. Efficacius enim in animos hominum influunt quæ vi sua instructa sunt, & dicendi artificio illustrata. Et quanquam non minus anxie verbis inhęrendum (vt scioli quidam factitant rerum cognitione destituti) præstat tamen eloquentiam dicendiq. ornatum prudentiæ coniungere: ne verba obsoleta, barbara, inepta, exotica in loquendi vsum irrepant, quibus obscuratur potius, quam nitescit quamlibet sententiosa oratio. Quod si verbis comtis ac nitidis sapientia desit, nec vlla subest sententiarum grauitas, laudari potius meretur indiserta prudentia, quam futilis ac stulta loquacitas. Est autem, Cicerone teste, eloquentiæ, vt cęterarum rerum fundamentum, sapientia. Scite illud Horatius, quod in omni professione cuique imitandum,

Aut prodesse volunt, aut delectare poetæ,

In Epist.

Paranda rerum & verborum notitia.

Lib. 1. c. I.

Lib. 1. c. 3.

Vitanda barbaries.

Lib. 2. de Orat.

In Arte Poetica.

Aut simul & iucunda & idonea dicere vitæ.
Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; monendo.

Sacra vero Scriptura sancti Spiritus afflatu prodita nullis humanis præsidiis indiget. Ea siquidem nō eloquentia, non verborum ornatu mētes afficit, sed arcana quadam ac diuina vi animos hominū allicit ac transformat. Quod ipsum cum testatum esse vellet Corinthiis Paulus Apostolus. Cum, inquit, primū vos adirem, atq oracula Dei vobis patefacerem, nullo orationis apparatu, aut sapientiæ eminentia vsus sum, nec sermo ac prædicatio mea fuit in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis sed diuina potentique demonstratione, vt fides vestra non consistat in sapientia hominum, sed Dei potentia. Quibus verbis non reiicit verborū ac sententiarū grauitatem, qua affatim instructus erat, nec sibi adimit persuadendi vim & efficaciā, qua adhibitis firmis rationibus, atq; appositis verbis hominū animos ad veritatis cognitionem pertraxit: sed commonstrare voluit professores Euangelicos non eloquentiæ viribus fidere, aut verborū lenociniis conciliare sibi animos hominum, sed spiritu & virtute Dei Itaque loquitur Paulus sapientiam inter perfectos, sapientiam quidem non seculi huius, neque principum seculi huius, hoc est, Oratorum qui abolentur, & quorum euanescūt orationum fumi, sed loquitur sapientiam Dei in mysterio reconditam, quæ efficacius afficit mentes hominum, atque acriores infigit aculeos, quam vlla humana doctrina accuratissimis verbis culta atque expolita. Viuus est enim sermo Dei & efficax, vt is ait, & penetrantior quouis gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus, compagumque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionis cordis. Sic Deus apud Hieremiam, Nunquid non sunt verba mea quasi ignis, & quasi malleus,

1. Cor. 2.

Pauli mēs explicatur.

Sacra Scriptura non ieiuna.

Hebr. 4.

Sermo Dei ignitus.

Cap. 23,

malleus conterens petras. Agnouit id ipsum Dauid qui vim & flammas verbi Dei in animo est expertus: *Psal* 118. Ignitum eloquium tuum vehementer & Solomon, *Prou.* 30. Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperantibus in se. Quocirca non censeri debet ignorantibus otiosa & insipida doctrina Christiana, quæ tam cœlesti ac salutari virtute mentes hominum imbuit. Non autem fuisse disciplinarum rudes sacros vates, sed rerum ac verborum cognitione exacte instructos, vel illud argumento est, quod passim in Bibliis extent tot insignes parabolæ, tropi, metaphoræ, collationes, locutiones figuratæ, similitudines ex animantibus atque herbis, totaq natura rerum quæ latissime patet, desumtæ, quibus prophetarum conciones nitescunt atq. illustrantur sic, vt nihil tale obuium sit in humanis disciplinis, nec vsquam se offerat tanta verborum ac sententiarum maiestas, quæ mentes humanas possit afficere, atq ad amplectendum tam salutaria dogmata incitare.

Prophetæ rerum cognitione imbuti.

Prophetæ eloquentes

Vnde morum integritas, atq, optima vitæ præcepta petenda.

CAP. IX.

MOrum integritatem ac salutarem instituendæ vitæ rationem ex decretis Christi, cui sumus initiati, ac nomen dedimus, fidissime percipies, cuius doctrina eo efficacius mentem hominis afficit atq. transformat, quod diuini spiritus afflatu prodita nihil mundanæ fęcis admixtum habeat, nihil anilis superstitionis, quæ est vmbra quædam & fucatæ religionis species, redoleat, & quod omnium maxime est salutare, ab idololatria, hoc est, adulterino & perniciosso cultu qui alteri quam Deo attribuitur, remotissima. Quocirca cuicumque vitæ generi ac viuendi instituto te addicas, quodcumque studiorum genus arripias in quo meditaris consenescere; in Dei verbo eiusque placitis te exerceas atque ab ineunte ætate salutarem eius doctrinam amplectere. Animus

A Christo institutionis initia sumenda.

Ætas tenera optimis assuescat.

enim humanus ab ipsa infantia verbo Dei imbutus. eiusque præsidio velut sepimento vallatus, aduersus omnes cupiditates ac vitiorum monstra alacriter infractisque viribus subsistit ac se tuetur. Hinc salubriter Hieremias, Bonum est homini, si assumserit iugum Domini ab adolescētia sua Adolescens enim, Salomone teste, quam viam est ingressus, eam in ætate senili non deseret. Cui illud Cypriani affine. Nec repente nec perniciter excutitur, quod diu vsurpatum senio vetustatis inoleuit. Quibus enim à prima infantia quisque insueuit, ea ingrauescentibus annis non facile excutere poterit. Hinc ex inueterata consuetudine tot passim senes temulenti, salaces, libidinosi, ita vt iuxta Iobi sententiam. Ossa illorum impleantur vitiis adolescentiæ suæ, hoc est, Præter decorum atque ætatis rationem lasciuiant ac libidinentur, sic vt ab inolitis vitiis nequeant desuescere aut extricari Sunt quidem nonnulli, qui vbi adolescentia deferbuit, atque ardor iuuenilis restinctus est, à vitiis quibus ea ætas obnoxia esse solet, resiliant, atq: ad frugem moresq. inculpatos se conferant. Sic Cicero in oratione pro Cælio, Multi & nostra & patrum memoria summi ac clarissimi viri fuerunt, ac quorum quum adolescentiæ deferbuissent cupiditates, eximiæ virtutes, confirmata iam ætate, extiterunt. Verum vt id nonnullis euenisse constat, qui vel anteactæ vitæ tædio, vel afflatu diuino, aut denique exhortatione ac monitis amicorum ad saniorem mentem reuocati sunt: multi tamen opinione celerius sublati, emendatioris vitæ proposito sunt frustrati, sic vt illis damnosa fuerit procrastinatio, ipsaque occasio resipiscentiæ elapsa sit, priusquam detestatis vitiis salutare vitæ institutum potuerunt amplecti. Quamobrem præstat, remota omni cunctatione, excolendæ vitæ laborem impendere, atque à teneris, optimis assuescere potius, quā in lon-

Threnor 3. *Prouer. 22* *Cypriani sententia.* *Iob 20.* *Iob sententia explicata.* *Mature à vitiis resipiscendum.*

in longum differre melioris vitæ occasionẽ. Inculcat idipsum pluribus locis Paulus Apostolus, atq. in huius æui decursu prouide & circumspecte ambulandũ consulit, non vt insipientes, sed prudentes redimẽtes tempus, quoniam dies mali sunt. Quibus verbis cõmonefacit singulos, ne in hoc vitæ stadio sinãt elabi opportunitatẽ consequendæ salutis, sed singulis momentis oblatam arripiant eamq. redimant omniũ rerũ dispendio, ne oscitantes atq incautos prẹter expectationẽ opprimi cõtingat. Christus quoq passim socordes ac somniculosos ad excubias acvigilãtiã excitat, illosq. multis exẽplis hortatur, vt saluti suæ inuigilent, velut strenui atq exercitati milites, qui in statiuo præsidio collocati, semper in procinctu stant, nec vnquã remittunt custodiã aut excubandi industriam, ne quis inopinato in castra irrumpat. Vtitur hac Metaphora Abacuc, Super custodiam vel speculam meam stabo, & figam gradum super munitionẽ, & contemplabor quid dicat mihi. Assumit sibi personam excubitoris, qui tacite obseruat hostiũ insultũ atq insidias, tota mẽte & cogitatione in Deum defixus, cuius fiducia se hosti opponit illiq. aditũ præcludit. Adducit autẽ Seruator appositissimas similitudines quibus quemque nostrum officii sui commonefacit, à castrensi vigilia & excubiis, à fure atque oppressore nocturno, à parientis repentino subitoque dolore, à Sponso qui progreditur ad exornandas nuptias, ab Heri ac Patrisfamilias latenti tacitoq. aduentu, ab ingruente calamitate & bello, ab imminẽte fame ac vastitate, à ficu protuberante ac proferente grossos suos, à mortis & iudicii die, tum plerisque aliis quibus nobis aures vellicat, atque ad obseruandam salutem nostram attentos reddit. Exhibitum est adolescentibus in ipso statim ætatis progressu salutare instituendæ vitæ exemplum à Christo, qui proficiebat ætate & sapientia coram Deo & homi-

Ephes. 5. Coloss. 4.

Pauli locus explicatur.

Galat. 6. Matth 13. Lucæ 12.

Christus ad excubias excitat.

Cap. 2. Abacuc locus explicatur.

Simile à castrensi vigilia.

Lucæ 12. Matt. 24. 1. Thess. 5. 2. Petri. 3. Lucæ 12. Matt 25. Marci. 13.

Luc. 2. *Adolescẽtia Christi laudata.*

nibus, apud quos illum gratiosum ac fauorabilem reddidit modestia, ac morum integritas, quem in primis imitari par est, illiusq. exemplo ciuibus ac popularibus studium operamque suam approbare. Quod autem natus annos duodecim apud viros cordatos indolis suæ speciem exhibuit Iesus, multaque opportune atque apposite sit loquutus, interrogatus placide ac modeste responderit citra iactantiæ aut fastus vllam speciem, quæ vitia precocis ac confidentis ingenii puberibus inesse solent. Magnam huic rei rationem subesse interpretor, vt scilicet iuuenilis ætas, sumto à Iesu exemplo, primo quoq; tempore indolis suę aliquod argumentum proferat, ac vel parentibus vel ciuibus nonnullam virtutis incoata spem præbeat.

Christus scopus & vitæ exẽplar.

Quum autem opus sit ductore aliquo, qui velut indice viam commonstret, qua progredi possit, atq. optima vitæ exempla consectari, obiter commonstrabo, quas artes amplecti conueniat, quibus autoribus te addicere, quo solidam eruditionem asse quaris, atque ad summa, vel illis proxima proueh possis.

Qui autores ad expoliendam linguam mentemq; exornand vsui, & quæ artes potißimum amplectendæ.

CAP. XII.

Optimi quiq; imitandi. *Simile ab insitione arborum.*

AVtorum eum delectum habeto, vt probatissimos tibi legendos atque imitandos proponas. Insipientis est enim in imitatione atque æmulandi studio non optima quæque sectari. Edocuit nos id in natura rerum ipsa satio in qua lectissimum triticum mãdari terræ ac sulcis committi solet: ipsaque solerter excogitata insitio vel inserendi industria, in qua sur culos maxime generosos ac feraces in alienam arborem inserimus, quod etiam obseruare solet in exprimenda pictura, Musica, poesi, arteque Oratoria in quibus æmulator curiosus exactissima quæque

atque

atque ad vnguem facta imitari nititur. Hoc ipsum Paulus Apostolus obseruari vult in iis quæ ad pietatem ac dona spiritus spectant, vt ad ea adspirent atque enitantur quę inter hęc sunt potiora ac præcipua. Quisquis enim tali ratione vel studium vel vitę cursum instituit, nunquam illum insumtæ operæ vel impensi laboris pœnituerit, quod iis fere vsu venire solet qui superstitiosum vitæ genus amplexi sunt, aut quibus sermo incomtus, nec doctis vsitata loquutio magno tędio dediscenda. Quo mihi merito laudanda videtur studiorum alumna & nutrix Italia, doctaque Græcia, quarum institutum Gallia ac Belgica imitari non desinit, quod ætati teneræ optima quæque proponat Hac enim ratione efficitur vt adolescentes puritate verborum, ac sermonis elegantia imbuti, rerum cognitionem mature consequantur.

1. Cor. 12. Pauli exemplo ad summa enitendum.

Italia & Græcia laus.

De ethnicis scriptoribus censura.
CAP. XXIII.

QVanquam non desint parũ æqui rerum æstimatores, qui autores profanos (vt minus apposite nominant) exagitent atque explodant, nec vlla ab iis peti velint exempla vel expoliendæ linguæ, vel vitæ instituendæ, non tamen illos despiciendos iudico, sunt enim Poetæ, Oratores, comici, Tragici, Historici studiosę iuuentuti ad rerum verborumq; notitiam, ad artes liberales atque, ingenuas, ad solidas disciplinas adiumento, atque ad eas expeditum facilemque aditum patefaciunt.

Quæ linguam expoliunt, amplectẽda.

Merito autem magnaque ratione hæc studia, Humanitatis ac politioris literaturæ elogio insignita sunt quod teneram ac pubescentem ætatem comitate ac mansuetudine, moribusq. placidis imbuant. Ex iis etiam prouectiores maturæq. ætatis viri concipiunt honesta oblectamenta, vitæq. tædia, quæ fere negotiosos inuoluũt, discutiũt. Quę res effecit,

Politiores literæ quid præstent.

In Epist. ad Nepot. vt præter alios scriptores orthodoxos, Diuus Basilius cognomento Magnus, nepotes suos ad Oratorum ac Poetarum lectionem sedulo inuitarit.

Poetæ officium, & quid studiosæ iuuentuti atq; etiam adultis conferat. CAP. XIIII.

Poetæ institutum QVam sit exactus linguæ & morũ institutor Poeta Oratori finitimus (quo nomine designatur artium liberalium vitæque instituendæ præceptor) *Li.2.epist. ad Augustum.* Horatius eleganti carmine commonstrat;

Os tenerum pueri balbumq; poeta figurat,
Torquet ab obscœnis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis, & inuidiæ corrector, & iræ,
Recte facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur & ægrum.

Poeta exactus morum institutor.

Tum alia quædam præcepta salutaria inculcat, tenellę ætati non seuere, non minaciter, non imperiose, ne ab instituto resiliant sed blande placide, suauiter, eaq moderatione atq. artificio tractat, quo statularii ac domitores generosos equos palpo & popismate assuefaciũt subsilire, atq. artifici pedũ agilitate

Virg Georg.3. *Insultare solo, ac gressum glomerare superbum*

Nec solum ista studiorũ oblectamenta adolescentibus spiritus animiq. vigorem excitant, sed etiã pro uectioribus vsui sunt, siquãdo ab asperitate forẽsi, ac grauioribus seriisq rebus respirare liceat. Antiquissimum autem fuisse poetarũ genus, ac priscis seculis laudatum præter Theophrastum Cicero & Fabius testãtur: Nã illos cõstat incultos ac vagos, agrestesq. homines ferarũ ritu palãtes in ciuilẽ vitę societatẽ cõtraxisse: quod venusto carmine expressit Horati[9],

Poesis artium antiquissima. *Lib.10 c.1* *In art. Poe* *Poetæ elogium.*

Syluestres homines sacer interpresq; Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tygres, rabidosq; leones
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda

Ducere

Ducere quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam
Publica priuatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Hic honor & nomen diuinis vatibus, atq;
Carminibus venit.

De Historiarum Vsu & vtilitate
CAP. XV.

QVum historia, hoc est, rerum gestarum fida narratio nõ minus habeat vtilitatis, quam oblectamenti, ac præter amœnitatem lectionis, vberrimum prudentiæ fructum adferat: par est vt in hac se quisque studiose exerceat Quem autem vsum fructumque habeat historia, Titus Liuius sic obiter indicat: Hoc illud est præcipue in cognitione rerum salutare ac frugiferũ. Omnis te exempli documenta tanquã in illustri posita monumẽto intueri, inde tibi tuæq. Reip. quid imitere capias, inde fœdũ incœptu, fœdũ exitu quod vites Sic cum quidã à Zenone sciscitaretur, qua quis ratione felix effici possit. si, inquit, in superiorem ætatem intendat oculos, hoc est, si maiorum res gestas, si veterũ monumenta intueatur. Est enim historia, Cicerone teste, lux veritatis, temporum custos, vita & stabilimentum memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, in qua omnia describuntur ornate & copiose, summaque vt par est, fide ac veraci rerum gestarum narratione. Aperiunt autem sacra Biblia amplissimum historiarum campum, ac fusissimas rerum gestarum narrationes exhibent, in quibus salutaria documenta atque ad vitam instituendam idonea exempla desumi possunt, quorũ pleraque stupenda Dei iudicia oculis mentique obiiciunt, & quemque nostrum commonefaciunt, quam sit detestabilis Deo idololatria ac diuini verbi contemtus, nullaque affici erga ipsum reuerentia, atq. aliunde conquirere salutis præsidia.

Vsus historiæ

Ex Liuio historia commendatio.

De Oratore.

Ciceronis de historia iudicium.

Biblia salutares historias exhibent.

De comœdia. CAP. XVI.

Comœdiæ vsus.

HIstoriæ affinis est Comœdia humanæ vitę speculum, in quo quisq. mores affectusq. suos atq; expressam quotidianæ vitæ imaginem sub alterius persona perspicit ac contemplatur, suaque vitia aut virtutes obseruat, iucundo genere, vt Cicero ait, eleganti, vrbano, ingenioso, faceto, quo exercitii genere omnes fere nationes in suo quæque idiomate vtuntur, magna nonunquam licentia ac dicendi libertate, sic vt iuxta Horatium, libertas in vitium excidat, quod in sectandis vitiis plerumque sint acerbiores: neque enim populares tantum atque infimæ sortis homines notant, sed in frequentissimo ciuitatis theatro optimates ac viros primarios exagitant, rhythmisque asperioribus perstringunt. Qui si citra vllam contumeliam atque infamiæ labem, minusq. seditiosis versibus tale quiddam moliantur, atque in illos tantum qui id sunt promeriti, linguas exacuāt; tolerari posse videbitur, quo morbidi illi contacto hulcere resipiscant, suique officii rationem habere meminerint. Belgæ hanc Comicam licentiam *Batamentem* vocant, vt Rhythmicos concentus & modulationes quibus fabulam suam peragunt, *Rym oft Dichten.*

Comicorū licentia.

Comœdiæ moderatio adhibēda.

Quædam didicisse oportuit.

Hæc autem oblectamenta atque ingeniorum amœnitates tempestiue primisque annis didicisse oportet, prouectioribus non addiscere, nam floridæ ætati congruunt ista studia, quibus tamen maturior ætas, vbi superioribus annis ea degustarit, aliquando se oblectare ac reficere poterit.

Nulla ætas ad discendum sera.

Salutaria vero quæq. ad virtutem ac probitatem profutura sunt, non pudeat adulta, imo ne deuexa quidem atq inclinata ætate discere: ad ea enim consequenda nullum tempus vel serum, vel intempestiuum est vt nec resiliendi à vitiis,

DE

De eloquendi dicendiq́; peritia, quæ nulli non, cuiuscunq́; sit idiomatis, vsui est & necessaria.

CAP. XVII.

RHetorica siue ars Oratoria, cuius munus est apte, distincte, ornateq; dicere, ac lectissimis verbis, grauibusq; sentẽtiis auditorũ animos allicere atq; inflãmare, illis præcipue vtilis & necessaria est, qui cõcionandi munus obeunt, qui Remp. administrãt ac Magistratus fungũtur officio, aut in consulari dignitate vel Prætorio ordine constituti sunt, qui in militari discordia ac castrensi fremitu, tumultuq; populari ac seditione ciuili versantur, quorũ interest atq; autoritas exposcit, inconditæ multitudinis animos furore accensos, regere consiliis ac maiestate verborum mitigare. Neq; enim semper minis, terrore, vi, sæuitia, ferro suppliciis coercendi subditi (nisi res cruẽta remedia exposcat sedandæ seditionis) sed placidis verbis, oratione medicata, vultuq; ad grauitatẽ ac constantiã composito, ab improbis conatibus ad officiũ reuocãdi. Eadem prudentia ac dexteritate vti decet patrem familias erga domesticos, & præceptores erga tumultuosi ingenii discipulos.

Eloquẽtia quib. vsui.

Eloquẽtia seditiones sopiuntur.

Ad quas disciplinas nobis aditum patefaciant humanitatis studia.

CAP. XVIII.

COnferunt autem humanitatis studia seu liberales disciplinæ non solum ad expoliendam linguam verborum lenociniis atque orationis illecebris, sed ad artes vitæ vtiles & necessarias, Physicam, Medicinam, Iurisprudentiam, & in qua præcipue conquiescit & solatia concipit humanus animus, Philosophiam non equidem humanam, sed cœlestem, qua Christo duce Dei cognitionem, amorem, fiduciam concipimus. Omnes enim artes in quibus se exercet humana industria, huc referri debent, atque in hunc scopum dirigi. Non sunt hanc con-

Literæ politiores, studia exornant.

Christi philosophia.

sequuti mundanæ sapientiæ professores, qui a veritate deuii, falsa pro veris, inania pro solidis, fucata pro synceris, dubia pro certis, pro salutaribus noxia hominum mentibus ingerunt: quod afflatu diuino sint destituti.

Tres disciplinæ potissime vtiles.

Cum autem inter cæteras, tres potissime sint diciplinæ quæ non solum professoribus decus & emolumentum adferunt (tametsi id non magnopere spectari debet) sed etiam popularib. vsui sunt atque ad vitam commode transigendam adiumento: quam amplecti velis & cui natura sis appositus, mature deliberandum. Theologia, hoc est, diuinarum rerum scientia afflatu Spiritus sancti prodita, mentem informat pietati, & qua ratione Deus coli debeat, ac quisq; salutem consequi, demonstrat, quæ (modo pure tradatur) tanto post se interuallo reliquas artes relinquit, quanto sunt diuina humanis, solida caducis potiora Huius scientiæ ea pars omnibus ad salutem consequendam est necessaria quæ mentem fide imbuit operibus caritatis exornata, vt alias fusius sumus testati. Per hanc enim, Christo duce, accessum aditumq; habemus in vno Spiritu ad Patrem Medicina præscripta frugalitate ac victus temperantia, rerumque salubrium vsu valetudini prospicit ac morbis medetur Hæc, Plutarcho teste, sic est de numero artium liberalium, vt politiæ splendore, iucunditate nulla sit inferior. Mercedem autem vberrimam confert sui studiosis, nempe præter rei familiaris amplificationem, corporis salubritatem, omnium rerum possessione præstantiorem.

Theologiæ vsus.

Quæ pars Theologia omnibus vtilis.

Medicinæ vsus.

De tuen. valetud.

Amœna herbarum contemplatio.

Quid autem cum oblectamenti, tum vtilitatis adferat herbarum contemplatio, earumq; virium cognitio, quid ex dissectione corporis humani membrorum, omniumq; partium obseruatio, non facile cuiquam persuaderi potest, nisi vsu & exercitatione id

ne id ſit expertus. Iuris ciuilis prudẽtia ſummo ſemper in honore extitit, cuius munus eſt regere conſiliis vrbes, fundare legibus, emendare iudiciis, *Iuriſprudentia vtilitas.*

Conſulere in medium, ac rebus ſuccurrere feſſis,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Quem ordinem ſiquis contemnendum putat, is, vt ait Cicero, reuellit non ſolum vincula iudiciorum ſed etiam vtilitatis vitæq communis, Huius præſidio fulciri Rempub. conſpicimus, omniaq. inter ciues & populares tranquilla præſtari & pacata, idque ſacratiſſimarum legum auctoritate, qua princeps ac magiſtratus iuſtitiam exercet, acceptaq à Deo poteſtate (vt Paulus teſtatur) maleficos ac facinoroſos ſupplicio afficit, bonos tuetur. Quocirca vult Deus ſingularem honorem & obedientiam præſtari Regib, & qui Remp. adminiſtrant, modo æqua præcipiant, nec à verbo Dei aliena. *Pro Cælio.* *Iuriſprudentia Ciceroni laudata.* *Ius ciuile Chriſto & Paulo probatum. Rom 13.*

Certo fixoq; diſciplinæ generi inhærendum.

CAP. XIX.

CVM nonnullis ita allubeſcant amœniora ſtudia, vt in iis conſeneſcant atque immoriantur, nec ad ſolidas diſciplinas ſe conferant, conſultum arbitror, vt qui frugem eruditionis percipere exoptat, nec oleum operamque perdidiſſe, id diſciplinæ genus adſciſcat ad quod natura maxime ſit idoneus ne inuita Minerua hoc eſt, repugnante natura, ac ſiniſtro Genio aliquid aggreſſus videatur: deinde eius artis ſtudio cui ſe addixit, ſedulo incumbat, totoque impetu, ac ſumma contentione ad metam properet, quo decurſo ſtudiorum ſpatio plenam perfectamque eruditionem (modo id obtineri queat) *Certo diſciplinæ generi inhærẽdum.* *Inuita Minerua nihil.*

Indefesse studiu insistendum. assequatur. Cætera vero studiorum oblectamenta per interualla ac succisiuis horis, velut à labore respirans degustet, ea tamen lege vt ad solitum munus pensumque diurnum se conferat, atque animus ad intermissa studia reuocetur.

Quæ studia & occupationes operosæ ac minus frugiferæ, quæ noxiæ & perniciosæ.

CAP. XX.

Infrugifera studia reijcienda. CAuendum autem, quod in nonnullis disciplinis quidam factitant, ne magnum studium multamque operam in res obscuras ac difficiles easque non necessarias conferas, sed in rebus honestis ac cognitione dignis multum operæ curæque te ponere iure laudauerim. Occupantur enim nonnulli quibusdam studiis, omnemque suam industriam in iis collocant quæ multum habent tædii, multumque anxietatis ac molestiæ, minimum vero laboris impensi fructum. *Astrologia quatenus exercēda.* Vt sunt curiosæ nimis obseruationes & astrorum iudicia ex Chaldaica vanitate petita, quibus freti professores temerarii indubitanter pronuntiant, quid cuique euenturum sit, quo fato natus, quis illi futurus rerum euentus, quem quisq. habiturus successum, nunq̃ adhibita in consiliū Dei prouidentia, cuius arbitrio mundū hunc vniuersum cōstat administrari, quorū temeritatem ac fortuitas prædictiones exagitat Esaias, atq. illos irridet qui ab iis responsa petunt, atq. ab huiusmodi impostoribus oracula sciscitantur. *Cap.47. 44.* Sic.n. illis insultat: Stent & saluēt te aruspices cœli qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, vt ex iis annuntiarent ventura tibi. *Cap.10. Astrologiæ vanitas improbata prophetis.* Similiter Hieremias. Iuxta vias gentium nolite discere, & à signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes: quoniam leges populorum vanæ sunt, hoc est, apodixes seu demonstrationes corū fallaces sunt

& fu-

& futiles Quibus verbis sacri vates non prorsus damnant aut explodunt Astrologiã quę suum habet vsum & vtilitatẽ, sed huiusmodi professoribus insultant, qui diuinationum fucis atq. imposturis imperitæ plebi imponunt, ac credulæ turbæ fumos offundunt, inani rerum expectatione. His affines sunt vanitates Chiromanticæ quæ inspectis manuum lineamentis mira nugantur: fumi atq imposturæ Alcumisticæ, quibus nugatores persuadent se vertere rerum species atque argentum & ænea quæque in aurum demũtare, quibus accedunt artes deteriores Necromantia, qua mortuorum corpora è sepulcris exciri solent, atque ab iis responsa peti, vt Phytonissam factitasse legimus, quæ vt Sauli gratificaretur, Samuelem ementita fictaque specie spectandum exhibuit.

Astrologia nõ prorsus explodẽda

Artes quæ damnosæ.

I. Reg. 28.

Huic affines sunt Hydromantia & Pyromãtia, quę per aquam & ignem perficitur: multæq. aliæ præstigiæ Dæmonum, atq. incantationes magicæ. Ariolatio, Aruspicina, Augurium, Auspicium, hoc est, Diuinationes & quæ ex inspectione extorum auiumque cantu ac garritu sumuntur præsagia.

Inter hæc maleficia ac venificas artes refero, quibus etiam in Belgica nonnullæ Stryges ac Sagæ vicinorum armentis atq. ouillo pecori detrimenta damnaq. inferunt, atque illis Dæmonum ministerio lac ac butyrum depeculantur, messesq & vineta depopulantur, ac conterunt Quin & maribus virile robur eripiunt, ac velut emasculatos ad congressum Genialem reddunt impotentes atq. inualidos: quod mihi aliquando questi sunt viri robusti ac lacertosi, qui se deplorabãt in eunuchos ac spadones degenerasse magno suo pudore, vxorumq. damno, quibus ego medelam atq. amuleta adferre studui, admotis herbis quæ ad tales præstigias, Dei munere efficaces sunt & præsentaneæ.

Incantatio damnosa.

Huiusmodi autem fascinationibus fatigare ingenium, non solum superuacaneum & inutile, sed etiã exitiale & damnosum; nam legibus diuinis & humanis morte plectuntur, atq. ad palum alligati ignitis facibus exuruntur qui maleficas vllas artes Cacodęmonum opera exercent Qua autem ratione incantamenta abigenda, expugnandaque sint, in calce libri indicabimus, vbi de Maiestate nominis IESV tractabitur, ne hic ordo atq. orationis series interrumpatur.

Deut. 18.

Non minus animo mentiq; prospiciendum, quam corpori.

CAP. XXI.

Cultus animo & corpori impendẽdus.

CVM autem homo ex corpore & anima constet & conflatus sit, omni prouidentia vtriusq partis incolumitati inuigilandum. Anima potissima hominis pars est, Corpus animæ domicilium. Illius imperio, huius seruitio ac ministerio magis vtimur. Vtriusque igitur nõ segniter habenda ratio Si enim damus operam, ne ædes nostræ palustres sint & vliginosæ ne tectum & culmina pluuiæ ventisque exposita rimis fatiscant; ne denique vestes ac tegumenta situ obducta minusque ventilata tineis blattisque scateant: quanto magis corpori prospicere par est? cuius vitia animum quoque per consensum ac lege consortii afficiunt, atque vltro citroq. commeant. Nam

Simile à rebus domesticis.

Horat.

——— Corpus onustum
Externis vitiis, animum quoq; prægrauat vna,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Cui illud Sapientis affine, Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam ac sensum deprimit multa cogitantem.

Corpori itaque aliquid tribuendum, cuius fultu-

ris

ris (vt Plinius ait) animus ipse sustentatur. Obseruauit id Paulus, qui Timotheo interdicta aqua, moderatum vini vsum præscripsit, quo fulciret stomachū, atque in Euangelii propagatione esset alacrior. Corpus enim inculpate constitutum, animo commodius subseruit, nec menti in altissimarum rerum contemplatione officit aut est oneri. *1. Timo. 5.*

In primis autem menti prospicere, illique cultum adferre conuenit, quod nulla re efficitur melius quam firma ac stabili in Deum fiducia, quæ in certissimam immortalitatis spem hominem erigit, atque animo metum mortisque formidinem eximit. Vt autem cibus corpori alimentum: ita Dei verbum pabulum ac fomentum animo, quo vno conciturin mente pax & tranquillitas, qua nihil homini in huius vitæ cursu optabilius aut expetendum magis. Quanto autem diuexentur angore ac mentis inquietudine impii, quam sæuam experiantur animi carnificinam, facinorosi etiam externus habitus corporis indicat. Est enim nequitia vitrix sui sic, vt quam semel occupauit mentem, nunquam securam esse patiatur, sed continenter perturbationibus exagitet. Quod etiam Esaias eleganti similitudine ab æstu, marinisque fluctibus desumta expressit: Impii cor tanquam mare exæstuat, & redundant fluctus eius in lutum & conculcationem, hoc est, mens illorum qui sceleribus contaminati sunt & nequitiis polluti, tumultuosa est, turbulēta, inquieta. Cur vero vita suauis esse possit & iucunda, aut animus trāquillus & placidus qui corpus circumfert fœdissimis morbis inquinatum, & mentem obscœnis vndique vitiis obsitam & deformatam? Quamobrem cum magna malorum pars à vitiosis animi affectibus emergat, omnibus modis iis absistendum, ne quid incommodi corpus ab iis concipiat. Pari cura & studio istud à morbis vindicandum, ne à corpore in ani-

Animæ pabulum.

Impÿ inquieti.

Cap. 57.

Affectus vitiosi mēti officiūt.

Humores praui mẽtem obnubilant. mum aliquid labis aut contagionis transferri contingat. Cum enim humores praui ac vitiosi cerebro tetros fumos inferant, ad multa mala mentem impellunt atque incitant.

Qua ratione corpori subueniendum, vt inculpata ualetudine subsistat.

CAP. XXII.

Vtilis frugalitas. SAnitatem tuetur, ac morbos propulsat frugalitas ac victus temperantia, adhibita earum rerũ moderatione quæ ad stabiliendam valetudinem, viresq firmandas sunt necessariæ.

Appellantur autem istæ Galeno, causæ conseruatrices, quod habitum corporis conseruare sint idoneæ, modo iis commode atque opportune vtamur: *Artis Medi 85.* Recentiores, res non naturales vocant, non quod præter naturam existant, sed quoniam extra corpus *Res quæ valetudini conferunt.* constitutæ, nec nobis, vt humores, insitæ: vsu effectuq. naturam, eiusq. facultates incommodo aliquo afficiant, si sinistre parumq. apte adhibeantur. Huiusmodi sunt circumfusus nobis aer, cibus & potus, somnus & vigilia, repletio, inanitio, affectus motusq animi, quorum quodque corpus humanum ad sui conseruationem ac tutelam exigit. Quoniam autem potissima sanitatis pars in salubri diæta cõsistat, studiose obseruandum, quid in ea corpori vel prosit vel officiat.

Et quum non minus fœda sit, quam noxia ac perniciosa valetudini ingluuies tantum cibi & potionis sumendum, quantum naturæ necessitas exigit, vtq. vires corporis alantur, non opprimantur.

Moderatio victus studiosis vtilis. Est enim victus moderatio in omni studiorum, magnarumq. rerum occupatione, in perferẽdis elucubrandi laboribus, in obeundis muniis publicis vtilis cum primis & necessaria. Ea siquidem valetudinẽ firmam

firmam constituit, ea spiritus cum animales tum vitales, qui cerebro & cordi ascripti sunt, alacres reddit atque erectos ita, vt quæ quisque mente conceperit, expedite, nullaque molestia perficiat atque exequatur. Luxu autem atque intemperantia vitæ acciri morbos, impediri studia, honestas omnes cogitationes flaccescere, non progredi lucubrationes, labascere mentis alacritatem, vigorem animi extingui, hominesque ignauos effici, inertes, socordes, somniculosos, nec ad res vllas præclaras eniti, quotidiana exempla demonstrant. Quocirca qui studio literarum se addixit, atque eruditionem affectat, ita moderetur rebus suis, ne quid pro cupiditatis arbitrio fiat, sed appetitus rationi pareat, omniaque ad vsum vitæ ac naturæ necessitatem referat. Exigit id ipsum à suis professoribus Christus, eosque huiusmodi verbis ad temperantiam reuocat, Videte nequando grauentur corda vestra crapula & ebrietate, atque huius vitæ curis, subitusque vobis ingruat ille dies, tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem totius terræ. Qua cõcione infigit hominum animis sobrietatem, atque excutit rerum terrenarum amorem, in eoq; negotio illos persistere vult ad extremum vsque vitæ diem, nequid deterius illis obueniat. Scitum est illud Cornelij Celsi, Vbi ad cibum ventum est, nunquam vtilis nimia satietas, sæpe inutilis nimia abstinentia, neque ex satietate fames, nec ex fame satietas: & immodica ingurgitatio idonea. Quamobrem inconsulte faciunt qui post pridianas epulas ac symposia mensasque Geniales postridie immodica inedia se macerant ita, vt defectu animique deliquio nonnunquam corripiantur, atque odoriferis resipiendi sint. Alii à ieiunio atque antecedentis diei inedia affluentius quam par est, cibo potuque se onerant adeo, vt nisi relaxentur, disrumpi videantur.

Christ⁹ frugalitatem imperat. Lucæ 21.

Lib 1. Vitanda satietas.

Liberalius aliquando accumbendum. Liberalius aũt nonnunquam cœnare, ac cum æqualibus tempestiuis cõuiuiis se reficere nihil habet vitij, nullaq ratione improbari meretur, modo omnia moderate perficiãtur, atq intra mediocritatem, intra temperantiæ limites consistant. Huiusmodi em̃ laxamentis discutitur mœror & mœstitia, quę ex nimia intentione menti nebulam ac caliginem offundit, ipsosq studiosos extenuatis exhaustisq. spiritib. melancholicos efficit tetricos, taciturnos, morosos, atq ab omni sodalitate, ab omni consuetudine ciuili alienos: qui affectus à Philomusis, virisq. politicis ac literarum candidatis alienissimi esse debent.

Cibos ex Dei liberalitate ac munificentia, magna gratitudine ac gratiarum actione sumendos.

CAP. IIIXX.

In cibo Dei agnoscatur munificentia. QVoniam aũt ex Dei munificentia rebus creatis affatim ac cumulate fruimur, omniaq. à mundi exordio in vsum ac commoditatẽ hominũ consecrata sunt: in ipso statim mensæ accubitu antequã manum patinæ aut alimẽtis admoueri cõtingat, in vniuersitatis Opificẽ erigenda mens est, atq. alacri viuidaq. precatione impetrandũ, vt ea quæ sumturi sumus nobis per fidem salutaria efficiat, atq. ad alendum fouendũq corpus efficacia, neq. em̃ in eduliis atq. obsoniis nutriẽdi vis cõsistit ac vegetãdi potẽtia, sed in verbo Dei ꝙ tali virtute illa imbuit. Quocirca ad Deum omnia referenda sunt. Sic præter Paulum Prudentius commõstrat, à quo victus vitæq. subsidia peti aut sperari debeant, nẽpe à Deo patre, à quo per Christum oĩa consequimur. Sic em̃ preces eo dirigit,

A Deo cibus nutriendi vim obtinet. *1. Tim. 4. Rom. 14. 1. Cor. 9.*

Christe prius genitore potens,
Huc nitido precor intuitu
Flecte salutiferam faciem,
Fronte serenus & irradia,
Nominis vt sub honore tui
Has epulas liceat capere.
Te sine dulce nihil Domine,

Cathemer. l. 3. Prudentij hymn⁹, in mensæ accubitu.

Nec

Nec iuuat ore quid appetere,
Pocula ni prius atq; cibos
Christe tuus fauor imbuerit,
Omnia sanctificante fide.
Fercula nostra Deum sapiant,
Christus & influat in patinas,
Seria, ludicra, verba, iocos,
Denique quod sumus atq; agimus
Trina superna regat Pietas.

Instauratis cibo viribus ad gratiarum actionē Christi exemplo nos incitat, nam Seruator absoluta cœna non, nisi hymno dicto, à mensa se subduxit, quo agnoscamus ab opulenta largaq; Dei manu omnia proficisci, atq; eius munere nobis esse salutaria. Sic autem gratiarum actionem prosequitur: *Matt. 26. Marc. 14.*

Prudentij gratiarum actio.

Pastis visceribus, ciboq; sumto,
Quem lex corporis imbecilla poscit,
Laudem lingua Deo patri rependat,
Sic nos muneribus tuis refecti,
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & sacramus hymnos.

Sunt huius generis complures precandi formulæ apud probatissimos autores, atque etiam in Bibliis eiaculationes passim obuiæ: verum nulla ad impetrandum efficacior, quam quæ à Christo præscripta est. Huc enim referri debet, atque ab hoc fonte promanat quidquid vel petitur, vel mente concipitur. Constat illa quidem verborum paucitate, ac sex septemve concisa membris, sed quæ tam sit fœcunda refertaq mysteriis, vt omnia in se complectatur quę vel ad Dei gloriam, vel nostram necessitatem vsumque spectant, vel etiam proximi emolumentum. *Matth. 6. Lucæ 11.*

Quomodo hospitalitatis habenda ratio.

CAP. XXIIII.

QVod ad conuiuarū hospitumq. rationē attinet, aut illorū q symposia ac comessationes alterius *Hospites fouendi.*

sumtu captant & venantur, prudentem ac circumspectũ quemq. esse decet. Primũ hospitalitatẽ, quam præter cæteros Apostoli collaudant, ac Paulus in Episcopo exigit, cuiq. curæ esse par est, ac modestis ciuib⁹ ędiũ vestibula ac cœnaculorũ aditus patefactos. Est enim, Cicerone teste, cum primis decorũ, hominum illustriũ domos patêre illustrib. hospitibus. In quo humanitatis officio, vt vitetur ambitio atque ostentatio, apparatus, personarumq. respectus, Christus cõuocari voluit inopes atq. egestate oppressos, nulla spe redituri muneris aut impẽsi beneficii compensatione, nisi à patre cœlesti qui oĩa cum fœnore refundit. Verũ quũ sint impudentes quidam atq. attritæ frontis, qui deuorato pudore ac verecundia vltro se conuiuiis ingerunt, beneq. pasti nonnunquã insalutato hospite tacite se subducunt: conuiuarum discrimen delectumq. habendum censeo sic, vt modesti admittãtur ac frugales: gurgites vero, liguritores, helluones, pamphagi, mensarũq. asseclę, qui prę ter heri voluntatem impudenter irrumpunt, atq. vltro se ingerunt, occlusis forib. arcendi sunt, aut ciuilitate quadam ablegandi, vel si id obtineri nequeat, obiiciendæ iis in cœnaculo ascriptæ insigniores aliquot sentẽtiæ ac scite dicta, quæ illos officii sui commonefaciant, in quem vsum cum alia, tum istud in triclinio postibus affigi potest, illisq. spectandũ exhiberi, quo pudore suffusi meminerint decori.

Rom 12. *1.Tim 3.* *Tit. 1.* *2. Pet. 4.* *Hebr. 13.* *Inopũ habẽda ratio.* *Luc. 14.* *Hospitum habendus delectus.*

Carmen conuiuiale elegans.

Vis conuiua meæ accubare mensæ?
Hæc serua paradoxa: Neminem nec
Dentatis salibus, nec inuido ore
Suggilla, appositis cibis palatum
Apta. Quem nequeas probare, noli
Nec traducere, nec calumniari.
Æquales cyathos caue propines.
Frontis pone minas seuerior is:
Et profer Veneres, iocos, lepores:
Grates solue Deo Hospiti rependo

Quod

Quod non messuit in suo nouali.
Hæc fac, si cupias bis esse gratus.

Non autem negligendam hospitum consuetudinem, ac conseruanda humanitatis atq. amicitiæ iura, prouerbiũ indicat, Salẽ & mensam ne prætereas: *Prouerbiũ cõuiuiale.* Quum enim veteres vltro citroq. inter se conuiuia agitarent, huiusmodi symbolis fouebant alebantq. semel initam amicitiam, atque illam communi mensa constabilierunt. Quocirca antiquitus proditionis ac perfidiæ insimulari solent, qui Salem & Mensam essent prætergressi, hoc est, Amicitiæ tesseram confregissent, ac violassent fœdus intimamque vitæ necessitudinem, qua sale & pane inter se erant deuincti, atque eiusdem mensæ participes. Ad hoc symbolum spectat Dauidis illa querimonia, qua *Psal. 40.* Christi personam referens, amicum ac familiarem *Ioan 13.* proditionis ac perfidiæ insimulat, idque honesti specie ac simulato fictoque pietatis prætextu. Sic au- *Dauidis locus explicatus.* tem cum illo expostulat: Etenim homo pacis meæ in quo speraui, cui fidebam, & qui mecum edebat panes, hoc est, conuictor erat, mensæq eiusdem consors, extulit super me supplantationem. Tolerari, inquit, posset, ac minus indigne ferri, siquis hostis denũtiato per feciales bello, aperto Marte me esset aggressus: at illum mihi fraudes, dolos, insidias struere, atq. aduersum me ceruices erigere, calceque petere, qui cum mihi intercessit intima familiaritas, ac solitus sum arcana omnia communicare, intoleranda res est, & quæ perferri nequeat. Sic Christus huiusmodi facti indignatione commotus, Qui edebat, inquit, mecum panem, is sustulit aduersum me calcaneum suum: hoc est, hostis domesticus, quo nullus perniciosior, clancularijs ac clandestinis me consilijs opprimere meditatur; metaphora sumta ab amicis in speciem primaque fronte blandis, sed insidiosis, menteque venenata, qui latenter hominem

Prouerbiũ in insidiosos. feriunt, ac postico calcem impingunt sic, vt quis malum intulerit, obseruari nequeat. Belgæ prouerbiali figura auersa cuspide ferire dictitant, hoc est, non à fronte sed à tergo atque auersa corporis parte, *van vachten, ende meet de cromme pticke steken.* Huic affinis alia Dauidis expostulatio, qua quæritur ab illo sibi inferri damna, cuius summa familiaritate vsus est, atque arctissimo Amicitiæ fœdere coniunctus sit, vt omnium consiliorum fuerit particeps, & tanquam intimus ac primarius amicus secretorum conscius. Sic autem rei atrocitatem exagitat, Quo-
Psal. 54. niam si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Et si, qui me oderant, erexissent se contra me, abscondissem me forsitan ab eis. Sed tu homo vnanimis, dux meus, & notus meus, Qui simul dul-
Dauidis locus explicatus. ces mecum capiebas cibos, & in domo Dei versati sumus cum consensu, &c. Versus sunt pathetici, hoc est, pleni affectibus, quibus se grauiter magnaque indignatione ferre declarat, quod qui hactenus fidi amici speciem præbuit, infestissimum esse hostem experiatur, ac latenter taciteque perniciem moliri. Quo autem graphice depingat exprimatque hominem versipellem & subdolum qui specie quadam assimulatæ amicitiæ ac virtutis, vultu, oculis, sermone, blandiatur amico, quum intus in eius perniciem virus & venena foueat, hoc ad perfidiæ cri-
Simile ab oleo & butyro. men adiicit, Mitiora sunt butyro verba oris illius, quum in corde eius instruatur bellum: Molliores sunt sermones illius oleo, quum sint re ipsa gladij & iacula. Qua similitudine designat fucatos ac malitiosos amicos, qui aliud in pectore clausum habent, aliud in lingua promtum, quique altera manu panem ostentant, altera lapidem ferunt. Cuius proditionis specimen exhibuit Iudas Iscariotes, & post hunc plerique alij qui ab ipso edocti sunt, ac fraudulenta exempla sumserunt.

De

De rei familiaris ac domesticæ cura, eiusq; administratione.

CAP. XXV.

QVod ad Oeconomicā, h. e. rei familiaris administrationē attinet, quæ Cicerone teste, ministra est ac famula corporis in ea stabilienda ornandaque quemq. industriū esse decet ac prudentē sic, vt eius amplificatio ad vsum vitæ necessariū, ad commoditatem, ad ornatū referatur, non ad luxū ac delicias, non ad sumtuosas mensas atq. immodicos ferculorum apparatus, quæ opes quamlibet immensas exhauriunt atq attenuant. Quocirca in exornādo conuiuio mensaq instruenda præ ceteris obseruāda frugalitas ac victus moderatio, omniaq euitanda gulæ ac libidinis incitamēta, deniq bellaria delicatoria q̄ fere secundis mensis inferri solent cibo satiatis, quo denuo edēdi cupiditas incitetur. Hæc profusio vitæq. luxus præter id q̄ facultates iminuat, ac morbos pariat, etiam vbi vino incaluerunt, luxuriæ fomenta ministrat, ac lumbos incitat, partesq. abditas atque obscœnas tentigine afficit, qua prurire incipiunt, atq;, vt Apostoli verbo vtar, vri, hoc est, potentius ad Venerem incitari. Quamobrem Paulus nihil pro cupiditatū arbitrio fieri vult, sed omnia ad necessitatē vsumq. naturæ referri, nō ad luxum ac voluptatem, corpori mentiq æque damnosam. Nemo autem ita obsurdescit ad naturæ sensum, vt corpus suum exosum habere sustineat; quin vt Paulus ait, enutrit ac fouet illud, vt Christus Ecclesiam. Quo exemplo inuitat Apostolus maritos vt vxores suas ament, eamque curā adhibere studeant, quam quisq. suo corpori adhibet, atq. illis præstet, quod Christus Ecclesiæ sponsæ vnice adamatæ præstitit. Cæterū in rei familiaris administratione ac stabilienda firmandaq re domestica nequid illa detrimēti patiatur, ita omnia moderāda sunt, ne vel prodigi aut profusi hominis nomen incurras, aut plus satis parci, aridi, tenacis.

Rei domesticæ procuratio.

Ciborum apparatus vitandus.

Eph. 5.

1. Cor. 7.

Rom. 13.

Ephes. 5.

Modus rebus adhibendus. Conseruatur quidem res familiaris parsimonia, eaque augescit & incrementa concipit: verum non in eam angustiam illa contrahi debet, vt defraudes Genium, ac te tuosque inedia conficias: quod sordidi quidam opulenti factitant, rursus ne, vt decoctores assolent, parta profundas, ac patrimonia dissipes, ascitisque aliquot huius notæ ac farinæ sodalibus qui ad hæc perficienda exhortantur, ac classicum canunt, abligurias. Vt autem iuxta Terentium, Necesse est sumtum faciat qui quærit lucrum: ita iuxta Plautum, Non potest constare quæstus, si illũ sumtus superat. Quam sententiam Belgæ ita efferunt: *Proverbiũ frugalitatem commendans.* *Stelt v teringhe naer v neringhe.* Quo indicat ita moderandum sumtibus, ne immodica profusione rem domesticam imminui contingat, sed æqualis ac par sit census expensique ratio. Quocirca industrii Patrisfamilias officium est, pro tempore velut ex promtuaria cella quædam depromere, *Damnosa est sera parsimonia.* & quum res poscit, recondere. Etenim, vt habet Prouerbium, Sera in fundo parsimonia. Non est autem à nostro instituto, nec à Reip. commodo, ac rerum domesticarum cõseruatione aliena Lex quã Amasis Ægyptiorum rex promulgauit, Soloni A- *Lib 3. Euterpe.* theniensium Legislatori etiam vsurpata, qua cautũ est, teste Herodoto, vt populares atq. inquilini singulis annis apud prouinciarum Præsides demonstrarent vnde viuerent, & qua re sibi victum compararent, qui id proferre non possent, nec testarentur se *Lex Amasis contra otiosos.* legitime viuere, morte plecterentur. Qua edicti seueritate coercere voluit otiosos, ne ad latrocinia ac prædationes illis pateret aditus: quo fere deueniũt, quibus alea, scortis, comportationibus paterna hæreditas decocta est, ac funditus exhaustũ patrimoniũ. Ex his emersisse opinor apud Corinthios, Legem sumtuariam contra prodigos, & qui suas facultates temere profundunt, aut sumtuosius magisq; effuse

conui-

conuiuantur, quam res familiaris ac prouentus annuus exigit. Quam cum Diphylus apud Athenæum referat, ac Latinis versibus expresserit Erasmus, de omni disciplinarum genere optime meritus, non grauabor adscribere, quo Magistratus rationem modumque ineat, qua effici possit, vt ciuitates ac suburbana prædia minus infestentur à violentis grassatoribus qui interdiu ac noctu facultates quietasq. hominum possessiones diripiunt, ac corpora immaniter excruciant, nisi confestim thesaurum proferant. His autem versibus exprimitur legis huius sentẽtia,

Lib. 6.

Lex sumtuaria Corinthiorũ.

Hoc lege cautum est hic apud Corinthios,
Si quempiam obsonare semper splendide
Videmus, hunc rogamus, vnde viuat, &
Quid faciat operis: Si facultates habet,
Vt reditus harum soluere expensas queat,
Perpetimur illum perfrui suis bonis.
Si forte sumtus superat ea quæ possidet,
Prohibemus huic ne faciat hoc in posterum:
Ni pareat, iam plectitur mulcta graui.
Sin sumtuose viuit is qui nil habet,
Tradunt eum tortoribus. Proh Hercules!
Nec enim licet vitam absq; malo vllo degere
Talem scias, sed est necesse aut noctibus
Abigere prædam, aut fodere muros ædium,
Aut hæc patrantum iungier commercio:
Aut in foro agere sycophantam, aut perfidum
Præbere testem. Nos genus hoc mortalium
Eiicimus hac ex vrbe, velut purgamina.

Non minus seuerus est officiorum exactor Paulus Apostolus, qui præcipit vt ignaui atq. otiosi excusso veterno, operã manuariis opificiis impendant, quib. se & domesticos alant: quod tam rigide obseruari voluit, vt iis alimenta denegaret qui non insisterent labori, atq. ad constabiliendã rem familiarem essent intenti, sed tanquã fuci qui apum laboribus & melli-

2. Thess. 3.

Paul⁹ ignauos extimulat ad industriã.

Pauli ad fures admonitio. ficationi insidiantur, ex aliena liberalitate & munificentia viuerent atque otiarentur, nullo opere nisi rerum curiositate occupari Ad hanc disciplinam ac *Ephes.4.* censoriam seueritatem Paulus etiam fures reuocat qui aliena compilant ac depeculantur; quos non solum cōmonefacit, vt ab aliorū opibus manus abstineant, sed quæ honesto labore parta & conquisita sunt, egenis subleuandis impendant: ita siquid labis aut maculę contractum sit ex re aliqua infami & pu- *Luc.19.* denda, bonis operibus ac liberalitate in tenuiores elui potest. quale exemplum editum est in Zachæo qui fœnore parta distribuit egenis. Hac enim ratione efficitur, vt anteactæ vitæ errores & vitia virtutis compensatione obliterentur, mutatis scilicet in diuersum affectibus, exutaque inolita naturæ prauitate ac vitiosa consuetudine.

Somni ac vigiliæ moderatio. CAP. XXVI.

Somni & vigiliæ moderatio. STudiosis virisque politicis inter cætera habenda somni & vigiliæ ratio Hæc enim si moderata sint & tempestiue adhibeantur, plurimum commoditatis adferunt in stabilienda firmandaq. valetudine. nam præter id quod corpus alacre præstant & vegetum, tum mentem quoq. reddunt ad obeunda quęuis munia ac functiones erectiorem Somnus autem immoderatus atq; immodicus stupidos reddit homines, ignauos, socordes, obliuiosos, & qui non facile emergant atq; ad præclaras vllas artes enitantur. Quocirca huiusmodi conditionis homines ad exercitationes ac subeundos labores excitandi, quo torporem veternumque excutiant, atque aliquid libero homine dignum meditentur.

Somn⁹ meridianus quando noxius. Quod ad meridianum diurnumq. somnū spectat, non consulo vt iuuentus illi assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore contracta vires afflixerit, aut nox pridiana intempestiuis vel vigiliis, vel symposiis transacta sit: tunc enim citra incommodum admitti potest

potest meridiatio: alias memoriam labefactat, mentemque obnubilat, & præter capitis grauedinem, oculis caliginem adfert, præsertim vbi cibo oppleti decumbunt quibus hoc quoque accedit incommodi, quod sopore excusso nauseabundi sint atque oscitent, passisque brachiis pandiculentur, hoc est, membra quaquauersum distendant, diffuso vndiq; per corpus vaporum concursu, ex languida quadam affectione & febrili rigore, quem *vvanlust* nostrates vocant, Latini veteres Helucum. Quæ vox designat vel à crapula, vel meridiano somno nauseantes ac flaccidos, quique subinde ad oscitandum impelluntur.

Pandiculari q.d sit.

Helucus nauseosus affectus.

Senes vero & qui in ætate matura consistunt, tuto meridiari possunt, hoc est, prandio absoluto, modo nonnihil interualli intercedat, se somno dedere, præsertim æstiuis mensibus cœloque feruido. quæ aeris intemperies homines somnolentos efficit, quo tempore ea commoditas captanda est, vel in sedili collocato corpore, vel in culcitram composito, capite sublimius pauloq erectius in puluinum inclinato. Tali enim somni laxamento spiritus cum naturales tum vitales, à quibus spiritus animalis qui cerebro insidet, fomenta concipit, instaurantur ac reuiuiscunt.

Meridiatio senibus commoda.

Vigilia autem intēpestiua cum omni ætati noxia, tum senectuti nocentissima, vt etiam inedia, quorū vtrumque cerebro siccitatem adfert, ac prȩter phrenesin & delirium quod inducit, totum corpus aridum efficit, squalidum, strigosum. Quod si immodica vigilia, vel inedia, vel intēpestiua lucubratione, aut etiā nimio labore, aut immoderata Venere vires attritæ sint ac spiritus exhausti, consumtoque succo vitali macies contracta, humido alimento ac somnificis potionibus vires reficiendæ, quales sunt lactuca, spinachia, maluæ effectu par, atriplex, buglossus,

Vigilia exiccat.

Somnifica q̃ cerebrũ humectãt. & quæ vulgo borago dicitur, ſemen papaueris recentis, nymphææ flores, vulgo nenuphar, vel liliũ aquaticum & paluſtre, Batavi ſeu Hollandi *plompen* vocãt, *oft vvaterlelien*, quibus accedunt violarum floſculi, nuclei pini, amygdala dulcia, piſtacea ſeu fiſtici, ordei cremor, vuæ & paſſæ, & Corinthiacæ illæ minutis acinis, vinaceis immunes, dactyli ſeu palmulæ, mala Medica ſeu corticis citri zaccaro aut melle condîti, iis enim natiuus ac vitalis humor reficitur, ac cerebrum mentis ſedes velut roſcido humentiq. vapore perfunditur, ac ſuaui halitu irrigatur, ex quo emergit ſomnus placidus ac quies minus turbulenta aut tumultuoſa. *Somnolentia vt excutiatur.* Quod ſi quis ſit natura ſomnolentior, nec illi incaleſcat animus ad res vllas præclaras, continenter exercitationi ac labori inſiſtat, vitet cibos omnes frigidæ humentiſq. facultatis, eoſq. aſſumat qui vi calorifica humores ſuperuacaneos in quibus conſiſtit ſomni cauſa, exiccant: quales ſunt hyſſopus, roſmarinus, ſaluia, origanum, amaracus, vulgo maiorana, cunila ſeu tymbra, braſſica rubicunda, zinziber, piper, nux muſcata, caryophylli, & pleraq. alia quę cerebrum vaporoſo ac fumido humore oppletũ releuant, mentemq. denſis vaporibus obnubilatam erigunt, atque ad concipiendas honeſtas cogitationes alacrem reddunt atque expeditam.

Quid adferat commodi vel incommodi repletio & inanitio, deniq. aluus vel aſtrictior, vel laxior.

CAP. XXVII.

EAdem quoq; aliis rebus quæ valetudini vel proſunt, vel officiunt, adhibenda moderatio: quales ſunt repletio & inanitio, qua ſcilicet corpus cibo potuque reficitur, vel humoribus oppletũ euacuatur. *Moderatio cibo adhibenda.* Vt autem frugalis eſſe debet ac temperata ſtudioſis viriſque politicis victus ratio: ita non nimis tenuis & parca, ne ſpiritus extenuentur: quibus & id accu-

rate

rate obſeruandum, ne aluus ſit adſtrictior, aut plus iuſto laxior. Vtrumque enim (ſi modum exceſſerit) valetudini æque noxium. Si enim plus nimio profluat ac ſit citatior, corpus aridum reddit ac ſtrigoſum, ſomnique paucitatem infert, atque inducta cerebro ſiccitate, memoriam imminuit: ſin vero nimium areſcat ac ſit coactior, memoriam obnubilat, atque oculis caliginem inducit, ſomniaque tumultuoſa ac turbulenta efficit, craſſis denſisq; humoribus ad cerebrũ delatis. Quæ autem ventrem aluumque placide molliunt, ſunt violæ, lactuca, ſpinacia, atriplex, maluę congeneres, quam veteribus in cum vſum commendatam Martialis indicat, *Ventrem q̃ laxant.* *Herbæ q̃ aluum lubricã præſtant.*

Exoneraturas aluum mihi villica maluas
Attulit, & varias quas habet hortus opes.

His accedunt bugloſſus, & quæ vulgo Borago dicitur, cheraphylum vel gingidiũ, vulgo *Keruel*, beta, blitum, pruna Damaſcena, vuæ paſſæ & Corinthiacę minutis acinis, mora, ficus. Medicamentoſa quæ id præſtant, ſunt mercurialis, fumaria, polypodium, ſenna, Rhabarbaron, carthamus, epithymus, caſſia, manna ſeu mel aerium concretum. nam ſcamonea, tripolium ſeu turbith, mezereon, &c. vires deiiciũt. quocirca non niſi validis ea exhibentur, cum malo modo malus quærendus ſit cuneus. Si autem venter magis lubricus eſt, quam valetudini commodum, ſiſti poteſt crebro vſu menthæ rubicundæ. & quæ in officinis paſſim obuia eſt, ex ea confecta mellagine vel ſyrupo. Ventrem quoque adſtringunt ac corroborant cotonea tenera lanugine mala, & quicquid ex iis conficitur, roſæ rubentes iis accedunt meſpila antequam vliginem ſint perpeſſa ac tenereſcant, corna lapidoſo quidem intus nucleo, ſed non inſuaui inſipidoque ſapore, eoque acido atque adſtringente, Rhus Ponticum, noſtrates Ribes vocãt, quod appetentiam mire excitat ac nauſeam diſcutit, ipſiq; *Quæ ventrem aſtringunt.*

ſtomacho retinendi cibi vires confert, præſertim æſtiuis menſibus, vbi bilioſus humor aluum proluit, ac fluxũ prouocat, in quem vſum ſuccus eius ſaccaro concretus, quem Rob Auicenna vocat, præſentaneus; nam aluum plus nimio profluentem cohibet, atque appetendi vires languidas erigit, cibique auiditatem excitat, vt etiam mala punica, vulgo granata, rubentibus intus atque anguloſis acinis ſapore modo dulci, modo acido.

Rob quid Auicẽna.

Studioſis viriſq; politicis ſæpius meatus per quos excrementa deferuntur, expurgandos.

CAP. XXVIII.

Meatus expurgantur excrementis deſtinati.

NOn fruſtra Deus humani corporis opifex tot meatus ac vias expurgandis humoribus proluendiſq. excrementis condidit, ne ſcilicet ex horum redundantia obrui hominem, atq. emanantibus ab iis vaporibus ſuffocari cõtingat Sic caput per nares, aures, palatum ſe emungit atque exonerat ſcreatu ac ſternutamento: Pectus & pulmo per vocalem arteriam tuſſi pituitam elicit: Stomachus ſeu ventriculus vomitu ac ructibus ſentinam exhaurit: Inteſtina per aluum ſe expurgant, ac poſtico emiſſis flatibus à ſordibus fęculentis cloacam proluũt: Renes & veſica per meatus ductuſque vrinarios lotium deriuant. Corporis autem ſuperficies per cutem poroſam ac multis minutiſque foraminibus peruiam fuligines ac ſudoriferos halitus diſcutit. Quocirca cum corpus inculpate conſiſtere nequeat, niſi ſingulæ partes bene conſtitutæ ſint, ſuoq. officio citra offenſam fungantur: danda cum primis opera, nequis error aut intemperies ſuboriatur quæ organorum actionem vel vitiet, vel reddat deteriorem. horum enim miniſterio mens ipſa vtitur ac res præclaras perficit. Si morbus aliquis infeſtat, ſi caput grauedine tentatur, ſi pituita moleſta eſt, ſi calculus

aut

aut ſtranguria ſeu vrinæ ſtillicidium vexat, ſi caligo ac lippitudo oculos vitiat, ſi manus aut pedes articulari morbo tentantur,

Si mala quem ſcabies, aut morbus regius vrget; *Horat. in Arte.*

minus expedite ſua munia ac functiones obit aut exequitur humanus animus. Quo mihi conſulto facere videntur, qui valetudinis rationem habere curant, ac corpus eiuſque partes ab omnibus excrementis purgatiores efficere. Sic enim mens ipſa magis niteſcit atque ad quaſvis actiones redditur accommodatior. Magna mortalium pars neglecto omni cultu, nec obſeruata valetudinis ratione, opibus inhiat, ac ſtudio comparandi conquirendiq. eſt intenta, cum tamen Sanitas ſit auro potior, nec vlla res animi tranquillitate optabilior. Confirmat id verſibus hiſce Horatius, *Valetudo auro potior.*

Si ventri bene, ſi lateri eſt, pedibusq. tuis: nil *Lib. 1. Epiſt. 12.*
Diuitiæ poterunt regales addere maius,
Non domus, aut fundus, non æris aceruus, & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Et quo quemq; ad frugalem & moderatum rerum vſum reuocaret, ſubiicit,

——— *Valeat poſſeſſor oportet,* *Lib. 1. Epiſt. 2.*
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Hebręus Sapiens per omnia huius verbis ſic cōſonat, Præſtat pauperem eſſe ſanum & firma valetudine, quam diuitem male affecto corpore. Sanitas & bona habitudo eſt omni auro pręſtantior, & validum corpus immenſis opibus Nullæ meliores ſunt diuitiæ, quam ſanitas corporis nec vllum oblectamentum maius, quam animi lætitia & gaudium cordis. Quocirca non eſt metienda felicitas opum affluentia aut proſpero rerum ſucceſſu, ſed corporis mentisq; inculpata ſanitate. Ille enim demum & viuit & valet qui horum commoditate inoffenſe fruitur. *Eccleſ 30.* *Sap. 4.*

Praecepta salubria non minus animo quam corpori idonea.

CAP. XXIX.

TRia feruntur vulgo saluberrima, quæ quemque obseruare par est, Vesci citra saturitatem, Non refugere laborem, Naturę semen conseruare. Quibus opposui totidem insaluberrima, quæ præter morbos, præmaturam senectam accelerant, morteq. properata homines conficiunt, Crapula distendi, Ignauia torpescere, Immodica Venere eneruari. Cum enim frugalitas, profligata ingluuie, salubre corpus constituat, exercitatio, excusso otio atque ignauia, idipsum agile reddit & expeditũ, tum si ab equino genere documenta sumere liceat,

Rebus naturæ mod⁹ adhibẽd⁹.

Virg. lib 3. Georg.

Nulla magis animi vires industria firmat,
Quam Venerem & cæci stimulos auertere Amoris.

Senectus, amor & Venus indecora.

Siquidem intemperans ac libidinosa adolescentia effœtum corpus senectuti tradit. Quocirca cum in adolescentia, tum maxime in senectute moderandũ cupiditatibus, ac luxuriæ præcludendi aditus, quæ vt iuuentuti turpis; ita, Cicerone teste, senectuti fœdissima ac maxime indecora. Vt enim in bello ac castris opus est viribus, opus agilitate, opus robore tolerandis ferendisque laboribus: ita in amore ac præstanda Venere vires exigũtur ad subeundos nocturnos labores, ad deuorãda matrimonii tædia, ad perferendos vxoris procacis atque imperiosæ mores. Quamobrem nec senibus bellum, nec amor conuenit, quod vtraque res multas circumferat difficultates, molestias, incommoda, ad quæ senescens ætas impar est, atque iis perferendis inidonea. Expressit id eleganti carmine Ouidius:

Lib. I. Amor. Eleg. 9.

Militat omnis amans, & habet sua castra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
Qui bello est habilis, Veneri quoq; conuenit ætas.
Turpe senex miles, turpe senilis amor.
Militiæ species amor est; discedite segnes.
Non sunt hæc timidis signa tuenda viris.

Nox

Nox & hiems, longæq; viæ, sæuiq; labores
Mollibus in castris & dolor omnis adest.

Quis autem non perspicit quam sit indecorum exoletum rugosumq senẽ iuuenili more oscula figere, atq. in amplexus proruere? cum ad peragendos Hymenæos sit inhabilis. Sic recte Sophocles, qui ætate confecta à quodam interrogatus, vteretur ne rebus Venereis: Dii meliora, inquit, libenter vero istinc tãquam à domino agresti & furioso profugi.

Existimationis ac famæ habenda ratio.

CAP. XXX.

Modis omnib. efficere studeas, vt tui ciues optimam de te opinionẽ concipiant, tuęq. existimationi ac nomini laudabile testimonium deferant, deniq. pręclare de te sentiant atq. honorifice loquãtur. Nec obseruare pudeat qua persuasiõe populares tui erga te sint imbuti, quo animo affecti. Negligere enim quid de se quisq sentiat, aut loquatur, non solum, vt Cicero ait, arrogantis est, sed etiam dissoluti. Sic Christus sciscitatus legitur ab Apostolis, quã opinionẽ de illo conciperet promiscua multitudo, quos rumores de ipso spargerent, quid deniq. de Messia ipsi sibi persuaderent, non ambitionis aliquo aut gloriæ aucupio, sed vt periculũ faceret, an auditis tot salutaribus cõcionibus, conspectisq tot miraculis, sublimius ac magnificentius de illo, quam vulgus sentirent itaq. hoc percõtatus est, quo ab iis eliceret solidam professionem fidei, atq. exploraret quantum profecissent in doctrina cœlesti quæ nihil habet fuci aut vanitatis, nihil fallaciæ vel imposturæ, vt calumniati sunt Pharisæi; sed prorsus salutaris est & syncera, ab ipsa veritate, ipsoq. iamdudũ expectato Seruatore Dei filio prolata. Quod cum Petrus summi patris afflatu omniũ nomine exerte esset professus, atque indubitãter pronuntiasset Iesum omnis salutis auctorem, illiusq. fiducia genus humanũ redemtio-

Famæ habẽda ratio.

Li. 1. offic.

Matt. 16.

Christus auram popularẽ non captauit.

Professio fidei.

nem consequi. Christus Petri confessionem diuinitus illi inspiratã collaudauit, eamque immobili fundamento innixam confirmat inuictam fore & inexpugnabilem. In quauis actione, omnibusq. dictis ac factis memineris decori, & quid maxime deceat, id enim honestatis ratio exigit: vnde scitum est prouerbium, Caput artis est decere quod facias, hoc est, quod naturæ sit aptum, atque ingenio moribusque conueniens, *Dat vvel voeght ende betaemt.* Compendiaria atque expedita via est ad solidam gloriam, si te talem prębes qualis haberi velis, quod obiter monet Horat.

Decori habenda ratio.

Qua ratione affectãda gloria.

Li. 1. epist. 17.

Tu recte viues, si curas esse quod audis.

hoc est, quod diceris, & quod de te ciues ac populares testificantur. qui si te virum probum atque integrum existimant, recte quidem, modo ne iis fucum facias, nec imponas honesti specie, vt personati quidam histriones, qui primo intuitu spectatæ probitatis apparent, cum versipelles sint atque improbi.

——— *Nam fronte politi*
Astutam vapido seruant sub pectore vulpem.

Pers. Sa. 5

Silentij tutum præmium.

Memineris duas præcipuas esse virtutes quibus adolescentes potissime solent commendari, Fidem & Taciturnitatem: quibus si accedat Pudor amabilis pubertatis color, quem candore suffusus rubor velut ornatus quidam commendat: nihil ad decus ingenuitatis ac modestiæ accedere potest magis fauorabile aut gratiosum. Quisquis autem hac indole, iis adolescentiæ ornamentis destitutus est, aut horum iacturam fecerit, perditus & profligatus censeri solet, summaque improbitate atque impudentia insignitus. Quocirca non prorsus aliena à vero hæc sententia,

Ego illum periisse puto cui quidem periit pudor:

Pudor adolescentes commendat.

Commendat enim supra quam dici queat adolescẽtes pudor & verecundia adeo, vt non temere ad frugem

gem deueniant, aut aliquam de se virtutis aut probitatis spem polliceantur, in quibus nulla elucet aut se profert pudoris significatio. Sic Diogenes cum adolescentem quendam pudore suffusum conspiceret, atque erubescere; Confide, inquit, fili, huiusmodi est virtutis, probitatis, modestię color. Similiter cum apud Terentium Mitio optimam spem de filio conciperet, Erubuit, inquit salua res est. Est autem innocentiæ argumentum ac testificatio pudor & confessio, siquando deprehensa est in iis quæ non destinata malitia commisit: Nequitiæ autē impudentia atque obstinatio. nec verentur iuuenes quidam confidentissimi viros etiam graues inconniuentibus fixisque oculis obtueri, ac denegare factū; etiamsi id palam sit, nec inficiari queat. Vt autem sine inuidia laudem inuenias, & amicos pares, Assuesces, vt Comicus ait, omnes perferre ac perpeti.

Ingenuitatis argumentum.

Confidentia vitiosa.

Terent. Andr. Actus, 3 Scena 1.

Quibuscum versaris, atq; vna te iis dedere.
Eorum, modo honesta sint, obsequi studijs,
Aduersus nemini, nunquam te præponens vlli.

Est enim generosæ mentis & modesti animi argumentū. plurimū facere, minimū de seipso loqui vt Iurtha apud Salustiū factitauit, secus quā Thrasones iactabūdi milites, qui se insolenter efferūt, suaq. facinora magnifica ostentatione prædicant Cum aūt illi nō sit odiosa vētosa iactatio, nemo sibi de ingenio, eruditione, opibus blādiatur, suaq. munera ambitiose prędicet. sed ita actiones suas moderetur, vt summisse ac modeste de se sentiat ac loquatur; ne vt Paulus ait alios despicere ac fastidire videatur. Commonefacit idipsum præter alia his versibus Horat.

Iactantia odiosa.

Rom 12.

Li. 1. epist. 19.

Arcanum neq; tu scrutaberis vllius vnquam,
Commissumq; teges & vino tortus & ira,
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes.

Nunquam in animum induxeris, vt alienæ calamitati insultes, ne inimici quidē, sed cōdolescas potius

Calamitosis non insultandū.

eiusq sortem cõmiseratione dignam deputes. Illæ enim sunt vices rerũ humanarum, vt multi ex summa felicitate atq. amplissima rerũ possessione, ad inopiam ac miserandos casus deuoluãtur, funestumq. ac luctuosum exitum nonnunquam sortiãtur. Rursus alii ex infimo loco ac miserãda seruitute ad opes ad honores, ad dignitates & imperia prouehuntur.

Eccles.10. Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Ad hanc enim amussim exigi vult omnes nostras actiones ac studia Christus, cum inquit, Omnia quæcunq. volueritis vt

Matth. 7. faciant vobis homines, sic & vos illis facite: hoc est, præstate cuiq honorem, decus, subsidium, cæteraq. humanitatis officia, quæ quisq sibi exhiberi velit. Ne

Præcipitãtia linguæ improbanda. sis in proferendo sermone præceps, temerarius, inconsideratus; deniq. efficito ne lingua mentem præcurrat, aut effutias per iugulum redituras voces quæ aliquando recoquendæ sunt. Sunt enim multi quib. cum versamur lubricæ fidei, ac silẽtii minus tenaces, qui non solum quæ incautius cuiquã exciderunt, eliminãt, sed obtrectatione ac calumniis existimationi ac famæ proximi efficiunt labemq. aspergunt. Quocirca Horatius salubri consilio quemq. instruit,

Protinus vt moneam, siquid monitoris eges tu,
Epist.17. *Quid de quoq; viro, & cui dicas, sæpe videto.*
Percontatorem fugito; nam garrulus idem est:
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures.
Et semel emissum vocat irreuocabile verbum.

Quibus versibus quemq. commonefacit, vt consi-

Futilitas damnosa. derate ac parce de aliis loquatur, nec quidquã temere effutiat, quod illi aliquando fraudi esse posset, atq aliquid detrimenti adferat; deniq. Coricæos atq. exploratores obseruãdos, qui omnibus se sodalitiis ingerunt, ac subodorantur quod ad Censores ac Criti-

Verspiers. cos deferant, ita vt nemini tutũ sit de vlla re mutire nec liceat in tanta temporũ infelicitate palam & exerte profiteri quæ mens dictat, suadet ratio, etiamsi

verita

veritati ac syncerę religioni sint cōsentanea,idq. metu delatorum,quibus etiam pręmia atq. honores decernuntur,quo magis oculatos auritosq. se præbeant in explorandi negotio infami cum primis ac detestādo,vt quos etiam exosos habēt qui illorum vtuntur ministerio. Placet enim nonnullis proditio ac delatio: sed iis eius rei artifices inuisi sunt, licet officium quod præstant,pro tempore sit gratum. nam illos vt lubricæ fidei suspectos habent. Testatum fecit id Augustus Cæsar,apud quem cum insolentius sua merita iactaret Rhymirales Thracum rex: Proditionem, inquit,amo: proditorem detestor. Sic,vt Iulius Capitolinus refert,ab imperatore Antonino Pio quadruplatores extincti sunt, hoc est, id genus hominum quod ex accusatione quartam bonorū partem cōsequi solet, Belgę huiusmodi cōditionis homines *Aenbrengers* vocant,qui eo magis inuisi sunt summis pariter atq. infimis, quod in dictis factisq. omnia exasperēt,& quā pro rei veritate, faciāt atrociora. Quocirca Marcus philosophus Imperator calumniis quadruplatorū intercessit,apposita falsis delatoribus infamię nota. Saturio parasitus apud Plautū infame ducit ac detestabile quadruplaturā exercere, ac mauult parasitando pascere ventrē ex maiorū suorū instituto,quā quadruplatorē agere,atq. huiusmodi ratione ditescere,bonisq. aliorū ac vitæ inhiare. Quanquam id genus officiorū non magnam laudem mereatur apud cordatos qui non patiuntur sibi à parasitis atq. assentatoribus auriculas assui, illorumq. blandimentis ac lenociniis mentem eripi.

Coricæi, vulgo Verspiers *obseruandi.*

Quadruplatores omnibus odiosi.

Augusti dictum de proditione.

Marc⁹ Imperator.

Capitolinus.

In Persa.

Parasitus delatore minus noxius.

Laudabilis dissidiorum pacificatio.

CAP. XXXI

SI quid simultatis ac contentionis inter vllos ciues aut cōsodales inciderit, probi viri officium est pro virili illud sopire, offensiones diluere, dissidia, ne acerbius incrudescant, cōponere, dirimere lites & cō-

Contentiones sopiendæ.

trouersias, sedare discordias, sarcire concordiam, pacem inter contentiosos ac diffidentes conciliare, fidumque ac sedulum pacificatorem se hominum altercationibus offerre: Quod humanitatis officium non minima beatitudinis parte collocat Seruator, qui huius rei studiosos filiorum Dei elogio condecorat. Ab hac & plerisque aliis virtutibus, quibus caritas, hoc est, studium de omnibus bene merendi ornatur, alienissimi sunt turbulenti quidam ac tumultuosi homines, quibus cum odiosa sit atq inimica omnis pacificatio, prauitate quadam animi omnia perturbant, rebusq exhulceratis non medentur nec fomenta adhibent, sed exasperant, atque vt habet prouerbium, Oleum flammæ adiiciunt, etiam cum reges ac principes irritari cõtingit, quorum animus natura generosus ac ferox magis magisque illorum malesanis consiliis accenditur atque inflammatur: quo hominum genere nihil detestabilius aut execrandum magis præsertim vbi religionis negotium agitur, à quo decet omnes vitiosos affectus esse remotissimos: ne asperitate ac sæuitia alienari potius hominum animos à studio pietatis, quam lenitate allici contingat. Siue enim veterem consuetudinem stabilire visum sit, siue sublatis erroribus qui sensim irrepserunt, aliquid innouare ac religionem ad fontem reuocare; omnia iudicio ac sano consilio perfici debent, adhibita ratione, ordine ac modo, nequid tumultus exoriatur, vt superiore anno in Belgica euenit, in qua distractis in diuersas partes ciuium animis, Religio vi & armis ꝓpagari cœpta est quæ res funestũ exitũ est consecuta Delatore nõ minus dãnosus obtrectator virulentus, qui probris, conuiciis, calumniis, contumeliis immerẽti perniciem adfert, ac lingua venenata conficit quod genus hominum his versibus & notat, & vitandum Horatius præcipit:

Matth. 5. Pacificator laudẽ meretur.

Regum animus irritabilis.

Obtrectatio fugienda.

——Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos

Lib Ser. 1 epist 4.

Qui

Qui captat risus hominum, famamq; dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caueto.

His affinis est illa Solomonis admonitio, Remoue à te os prauum, & labia detrahentia procul sint à te. Et paulo inferius: Cum detractoribus ne commiscaris, quoniã repente consurget perditio eorũ. Fuisse autem spectatissimis viris inuisam ac detestatã obtrectandi rabiem, sacri scriptores passim testantur, ipsiq. August. adeo odiosam, vt Carmẽ hoc in cœnaculo affixũ obtrectatoribus obiiceret, eoq iis vt obthuraret

Prouer. 4.
Prou. 24.
Ecclef. 10.
Exod 22.
Psal. 70. 100.
Ezech. 22.
Iacob. 4.
Rom. 1.

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Aut quem delectat lubrica verba loqui,
Aut plenis cyathis lepidos fatigare sodales:
Hanc mensam vetitam nouerit esse sibi.

Hac enim ratione illos ablegauit à suo conuictu ac contubernio, qui aut ingluuie, aut maledicendi studio delectantur, vel etiam impudicos obscœnosque sermones mensæ inferunt.

Carmen Augustino vsurpatum.

Nemo insolescat rebus prosperis, nec deiiciatur aduersis, sed Dei se prouidentia fulciat.

CAP. XXXII.

CVM in humana vita nihil sit stabile ac diuturnũ, nec omnia semper vno tenore, ac continuata perpetuaq serie decurrant, sed vicissitudine quadã nunc felicia blandiantur, nunc mutatis rebus premant aduersa: ea constantia atq æquabilitate stabilienda mens est, vt non insolescas rebus prosperis, nec deiiciaris aut succumbas aduersis, sed quocumq res humanę se inclinant (vt leui aliquando momento assolet) semper Dei verbo, eiusq prouidentia te fulcias, cuius arbitrio mundum hunc administrari constat, eiusque voluntate omnia perfici, ad quam omnis euentus successusq. prosperi & aduersi referri debent, nõ ad fortunę incõstantiã ac temeritatẽ. Ab sit enim vt qui Dei sciẽtia ac cognitiõe sunt imbuti,

Stabilitas laudata.
Prouidentia Dei fulciẽda mẽs
Fortunæ vocabulũ Christiãis explosum

aliquid casu aut fortuitu fieri persuadeant, quũ præcipua rerum omnium causa in Deum sit referenda.

Vitanda curiositas.

CAP. XXXIII.

Obseruatio alienæ rei improbatur.

1. Cor. 5.

ALienarum rerum ne sis curiosus obseruator: sed in hoc sedulo incumbas vt tuam vitam corrigas potius, quam insecteris aut obserues alienam. Paulus quoq. Apostolus sedulo cuique inculcat ne foris intentos habeat oculos, sed se oculatum ac vigilantem præbeat in rebus domesticis, ac attente obseruet, nequid committatur, quod ab exteris merito possit improbari. Alienas autem res ac negotia quæ ad nos non attinent, non vult magnopere cuiquam curæ esse aut anxie obseruari, etiam siquid erroris commissum sit. Sunt enim nonnulli à professione Christiana adeo alieni, vt sana consilia respuant, illosque habeant exosos, quorum opera ad saniorem mentẽ reuocentur: vt morbidi ac ficosi quidam, qui salutarem fidumq medicũ despiciũt, ac malunt in vitiosis humoribus sordescere, quam medelã salutiferã admittere. Quocirca quum non semper consultum sit omnibus se negotiis immiscere, nec expediat in alienis rebus esse curiosum, Belgæ sententiã hanc prouerbialem Ardelionibus obiiciunt, *Luttel ondervvins maect veel vreedts*, hoc est, Plurimum sibi parat tranquillitatis, qui alienis negotiis se non ingerit. Hinc Paulus Thessalonicenses ad proprias occupationes & negotia reuocat, nec patitur illos in alienis rebus esse curiosos. Mirum autem est, quam sint perspicaces pleriq. in exterorum negotiis, quam oculati in excutiendis obseruandisq. rebus alienis, quum sua negligant, totaq. mẽte ac cogitatione foris peregrinentur, quum domi vt Lamiæ, cæcutiant, ac sint talpa magis cæci.

Simile à Medicis.

Alienis negotijs nõ te immisceas

1. Thess. 4

Foris oculati, domi cæci.

Persius Sat. 4.

Sic nemo in sese tentat descendere, nemo:
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Quales

Quales præter Persium, etiam Horatius perstringit, *Serm. 1. Sat. 3.*

Quum tua prævideas oculis mala lippus inunctis;
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?
——— Denique teipsum
Concute num tibi quid vitiorum insevcerit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala, namq;
Neglectis vrenda Filix innascitur agris.

Cæcus amor sui detestandus.

Quum autem hoc philautię vitium magnam humanæ menti cæcitatem adferat, eamq nebulam animo offundat, vt multi vitiis suis blandiantur: Christus acerbe in illos inuehitur qui in aliorum vitã ac mores potius, quam in suos defigant oculos, & qui festucam, hoc est, minutissima nulliusque momenti errata curiosius obseruant, eaque exagitant in immensum, quum trabem, hoc est, crassissima vitia sua nec obseruent, nec excutiant.

Matt. 7. Luca 6.

Prouerbiũ explicatũ de festuca ac trabe in oculis.

In vestitu moderatio CAP. XXXIIII.

VT autem in apparatu conuiuii spectanda frugalitas ac victus temperantia: ita quoque in vestitu ac cultu corporis eadem habenda moderatio, sic vt nihil ad luxum vanamq ostentationem, sed omnia ad naturæ necessitatem, vsumque vitæ ac commoditatem referantur; quibus si accedat decor & ornatus non prorsus exquisitus, omnia tolerari posse video. Quum autem sexus fœmineus præ cæteris expoliri comique gestiat, ac decentius ornari, quo venustatem formæ que gratiam sibi conciliet, Petrus Apostolus matronas commonefacit, ne immodicos sumtus impendant mundo muliebri, nec crispis intortisque crinibus, non auro, gemmis, torquibus, armillis se oculis spectantium exponant, sed habitu modesto; cultuque sobrio ac minus operoso maritis suis gratificentur, illorumque fauorem ac beneuolentiam captent, vt veteres illæ Heroinæ Rachel, Sara, Rebecca, Susanna factitabant. Multos autem

Vsus rerũ spectãdus.

Fœmina cultus auida.

1. Pet. 3.

Genes. 16.

Profusio vitanda. noui & nostra & auorum memoria, qui sumtuoso vestitu eoq. subinde adscitis exoticis quibusdam formis renouato, deniq operoso ferculorum apparatu ad mendicitatem atq inopiam redacti sunt, irrisi etiam ab illis qui ipsis ad profundendum patrimoniũ fuerunt adiumento, & qui dolis, technis, fraude, fallaciis, captionibus ab iis aliquid corraserant adeo, vt ne teruncium quidem impenderẽt subleuandis miseriis, quos ad xenodochium redegerant, & extremã *Æs alienum conflatum.* rerum penuriam. Cæterum cum tot passim conspiciantur prodigi ac decoctores, rerumq. suarum profusi, atq. alieni appetentes: nulli mirum videri debet tam multos passim obuios obæratos, atq ære alieno oppressos non solum plebeios ac populares, sed proceres etiam aulicos & heroes gestamine Regio insignitos, qui defraudatis nonnunquam pupillis ac viduis à quibus pecunia corrasa est, nulli quidquam numerant ne viui quidem, nedum mortui, cum plus quam animam habeant oppignoratam ac creditoribus obnoxiã ita, vt mox ab extincto corpore omnia eorum bona præconis voci subiiciantur, ac creditores de præferentia decertent.

Nemo sortem sibi designatam despiciat.

CAP. XXXV.

Sua cuiq. sors placeat. EA sorte ac conditione quæ tibi in hac vitæ statione atq orbis huius theatro obtigit, contentus esto, eamq. pro tempore moderate feras ac toleranter, quamcunque etiam personam sustineas, quo loco, quove ordine ac statu consistas. Exigit tale quid-*1. Cor. 7.* dam à Corinthiis Paulus inducto in concionem in-*Quisq. in sua vocatione consistat.* genui ac serui, circumcisi ac præputiati, nupti innuptiq exemplo, ac singulos hortatur vt æquo animo sortem suam perferant, nec ob vllam vitæ conditionem à suscepta semel religione Christiana deficiãt. *1. Tim. 6.* Esse enim, vt apud Timotheum profert, vberẽ magnumq.

gnumque quæstum pietate cum animo sua sorte contento. Sunt autem nonnulli quos cum conditionis suæ pœniteat, ac status in quo versantur sit pertæsum, illum immutari exoptant, atque in alium magis idoneum transferri, quod si ex animi sentētia aut pro voluntate obtineri nequeat, aut non prorsus expediat, non est quod se macerent, aut mœrore contabescant, sed omnia placide ferāt ac sedate, nec Deo rerum omnium moderatori repugnent aut obloquantur, qui singulari sua prouidentia mundum hunc administrant, rebusque humanis optime consulit, non solum vt Cicero ait, vniuersis, sed singulis. Quod etiam Dauid multis locis inculcat, tum præcipue, cum inquit, qui fingit sigillatim corda hominum, qui intelligit omnia opera eorum. Quocirca hoc persuasum esse cuique decet, Deum rerum omnium esse moderatorem, ac nihil non geri eius arbitrio, nutu, voluntate; denique obseruare, qualis quisq. sit. quid agat, quid cōmittat, qua mente, quo affectu ac pietate religionem colat, quid cuique expediat, aut sit salutare. Quamobrem si quando non omnia votis nostris respondent, atque optata nos frustrantur, quisque tamen in sua vocatione quam illi assignauit Deus, subsistat, donec fauor & benignitas summi Patris aliud de rebus illius statuat. Ipse enim pro voluntatis suæ imperio vices rerum humanarum mutat atque ordinem inuertit. Ipse erigit à sordibus abiectos, illosque illustrat dignitate, honore, potentia. Ipse arrogantes atque elatos, fastuq, turgidos deiicit, atque è felicitatis solio deturbat. Ipse mulieres steriles & effœtas, fœcundas efficit, ac numerosa prole gestientes. Quocirca quisque placide suam sortem perferat melioris assequendæ spe ac fiducia, totusque Deo innitatur, atque in illo conquiescat, cui potissimum rerum humanarum cura incumbit. Quo spectat illud Esaiæ capit. 30.

Incōstātia improbatur.

Deus rerū moderator

Psal. 32.

4 Reg. 20
Esaiæ 38.
Iosue 10.
Psal. 110.
Psal. 112.

Esaiæ loc° explicatus Hæc dicit Dominus Deus ſanctus Iſrael, In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra, *ſvvijcht ende vervvacht*. Quibus verbis turbulentis & inquietis animis diffidentiam excutit, atque hortatur, vt ipſi tacite ac ſecure expectent Dei opem ac ſubſidium, futurum enim vt ſuo tempore conſequantur quod optant, modo ne diffidant illius promiſſis: tametſi autem aliquando *Ser. 1. Sat. 1.* ſerus auxiliator, non fruſtratur tamen anhelantes auida ſua ſpe atq expectatione. Quum autem Horatius rerum humanarum obſeruator curioſus perſpexiſſet homines in ratione atque inſtituto vitæ quod ſemel eſſent amplexi, tam inconſtanter ac turbide iactari, nec vllam illotum animis ineſſe firmitatem & conſtantiam, ſic vt ſuam quiſque conditionem faſtidiat, ac cum alterius immutare exoptet mercator miles, agricola iuriſperitus. Sic enim ſciſcitatur.

Qui fit Mæcenas, vt nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit, illa
Sat. 1. *Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes?*

Quod poſt modum eleganti prouerbio proſequitur ab armentis deſumta Metaphora:

Lib. 1. *Optat epipphia bos piger, optat arare caballus.*

Epiſt. 14. Quo notat humanis ingeniis inſitũ, vt propriæ ſor- *Noſtri noſmet pœnitet.* tis pœniteat, eamque cum aliena mutatam cupiat, & inexperta expertis ducat potiora. huius in conſtantiæ ac leuitatis, qua mens fluctuat, rationem alio loco ſubiicit ex oblectatione ruris atque vrbis exorta altercatione. Alter enim res vrbanas populique frequentiam ac ſtrepitum laudabat, alter ſolitudinem ac res ruſticas, ſyluarumque amœnitates duxit potiores. Sic enim inter ſe diſceptant.

Rure ego viuentem, tu dicis in vrbe beatum,
Epiſt. 14. *Cui placet alterius. ſua nimirum eſt odio ſors.*
Animus *Stultus vterq; locum immeritum cauſatur inique.*
inconſtan- *In culpa eſt animus qui ſe non effugit vnquam.*
tiæ. Recte mea quidem ſententia Poeta animũ incuſat,

atque

atque omnem culpam in illius temeritatem atque inconſtantiam reiicit. Quum enim animus humanis affectibus, non ratione ducatur, ac non ſecus, quam nauis æſtu mariniſque fluctibus, agitetur. omni momento in diuerſa rapitur, ac varias cogitationes concipit, quo fit vt quodcunque vitę aut inſtituti genus amplectatur, non ſtabiliter in eo perſeueret, ſed idẽtidem aliud quoddã meditetur; quod futurum ſperat commodius: cum ſtatus aut conditionis mutatio affectus non excutiat, aut curas eximat vt quas non rebus, ſed animis hominum ineſſe conſtet. Siue enim ſolitudo in frequentiam cuique permutetur, aut paupertas in opulentiam rerumque omnium copiam transferatur, nihilo futurus eſt animus pacatior, quod turbidos animi motus rationi minus obſequentes non exuat. Simile autem quiddam huiuſmodi hominibus euenit (vt Plutarchus & Baſilius teſtantur) quod iis qui Oceano vaſtoq. mari ſe cõmittunt, vt in optatum aliquem portum prouehantur. illi enim nõ minus in magna, quam parua naui nauſea, vertigine, vomitu affliguntur ſic, vt nec in hac aut illa iis remittatur vomendi deſiderium: quoniam bilis & pituitæ in corpore redundantia vtrobiq. illos comitatur. Sic in mutando vitæ inſtituto nemo conſequitur animi tranquillitatem, niſi prorſus affectus excutiat, ac ratione omnes ſuas actiones moderetur. Vnde appoſite Seneca, Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere ac ſecum morari, quocirca gaudeo, inquit, Lucilli, te non diſcurrere aut diuagari. Nuſquam enim eſt, qui vbique eſt. Quamobrem nihil prodeſt mare traiicere, aut vrbes mutare, aut modo hanc modo illam ſtationem conſectari, Si vis iſta quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius hoc eſt, mentem compone, affectus vitioſos excute, ratione conſilio, prudentia omnes actiones tuas ac ſtudia moderare. Etenim, vt is ait,

Simile ab æſtu maris

De tranq. animi.

De vita ſolitaria.

Simile ab iis qui in mari iactantur.

Ad Luciliũ Epiſt. 1

Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.

Quid mẽtem ſtabiliat. Cæterum aduerſus tumultuoſos affectus, qui animũ in varias diuerſaſq; partes diſtrahunt, ita vt leui momento à ſuſcepto conſilio reſiliat, verbo Dei eiuſq. ſalutari doctrina depugnandum eſt. Hæc enim vagũ ac palabundum animum, ſtabilẽ præſtat, ſuaq. ſorte ac conditione cõtentum: ſic vt eam nec deſerat nec faſtidiat, aut alteri ambitioſe nimiſq. auide inhiet.

Improborum conſuetudinem ac familiaritatem vitandam.

CAP. XXXVI.

IMproborum commercia vt peſtem fugito. Sumuntur enim, vt teſtatur Seneca, à conuerſatione mores, atq; vt contagiones in corpus: ita vitia verbis in animum tranſiliunt, mentemq; contaminant. Sic vt non tam valetudini proſit aura ſalubrior, quam animis parum firmis in bonorum contubernio verſari. Documento ſunt immanes ac feroces beluæ, quæ conſuetudine conuictuq; hominum manſueſcunt ac cicurantur. Quemadmodum & probitatis conditio, vt ſuos ſectatores virtute imbuat, integriſq. morib. exornet: ita quoq. improbitati ac nequitiæ inſitum, vt ſuos cultores deprauet ac vitiis contaminet. Quocircà Paulus Apoſtolus, ne quẽ abduci contingat à veritate, à ſalutis ſpe, à fiducia cõſequendæ immortalitatis à morũ integritate; ſtudioſe cõmonefacit pietatis cultores, ne eam opinionem mente concipiãt, vt ſibi perſuadeant, nihil ſupereſſe hominis à morte ſed quidquid eſt huius opificii, prorſus vt muta pecora interire, quod impii atque à Deo alieni ſedulo imprudentibus inculcant, ac pernicioſo dogmate mentes dubias à ſalutari doctrina à re certa ac minime ambigua auertunt. Quamobrem modis omnib. abducit Chriſtianos Apoſtolus ab illorum conuerſatione, qui parum cautos ſubdola doctrina in errorẽ pertrahunt: ſic enim Menandri Senariolo exhortationem ſuam illuſtrat.

Lib. 3. de ira.

Probis quiſque aſſueſcat.

2. Cor. 15.

Improbi vitandi.

Corrumpunt bonos mores colloquia praua.

Linguam cohibendam non solum ab obscœnis verbis, sed etiam otiosis.

CAP. XXXVII.

QVum autem à Christo culpari audiamus verba otiosa, hoc est, infrugifera, superuacanea, friuola, futilia, quæq. nulla vel audientis vel proferentis vtilitate proferuntur, sic vt de iis in die iudicii rationē sit exacturus: quanto magis, vt Paulus ait, detestandi sermões spurci & scurriles, obscœna festiuitas, facetiæ illiberales, vrbanitas indecora, quæ morum integritati impense officiunt: deniq. scommata dentata, sermones mordaces, quę cum acrem sui memoriam in animo relinquant, atq. aculeū, vt auolantes vespę, infigant, odiorum ac simultatum fomenta ministrant, sic vt res aliquando reciproca dicacitate ac figuratis obliquisq. dicteriis vltro citroque retortis, in cruentū certamen deueniat, atq. instigantibus nonnullis acerba odia irasq. implacabiles suscitet, quę intimo animo conceptæ ac cordi tenacius impressę, tū maxime recrudescunt, cum obliteratę atq. expunctę videbantur, penitusq. obliuioni datæ. Displicent aūt supra quā dici queat Paulo Apostolo dissidia ac maledicendi rixandiq. rabies, ac studiose commonefacit Galatas, vt ab iis vitiosis ac teterrimis affectibus abstineant, nec patiantur inter se incrudescere morsus dentatos ac virulentos, nec vlla conuicia aut obrectandi libidinem: ne quum alter alterum arrodit, mordet, exagitat, alius alium beluarum ritu consumat ac dilaniet. Idipsum agit apud Corinthios, quos amanter per nomen Dei Iesu Christi ad mutuā concordiam inuitat, illosq. hortatur, ne odiis ac simultatibus inter se dissideant, sed consentiant, sintque eadem mente, eadem sententia. Sumit hoc exemplum Paulus à Christo, qui tot modis suis dilectionem ac caritatem mutuam inculcat, quæ vna est vinculum perfectionis, ac vna multarum legum.

Matt. 12. *Otiosa verba quæ.* *Ephes. 5.* *Sermo scurrilis vitandus.* *Dentati morsus vitandus.* *Cap. 5.* *1. Cor. 1.* *Simultates vitādæ* *Ioan. 15.* *Coloss. 3.* *Ephes. 4.*

Nihil enim opus legum calcaribus, vbi expromta est beneuolentia, atque erga proximum ardens suique prodiga Caritas. Quoniam autem ex incontinentia linguæ, funestæ tragœdiæ ac graues tumultus exoriri solent, præsertim cum alter in alterum virus acerbitatis suæ euomit: salubriter Colossenses Paulus instituit, & quę moderatio verbis adhibenda, obiter indicat: Sermo vester cum omni gratia sit sale conditus, vt obseruetis qua ratione oporteat cuique respondere, hoc est. sermo non sit in lætitiam aut iocum effusior, ne in lasciuiam recidat: ne seuerus, asper, amarulentus, ne audientes offendat abigat, alienet. Omnis oratio humanitatis gratiam resipiat, ac prudentiæ sale sit condita. Vnde etiam in Episcopis & ministris Ecclesiæ exigit mansuetudinē ac lenitatem, nec sustinet subditos obiurgari inclementius asperiusq. tractari. Quum vero Paulus in omni actione vitæ, in dictis ac factis omnia ad decori atq. honestatis amussim exigat ac metiatur, ipsaque linguæ intemperantia, pręter obtrectationem & maledicentiam, præter calumniam & conuicia, turpitudine ac verborum obscœnitate synceras purasque mentes inficiat: hæc quoque vitia animis hominum eximeret studet. Sic cum linguam Ephesiorum format ac mentem componit, Nullus, inquit, sermo spurcus aut vitiosa oratio ex ore vestro prodeat, sed quæ bona est ad ædificationem, quoties opus est, vt det gratiam audientibus, hoc est, vt instruat auditores, vt aliquem fructum atque vtilitatem illis conferat. Et quoniam vitia omnia inter se connexa sunt, atque aliud ex alio pullulat quo nihil mali in animis hominum resideat, Omnis, inquit, amarulentia, tumor, ira, odium, vociferatio, maledicentia tollatur à vobis cum omni nequitia. Estote autem alii in alios benigni, misericordes, condonantes vobis inuicem, quemadmodum & Deus per Christum

Cap. 4. Lingua cohibenda.

Pauli salubris exhortatio. 1. Timoth. 3. Tit. 1.

Paulus in omnibus decorum obseruari vult.

Cap. 4.

Vitium vnum ex alio pullulat.

Beneuolētia alterius erga alterum fouenda.

ſtum condonauit vobis. Idipſum etiam prolixe Romanis inculcat, ac præcipit vt dilectio non ſit ſimulata, vt odio proſequantur quod malum eſt, vt per fraternam caritatem ad mutuo diligendos ſint propenſi, vt honore alius alium præcedat, hoc eſt, in exhibendo ſubſidio ac præſtando officio alius alium vincat, vt tempori ſe accommodent, vt ſpe ſe fulciant, vt bene loquãtur de iis qui illos inſectantur, nec male precentur aut diris deuoueant, vt eodem animo alij in alios ſint affecti, ne arroganter de ſe ſentiant, ne malum pro malo rependant, vt cedant iræ, nec ſeipſos vlciſcantur, vt inimicum officiis pietatis obrutum ad redamandum inflamment Hoc eſt em̃ vrere aduerſarium, ac carbones ignis coaceruare in caput illius. Quocirca inter alia quæ fuſe cõmemorat, par eſſe cenſet, vt quiſq. omnia humanitatis officia in omnes exerceat, an ſingulis ſit expoſitus. Multum enim, Cicerone teſte, conciliat hominem homini affabilitas comitaſq. ſermonis, atque obſequium, beneque merendi ſtudium amicitiam parit ſtabilẽ ac diuturnam, quæ cum inter Ethnicos mutuum amorem foueat, illam decet eſſe ardentiorem in iis qui Chriſti fœdere ſunt deuincti.

Cap. 12. *2. Cor. 8.* *Hebr. 12.* *Deut. 32.* *Prou. 25.* *Lib. 1 offi.* *Humanitatis officiis inter ſe certent Chriſtiani.*

In verbis omniq; actione vitæ deteſtabilis fucus ac ſimulatio.

CAP. XXXVIII.

Vera ſemper proferre condiſcas. Nam mentiri, perplexe, intricate, confuſe, titubanter ſimulate loqui ac tergiuerſari ſeruile eſt, ac libero homine indignum. Quocirca grauiter & ſeuere Paulus Apoſtolus, Quæcunque ſunt vera, quæcunque decora & honeſta, quæcunq iuſta atq æquitati conſentanea, quæcunq. pura ac ſyncera, quæcunq ad alendam concordiam accommoda, quæcunq. boni nominis, hoc eſt, laudabilem famam atq exiſtimationem concilient, ſiqua laus, hoc eſt, ſiquid virtuti coniunctũ ſit laudabile: hæc cogitate, hoc eſt, hæc vobis cordi

Phil. 4. Pauli ſalubris exhortatio.

ſint,hæc animis veſtris continenter imprimite, hæc oculis aſſidue obuerſentur, hæc menti penitus infixa ſint,eaq pro virili contendite aſſequi, ac vita moribuſq exprimere:& Deus pacis erit vobiſcum. Siqui dem . vt idem ait: Iis qui diligunt Deum,omnia adiumento ſunt in bonum, hoc eſt,felicem ſucceſſum conſequuntur.

Rom.8.

Philautia,hoc eſt, cæcus amor ſui excutiendus, atq; inanis doctrinæ perſuaſio. CAP. XXXIX.

Doctrinæ perſuaſio abolenda ex animo.

CVm non minimũ officiat ſtudiis, eorumq. progreſſum retardet ac remoretur maturius concepta eruditionis opinio: cũ primis cauendũ ne vel in literarum ſtudiis vel quauis arte quã tibi perdiſcendam proponis,eam perſuaſionem mente concipias, vt illa te aſſequutum exiſtimes, à quibus es remotior, aut quæ tibi ſunt incognita parumq. explorata. Sunt eñi pleriq. philauti, hoc eſt,ſui amantes, qui ſibi de eruditione plaudunt ac blandiũtur, nec quidquam ad conſummatã vel doctrinam, vel pietatem deeſſe opinantur,atq ad metam deueniſſe ſe,quum vix medium iter ſint emenſi: quo efficitur vt multa præclara ingenia rebus maximis deſtinata, nunquã ad ſumma deueniant. Quod cum Fabio eſſet perſpectum, hoc in primis à profeſſorib. exigit, vt aut ſint eruditi,aut ſe non eſſe agnoſcant. Nihil enim peius iis qui paulum aliquid vltra primas literas progreſſi, falſam ſcientiæ perſuaſionẽ induunt, nam & præcipiendi peritis cedere non dignantur, & iure quodam poteſtatis, quo hoc genus hominum intumeſcit, magno ſupercilio imperitiam ſuam aliis inculcant. Non deſunt etiam noſtra ætate qui impudenter ad concionandi munus aſſiliunt, cum in hac palæſtra ſint exercitati, nec vllis inſtructi dicendi viribus,nulla rerũ cognitione imbuti,nulla ſacrarum literarum peritia inſtructi. Quo fit vt auditores auidi nullo ſalutaris doctrinæ pabulo reficiantur, nulla

Lib.1.c.2.

Ludimagiſtri imperiti.

Concionatores indocti.

conci-

concipiant verbi Dei solatia, nulla animæ fomenta, sed tantum meras nugas atque aniles superstitiones imbibant. In eundum ordinem illos refero, qui nec ratione nec experientia fulti, medendi prouinciam sibi adsciscunt, artemq; medicam magno mortaliũ detrimento, ac valetudinis iactura exercent. Cũ itaque tantũ damni adferat fœcundis ingeniis inanis suiq. ostentatrix doctrinæ persuasio: modis omnibꝰ enitendũ studiosis qui solidam eruditionẽ affectãt, vt adscitis omnib præsidiis ac studiorum adminiculis ad summa properent, sublata reiectaq. omni adeptæ eruditionis opinione, adeo vt si aliquo vsque sint progressi, non temere ab incepto desistant aut pedem referãt, sed tantisper progrediantur, dũ metam attigerint, decursoq spatio palmã consequãtur, aut illi proxime assistant. Nunquã stulta illa & præclaris ingeniis damnosa opinio mente concipiatur, aut animo insideat, vt cum adhuc in limine primoque aditu ac vestibulo eruditionis consistas, iam perfunctum te discendi munere existimes, eaque assequutum à quibus longo interuallo absis ac sis remotior. Ea enim persuasio hoc in animis hominum efficit, vt longe citra metam desideant, omniaque remissius agant, nec progrediantur, vt socordes & ignaui, qui cum in stadio decurrant, non alacriter nec expedite ad palmam properant, sed subinde respectantes restitant, palmamque sibi intercipi patiuntur, magno suo pudore & dedecore. Hac autem in re Pauli exemplum imitari par est, qui in functione Apostolica atque illustranda propagandaque doctrina Euangelica, in qua omnium salus consistit, ingenue quidem fatetur se non assequutum quod consectaretur, verum nulla interposita mora aut cunctatione, viriliter cursum suum perficere, totoque conatu ac molim ne iuxta præfixum scopum eniti ad superne vocationis palmam,

Medici imperiti.

Opinio scientiæ tollenda.

Phil. 3.

Pauli locus elucidatus.

hoc est, beatitudinem quę à Deo per Christum cuiq. proposita est, sic vt ipse quæcunq. à tergo transmissa essent, quibusque perfunctus videbatur, obliuisceretur, nec ea prorsus in mentem reuocaret: ad ea vero alacriter totoque impetu se conferret quæ à fronte essent, atq. adhuc peragenda restarent, posthabitis reiectisq. omnibus quæ illum ad metam præfixam ac præmium immortalitatis properantem possent remorari. Huc spectat illa Christi concio, Nemo qui admota manu aratro post tergum respexerit, aptus est regno Dei. Qua similitudine desumta ab arandi colendique agri industria, commonefacit suos, vt in salutis negotio quod quisque est aggressus, ac semel arripuit, persistat ac progrediatur, donec summum sit assequutus, nec deflectat animum ad res fluxas ac caducas, aut ab incepto resiliat, aut aliorsum rapiatur: sed rem bene incoatam perficiat. Damnosa est enim in re salutari ac seria tarditas ac procrastinatio, atque in suscepto negotio lentus progressus ac minus alacris. Paulus quoq. huiusmodi itineri accincto non vult cursum impediri, vllamq. morā iniici, exemplo desumto ab iis qui in populari certamine præmium affectant, quorum nemo non paratus sit omnia aut facere aut pati, vitamq. suam pro laude pacisci, quo palmam plausumque populi assequatur. Horatius poeta quidem ethnicus, sed optimus morum institutor, cum obseruaret quantū damni adferret rebus gerendis tarditas & cunctatio, à re infami desumit exemplum exhortandi ad res salutares ac fructuosas;

Luc.5. Christi salutaris concio.

1. Cor.9. Simile à pugilibus. Virg lib.5 Æneid.

Lib.1. Epist.11.

Exemplū à grassatore nocturno

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones:
Vt teipsum serues, non expergisceris? atqui
Si nolis sanus, cur es hydropicus. & cur
Quæ lædunt oculos, festinas demere, si quod
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

Eandem

Eandem ſententiam ſic exprimit Ouidius, *Lib.2.de Rem.amoris.*

Ut corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec ſitiens ora leuabis aqua.
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Chriſtus quoq. in eodẽ argumento verſatur, noſtrãque induſtriã acuit, atq; ad excubias quemq; exſtimulat, à villicis iniquis parumq. fidis, à furib. ac nocturnis perfoſſorib. producta parabola. Vt enim illi ſuis commodis intenti ſunt, ac quamuis occaſionem captant, vt aliquid corradant, aliquid ſuffurẽtur, atque aliena depeculentur: ita par eſt vt quiſq; ſaluti ſuæ inuigilet, nec elabi ſinat commoditatem qua tempeſtiue ac ſuo tempore ea ſibi comparare poſſit quæ ſalutaria ſunt, mentiq. atq. animo profutura. *Matt.24. Luc.12.*

Familiarium atq; amicorum habendum delectum ac diſcrimen. CAP. XL.

NE quoſvis temere nulloq. delectu & diſcrimine in familiaritatẽ adſciſcas, ſed eos quorũ explorata eſt virt⁹, ac ſpectata vitę probitas. Id monet prouerbiũ, Nec cuiuis dexterã inieceris: Qđ Belgice ſic effertur, *Siet vvie ghy byder handt nempt*, deſumta ſimilitudine à choreis ac tripudiis. Nam iuuenes in adeunda ſaltatione nõ cuiuis manus porrigunt, ſed iudiciũ delectumq. puellis adhibent vel plebeiis vel patriciis: quod etiã in vitæ ſocietate, ac contrahenda amicitia cum primis obſeruandum. Sunt n. nonnulli rerum humanarũ imperiti, qui cum ſynceros amicos à fucatis diſcernere nequeant, quoſvis indiſcriminatim in familiaritatem intimam admittunt etiam inexploratos, quos poſtmodum ſycophantas experiuntur atque impoſtores. Quocirca vt omnibus fidum te præbere decet: ita nemini temere fidere, niſi, vt habet prouerbium, cum quo modium ſalis conſumſeris, hoc eſt, diutinam vitæ conſuetudinem habueris, ac cuius mores atque ingenium

Amicorũ habendus delectus.

Prouerbiũ à tripudiis ſumtum.

Nõ cuiuis fidendum.

Eccles. 8. cognitum exploratumq. habeas. Quo spectat illud sapientis Hebræi: Extraneo ne arcana commiseris, nescis enim quid pariat, hoc est, quid monstri alat.

Amicitia immortalis esse debet. Non cuiuis homini mentẽ tuam patefacias, ne forte falsam gratiam tibi referat, & postmodum conuicietur tibi. Hominum autem leuitas & inconstantia efficit, quo minus amicitiæ fœdera sint perpetua, multiq. hac de causa sibi persuadent ita habendos amicos, quasi aliquãdo inimici sint futuri: In hostes quoq; atq; inimicos ita exercendas simultates atq; odia, quasi diluta suo tempore inimicitia, in gratiam fidamq. vitæ societatem sint recipiendi. Sic Martialis deterret à nimis arcta vitæ consuetudine:

Lib 12.

Si vitare velis acerba quædam,
Et tristes animi cauere morsus:
Nulli te facias nimis sodalem.
Gaudebis minus, & minus dolebis.

Inimicitia mortalis esto. Non est tamen à ratione aut humana natura aliena illorum sententia, qui censent simultates atq. inimicitias debere esse mortales; Amicitias vero, quæ fida quadam animorum societate, ac voluntatum con-*Offic. 2.* sensu constant, sempiternas. Neque enim effugiunt leuitatis atq. inconstantiæ crimen, qui temere amicitię vincula dissolui patiuntur. Quocirca Cicero censet amicitias quæ minus probentur, sensim dissuendas, non violentius præcidendas.

Ne temere te cuiquam sponsorem offeras.

CAP. XLI.

Sponsioni damnum subest. NE præcipitanter & inconsiderate te cuiuis sponsorem offeras. Sponsioni enim noxa præsto est. Nam qui pro altero fidem suam interponit, pericu-*Prou 6.* lo se obiicit. Altero enim fallente, plectitur vades, il-*Solomon à spondendo deterret.* lique exoluendum quod pro alio spopondit. Quocirca Solomon rerũ humanarum peritissimus filium à sponsionis facilitate deterret: Fili mi si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum

tuam,

tuam, illaqueatus es atq irretitus verbis labiorũ tuorũ, captusq. sermonib. propriis, quamobrẽ propere, inquit, efficito vt liberari possis à manu proximi tui. Cæterũ non nimis rigide istud obseruari debet, cum nonnunq̃ in vrgẽtissimis causis, amicis obsequi conueniat, atq iis quib. naturæ legib. sumus obstricti gratificari, nostramq. fidẽ ac facultates, nonnunq̃ etiam vitam pro iis exponere, sic tamen vt nemo illorum causa à recto dimoueatur, nec quid agat quod honestati sit contrarium, quemadmodum monet prouerbium, Obtemperandum amico, sed vsq. ad aras, hoc est, non transilias religionis iura; neq. eñ fas est amico obsequi conscientiæ damno aut pietatis iactura. *Amicis quatenus obsequendum.*

Assentatores quos vulgo Pluymstriickers *vocant, vitandi.*

CAP. XLII.

CVm Assentatio atq. adulandi peritia seu potius vafricies artificioso quodam verborum aucupio homini minime fucato facile imponat: commonitum te volo, ne assentatori aures patefacias, aut eius blandimentis ac lenociniis deleniri te patiaris His autem notis syncerum fidumq amicũ ab improbo & fucato adulatore discernas. Ille enim libere ac grauiter cui optime consultum cupit, officij sui commonefacit, quod Solomõ in præcipua amicitiæ parte collocat: Iste scite assentatur ac palpat, singula approbat, applaudit audientis erroribus, omniaq. donat illius auribus, ac non modo ad voluntatem, sed etiam ad nutum ac vultum verborum blandimenta accommodat. Exprimit huius conditionis homines graphice apud Terentium Gnatho, qui parasiticam disciplinam instituit, & qua ratione animos hominum sibi deuincire soleat, his versibus indicat.

Assentator perniciosior.

Adulatoris & amici discrimen.

Pro. 27.

Esa. 30.

Eunuch. act. 2. Scena 2.

Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volũt,
Nec sunt. hos consector, hisce ego non paro me vt rideant:
Sed his vltro arrideo, & eorum ingenia admiror simul;
Quidquid dicunt, laudo; id rursum si negant, laudo id quoq.

Parasiti conditio.

Negat, nego, ait, aio: postremo imperaui egomet mihi
Omnia assentari. Is quæstus nunc est multo vberrimus.

Quocirca cum omnib. detestabilis sit & odiosa adulatrix blandiloquentia, quamlibet tenuis sit atq. angusta res familiaris: nunquam te vlli parasitum Gnathonemq prębeas, aut assentari in animũ induxeris. Parit quidem auriũ titillatio fauorẽ nonnullorum, sed euanidum minimeq. diuturnũ. Emergit aliquando ex eo quæstus vberrimus, verũ infamis ac probro coniũctus; postremo vbi fucus detegitur, artifici damnosus, sic vt nemo ingenuus ac liberaliter educatus hanc notã sibi imprimi sustineat Assentatoribus affines sunt veteratores quidã & versipelles, qui vulpina calliditate atq; astutia ad circumueniendos fallendosq. simplices miris strophis ac technis sunt instructi, atq. hominũ facultatib. & vxoribus, vt Hyænæ & Crocodili, inhiãt, in speciẽ primaq. fronte blandi, sed qui postmodũ damna inferant, ac perniciem moliantur. Sunt huius farinæ subdoli quidẽ & versuti, sed mire officiosi, atq ad omne obsequium parati, qui eo consilio, eaq. mente atq. intentione se in familiaritatem ac vitæ consuetudinẽ insinuant, quo aliquid ab iis corradant ac compilent. Nam captata vndiq opportunitate ad conuasandum aliquid oculos manusq habẽt intẽtas. Quocirca nõ temere cuiu s fidendũ, nisi edito fidei ac probitatis specimine.

Parasitorum infida amicitia.

Ars veteratoria.

Insidiosa ciuilitas.

Præcepta quædam ad bene beateq; viuendum accommoda.

CAP. XLIII.

CVm multa tradantur à viris disertis ad bene beateq. viuendum documenta, tum Martialis quædam complexus est ab honestate nõ prorsus aliena, quib. velut indice demonstrat, qua ratione vita commoda transigi possit, ac non modo corporis valetudini, sed mentis etiam tranquillitati consuli. Sic autem ista prosequitur:

Quib. reb. constet vitæ felicitas

Vitam quæ faciunt beatiorem,

Lib. 10.

Iucundissime Martialis, hæc sunt.
Res non parta labore, sed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salubre corpus,
Prudens simplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, sine arte mensa,
Nox non ebria sed soluta curis,
Non tristis thorus, attamen pudicus:
Quod sis esse velis, nihilq; malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

Has vitæ commoditates si nõ prorsus ex voto aut animi sententia obtinere queas: nõ est q te maceres aut mœrore conficias, sed ad Dei volũtatem, eiusq; prouidentiam, quę vna est rerũ humanarũ moderatrix, omnia referas, quod etiã factitauit Dauid in iis quę illi obuenire soleant, prospera vel aduersa, quorum nihil non eius potestati subiicit, nullo casus aut fortunæ respectu: sic cũ omnem vitæ suæ decursum illi attribuit, in manibus tuis, inquit, tempora mea: hoc est, pro tuo arbitratu nostro omnia decurrunt.

Dei prouidentia rerum moderatrix.

Psal 30:

Pij fortunam non agnoscunt.

De exercitatione qua defatigatæ vires instaurantur cum animi tum corporis. CAP. XLIIII.

CVm natura humana subsistere nequeat, nisi subinde respiret atq; aliquo laxamento reficiatur; nonnulla illi laboris relaxatio indulgenda, ne corporis animiq; vigor flaccescat, atq; immodica occupatione obruatur. Vt autẽ somnus placidus ac tempestiuus membra lassa ac labore confecta instaurat ac reficit: ita quoq; animum studiis aut lucubrandi molestia defessum, spiritusque exhaustos ac sopitos erigit reparatq. intensionis remissio. Veteres, siquando à Reip. functionibus ac forensi negotio conquiescere licuit, rerum rusticarũ amœnitate se oblectabant, atq ex agriculturæ studio non minus commodi, quam voluptatis conceperunt. Nam pręter syluas

Respiratio à labore vtilis.

Agriculturæ oblectatio.

& viridaria aspectu gratissima, præter loca consita septaq. arboribus, atq ornata virgultis, præter villarum ac prædiorũ commoditates, amœnosq secessus, ex feraci ac bene culto fundo, ex speciosa messe, prouentuq. annuo quæstũ consecuti sunt cum iustissimum tum vberrimum Vtilitas enim honestati ac iustitiæ coniuncta à nullo improbari potest. Omnium siquidem rerum, vt testatur Cicero, ex quib aliquid exquiritur, nihil agricultura melius, nihil vberius, nihil homine libero dignius. Sic vt Hesiodus senserit nihil esse tam regale & magnificum, quam agrum colere, ac rusticandi studio occupari.

Lib. 1. Offic.

Agricola nunquam otiosus.

Quocirca veteres Romani vrbem perosi, tanquã ex vinculis extracti, rus se contulerunt. Hîc enim multa se offerunt, quibus statis vicibus possis oblectari. Nunc enim putandis truncandisque arboribus se tempus offert & occasio: nunc inserendis in alienam arborem surculis ver blandum inuitat: nunc tempestiuum vineas colere, atque adulta vitis propagine altas maritare populos;

Horat. in Od.

Nunc captare feras laqueo; nunc fallere visco,
Atq; etiam magnos canibus circumdare saltus,
Insidias auibus moliri, incendere vepres.

Virg. 1. Georg.

Est autem aucupium & venatio iuuenili atq adulto corpori salubris, aptaq exercitatio, nec prorsus improbanda, modo ne quis nimium illi rei sit deditus, omnemq operam impendat insectãdis laniandisq. feris, neglectis rebus seriis, ac domestica administratione. Oblectare vero se tabulis Geographicis, atque intra Musei limites peragrare longe lateq. exporrectos mundi ambitus, ac remotius dissitas regiones oculis ac circino dimetiri potius, quã magna rei familiaris iactura corpore foris peregrinari, animum mirifice reficit. Inter Chartas Cosmographicas refero artificiose elaboratas expressasq; picturas vel coloribus adornatas, vel μονοχρωμάτους, h. e. nu

Exercitationũ multa genera.

Pictura oculos pascit ac reficit.

das

das nulloq pigmento aut fuco delineatas, quæ non inani spectaculo oculos afficiunt, præsertim si absit superstitio, ac nonnulla ad virtutem & pietatem documenta exhibeant, vt sunt ea quæ sacras historias complectuntur. Vnde non inscite veteribus Pictura muta poesis dicta: Poesis vero loquens ac viuida minimeque muta pictura. Honesta est aũt ac cum primis iucunda Musicæ oblectatio, qua animus vbi languescit, maxime erigitur ac reuiuiscit. Hæc vocum concentu atq instrumentis modulate resonantibus non solum aures sonorum suauitate permulcet, sed sonitu per arterias vndiq; diffuso, spiritus cum vitales tum animales excitat, discussaque animi caligine ac nebulis, mentem agilem reddit atque erectam. *Musica mentem oblectat.*

Quo effectum est, vt Pythagoras animum cithara excitare soleat, vbi euigilasset, quo esset ad functiones obeundas, ac diurna munia expeditior: & cum somnum peteret, rursus testudine lenire mentem, quo affectus redderet sedatiores. Sic Epaminondas princeps Græciæ concinne fidibus cecinisse legitur, totaq Græcia, Cicerone teste, summã eruditionem sitam in vocum neruorumq. cantibus censebat, & qui eius artis esset imperitus, habitus sit indoctior. Sic priscis seculis inter regales mensas Heroum Diuorumque gesta ad lyram decantari solent. Ita apud Virgilium, *Fa.lib.1. cap.7.* *Cicer.1. Tusc.* *Veteres Musices studiosi.*

—— Cithara crinitus Iopas *Lib.1. Æneid.*
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisq; labores;
Vnde hominum genus & pecudes, vnde imber & ignis,
Arcturum, pluuiasq; Hyades, geminosq; Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Non defuisse Hebrææ gẽti huius oblectamẽti vsum, magnisque viris illam excultam atque in pretio habitam, præter alia, Dauidis historia commonstrat. *Hebræi oblectamẽta musica nõ respuerũt.*

1.Reg 16. Nam vates ille ſacros hymnos ad lyram decantare
Dauid instrumentis musicis Deum honorat ſolitus eſt, animumq. Saulis furibundũ ac maligno
Genio, atraq. bile exagitatum modulate reſonante
cithara permulcere, ac Regem ad ſaniorem mentẽ
reducere. Heliſæus quoque vates importuna regum
interpellatione exaſperatus, accita pſaltria, harmo-
nia, concentuq; Muſico animum compoſuit, ac de-
4. Reg. 3. pulſu omni perturbatione, ſopitiſq. affectibus affla-
Heliſæus musica afficitur. tu diuino perfuſus, vaticinari incipit, ac tribus regib.
euentura prædicere. In conuiuiis quoq. Muſicos ad-
hiberi ſolitos ſacra Biblia paſſim teſtantur. Sic Sapi-
Eccleſ. 32. ens deſumta ſimilitudine à gemmis auro decora-
Similia ex musicis sonis & gemmis. tis; Sicut Carbunculus, inquit, aurum exornat: ſic
concentus Muſicorum in conuiuio cum moderata
vini potione. Et quemadmodum, vt idem ait, Sma-
ragdus, cuius pellucid⁹ eſt & inſatiabilis viror, vulgo
Amarant, aurum commendat: ſic modulatio Can-
torum in iucundo cõuiuio. Verum ne quis plus ſatis
huiuſmodi illectamentis inſiſtat atque occupetur:
quid huic oblectationi pręferri debeat, obiter ita in-
Eccl. 40. dicat, Vinum & Muſica mentem ac cor exhilarant,
ſed vtroq; magis ſtudium ſapientiæ. Improbat qui-
Eſaias vinolẽtos increpat. dem Eſaias vinolentos & qui comeſſationibus con-
tinenter addicti, Muſicis inſtrumentis ſuauiter ſe
oblectant, ſed ea ratione quod nulla iis habeatur o-
pificis ratio, nec quidquam eorum quib. affluenter
Cap. 5. & cumulate fruuntur, ad Deũ referant, à cuius mu-
nificentia omnia profluunt. Sic enim illis minita-
tur. Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectan-
dum, & potandum vſq. ad veſperam, vt vino æſtue-
tis. Cithara, lyra, tympanũ, & tibia in conuiuiis ve-
ſtris: & opus Domini non reſpicitis, nec opera ma-
nuum eius conſideratis: hoc eſt, nõ habetis oculos
mentemque in illum erectam, à cuius munificentia
ac liberalitate hæc proficiſcuntur. In eodem argu-
Cap. 6. mento verſatur Amos propheta, qui huiuſmodi mi-
nis

nis lasciuos ac profuse viuentes vellicat, Væ qui opulenti estis in Sion, ingredientes pompatice, qui decumbitis in lectis eburneis, ac lasciuitis in stratis vestris, qui canitis ad sonitum psalterij, bibentes vinũ in phialis, atq. vnguento optimo delibuti, nec quisquam vestrum inopum calamitate afficitur, aut condolescit afflictorum miseriæ: nulla habetur tenuiorum ratio aut respectus, nulla exhibetur Deo tantorum beneficiorum gratitudo Quocirca oblectamẽta Musica atque inter hæc moderatus vini ac ferculorum vsus, quo spiritus sopiti ac languidi eriguntur ac reuiuiscunt, quo fumi melancholici dissipantur, nihil habent vitij, nec ab vllo tetrico culpari merentur, nisi illorum abusu atque assiduitate profunda obrepat diuinarum rerum ac salutis obliuio. Inter exercitationes mitiores, minusque molestas aut laboriosas, vectiones referuntur, quæ vel equo, vel vehiculo, aut etiam nauigio perficiuntur, nec non ambulationes subdiales, quas hortenses areę ministrãt, ac longius exporrectæ pergulatæ iugatæque vineæ, sic vt sub fornice viridi ac pampinis virentibus concamerata testudine non minus salubris sit, quam amœna deambulatio. Et si qua forte inter deambulandum obrepat lassitudo ac fatigatio, non desunt in excultis hortis topiaria, atq; vmbracula, sub quibus captare opacum frigus, æstumq. discutere liceat. Vbi vero apricari visum sit, atque aeri libero apertoque se exponere, in patẽti campo aut eminenti edi[t]oque loco id perfici poterit. Vt autem studiosis vi[r]isque politicis inter moderatas ac salubres exerci[t]ationes apta est clara ac vocalis lectio, vsusque de[c]lamandi: ita validis ac robustis luctatio, balistarum [a]c paruę pilę vsus, Galeno, libello edito, approbatus, [c]ertamen gladiatorium & equestre, quibus calor [n]atiuus augescit, ac corpus robur concipit, sanguine [p]er membra vndique diffuso: quo fit vt exercitatis

Amos vinosos vellicat.

Exercitatio minus laboriosa.

Hortorum amœnitas reficit animum.

Æstate opacum frigus captandum.

Apricari hieme, per amœnum.

Apta studiosis exercitatio.

color efflorescat, ac cutis suaui vndique rubore perfundatur. Cæterũ hoc meminerint qui in huiusmodi palæstris se exercent, vt omnia moderate perficiantur, ne agitationes violẽtæ ac tortuosæ membrorum luxationes inferãt. hoc est, nequa corporis pars à sua sede dissiliat, aut operosius agitato flexoque in gyrum corpore, à loco dimoueatur. Atqui vt non statim à sumto cibo mens studiis est defatiganda, quo ventriculus commodius cõcoctioni insistat, nec diffundi ac dissipari calorem natiuum contingat: ita nec liberalius pransis, ciboq. differtis nimij labores subeundi, officiunt enim cõcoctioni motus violenti & incompositi, omnesque agitationes corporis immoderatæ crudos ac semicoctos cibos in venas rapiunt, qui oborta oppilatione ac putredine, morbis seminaria ministrant. Vetustus ludus Astragalismus seu talorum iactus qui ossiculis ouillis lęuore perpolitis perficitur, Belgæ *Pickelen* vocant, quibus nostrates puellæ nondum nubiles aut maturæ viro lusitãt, eosque nouæ nuptæ statim ab inito coniugio despiciunt. Adolescentuli autem Tali quodam genere inter se decertant quod boum pedibus eximitur, *Coten* Belgæ appellant, eoq. se exercent certo anni tempore, vt etiam nucibus & crepitaculis, quæ exercitamenta puerilia paulo prouectiorib. vilescunt, atq. habentur despicata, sic vt iam ex ephebis egressi indecorum ducant, parumque generosum huiusmodi nugis occupari. Nam puerili more, vt Horat. ait,

Violentus motus concoctioni officit.

Astragalism⁹ quid.

Talorum iactus.

Puerilis exercitatio multiplex.

Lib. Ser. 2. Satyr. 3.

> *Ædificare casas, plostello adiungere mures,*
> *Ludere par impar, equitare in arundine longa*
> *Si quem delectat barbatum, amentia versat.*

Alea à Talis diuersæ.

Cæterũ diuersi sunt tali ab aleis quæ Belgæ *Terlingh*, vocantur nam illi quatuor lateribus constant, aleæ sex; quarum abusus tam frequens est in tota Europa, vt pleriq. crebro harum vsu patrimoniũ profundant, exhaustisq. facultatibus, ad inopiã redigantur-

cum

cum talorum vſus apud nos ad puellas deuolutus nullam rei familiari iacturā inferat. nam illis vel tędium temporis diſcutiunt, aut ſiquando feriari liceat, pro re non magni momenti decertant, nempe caſtaneis, auellanis, aciculis, fibulis, aliiſq. nonnullis apophoretis. Trochi autem agitatione ac celerrimo illo turbinis in gyrum atq. orbem decurſu, adeo vt motus conſpectum fugiat, fallatque oculos, adoleſcentes ſe alacriter exercent, idque hibernis menſibus, quo incaleſcant. Quod genus exercitationis veteribus etiam in vſu fuiſſe teſtatur Perſius, illoq; ſe ac pleriſque aliis impenſe delectatum: *Trochorū agitatio.* *Satyra 3.*

Iure etenim id ſummum, quid dexter ſenio ferret,
Scire erat in votis: damnoſa canicula quantum
Raderet: anguſtæ collo non fallier orcæ,
Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Orca fictile gen⁹, vt noſtrū in quo nidulātur ſturni, ſpreeu Belgice.

Huius puerilis inſtrumenti Virgilius quoq; meminit, ac Lauiniæ mentem ex Turni amore furiis agitatam, elegantiſſimis verſibus turbini componit, eamque non aliter ac rotari, quam trochum flagellis ſcuticiſq. hinc inde ſubactum, Belgæ *Top* vocant. Sic autem rem proſequitur,

Tum vero infelix ingentibus excita monſtris
Immenſum ſine more furit lymphata per vrbem;
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur ſpatiis. ſtupet inſcia turba,
Impubiſq; manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ: non curſu ſegnior illo
Per medias vrbes agitur, populoſq; feroces.

Virg. li. 7. Æneid. *Elegans. Virg. deſcriptio.*

Huiuſmodi ludis fere ætas puerilis occupari ſolet: Adultior vero & quæ iam pubeſcere incipit, decentiores expetit. In omni exercitatione ex qua corpus atque animus aliquid commodi concipit, ſemper decori atque honeſtatis habenda ratio.

Iugurthæ indoles. Sic Salluſtio laudata Iugurthæ indoles, cum nondum ambitione ac regnandi cupiditate eſſet deprauata. Is enim vbi primum adoleuit, pollens viribus & decora facie, ſed multo maxime ingenio validus, non ſe luxui aut inertiæ corrumpendum dedit: verum, vti mos illius eſt gentis, equitare, iaculari, curſu cum æqualibus certare, & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen carus eſſe, plurimum facere, minimum de ſe ipſe loqui.

Iuuentutis exercitatio.

Infames ludi. Alearum, chartarumque ludos, & ſi qua ſint alia otioſorum hominum oblectamenta, vt rem maxime damnoſam atque infamem fugito. In huiuſmodi enim ludis non artis peritia viget, ſed fraus, fallacia, dolus, aſtutia: non habet locum ratio, conſilium, ſapientia, ſed caſus, fortuna, temeritas. Complectitur autem alea omnem ludum fortunæ mutabilitati ſubiectum, teſſeras, pyrgum, fritillum, latrunculum, omnemque iactum talarium, adeo vt in minutiſſimis etiam rebus ac puerili negotio improbetur, ſi vel crebro fiat, vel fallaciter, vel contentioſe. Sic ſcite Martialis;

Alea q.d.

Lib. 14.

Alea parua, nuces, & non damnoſa videtur:
Sæpe tamen pueris abſtulit illa nates.

Quæſtus non doloſus ſit. Quamobrem cum omnia fere in huiuſmodi certamine cupide, improbe, doloſe peragi ſoleant, ea moderatio adhibenda, vt oblectationem potius, quam quæſtum ſectemur. Nam incautos parumque oculatos à ſubdolis emungi argento contingit. Et quanquam nonnulla lucri ſpes in talibus exercitiis animum hominis titillet, victoremque ſoletur præmium: non tamen ſpe nimis auida aut lucri cupiditate quidquam facere decet. Inſtituitur autem exercitatio, ac ludendi licentia conceditur; non lucri, ſed valetudinis atque oblectamenti ratione, & quo animus defatigatus reſpiret, nouaſque vires ad ſubeundos denuo labores concipiat.

Ita est autem Aleatorum natura & conditio, vt vbi semel illa prurigo & scabies animum occupauit, ægre excuti queat. Solicitantibus, enim vndiq. eiusdẽ farinæ hominibus, singulis momentis damnosas illas voluptates repetunt. Quod vitium etiam scortatoribus insitum. Quocirca salubriter Ouidius: *Aleatorũ conditio.*

Sperne lucrum, vexat mentes insana cupido,
Et reuocat trepidas alea sæpe manus.

Nulli mea quidem sententia improbari debet conquirendi industria, ac rei familiaris amplificatio sed lucrum sectari par est quod vtile sit & honestum, ac nullius iniuriæ damnoq. coniunctum Scitũ est prouerbium Plautinum, Ad suum quemq. quæstum æquum est esse industrium potius, quam callidum. Nam res sinistre atq. improbe conquisitæ præter id quod infamiam pariant, minus etiam diuturnę sunt aut stabiles, sed facilime dilabũtur, vt opes fallaciis, dolo, sycophantiis, captionibus, versutiis, deniq. fœnore, talis, aleis partæ. Quamobrem quos habes studiorũ sodales, omnibus modis à rebus improbis abducere pergas, atq. ad honestatem, ad decus, ad virtutem esse incitamento. Hoc enim humanitatis officium non solum apud cordatos viros laudem promeretur, sed Deo etiam gratũ acceptumq. est: quod ita apud Hieremiam testatur Dominus: Qui separauerit pretiosum à vili, quasi os meum erit. Quo designat illum palmarium quiddã pręstitisse, ac proxime ad Deũ accedere, diuinosq; honores promereri, qui vel seipsum vel proximũ (Deo.n. nihil homine carius, aut maioris pretii) à vilissimis rebus à vita sordida ac contaminata, ab itinere deuio abduxerit, atq. ad vitæ integritatẽ, moresq inculpatos auctor sit & instigator. Quo spectat illud Iacobi Apostoli: Fratres siquis inter vos errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, sciat se à morte reuocasse peccatorem, ac saluam fecisse animam illius.

Dolose parta cito dilabuntur.

Cap 15.

Hieremiæ locus explicatus.

Cap 5.

In rebus gerendis, rationem in consilium adhibendam.

CAP. XLV.

IN quauis actione, omnibusque vitæ negotiis sic omnia ratione ac cõsilio moderanda, nequid pridie agas, cuius te postridie pœniteat. Turpe est enim aliquid committere, vt re peracta cogaris dicere, Non putaram. In quem scopulum minus impinges, si nihil temere ac præcipitanter agas, sed omnia considerate, mature, prudenter ita, vt ad rationis amussim singulas exigas. Sic recte præcipit Salustius, Priusquã incipias, consulto: & vbi consulueris, mature facto opus est. Et Cicero, In omnibus rebus, siquid aggrediare, adhibenda est pręparatio diligens. Quo spectat prouerbium, Festina lente: &, Sat cito, si sat bene.

Non putaram vitio coniunctũ

Nihil præcipitanter agendum

Quæ dubitas ne feceris. CAP. XLVI.

Li. 1. offic.

NIhil agas quod animo scrupulum iniicere possit, ac dubitationem inferre, sic vt ambigas, ęquumne sit an iniquũ quod aggredi paras. Æquitas enim vt Cicero ait, lucet ipsa per se, ac cum virtuti tũ honestati coniuncta est: Dubitatio autem iniustitiæ aliisque vitiis affinis est. Huic consentaneum est illud Pauli, Beatus est qui seipsum non iudicat in eo quod probat; hoc est, qui in adeundo aliquo negotio non sentit tacite reclamantem conscientiam. Quam sententiam tametsi de ciborum delectu, & vitando offendiculo scripserit Apostolus, vt superius sumus testati: aliis quoque rebus apposite accommodari potest. In omni enim actione cum quid agimus nulla firmitate, nullaque animi constantia, sed vacillante mente & dubia, iudice consciẽtia damnamur. Quidquid enim non proficiscitur ex fide qua Deo approbamus nostram mentem, ipsaque refragante conscientia vitiosum est, & peccato obnoxium. Siquidem cum quis rem per se non malam, hęsitans, mala sit, nec ne; committit tamen, declarat se rem nefariam commissurum, si occasio inciderit, aut opportunitas

Li. 1. offic.

Roma. 14.

Dubitatio menti, in agendo scrupulũ inicit.

Pauli locus explicatus.

tunitas sit oblata Vera autem pietas ac solida sapiē-
ia fide stipata, diuinoq. Spiritu fulta, omnia scienter
iiiudicat, nec quidquam aggredi sustinet, quod vllā
nali speciem præ se ferat, aut mentem ac conscien-
iam aliqua ægritudine possit contaminare.

Virtutis ac vitiorum præmia.

CAP. XLVII.

QVod Cato senior commilitonibus inculcare so- *Voluptas momentanea.*
let, id cuique menti infixum esse conuenit: Si
im labore præclari quiddam egeris & quod hone-
iati sit coniunctum: labor abit, honeste factum re-
anet. Si cum voluptate mali quidquam commis-
im sit: voluptas, vt res momentanea, cito auolat at- *Virtus æterna.*
ie euanescit; improbitas vero & nequitia, vt inde
bile vitium, perpetuo adhæret. Quo spectat pro- *Prouerbiū in degeneres.*
erbium, Qui semel scura, nunquam paterfamilias.
uisquis enim semel in re infami, existimationis ac
obitatis iacturam fecerit, non facile probi viri elo-
um consequetur, quamlibet etiam ditescat, aut o-
lentus efficiatur. Non dissimili ratione extimula- *Platonis exhortatio ad virtutem.*
iuuenes Plato ad felicitatem consequēdam pro
sita virtutis ac voluptatis vitiosæ imagine. Huius
im momentaneam dulcedinem atque illecebras
ita pœnitentia, angor animi, mens inquieta, do-
perpetuus comitatur. Illius vero breues labores
rumnas, pacata mens, tranquillus animus, secura
scientia, denique solidum æternumque gaudiū *Sententia D. Gregorij.*
sequitur Quo spectat illa sentētia, Momentaneū
quod delectat, æternum quod cruciat.

Deo sumenda omnium actionum nostrarum initia.

CAP. XLVIII.

Vidquid aggredi meditaris ac perficere, Deum *A Deo petēda actionum primordia.*
opt max in consilium adhibeto, ita siquid tra-
e instituis, siqua obire munia vel priuata vel pu-

blica, illius numen implores, quo afflatu ſuo optima quæq; ac ſalutaria inſpiret. Dici enim vix queat, quid adiumenti adferat ad felicem operum ſucceſſum, omnia actionum noſtrarum auſpicia, omnia vota ad Deum referre. Nam ſiniſtre fere atque inauſpicato procedunt, quæ tali nō ſunt incoata principio. Hinc illa Dei apud Eſaiam comminatio, Væ filii deſertores, qui conſilium initis, & nō per me, qui ordimini telam, & non per ſpiritum meum. Quibus verbis in felicem parumq; proſperum ſucceſſum illis denunciat: quod aliunde quam à Deo ſalutis præſidia conquirant nec illum in conſilium adhibent, ab eoq; reſponſa petūt; cui omnia ſubmittuntur; & penes quem conſiſtit totius orbis dominatio & imperium. Per hunc enim, vt Salomon ait: Reges regnāt, & legum conditores iuſta decernunt; per hunc Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam. illius eſt cōſiliū & æquitas, illius prudentia, fortitudo, decus, potentia, qua in imperio conſtituti ſuas ditiones ſtabiliunt, ac ſubditos in officio continent. Quocirca cum Dei arbitrio ac voluntate omnia perficiātur, atq; ipſe ſit primaria rerū cauſa: ab eo felicem operū ſucceſſum ab eo ſalutaria quæq; atq; ad bene beateq; viuendum neceſſaria, ſummis votis petenda. Quod nobis Chriſtus inculcat, cum inquit, Primū quærite regnū Dei & iuſtitiam eius: cætera vobis vltro ex illius munificentia obueniunt, ac velut auctarium adiiciētur. Eſt autem auſpicatiſſimum diei initium quod à rerum cœleſtium contemplatione, à doctrina Euangelica, ab illuſtranda Dei Maieſtate ſumitur.

Cap. 30. *Deus actiones noſtras moderatur.* *Prou. 8.* *Deus primaria rerū cauſa.* *Matth 6. Luca 12.*

Diluculum auroraq; matutina ad componendam mentem atq; animum in Deum erigendum, aptiſſima.

CAP. XLIX.

NVlla eſt diei pars ad erigendam in Deum mentem accommodatior, quam antelucana. Tum enim animus diſcuſſa noctis caligine, eſt erectior, atq; con

Aurora precationi apta.

concipiēdas salutares cogitationes aptior. Factitasse ad sacros vates, Bibliorum codices passim testātur, Sic Dauid in angustia cōstitutus: Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Mane adstabo tibi & videbo. Mane oratio mea præueniet ad te. Sic Esaias: Erigit mane, mane erigit mihi aurem Dominus, vt audiam tanquam magistrum, hoc est, monitorem qui oscitantibus aurem vellicat. Rursus, Anima mea desiderauit te in nocte, sed & in spiritu meo & præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Quibus verbis Propheta indicat totam mentem, omnesq. animæ vires ac facultates, spiritus cum vitales, tū animales, & quidquid illi insitum est, in Deo iugiter esse defixum, sic vt nulla temporis pars absque illius recordatione transigatur, sed omnia dicta factaq. & siqua animum subit cogitatio, in Deum transferatur.

Psal. 5. *Psal. 16.* *Cap. 87.* *Cap. 26.* *Esaiæ loci explicatus*

Exacto die exigenda à mente diurnarum actionum ratio.

CAP. L.

OMnia negotia diurnasq. actiones, & quid quoq. die dictum factumq. fit, vesperi ab animo reposcas. Sic consummato die, antequam te quieti dedas exige à te peracti diei rationem, atq. interrogato animum tuum: quod hodie malum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es effectus? quid incremēti accessit pietati? quis in virtute factus progressus?

Exigēda à mēte actionū nostrarū ratio.

Quo prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus affuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? Cur hæc sententia sedit,
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?

Virg. in viro bon.

Dici vix queat, quam tranquilla sit futura ac pacata mens, quam quietus ac placidus somnus, vbi concepto emēdationis proposito, huiusmodi cogitatione animi nebulas discusseris. Cum autem diurnę actiones & quæ interdiu oculis obuersantur, somno non

Concipiendum quotidie emēdationis proposiū.

nunquam officiant; studiose elaborandum, vt hone- stis occupationibus dies transigatur, nequid menti obiiciatur, quod nocturnā quietem possit intertur- bare, aut turbulentam efficere.

Actiones diurnæ honesta esto.

Nemo vitijs suis blandiatur, aut malefacta extenuet.

CAP. LI.

Vita non extenuenda.

Siquid insipienter actum sit, atque auersa à recta ratione voluntate commissum quod honestati ac decori aduersetur: nunquam in animum inducas, vt errori blandiaris, aut crimen excusatione exte- nues. Parit enim confidentiam peccati excusatio, at- que iterandi commissi occasionē ministrat. Sic cum Dauid obseruasset quantum prauitatis ex hoc men- tis errore pullularet, Non declines, inquit, cor meū in verba malitiæ ad excusandas excusationes, in pec- catis. Quibus verbis precatur, vt longe absit ab ipso mala mens, malus animus, quo improbi imbuti sce- lera sceleribus accumulant, suaque flagitia diluunt atque extenuant, nec in se vllam culpam transferri aut deriuari patiuntur. Qua cæcitate ac mentis caligine efficitur, vt vbi animus semel vitiis oc- calluit, ac cupiditate se deuinxit mala, in dies ma- gis magisque in deterius prolabatur, ac corruat, nulla emergendi spe. Quo spectat illud Solomonis, Impius cum in profundum peccatorū deuolutus est contemnit; hoc est, nihil admisisse se habet persua- sum, nec magnopere commouetur patrati sceleris aut nequitiæ enormitate. verum vt idem ait, hunc sequitur confusio & ignominia. Quo indicat illum cum existimationis iacturam subire, tum infamiæ labem consequi, vt non facile in posterum probi ac laudati viri nomen promereatur. Pari malo impli- cati sunt, qui vbi deliquerunt, atque in peccatum aliquod prolapsi sunt, non agnoscunt scelus, nec id confiteri sustinent, etiamsi confessionem extorque- at conscientia, carnificina, sed silent ac conticescunt,

Psal. 140

Dauidis locus explicatus.

Prouer. 18

Impio occalescit scelere animus.

omnia

omniaq. obliuione obruere meditãtur. Simile enim quiddam iis vsuuenit, quod pueris qui à rebus inter. dictis non abstinent, præsertim vbi sperãt fore clam nec à parente id rescitum iri. Cuius rei exempla edita sunt in Adamo & Cain, eorumq. posteris, in quos hæreditaria labes est trãsfusa. Proinde qui animi trãquillitati optime consultum cupiat, nec vllam, perpeti carnificinã, nõ pergat abs se commissa vel infitiari, vel silẽtio inuoluere, sed Deo patefaciat. Agnitio enim peccati, & errati confessio veniam impetrat, omnesq. animi sordes ac maculas eluit, absterget, abolet Reticentia vero & tergiuersatio malum exasperat, causamque rei reddit deteriorem. Quod in se expertus Dauid: Quoniam tacui, inquit, inueterauerunt ossa mea, cum clamarẽ tota die: extorsit quidem cruciatus & doloris intolerantia clamorem atq. eiulatum, sed non delicti confessionem expressit mox tamen admissum crimen Deo detegere meditatur, quem certo scit promtum ac facilem ad condonandum peccatum, vbi quis ex animo resipiscit suaq. vitia detestatur. Itaq sumta fiducia, Dixi, inquit, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Is est enim amor & propensio Dei erga homines, illa placabilitas & mansuetudo, vt vbi resipiscere meditantur, confestim illis peccatum remittat: Quod per Isaiam ita indicat: & erit antequam clament ego exaudiam, & adhuc illis loquentibus aurem accommodabo. Quo indicat promtam & expositam suam munificentiã ac fauorem, vt etiam si homo mente concipiat emendatioris vitæ propositum, statim illi admissum scelus remittat. Sic apud Ezech. Quocunque tempore peccator ingemiscet, iniquitatum eius non recordabor amplius.

Simile à puerili natura.

Peccati agnitio peccatum expungit.

Reticẽtia malum exasperat.

Psal. 31.

Dei facilitas in remittendo.

Cap. 65.

Cap. 18.

In Deum transferendum quidquid nobis boni obtigit.

CAP. LII.

Quidquid homini obtigit, in Deũ trãsferendum

SIquid tibi in fragili hoc ac caduco corpore, vitaq. momentanea ac fugaci obtigerit ſplendidum, regale, magnificum, ſi adſint latifundia atq ſubutbana prædia, ſi opes affluant & diuitiæ, eaſq. exornent decus, honeſtas, amplitudo, dignitas, gloria: ſi mens imbuta eſt multarum rerũ cognitione ac ſcientia, nec deſit prudentiæ coniuncta ſapientia: corpus deniq; ſalubre ac vegetum, aut ſi quid iis accedat amplius: omnia hæc munificẽtiſſimo Patri Deo feras accepta à quo quidquid eſt boni, promanat ac profluit. Re-

2. Cor. 4. uocat huc Paulus inflatũ atq inani perſuaſione turgidum, illiq. ſui fiduciam his verbis eximit: Quid eſt quod non accepiſti? quod ſi acceperis, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Idipſum etiã vrget, ac nulli non inculcat apud Hieremiam Dominus, Non glorietur

Cap. 9. ſapiens in ſapientia ſua, nec glorietur fortis in fortitudine ſua, nec diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur quiſquis gloriatur, noſſe & ſcire me: Qui gloria-

1. Cor. 1. tur, inquit Paulus, in Domino glorietur, à quo quid-

2. Cor. 10. quid eſt bonorum, affatim ac cumulate ſumus conſequuti per Ieſum Chriſtũ, qui factus eſt nobis à Deo ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio, ſalus, redemtio. Quo

Omnia noſtra bona à Deo promanant.

autem nemo ſibi plaudat ac blandiatur, ſeſeq efferat in ſolentius de externis interniſq donis, commonefacit Paulus geſtare nos theſaurum hunc in vaſculis teſtaceis, hoc eſt, fragili ac moribundo corpore; quo cuique innoteſcat, hoc Dei virtuti atq. eminẽtiæ aſcribendum, non hominis viribus. Vt autẽ quidquid eſt in homine lucis, quidquid ſapiẽtię, quidquid virtutis aut iuſtitiæ, Deo aſſeri debet, ac Patri luminum

Cap 1. à quo omnes dotes, ac munera deſcendũt, vt Iacob

Omnis nequitia noſtramente diſſũditur

Apoſtolus teſtatur: ita quidquid eſt in mente humana vitii aut nequitiæ, quidquid caliginis ac cæcitatis, quidquid prauitatis ac corruptelæ; id omne noſtræ voluntati malitioſæ aſcribi debet, nec vel minima

Sapien 2. culpa in Deum transferri. Peccatum enim ac diuini

mandati

mandati transgreßio, omnis generis ærumnas, calamitates, morbos cum corporis tum animi, postremo mortem inuexit; omnemque procliuitatem ad nequitiam menti inseuit.

Delectus & consideratio habenda in eligendo vitæ genere.

CAP. LIII.

IN deligendo vitæ genere quod amplecti statuis, & in quo ad extremum meditaris conquiescere ac pacate consenuisse, hoc in primis spectari debet, vt considerate omnia aggrediaris, nec temere te alicui instituto addicas, à quo postmodum, si pœniteat, nō liceat resilire aut extricari. Qui enim ætate immatura nec satis explorata excussaq; naturæ propensiōe, aliquod vitæ genus arripiunt, illiq. se perpetuo adstringunt, vitam agunt inamœnam. plenamque tædii & molestiæ, siquando (vt plerumque assolet) illos capiat instituti satietas, aut se sentiant ferundo oneri impares. Quocirca ne quis inconsulte sibi laqueos iniiciat, antequam aliquod vitæ institutum amplectatur, deliberandi spatium sibi cōstituat, quem potissimum vitæ cursum consectari velit, cui se addicere. In qua deliberatione, vt suadet Cicero ad suam cuiusq; naturam consilium omne reuocandum est, quo adhibita omni cura constituendæ vitæ, stabiliter in suscepto negotio persistat. Multi enim optima petentes, non tam voluntate, quam cursus errore falluntur, atq. à scopo quem Christus nobis præfixit, deuii ad superstitionem, hoc est, fucatæ religionis speciem deuoluuntur. Quin à Christo potissimū petenda sunt salutis præsidia, quo vno duce in hoc mundi salo ad optatū portum prouehimur. Ipse est ostiū quod nobis aditum accessumq patefacit ad Patrem, Ipse est via, veritas & vita, à quo nos auertere nititur Satanas, qui transformans se in Angelū lucis per improbos doctores falsa pro veris, dubia ꝓ certis

Deliberatio in deligendo vitæ genere.

Lib. 1. offi.

Errore nō voluntate quidam deuiant.

Ioan. 10.

A Christo petenda salus.

fucata pro syŋceris, pro salutaribus noxia mentibus hominum ingerit. Hęc fuit prima hostis nostri impostura, qua Adamum adortus est, atq. illius menti fumos & caliginem offudit, incautoq. ac nimis credulo specie veritatis imposuit, sic vt in omnem illius posteritatem eadem moliri non desinat, atq. abolito syncero Dei cultu ac salutari religione, superstitionem, idololatriam, fucatam doctrinam, institutiones vitæ ancipites & periculosas inuehere, denique nullas non admouere machinas, quibus humanum genus extincta luce veritatis, sopitoq. fidei lumine, à Dei cognitione abducat, ac menti cæcitatem densamq. caliginem inferre conetur.

Adam specie veritatis deceptus.

Diabolus à sana doctrina mētes abducit.

De legitima matrimonij societate.

CAP. LIIII.

Matrimonij definitio.

MAtrimonium legitima est atq. indiuulsa maris ac fœminæ coniunctio, à Deo instituta, partim ad domandas libidines, atque euitandos illicitos vagosque concubitus, partim ad liberorum procreationē. Est autem, vt præter Paulum Columella ex Xenophontis Oeconomice prodidit, maritale coniugium natura excogitatum, vt non solum iucundissima, verum etiam vtilissima vitæ societas ineatur, & ne genus humanum temporis decursu spectaret ad interitum, marem fœminæ, infusa diuinitus benedictione legitime coniunctum esse voluit, vt ex indissolubili copula non deesset homini mortali adiumētum, quo præter amorem gignendi sobolis, mutua vitę ac fortunarum cōiunctio illos deuinceret. Quocirca cum coniugii portus sit tutissimus, atq. humano generi cui natura insitus ardor ac propensio propagandæ sobolis, fida statio: non male is consuluerit suæ tranquillitati, qui hunc conferet, præsertim vbi ætas adoleuit, ac virile robur sit consequuta. Inconsulte

Li. 12. c. 1

Genes. 2.

Coniugij vsus.

sulte autem faciunt, nec satis pro ætatis ratione, qui præmature atque intempestiue tale quiddam aggrediuntur, non exploratis viribus, excussaque naturæ firmitate. Sunt enim nonnulli propemodum impuberes qui vel temeritate quadam inconsulta, vel lenonum instigatione, aut etiam parentum impulsu, qui opimæ doti inhiant, hoc iugum subeunt, quorum nonnullos noui, necdum absoluto anni curriculo, flaccidos atque elumbatos, omnique vitali succo exhaustos, sic vt vires illis labefactatas ac collapsas, erigere atque instaurare fomentis sim coactus. Quocirca ne pueri, aut paulo prouectiores pueris procreandis incumbant, quisque vires suas ipse metiatur atque exploret, quid valeant lumbi, quid ferre recusent. Qui autem connubio se addicere meditatur, id potissimum obseruet vt ex honesta familia non tam dotatam (tametsi id non respui debet) quam ingenuam, honestam, pudicam, ac verecundam, beneque moratam in vitæ societatem adsciscat. Mulier enim (vt Comicus ait) si bene morata est, dotata est satis. Scitum est illud Alcumenæ apud *Plautum*, quod singulis virgunculis & matronis infixum esse debet, Non ego mihi dotem duco esse, quę dos dicitur: Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum Cupidinem, Deum metum, parentum amorem, & cognatum concordiam, Viro morigera, atque vt munifica sim bonis, præsim probis. Quocirca parentibus solicite elaborandum, ne sexus iste fragilis, atque ad ruinam procliuis, præsertim vbi nubilis esse incipit ac maturescere, aliquid labis concipiat, aut vllam pudicitiæ iacturam patiatur, sed ad decus & virtutem suas filias instituant, atque ad vitæ integritatem moresque inculpatos sint incitamento. Non desunt progenitores quidam improbi, qui male consulunt virginum suarum integritati.

Coniugiū nō temere adeundū.
Coniugiū multos eneruat.
Honesta familia obseruāda in adeūdo connubio.
Amphi. act. 2.
Cōsulendū puellarum fragilitati.
Ecclesi. 7.

Nam illas domesticis exemplis corrumpunt, atque iis ad temulentiam, audaciam, impudentiam fenestram aperiunt, Quo efficitur, vt sensim consuescant pudorem exuere ac pudicitiam venalem habere, sic vt eam facilime expugnari patiantur, aut non magnopere obsistant callido virginitatis insidiatori, cuius contactum, oscula, titillationes non exhorrescunt, nec admodum grauate aut repugnanter admittunt cõtrectantium blandimenta. Inter multos errores ac vitia quę committi solent in adeundo statu connubiali, tria potissimum mihi culpanda vidẽtur, ex quibus multa incommoda emergunt. Primum, quod magna mortalium pars præcipitanter, atque inconsiderate, nullaque naturę deliberatione hoc vitæ genus aggrediatur, idque ea ætate quæ huic rei minus apta est Deinde, quod nõnulli serius ac minus tempestiue se matrimonio addicant, atq. vbi iam defloruit ætas, atq anni ingrauescunt, hoc onus subeant. Postremo, quod dispari coniugio alligari sustineant, sanus morbidæ, iuuenis qui doti inhiat, aniculæ, quod à naturali societate aliení; senex adolescentulæ, quod non prorsus culpari potest, nec naturæ ordini & statui contrarium, cum multis senibus crudis ac viridi senecta non desit facultas procreandæ prolis, quod mulieribus annosis atque effœtis denegatum. Vt autem merito improbatur in ætate iuuenili quæ coniugium animo concipit, nimia celeritas & festinato: ita in prouectioribus cunctatio ac tarditas Qui enim præmature ac properanter hoc capistro se alligari patiuntur, non satis firmo validoque corpore, nec adauctis viribus, non diu in hac palæstra subsistunt, sed post vnum aut alterum insultum labascunt ac conuelluntur. Qui vero procrastinando legitimum nubendi tempus præterlabi patiuntur, atque in longum differunt contrahendi matrimonii consilia, vitam agunt tetricam atque inamœnam.

Puellis nulla danda occasio lapsus.

Errores in adeundo coniugio commissi.

Coniugio inepti & elumbes.

Mature omnia agenda in adeundo coniugio.

Robusta ætas matrimonio assuescat.

moenam·

mœnam, vel non nunquam vago illicitoque concubitu se polluunt: quod tot passim ficosi, morbidi, distorti, lippi, incurui, podagrici tumidis inflatisq. cruribus commonstrant; quos si postmodum, vbi eius vitæ pertæsum est, legitimo connubio alligari contingit, in magnas molestias ac tædia se coniiciunt. Nam cum, exhausti sint atq. exoleti, viribusq. attritis ex anteactæ Veneris intemperantia, & sibi graues fiunt, ac nouæ nuptæ spes ac desideria frustrantur.

Omnis societas quæ non consistit intra coniugii limites, vitiosa atq. à legitimo matrimonio aliena.

CAP. LV

CVM impudicitiam atque obscœnos illicitosque amores Christus & Apostoli detestentur, atque à regno Dei excludendos pronuntient, qui se adulterio aut scortandi libidine contaminant, non video quo se colore tueri possint, qui matrimonium perosi, libere ac suauiter soluteque viuere meditantur. Non desunt enim qui extra coniugii cancellos vni amasiæ pro tēpore se addicant, non satis decore, nec mente tranquilla, aut pacata conscientia. Sectantur illi quidem commoditatem vitæ, vt sibi persuadent, nec vlli se addicere, à qua non possint resilire ac diuerti, verum, acerbiora aliquando experiuntur, magisque indigna perpeti ac perferre coguntur ab amica imperiosa ac procaci, quam ab ea quæ alicui legitime addicta adscitaq. est vxor. Quin & hoc accedit mali, ꝙ huius generis sexui diutina vitę consuetudo audaciā pariat, ac cōfidentiā adeo vt siquē eius satietas capiat, atq illā ablegare cupiat, non sine tumultu perfici queat. nam cœlū terræ miscent, vbi incidit id diuortii mentio, aut cum exorta aliqua intemperie, ex ædibus exclusum iri se metuunt. Exempla abunde multa suppeditant familiares illæ & domesticæ,

Matth. Hebr. 13.

Illiciti amores & cōcubitus.

Quid iis accidit qui soluta venere se oblectant.

quas in vitæ ſocietatem adſciſcunt ſacrificuli, à quibus, interdicto legitimo matrimonii vſu, cælibatus exigitur, res cum primis operoſa atq. immenſæ molis vegetis ac ſucculentis. Quapropter toto errant cœlo, atq inhumanæ ſocietatis delectu prorſus hallucinantur ac cæcutiunt, qui exiſtimant illos commode & pacate viuere, qui ab vxore liberi, aliquam domi alant, aut foris venentur, qua ſe oblectent, ac cuius conſuetudine, cum lubet, fruantur, cum plerumque pręter mentis inquietudinem, ac conſcientię carnificinam plus tædii & moleſtiæ, plus zelotypiæ ac ſuſpicionis à cōducticia ac temporaria amica ſuboriatur, quam legitima ac fida vxore in perpetuam vitæ ſocietatem ſolenniter aſſumta. Et quanquam in hoc ſtatu, vt pleriſque aliis, dulcia ſint permixta amaris, acerba ſuauibus, læta triſtibus, nubila ſerenis, nec deſint huic vitæ inſtituto ſimultates, cōtentiones, iurgia, zelotypiæ affectus, (vt nihil eſt in quouis vitæ genere omni ex parte beatum,) non eſt tamen vlla culpa in matrimonii ordinem transferenda Tametſi enim plurima incommoda hoc vitæ genus comitentur, magnaq. ſolicitudo, cura, anxietas illos habeat occupatos in educandis alendiſque liberis, vt Paulus teſtatur, in conſtabilienda re familiari ac domeſtica: omnia tamen mitigat ac condulcorat amor mutuus, atque ex Dei inſtitutione liberorum procreatio. Sunt autem pueri deliciæ ac ſingulare oblectamētum matrimonii, quibus augeſcit ac fouetur amor coniugalis, magnumque vltro citroque concipitur ſolatium. Si vero præter voluntatem atque animi ſententiam, nullam propagari ſobolem cōtingat, ac differri in aliquot annos poſteritatis ſpem: ſancte tamen colenda matrimonii fides, fouendaq. mutua vitæ ſocietas ſic, vt alter alterum fulciat, vt in cōfinio conſitæ arbores fructiferæ vineam, quibus fulta ac velut maritata affixaq. cla-

Cōcubitus extra matrimoniū conſcientiam onerat

Nullus vitæ ſtatus moleſtia caret.

1. Cor. 5.

Proles delitiæ matrimonij.

Orbitas placide ferenda.

uiculis

niculis assurgit in immēsum, ac spatiosissime se propagat. Vt enim vitis destituta pedamentis ac statuminibus, caduca est, atque in terram procumbit: ita quoque matrimonium ac res familiaris corruit, nisi mutua viri ac mulieris opera fulciatur. Quod siquid vitii subsit huic societati, siqua ingruat intemperies, suspiciones, tumultus, dissidia: hominum affectibus ac morositati potius, quam huic institutioni ascribendum. Sunt enim ista non coniugii, sed deprauatæ naturæ ac turbulenti animi vitia, à peccati originalis labe contracta, in quam omnis culpa transferenda est.

Vitis & matrimonij comparatio.

Affectus hominum nō natura culpanda.

Qua ratione obtineri poßit, ne mors homini natura prouido sit formidabilis.

CAP. LVI.

CVM in rebus humanis nihil sit fixum ac stabile, sed omnia fluxa, fragilia, caduca, ruinosa etiam spectatissima quæque: non est quod quis ea magnopere admiretur ac suscipiat, illisq plus nimio afficiatur. Quin potius mente atq. animo in supernas sedes erecto, res solidas atq æternas spectet ac meditetur. Quisquis enim concepta in Deum Patrem per Christum Iesum fiducia, certa spe atq. expectatione immortalitatis ducitur, non est quod metuat imminētes casus & incōmoda, nō est quod pertimescat morbos, calamitatem, pericula, mortē deniq. quā illi potissime exhorrescūt qui spiritu Dei destituti sunt, nec vlla notitia Diuinitatis imbuti. nā qui in Deo fiduciā suā collocant, diuino spiritu fulti, intrepide infractoque animo contra oēs aduersitates subsistunt. Neq; enim, vt Paulus ait, accepimus spiritū seruitutis aut timiditatis, sed Spiritum adoptionis, spiritum potētiæ & dilectionis, per quem confidenter clamamus Abba Pater. In hoc, inquit Ioannes, perfecta est Caritas nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicii.

Non fidēdum rebus caducis.

Christi fiducia mortē minus formidamus.

Rom 8.
2. Tim. 1.
Galat 4.
1. Ioan. 4.

Timor non est in Caritate, sed perfecta Caritas abiicit omnem timorem, quoniam timor cruciatum adfert seu trepidationem. Quocirca vt omnem metum ac mortis formidinem menti excutiamus, & siquid aliud trepidationem inferre posset, omnes nostras cogitationes, spem, vota, fiduciam in munificum Patrem coniiciamus, atq. in Iesum Christum qui nos suo sanguine expiauit, atque à peccato mortisque tyrannide in libertatem asseruit, deleto expunctoq. quod aduersus nos erat chirographo, quo Diabolo eramus obstricti & velut obærati, Belgæ vocant *In hem ghebouden, Teghens hem verbunden.* Quo autem Christus pauidas ac meticulosas mentes fulciret omnemq. spem ac fiduciam in ipso constitutam declararet, Confidite, inquit, ego vici mundum. Iam princeps mundi iudicatus est, hoc est, qui mortem inuexit, morte mea depulsus est, ac iudicio condemnatus, exutusq. nocendi potestate. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Quibus verborum solatiis indicat Satanam, & quos habet in hoc mundo per peccatum confœderatos nihil obtinere potestatis vel in Christum aut illius membra quæ fide illi adhærent, atq. insita sunt. Hæ salutares ac viuidæ conciones hoc efficiunt in mentibus hominum qui illius præsidio innituntur, vt excusso mortis metu, alacriter aduersus ingruentes quasuis tempestates se muniant, ac præstent inuictos, magnaque confidentia in has voces erumpant: Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse euellet à laqueo pedes meos. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum, non timebo millia populi circũdantis me. Si exurgat aduersum me præliũ, in hoc ego sperabo, etiãsi ambulauero in medio vmbræ mortis, nõ timebo mala, quoniã tu mecũ es.

Coloss. 2. Christus deuicit mortem.

Simile ab ære alieno oppressis.

Ioan. 16.

Ioan. 12.

Christus Satanæ formidabilis. Consolatoria sententia.

Psal. 29.

Psal. 26.

Psal 3.

Psal. 22.

Etiam si occiderit me,in ipso sperabo: hoc est, Si mi- *Iob.13.*
hi obiiciat horrorem mortis, ac vita sim spoliandus,
illi tamen fidam qui sua prouidentia rationem ini-
bit,qua me seruet. Dominus auxiliator meus, non *Psal.117.*
timebo,quid faciet mihi caro Et illud Hieremię, Ec- *Hebr.13.*
ce ipsi dicunt,vbi est verbum Domini?veniat Et ego *Cap.17.*
non sum turbatus,te pastorem sequens,& diem ho- *Hieremia*
minis non desideraui, tu scis, hoc est, non expecto *loc⁹ expli-*
aliũde,quam à te subsidium; sic vt illos qui mortem *catus.*
minitantur,pro nihilo ducam nec pertimescam Nõ
sis tu mihi formidini spes mea in die afflictionis
meæ,paueant illi,non paueam ego. Eodem ardore
fidei inflammatus Paulus, ac Dei præsidio innixus
confidenter pronuntiat,nihil vsquam esse tam for-
midabile aut horrẽdum, quod possit piis mentibus
metum incutere,aut à Dei amore ac fiducia illos di-
uellere. Nam certo mihi persuadeo, inquit, quod *Rom.8.*
neque mors, neque vita, neq; angeli seu inuisibiles
substantiæ, neq; principatus, neque potestates, ne-
que instantia,nec futura, nec vlla alia creatura sepa-
rare nos poterit à dilectione Dei,quæ est in Christo
Iesu Domino nostro. Ita Paulus constanter pronun- *Pauli fi-*
tiat illum qui Deo Patri per Christum insitus est, *ducia oẽs*
intrepide subsistere contra omnes terrores vnde- *acuit.*
cunque inciderint, contra incursus & fremitus ho- *Psal.50.*
stium, contra mortis horrorem quem vel inimici
intentant, vel etiam morbi, aut naturæ lex infert.
Cum itaque nihil efficacius metum ac trepida-
tionem mortis humanis mentibus eximat, quam *Quid mor*
Christo duce, firma in Deum fiducia, qua concipi- *tis metum*
tur certissima resurrectionis spes atque æternitatis *eximat.*
expectatio: huc properent ac contendant omnes,
hanc salutarem doctrinam singuli amplectantur ac
foueant,infigantque animis, hac se in periculis, aut
vbi extrema imminent, fulciant, hac pacatam ac
tranquillam conscientiam reddant, huius medi-

tatione dolorem animi diluant, ac mœrorẽ luctumque quem ex orbitate vel parentum, vel mœrorem concipiunt, discutiant. Huc spectat viuida illa Pauli consolatio, qua expectatione resurrectionis ac certa
1 Thess 4. æternitatis spe fulcit Thessalonicenses illosq. lacrymas cohibere vult, nec lugere amicos è viuis sublatos, more gentili. Nolo vos ignorare fratres de iis qui obdormiuerunt (velut somno, non morte sopiti) ne dolorem concipiatis, vt cæteri qui nullam habent reuiuiscendi spem. Si enim credimus Iesum mortuum, & reuixisse, sic & Deus eos qui obdormierunt, per Iesum adducet cum illo Rursum cum Philippenses à rebus terrenis abducit, atq. ad solidas reuocat, Nostra, inquit, conuersatio in cœlo est, ex quo expectamus Dominum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, & conforme reddet corpori suo glorioso secundum efficaciam qua sibi potest subiicere omnia. Quo sermone suadet Paulus, vt se consolentur ac fulciant in afflictionibus, amore ac desiderio æternitatis, atque in huius vitæ certamine nihil pertimescant, quod illos possit auocare à potiore vita, ad quam nobis viam patefecit Christus resurrectionis potentia. Quocirca cum ad extremum vitæ diem deuentum est, ac mors imminet quæ nulli non formidabilis est, nisi Christo se fulciat, aut vbi sanis beneque constitutis subit aliqua huius rei cogitatio, vel si premit egestas, morbi calamitas, cæteraque vitæ discrimina: ad Christum omnia nostra vota, spes, desideria referamus, qui morte sua pœnas nobis debitas exoluit, qui nobis condonauit omnia peccata, qui est propitiatio pro sceleribus nostris; qui est aduocatus, vt Ioannes ait, & interpres apud Deum Patrem, qui est conciliator Dei & hominum; & qui, vt Paulus ait, exposuit seipsum redemtionem ac victimam pro omnibus. In eo constituta est salus, vitæ resur-

Mortuos non lugendo more gentili.
Mors somnus.
Philip. 3
Quib. metus mortis discutiendus.
In Christũ defigendi oculi.
Coloss. 3.
1. Ioan. 2.
1. Tim 2.
Esa 50.

resurrectio. Per hunc accessum, aditumque habemus in vno spiritu ad Patrem. Per illius effusum sanguinem consequuti sumus redemtionem ac remissionem peccatorum. Quoniam in ipso complacitum est Patri inhabitare omnē plenitudinem, & per eum recōciliare cuncta erga se pacificata per sanguinem eius. Cum itaq. habeamus Pontificē maximū, vt auctor ait ad Hebræos, q penetrauit cœlos, Iesum filiū Dei, qui tentatus per omnia absq peccato afficitur sensu infirmitatū nostrarū, Accedamus cum fiducia ad thronū gratiæ, vt consequamur misericordiam auxilio opportuno. Huius tanti Ducis pręsidio fulti, ac stipati satellitio, contra omnia dæmonum portenta, quæ cōfestim exorta luce veritatis euanescunt: contra peccatum, mortem, infernum subsistimus, atq. ex malefida vitæ huius statione ad optatū portum, sedesq beatas deuehimur. Quod siquid in huius vitæ decursu incōmodi atq. infelicitatis accesserit, si quē coniici cōtingat in aliqd vitæ discrimen, si premi paupertate, torqueri morbis, vexari ab inimicis, ingruere vastationes ac calamitates, abundare scelera, opprimi innoxios, atq. iis vitam eripi, sanas ac salutares doctrinas contemni, pullulare hæreses ac perniciosa dogmata, disseminari vndique peruersos errores: in tanta rerum confusione ad Christum quisq. se conferat, ab illo salutis præsidia conquirat, in illo totus conquiescat, illo se tanquam sacra anchora fulciat, deniq; id Dauidis identidem in animo verset, Constituam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Quibus verbis indicat se oculos in Deum continenter habere defixos atque illius præsidio niti, illius auxilio in rebus periculosis ac dubiis subsistere, non vacillare, aut quouis vento doctrinæ circumagi, sed stabilem esse & constantem, nec a concepta in Deum fiducia dimoueri, hac vna ra-

Ephes. 2.

Coloss. 1.
Ioan. 1.

Hebr. 4.

Christus pacificator inter Deū et hominē.

Quomodo firmanda mens imminente morte.

In Christo oīum calamitatum solamen.

Christus in tempestate sacra anchora.

Psal. 15.

Ephes. 14.

Hebr. 13. tione, quod Deum experiatur propitium, atq. in o-
Psal. 27. mnibus sibi assistere Sic vt confidenter in hanc vocē erumpat: Ecce Dominus auxiliator meus, & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum, & in ipso refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor illi.

De nominis Iesu Christi amplitudine, maiestate, potentia: qua vna obsistendum Magicis incantamentis, atque illusiones Dæmonum expugnandæ, & siqua detrimenta vel menti vel corpori inferri contingat.

CAP. LVII.

CVm paulo ante demōstraui incantamēta artesq. Magicas prorsus exstirpādas, nec vlli hominum exercēda maleficia: restat vt obiter indicem, qua vi & efficacia, quib. verbis ac precaminibus subleuentur obsessæ afflictæq mentes, ac Dæmonum præstigiis irretitæ, tum quibus modis fascinationes eximi possint, quas ministri cacodæmonum miseris inferunt, illorumq. mentes & corpora diuexant Insiliūt latenter in corpora hominum, ac naturæ humanæ vim inferunt, eamque suis facultatibus spoliant, aut saltem illas immutant Immiscent se mali Genij alimentis, humoribus, spiritibus, auræ atq; aeri, quem intra corpus concipimus, ac quo spiramus, multaq. alia quæ nobis vsui sunt, & valetudo conseruatur, vitiant. Quocirca operæpretium me facturum sum arbitratus, si commonstrem, qua ratione calamitosi homines ab iis nexibus, quibus se implicitos sentiunt & impeditos, commode possint extricari. Nam incommoda ac detrimenta quibus afficiuntur, non possunt in causas vllas naturales referri, nec iis remediis, quibus vulgares morbi, expugnari. Si morbus vel ægrotatio corporis à crapula, à Venere, lassitudine, frigore, æstu, satietate, inedia contracta est: quodque eorum suis remediis expugnatur. At quæ mali Genij inferunt, non prorsus naturalia remedia exposcunt, sed diuina ac supercœlestia. Mirantur nonnul-

Dæmones hominibus infesti.

Dæmones humorib⁹ se immiscent vt contagia corporib⁹.

Incōmoda quæ dæmones inferūt in naturales causas referri nequeunt.

nonnulli tantam Dæmoni attributam, eiusque ministris potestatem, vt ita homines diuexent, sic excrucient. Conniuet Deus partim ad ea damna quæ Satanici miseris inferunt, atque illos exagitari permittit, in eaq re constat illi consilii sui ac prouidentiæ ratio, partim instigat Dæmones eiusq ministros, vt in plerosque tale quiddam promeritos sęuiant, illorumq abutitur malitia ad castigandos impios. Sic mittitur spiritus mendax in ora omnium prophetarum, quo seductus rex Achab pugnam ineat, qua illi præsens exitiũ parabatur. Nonnunquã detrimenta inferri permittit nonnullis, quo exploret illorum constantiam. Sic Iobum passus est non solum exui bonis suis, omnibusq. facultatib. spoliari, sed in corpore quoque lanienam pati. Quod ipsum Deus fieri passus est, partim quo exploraret viri constantiam, ac reliquos mortales ad malorum tolerantiam excitaret, ne calamitatib. fracti à Deo deficerent: partim vt declararet potentiam suam, qua & ipsius fiducia fretos consolatur & fulcit, & iam in nihilum redactos erigit atque in pristinam dignitatem restituit. Diuersa est autem ratio in iis vulgarib. energomenis qui à Dæmone obsessi sunt, aut ab illo in aliqua corporis parte diuexãtur. Magna enim illorum pars stupidi sunt, atque à Dei cognitione alieni, in quos ille (vt instrumentum aptum paratumque) tyrannidem suam exercet. Sic Satanas ignauos oppugnat, idololatras, superstitiosos, in quorum mentibus potius stabulatur, quam iis qui notitia Diuinitatis sunt instructi, ac Dei fiducia se fulciunt, quin potius illos exhorrescit, ac machinas admouere metuit, quod irritos atque inualidos suos fore conatus ac molimina erga illos qui in excubiis sunt constituti, ac Dei præsidio fulti, non dubitet. Vt enĩ arces ac ciuitates nullis septæ mœnibus, nullis munitæ fossis ac vallis, nullis militum præsidiis in-

Deus dæmonũ malitia abutitur ad mala castiganda.

Cur Deus nos à dæmone diuexari patitur.

3 Reg 22. Achab deceptus.

Iob 2.

Iac 4.

Cur Iob à dæmone diuexat⁹.

Diabolus stupidos aggreditur.

Simile ab vrbe parũ munita.

structæ facilime expugnari solent:ita mentes socordes & ignauæ nulla salutari cœlestiq. doctrina fultæ, nulla erga Deum fiducia constabilitæ, Dæmonum versutiis magis sunt expositæ, ac citius labascunt. Cum autem Satanæ hoc potissimum sit in votis, vt Dei gloriam aboleat, vt hominem à salute abducat, atque ad defectionem solicitet, intus & foris illum oppugnare non desinit, ac modo corpori, modo animæ, nunc virisq infestus est, ac perniciem molitur. Exemplum suppeditat, præter Cain & Saulem regem, Iudas Iscariotes, cuius cum mentem ad desperationem ac diffidentiam adegisset, tum vitæ tædio ad laqueum impulit, ac corpus publicitus suspendii contumelia affecit. Quanquam autem Satanas humani generis hostis infestissimus mille insidiandi nocendiq. artibus instructus sit: vnica tamen re cum primis efficaci ac præsentanea profligatur atque opprimitur, nempe solida fide, atque in Deum Patrem per Christum firma ac stabili fiducia, *Met een vast gheloove, ende en goedt betrouvven op Godt.* Quo præsidio etiam depugnandum suadet Petrus Apostolus contra tyranni illius insidias, fraudes, imposturas, dolos, versutias, rabiem, ferociam, sobrietate scilicet & vigilantia fide fulta ac stipata Sic enim oscitantibus aurem vellicat, Sobrii estote & vigilate: quoniam aduersarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui resistite solidi fide. Hæc enim, vt Ioannes ait, est victoria quæ vicit mundum, fides nostra. Nam fiducia qua nitimur Christo, & nos totos committimus tali propugnatori, contra dæmones ac principes huius mundi, nobis victoriam parit, sic vt optima spolia à victo deiectoque hoste referamus. Cum itaque aliquid contra aduersarium moliri visum est, atq; obsistere incantamentis ac fascinationibus (*Touerie* Belgæ vocant) vel malos Genios ex hominum mentibus exigere:

Dæmon ad noxia quæque hominē incitat.

Genes.4.
1. Reg.31.

Matt.29.

Dæmon profligatur Dei fiducia.

Petrus contra dæmonē nos instruit.
1. Pet.5.

1. Ioan 5.
Christi fiducia abigendi dæmones.

exigere: Iesu Christi fiducia id perfici debet, cõtem- *Hebr.5.*
ta anili superstitione ac gentili vanitate, cæterisque
Magicis execrationibus. Deus enim per filium qui
est splendor gloriæ & expressa imago substantiæ il-
lius, omnia perficit in omnibus, ac moderatur singu *Christo oïa*
la verbo potentiæ suæ. Hanc prærogatiuam prome- *attributa.*
ruit ob singularem erga Patrem obedientiã, humi-
litatem, modestiã. Cum eñ esset in forma Dei, hoc *Phil.2.*
est, illi par & æqualis, non rapinam arbitratus est, vt *Christus*
esset æqualis Deo, sed seipsum deiecit, forma serui *Deo par.*
assumta, atq; humilem se præbuit, factus obediens
vsq. ad mortem crucis ignominiosam & execrabilẽ.
quapropter Deus illum extulit in summã sublimita
tem, & illustrauit illũ nomine quod excellit omne
nomẽ, vt in nomine Iesu sese flectat omne genu cœ *Amplitu-*
lestium, terrestrium, & inferorũ, omnisq lingua con *do nominis*
fiteatur & agnoscat, quod Dominus sit Iesus Chri- *Iesu.*
stus in gloriã Dei Patris, in quẽ redundat & refertur *Res arduæ*
omnis gloria filij, & ediuerso. Siquis itaq. aliquid ag- *Christi no-*
gredi meditatur, si mentes afflictas subleuare, si è *mine per-*
corporibus cacodæmones expellere, inuocato Deo *ficiuntur.*
Patre nominis Christi fiducia id perficere tentet. Sic
enim omnia consequetur, suoq. voto non frustrabi-
tur. Huius admirandi augustiq. nominis vi & poten-
tia (modo ne quis hæsitet ac Dei promissis diffidat)
mitescunt morbi, affectus atque animi perturbatio-
nes sopiuntur, tempestates & maria conquiescunt,
cacodæmones, vt Christus iam ascensurus in cœlum *Mar.vlt.*
pollicetur, diffugiunt, venena hebescunt, serpentes *Christi fi-*
torpent ac redduntur innoxii, dispelluntur men- *ducia o-*
tis tenebræ, terror & formido, mortisque horror *mne gen⁹*
discutitur, dissipantur atque euanescunt cogitatio- *malorum.*
nes noxiæ, mens tranquillitatem ac pacatam con-
scientiam concipit, sic vt nusquam quidquam pos-
sit ingruere quod terrorem incutiat: Cum Deus
Pater per Iesum Christum spiritu suo nos fulciat.

Quocirca in Deum viuentem ductore filio erigenda mens est, atq. omnia quæ aggredi statuis, mirifici nominis Iesu virtute perficienda memineris. Illi enim data est omnis potestas in cœlo & in terra. Nec est aliud nomẽ sub sole in quo consistit salus, quod impiis est terribile; dæmonibus tremendum, iis vero qui illi fidunt, potentia, sapientia, salus, vita, resurrectio. Ipse est constitutus à Deo iudex viuorum & mortuorum Iesus Christus, testis fidelis, princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit à peccatis nostris per sanguinem ipsius. Huic, vt Petrus in Actis Apostolicis ait, omnes prophetæ testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius, quisquis crediderit in eum. Hæc est vita æterna (quod testimonium Christus Patri defert) vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, in quem tota vis Diuinitatis, & quidquid Deo ascribi potest virtutis & sapientiæ, refertur ac deriuatur. Quum itaq nomen hoc tam sit celebre ac sacrosanctum, tantæq. maiestatis & potentiæ: studiose obseruandum, ne inaniter atq. irreuerenter vsurpetur, vt exorcistæ illi ridiculi factitabant, qui cum certis ritibus ac conceptis verbis ad quæstum & ostentationem spiritum noxium profligare tentarent Iesu nomine, cuius virtute Paulus miracula peregit, abusi: in magnum periculum se coniecerunt, fuitq; illis damnosa adiuratio aut potius ludificatio, nam obsessus à Dæmone in illos insiliit, & crudeliter dilacerauit, ita vt fuga sibi consulere sint coacti. Non defuerunt etiam nostra memoria sacrificuli, qui cum nulla fide nominis Christi, nulla vitæ integritate imbuti, tale quiddam attentarent, à cacodęmone irrisi sunt, & pudore affecti sic, vt re infecta tremebundi decedere cogerentur. Siquis autem tale quiddam moliri velit, malosque Genios ex hominum corporibus profli-

Matt. 29. *Mar. 16* *Act. 2.* *Act. 4.* *1. Cor. 1.* *Apoc. 1* *Act. 10.* *Ioan. 17.* *In Christo peccatorũ remissio.* *Act. 19.* *Petri & Ioannis miraculum.* *Exorcistæ dilaniati.* *Huius tẽporis Exorcistæ futili & inani doctrina imbuti.*

profligare: Petri & Ioannis exemplum imitetur, qui nullis ambitiosis verbis vsi, in hunc modum claudũ erexerunt, In nomine *Iesu Christi Nazareni* surge & ambula: & ille confestim, firmatis cruribus ac talis, exiliens constitit & ambulauit, intrauitq; cum illis in templum, saliens & inambulans, & laudans Deũ. Cum itaque Iesus Christus vnigenitus Dei filius Patri coæuus & æqualis, in quo sunt omnes scientiæ ac sapientiæ thesauri absconditi, moderetur omnia verbo potentiæ suæ: par est vt concepta ac collocata in Deum per Iesum Christum fiducia, illius virtute ac præsidiis obsistamus Satanæ, peccato, inferno, & si qua sunt alia homini infesta. Est autem excellens magnitudo, robur, potentia, fortitudo, quam Deus pro sua virtute exeruit in Christo, vt Paulus ait, cum suscitaret eum ex mortuis, & sedere fecit ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem potestatem & principatum, & dominiũ, & supra omne id quod nominatur non solum in hoc seculo, verum etiam in futuro. Et ille omnia subiecit sub pedes illius, eumque dedit caput super omnia ipsi Ecclesiæ quæ est corpus illius, complementum eius, qui omnia in omnibus implet, id est, Christus est per quem Deus complet, absoluit, perficit omnia in omnibus, præsertim in iis qui illi fidũt, & vt paulo ante Apostolus ait, obsignati sunt spiritu ꝓmissionis sancto, qui est pignus & arrhabo hæreditatis nostræ in redemtionem acquisitæ ac partæ possessionis, in laudem gloriæ ipsius. Quocirca Paulus qui innumeris certaminibus assueuit, multosque insultus perferre coactus est, suadet omnibus, siquando pericula imminent, mors intentatur, Satanas mentem oppugnat, forti infractoque animo illis obsistant atq; obluctentur. Sic enim Ephesios animat ac fulcit: Quod superest fratres mei, conualescite & præbete vos fortes in Domino, perque potentiam roboris illius, induite

Act. 3.
Christo asseritur oĩs gloria.
Coloss. 1.
Hebr. 1.
Ephes. 1.
Christus caput Ecclesiæ.
Christus omnia in omnibus perficit.
Christus fulcit nos in afflictionibus.
Ephes. 6.

totam armaturã Dei, vt possitis stare aduersus assultus Diaboli. Quoniã nõ est nobis lucta aduersus sanguinem & carnẽ, hoc est, fragiles & moribundos homines, tametsi & illi aliquãdo infesti sunt, sed aduersus mundi dominos, rectores tenebrarũ seculi hui⁹, aduersus spirituales astutias in cœlestib. Qua verborum copia ac sententiarũ vbertate tum eleganti Metaphora desumta à conflictu atq. hostili incursione, indicat spiritus Dæmoniacos, illorumq satellites & ministros miro astu ac strata gemate insidias moliri iis qui Christo addicti sunt ac nomẽ dederunt. Quapropter cum sint tam formidabiles hostes nostri, & spirituali astutiæ instructi, quib armis iis sit obsistendum, obiter commonstrat, Assumite, inquit, vniuersam armaturam Dei (exemplo sumto ab iis qui bene muniti in aciem prodeũt, atq in procinctu stant) vt possitis resistere aduersario, atq; omnib. peractis confectoq. negotio stare, vt ii qui non vertuntur in fugam & terga vertere sunt coacti. State igitur lumbis circumcinctis baltheo veritatis, & induti loricã iustitia & calceati pedibus, vt parati sitis & alacres ad Euangeliũ pacis: Super omnia assumto scuto fidei, quo possitis omnia iacula mali illi⁹ ignita extinguere. Galeamq. salutis accipite, & gladium spiritus qui est verbum Dei: quibus adiicit velut succenturiata præsidia, precationes atq. obsecrationes assiduas, q̃ hoc officiunt vt victoriam consequamur, ac Deus in tam ancipiti certamine, tamq. dubio nonnunquam belli euentu, parumper afflictos & velut in ruinã inclinatos, vt Petrus ait, qui in eodem argumẽto versatur, instauret, stabiliat, roboret, fulciat. Cum autẽ tanti fuit olim apud sui studiosis Pythagoræ auctoritas, atq ita æstimata illius doctrina, vt oraculi loco habita sit, & tanquã ex tripode dicta, adeo vt incunctanter ad persuasionẽ, quasi refragari foret nefas, Αὐτὸς ἔφα, Ipse dixit, dubitanti obiicerent: par est,

Simile à militari industria.

Arma militiæ Christianæ.

Ephes. 6.

Oratio arma contra Dæmonẽ.

1. Pet. 5.

Argumẽtum ab auctoritate Christi.

est, nostræq; salutis ratio exigit, vt eundem honorē ac reuerentiam Iesu Christo deferamus, atq; in asserenda illius doctrina, in stabilienda fidei professione surdi tardisq; auribus insonemus, Πίςδυσον, αὐτὸς ἔφα Σωτήρ: *Crede, ipse dixit Saluator.*

Ipse dixit, Christo asserendum.

Illius enim doctrina non est humana, non diluta, nō frigida, sed viuida, salutaris, efficax, diuina, & quæ beatitudinem homini conferat, quam vnam à Christo peti par est, qui est fons omnis sapientię & bonitatis, & in quo inhabitat omnis plenitudo Dei corporaliter, per quem sumus cōpleti. Per hunc, vt Paulus ait, De⁹ Pater eripuit nos à potestate tenebrarū, & transtulit in regnū filii sui dilecti, per quem habemus redemtionem in sanguine ipsius, remissionem peccatorum, qui est imago Dei inconspicui, primo genitus vniuersæ creaturæ; vtpote per quem omnia creata sunt, quæ in cœlo sunt & terra, visibilia & inuisibilia, throni, dominationes, principatus, potestates. Omnia per illū & in illū condita sunt, & ipse est ante omnia, & per illum cuncta subsistūt. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, principiū & primogenitus ex mortuis, vt sit in omnib. primas tenens, ac principatum obtinēs. Quoniā in illo complacitū est Patri inhabitare rerum vniuersarum plenitudinem, & per eum cuncta reconciliare erga se pacificata per sanguinem crucis eius. Cum itaque Deus Pater tam cumulate ac profluenter omnia in Christum effudit: ad vberrimum atque inexhaustum hunc fontem certatim properemus, ac summa fiducia ab eo nihil non petere & sperare audeamus, nihil non perficere tentemus. Si visum est profligare Dæmones, mederi morbis, eximere se periculis, virulentas bestias conficere, venena diluere atque innoxia præstare, montes loco dimouere: hæc omnia viribus ac virtute Iesu Christi, eiusque fiducia peragenda memineris. Pollicetur enim Christus fidēti omnia plana,

Christi doctrina omnem sapientiam superat.
Coloss. 2.
Coloss. 1.
Deus in Christum oīa profudit.
Vis fidei.

aperta,facilia, quod postrema cõcione antequam in cœlum sublat⁹ est,suis testatum esse voluit, cum inquit,Ite in mundum vniuersum,prædicate Euangeliũ omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit,saluus erit, qui vero non crediderit, cõdemnabitur. Signa autem eos,qui crediderint,hęc sequentur: In nomine meo Dæmonia eiicient,linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & siquid mortiferũ biberint,non eis nocebit,ægrotis manus imponent,& bene habebunt,hoc est,confestim ad contactũ conualescent.Hæc omnia semper præsto erunt,vbi profectus atq. vtilitas Euangelii exiget miraculũ. At in animis ista nunquam non præstantur ab Euangelicę professionis ministris,cũ fœda vitia mentibus eximunt, cũ efficaci vi spiritus & salutari doctrina morbis animi medẽtur,cũ cor ab auaritia,odio,ira,libidine, calumnia,obtrectatione,aliisque venenosis affectibus liberum efficiunt,ac diuinis dotibus exornant.

Marc.16.

In animis edita miracula.

An herbæ & gemmæ aliquam vim conferant in profligandis Dæmonibus,ac depellendis rebus aliis noxiis.

CAP. LVIII.

TAmetsi herbæ eum præcipue vsum, easque vires insitas habent à naturæ Opifice, vt alimenti ratione ac medicamenti corporibus humanis accommodentur: sunt tamen veterum scriptis nobilitatæ aliquot stirpes, quæ maleficiis obsistant, atq; incantamenta omnisq; generis fascinationes abigant ac propulsent. Appellantur hæc alexicaca siue amuleta, quod noxia quæque atq; homini infesta amoliantur ac depellant. Hæc vis præter herbas,etiam gemmis ac pretiosis lapidib⁹ attribuitur, quã consecuta sunt non à primis qualitatibus, hoc est, temperamento caliditatis, frigiditatis, siccitatis & humiditatis, sed specifica vi, & occulto effectu, abditaque proprietate: cuius causa prorsus explicari nequit.

Herbæ ad multa efficaces.

Gemmæ occulta vi imbutæ.

Sic Magnes attritu ferrum allicit, Gagates & suc- *Magnes.*
cinum paleas & festucas, Sapphyr⁹ qui cœlesti & cæ *Succinũ.*
lio colore est, castitatẽ tuetur. Hyacinthus & Chry *Gagates.*
solithus digito annulari gestatus, pesti obsistit. Sma- *Sapphyr⁹.*
ragdus & Prasius viridantes gemmæ cor exhilarant. *Hyacin-*
Eranos, hoc est, Cyanos & Cæruleus, vulgo Turcosa, *thus.*
a lapsu, casu & ruina præseruat, aut si tale quiddam *Chrysoli-*
inciderit, corpus illæsum præstat. Corallium collo *thus.*
admotum turbulenta somnia abigit, & nocturnos *Smara-*
puerorum timores compescit. Carbunculus & Sar *gdus.*
dius lapis, vulgo Corneolus à corni arboris rubicun- *Prasius.*
da bacca nomen sortitus, diffuso per corpus sangui- *Eranos.*
ne, hilaritatem excitat & colorem floridum. Sic aliȩ *Cæruleus.*
gemmȩ aliis virtutibus pollent, ac Lemures, Striges, *Corallũ.*
Incubos, Genios aereos arcent atque abigunt, si ve- *Carbun-*
terum monumentis habenda fides. Sic inter herbas *culus.*
sunt quæ morbis qui multum habẽt affinitatis cum *Sardius.*
Dæmonum vexationibus & torturis, obsistũt Qua *Horrendi*
les sunt melancholia, phrenesis, mania, epilepsia, & *morbi her*
sæuissimi morbi qui virgunculis ac viduis ex vteri af *barũ præ-*
fectu emergunt, aut vbi vel serius iis menses pro- *sidio expu*
luunt, aut tardius coniugio destinantur. Siquidem *gnantur.*
ex fumis atque atra densaque fuligine mens ita af-
ficitur vt à noxio aliquo Genio vexari videantur, ac
sibi persuadeant, Dæmonem obsidere mentem, qui
ad multas absurdas imaginationes illas impellat.
Cui malo, tentata circa talos primũ venæ incisione,
adhibentur salutares herbæ, quæ illos ab huiusmodi
accidentibus liberent, vt sunt artemisia, satureia,
serpillum, tymbra, pulegium, origanum, gallitricũ.
Inter herbas autem quæ afflictas mentes releuant,
sic vel à Dæmone, vel concepta illius imaginatione, *Ruta.*
vel venenatis fumis qui cerebrum vitiant, præstant *Scylla her*
immunes, referuntur ruta, scylla, ex cuius succo & *ba.*
oxymelitis & acetum conficitur, Osteritium, vulgo *Osteritiũ.*
magistrãtia, Angelica, spondilij vel laserpitij species,

Alisson. Alisson vel Rubia minor, quæ canis rabiem atque à rabido cane demorsos sanat; qui affectus non prorsus alienus ab iis qui à Satana diuexantur ac furiunt: *Libanotis vel Rosmarinus.* Rosmarinus ædes lustrat, atque in limine suspensus huius stirpis frutex Dæmones abigit, & pestis contagiones, vt etiam Ricinus qui palmæ Christi nomine *Ricinus.* passim innotescit, quod folia in expansæ manus formam sint effigiata. Sic Corallium, pæonia, viscus *Epilepsiæ contraria.* frutex morbum comitialem expugnant, vel à collo suspensa, vel etiam ex vino propinata. Quorũ nonnulla siquis exhiberi posse putet exturbandis Dęmonibus: absit vanitas & gentilis superstitio, absint futiles precationes & verba quædam exotica, quibus fere suas incantationes perficiunt qui Magicas artes profitentur. Siquid herbæ habent virium, vt experientia demonstrat, id memineris à Domino consecutas Omnia enim medicamenta & stirpes quę cor- *Herbæ à Deo effectum consequuntur* poribus humanis applicantur, non sui ratione, sed Dei munere efficacia sunt, ac salubrem effectum consequuntur. Itaq. siquid herbarum præsidio perficere statuis, non tam herbis quam Deo fidas. Sic enim in propulsandis morbis res optatum felicemq. successum est habitura, alias conatus in diuersum rapitur, atque artificem frustratur euentus, vbi nulla subit Opificis à quo omnia effectum sortiuntur, *Asa Rex cur non est sanitatem cõsecutus.* cogitatio, aut abest erga illum fiducia. Hinc Asa rex Iuda cum accerrimo pedum dolore affligeretur, nec Deum in consilium adhiberet, sed tantum medicis fideret, nihil opis ex illorum fomentis sensit, sed articulari morbo (vt historia testatur) immortuus est. *3.Reg.15. 2.Par.16.* Non enim Deus medicorum opera vti prohibet, sed illis plus nimio fidere, nullamq; habere eius rationem qui sanitatem præstat, & cuius munere omnia *Psalm.7.* sunt efficacia. Quin & superstitiose faciunt, & rem aggrediuntur ab idololatria non prorsus alienam, qui herbas fictitiis quibusdam precaminibus consecratas,

cratas incantationibus adhibent, aut etiam morbos illis excantare pergunt. Sic filicem solstitio æstiuo, intempesta nocte erutam, rutam, trifolium, verbenam Magicis imposturis accommodant, quibus rudi atque imperitæ plebi imponunt, fumosq; offundunt, quo aliquid ab iis corradant, atque argento illos emungant: cum tamen vani illi artifices nunquam ditescant. Hæc studiose lector huic argumento inserenda duxi, quo quisque à Magicis incantamentis abstineat, atque obseruet, à quo salutis ac sanitatis præsidia petenda sint, & qua ratione (contemta vanitate ac superstitione gentili) obuiis paratisque remediis vti deceat, quæ à Dei munificentia nobis affluenter sunt concessa. *Herba magicis incantamentis non accommodanda.*

De maiestate & potentia supremi Numinis: & quam varias appellationes vnica Dei essentia tribus personis distincta sortiatur. Cuius rei contemplatione humanus animus tranquillitatem & solatia, summamq; erga Deum fiduciam concipit.

CAP. LIX.

QVoniam præstãs illa ac præpotens natura Deus, ipsaq. æterna mens ab omni concretione mortali immunis ac libera in immensum se porrigat, atque vndiq; diffusa, singula regat ac moderetur, suaque vi imbuat: ob id vna Deitas, ꝓpter virtutẽ atq; operum excellentiam, variis designatur nominibus, multisq; præclaris elogiis illustratur cum apud Hebræos tum alias nationes quibus aliqua Diuinitatis cognitio obtigit. Sic in sacra historia Iehoua dicitur, El, Eloim, Adonai, Emanuel. quorũ quodq; peculiarem vim ac virtutẽ designat, magnamq potestatem Deo attribuit, quam in res inferiores exercet. Vnde cum præcepta legis solicite obseruanda proponit Iudæis, quo maior illi accederet auctoritas & veneratio, *Dei natura inscrutabilis. Ioan. 1. Deus varia nomina sortitur.*

Exod 20. Ego sum, inquit, Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de
Deut 5. terra Ægypti & domo seruitutis, Non habebis Deos
Iehoua singulare Dei nomen. alienos coram me. Nomine tam sacrosancto ac mirifico, rerum omnium existentium imperium & dominatum sibi asserit. Nam cum sit fons & origo totius vniuersi, atque solus per se existat, omnibus subsistendi vim confert Quamobrem par est, vt eius
Deo ab effectu nomen assignatur. imperio & mandatis mortales omnes pareant, illiusque legibus subiiciantur, nec ab alio, quam ab eo qui solus ab æterno existit, salutis præsidia conquirant, aut alio se diuertant. Quod Hebræi Iehoua, Græci Αυτοφυῆ, Latini Existentē, Germani inferiores *Eeneevvich Goddeliick vvesen* dicunt. Itaq; à pluribus rebus desumitur diuinæ essentiæ appellatio. A prima & perpetua existendi vi & potentia, ab æternitate, à magnificentia, maiestate, dominatu, imperio, cui omnia subsunt & qua res omnes cōditas regit, ac summa prouidentia moderatur. Sor-
Oseæ 3. titur quoque nomen Deus à placabilitate, mansue-
Ioelis 2. tudine, clementia qua vtitur erga homines, qui re-
Naum 1. bus afflictis ac deploratis illius opem ac subsidium implorant Nam, El Hebraica vox, Dei clementiam exprimit iustitię coniunctam, qua pios fulcit ac tuetur, & improbos castigat, atque incusso terrore, à
Naum 2. sceleribus reuocat. A luce qua caliginem & nebulas
Oseæ 11. mentisque errores dispellit, atque animos tenebrosos veritatis ac cognitionis suæ lumine illustrat Sic
Ioan. 1. Christus, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Ab igne quo pios inflammat vritque amore Diuinitatis, atque illorum mentes salutari viuidaque doctrina imbuit; aduersarios vero & qui nulla ducuntur erga Deum reuerentia, nullo metu, consumit, atque vt ignis arida nutrimenta ac fomitem, in nihilum redigit Quocirca
Deut 4. suadet Moyses & Paulus reuerenter ac religiose
Hebr. 13. Deum colendum, quo illi simus accepti. Est enim Deus

Deus noſter, inquit, ignis cõſumens, quare ſubmiſſe quiſq. ſe apud illum gerat. Aſſignatur quoq. Deo nomen à bonitate & munificẽtia, qua vtitur ergo ſuos quos non ſuſtinet premi vlla rerum egeſtate, aut inopia tabeſcere: ſed de omnibus affatim illis proſpicit, atq; affluenter ad vſum neceſſaria largitur cum externa bona, tum animi tranquillitatẽ ac pacatam mentẽ. A pietate ac paterno affectu quo ſuos cõplectitur, illorumq. ſaluti & cõmodis proſpicit, Pater dicitur. Sic Deus apud Hieremiam, Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis. Rurſus, Factus ſum Iſraeli pater, & Ephraim progenitus meus eſt, & deducam illos per torrentem aquarum in viam rectam, & non impingent; hoc eſt, meis veſtigiis inſiſtent, me comitabũtur, meæq voluntati acquieſcẽt. & ego illos tutos præſtabo in omnibus viis ſuis, nec quidquam illis accedet incommodi, nec vlla inferetur iniuria, nulla clades, nulla calamitas: Eſaias autẽ ſpecioſiſſimos titulos ac triumphales cõmemorat, quos Deus pater Chriſto attribuit, quo quiſque cognoſcat, quid Seruator Chriſtus natiuitate, morte, & reſurrectione ſua ipſoq. in cœlũ aſcenſu nobis contulit. Sic enim Vates Chriſti magnificentiã, ſplẽdorẽ, gloriã, decus, potentiã, amplitudinẽ exprimit, quorũ nihil nõ in noſtrũ vſum & cõmoditatẽ redundat, vnde Emanuel dictus, hoc eſt, nobiſcum Deus. Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomẽ eius Admirabilis, conſiliarius, De[u]s fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis. Innumera ſunt atque infinita, quæ huic immẽſæ Maieſtati accommodari poſſunt. imo quæ ipſe ſibi attribuit. Sic Medicum ſe vocat, quod ſanitatem mentis & corporis præſtet, ac cum externis, tũ internis hominũ vitiis medeatur. Paſtorem, quod ſumma cura ac vigilantia gregi proſpiciat, ac diſſipatas oues colligat, illaſq; ſalutari pa-

Mich. 6.
Oſeæ 1.
Deũ Belgæ Godt à bonitate vocant.
Hiere. 5.
Malach. 1.
Hiere. 1.
Eſaiæ 63.
Eſaiæ 6.
Emanuel quid deſignet.
Hiere. 5.
Oſeæ 7.
Eſaiæ 3.
Matth. 9.
Eſa 40.
Ioann 10.
Pſalm. 78

1. Pet. 2. Ioan. 15. bulo verbi sui pascat ac reficiat. Sic Christus se vitem fructiferã vocat, Patrem vero agricolã, nos palmites viti inhærentes, quos ille purgat, ex eaq inutiles frutices resecat, hoc est, superuacuas cupiditates amputat, quo plus fructus proferant. Quos vero reperit infructuosos ac prouẽtu annuo destitutos (qua Metaphora designat illos qui nullũ fidei fructũ proferũt) vt inutile sarmentum atq. aridum, nulloq succo imbutum igni deputat. Paulus quoq non dissimili vti-

Simile à vite.

1. Cor. 3. tur Metaphora, ab agri colendi studio, atq architecturæ industria desumta. Sublatis enim sopitisq. simultatibus, quib. inter se diffidebant Corinthii, atq. intumescebãt doctorum suorum nomine, alius aduersum alium: vt nostro nunc seculo factitari videmus, cõmonefacit singulos, vt siquid salutaris doctrinæ consecuti sint, id non ministris attribuant, sed in Deum bonorum omniũ auctorem trãsferant. Nos, inquit adiutores sumus, & veluti conducti operarii. Dei negotiũ agimus, illi nostram approbamus industriam, illi noster labor desudat. Vos estis Dei agricolatio & velut fundus, quẽ cultiorẽ reddimus semente salutaris doctrinæ. Vos estis ædificium & structura quæ assurgit in illius gloriã. Cęterũ quod ad Dei amplitudinem ac maiestatem spectat, nihil excogitari potest, aut mente cõcipi tam sublime, magnificũ, illustre, excellens, spectabile, eximium, nihil deniq. omnibus suis numeris, omniq. virtutum genere tam absolutum, quod non in Diuinam essentiam merito

Simile ab architectura.

Apostoli Dei ministri.

Deus absolutũ virtutis exemplar.

Sapientia Dei.

Psal 31 32 103. 146. Ephes. 2 referri, aut illi accõmodari debeat. Illius Sapientia, moderatrix rerum omnium qua mundi hãc vniuersitatem inscrutabili suo consilio ac prouidentia conseruat ac tuetur, incõprehensa est, inexplicabilis, infinita, adeo vt tantarum rerum ordo & series omnes in admirationem Opificis atq. amorem rapiat. Illius Fortitudo, robur & potẽtia qua hostes deiicit ac pios [illegible]ulcit, inexpugnabilis est & inuicta. Nihil est enim

F[illegible]titudo Potẽ[illegible]i.

quod

quod illius viribus non cedat, nec vllæ arces, muni- *Prouer. 1.*
tiones, propugnacula quantumuis firma, quæ illius *Luca 2.*
potentiæ obsistant. Illius iudicium & Iustitia qua *Iustitia*
cuique sua distribuit, ac pro dignitate suisque meri- *Dei Psal.*
tis præmia decernit, recta est, legitima, sancta, synce- *18 47 84.*
ra, laudabilis, ac summæ æquitatis, adeo vt à nemine *Psalm. 16.*
(nisi iudicii sit deprauati) calumniam mereatur, il- *22. 144. 16.*
lius Misericordia, clementia, placabilitas, quæ nulli *Misericor-*
non prophetarum ample & magnifice decantata, *dia DEI*
immēsa est, omnesq illius virtutes superat. Ad eam *profugiū*
enim omnes qui iustitiam eius pertimescunt tan- *peccatori-*
quam ad asylum confugiunt, atque subsidium im- *bus.*
plorant. Hæc pauidis mētibus desperationē ac diffi- *Psal. 32. 56*
dentiā eximit. Hæc Spiritus paracletus labantes so *Colos. 1.*
latur ac fulcit, insertaq. spe ac fiducia consequendæ
salutis ad thronum gratiæ impellit, quo misericor-
diā (*Remis ende quiitscheldinghe van misdaet* Belgæ vo-
cant) cōsequantur, sic vt nihil sit quod illis possit im- *Hebr. 4.*
putari: aut mortis reos agere Hanc cum Paulus esset
expertus, ex persecutore in Apostolum ascitus, sic a-
nimos hominum dubios ac vacillantes fulcit, atq. ad *1. Tim. 1.*
Dei misericordiam suo insigni exēplo prouocat: Cū *Misericor-*
prius, inquit, persecutor essem, blasphemus, violen- *dia DEI*
tus; misericordiam adeptus sum quod ignorans feci *Paulo de-*
per incredulitatē hoc est, expers fidei, & cōsilii diuini *cantata.*
ignarus, existimauit enim, cum Christianos insecta- *Ioan. 16.*
retur, obsequiū se præstare Deo Quo autem omnib.
salutis suæ ratio habeatur, & cuiq. testatum sit pec-
cata expiari sanguine Christi iis qui illi fidunt, asse-
ueranter firmaq assertione Paulus pronuntiat, Cer- *Paulus o-*
tus sermo & dignus quem modis omnib. amplecta- *mnes exti-*
mur, quod Christus Iesus venit in mundū, vt pecca- *mulat vt*
tores saluos faceret, quorū ego primus sum. Verum *Dei mise-*
ideo misericordiam consequutus sum, vt in me pri- *ricordiæ se*
mo ostenderet omnem clementiam, ad exprimen- *cōmittant.*
dum exemplar iis qui credituri sunt in illū in vitam

æternam hoc eſt,ſpe & expectatione regni cœleſtis. Quod beneficium quum totum trāsferri debeat in cœleſtē Patrem, nec deceat illum debita laude,ſuoq. præconio fraudari: Regi, inquit, ſeculorū immortali, inuiſibili, ſoli ſapienti Deo honos, decus,& gloria in perpetuum, Amen. Petrus quoq ob redemtionis myſterium parem laudem defert Deo & Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui iuxta copioſam ſuā miſericordiam regenerauit nos in ſpem viuam; per hoc quod reſurrexit Ieſus Chriſtus à mortuis in hæreditatem immortalem, incontaminatā & immarceſcibilē repoſitā in cœlis ergo nos, hoc eſt, noſtri amore. Poſtquā enim benignitas atq. erga homines, amor & humanitas apparuit Seruatoris noſtri Dei, nullis noſtris meritis, nec ob iuſtitiæ opera quæ fecimus, ſaluos fecit nos, ſed pro ſua miſericordia per lauacrū regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit opulente per Ieſum Chriſtum Seruatorem noſtrum, vt iuſtificati illius gratia hæredes efficeremur iuxta ſpem vitæ æternæ, qui ſermo certus eſt & indubitatus, omnibuſq. modis ſingulorū animis infigendus. Cum itaq tantus ſit erga genus humanum Dei amor & propenſio, is fauor & caritas, vt præter vſum & cōmoditatem rerum omnium, etiā filium ſuum vnice dilectum homini redimendo impenderit, quo Chriſti morte & reſurrectione recōciliationē & gratiā cōſequeretur: par eſt atq: id æquitas, impenſiq. beneficii gratitudo expoſcit, vt quiſq noſtrū omnem ſpem ac fiduciā in illo cōſtituat, illum ſummis laudibus proſequatur, illi vitā ac mores approbare ſtudeat, illi fide placeat non equidem otioſa & inani, ſed operibus caritatis fulta ac ſtipata; illi abnegata impietate, rectiſq carnalibus deſideriis, ſe totū conſecret, ac ſobrie, iuſte ac pie viuat in hoc ſeculo expectans beatam ſpem & apparitionem gloriæ magni Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui exhibuit ſe

1. Petr. 1. *Petrus Dei miſericordiā effert in immēſum.*

Tit. 3.

Deo approbando noſtra vita. *Fides fructibus exornatur.*

Tit 2.

it se pro nobis, quo redimeret nos ab omni iniquitate, & purgaret sibi populũ peculiarem sectatorem bonorum operum Hac enim instituendæ vitę ratione cõcepto spiritu Paracleto, fouebitur pax & securitas in mentibus nostris, excussaq. trepidatione ac mortis metu, ad immortalitatem, sedesque beatas, Christo duce, patebit ingressus. Non est autẽ Mors, corporis interitus, sed innouatio; nõ naturæ extinctio. sed alterius vitæ vestibulum, ac ianua primusq. ad cœlestem Ciuitatem aditus, atque introitus ad æternitatem. De cuius rei certitudine non est quod quis ambigat, aut Dei promissis diffidat, cum ipsa Veritas quæ nõ fallit, fideliter præstet quod est pollicita Est enim Deus verax: omnis homo mendax, hoc est, Deus neminem fallit, neminem decipit, nec sua spe & expectatione quenquã frustratur, non est vanus pollicitator, aut promissor inanis, more hominũ qui rumpunt fœdera, rescindunt pacta, pollicitis vafricie quadam veteratoria se eximunt, atq. elabuntur; sed est constans, stabilis, firmus summaque fide præstat & exoluit, quod est pollicitus, & quod se recipit facturum. Omnis autem homo mendax, hoc est fallax, futilis, lubricus, leuis, incõstans, mutabilis, dubius, vacillans, varius fraudulentus, vanus, captiosus, infidus, & qui aliud stans, aliud sedens loquatur, ita vt nemo tuto illi possit fidere. Quæ vitia à Diuina maiestate sunt alienissima, vt in quam nulli cadũt affectus humani Quocirca illi potissimum summa fiducia innitendum, in illum omnia nostra vota spes, desideria transferenda, seu pericula & calamitates, seu mors atque extremus conflictus imminet. Omnia enim illius fauore ac præsentia mitescunt, omnia ex acerbis atque amaris dulcia perficiuntur. Discutitur illius fiducia mortis metus, animisque nostris omnis terror & trepidatio eximitur. Huius amore contemnimus ac despicimus vitæ huius deli-

Rom. 5.

Mors vita innouatio.

Deus verax in promissis.

Psalm. 61. 115.

Rom. 3.

Homo mẽdax quem sensum habet.

In vitæ discrimine ad Deum confugiendum.

tias & blandimenta. Huius virtute ac pręsidio perferimus (quæ singulis momentis nos circumuallant) ærumnas & incommoda. Huius solida spe atq. expectatione æternitatis fulti alacriter emigramus ex æ-
Mors Christi peccata nostra eluit. ui huius ergastulo, ac Christo duce ad beatas sedes peuehimur. Minus autem grauate ab hac corporis societate à vitæ huius statione diuellimur, minusque nos reddit anxios postrema cum morte luctatio, in qua ferè diffidentia ac desperatio mentē oppugnat, quod certi sumus merito Christi nobis partam re-
Resurrectio Christi iustificat. demtionem ac gratiam. Mediator enim inter Deum & hominem Iesus Christus Patri nos reconciliauit suoq sanguine peccata nostra eluit, ac per resurrectionis potentiam iustitiam nobis contulit. Tradi-
Ioan. 1. *Rom. 4.* tus enim fuit Christus propter peccata nostra, vt Paulus ait, & excitatus est propter iustificationem nostri. Sic vt resurrectione Christi tanquam pignore
Philip. 3. confirmati confidamus nos saluos fore, atq eius virtute resuscitandos. Ipse enim, vt Apostolus testatur, transformabit corpus nostrum humile, & cōforme reddet corpori suo glorioso secundum efficaciam qua potest sibi subiicere omnia. Tametsi enim iuxta
2. Cor. 4. & 5. Pauli doctrinam terrenū hoc nostrum domicilium huius tabernaculi destruendum sit, vt domus ruinosa, quæ soluta compage ac nexibus diuulsaq contignatione dissoluitur, quod ædificium à Deo habemus non manufactum, sed æternum in cœlis Deus enim qui suscitauit Dominum Iesum, nos quoq per illum suscitabit, atque efficiet communis resurrectionis gloriæ consortes, quæ certissima spes hoc efficit vt minus deprauati hinc nos subduci patiamur.

FINIS.

INDEX CAPITVM QVÆ PRIMO LIBRO CONtinentur,

QVÆ

CAPITVM.

QVÆ SECVNDO LIBRO CONtinentur,

34 Qua

QVÆ LIBRO TERTIO CONTINENTUR.

INDEX
QVÆ LIBRO QVARTO CONTI-nentur.

RERVM ET SENTENTIARVM DE OCCVLtis naturæ miraculis, Index.

A

Caro

Cucume-

H

Mascu-

Obesi

O

Otiosi

Philippi

S

Speculum

ELENCHVS OMNIVM CAPITVM QVÆ IN PARÆnesi continentur.

41 Ne

RERVM ET SENTENTIARVM IN PAræneſi contentarum, Index.

A

Exerci-

FINIS.

